ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1
MARDI
1er SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ Տարի — Թիւ 16.563 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.563

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԾՏՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՄԷՆՓԲԼԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՅԻ ՄԵՆԵՐԳՋՈՒՀԻ ՍՈՒՍԱՆՆԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԷՍՏՈՆԻՈՅ ՄԷՋ

Խոտնիա տեղի ունեցած երաժշտական չաթաթի ընթացքին մեծ յաջողութիւնով ար-ձանագրած է Երեւանի օփերայի մեներ-ջուհի Սուսաննա Մարտիրոսեան: Գէորգ Օսի յիշատակին նուիրուած չաթաթ-ան յայտագրին մէջ հայ երգչուհին հան-դէս եկած է Տալլինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, իսկ «Խոտնիա» օփերային մէջ Սուսաննա Մարտիրոսեան հանդէս եկած է Ամէլիայի դերով՝ Վէրտիի «Պա-րահանդէս – դիմակահանդէս» օփերայի ներկայացման մէջ:

***

ԲԵԼՈՒՈՒՍ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ ՀԱՑԵՐԷՆ ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ

«Արեւիկ» հրատարակչականէն լոյս տե-սած է բելոռուս բանաստեղծ Վալենտին Լուկիչի քերթուածներու եւ հէքեաթներ-ու հատաքածոն, հայերէն: Ասիկա հեղի-նակին առաջին գիրքն է, որ կը ներկա-յացնի հայ ընթերցողին: Թարգմանու-թիւնները կատարած է Սուրէն Մուրատ-եան: Գիրքը պարագերազարդած է նկա-րիչ Ռուբէն Գրիգորեան:

***

ՕՏԱՐ ՀԻՒՐԵՐ

Երեք օր Հայաստան գտնուած է Շուէ-տի «Իրաւարանները՝ միջուկային զէնքի դէմ» ընկերութեան պատուիրակութիւ-նը: Անոնք հանդիպում ունեցած են հան-րային կազմակերպութեան գործակատա-րութեան եւ իրաւարանական յանձնաժող-ովի անդամներուն հետ: Պատուիրակու-թիւնը ընդունուած է Հայաստանի Գերա-գոյն Խորհուրդի նախագահութեան կող-մէ: Շուէդացիները գտնուած են նաեւ Հայաստանի գերագոյն դատարանը, այ-ցելած Երեւանի ու այլ շրջաններու տե-սարժան վայրերը, գիտական ու մչա-կութային կեդրոնները:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբի համերգները մեծ խանդա-վառութիւն ստեղծած են Պալթիկեան ափի եւրոպական քաղաքին մէջ, ուր ելոյթ ունե-ցած են նաեւ լատուիական պետական ենսֆոնիկ նուագախումբին հետ: Անոնք միասնաբար ներկայացուցած են Վերտիի նաբուգոդոնոսոր օփերայէն մասեր: Հա-մերգին իրենց մասնակցութիւնը բերած են անդրկովկասեան մրցումի դափնեկիր-ներ՝ Յասմիկ Պապեանն ու Ռափայէլ Շի-րինեան: Նաեւ մենակատիչ Սերկէյ Շու-չարճեան, Վալերի Յարութիւնեան: Հա-յաստանի երգչախումբը Վերտիէ գատ ներկայացուցած է Կոմիտաս, Եկմալեան, Տիգրանեան, Յարութիւնեան, Չէքիջ-եան, նաեւ կէօչվին, Հէնտել, Պախ, Կունօ, Ռոսինի:

***

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՑ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐ

Վերջերս Հայաստանի պետական պատ-կերասրահին մէջ բացուած է սփիւռքա-հայ նկարիչներու ցուցահանդէս: Այս

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ· Փ· ՇԻՎԷՆՄԱՆ ալ թեկնածու է թեկնածուներէն, եթէ ... : Այս «եթէ»ն կը վերաբերի անշուշտ Միթերանի, որ կը չարունակէ «նազ ընել»: Ըստ երեւոյթին հրմշտուքը օրէ օր կը սաստկանայ եւ մե-ծամասնութեան պարապուխներն ալ ծագրելու չատ պատճառներ պիտի չէ ու-նենան, քանի նոյնը այդ կողմն ալ ան-խուսափելի չէ: Գալով Միթերանի, որու տարիքին (71) ակնարկութիւններ եղած էին առիթ օր, պարզապէս՝ «հոգս» ըսած քիչ մը աւելի ամէնօրեայ (ծը մ'ան fոնիթրը-փիշ):

ՉԱՏԻ մէջ, Լիբրաթիք վերադրաւած են Աւգուն, ինչ որ կարեւոր յաղթանակ մը կը նկատուի Քատաֆիի համար, որ հիմա այս օրերուն իր պետական հարուա-ծին 18–րդ տարեդարձը կը տօնէ: Չատի իշխանութիւնները չեն ընդունիր որ Աու-զու լինկած ըլլայ, հակառակ անոր որ թղթակիցներն ալ կը հաստատեն:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մեծերէն մէկը՝ Ճոն Եուս-թըն մեռաւ 82 տարեկանին: Նկարագրով արկածախնդիր, կատակախօս, մեծ բե-մադիր մը եղած է, որու ծանօթ ֆիլմերէն յիշենք՝ Մուէն – Ռուժ, Մոպի Տիք, «Եր-կընքի արմատները» եւայլն, եւայլն: Իր վերջին ֆիլմն էր՝ «Մեռեալները» քաղ-ուած Ճօյսի մէկ նորավէպէն՝ «Տըպլինի մարդիկ», որ կը ներկայացուի այս օ-րերս, Վենեսիկի փառատօնին: Հոլիվուտ ուրիշ սուպ մըն ալ ունեցաւ, 24 ժամ եռք: Ա-յս անգամ Լի Մարուինն է, որ զոհ գը-նաց սրտի տաղնապի մը, 62 տարեկանին: Ուսեմիերնի այս ծանօթ դերասանը, ընդ-հանրապէս «չար մարդու» տիպար մարմ-նաւորած է:

ՀԱՐԱԻԻ – ԱՓՐԻԿԷի հանքագործները վերջ տուին գործադուլին, հակառակ ա-նոր որ գոհացում չստացան, ի մասնա-ւորի աշխատավարձի յաւելումին համար: Ամէնէն երկար գործադուլը Հարաւ – ափ-րիկեան հանքային պատմութեան մէջ, ձախողութեամբ վերջ գտաւ, տասը մեա-ռալ եւ 300 վիրաւոր ալ տալով:

ՀՌՈՄԻ մէջ, Շարաթ օր, բացուեցաւ մարմնամարզութեան համաշխարհային ախոյեանութիւնը 100 մեթր վազքի «պատ-մական» մրցանիչը կոտրեց Պէն Ճոնսըն 9 երկվայրկեան 83–էն:

ՇԻՐԱՔ Սէն – Փիէր եւ Միքըլոնէն անց-ներով Քանատա հասաւ, ուր գնաց նաեւ Նախագահ Միթերան:

ԷԼՊԱՅԻ մէջ, կացութիւնը չէր փոխ-ուած երկուշաբթի առտու, այսինքն իրա-լական իշխանութիւնները միշտ վճռա-կամ կը թուէին: Կ'ըսուի, սակայն, թէ բանակցութիւններ կան, բայց իշխանու-թիւններուն նախապայմանն այն է որ պա-նդուխտները ազատ արձակուին: Մնացեալը՝ եռքը:

ՄԱՏՈՆԱ յուսախաբ չէ ըրած Սօ հա-րաքուած իր 130 հազար «Ֆան»երը: Շուրջ 1000 հոգի մարած կամ անհանգիստ եղած են եւ հարկ եղած է նոյնիսկ, տեղւոյն վրայ արեան սրակումներ ընել: «Անգա-տոխ»ներու կ'որակուին կազմակեր-պիչները Իւանաիթէի կողմէ, քանի 100 հա-զար տեղի համար 130 հազար տոմս ծա-խած են, չորս հոգի պատուանդերէն եր-կուքը՝ անգործածելի էին եւայլն, եւայլն:

մասին ընդարձակ յօդուած մը ստորագը-րած է Մարինա Յովհաննիսեան Գրողնե-րու Միութեան ռուսերէն թերթին մէջ: Ցուցադրուած գործերու հեղինակներն են Գ· Շիլթեան, Ժ· Օրագեան, Գառզու, Լ· Շահին, Ժանոէմ, Ռ· Թերանեան, Ա-ատուր, Ա· Զորեան, Օ· Աւետիսեան, Ա· Կորքի, Յ· Փուշման, Ս· Խաչատուրեան եւայլն:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆՆ ՀԵՏ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սեպտեմբեր 7–ին ուսուցիչներուն եւ յաջորդող օրերը աշակերտներուն համար կը սկսի աշխատանքի, ուսումի նոր տա-րեշրջան մը: Տարեշրջան մը իր հրամա-յականներով, իր յոյսերով եւ նաեւ իր հարցերով: Ամէնէն փոքրերուն համար առաջին քայլը, առաջին պատսպարը եւ անոնց հետ առաջին արցունքը դպրոց-կան աշխարհին մէջ, ոմանց համար վըճ-ռական տարի մը յաջողութեան հեռանը-կարներով, իսկ չատ չատերուն համար նոր հանդրուան մը եւս:

Լուսաւորութեան նախարարութիւնը Ֆրանսայի ամենամեծ ձեռնարկութիւնն է, իր մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար պաշտօնեաներով բաժնուած եօ-թանասուն հազար դպրոցական հաստա-տութիւններուն մէջ զոր կը յաճախեն չուրջ տասնեւեօթ միլիոն աշակերտ· այս ամբողջը մրցանիչ պիւտճէի մը համար որ կ'անցնի հարիւր վաթսուն միլիառ Ֆրանքը:

Ինչպէս կը ներկայանայ 1987 – 88–ի ուսումնական տարեշրջանը:

Գոլէժներու եւ լիսէներու մէջ դպրո-ցական քարտէսը կը ստանայ աւելի լայն հորիզոն, այսինքն ծնողքները, իրենց դասակներուն համար, դպրոցական հաս-տատութեան ընտրութեան իրաւունք կ'ու-նենան որոշ պայմաններու մէջ: Հինգե-րորդ եւ երկրորդ դասարաններուն համար կը գործադրուի ուսումնական նոր ծրա-դիր: Ի մասնաւորի չորս կարեւոր նիւթեր վերատեսութեան եւ արբադրութեան են-թարկուած են՝ մաթեմատիք, Ֆրանսե-րէն, բնագիտութիւն, պատմութիւն – աշ-խարհագրութիւն: Դարձեալ «Նոր Պրըվէ» մը 1988–ին համար: Պէ – Ը – Բի – Սկ–էն, Պրըվէ Տէ Թալէժէն (Ժ· Փ· Շըվէնման) յետոյ, այս անգամ Ռընէ Մօռոաի Պրը-վէն: 1985–ին ստեղծուած արհեստագի-տական Պաքալօրէայի առաջին քննու-թիւնը տեղի պիտի ունենայ 1988–ի Ցու-նիսին: Առաջին եւ աւարտական դասա-րաններու աշակերտները կ'ունենան նոր ձեւի դպրոցական պրոքրամ: Երբորդ ե-ռամիսը չկրճատել եւ քննութիւններն ու տարեվերջի դասարանային խորհուրդնե-րը սկսիլ միայն Ցունիս 15–էն յետոյ: Իսկ ուսուցիչներուն համար, պաշտօնի կը կոչուին առաջին վեց հազար վարժապետ – անօրէնները փոխարինելով նախակրթա-րաններու եւ մանկապարտէզներու մէջ տնօրէնները: Ա,նպէս, Ա'իրադործուի Լուսաւորութեան նախարար՝ Ռ· Մօռոաի կարեւոր բարեփոխումներէն մէկը որ այնքան ընդդիմութեան, բանավէճի եւ դասագրքի առիթ տուած էր անցեալ տա-րեշրջանին, մանաւանդ ձախակողմեան ուսուցչական սենեակներուն կողմէ: Նաեւ պատմագրութեան տակ եղող փը-րիվէ հաստատութիւններէն ներս տեսուչ-ներուն նոր իրաւասութիւններ կը տրուին, մանաւանդ կարելիութիւնը իրենց կարծի-քը յայտնելու ուսուցիչներու թեկնածու-թեան եւ ընտրութեան համար:

Ցառաջիկայ տարեշրջանին համար նոր փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենա՞ն: Անկարելի չէ: Նախ, որովհետեւ այլեւս սովորութիւն դարձած է անպայման բան մը փոխել, ապա չմոռնանք որ 1988–ի Մարտին նախագահական ընտրութիւննե-րուն առթիւ թեկնածուները պիտի բերեն նոր առաջարկներ: Մինչ այդ, վատահա-բար սենեակները ձեռնթափ պիտի չմը-նան:

Ամենայնդէպս, այս բոլորին մէջ կարե-ւորը աշակերտն է, եւ չատ անգամ կը մոռնանք: Ուստի, բոլորին կը մաղթենք արդիւնաբեր տարի մը:

Կ· Յ·

ՏԵՐՈՒՆԻ

ԼԻԻՍԻ ԹՈՍՓԱԹ

Յատուկ իմացանք, որ Օգոստոս 11–ին, Սան – Ֆրանսիսքոյի մէջ, ուր կ'ապրէր վերջին տարիները, իր մահկանացուն կնքած է Լիւսի Թոսպաթ:

Ողբացեալը՝ կրտսեր զաւակը Զարիֆ-եան ընտանիքին (քոյրը՝ տարաբախտ բա-նաստեղծ Մատթէոս Զարիֆեանի) ծնած էր Սկիւտար 1903ին: Նախնական ուսումը ստացած էր Ս· Խաչ Ազգ· Վարժարանը, ապա յաճախած Պէպէքի ամերիկեան գո-լէճը, որմէ չընդհատուած էր: 1923–ին, քէմալական չարժումներու վաղորդայնին իր քրոջ՝ Սիրանի (դրական ծածկանու-նով՝ Սեզա) հետ կը փոխադրուէր Պէյ-րութ եւ անդրէրէնի իր ծանօթութիւնը թոյլ տուած է որ անմիջապէս աշխատանք գտնէ ամերիկեան դպրոցական հաստատու-թեանց մէջ: 1927ին կ'ամուսնանար տոքթ· Վահրամ Փօթուքեանի հետ, որմէ կ'ու-նենար երկու մանչ զաւակ: Կանուխէն այ-րի, 1942–ին կ'ամուսնանար ծանօթ հրա-պարակագիր, այն ատեն Օռիանի խմբա-գիր՝ Տիգրան Թոսպաթի հետ: Քանի մը տարի ետք, երբ Թոսպաթ կը հիմնէր իր անձնական օրաթերթը՝ «Լը Սուար», Լիւսի կը տառնձնէր անոր վարչական պա-տասխանատուութիւնը, յետագային կը դառնար նաեւ անօրէնուհին, Տիգրան Թոսպաթի հայերէն օրաթերթին՝ «Այգ»ի: Վարչական աշխատանքէն զատ, Լիւսի Թոսպաթ նաեւ յօդուածներով իր աշխա-տակցութիւնը բերած է թերթին, միաժա-մանակ իր մասնակցութիւնն ալ չզլանալով Պէյրութի հայկական միութիւններու մը-չակութային եւ գեղարուեստական կեան-քին: Երկան մը, բեմ ալ բարձրացած է Զափրաստի, Մարութեանի կողքին:

1978–ին, գաղթեց Ամերիկա, ուր հաս-տատուած էր արդէն իր մէկ զաւակը՝ Մաթիկը եւ վերջնապէս Սան – Ֆրան-սիսքօ մնաց իր ամուսնոյն Տիգրանին հետ:

Լիւսի Թոսպաթ եւս, վերջիններէն է սերունդի մը, պատրաստուած եւ զարգա-ցած կիներու, որոնք իրենց երիտասարդ տարիները ապրած ըլլալով Պոլսոյ հայ մտաւորականի եղակի մթնոլորտի մը մէջ, իրենց ամբողջ կեանքի երկայնքին կրցած էին փոխանցել ինչ որ բերած էին իրենց հետ:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ սիրելի Տիգ-րան Թոսպաթի, ինչպէս նաեւ զաւակնե-րուն, քրոջ աղջկան՝ Տիկին Եղսաթ Ա-ճեմեանի եւ թոռնուհիին բոլոր պարագա-ներուն:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՀԱՑ ՁԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Օգոստոս 20–ի «Ալիֆ»ը կը հաղորդէ Գագիկ Թումանեանի մահը, որ ստաց-հած է Օգոստոս 15–ի գիշերը, Մարիւանի ռազմահաւատարը:

Ծնած էր 1961 Օգոստոս 27–ին, Թեհ-րան: Տարրական ուսումը ստացած էր, «Հուր» դպրոցը, ապա չարունակած՝ «Քուչեչ» եւ միջնակարգը՝ «Քուչեչ – Դաւթեան» եւ «Մարիամեան» դպրոցները: Մանկութենէն անդամակցած էր «Սրա-պատ» կազմակերպութեան եւ տարիներու երկայնքին ստանձնած է պատասխանա-տու պաշտօններ: Ձինուորագրուած էր 1986–ին: Մարդկան չրջանը վատարելէ ետք Շահրուզ եւ Շիրազ, ի վերջոյ փո-խադրուած էր Մարիւանի չրջանը:

տատուած էր արդէն իր մէկ զաւակը՝ Մաթիկը եւ վերջնապէս Սան – Ֆրան-սիսքօ մնաց իր ամուսնոյն Տիգրանին հետ:

Լիւսի Թոսպաթ եւս, վերջիններէն է սերունդի մը, պատրաստուած եւ զարգա-ցած կիներու, որոնք իրենց երիտասարդ տարիները ապրած ըլլալով Պոլսոյ հայ մտաւորականի եղակի մթնոլորտի մը մէջ, իրենց ամբողջ կեանքի երկայնքին կրցած էին փոխանցել ինչ որ բերած էին իրենց հետ:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ սիրելի Տիգ-րան Թոսպաթի, ինչպէս նաեւ զաւակնե-րուն, քրոջ աղջկան՝ Տիկին Եղսաթ Ա-ճեմեանի եւ թոռնուհիին բոլոր պարագա-ներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՊԱՅՐՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՆԱՀԻՏ ԲԵՔԱՐԵԱՆ

Լորտ Պայրընի (1788 – 1824) հարուստ նամականին զրական այն յուշարձաններէն է, որոնք հնարաւորութիւն կու տան թափանցելու բանաստեղծին անձնական կեանքի եւ ստեղծագործութեան ամէնէն նուիրական զաղտնարաններուն մէջ, հետեւելու անոր հանրային, քաղաքական, զեղագիտական, փիլիսոփայական ու զրական հայեացքներու ձեւաւորման ու զարգացման ընթացքին, բազմաթիւ հատուածի տեղեկութիւններ քաղելու իր ժամանակաշրջանի պատմական ու մշակութային կեանքին վերաբերող: Պայրընի նամականիին մէջ իրենց ուրոյն տեղը ունին նաեւ Հայերու եւ հայ մշակոյթին պատկանող էջերը: Անոնց մէջ արտացոլուած է այն ջերմ սէրն ու յարգանքը, որ տածած է հանճարեղ բանաստեղծը հայ ժողովուրդին ու անոր հարուստ մշակոյթին հանդէպ: Հայ մշակոյթին, պատմութեան ու լեզուին վերաբերող նամակները (թիւով՝ տասնըչորս) ուղղուած անգլիացի բանաստեղծ ու Պայրընի առաջին կենսագիր Թոմաս Մուրի (1779 – 1852) եւ հրատարակիչ Ճ. Մըրէյին (1778 – 1843) զրուած են 1816 – 1821 թուականներուն: Անոնք պատմական արժէքաւոր փաստաթուղթեր են եւ վառ ապացոյց այն մեծ զերին, զոր խաղացած է Պայրընի, հայ մշակոյթը օտարներու ներկայացնելու զործին մէջ: Հայ մատենագրութենէն անոր կատարած բազմաթիւ թարգմանութիւնները (հատուածներ Մ. Խորենացիի «Հայոց Պատմութիւն»էն, Կիլիկեան Հայաստանի մատենագիր ու հրապարակախօս Ներսէս Լամբրոնացիի «Առեւնարանութիւն»էն, Ս. Օզոսի եւ Կորնթացիներու նամակագրութիւնը, որու բնագիրը չէ պահպանուած, իսկ թարգմանութիւնը այդ ժամանակ գոյութիւն ունեցած է միայն հայ մատենագրութեան մէջ, եւ առաջին անգամ անգլերէնի թարգմանած է Պայրընը), ամբիծական մանակցութիւնը անգլերէն – հայերէն, հայերէն – անգլերէն քերականութիւններու եւ անգլերէն – հայերէն բառարանի պատրաստութեան եւ հրատարակութեան գործին, կը վկայեն Պայրընի արտակարգ հետաքրքրութեան մասին, հայ մշակոյթին հանդէպ:

Աղջէն ծանօթ բանաստեղծ էր, երբ իր յամդուզեն ու հեղնող խօսքերուն ու խորհրդարանի էլոյթներուն համար հալածանքի ու վիրաւորանքի կ'ենթարկուէր, 1816 Ապրիլ 25–ին կը հեռանար Անգլիայէն, այլեւս չվերադառնալու որոշումով: Նոյն թուականի աշնան ան կը հաստատուէր Վենետիկ ու կը ծանօթանար Մխիթարեաններու: Պայրընի նամականերուն մէջոցով է, որ անգլիախօս ընթերցողը առաջին անգամ դէտ ժ.դ. դարու սկիզբին տեղեակ կը դառնայ ամբողջ Եւրոպայի մէջ մեծ համբաւ ու հռչակ վայելած հարթիւտական ծանօթ կեդրոնի՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, գիտական ու մշակութային աշխատանքին եւ զաղափար կը կազմէ անոր կարկառուն դէմքերուն մասին:

Ժ.դ. դարու սկիզբին, երբ Հայերը կը տառապէին մէկ կողմէ սուլթանական Թուրքիոյ, իսկ միւս կողմէ չհասկցող Պարսկաստանի լուծին տակ, Վենետիկի Ս. Ղազար փոքրիկ կղզին թերեւս միակ վայրն էր աշխարհի վրայ, ուր ազատ ու անկախ կը հնչէր Հայոց լեզուն եւ հանգամանօրէն կ'ուսումնասիրուէր հայ հինաւուրց մշակոյթին ու զրականութիւնը: Հայրենիքէն հեռու գտնուող այդ կղզեակին վրայ, Ս. Ղազարի մայրավանքին մէջ եւրոպական քաղաքակրթութենէն յոզնած բանաստեղծը կը սկսի ուսումնասիրել հայերէնը՝ երազելով ներթափանցել արեւելեան քերթողութեան զաղտնարանները: «Կարեւորը այն չէ, թէ Պայրըն որչափով է սովորել հայերէնը: Կարեւորը երեւոյթին է, այն ջերմ համակրանքը, որ նա տածել է մեր երկրի պատմութեան եւ զրականութեան հանդէպ, այն խանդավառ յափշտակութիւնը, որ նա մէն օր Աղրիականի փոթորկոտ ջրերը ճեղքելով գնացել է Հայոց կղզին, մի աղնիւ նպատակով համակուած՝ սովորելու լեզուն» (Մ. Դաշտենց): Պայրըն կը սկսի կանոնաւոր յաճախել Ս. Ղազար կղզին եւ ուսումնասիրել Հայոց լեզուն: Անոր հայերէնի ուսուցիչը՝ Հ. Ճարուճիւն Ասլաեան (Պայրըն կը սիրէ զայն Հ. Փասքալ անուանել) ընդարձակ սրահ մը յատկացուցած էր բանաստեղծին դասերուն: Ու արեւելքով ու հնութեամբ չնչող այդ սրահին մէջ կը սկսին անոր հայերէնի դասերը:

1816 Դեկտեմբեր 4–ին Ճ. Մըրէյին ուղղուած նամակին մէջ Պայրըն կը յայտնէ հայերէնի իր ուսումնասիրութիւններու եւ այն բացառիկ արժէքաւոր տեղեկութիւններուն մասին, որ ստացած է հայ զրականութենէն, հայ ժողովուրդի բարքերու եւ սովորութիւններուն մասին: Ան հետացած է հայ վանականներ – գիտնականներու կրթութեամբ եւ ազգին լուսաւորութեան համար կատարած կարեւոր աշխատանքներով. «... ըսկսած եմ ու կը շարունակեմ Հայոց լեզուի ուսումնասիրութիւնը, որու կը տիրապետեմ հնտրաւորութիւններուս սահմաններուն մէջ: Ամէն օր կ'երթամ հայկական վանք՝ դասեր առնելու գիտնական վանականէ մը եւ արդէն որոշ բացառիկ ու օգտակար տեղեկութիւններ ձեռք բերած եմ արեւելեան այդ ժողովուրդին զրականութեան ու սովորութիւններուն մասին: Անոնք հոս գիտնական վանականէ բաղկացած հաստատութիւն, եկեղեցի ու միաբանութիւն ունին: Անոնցմէ ոմանք չատ ուսեալ եւ կիրթ մարդիկ են: Ունին նաեւ տպարան եւ մեծ չանքեր կը գործադրեն իրենց ազգը լուսաւորելու համար» (նամակ՝ Թ. Մուրի):

Կեանքի այս նոր հանդամանքներն ալ բանաստեղծին կը պարգեւեն նոր տպաւորութիւններ, նոր հանդիպումներ ու մտերմութիւններ. ան կ'ընտայ վիտալ ու գտնել նոր իրողութիւններ իր անասկման հետաքրքրասիրութիւնը զոհացնելու համար: Թ. Մուրի ուղղած 1816 Դեկտեմբեր 5–ի նամակին մէջ բանաստեղծը կը զրէ. «Իրրեւ հաճելի ժամանց, ամէն օր հայերէն կը սորվիմ հայկ. վանքին մէջ: Պարզուեցաւ, որ մխիթարեանց տպագործութեան համար լինձի հարկաւոր է տաժանակիր աշխատանք մը: Այս ամենազժուարին աշխատանքն է, որ ես կրցայ գտնել հոս իրրեւ ժամանց՝ միտքս տանջահար ընելու եւ կեզրոնանալու համար»: Հ. Աւետերեան քազմաթիւ արժէքաւոր տեղեկութիւններ տուած է Պայրընի, հայ ինքնուրոյն եւ թարգմանական զրականութեան վերաբերեալ: Այդ մասին Պայրընի կը յիշատակէ Դեկտեմբեր 5–ի նամակին մէջ. «Վանքը չարք մը չափազանց հետաքրքրական ձեռագրեր կան, զիրքեր, ինչպէս նաեւ թարգմանութիւններ ներկայիս կորսուած յունարէն բնագիրներէ, նաեւ պարակերէնէ, ասորերէնէ եւլն., ասոնց նկատի առնելու իրենց ժողովուրդին բնիկ երկերը»: Հոս կ'արժէ նշել, որ Պայրընի ստեղծագործութիւններու լատինական շրջանը (1816 – 1823) կը բնորոշուի քնարական վառ եւ համարձակ նորարարութեամբ («Մանֆրէդ», «Տասոյի գանդատը», «Զայլտ Հերոլտի ուխտադնացութեան վերջին նուագը», «Սարդանապալ», «Կայէն» եւլն), միաժամանակ չի թուլանար բանաստեղծի հետաքրքրասիրութիւնը հայ զրականութեան եւ մշակոյթի պատմութեան նկատմամբ: Կարդալով Պայրընի նամակները, կը զգանք անոր յարգանքը Հայոց լեզուի նկատմամբ, որ «...հարուստ լեզու մըն է, եւ լիովին կը փոխհատուցուին սորվողի մը չարչարանքները»:

1817–ին Հ. Աւետերեան եւ Պայրըն միացեալ ջանքերով կը հրատարակեն անգլերէն – հայերէն քերականութեան ձեռնարկը: Բանաստեղծը իր ուսուցչին կ'առաջարկէ զիրքը հրատարակել իր միջոցներով, ու հոգ կը տանի, որ ան տարածուի գոնէ: Այդ մասին ան կը զրէ Անգլիա գտնուող իր ընկերներուն, գովեստով կը խօսի Աւետերեանի տաղանդին ու գիտելիքներուն մասին, կրկին անգամ հիացական խօսքեր կ'ընէ Մխիթարեաններու գործունէութեան վերաբերեալ: «Ուրիշ ծրարով մը ձեզի կը ղրկեմ քանի մը թերթ անգլերէն – հայերէն քերականութիւնն՝ Հայերու օգտագործման համար, որու հրատարակութիւնը ես խթանած ու աջակցած եմ (ինձի արժեց ընդամէնը հազար ֆրանք՝ ֆրանսական լիվր): Երբ այս քերականութիւնը (նկատի ունիմ ներկայիս տպագրուողը) պատրաստ ըլլայ, էֆ ուզեր արդեօք առնել քառասուն կամ յիսուն օրինակ, որոնք հինգ կամ տասը կինկէն աւելի չեն արժեր, եւ անոնց վաճառքով չարժել ուսեալներու հետաքրքրութիւնը: Պատասխանեցէք՝ այո, կամ ոչ, ինչպէս կը փափաքիք: Կրնամ վստահեցնել որ անոնք ունին կարգ մը չատ հետաքրքրական զիրքեր ու ձեռագրեր, զլխաւորապէս թարգմանութիւններ՝ այսօր վերստուած յունարէն բնագիրներէ: Բացի ատկէ, անոնք հոս կը ներկայացնեն չատ յարգելի եւ ուսումնասէր միաբանութիւն մը»: 1819–ին Հ. Աւետերեան ու Պայրըն ձեռնամուխ կ'ըլլան հայերէն – անգլերէն քերականութեան ձեռնարկի հրատարակութեան՝ անգլիախօս ուսանողութեան համար: Հ. Աւետերեանի խընդրանքով Պայրըն յառաջարան մը կը զրէ, ուր կը խօսի հայ ժողովուրդի ու անոր մշակութային զանձերուն մասին. «Երբ 1816–ին ժամանեցի Վենետիկ, ես ալ չատ մը ճանապարհորդներու նման, խիստ տարուած էի Ս. Ղազար վանքի միաբանութեամբ, որ կը միաւորէ կղերական հաստատութեան մը բոլոր առաւելութիւնները՝ առանց անոր մոլորութիւններէն որեւէ մէկը ունենալու...: Այս մարդիկը հարըստահարուած ու բարձրատոհմ ազգի մը կրօնաւորներն են. ազգ՝ որ Հրեաներու եւ Յոյներու նման տարագիր եւ ըստրուկ եղած է, առանց առաջիններու ինքնամեկուսացման եւ վերջիններու տարփամտութեան: Այս ժողովուրդը հարստացած է առանց բանսարկութեան: Բայց այնոր տեղը, այնուամենայնիւ, երկար ժամանակ եղած է «պիտութեան տան» մէջ, որ վերջերս բազմապատկած է իր անթիւ օթեւանները:

Կարացած էի: Այդ օրերուն, դպրութեան ծանօթ տոքթ. Սպարթալի դիս կը խնամէր: Լիւթէխիա պանդոկին մէջ սենեակ մը վարձած, հիւանդները հոն կ'ընդունէր: Հայերէն լեզուի իր պաշարը, իր ծննդավայրի բարբառն էր եւ բոլոր հիւանդները ճամբու կը դնէր հետեւեալ մաղթանքով. «անցեալուկ ըլլի»: Գիշեր մը, երբ զաղթականի անկողնոց մէջ պառկած, կռնակիս տոքթ. Սպարթալիի պատուիրած զարմանումը կը կատարէի, մարմինս օծելով իւղով մը, եւ խոտով, զետինը զրուած մոմը յանկարծ չբռնկցաւ փորիս եւ մարմինս բռնկեցաւ. խելագեղ ճիչ մը արձակելով վերմակը քաշեցի կուրծքիս եւ ազէտին առաջքը առի, փրկութիւնս վերագրելով Մ.Ը.Ոյ Սուլթան Ս. Կարապետին եւ Մ.Ը.Ոյ օրհնա՛լ բուրդ վերմակին...: Տարիները թաւալեցան, ծագեցաւ ընդհանուր պատերազմ: Տիրուհի Զառափեան փոխադրուած էր փարիզի մէկ հեռաւոր թաղամասը: Կորսնցուցած էր իր հին աշակերտները, սակայն պահած էր դաշնակը եւ թաղին փոքրիկ ազգ զասեր աւանդելով, կը չահէր իր օրապահիկը: Մնացած էինք անեղծ բարեկամներ եւ կը թղթակցէինք: Պատերազմի տարիներուն, քանի մը անգամ այցելած եմ իրեն եւ հոն հանդիպած Ֆրանսացի բանաստեղծ – երաժիշտ Լիւք Անտրէ Մարսէլը, որ կարծեմ, առողջական պատճառներով, զերծ մնացած էր զինուորական ծառայութենէ: Տիրուհի Զառափեան հարազատի մը զուրզուրանքով, իր հիւրընկալ, չէնն յարկին նեթքն Ֆրանսացի բանաստեղծը, որուն ծանօթացուց հայ ժողովուրդը եւ մանաւանդ հայ բանաստեղծութիւնը: Յետագային, Լիւք Անտրէ – Մարսէլ, Տիրուհի Զառափեանի եւ զրագէտ Կարօ Փոլատեանի օժանդակութեամբ, զեղեցիկ թարգմանութիւններ կատարեց, Գրիգոր Նարեկացիէն մինչեւ Զարենց: Իր կեանքին վերջին տարիներուն, տխուր հոգեվիճակի մը մատնուած էր Տիրուհի Զառափեան: Վերջին անգամ զինքը տեսայ Փարիզի Հայոց եկեղեցին: Հալա՛ծ, մաշա՛ծ, զլուխը սպիտակ շղարշով մը պատած, կ'աղօթէր վերացած...: Իր նամակները, անձնական հարիւրաւոր ուրիշ նամակներու հետ, ժամանակին տարած եմ Հայաստան եւ այժմ կը հանգչին Երեւանի Զարենց թանգարանին մէջ: Իր մահուան օրերուն կը գտնուէի Հայաստան:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ԱՆՑԱԾ – ԳԱՑԱԾ ՕՐԵՐ

ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՌԱՓԵԱՆ

30ական թուականներուն Տիրուհի Զառափեան ծանօթ եւ սիրուած դաշնակահարուհի մըն էր, որ յաճախ կը փայլէր Փարիզի հայ բեմերէն, իրրեւ տաղանդաւոր արուեստագիտուհի մը: Տիրուհի Զառափեան եղած է իմ ձայնադրութեան առաջին ուսուցչուհիս: Զայն լինձի ներկայացուցած էր, Օր. Մարգարիտ Բաբայեան:

Գեղեցիկ, նուրբ եւ քարեձեւ, սիրող սիրտ մը եւ ազնիւ հոգի մը ունէր Տիրուհի Զառափեան, որ չատերու նման, իր ծննդեան հետ ուսական յեղափոխութենէն վերջ, զաղթած էր Կովկասէն եւ հաստատուած Փարիզ: Հետզհետէ կորսընցուցած էր հայրը, մայրը, մնացած էին ինքն ու իր կրտսեր նկարիչ եղբայրը, որ կանխահաս տաղանդ մը եղած եւ ոգեբզական մահ մը ունեցած էր, անձնասպան ըլլալով իր սենեակին բազմոցին վրայ: Զայնադրութեան ուսուցչուհիս, այն ժամանակ առանձին կ'ապրէր, ամբողջ Քլէպէր, բազմայարկ չէնքի մը վեցերորդ յարկը: Տիրուհի Զառափեան, ոչ միայն ձրի կ'աւանդէր երգեցողութեան դասերը, այլեւ կը տոփէր որ ներսէնք մխահին ճաչենք, իր եփած ռուսական պորշը, որուն մասնագէտն էր: Արցունքով ցոյց կու տար լինձի, զաշնակին քով, անկիւն մը ծուարած ողբերգական բազմոցը, որուն վրայ անձնասպան եղած էր իր սիրական տաղանդաւոր եւ զթայրը եւ որուն մէկ մեծադիր նկարն ալ՝ կախուած էր սենեակին պատէն:

Այդ օրերուն, ես ալ, ազատած էի Տոմ նահանգի մետաքսի զործարաններու աշխատանքէն, նոր հասած էի Փարիզ, եւ իրրեւ Բարեզործականի սան, կը քնակէի 19, ռիւ Ֆոնթռուա գտնուող չէնքի մը վերի յարկը, սպասուհիներու յատուկ, անկրակ եւ անճրագ խուցի մը մէջ, որուն լուսամուտէն կ'երեւէր էյֆէլի աշտարակը: Մոմի մը պլպլացող լոյսով կը կարդայի եւ գիտնը փռուած Մուշի բուրգերով սակայն Պոլսէն փարիզ փոխադրուած անկողնի մը մէջ կը քնանայի, երազելով, Փարիզի օփերայի եւ թատրոններու բեմերը...: Կը յիշեմ, ողբերգական գիշեր մը, որ քիչ մնաց ողջ ողջ այրէի...:

Գէշ աննպատակութեան հետեւանքով, տըրեւս դժուար կ'ըլլայ գտնել ազգի մը տարեգրութիւնը, որ ունէի զեր ըլլայ արտասուարոյզ ոճիրներէ, քան Հայերունը, որոնց առաքինութիւնները, խղճմտասիրութեան արդիւնք են, իսկ արատները՝ բռնադատումի հետեւանք: Մակայն ինչպէս ալ ըլլար անոնց ճակատագիրը, որ դառն է եղած, ինչպէս ալ ըլլայ ապագային, անոնց երկիրը յաւէտ պիտի մնայ աշխարհի ամէնէն հետաքրքրական երկիրներէն մէկը, եւ, թերեւս անոնց լեզուն միայն աւելի խոր ուսումնասիրութիւն կը պահանջէ, աւելի զրաւիչ զատնալու համար»: Բանաստեղծը յառաջաբանը կ'աւարտէ հետեւեալ խօսքերով. «Թէ՛ Պարսից սատրապները, թէ՛ թուրք փաշաները նմանապար անտարտ զարձուցին այն երկիրը, ուր ստուած մարդն ստեղծած է իր իսկ պատկերով»: Քաղաքական նկատառումներէ մեկնելով, Մխիթարեանները կ'որոշեն չհրատարակել այդ յառաջաբանը: Պայրընի՝ ոչ մեկ հայասիրեան, զիշերամի չդիմող խռովայոյզ դիմագրաւած այս անգամ առարկայական պատճառներու դէմ, բանաստեղծը վիրաւորուեցաւ եւ զադրեցուց իր այցելութիւնները Ս. Ղազար: Թուրքերու եւ Պարսիկներու հասցէին ըսուած ուր խոսքերու պատճառով վերոյիշեալ յառաջաբանը երկար ժամանակ անտիպ մնաց: Յետագային Թ. Մուր զատ զայն բանաստեղծի թուղթերուն մէջ եւ առաջին անգամ հրատարակեց 1830–ին Լոնտոնի «Լորտ Պայրընի կեանքը, նամակները եւ օրագրերը», զիրքին մէջ: Անկէ յետոյ միայն այդ յառաջաբանը հանրութեան հրատարակուեցաւ եւ «Ի Թղթոց Լորտ Պայրընի» խորագրով տեղ գտաւ Մխիթարեաններու հրատարակած «Ծաղկաքաղ քերթողաց անգլիացւոց» գիրքին մէջ: Անկէ ետք քազմաթիւ անգամներ ներառուած է Մխիթարեաններու լոյս ընծայած տարբեր հատորներու, արեւելահայ եւ արեւմտահայ պարբերականներու, տարեցոյցերու մէջ եւ այլուր:

(Շար. 1)

ԽԱՂՈՂԸ

Վատահ եմ, որ բոլորդ ալ Աստուածածնին խաղով կերաք եւ հաւանաբար՝ այս տարուան առաջին հատիկը:

Այդ խեղճ հատիկը մեր բերանները մչ կորսուելէ առաջ, փորձենք ճանչնալ անոր զաղտնիքները:

***

Գիտնականները մինչեւ այսօր կը վիճին, որոշելու համար, թէ ո՞րն է խաղողին հայրենիքը: Սակայն, յայտնի է, թէ Հայաստանը խաղողի մշակութեան՝ այգեգործութեան, հնագոյն եւ ինքնուրոյն կերրոններէն մէկն է: Իրրեւ վկայ՝ ունինք մեզմէ չուրջ երեք հազար տարի առաջ կատարուած կարմիր Բլուր եւ Երեւանի բերդաքաղաքներու պեղումներու ժամանակ յայտնաբերուած գինիի մառանները, կարասները, խաղողի ածխացած սերմերը: Կ'ենթադրուի, թէ խաղողի հայկական հինաւուրց տեսակներուն մեծ մասը սերած են տեղական վայրի տեսակէն:

Խաղողը լուսասէր եւ ջերմասէր բոյս է, ոչ շատ պահանջկոտ՝ հողի նկատմամբ: Խաղողին տերեւները պարզ են, բլթակաւոր: Ծաղիկները դեղին – կանաչ են, անշքմարելի: Պտուղը 1–էն 4 կորիզով հիւթալի պտուղ է: Կան նաեւ անկորիզ խաղողի տեսակներ:

Խաղողի հատապտուղները կը պարունակեն մարդուն շատ օգտակար նիւթեր՝ շաքարներ, վիթամիններ: Խաղողէն կըրնանք չվնել անուշ, չամիչ, հանել անոր հիւթը, ինչպէս նաեւ կրնանք առանձնացնել գինին եւ քոնեակը: Սակայն ամէնէն օգտակարը թարմ խաղողն է: Անով նոյնիսկ կարգ մը հիւանդութիւններ կը բուժեն: Բժշկութեան մէջ կայ բաժին մը, որ կը կոչուի խաղողաբուժութիւն:

Աշխարհի մէջ խաղողը կը մշակուի Պուլկարիոյ, Սպանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի մէջ, եւայլն:

Խաղողի հազարաւոր տեսակներ կան, որոնցմէ ամենէն քան երկու հարիւրը կը մշակուին Հայաստանի մէջ, ինչպէս՝ ախթամարը, զառան դմակը, Արաքսենին, Երեւանին, կախեթը, Արենին, ոքածիթելին, լալվարը:

Խաղողի տունկը, որ կրնայ մինչեւ 20–էն 30 մեթր երկարութիւն ունենալ, ցուրտին չի դիմանար: Այս պատճառով ալ, ցրտահարութենէն պաշտպանելու համար, որոշ շրջաններու մէջ, օրինակ, Արարատեան դաշտի մէջ, ուշ աշնան զայն կը ծածկեն հողով, այսինքն կը թաղեն հողին մէջ:

Խաղողի բերքահաւաքը, այսինքն՝ պտղկումը, շատ հին ժամանակներէն Հայերուն ուրախութեան եւ խնդութեան տօներէն էր: Տօնակատարութիւնը կը սկսէր Օգոստոսի կէսերուն: Մինչ այդ, խաղող ուտելը արգիլուած էր, որպէսզի խակ խաղողը չքաղեն: Այդեկութի առաջին օրը, մարդիկ տեղան կը սարքէին, կը հրաւիրէին իրենց ազգականները, կ'երգէին ու կը պարէին: Ապա իրարու բարի մաղթանքներ ընելով, կը սկսէին բերքահաւաքին:

Այդեկութի տեսարաններ ներկայացուած են միջնադարեան հայկական յուշարձաններու բարձրաքանդակներուն վրայ: Ընդհանրապէս խաղողը հայ զարդարուեստի զանազան տեսակներու՝ խաչքար, արձաքանդակ, մանրանկարչութիւն, ամենասիրելի զարդանախշերէն մէկն է:

***

Հակառակ անոր, որ մեր հայրենիքին հետ ենք, մեր սովորութիւնները տակաւին կը չարունակուին դարէ դար և ամէն Աստուածածնի կէսօրին, ընտանիքիդ, ազգականներուդ հետ սեղան նստելու ժամանակ, չմոռնաս երգելու «Խնձոյքի երգը»·

Սեղանն է առատ,
Դիմացն՝ Արարատ,
Հնչում են երգեր
Ուրախ ու զուարթ:

եւլն·, եւլն·:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԹԱՄԱՐ ԿՂԶԻՆ ՏԵՍԱՐԹԱՆ ՎԱՅՐ ՕՏԱՐ ԱՑՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Կիւնէշի յատերատածին մէջ բաժին մը յատկացուած է Վանայ լճի սիրուն ու պատմական Աղթամար Կղզիին, ուր մանուկ տարիքի վերջերս մեծ թիւով օտար զբօսաշրջիկներ սկսած են այցելել, հիանալու համար բնական ու պատմական այս գեղեցկութիւններուն վրայ: Թերթը կը գրէ, թէ հակառակ այս չհեկնութեան, ոչ մէկ զբօսաշրջական գեղեցկուհի զոյութիւն ունի կղզիին մէջ, ուր պատմական եկեղեցին այցելելէ վերջ, զբօսաշրջիկները ծառերուն տակ կը հանուին եւ լայծուն ժայռերուն վրայէն կը նետուին լիճին զով ջուրերուն մէջ:

Մանուկ տարիքի վերջերս Արեւելեան Անատոլուի ամէնէն հեռաւոր քարայրանոցներէն մէկը զարձած է Աղթամար կղզին, մանուկ տարիքի օտար զբօսաշրջիկներուն համար: Ամէն օր անհամար այցելուներ կու գան հիանալ Վղզիին գեղեցկութեան եւ նոյն անունը կրող պատմական եկեղեցիին վրայ:

Զբօսաշրջիկները, ընդհանրապէս կազմակերպուած շրջապտոյտներու ընթացքին է որ կ'այցելեն Աղթամար, այցելելով նաեւ Արեւելեան Պէյտլըսի Իսհաքփաշայի պարտէզը, ինչպէս նաեւ այլ կարգ մը տեսարժան վայրեր: Ցայտաղբիւրին մէջ անխուսափելիօրէն տեղ կը տրուի նաեւ Աքթամարի, ուր սակայն ոչ մէկ զբօսաշրջական գեղեղում զոյութիւն ունի:

Այցելուները կը սպասեն կղզիին պիտացը զտնուող քարափը, ուրկէ չարժամակոյկներ կը փոխադրեն գիրենք կըղզի, խումբերով կամ առանձին ըլլալով:

Եկեղեցիի այցը մուտքի տոմսով է, զբօսաշրջիկները աւելի վերջ կը շրջին կղզիի վայրի գեղեցկութիւնը որուն վրայ հիանալէ վերջ կը զովանան վանայ լճի անտակ ջուրերուն մէջ: Կէս ժամ կը տեւէ ճամբորդութիւնը քարափէն կղզի որ սակայն անխնամ է եւ աղտոտ ձգուած: Նկատելով որ լճին ջուրը մեծ քանակութեամբ աղտ կը պարունակէ, ժայռերը զարձած են վտանգաւոր չափով լպրծուն, ուրկէ զբօսաշրջիկները ջուրը կը մտնեն մեծ զգուշութեամբ: Ու նկատելով որ ջուրէն ելլելէ վերջ բաներ մը ուտելու համար քաֆէթէրիա մըն ալ չեն կրնար գտնել, առաջին տաթիւ կը վերադառնան քարափ:

Բոլոր զբօսաշրջիկները որոնք կ'այցելեն Աղթամար կղզին, կը հիանան անոր գեղեցկութեան վրայ ու կը թելադրեն որ աւելի մեծ խնամք տարուի եւ հոգածութիւն ցոյց տրուի այս սքանչելի կառոյցին հանդէպ: Նկատելով որ կարելի չէ հոն պիէրել, սովորաբար զբօսաշրջիկները կը մնան վանի պանդոկներէն մէկուն մէջ: Մինչդեռ եթէ Աղթամար կղզիի վրայ պանդոկ մը կառուցուի եւ քաֆէթէրիա մը բացուի, Աղթամար կըղզին յատուկիկայ տարիներուն իսկական զբօսաշրջական կեդրոն մը կրնայ դառնալ յատկապէս օտարներու համար:

ԳԱՂԱՒԻԹ ԳԱՂԱՒԱՐ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ մէջ լոյս տեսած է Օ. Տրիմպայի «Մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան պատմութիւնը» տուար աշխատութեան Բ. հատորը, որ կը ներկայացնէ միջնադարեան մշակոյթին ու քաղաքակրթութիւնը: Բիւզանդական քաղաքակրթութեան յատկացուած մասին մէջ կայ ենթագլուխ մը, «Հայ մշակոյթը եւ քաղաքակրթութիւնը» խորագրով: Այդ էջերուն մէջ խօսուած է հարկ. ճարտարապետութեան, խաչքարերու, մանրանկարչութեան, խմաստասիրութեան, դրականութեան մասին: Տրուած են նաեւ լուսանկարներ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ հայութիւնը խանդավառ օրեր ապրած է Օգոստոս 15 եւ 16–ին, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հիմնարկէքին առիթով: Հոն գտնուած է նաեւ Գարեգին Բ. կաթողիկոսը: Աստուածածնայ ծոնի օրը Օգոստոս 16–ին կատարուած է եկեղեցիին հիմնարկէքը եւ խաղողօրհնէքի արարողութիւնը, որոնց նախագահած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսը ու ներկայ ժողովուրդին տուած իր պատգամը: Նոյն օրը կատարուած հանգանակութեան մը ընթացքին գոյացած է 620 հազար տոլար, մինչեւ հիմա հաւաքուած գումարը հասցընելով 1,121,000 տոլարի: Հանգանակութեան 100·000 տոլարով մասնակցած է Տէր եւ Տիկին Ճոլնանեան ու տեղւոյն վրայ որոշուած է ապագայ եկեղեցիին ներքնասրահը կոչել իրենց անունով:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ

Տասնամեակ մը առաջ, Լենինականի գեղարուեստի դպրոցի դասատու Ս. Մկրտչեան որոշեց լենինականցիներու ծանօթացնել իրենց մանուկներու աշխարհը: Ու ցուցադրեց անոնց գծածները: Յաջողութիւնը մեծ եղաւ ու զգացուց տեւական պատկերասրահ, նաեւ նկարչութեան ձիրք ունեցող տղոց համար աշխատանոց ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը: Տարի մը ետք բացուեցաւ Լենինականի մանկական պատկերասրահը, ուր հետզհետէ սկսան գործել նաեւ երաժշտութեան, դասական պարի, ասեղնագործութեան, գորգագործութեան, փայտատիրապետութեան խմբակները:

Այսօր Լենինականի գեղագիտական կեդրոնի համբաւը տարածուած է Հայաստանէն դուրս. պարբերաբար մանկական նկարներու ցուցահանդէսներ կը փոխանակուին Լենինականի ու Տարտունի (Խաոնիա) միջեւ: Լենինականի պատանիներու նկարները կը ցուցադրուին նաեւ «Կը նկարեն աշխարհի երախաները» ցուցահանդէսներուն մէջ:

***

ԺԱՊԱՒԻՆ՝ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ

«Հայֆիլմ»ի երիտասարդ բեմադիր Վ. Մելքոնեան աւարտած է նկարահանումը Ու. Սարոյեանի «Ամենացուրտ ձմեռը 1854 թուականին» յեսոյ» պատմուածքին: Վ. Մելքոնեան որպէս Մոսկուայի բեմադրութեան բարձրագոյն դասընթացքի աւարտական աշխատանք նոյնպէս նկարահանած է Սարոյեանի կատնուն չրջանի մէկ պատմուածքը: Ներկայի ժապաւէնը պատրաստուած է Սեւ ծովու ափին եւ դիմաւոր դերակատարները երկու դպրոցականներ են՝ Միքայէլ Ջանիբեկեան եւ Մարիամ Զաքոյեան:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Բագրատեան ապրեր էր իր ամբողջ կեանքը այդ քառասուն օրերու ընթացքին: Ապրեր էր, այո, ամբողջ կեանք մը: Իր մէջ ծներ ու մեռեր էր ամբողջ աշխարհ մը – հայ աշխարհը, որ պահ մը զարթներ էր իր մէջ:

Իր խակ հոգիին մէջ զարթնած նոր ուժերը, սպառած ու քամած էին իր հոգին: Այդ տարերային բռնկումը որ յանկարծ տիրացեր էր իր մարքին, կամքին ու բոլոր զգացումներուն, այրեր էր ողջ էութիւնը ու հանգեր:

Նախնիքները որ զարթներ էին իր մէջ, այլեւս իրենց գործը կատարեր էին ու Գաբրիէլի գոյութիւնը այստեղ, ա՛յս կեանքին մէջ աննպատակ կը մնար:

Վերադառնալ Թիւլիէթի՞ն, կեանքի՞ն: Բայց առնցմէ ինչ չատնց հեռացած էր: Շատնց այդ Բագրատեանը մեռած էր իր մէջ վերջնականապէս: Ներքին անորոշ բնազդ մը զինքը կը մղէր դէպի վեր, լեռան վրայ, եւ միայն հոն, հո՛ն, որովհետեւ իրեն համար միայն հոն հնարաւորութիւնը կար՝ ազատ ըլլալու:

«Ընդհանուր ազատութեան առաջին վայրկեանը՝ զինքը տոգորած էր սա՛ գաղափարը, թէ իրեն համար չէ կեանքի այդ վերադարձը, ա՛յն պատճառով որ բուն Գ. Բագրատեանը, ինչպէս որ այս էառասուն օրերուն ընթացքին մէջտեղ եկած էր, պէտք էր *իրապէս* ազատէր»: «Նախասահմանութեան բարձունքէն ստրկութեան մէ՞ջ իյնալ, նոր շնորհի սպասելու համար»: «Իր արիւնին ճակատագրին, իր ազգին ճակատագրին մասնակցեցաւ»: «Իր հայրենի ժողովուրդին կոխը մղեց»: «Կանուխէն ինքզինքը անիրաւօրէն զգացած էր իրրեւ «վերացական մարդ», իրրեւ «մարդ ըստ ինքեան»: Բայց բուն մարդը ըլլալու համար հարկ էր որ ինքը համայնքին փառախէն անցնէր: Ասոր համար է որ ինքզինքը ազատ կը զգայ յանչախս: Ծարեբայիւ, բնազդային մեկուսացում: «Միայն երկուքն են հոն, Աստուած եւ Գաբրիէլ Բագրատեան: Եւ Գաբրիէլ Բագրատեան շնորհիւ Աստծոյ աւելի իրական է քան բոլոր մարդիկը եւ բոլոր ժողովուրդները»:

Բագրատեան կը թափառի լերան վրայ առանց որեւէ մտածումի, առանց որեւէ ճշդրիտ զգացումի:

Բնազդօրէն իր քայլերը զինքը կը տանին դէպի Աստեղանին գերեզմանը: Հոն, իրիկունը, Թրքական զնդակ մը կը չախչախէ իր դանկը: Գաբրիէլ Բագրատեան «կատչելով փայտին, փրցուց զայն հետը իւնկած ատենը: Եւ զաւակին խաչը պատկեցաւ իր սիրտին վրայ»:

Գաբրիէլ Բագրատեան կը մեռնի, մինչ ժողովուրդը վրկուած՝ կը դիմէ դէպի նոր կեանք:

Գաբրիէլ Բագրատեան հրեղէն աստղ մը կը դառնայ, որ ճեղքելով Հայոց 1915ի մթագնած երկինքը՝ պահ մը զայն լուսաւորելէ յետոյ կ'իյնայ թանձր խաւարին մէջ՝ հայ ժողովուրդի վրիժառու աստուածներու՝ անծանօթ աշխարհին մէջ:

***

Ինչ որ պէտք չի վրիպի մեր մանուկ ուշադրութենէն այն է թէ Ֆրանց Վերֆէլի վէպին մէջ գլխաւոր դերակատար Գաբրիէլ Բագրատեանը զաղութահայ մըն է: Գաղութահայ են նաեւ Աստվանը եւ ուսանող Աւագեանը:

Ֆ. Վերֆէլ ստեղծած է իսկապէս գաղութահայը: Ոչ այն գաղութահայը որ մեծխօսիկ ու լայն չարժուձեւերով ազգասիրութեան եւ հայրենասիրութեան վրայ առատ երիկուն մ'երգնու... խօսքով կամ ... գաղափարով, այլ գաղութահայու տիպար մը՝ որ լուռ ու մունջ ապրելով գաղութի մը մէջ, երբեք չի պարծեցնար մեծ մեծ խօսքերով, բայց երբ դերադոյն պահը կու գայ, ներկայ է այնտեղ, հայրենի հողին վրայ պաշտպանելու եւ մեռնելու համար իր ազգին ու հայրենիքին պատուին ու ազատութեան ի խնդիր:

Ըսուած է թէ Բաֆֆի՝ հայ ազատագրութեան հերոսները ու յեղափոխական տիպարները կանխած է իր վէպերուն մէջ, տիպարներ՝ որոնք յետոյ կեանքին ծնունդ տան:

Արդեօք պիտի կարենա՞նք ըսել թէ Ֆրանց Վերֆէլն ալ իրականութիւնը կը կանխէ իր վէպին մէջ՝ ստեղծելով այն գաղութահայերը որոնք իրապէս պիտի ծլին մեր գաղութներուն մէջ ու պիտի ծաղկին եւ պտուղ տան հայրենի հողին վրայ: Պիտի ծնի՞ն արդեօք իրական Գաբրիէլ Բագրատեաններ, Աւագեաններ ու Ստեփաններ որոնք անոնց ձեւով, կամ այլ ձեւերով կարենան ստեղծել իրենց նախահայրերու աշխարհին մէջ՝ կեանքի եւ արժէքներու նոր կոթողներ, ի փառս հայ հոգիին եւ պատմութեան:

(Շար· 16)

— 1939 —

ՆԻՍ –

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր եւ Նուէր Պէզճեան եւ աղջիկները՝ Վերժինի եւ Տիլբա խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց յոյժ սիրեցեալ զաւկին՝

ԿԱՐՊԻՍ ՊԷԶՃԻՐՃԵԱՆԻ

արկածալի մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 1–ին, 36 տարեվանին։

Ի մահուան քառասունքին ի յիշատակ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպ. 6, Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը, խորին չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները.– Տիկին Շահան Վահանեան իր ամուսնոյն Շահան Վահանեանի յիշատակին 2000 Ֆր.։ Նոյն առթիւ, Տիկին Ազատ Խուպէսէրեան 1000 Ֆր., ինչպէս նաեւ իր քրոջ նորոդ հանգուցեալ Տիկին Զապէլ Գույումճեանի յիշատակին 1000 Ֆր. եւ Միութեան անդամուհիներէն Էօժէնի Զաքըճեանի յիշատակին 300 Ֆր.։

***

Պօհոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղականն խորհուրդը չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները.– Տիկին Նուարդ Համբարձումեան (ծնեալ՝ Հալաճեամիճեան) մահուան առթիւ ընտանիքին կողմէ 200 Ֆր., Տիկին Պատոյեան, Տիկին Մուրատչալեան, Տիկին Շէրէլիկեան 200, Տօվլաքեան ընտանիք 50, Գուլամճեան ընտանիք 50։ Տիկին Վարդուհի Յակոբեանի (ծնեալ՝ Կարապետեան) մահուան առթիւ՝ ընտանիքին կողմէ 300 Ֆր., Թաղայեան ընտանիք 50 Ֆր.։ Տիկին Էօժէնի Քէմախիճանի (ծնեալ՝ Միհէճեան) մահուան առթիւ Պօլէթօ ընտանիք 200 Ֆր., Օհանարակիօզեան ընտանիք 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քիւրէլեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռընէ Քէմախեան եւ զաւակը 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմա եւ զաւակը 200 Ֆր.։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԹԵՐՈՄ

Սէն–Թերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Զորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Ելմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւոտները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Պ. Ժիրայր Մըրեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանտր Մըրեան եւ զաւակները; Այրի Տիկին Վերժին Գորինեան, Օր. Վիքթորիա Մըրեան, Այրի Տիկին Էլիզ Վեռոիէ եւ զաւակները, Աբրահան ընտանիքը չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղիկով, անձամբ կամ ղրկուր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ–մօր եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՒՆՈՒՖԱՐ ՄԸՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Միխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի տարիներու փորձառութեան։

Մի ապահոս անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու։

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի։

Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ։

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին հա–
Երկաեռ
դիչերօթիկ եւ կիսերկօթիկ բաժիններով։

Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական։

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.
COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթուականի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու։

Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաս – տատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Նուպար Յովհաննէսեան մահուան առթիւ Ազգապատիւ ընկերակցութեան վարչութիւնը փոխան ծաղկի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

***

Նոյն առթիւ, Տիկին Նուարդ Պատմաճեան իր ընտանիքին չատ սիրելի բարեկամին յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները տիպար պիտի ունենան իրենց առանձին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիչերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանելի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան. –
1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ առաջ ժամը՝ 5։

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աչխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8–ին
Պատարագ ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը վարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Սահակ Սրկ. Պօղոսեան։

Հոգեհանգստեան պաչտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ։

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղան» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ալպի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաչ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ։

ՄԱՏԵՆԱԶԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱԶԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇՈՒՐՃ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.

ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.

ՇՈՀԱՆ ՇՈՀԱՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերիսաստարկութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼՈՇԻՆԵՑՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ.

ՒՇՂԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծպտկտրագ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հատորածոնէրէն (1925 – 1975)
ու վկայագրուն
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՆԱՁՈՒՒ
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒԻՃԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
2
MERCREDI
2 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.564 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.564

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻԲԱՔ, ոպեկոչելով հանդերձ Տը Կօլը, ունի խոհեմ արտայայտութիւններ ունեցաւ քէպէքեան իր ելոյթին մէջ, զոր վերջացուց՝ «կեցցէ՛ մշանջենական Քէպէքը, կեցցէ՛ արդիական Քէպէքը» ըսելով։ Երէքշաբթի օր, Նախագահ Միթերան կը ժամանէ նախագահելու համար Ֆրանսախօսութեան վեհաժողովին։

ՀԱՐԱԻԻ ԱՓՐԻԿԷի մէջ, հանքագործները հաղիւ վերսկսած էին աշխատանքը, երբ ծանր արկած մը պատահեցաւ ոսկեհանքի մը խորը։ Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 8 մեռեալ կար, բայց 51 հանքագործ ալ անհետացած է հանքի մը մէջ, որ այնքան ծանր վնասներ կրած է, որ անկարելի է դիտնալ թէ ո՞ւր են եւ ի՞նչ եղած են հոն աշխատողները։

ՔՐԻՍԹՈՖ ՌԻՊՈՒ, ձախ դրամատիրութեան կարկառուն դէմքերէն մէկը մեռաւ կոգի արկածէ, 37 տարեկանին։ Նախագահ – տնօրէն հարցախոյզի ԻՖՕՓ հիմնարկին, զաւակն էր ճարտարարուեստի մեծ ընտանիքի մը, որ անձնական հարստութեամբ չէ որ դիրքի հասած է, այլ առաւելաբար զարգացումով, աշխատանքով եւ ընդունակութեամբ։ Ծնած Նիս – Եօրք, վայլրն ուսումներ կատարած էր Մասաչուսէցի պատկառելի Ինսթիթիւթ օֆ Թեքնոլոճիի, 1982–էն ի վեր տնօրէնն էր ԻՖՕՓ–ի եւ կը հովանաւորէր ԷՍ – Օ – ԷՍ – Ռասիզմ–ը, մայրը քրոջ զաւակն էր Ռոպինտրանաթ Թակորի։ Ինք, միակ որդին էր Ռիպու վարչապետին, երկու տարի առաջ կը կորանցնէ հայրը, նախագահ Շլումպէրժէյի։ Ինք կը վարէր կառքը, ուր տեղ զրաւած էին նաեւ երեք զաւակները, թեթեւօրէն վիրաւորուած։

ԼՕԶԱՆ հերքեց թէ Ֆրանսական Թոմսըն – Սէ – ԷՍ – էֆ ընկերութիւնը չի կրնար մասնակիցել քաղաքային օգակառքերու ռատարներու գնման առաջարկին։ Թուրքիոյ նախարարապետը յայտարարած է «Հիւրրիյէթ»ին, որ նախախոհումի պայմանագրութիւնը ջնջած էր միայն այն պատճառով, որ չհուկներ կային կաչառակերութեան մասին։ Ըստ այդ չհուկներուն, Թոմսըն կաչառքներ առաքարկած կ'ըլլայ Անաւաթանի դեկավարներու, որոնք իշխանութեան գլուխ են։

ԹԱՅ ԼՒՈՒԽՋ ընկերութեան մէկ պօինկը ծովը ինկաւ առջի օր, Թայլանտի մօտ 83 հոգիով։ Կը թուի որ օդանաւը ուզած է խուսափիլ բախումէ մը Հոնկ Կոնկ Տրագոն Էոի մէկ չարթըրին հետ, որ նոյնպէս կը պատրաստուէր էջք կատարել Փուքէթ կղզին։

ՊԱՊԸ ամերիկացի Հրեաներու պատուիրակութիւն մը ընդունեցաւ Միացեալ – Նահանգներ կատարելիք իր ճամբորդութենէն չարաթ մը առաջ։ Յովհ. Պօղոս Բ. կը ջանայ սիրտ առնել Հրեաներուն, որոնք գոհ չէին Վալահայմի ընդունելութեան պատճառաւ։ Երեք չարաթ է արդէն, որ Պապը ջանք չի խնայեր այս ուղղութեամբ։ Նախ նամակով մը չնորհակալութիւն յայտնած է Ամերիկայի եպիսկոպոսութեան որ իր միջամտութենէն մէկ ծպլաքաղը հրատարակած էր՝ «Յովհ. Պօղոս Բ., Հրեաները եւ հրէութիւնը» խորագրին տակ։ Պատուիրակութեան հետ տեսակցութեան ընթացքին ծեծուելիք նիւթերն են՝ հակահրէութիւնը, «Վատիկան եւ Հրէաստան» գրքակը եւ Իսրայէլի Պետութեան ճանաչումը։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՍԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Տիեզերական թեքնիքի բուռն զարգացումը մեծ ազդակ եղած է դիտական նոր ուղղութիւններու ամբողջ համակարգի մը զարգացման։ Անոնց չարքին կարելի է դասել համեմատական մոլորակագիտութիւնը, որ յառաջացած է դասական երկրաբանութեան եւ մոլորակային աստղագիտութեան զուգակցութեան հիման վրայ։ Երկու տարի առաջ խորհրդային եւ ամերիկացի դիտնականները միացուցին իրենց ջանքերը՝ համաձայնագիր կնքելով Խորհրդային Միութեան ակադեմիայի «Վ. Վերնադսկի» երկրաքիմիայի հիմնարկի եւ Պրաունի (Միացեալ – Նահանգներ) համալսարանի միջեւ։ Հայաստանի Սեւան քաղաքին մէջ տեղի ունեցած է դիտնականներու հերթական՝ վեցերորդ համդիպումը, որուն թեման եղած է համեմատական մոլորակագիտութիւնը։ Քննարկուած են երկրային խումբի մոլորակներու համեմատական կազմաբանութեան եւ անոնց տիեզերաքիմիական յատկանիշներու մարզի նորագոյն տուեալները։ Հայաստանի կառավարութեան անունով ողջոյնի խօսք արտասանած է Պետական Ծրագրի փոխ – նախագահ Մարատ Էդիլեան։ Հանդիպումին մասնակցած են նաեւ Մեծն – Բրիտանիայէն եւ Գանատայէն գիտնականներ։

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԳՈՂ ՇԱՏՐՈՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԱԿ ԺԹ. ԴԱՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Երեւանի Լենին հրապարակին վրայ գտնուող երգող շատրուաններու վերահաստատման աշխատանքներու ընթացքին չինարարները յայտնաբերած են կարմիր եւ ճերմակ տուֆէ կառուցուած ԺԹ. դարու վերջերու անծանօթ ճարտարապետական չինութիւն մը։ Երեւանի հին բնակիչները վազ յիշեն այդ չինութիւնը։ Ոմանք կ'ըսեն, թէ ժամանակին եղած է բաղնիք, ուրիշներ կը պնդեն որ ան ծառայած է իբրեւ պահեստ։ Ներկայիս չինարարները դադրեցուցած են աշխատանքները։ Մասնագէտները կը ջանան պարզել չինութեան պատերուն երկարութիւնը։ Ցեռագիր պեղումները ցոյց կուտան, թէ կարելի՞ է արդեօք հոն կառուցանել ստորերկրեայ անցուղի մը՝ պեղուածը պահպանելու եւ յետագային քաղաքի պետական պատկերասրահի քանդակագործական նմոյշները հոն փոխադրելու եւ ցուցադրելու համար։

***

Ձ ԱՄԲԱՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԼԵՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սպիտակի՝ չրջանին մէջ աւարտած է Սարահարթ – Գոգարան վեց քիլոմեթրոնոց ճանապարհի չինութիւնը։ Ճամբան լեռնային գիւղը կը կապէ չրջանի կեդրոնին հետ։ Աչխատանքը իրականացուցած են կիրովականի չինարարները, որոնք նոյն առեն զբաղած են Գուգարքի չրջանի Ֆիոլետովօ եւ Լենինոնաւօ գիւղերը չրջանցող, ինչպէս նաեւ Սպիտակ – Նալբանդ կառուցքի չինարարութեան աչխատանքներով։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱՂԱՆՍ՝
ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ, Վալանսի Հայ Մարզակառը, իր դաչտին վրայ, յաղթած է Կիբակի օր Սէն – Ռաֆայէլի 1 – 0–ով։ Առաջին եւ քաջալերական յաղողութիւն մը՝ որ խանդավառութիւն կուտայ հայանուն ակումբին հաւատարիմ համակիրներուն։

Ցաջորդ ելոյթը, այս չաբթու վերջը, Քլիւզի դաչտին վրայ, Հօթ – Սաւուա։ Քլիւզ տակաւին չունի յաղթանակ եւ պիտի փորձէ, անշուշտ, այս առիթով, իր համակիրներուն առջեւ, արձանագրել իր առաջին յաղողութիւնը։ Անցեալ չաբթու, պարտուած է Նիսի մէջ (1 – 0)։

***

Հ. Մ. Ը. Մ. ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ՝ ՑԱՋՈՂ

Ռոն – Ալփ լիկին մէջ, ախոյենական մրցաչարքը կը սկսի Սեպտեմբեր 13–ին։ Մինչ այդ՝ Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին, իր նոր հայ մարզիչներու դեկավարութեանը տակ, կը չարունակէ իր փորձախաղերը։ Անցեալ չաբթու իր խումբերէն երկուքը յաղող ելոյթներ ունեցան։ Առաջին կամքը չահեցաւ Լա Տիւէէրի թուրնուան, յաղթելով իր բոլոր մրցակիցները։ Իսկ պահեստին, Ֆէյդէնի մէջ, առաջաւ բաժակ մը, հաւնելէ վերջ մրցակիցին կէս աւարտականին։

***

ԱՐԱՐԱՏ «ԵՒՐՈՊԱԿԱ՞Ն»

Խորհրդային Միութիւնը վեց ակումբներ պիտի ունենայ, 1988 – 89 մրցաչրջանին, Եւրոպայի բաժակախաղերուն մէջ։ Ինչո՞ւ կուտանք այս լուրը։ Որովհետեւ, եթէ «Արարատ» կարենայ միութենական ներկայ մրցաչարքը վերջացնել դասաւորումին 5–րդ աստիճանին վրայ, բախտը կրնանք ունենալ, յառաջիկայ տարի, տեսնելու հայրենի խումբը Եւրոպայի մէջ։ Մինչ այդ՝ «Արարատ» պէտք է մոռցնել տայ իր համակիրներուն Մոսկուայի մէջ իր կրած վերջին ծանր պարտութիւնը, Դինամոյի առջեւ։

Խորհրդային մրցաչարքը կը վերջանայ երեւանեան խումբին համար, Նոյեմբեր 14–ին։ Դժբախտաբար հակառակորդին դաչտին վրայ, Մոսկուայի Տորպեդոյի դէմ։ Ուրիշ խօսքով, անկէ առաջ, «Արարատ» պէտք է բարւոքած ըլլայ իր ներկայ դասաւորումը եւ վերագտնէ իր 5–րդ տեղը՝ որ իրենն էր քանի մը չաբթի առաջ։

ՔՄՒՐԸՄԱՐՏ

ԵՐՐՈՐԴ ՄՐՑԱՆԱԿ ՄԸ ՄԻԱՑՆ

Անցեալ չաբթուան ընթացքին Քլէրմոն Ֆէրանի մէջ հաւաքուած էին աչխարհի լաւագոյն ըմբիշները որոշելու համար լաւագոյններուն լաւագոյնները կշռային դասակարգերուն մէջ։

Ցաղթեցին, ընդհանրապէս Միացեալ – Նահանգներու եւ Խորհրդային Միութեան մարզիկները։ Այս վերջիններուն մէջ, մէկ «եան» միայն, Վլատիմիր Մոթոսեան՝ որ պարտուեցաւ ախոյեան ամերիկացի Շուլցէն եւ առաջաւ միայն երրորդ մըցանակ 82 քիլօկրամ կշռող մարզիկներու միջեւ, ազատ ոճով մարտի մէջ։

Մոթոսեան կը բնակի Սիպերիոյ Քրասնոյարսք քաղաքը։ Երկրորդ անգամն էր որ եկած էր Քլէրմոն Ֆէրան։ 1983–ին չհաճած էր հոն առաջին մրցանակ մը միջազգային թուրնուայի մը ընթացքին։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

———×———

Պատմական իրողութիւնները ձեւազեղծելու, խեղաթիւրելու հայկական ջանքերը, ու անոնց զօրավիգ Սբ. Ազպուրկեան վճիռը ջրելու համար ձեռնարկեցիք մեծածախս միջոցառումի մը. ծանուցումի սուղ սակերով էջեր վճարեցիք եւրոպական ու ամերիկեան թերթերու մէջ, պարզելու համար մեր տեսակէտը, այսինքն՝ ճշմարտութիւնը։

Արդ, պարտք կը նկատենք մեր անկեղծ, յատուկ – ու խոստովանինք՝ զարմացած – շնորհակալութիւնը յայտնել հայ մամուլի այն անուններուն, որոնք բոլորովին սիրայօժար կերպով իրենց էջերուն մէջ տեղ տուին – երբեմն նաեւ թարգմանելով – մեր այս բնագիրն։ Անշուշտ անոնց նպատակը մեր լուսաբանութիւններուն մասին իրենց ճշդումները բերել էր, սակայն մեզի համար կարեւորը առաւելագոյն չափով տարածում գտնելն էր մեր ձայնին. այս չանքին մէջ ալ ամէնէն անսպասելի անդրադարձը գտանք – ինչպէս ըսինք – հայ մամուլի կարգ մը անուններէն։

Շնորհակալութիւն կրկին, մեր արդա – րակոչ ձայնին բերած իրենց արձագանգին համար։

Թուրք Նախանձախնդիր
Կազմակերպութիւններու Միութիւն

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԿԱՐԻՉ

ԳԱԲՐԻԷԼ ԳԻՒՐՋԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 16–ի թիւէն մ'իմանանք, թէ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է նկարիչ Գաբրիէլ Միքայէլի Գիւրջեան, 95 տարեկանին։ Ծնած էր 1892–ին՝ Արգուին։ 1909–ին ընդունուած է Պենզայի Գեղարուեստական ուսումնարանը։ 1922–ին փոխադրուելով Երեւան, Գիւրջեան չծուած է հանրային ու մշակութային վեպանքին։ Մ. Սարեանի, Ս. Առաքելեանի, Ստ. Ալազանեանի, Վ. Գայֆէճեանի, Ց. Կոջոյեանի եւ կերպարուեստի անուանի այլ դէմքերու հետ ան գործած է խորհրդահայ նկարչութեան կազմակերպիչներէն ու հիմնադիրներէն մին։ 1911–էն մասնակցելով ցուցահանդէսներու, Գաբրիէլ Գիւրջեան աւելի քան 70 տարուան գործունէութեան ընթացքին ստեղծած է հազարէ աւելի կտաւներ, որոնց մեծ մասը տեղ գտած է հայկական կերպարուեստի պատմութեան մէջ։ 1945–էն ի վեր փրոֆ. Գիւրջեան կը դասաւանդէր Երեւանի Գեղարուեստական – Թատերական հիմնարկին մէջ, ուր կը վարէր գեղանկարչութեան ու չարադրանքի սեմինարները։ 1939–ին իր նախաձեռնութեամբ եւ դեկավարութեամբ կազմակերպուած է Խորհրդային Միութեան մէջ կերպարուեստի անդրանիկ չրջիկ արուեստանոցը, որ կը նպատակէ կեանքի հետ նկարիչներու սերտ կապին եւ արուեստի ծանօթացման գործունէութեան մէջ։ 1951 – 1959 եւ 1968 – 1970 թուականներուն փրոֆ. Գիւրջեան դլխաւորած է Հայաստանի նկարիչներու միութիւնը. բազմիցս ընտրուած է Խորհրդային Միութեան նկարիչներու միութեան պրեզիտիումի անդամ։ Պարգեւատրուած է Լենինի չքանշանով եւ կարգ մը մեդալներով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՊԱՅՐՂՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՆԱՀԻՏ ԲԵՔԱՐԵԱՆ

(Ր. եւ վերջ)

Պայրընի նամակներէն որոշակի տեղեկութիւններ կը քաղենք նաեւ ԺԸ.–ԺԹ. դարերուն Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ (յատկապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա) հայադիտութեան զարգացման պատմութեան առանձին դրուագներու մասին: Այսպէս, 1817 Յունուար 2–ին Ճ. Մըրրէյ ուղղուած նամակին մէջ Պայրըն կը յիշատակէ որ «չատ տարիներ առաջ Ուխտանոնները (*) Անգլիա հրատարակեցին «Հայոց Պատմութեան» բնագիրը՝ իրենց կատարած լատիներէն թարգմանութեան հետ»: 1695–ին Ամստերտամ հայ մատենագիր եւ հրատարակիչ Ղուկաս Վանանդեցի տպագրեց Մ. Խորենացիի «Հայոց Պատմութիւն»ը, որմէ եօք եւրոպացի արեւելագէտները սկսան աւելի մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տալ հայ ազգի ու անոր պատմութեան նկատմամբ: «Մինչ այդ, – կը գրէ Լէօ –, հայ ազգը ներկայացնել էր եւրոպացոյն կամ իրրեւ կրօնական մի համայնք, որ ունէր զատնական իր առանձնայատկութիւնները, կամ թէ իրրեւ հմուտ եւ ճարպիկ եւ մխեւնոյն ժամանակ ոգէտ վաճառական, որի առածներին հաւատ չէր ընծայւում: Խորենացին, Ամստերտամում վերածնուելով, գնաց ցոյց տալու աբեմտեան աշխարհին, թէ Հայերը մի հին պատմական ազգ են, կարեւոր դեր են կատարել Արեւելքի քաղաքական աշխարհում, չհուելով Աասրեստանի, Պարսկաստանի, Հռոմի եւ Բիւզանդիայի հետ»: Եւ եւրոպացի գիտնականները իրենց ուսումնասիրութիւններու նիւթ կը դարձընեն նաեւ հայ պատմահօր «Հայոց Պատմութիւն»ը: Խորենացի ազբիւր կը դառնայ գերման դիտնական Շրէօտէրի (1680 – 1756) լեզուաբանական եւ պատմական ուսումնասիրութիւններու համար: Նմանապրութիւն կը սկսի Ֆրանսացի հայագէտ Լա – Կրոզի (1661 – 1739) եւ Ուխտան եղբայրներու միջեւ, գարձեալ Խորենացիի առընչութեամբ: Եւ հակառակ Լա – Կրոզի՝ Խորենացիի վերաբերեալ թիւր կարծիքին (ան կ'ըսէր, թէ Խորենացին ապրած ու ստեղծագործած է Թ. – Ժ. դարերուն), Ուխտան եղբայրները լատիներէնի թարգմանեցին «Հայոց Պատմութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Ա. Շերակացիի «Աշխարհացոյց»ը, եւ զանոնք հայերէն բնագրին հետ հրատարակեցին: Մ. Խորենացիի երկի թարգմանութիւնը որ մեր տեղեկութիւններու համաձայն Հայոց պատմագիտական կոթողներու առաջին թարգմանութիւնն է Եւրոպայի մէջ, եւրոպական բանասիրութեան միտքը կը հրաւիրէ Հայոց Պատմութեան եւ մատենագրութեան վրայ:

Այս առումով կ'արժէ յիշել, որ հայերը Խորենացիի շնորհիւ նոյնպէս տեղ գրաւեցին անգլիացի դիտնական է. Կիպոնի (1737 – 1794)՝ ԺԸ. դարու վերջերուն գրած «Հռոմէական Կայսրութեան անկումի եւ կործանումի պատմութիւնը» հանրայայտ պատմական աշխատութեան մէջ: Այս աշխատութիւնը, որ իր արժանի տեղը կը գրաւէ Պայրընի անձնական գրադարանին մէջ, իր կեանքի շրջանքով ու սկզբնադբիւրներու մշակումի որակով կը նկատուի ԺԸ. դարու Բ. կէսի լաւագոյն պատմական աշխատութիւնը, որ թարգմանուած է գրեթէ բոլոր եւրոպական լեզուներուն: Իր հեղաւոր բարեկամ Ռ. Տալլասի (1754 – 1824) ուղղուած 1808 Յունուար 21 թուակիր նամակին մէջ Պայրըն կը գրէ. «ինչ կը վերաբերի ընթերցանութեան, ես առանց չափազանցելու կրնամ ըսել, որ պատմութեան բնագաւառին մէջ բաւական չատ բան կարդացած եմ: Քիչ կը գտնուին ժողովուրդներ, որոնց պատմութեան ես քիչ մը ծանօթ չըլլայի, Հերոդոտոսէն մինչեւ Կիպոն»: Այս տողերը կը վկայեն այն մասին, որ Պայրըն հայ ժողովուրդին ու անոր պատմութեան ծանօթ էր առնուազն 1807 թուականին, քանի որ այդ թուականին հրատարակուած Կիպոնի վերոյիշեալ աշխատութիւնը բանաստեղծի անձնական գրադարանին մէջ կը գտնուէր: Կիպոնի գրքին Բիւզանդիոնի նկարագրութիւնը աւելի սրեց Պայրընի համերկրացիներու ուշադրութիւնը Արեւելքի նկատմամբ:

Պայրընի «հայկական» նամակներէն կը իսօսի նաեւ այն մեծ հետաքրքրութեան մասին, զոր օտարները ցուցաբերած են հայերէնի նկատմամբ: Այսպէս, Դեկտեմբեր 5–ի նամակէն կը տեղեկանանք, որ տակէ «չորս տարի առաջ Ֆրանսացիները հիմնեցին հայկական տպարան մը: Երկուշաբթի առաւօտ ներկայացան քանի աշակերտ, լի ազնիւ եռանդով, սրտաբաց երիտասարդութեամբ եւ անզուգական աշխատասիրութեամբ: Անոնք իրենց ազգին եւ աշխարհակալ յաղթութեան արժանի քաջութեամբ ղիմացան մինչեւ Հինգշաբթի: Այնուհետեւ, այբուբենի քանվեցերորդ տառի վրայ, անոնցմէ տասնըհինգը ուժասպառ եղան»: Յօսքը, 1812 Փետրուար 15–ին Նափոլէոն Պոնափարթի յատուկ հրովարտակով Փարիզի Արեւելեան կենդանի լեզուներու բարձրագոյն վարժարանը Հայոց լեզուի տպարան հիմնելու մասին է: Դեռեւս 1798 Դեկտեմբեր 11–ին Փարիզի Արեւելեան կենդանի լեզուներու վարժարանին մէջ անոր հիմնադրութենէն (1795) երեք տարի առաջ, պարսկերէնէ, արաբերէնէ, Թրքերէնէ անմիջապէս յետոյ, հիմնուած էր Հայոց լեզուի ամպիոն, Ֆրանսա ժամանած հայ լեզուաբան Յակոբ Շահան – Ջրպետեանի դեկավարութեամբ, որ 1798ին հաստատուած էր Փարիզ: 1801ին ան հրաժարեցաւ Արեւելեան կենդանի լեզուներու բարձրագոյն վարժարանի հայերէն լեզուի ուսուցչի իր պաշտօնէն, պատճառաբանելով, որ Ֆրանսերէնի եւ Ֆրանսական դրականութեան իր ոչ–բաւարար ծանօթութիւնը չի կրնար լրիւ դատացնել աշակերտները, քանի որ ան հնարաւորութիւն չէր տար հայերէնը մասնաւելի կերպով ուսուցանել անոնց: Յետագայ տարիներուն Շահան – Ջրպետեան խորապէս ուսումնասիրեց Ֆրանսերէնը եւ 1812–ին վերստին սկսաւ դեկավարել Հայոց լեզուի ամպիոնը: 1815–ին դրած իր նամակներէն մէկուն մէջ ան կը նչէ. «Պրատաուն մեր հաստատեալ է միանգամայն վասն Հայոց, Գալիացոց եւ այլ ամենայն ազգաց. զի բազում յօտար յաչիարհաց եւս, արք երեւելիք, դիտնական արք, քառատեսամեայ եւ աւելի եւս, գան առ առ'ի յուսանել, զի լեզու մեր է միոյ ի հնագոյն ի սուրբ եւ ի մայր լեզուաց, մինչեւ զարմացուցանէ զդիտունս թէ քանի հնագիտութիւնս, արմատս նախնական լեզուի աչխարհիս եւ զայլ անպիտս տեղեկութիւնս զվազեմի պատմութեանց եւ զծագմանէ ազգաց՝ քաղեալ գտանին իրրեւ անփորձ հանք կամ անառաչ գոհար»: Ուրեմն, Հայոց լեզուի ամպիոնը կատմակերպուած է ոչ միայն Ֆրանսացիներու, այլեւ բոլոր ազգերու համար: Հոն յաճախած են տարբեր երկիրներէ, որոնց կարգին եղած են Նոյնիսկ քառատուները անցած դիտնականներ: Եկած են ուսումնասիրելու լեզու մը, որ հնագոյնն է մայր լեզուներու մէջ: Ուսումնասիրելով Հայոց լեզուն որպէս «Թանկարժէք քար» մը, անոնք հազուագիւտ եւ եզակի տեղեկութիւններ քաղած են ազգերու ծագումին եւ հին պատմութեան վերաբերեալ:

1812–ին Շահան – Ջրպետեան կը յաջողի բաւական թիւով աշակերտներ հաւաքել իր շուրջը: Ան իր դասաւանդութիւնը սկսաւ քանի աշակերտով, որոնցմէ հինգը միայն կրցան աւարտել ուսումը: Անոնցմէ երեքը յետագային անուանի հայագէտներ դարձան, որոնք ինչպէս Փըրանսական, նոյնպէս ալ եւրոպական հայագիտութեան զարգացման մէջ նչանակալից դեր խաղացած են եւ հայագիտական ուսումնասիրութիւններու հսկայական ժառանգութիւն թողած: Այս Փըրանսացի հայագէտները նկատի ունէր Պայրըն, երբ 1817 Յունուար 2–ի նամակին մէջ, ուղղուած՝ Ճ. Մըրրէյին, գրելով Մխիթարեաններու մասին, կը նչէ. «Անոնք այստեղ կը ներկայացնեն չատ յարգելի եւ ուսումնասէր միաբանութիւն մը, եւ դեռ Պոնափարթի օրով Փրանսացի քանի մը դիտնականներ մեծ եռանդով ձեռնամուխ եղած են անոնց լեզուի ուսումնասիրութեան»:

Պայրընի նամակներին բացառիկ կարեւոր նչանակութիւն ունի, քանի որ ան իր տեսակի մէջ միակն է նորութեան եւ արժանահաւատութեան առումով. կը պարունակէ հաւաստի տեղեկութիւններ ու փաստեր, ինչպէս՝ Մխիթարեաններու դիտական եւ լուսաւորչական գործունէութեան, նոյնպէս ալ Պայրընի ու եւրոպացի միւս արեւելագէտներու հայագիտական ուսումնասիրութիւններու վերաբերեալ, եւ թոյլ կու տայ աւելի խոր կերպով բացայայտելու ԺԸ. – ԺԹ. դարերու հայ – անգլիական գրական առնչութիւնները, հայ – եւրոպական գրական կապերը:

(*) Ձորն եւ Ուիլլըմ Ուիստոնի հայրը՝ Ու. Ուիստոն հնգկահայ մեծահարուստ Գ. Աղափիրեանի գաւակներուն ուսուցիչ եղած է: Ան Հնդկաստանի մէջ սորված է հայերէն եւ Լոնտոն վերադառնալով, սորվեցուցած իր տղոցը: Ուիստոն եղբայրները ինքնուսուցումով այնքան խորացած են հայերէնի մէջ, որ սկսած են հայերէն աշխատութիւններ թարգմանել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ՁԱՅՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

—×—

Կորբաչովեան վերակառուցումի շրջանակով հրապարակայնութիւն ու ընկերային, քաղաքական կեանքի սա կամ նա հերոսերուն մասին մերկացումներ կը յուզեն ղազախստանի մայրաքաղաք Ալմա-Աթայի մամուլը: Այսպէս Օգս. 11–ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ «Իզվեստիա»ի թղթակից Ս. Բաբլումեանի նոյն թերթին մէջ Օգս. 8–ին հրատարակուած «Խնամիութեան մերժումը» յօդուածը կը մատնանչէ կարգ մը երեւոյթներ:

Բաբլումեան կ'ընէ Գործկոմի նախագահի մը բնորոշութեան պատմութիւնը. անուն մը կ'առաջարկուի, որու թեկնածուութեան ամէն մարդ համամիտ կը թուի. յետոյ, կ'առաջարկուի նաեւ երկրորդ թեկնածուութիւն մը: Մրցակցութեան յայտնութիւնով, զօրավիգ կանդնելու համար առաջին անունին, կը թուին բարեմասնութիւններ, որոնց մէջ կ'ըլլան նաեւ թեկնածուին ծնողքին արժանիքները. ան մը, որ զարմանք կը պատճառէ նոյնիսկ ենթակային:

Իր անձնական տուեալներով ան յարմար մէկն է քոյ պաշտօնին, ինչ որ բոլորովին աւելորդ կը դարձնէ ծնողքներու հասցէին կատարուած հաճոյախօսութիւնը:

Ծնողք – գաւկի այս յարաբերակցութիւնը մատնանչելէ եօք յօդուածագիրը կ'անցնի ախտի մը, որ կը թուի բառական ծաւալում ընդգրկ ստացած ըլլալ հայաստանեան շրջանակներու մէջ. «Նոմենկլատուրայի ժառանգորդներ»ու պարագան է ան, որ «մարդու աչքերը կը չպչէ». «Նրանց եւ պաշտօնեաներում առաջքաչում է ապահովւում ծայրայեղ արտադութեամբ, եւ արտահերթ բնակարաններ են յատկացւում, այն էլ լաւ չէնքերում, եւ այլ բարիքներ առանց յապաղման եւ լրիւ չափով»: Անարդ հաշիւներու այս պարզաբանումէն եօք յօդուածագիրը հարց կու տայ. «որքա՞ն կարելի է այդ ամէնը հանդուրժել»: «Հայաստանում, կ'ըսէ ան, բաւականին լի ու ադատ են ապրում բարձրաստիճան պետերի զաւակները, որոնց տեղաւորում են յարմարաչատ կապիտեռներում, բնաւ էլ ոչ խելքին համապատասխան»:

Վերակառուցումի ոչ յաջող – զոնէ մինչեւ այսօր – ընկալումէն, ապիկար միջամտութեան հետեւանք Սեւանի ապատնացող վտանգէն, Երեւանի օդոլորտի ապականումին հնչեցուցած ահազանգներէն եօք նոր տարածք մըն է այս մէկը, հրապարակ հանուող սխալներու, թերիներու բազմութենէն. խնամիութեան կապերու գործօն, այլ վնասակար դերը, դիրքէ ու պաշտօնէ ներչնչուած կոզմնակալ ընթացքներ, որոնք հետու են, ինչպէս կը թուի, պարագայական հատուկենտ երեւոյթներ ըլլալէ:

Մերկացումներու ամէն օր աւուրապղող թղթածրարին մէջ անչուչտ չատ պակաս բան կայ տակաւին. ու եթէ առողջ ինքնաքննադատութեան այս թափը չկասի, ամէն նկատումէ զերծ հաւանաբար տակաւին մեզանի վրայ բերուին այլ պարագաներ. ինչպէս օրինակ, Արփա – Սեւան ջրատար փողոտղիին կքումին, մարզահամերգային համալիրին հրդեհին մասին աւելի մանրամասն, աւելի համոզիչ բացատրութիւններ, աւելի տեղեկութիւններ. կամ տակաւին այն մասին, օրինակ, թէ այնքան խանդավառութիւն ստեղծելէ եօք, ի'նչ պարագաներու տակ կամացուկ մը մկկվի դրուեցաւ ափիւռքահայութեան փառատօնը:

Ու այս բոլորին, ախտահանչումի հանդրուանէն եօք, պիտի սպասենք դարմանի առաջարկներու, կիրարկումներու: Որովհետեւ ինչպէս կ'ըսէ Յուլիս 10–ի «Գրական Թերթ»ին հրատարակած «Ձայն բազմաց՝ ձայն ճշմարտութեան» յօդուածագիր՝ Վահագն Դաւթեան, «Ազատ բանը, ազատ խօսքն է այսօր ծաւալում մեր երկրով մէկ: Իսկ երբ ազատ խօսքը դառնում է «ձայն բազմաց», ճշմարտութեան ձայն է դառնում: Եւ այդ դէպքում արդէն դժուար է փակել այն ճանապարհները, որոնիք խօսքից տանում են դէպի գործ»:

Ա. Թ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵՐՄԻՆ ՄԷՋ ՍՊԱՍՈՂ ՀՍԿԱՆ

Ո՞վ է տեսեր փոքրիկ սերմին
Մէջ ճնացող ծառն հսկայ:

Այսպէս կը կարգամ 1912–ին հրատարակուած «Մի մոռնար գիս» խորագրեալ փոքրիկ գրքի մը առաջին էջին վրայ: Գիրքը տարուդն իւրաքանչիւր օրուան համար գրուած քառեակներ կը պարունակէ: Քառեակներուն հանդիպակաց էջին վրայ պարապութիւն մը կայ, որպէսզի ամէն մարդ այդ կողմը արձանագրէ իր կամ իր միկ մերձաւորին ծննդեան թուականը, կամ այլ կարեւոր տարեդարձներ: Օրինակի համար 17 Յունուարի քառակը հետեւեալն է.

Տարին ունի չորս եղանակ – եւ ցիրգ
Նոյնիսկ կեանքը մարդուն –
Բայց սիրտն ունի մէկ եղանակ – Սէր,
միշտ կայտառ, միշտ զուարթուն:

Մարտ 11–ին՝

Գործը կ'ըլլայ – Միշտ կեանքի՝ –
Երբ մաս մը մեր – կեանքէն տանի:

Յուլիս 20–ին՝

Դատարկ գլուխ, պարապ տակառ –
ադմուկ հանել պիտ՝ անպատճառ –
Եւ յոխորտան պիտ՝ սրտին մէջ – գոռոզ
հասկերը սնամէջ:

Բայց բոլոր այս ժամանոց քառեակներուն մէջ առաջին երկու տողերն են որ կը համայեն գիս եւ մտածել կու տան.

Ո՞վ է տեսեր փոքրիկ սերմին – մէջ
Ճնացող ծառն հսկայ:

***

Մանկութեանս չրջանի մեր ընտանեկան բարեկամներուն միջեւ ամենէն անճաչն ու բարեսաչտ կին մը կար: Ծայր աստիճան նուրբ եւ փոքրակազմ էր: Հասակը գամճի մը հասակէն քիչ մը աւելի բարձր, ծանրութիւնն ալ հաւասար 15 տարու տղեկի մը ծանրութեան հաւասար էր: Անքան նիհար ու փոքրկամ էր, որ հագիւ կը տեսնուէր երբ ուրիշներու մէջ կը խառնուէր: Եւ սակայն ունէր, երկու զաւակներ, որոնք հսկաներ էին: Երկուքն ալ հզօր, պարթեւահասակ, ծանրամարմին: Երբ այդ կինը կը տեսնէի, իր զաւակներուն մէկուն կամ միւսին հետ, աչքերուս չէին հաւատար: Ես ինձի հարց կու տայի.

– Ի՞նչպէս կարելի է հաւատալ որ սա

հսկան եղած է սա վոգբամարմին ու նուրը կնոջ մարմինէն :

***

վերջերս, երբ Մանրիալ կը գրա – նամէն, այցելած էի քեռիկս տղուն, որ օձ եւ մողէս եւ այլ անասուններ կը բռնէ : Մայր սատիճան չահեկան էր ինծի համար այդ այցելութիւնը : Տան դեռ նայարկը այդ նպատակին յատկացուած էր : Ապակեայ պահպանակներու մէջ զանազան հատակով օձեր եւ իկուանա մողէսներ կային : Կեդրոնը մանուկներ կեր – պէսներ կային : Կեդրոնը մանուկներ կեր – պով ուշադրութիւն կը դրաւէր հսկայ ապակեայ պահպանակ մը, որուն մէջ մէջքին հատուածով օձ մը պառկած էր, ինքն իր վրայ կծկուած : Կարծեմ փիթոն օձ մըն էր, իր սքանչելի մորթով եւ ահարկու տեսարանով : Ով դիտէ ինչ երկարութիւն ունէր, այս վիճակին մէջ անտեսանելի : Կը զարմանայի որ այդ հսկայ սողունը ինչպէս կը պահուէր այդպիսի պահպանակի մը մէջ : Ձիշդ քովը, փոքրիկ պահպանակներու մէջ հաւկիթներ կային : Հաւկիթներէն մէկը վերնամասէն կտրուած էր եւ մէջէն փոքրիկ սողունի մը պոչը դուրս ելած էր կարծես : Թերեւս ալ պոչը չէր, այլ ղլուխը : Օձի ձագ մը աշխարհ գալու վրայ էր ահաւասիկ : Չեմ պիտեր թէ որքան պիտի տեւէր այդ սպասումին հաւկիթէ դուրս գալու գործողութիւնը, բայց ապագայ օձը կեանքէն ներս մուտք գործած էր արդէն իսկ :

– Ան ալ նոյնը պիտի ըլլայ, ըսաւ քեռիկս տղան, այս ալ օր մը այսքան պիտի մեծնայ :

Նայիլ այդ հաւկիթին եւ երեւակայել թէ այդ փոքրիկ հաւկիթէն յառաջ պիտի գայ ան պահպանակին տակ դրուած հսկայ սողունին նմանը, ուղղակի անհնարելի էր : Քեռիկս տղան, դիտակատուր նայելով, հաւկիթին նայելով, կը տեսնէր ապագայ օձը անոր մէջ : Իսկ ես այդ պահուն տեսայ կեանքի մեծագոյն խորհուրդը, յաճախ անուշադիր մնացած մեր կողմէ : Սերմին ուժականութիւնը, աչքի մը համար անտեսանելի սերմի մը մէջ թաքնուած ապագայ ուժը այդ էր զարմանալի եւ նոյնքան ալ բնական խորհուրդը կեանքին :

***

Երբեմն նորածինի մը նայելով ես ինծի հարց կու տամ թէ ի՞նչ տեսակ մէկը պիտի ըլլայ ան, ապագային : Բարձրահասա՞կ, թէ կարճ, դէ՞ր, թէ նիհար, դեղնի՞կ, թէ տզեղ : Ծնողքին տալիք անունը եւ հանգստաւէտութիւնը չէ որ պիտի ճղէ այդ բոլորը : Մեւացի՞ թէ անխելք : Հանճարե՞ղ, թէ անճարակ : Դալրոցին տալիքը չէ որ պիտի ճղէ այդ ալ : Ծնողք, դպրոց եւ կեանք, չատ քիչ բան ունին անոր տալիք : Ան իր էութիւնը կազմելիք տարբերուն մեծամասնութիւնը արդէն իր հետ բերած է, անտեսանելի կերպով : Սերմին է որ գոնանք անոր մէջ տեղաւորած է ամէնէն խտացեալ ձեւով : Եւ բանաստեղծին ըսածին պէս, ո՞վ է որ այդ սերմին նայելով պիտի տեսնէ անոր մէջ պատող հսկան : Կամ գաճաճը :

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՒՒԻ ՆՈՐ ԱՆՏԱՌՆԵՐ

Գիտութիւններու ակադեմիայի բուսարանութեան հիմնարկին համագործակցութեամբ վարդենիսի անտառատեսութեան մարմինը ձեռնարկած է դիւիի բնական անտառները ընդարձակելու դրծին : Նոճիներու ընտանիքէն մշտադալար այս ծառը ոչ միայն արժէքաւոր փայտանիւթ է, այլեւ կարեւոր դեղաբոյս :

Վարդենիսի անտառապահները սկսած են մշակել նաեւ ծառատեսակները, որոնք կը գործածուին բնակավայրերու յարդարանքին համար :

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՅՈՒՅՆԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Հայաստանի էլեկտրաւժի արտադրութիւնը կը զարգանայ պլհատրարար ուժագրիւրի ներքին պաշարներով եւ ոչ միջուկային վառելանիւթի հման վրայ : Լայնօրէն կ'օգտագործուին փոքր գետերը : Այս ընտրութիւնը հնարաւորութիւն կու տայ միաժամանակ սահմանափակելու միջուկային ուժի ծառայութիւնը եւ մօտիկ ապագային բոլորովին հրաժարելու անկէ :

Այս մասին յայտարարուած է վերջերս Մոսկուայի «ժողովրդական տնտեսութեան նուաճումներու ցուցահանդէս»ին «Հայկական օրեր»ու ընթացքին : Հայաստանի ներկայացուցիչները իրենց զանազան հանդիպումներու ընթացքին լայն տեղեկութիւն տուած են տնտեսական, ընկերային վերափոխումներու, ազգ. մշակոյթի հարստացման մասին : Այս տեղեկատուութիւններուն միացած են հայկ. բաժնի ցուցանմոյշները՝ ճարտարապետական բարդ սարքեր, էլեկտրոնային ու էլեկտրական կառուցելատրծուած մեքենաներ, կենցաղային առարկաներ, հագուստեղէն եւլն. :

***

ԲԱԺՆԵԼՈՎ ՍԵՒԱՆԻ ՀՈԳԸ

Հայաստանի պետական դրամատան մէջ յատուկ հաշիւ մը բացուած է, օժանդակելու համար Սեւանի աշխատանքներուն : Գաղափարը յղացած են «Հայէլեկտրամեքենա» արտադրութեան երիտասարդ անդամները : Շարք մը գործնական ու անհրաժեշտ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնուին լիճի վիճակը բարելաւելու, կորուստները ու ապականումը կանխելու համար :

***

ՆՈՐ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Քանդակագործ Ա. Յովսէփեան ստացած է երաժիշտ Ա. Տիգրանեանի յուշարձանը, որ պիտի գետեղուի Երեւանի օդակաճեւ պրօսպեկտին մէջ : Ա. Յովսէփեան պատրաստած է նաեւ Ալ. Թամանեանի յուշակոթողը : Քանդակագործը ծրնած է Զանգեզուր, ուր փոքր տարիքէն չրջապատուած է քարափորագրիչ եւ քանդակագործ վարպետներով : Փ. Թերլեմեզեան գեղարուեստական դպրոցը ստորեւէ եաք ան ուսումը չարունակած է Լենինկրատի գեղարուեստական ակադեմիան :

***

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐՈՑԹ

Այս տարուան սկիզբը Խորհրդային Միութեան կապի նախարարութիւնը Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Ա. նախագահ՝ Յովսէփի Օրբելիի նուիրուած դրոշմաթուղթ պատրաստած էր. իսկ վերջերս ծանօթ ակադեմականին նկարով պատրաստուած է թղթատարական պահարան մը :

***

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ

Հայաստան այցելող պրօսպերջիկները յառաջիկային հնարաւորութիւնը կ'ունենան վերակառուցուած տեսնելու Զօրաւար եկեղեցին : Նայիրի չրջանը դանուղ այս յուշարձանը է. դարու կառոյց է : Անկէ զատ ծրագրուած է նաեւ վերակառուցանել Ժ. դարու Վահանավանքը ու Աշտարակի, Ապարանի կարգ մը եկեղեցիները :

***

ԹԱՓՕՆՆԵՐՈՒ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

Հայաստանի մեռաղագէտներու եւ Լալերտիի լեռնամետաղագործական հատուտութեան մասնագէտները քիմիական միջոցներով չայրուած են մետաղային թափօններէ ձեռք ձգել ու չահագործել արժէքաւոր մետաղներու մնացորդները : Այս մետաղներու կարգին են կապարը, արծաթը, պլատինը, պղինձը եւլն. : Գիտնականները իրենց աշխատանքները կը չարունակեն, այլ մետաղներ ալ կարենալ ձեռք ձգելու համար :

***

ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆ

Երեւանի մէջ բացուած է երկրի առաջին ախտորոշման կեդրոնը. այս մասին ընդարձակ դրուագիւն մը հրատարակած է Մոսկուայի «Բժչկական թերթ»ը : Կեդրոնը հիմնուած է քաղաքի բուժարաններու կենսաքիմիական տարրալուծարաններու միաձուլումով : Ունի բազմաթիւ բաժանումներ, որոնք եզակի սարքերու ազատագործումով հնարաւորութիւն կու տան չատ նուրբ տարբերակներով ճշդելու հիւանդային վիճակները :

***

ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆ

Երեւանի մէջ սկսած են թատերագիր Ժ. Յարութիւնեանի «Աչմերուկի Դեղատուն» թատերդութեան նկարահանումները : Ժորա Յարութիւնեանի թատերդութիւնները, որոնք տասնամեակներէ ի վեր կը ներկայացուին հայկական բեմերու վրայ, նիւթ ծառայած են քանի մը ժապաւէնի, որոնց բեմանիւթը կը գրէ ինք՝ թատերագիրը : Այդ ժապաւէններու ամէնէն ծանօթներն են «Ոսկէ ցլիկը», «Ոսկոր չահումը», «Չարսնացուն հիւանդը» :

Թիթանիքի հանւածոները

«Թիթանիք»ի ծովամոյն մնացորդացին հետախոյզները դադար մը տուած են իրենց աշխատութեան, քանիերեք տուդումէ ու ջուրին տակ անցած տասնըմէկ ժամը հետ : Անոնք իրենց դտածները ներկայացուցած են ամերիկեան մամուլին որ կը բողոքէ այս ձեռնարկին դէմ :

Սուզակները մինչեւ այսօր ընկղմած նաւէն հանած են արկղ մը, 160 կտոր պըղնակեղէն, արուեստի առարկաներ, դինիի չիշեր, կահ – կարասիի բեկորներ, զանազան իրեր, որոնք ոեւէ մէկէկ մը աւելի լաւ կը վկայեն ապրիլ 15, 1912–ի պատահարին մասին :

Հետախոյզներու խմբակին բանբերը կ'ըսէ թէ Ամերիկայէ մամլոյ ատուլիսը նպատակ ունի դիրենք արդարացնելու. «մեր արարքը կողոպուտի մը նման ներկայացուեցաւ ... մեզ դատապարտեցին առանց մտիկ ընելու. կ'ուզենք կացութիւնը յստակացնել» կ'ըսէ ան :

1988–ի համար նախատեսուած ցուցահանդէսի մը նախաճաշակն էր տրուածը, որու ընթացքին 150–ի չափ ամերիկացի լրագրողներ դիտած են տեսերիլմ մը, որ ցոյց կուտար սուզումները ու այդ միջոցին կատարուած աշխատանքը :

Մամուլին յաճախ թշնամական եղած ներուն պատասխանելով, խմբակը պէտք տեսած է յայտնելու, թէ առեւտրական ձեռնարկ մը չէ կատարուածը, եւ թէ ձեռք ձգուած առարկաներէն ոչ մէկը պիտի ծախուի : Անոնք մինչեւ Հոկտեմբեր 28 պիտի մնան փակի տակ ու այդ օրը Մոնաքօյէն հեռատեսիլի ուղղակի սըփռում մը պիտի կատարուի :

Սակայն մինչեւ այդ թուականը Թիթանիքի հետախոյզները անկասկած հարուստ ուսումնասիրութիւն մը պիտի ունենան տակաւին, մինչեւ Սեպտեմբեր 9 չարունակելով պեղել ջուրերու խորքը : Այս երկրորդ չրջանի աշխատանքներու նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ ծովամոյն նաւէն հանել 1912ի Որնօ ինքնաշարժ մը, որ կը պատկանէր դնդապետ Եագոպ Աստորի : Անոր, որ հիմնադիրն է Նիւ – Եորքի յայտնի Ոալտորֆ Աստորիա պանդոկին : Հետախոյզներու փոքր ընդծովեայ նաւն ալ յատուկ սարքերով պիտի չանայ «Թիթանիք» անունին ժանգը մաքրել :

(Շար. 17)

— 1939 —

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷլԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Մանաւանդ որ գաղութահայ Գ. Բապտեանը Հայրենիք դառնալով արեւմուտքին հետը կը բերէ կարգ մը յատկութիւններ որոնցմէ համեմատաբար զուրկ է հայ պլուգային :

Յատկութիւնները՝ զորս Գաբրիէլ ձեռք բերած է Եւրոպայէն ու կը կիրառէ զանոնք իր երկրին մէջ յօդուտ իր ժողովուրդին : Այդ դրական կողմերն են՝ աւելի գործնական եւ աքտիւ ոգի, իրապաշտ հայեցողութիւն, հաստատ սեփական նախաձեռնութեան վրայ, հաստատ ու լաւատեսութիւն մարդկային բարի ուժերուն վրայ, արհամարհանք արեւելեան ճակատագրապաշտ մտայնութեան հանդէպ. վերջապէս կազմակերպիչ եւ կարգապահ ոգի :

Ահա կարգ մը յատկութիւններ զորս Բագրատեան իր մէջ կը կրէ առաւելագոյն չափով ու առով զգալի կերպով կը տարբերի իր չրջապատէն, մէջն ըլլալով նոյնիսկ Տէր Հայկազունը :

Գաբրիէլ Բագրատեան՝ զինուած Եւրոպային ստացած կամ Եւրոպայի մէջ զարգացուցած այս դրական յատկութիւններով, դիտական մեթոտիկ ոգիով ու նաեւ եւրոպական թէքնիքով, առաւելագոյն չափով կրնայ ծառայել իր ժողովուրդին, առաւելագոյն ձեւով կրնայ իրագործել ձգտումները ու կամքը իր մէջ զարթնած ու իր մէջ գործող նախահայրերուն. առաւելագոյն յաջողութեամբ կրնայ ճակատիլ վտանգին դէմ ու փոխել իրերու ընթացքը՝ արտաքին ուժերը հպատակեցնելով իր գործող կամքին :

Մենք յաճախ թիւր հասկացողութիւն ունինք Եւրոպայի հանդէպ : Մեր մէջ կան երկու ծայրայեղութիւններ : Կան ոմանք որոնք բացարձակ կ'արհամարհեն ամէն ինչ որ արեւմտեան քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի արդիւնք է, ու կը յամառին փակուած մնալ իրենց պատեանին մէջ :

Կան ուրիշներ ալ, որոնք յանկարծական ոստումով մը երես կը դարձնեն այն ամէնուն ինչ որ հայկական է ու կը սկսին ապրիլ մակերեսային, թեթեւ կեանք մը որ իր անունը կ'առնէ Եւրոպայի քաղաքակրթութեան թափթփուքներէն :

Մանաւանդ մեր նոր սերունդին մէկ ոտուար մասին մէջ է որ տարածուած է այս տգէտ եւ հիւանդագին ըմբռնումը :

Առանք «եւրոպականացնալ» ըսելով կը հասկնան ճաշն ու պարը, ժամն վէպերը, թեթեւ հաճոյքները, ֆոնֆոռ մոտէռնը, սիալ հասկցուած սբռռը, իրենց ազգային բարքերը արհամարհելը, հայ լեզուն չգործածելը, եւայլն. մէկ խօսքով իրենց հայկական համայնքի ծոցէն ու կեանքէն մեկուսացումը :

Ու այս երկու ծայրայեղ վերաբերմունքները հակառակ արտաքին երեւոյթներուն, աւելի՝ իրարու մօտ են քան թէ իրարմէ հեռու : Որովհետեւ իրականութեան մէջ, այն մարդը ու մանաւանդ այն Հայը որ ինքն իր պատեանին մէջ քաչուած կ'ապրի՝ արհամարհելով մշակութային չրջապատը, չատ յաճախ մէկ ծայրայեղութենէն կ'ինյայ միւսը : Եթէ այդ բանը իրեն չպատահի անպայման կը պատահի իր զաւակին :

Նկատելի է որ այն հայ մարդը որ այդ արհամարհական եւ անհաղորդ կեցուածքը ունի հանդէպ արեւմտեան մշակոյթի բարիքներուն, եւ կ'ուզէ իր զաւակն ալ նոյն վիճակին մէջ պահել, յանկարծ որոշ տարիքի մը իր երիտասարդ տղան կամ աղջիկը ձեռքէն կը փախի ու կը դառնայ այնքան օտար հայութեան հանդէպ ինչքան իր հայրը օտար մնացեր էր եւրոպայի հանդէպ :

Շրջապատէն բացարձակ մեկուսացումը, կեանքի արտաքին աղբիւրներէ կամովին զրկուիլը անխուսափելիօրէն կը տանի զէպի այլասերում :

Առողջ ճամբան ուրեմն մեկուսացումին մէջ չէ, այլ ընդհակառակն, եւրոպայի մշակոյթին – իսկական մշակոյթին – հաղորդակից ըլլալուն մէջ :

Եւրոպայի մշակոյթ ըսելով սակայն չենք հասկնար այն մակերեսային մտայնութիւնները կամ թէքնիք բարիքները զոր Եւրոպան կու տայ մեզի, այլ այն տեւական եւ կենդանի արժէքները որոնք արեւմուտքի հիմունքները կը կազմեն, ու փառքը միաժամանակ :

Ջենք ըսեր, բնական է, որ հայ երիտասարդը մանկութենէ չըլլայ իր չրջապատի հաճոյքներուն եւ քաղաքակրթութեան թէքնիք բարիքներուն, բայց մենք կը պընդենք թէ պէտք չէ տառ միայն դոհանալ, պէտք չէ տեսնել եւրոպականութիւնը լոկ այդ կարգի բարիքներու մէջ : Մանաւանդ որ անոնք են որ Հայը կ'օտարացնեն ու ազգային հարստատ, բնական հոգին կը ժժգունացնեն, կ'այլասերեն եւ ոչ թէ արեւմտեան իսկական մշակոյթը :

(Շար. 17)

— 1939 —

ԼԻՈՆ. – ՊԱՆՏՈՂ

Տէր եւ Տիկին Մարթէն Օֆլազ,

Տէր եւ Տիկին Թովմաս եւ Նատիա Թովմասեան,

Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Ռաչէլ Թովմասեան,

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր եւ Մելինէ Գասար եւ զաւակը՝ Ժոլին,

Տէր եւ Տիկին Ֆապրիս եւ Անոյշ Կրէակէ եւ զաւակները՝ Լեւոն եւ Շուշան,

Պր. Նորայր Թովմասեան,

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Արթինեան,

Այրի Տիկին Բարուհի Ստեփանեան (Տիթրօյթ),

Տէր եւ Տիկին Մինաս Ստեփանեան եւ զաւակները (Տիթրօյթ),

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գալէմքերեան եւ զաւակները (Տիթրօյթ),

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Կուրտիկեան եւ զաւակները,

Օր. Սոնա եւ Պր. Շաւարշ Ասատուրեան (Քալիֆորնիա),

ինչպէս նաեւ Զիլինկիրեան, Կրէակէ, Ժաքար, Թովմասեան, Շահինեան, Օֆլազ ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ԲԵՐԿՐՈՒՀԻ ՏԵՄԹԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Վեհիսեան, Ասլանպէկ, Նիկոմիդիա)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 31, Պանտոլ, 82 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 3, ժամը 10–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կիւթիէռի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԳՐԻՏ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ

յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 3, ժամը 16–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը վարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան։

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ։

Ցետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Ռոզա Սմաթեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Արշալոյս Սիսլեանի եւ Տիկին Հեդիւէ Թորոսեանի յիշատակին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Սկզն – Ժէռօմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը սաստիկ է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Արշակ Տէօվլէթեանի *մահուան առթիւ՝* Տէր եւ Տիկին Արշակ Արզումանեան 200, Տինկիլեան ընտանիք, Գեղամ Մարգարեան 100–ական, Տէր եւ Տիկին Յովնանեան, Տէր եւ Տիկին Մալեան, Յարութիւն Հայթայեան 50–ական Ֆ.։

Օննիկ Քէօսէեանի *մահուան առթիւ. –* Սիմոն Սէֆէրեան 100, Աբա Մնացականեան, Մելքոն Սարաֆեարեան 50 եւ 50 դպրոցին։

Երեւուհի Վարժապետեանի *մահուան առթիւ. –* Պուլվար Օսմանի Կապոյտ Խաչի Լօճա Սասունի մասնաճիւղը 100 Հայ Դատին, 100 «Կամք» թերթին։

Այրի Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան եւ զաւակները 50 *եկեղեցւոյ*, 250 *«Յառաջ»ի բարգաւաճման, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Քալաշնունի (Լիոն)* 500 *«Յառաջ»ի բարգաւաճման, Տիկին Մկրտիչեան* 100 *եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Արզումանեան* 100 *Համազգային դպրոցին, Օր. Մարի Պէրպէրեան* 100 *Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ֆրանկիւլեան քաղաքի Կապոյտ Խաչին* 100, *Պօմոնի Կապոյտ Խաչը* 100 *եկեղեցւոյ*, 100 *Համազգային դպրոցին, Սէն – Ժեռմէի Կապոյտ Խաչի Ջամօ Շանթ մասնաճիւղը* 150 *եկեղեցւոյ*, 150 *Համազգային դպրոցին, քաղաքի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը* 1000 *Ֆ. Պէլֆոնթէյնի կայանին։*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ.ՎԷ.Ա. *(տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՁԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պատուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

(TRANSTOURS - INTOURIST)

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3

ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆԿ

Ճոխ չրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի չրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երդերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ ազգային բնակիչներուն եւ Կոլխոզի դեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դրաւոր դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes

կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Չ. Բ. Ը. Միութեան Հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հարկահան դպրոցը կը բացուի Զորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ եղբ. Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Թաչիկ Եըլմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւուները։

ՍԷՆ – ԹՎԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՉԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ։

ԼՕՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՓԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 Էջ

Ներդիրով մը (ալբոմ)՝ **ՇԱՐԹ** էն նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.։
Դիմել՝ «Յառաջ»ին։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 Ֆր. Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

Դիմել՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
3
JEUDI
3 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.565
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.565

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՊԱՅի բանտին ապատամբական չարժումը վերջ գտաւ լաւագոյն պայմաններու մէջ, այսինքն՝ բոլոր պատանդները ողջ – առողջ մնացին: Իտալական կառավարութեան եւ անոր նորընտիր վարչապետին՝ Ճիովաննի Կոռիայի համար ոչ – արհամարհելի յաղթանակ մըն է, եթէ նոյնիսկ կարգ մը զիջումներ եղած են ապրատամբներուն: Այրպարեւ, առաջին օրէն, Մաւիօ Թուրի եւ իր բանտակից ընկերները կը սպառնային սպաննել 21 պատանդները, եթէ իրենց տրամադրութեան տակ չդրուէր թռան մը, քանի որ կորնգնելիք ոչինչ ունէին, բացի՝ չղթաներէն: Երեքշաբթի օր, էլպա ժամանած էր Ինթերնէշընըլի մէկ ներկայացուցիչը, ապատամբներու պահանջին վրայ, որպէս «արտաքին երաշխաւոր» փոխադարձ համաձայնութեանց: Հաւանական զիջումները կը նկատուին՝ բանտարկութեան բարելաւուած պայմաններ, փոխադրութիւն այլ բանտերու մէջ: Օգոստոս 25–ին սկսած էր ապատամբական չարժումը եւ ասոր համար ալ պիտի դաւուին, բայց նկատի պիտի առնուին մեղմացուցիչ դէպք յանցանացի պարագաները:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի մէջ, Զորեքշաբթի օր, կը բացուէր Մաթիաս Ռուստի գատավարութիւնը: Ամբաստանեալը այն երիտասարդ գերմանացին է, որ Մայիս 28–ին զգայացոյց էջ մը կատարեց փոքրիկ օդանաւով մը Կրեմլինի առջեւ՝ «խորհրդային վիրաւորելով կարմիր բանակի պատիւը»: 25 խորհրդային եւ օտար լրագրողներ պիտի կարենան հետեւիլ գատին, ինչպէս նաեւ Մոսկուայի գերմանական դեսպանատան մէկ դիւանագէտը եւ թարգման մը: Դատավարութիւնը վերջ պիտի գտնէ Սեպտ. 4–ին: Երիտասարդին ծնողքը, Ֆրեոն չարաթաթերթին «հոգատարութեան» ներքեւ, Մոսկուա ժամանած են: Ճիշդ է, որ նուազագոյն բարոյական ըմբռնում չէ մնացած այլեւս մամուլին մօտ, բայց եւ այնպէս դեռ կան մարդիկ, որոնք կը վըրդովին, նկատելով որ ձերբակալուած օրէն, Ֆրեոն ընտանիքէն մենաչնորհ պարմանագրութիւն մը ձեռք ձգած է, ոդոն եւ հօրն ու մօր յայտարարութեանց համար եւ որպէսզի ոչ մէկ բան պատահի – ինչ կ'ըլլայ, ինչ չըլլար – խմբագիր մըն ալ Ռուսիներու տունը տեղաւորուած է որպէսզի ինք պատասխանէ հեռաձայնին: Առջի օր, Պունքէի հետ միջադէպ ծագած է, որովհետեւ Ֆրեոն ուզած է արգելք հանդիսանալ բանտարկեալին նկարներուն հրատարակութեան Պունքէի մէջ: Ընտանիքը (ըստ երեւոյթին, ասոնք ալ բարոյական «խոր սկզբունքներու» տէր են) Ֆրեոնը պաշտպանած են, ըսելով որ նկար պէտք չէ: Այս ամբողջ բարոյախօս պատմութիւնն ալ հրատարակած է երրորդ թերթ մը՝ Պիլտ...:

ՔԼՈՒՔ հաւաքուած են 39 Ֆրանսախօս երկիրներու զեկավարները: Ծեծուելիք հարցերը միայն լեզուին չեն վերաբերիր, կամ աւելի ճիշդ լեզուն իսկ այլ հարցերու, մանաւանդ տնտեսական, ծնունդ կուտայ: Շատ դրամ է հարկաւոր զարկ տալու համար Ֆրանսերէնի տարածման:

ԹՈՒՆՈՒԶի մէջ, բացուած է 90 ծայրայեղ մահմետականներու դատավարութիւնը, Պետութեան ապահովութեան Ատեանի մը առջեւ:

ՄՈՍԿՈՒԱ, փոխադարձութեան պայմանով, կ'առաջարկէ Ուաշինկթընի որ Խորհրդային Միութեան մէջ կատարէ հիւլէական փորձեր: Զօր. Զերվովի այս առաջարկը պիտի ուսումնասիրուի Ամերիկացիներուն կողմէ, որոնք «նորութիւն է, նայինք» ըսին:

ԻՈՆԷՍԿՈՅի «ճաշատ երգչուհին» (լա ֆալիթաքրիս շօվ) ներկայացման համաշխարհային բոլոր մրցանիշները կոտրեց: Հիւշէք թատրոնը կը ներկայացուի այս թատերգութիւնը «Դասը»ին հետ: 1957–էն ի վեր, տասը հազար ներկայացում տըրուած է:

ԾՈՑԻՆ մէջ, միջադէպերը կը շարունակուին, ականներէն զատ, իրաքեան օդուժն ալ սկսած է ռումբ տեղացնել՝ քրիւզատար նաւերու վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հիւսիս – արեւմտեան Սփարթա քաղաքին մօտ, հանրակառք մը բախում ունեցած է մեղու փոխադրող բեռնատար կառքի մը հետ, որու հետեւանքով 11 հոգի մեռած է եւ 39 հոգի ալ՝ վիրաւորուած: Օգնութեան փութացողները դործը դժուարացած է հազարաւոր մեղուներու պատճառաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կը ՄԱՍՆԱԿՑի
ԶԱՂՐԵՊի ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Զաղրեպի մէջ օրերս կը բացուի միջազգային տօնավաճառը, ուր՝ Խորհրդային Միութեան տապատարին մէջ, Հայաստանի կը տրամադրուի 800 քառակուսի մեթր տարածութիւն մը: Հայաստան երկրորդ անգամ ըլլալով կը մասնակցի Զաղրեպի միջազգային տօնավաճառին՝ ութ տարուան ընդմիջումէ ետք: Այս անգամ կը ցուցադրուին արդիւնաբերական 35 ձեռնարկութիւններու եւ գիտա – հետազօտական 8 հիմնարկներու արտադրութիւնները ու մշակոյթները: Ցուցանմուշներու կարգին են մետաղահատ հաստոցներ, արմատակործիքներ, էլեկտրաչարժիչներ, ուժի եւ զօդման սարքաւորումներ, էլեկտրաչափիչ սարքեր, թրթռագիրներ, լուսա – էլեկտրական փոխարկիչներ, գիտական ու բժշկապիտական սարքեր, ջահեր, առանին դործածութեան գեղարուեստական առարկաներ, կօշիկ, գորգեր, հանքային ջուրեր եւայլն: Մօտ հազար նմոյշներ կ'առաջարկուին մասնագէտներու, գործի մարզոց եւ այցելուներու լայն շրջանակին: Զաղրեպի տօնավաճառին այցելուները կրնան ծանօթանալ նաեւ հայ ժողովուրդի մշակոյթին, անոր անցեալին, անոր բարեկեցութեան աճին, գիտութեան ու մշակոյթի զարգացման: Ցատուկ սրբահներու մէջ կը ցուցադրուին «Սովետական Հայաստան» լուսապատկերային ժապաւէնը եւ Հայաստանի մասին պատմող գունաւոր վիաստանկարներ: Հայկական տաղաւարին մէջ կը հնչեն հայկական ժողովրդական, դասական եւ ճաղի երաժշտութեան ձայնագրութիւններ: Եռակոսլաիա կ'երթան Հայաստանէն արուեստի խումբ մը վարպետներ:

***

ՏՈՒՖԱՇԷՆ ԳԻՒՂի
ՄՇԱԿՈՅԹի ՊԱՀԱՏԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Արթիկի շրջանի Տուֆաշէն գիւղի աշխատաւորները ունեցած են իրենց մշակոյթի պալատը, որ օժտուած է համերգի դահլիճով, գրադարանով եւ սիրող խումբերու համար յարմար սենեակներով: Բացման օրը հանդէս եկած են Արեւշատ գիւղի ազգագրական խումբը եւ Պեմզաչէն աւանի համոյթը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆի ԼիԿին ՄԷՋ
ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ
Կը ՍԿՍի ԿիՐԱԿի

Սեպտեմբերին Ֆրանսայի Փութպոլի բոլոր խումբերն ալ՝ որոնց մէջ մերկրները, կը սկսին պաշտօնական մրցումներ, ամանք՝ ի հաշիւ զանազան բաժակներու՝ ամանք՝ շրջանային ախոյենութիւններուն համար:

Մարսէյլի երկու հայ ակումբները այս կիրակի իսկ պիտի մրցին ախոյենական գծով: Կը յիշուի որ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ կորնգուց իր տեղը Միջերկրականի բարձրադոյն դասակարդին մէջ: Կ'ինչնէ առաիճան մը վար, խմբակի մը մէջ՝ որ մկրտուած է «Օնիէօր Ռէժիոնալ»: Առաւելութիւնը պիտի ունենայ իր առաջին մրցումը խաղալու Մարսէյլի մէջ: Իր մրցակիցը՝ Վոքլիւզէն խումբ մը, Սարիան:

Իսկ Սէն – թ'Անթուանի Հայ Մարզականը կը մրցի վերտին պատուոյ դասակարդին մէջ: Կը խաղայ, կիրակի, Սէն – Սիրի մէջ՝ ուր դժուար է խաղթել:

Հայանուն երկու ակումբներուն պահեստներն ալ պիտի մանեն դաշտ ախոյենական գծով: Կը խաղան Փրովանսի առաջին դասակարդին մէջ: Տեղաւորուած են նոյն խմբակին մէջ: Սէն – թ'Անթուան կը խաղայ Քայոլի դէմ, Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ՝ հրէական Մաքապիի դէմ: Մեր երկու խումբերը իրարու դէմ պիտի մրցին Սեպտեմբեր 13–ին իսկ:

***

ԵՐԿՈՒ ՏԱՍՆԵԱԿ ԽՈՒՄԲԵՐ
ՓԱՐԻԶի ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Փարիզեան շրջանի մեր երկու դլխաւոր ակումբներն են Ալֆորվիլի Հայ Երիտասարդութեան Միութիւնը եւ Իսիի Հայ Մարզականը. իւրաքանչիւրը կրնայ ամէն կիրակի դաշտ հանել տասնեակ մը խումբեր: Ալֆորվիլ որ յիսուն տարեկան է արդէն, արձանագրել տուած է 9 խումբեր Վալ – տը – Մարնի զանազան դասակարդերու ախոյենութիւններուն մէջ:

Իր առաջին կազմը կը չարունակէ պայքարիլ Տիսթրիճթի առաջին բաժանումին մէջ: Նոյնն է պարագան Իսիի, Հօ – տը – Սէնի մէջ: Իսի պայմանաւորուած է արդէն եօթը խումբերու համար:

Վալ – տը – Մարնի երրորդ դասակարդին մէջ Հ. Մ. Մ. ունի երկու խումբեր: Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանս ալ կը մասնակցի Սէն – Սէն Տընիի ախոյենութեան, ան ալ՝ երրորդ դասակարդի մէջ:

Այս կիրակի վարիզեան շրջանին մէջ տեղի կ'ունենան բաժակախաղեր միայն: Ախոյենական մրցումները կը սկսին Սեպտեմբեր 13–ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը Ռոբեր Սուրէնի Մկրտչեանը նշանակած է Թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարար, փոխարինելով Արտեմ Գէորգեանը:

Միւս կողմէ Ֆելիքս Արշակոյի Մելքումեան նշանակուած է արհեստավարժ – թեքնիք կրթութեան պետական կոմիտէի նախագահ: Նախկինը՝ Հայկ Քոճանչեան, ազատ կացուցուած է, այլ պաշտօնի մը կոչուելու համար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԲՈՎեԱՆի «ԿՈՏԱՅՔ»Ը
ՎԵՐՋԱՊԵՍ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ
ՏԱՐԱԾ Է

Աբովեանի «Կոտայք»ը, գրեթէ երկու ամիս անյաղող շրջան մը բոլորելէ ետք, վերջապէս յաղթանակ մը արձանագրած է Վորոշիլովգրադի «Զարիա»ի դէմ: Խաղը տեղի ունեցած է Աբովեանցիներու դաշտին վրայ: Սկիզբը «Կոտայք»ի տըղաքը յարձակողականի անցնելով տիրապետած են խաղին, սակայն չեն կրցած արդիւնաւորել իրենց գործողութիւնները: 45–րդ վայրկեանին մրցակիցները նըշանակած են կոլ մը: Երկրորդ կիսախաղին «Կոտայք»ի տղաքը զօրացուցած են ճնշումը եւ երկու վայրկեան ետք խակ Մելիքեան՝ անկիւնէ մը առանալով փոխանցուած գնդակը, գլուխի հարուածով յաջողած է հաւասարեցնել հաշիւը: Քանի վայրկեան ետք Սանամեան, դարձեալ գլուխի հարուածով, նշանակած է իր խումբին հաշուոյն յաղթական կոլը: 2 – 1 արդիւնքով յաղթանակ տանելով «Կոտայք» կարեւոր երկու կէտեր չահած է եւ իր դիրքը դասաւորման մէջ բարելաւած է մէկ աստիճան բարձրանալով՝ 22–րդէն 21–րդ (22 խումբերու մէջ):

***

ՀԱՑ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ
ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ՔԱՆԱՏԱՅի ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Քանատա տեղի ունեցած դասական ըմբշամարտի աշխարհի երիտասարդական ախոյենութեան, Խորհրդային Միութեան խումբէն հանդէս եկող Լենինականցիներ Ազատ Մանուկեան եւ Մնացական Իսկանդարեան յաղթական հռչակուած են: Նոյն մրցումներուն, երեւանցի 20–ամեայ ըմբշամարտիկ Գնել Մելքումեան, 48 քիլօ ծանրութեան դասակարդին ախոյեան հանդիսացած է:

***

ՀԱՑՈՒՀիՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ
ՔՈՐԷԱՅի ՋՐԱՑԱՏՔի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Փհենիա (Քորէա) տեղի ունեցած «Բարեկամութիւն» միջազգային մրցումներուն, երեւանցի Ջրացատքորդ Արմինէ Մելքումեան առաջին հանդիսացած է: Աշտարակէն ցատքելու պայքարին մէջ անոր ցուցաբերած ճկունութիւնն ու չարժումներու յստակութիւնը մեծ դնահատանքի արժանացած է: Իր դասընկերուհին՝ 13–ամեայ Մարիետա Յակոբեան, նոյն վարժութեան մէջ երկրորդ տեղը գրաւած է:

ՄԵՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԷՆ՝ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

ԿԱՐՕ ԱՐՄԷՆԵԱՆ

Մեր դասարաններու մաթեմաթեան մէջ ան պարզապէս կը կոչուէր Սասունի. քանի մը հոգի փորձեր էին «անուն կախել» վրան. «Գրական Դռնարներ»ու իր հասարին գործածուած օրինակներէն մէկուն վրայ, իր անուան կէց, փակագիծի մը մէջ օր մը նշմարեր էի «Թուխալ Սասնայ» մակդիրը, բայց անիկա երբեք չէր մտած մեր աչակերտական բանահիւսութեան մէջ:

Սասունին կը դասաւանդէր Հայ գրականութիւն եւ Հայ Ազատագրական Շարժման Պատմութիւն ձեմարանի վերի կարգերուն մէջ իրմէ մեղի փոխանցուողը հայերէնի եւ հայ գրականութեան դիտութիւնը չէր, ոչ ալ ճշդիւ իմաստով՝ վերջին հարիւրամեակի մեր պատմութիւնը: Իրմէ մեղի անցնողը անբացատրելի ոգի մըն էր, առասպելին պէս ուժեղ եւ խորհրդաւո՛ր, որ կը վարակէր մեզ եւ որ մեզմէ իւրաքանչիւրին վրայ իր չատ ինքնուրոյն դրոշմը դրաւ: Տարիներ եռք պատահմամբ իր աչակերտներուն ամէնէն անսպասելին օտարութեան մէջ այդ ոգին լսածդ՝ սահմանումը տուաւ, երբ կ'ոգեկոչէինք մեր ճեմարանական փորձառութիւնները. զայն կոչեց ... Լեռան Ոգին:

Սասունին մեզի մնաց այդ անզուգական բանը. անոր անձը մեզի կը բերէր այդ իսկ ոգեաորը, զոր պատմութիւնը խլած էր մեզմէ. այսինքն՝ մեր լեռնէրուն խրոխտ պարզութի՛ւնը: Մեր պատանի մտքերուն մէջ, մեր չատ մատղաչ ըզգայումներով մենք գիտէինք արդէն, թէ մեր կեանքին վերջնական բացը պիտի ըլլար ան. կեանքը մեզի պիտի կարենար տալ իր բոլոր քարիքները. վա՛յ Մէլերկրանի սա անձա՛յր ու անբիծ կապոյտը, որ կը բացուէր մեր առջեւ զպրոցին փարթամ պատշգամէն. եւ սակայն ոչ ոք պիտի կարենար մեզի վերազարձնել մեր լեռը, որ վեցեր էր հեռուն եւ մեր արժանապատուութիւնը կ'ընէր արդէն վիրաւոր:

Սասունին ունէր իր ինքնայատուկ ոճը, որ կը ցոլար իր բառերէն, իր կազ ու հպարտ քարտուճքէն, լեռնական մարդու իր պարզ սրամտութենէն. իր կորովը՝ կորովէն անդին բան մըն էր. կոպիտ, անյղկելի, յամառ ու ծուռ կամքի մը զարմանալի կրանի՛տը՝ որ կրնար իր հասու ու անվիճելի գոյութեամբը յուսահատութեան մատնել չարիքին ուժերը: Անպատկառութեան զգացումը երեւի մեր առօրեայ հացին մէկն էր այդ տարիներուն. հակառակ մեր չուրջը տիրող ազգային մեծ խանդավառութեան, կը զգայինք, թէ կը պակսէր իրական խարխիսը. Սասունի եղաւ ապահովութեան տարօրինակ կռուան մը մեզի համար. անոր հրաշալի լսոյնասըրտութիւնը կը բանար մեզ. կը թօթվէր մեր ճակատագրին կնճիռները եւ իրմով անկարելին կը սկսէր նորնիակ կարելի թլլալ: Երկաթէ մարդ, քարէ հոգի ... մեր հազարները կը պայթէին զպրոցական խնճոյքի մեր սեղաններուն վրայ, երբ կ'երգէինք յեղափոխական մեր երգերը, իսկ ինք միշտ կ'ունենար իր փազաքուշ կշտամբանքը.

– Ջորեպաննե՛ր, – կ'ըսէր, դեռ չսրվեցաք քոչարին ... Կրնամ ըսել, որ մեզմէ ոչ ոք առիթ ունեցաւ տրվելու քոչարին, իսկ ես միշտ ալ երազեցի տեսնել սասունցիներու այդ պարը, զոր այնքան գեղեցիկ գոյներով կը նկարագրէր ինք խանդավառութեան այդ պահերուն: Տարիներ եռք ես այդ պարը տեսայ Լոնտոնի պատկերասփիւռէն. դաշնակիցներու խումբն էր, որ ելոյթ կ'ունենար Մոսկուայի մէջ. կարծր ու խրոխտ գէմքեր. հպարտ թիկունքներով տղաք. ես ճանչցայ մեր լեռներուն այդ զորդ զաւակները, որոնց հետքերը կ'ուզէր գըտնել մեր մէջ մեր այս սիրելի ուսուցիչը:

Իրրեւ ուսուցիչ ալ Սասունին կ'իրարկեց չատ ուրոյն հասկացողութիւն մը իր դասարաններէն ներս, որուն մասին յաճախ կը մտածեմ այսօր: Ուսուցիչ ըլլալ ունելի անիկա եղաւ դաստիարակ մը եւ իր դասապահերը ամբողջութեամբ տրամադրեց այդ նպատակին: Դասաւանդութեան իր նիւթերը գիտելիքներու սոսկական պաշարներ չէին կրնար ըլլալ, զոր կրնայինք ամբարել վաղուան համար. անոնք պիտք էր իւրացուէին ազատ կամքով եւ կարելի եղած չափով վերածուէին արարքի: Իր աչակերտները կրնային մանրամասն չգիտնալ Մելքոն Կիւրճեանի կենսագրական դիծերը եւ սակայն պիտք էր մտնէին արարքին մէջը պանդուխտ – ներու այդ պատմիչին. հասկնային անոր առջեւ ծառացող խնդիրները. բաժնէին անոր տատնապանքը, երկունքի՛ները. հասկնային, թէ ինչո՞ւ կը գրէր հայ դրողը. ինչպէ՞ս կը գրուէր այդ գիրը. այս էր կարեւորը եւ հո՛ս էր մեծ ուսանելին: Ու չետոյ գասագրքերը, որքան ալ ճշդիւր՝ իրենց բովանդակութեամբ, կը մնային պազ ու անմեկին. կարելի չէր դիւրաւ հաղորդուիլ անոնց տողերուն հետ. կուգար Սասունին եւ կը կենդանացնէր հայ գրականութեան դէմքերը իր չատ գունագեղ պատումներով. ու թէեւ մերթ կը զգայինք, թէ չատախօս կը տուժէր կենսագրութեան մը բանասիրականն ճշդրտութիւնը այդ պատումներուն մէջ, այնուամենայնիւ կարելի չէր այլեւս մոռնալ տիպարը Մելքոն Կիւրճեանին կամ կենդանի աչքերով չտեսնել Արփիարեան ու Զօհրապը:

Գարնան ամխները չքեղ լոյսեր կը սրսկէին ձեմարանի պարտէզներուն մէջ: Սասունի կը սիրէր հայ գրականութեան իր դասարանները հանել պատերէն դուրս. դանդաղ տանիլ զպրոցին դողդոջ թաւուտներուն եւ շրջապատուած ըլլալ կանաչով, երբ տղաքը բարձրաձայն կը կարդային Մեծարենցն ու Վարուժանը՝

Կալերուն մէջ ես կը նստիմ երազուն
Հովանիին տակ էշիս...

Մինդուքը ծայր կուտար չորս անկիւններէն, լակ ինք ակնյայտնի ուրախութեամբ կը սիրէր քաշքշել քաղաքի լսկատներս.

– Ես ձեզ դասերը պէտք է տանիմ, որ զբաղ կեանքին հաճոյքը...

*Սասունին դասարանը ա՛յն տեղն էր, ուր մեր տղաքն ու աղջիկները կը սկսէին իրենց համեստ միջոցներով իրենց ներսիդին պեզել. ասիկա միայն ուսուցում չէր. ասիկա ինքնազտումի եւ – ինչո՞ւ չէ – ինքնաբուժումի աշխատանք մըն էր, որուն կը թծուէինք բոլորս մեծ ոգեւորութեամբ: Մեզմէ ամէն մէկը էջ մը կը պարտէր Սասունին չաբաթը դէթ մէկ անգամ. այդ չարագրութիւնները կը կարդացուէին դասարանին մէջ բարձրաձայն իրենց պինդզլուխ հեղինակներուն լակ կողմէ: Սասունին սահմաններ չէր դներ մեր առջեւ. նիւթի լայն ազատութիւն ունէինք եւ գրելը յաճախ կը վերածուէր մեծ ու մատչելիչ եւ սակայն ազատագրող արկածախնդրութեան մը, որ նաեւ երբեմն ծնունդ կուտար տհաճ չափազանցութիւններու եւ որոնց վրայ ան*քան հայրարար ինք կը դնէր իր լեռնցիի ուժեղ թաթը:

Մեր Երկրորդ Լսարանի տարուան ամբողջ կէսը մենք տրամադրեցինք մեր պիւցանդնամէպին ուսումնասիրութեան. անոր չորս ճիւղերը մենք կարգացինք գինք տող առ տող, վերլուծեցինք առանձին տիպարները, դանդաղ քաղդատեցինք Շահնամէի եւ Իլիականի հերոսներուն հետ, չետոյ վերադարձանք եւ զանազանութիւնը այն տիպարներուն եւ մեր ընտանիքի անդամներուն միջեւ, չետոյ ակամայ ոճաբանական դիտարներ գտնել, որոնք կորսուեր էին բարբառին ծալքերուն տակ, չետոյ գտանք ճակատագիրը ... տեսանք իր աչքերուն լեցուիլը, երբ մեր դասընկերուհիներէն մէկը կը կարդար Փոքր Մհերին թախանճագին բառերը՝

Մերիկ, վեր էլի, մերիկ, վեր էլի
Միերն եմ, ֆո ծծի որդին

Ցետոյ ուզեց, որ մեզմէ ամէն մէկը չարադրութեան նիւթ մը ընտրէ դիւցազնավիպին էջերէն. ինչե՛ր չգտանք, Աստւած իմ, այժմ կը յիշեմ այդ խորագիրներէն քանի մը հատը:

– Առիւծ Միհրը իրրեւ Պետական Մարդ...

– Ծովինար խաւում եւ Հայկական Ֆեմինիզմը...

Տղոցմէ մէկը կատակ մը ըրաւ եւ իրրեւ նիւթ առաջարկեց հետեւեալը.

Հայրենակցական Միութիւններու Օգուտներն Ու Վնասները...

Սասունին կատակը լուրջի վերածեց եւ պարտականութիւն յանձնեց մեր կատակառն ընկերոջ, որ մնայ այդ նիւթին վրայ եւ գանէ կապը դիւցազնավէպին եւ անոր միջեւ ... Ասիկա պատժելու իր չատ համակրելի ձեւն էր:

Կարծեմ այդ նոյն տարուան վերջին երկու ամիսները չատակացուցինք Ինտրայի «Ներաշխարհի»ին եւ բաւական քրտինք թափեցինք. տարուան վերջին պահը ան տրամադրեց լեզուական տեսութեան մը. այդ մէկը ըրաւ իր կայտառ բառերով.

– Ես ձեզ տարի բարբառին հոգաբոյր պարզութենէն մինչեւ Ինտրա ... ըսաւ: Սա ձեր լեզուն է ես կ'ուզեմ, որ դուք ձեր քիմքերուն վրայ պահէք անոր համը եւ ուր ալ որ երթաք՝ կ'ուզեմ, որ վերադառնաք եւ վճռակէք զայն: Կ'ուզեմ, որ սիրէք այս լեզուով. կ'ուզեմ, որ կատիք այս լեզուով. զազտնիքը լեզուին մէջ է ... ըսաւ: Ցետոյ նաեւ կ'ուզեմ, որ ձեր պատկերով վերստեղծէք զայն, ինչպէս ըրած է Ինտրան: Ամէն հայ իր պատկերը դրած է Հայոց լեզուին վրայ. մեր լեզուին մէջ փնտռեցէք ձեր պատկերուն տպրոդ զէմքերը, ըսաւ:

Լուռ մտիկ կ'ընէինք իր այդ խօսուն բառերը եւ կը զգայինք, որ տարին կը չքանար արդէն եւ մեր առջեւ կը բացուէր Պէյրութի չքնաղ ամառը իր կանաչապեղ լեռներով, ծովափի անմոռանալի աւազներով եւ քաղաքին անհոգ ու արեւկոտ մայթերով:

Հաճոյք էր տեսնել Տէր եւ Տիկին Սասունին իրենց տան մտերմութեանդ մէջ. անոնց առանձ կատակասիրութիւնը կ'ամրնքնէր բոլորս: Ան աքանչելի զոյգը նաեւ եղեր էր բախտաւոր ծնողք երեք մանչերու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը դիրք մը նուաճեց դիւտութեան եւ արուեստի բնագաւառներուն մէջ: Ամառնամուտի իրիկնամներէն մէկն էր, երբ ընկերս ու ես տրքին զարկինք իր դուռը եւ գինք զտանք ընթրիքի սեղանին վրայ. ուրախացաւ. ստիպեց, որ սեղան նստինք:

– Դուք այլեւս վկայուած Ջորեպաններ էք, ըսաւ, եւ ուրեմն իրաւունք ունիք մէկական բաժակի...

Լեցուց օղին: Քանի մը տարիներ առաջ ուսարաներ էինք զպրոցը եւ սակայն դեռ չատ մութ էր մեր առջեւ: Շուտով ես կը մեկնէի Ամերիկա ուսումս չարունակելու. այս մէկը պիտի ըլլար իմ հրաժեշտի այցելութիւնս: Հարցումներ ըրաւ. պատասխանեցի: Ցետոյ մանրամասներ պատմեց իր կուսակցական անցեալէն. յիշեց Հայաստանի Հանրապետութեան օրերը: Ժամանակը կ'անցնէր եւ կարծես ինք յանկարծ անդրադարձաւ այդ բանին:

– Ինձ լաւ լսէ, Ջորեպա՛ն, ըսաւ: Ուր որ երթաս, ուրկէդ մէկը միշտ թող մնայ մայր հողին վրայ. միւսով կրնաս աչխատիլ չափիլ, հոգ չէ. բայց մէկ ուրդ ամուր դիր մայր հողին: Ձեմարանն ալ ձեր մայր հողին չարունակութիւնն է, ըսաւ. ձեր վիպակը մի կարէք անկէ:

Վերջին անգամ ես տեսայ մեր ուսուցիչը անդամալոյծի իր անկողնին մէջ: Ընտանեօք վերադարձեր էինք Պէյրութ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմին նստխորդող տարիներն էին եւ Պէյրութ կը լողար բարգաւաճութեան մէջ. Պէյրութը դարձեր էր ճոխակեաց, զոռոզ եւ չզսյին. կորնոցուցեր էր մեր պատանի օրերուն պարզութիւնը:

Վրկիժուհին եւ ես ուզեր էինք մեր հասակ առնող երախաներուն տալ մաս մը այն հինէն, որ արթուն կը մնար մեր ներսը: Կիրակի առաւօտ մը, եկեղեցիէն ետք, ամբողջ ընտանիքով զարկինք Սասունիին դուռը: Ախիկա Ուաթ – Ուաթի իրենց երթեւեկի տունը չէր այլեւս. կը բնակէր աւելի հեռուն. Զարիֆ փողոցին ներսերը: Ան պառկեր էր իր անկողնին մէջ գրեթէ անշարժ վիճակի մէջ. եւ սակայն ոչինչ կրցեր էր զգեստել իր կորովը: Բոլորով չբնչապատեցինք իր անկողինը. ան չոյեց երախաներուն գլուխները եւ վերսկսաւ հին զուարճախառնութիւնը ծայրէն: Զորս կողմը նոյն անպահոյն դասաւորումով չարուեր էին իր գրքերը, թուղթերը, թռուներուն լուսանկարները: Պահ մը թեւս բռնեց եւ քաշեց իրեն. մտածեցայ.

– Կը գրե՞ս ... հարցուց:

– Այո, լաւ:

– Պէտք է միշտ գրես, ըսաւ:

Ցետոյ պահ մը մտածեց եւ նորէն զարմացուց պիս:

– Մէկ – մէկ, ըսաւ, յուսահատութեան խօսքեր կը լսեմ. ականջ մի՛ տաք. պարապ խօսքեր են. գուք չեզոքխոհան կուսակցութեան մը զաւակներն էք. գուք հաւատքով պիտի ապրիք եւ գործէք. եթէ հաւատաք, պիտի տեսնէք, թէ այս ազգին ապագան չատ փայլուն է:

Իր մահը դեռ անհատապալի կը թուի ինծի. ես գինք իր մահուան անկողնին մէջ տեսած ըլլալու տպաւորութիւնը երբեք չունեցայ. երեսին կը կորանցնէր իր յիշողութիւնը, լակ երբ մտքերը կը պարզուէին, կը սկսէր հեղնել ինքզինք: Դիւցազնավէպին պարզուկ հերոսներուն պէս ան մտաւ յուշաշխարհէն ներս եւ հոն մնաց, ողջ ու առողջ եւ մչտապէս կենդանի: Պատերազմի կրակներուն մէջէն ծնած խօսք մը կայ, որ ես յաճախ կը յիշեմ: Ծեր գիներները երթեք չեն մեռնիր. անոնք պարզապէս կ'անցյատանան: Եւ կ'ապրին:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԿՏԱԿԸ

Ես էս աչխարհում չատ բան եմ տեսել: Մանկուց զրկուեցի ծնողներից, որբացայ: Էդ ժամանակ եկեղեցու զպրոցում կրզացուր էի: Ի՞նչ կ'անցնի որբ Հայու զաւակի մտքով, երբ մեծանայ: Իմ նմանները չա՞ս, մահ ու աւեր, կոտորած ու թալան, իմ նմանները չա՞ս: Անցայ Մուշ, միացայ հայդուկների խմբին: Զրկիը եղայ, հաց ու թացան տարայ լեռները, խապրիկ տարայ – բերի, մինչեւ զինք վտահեցին: Կռուեցինք՝ մեր հայրենիքը մեր աչքերի մէջ, մեր չուրթերին, մեր երկինք՝ մեր արդար վիան, մեր հող, մեր սար ու ձոր, մեր օջախներ՝ մեր սրտի ցաւ: Մի օր միացայ Անդրանիկ զօրավարի զօրքին, մասնակցեցի էնոր վարած կռիւներին: Եկաւ մի ժամանակ, երբ զօրավարը մոռչուեց, մեր խմբին չրաժեչտ տուեց: Չէ՛: Զօրավարից չրաժանուեցինք՝ հեռացանք արցունքներդ ու էլի միացինք անզօրավար ու անհայրենիք: Մասնակցեցինք մայիսեան ապստամբութեան ու էլի միացինք անհայրենիք: Մեր վերջին յոյս Սարդարապատ ապրեցրեց մեզ: Ցետոյ 11–րդ կարմիր բանակ հասաւ, միացայ իրենց...:

Ես իմ ծննդավայրից հեռու, հայրենիքի միւս ծայրամասում մի փոքր հայրենիք ունեցայ, անունն է Փոքր Սեպասար: Ես՝ ապահանցի Մարկոսս, զարձայ նաեւ Փոքր Սեպասարցի ու կոլխոզ հիմնեցի: Երեսիս ժպիտ խաղաց, երբ Խորհրդային Հայաստանի հիմնը լսեցի ու դրօչակը տեսայ: Ցետոյ ֆաչիստ եկաւ ու չոքեց մեր գրան առջեւ՝ էլի կռիւ, մահ ու աւեր, բայց անզին ու թանկ յաղթանակ:

*Այնպէս սիրուն երեւան գնացի: Վաղուց չէի եղել: Ի՛նչ չքեղ քաղաք, ի՛նչ աղուոր չահեւութիւն, արմանք – զարմանք քաղաք: Իմ տեսածն ո՛չը, էս ո՛չը: Իսկական մայրաքաղաք: Լենինի հրապարակում մեր արեւի տակ կանգնեցի, երկար նայեցի մեր դրօչակին, մինակ իմ աչքով չնայեցի, այլ մեր մատաղցու գառ տղերքի աչքերով, ո՛նց էին երազում ազատ հայրենիք ու դրօչ ունենալ, աւա՛ղ, չարժանացան իմ բախտին: Իրենց արշալոյս չծագեց, իմ կեանք՝ իմ հայրենիքին մատաղ ասին ու կռուեցին, կռուեցին ու զարկուան, մնացին ձոր ու քարերի մէջ, սերած մօր, կնոջ արցունքի ու մի բուռ հողի էլ չարժանացան: Նայում էի մեր դրօչակին, մտքում կանչում՝ էհէ՛յ, սարեան տղեք, սեւքարեցի Սաքօ, Լեւօ, կարօ, էհէ՛յ, ինձ ինձ ասում, խօսում էի տղերքի հետ, ուզում էի մի բարձր տեղ կանգնէի, գոռալով պատմէի, ամէնքն իմանային ... ինչ քաջ տղեր էին, սարբէ՛ն, Զօրավարի գինուորները, մարշալ Բաղրամեանի գինուորները կը գասնային, գերմանացու դէմ կը կռուէին, հայրենիք կը չէնացնէին, տուն ու տեղի գասնային ազամարդ կը լինէին: Էդ ամէնից յետոյ իմ կեանք գասաւ երկու բառ՝ յուշողութիւն ու աչխատանք: Էդ երկու բառն էլ ինձ մինչեւ էսօր ապրեցրել են: Ուժս վերջացաւ, Մարկոսից բան չի հասել է, առաջուայ Մարկոսից բան չի մնացել՝ մենակ յիշողութիւն: Յիշողութիւն հանդիպ հայրենիքի գինուորներու, որոնց տաք արիւնը քարերի ու ժայռերի վրայ պաղեց, որոնց գլխի տակ բարձի փոխանակ չոր քարն էր, որոնք կնոջ փո-

ՀՈՒՇԵՐ ՈՒ ԿԵՐՊԱՐՆԵՐ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶԻ

Ծնած է 1938 թ. Ապրիլ 14-ին, Օրտաղլար գյուղ, Օրտու 21մլն, Նոր-Բայազետ գավառ։ Ուսումնարան ընդունած է 1945 թ.–ին։ Ուսումնարանը ավարտած է 1955 թ.–ին։ Ուսումնարանի ընկերներ ունի 150 հոգի։ Ներկայիս կը բնակի Լոս Անճելըսի մեջ։ Ամուսնացած է 1960 թ.–ին։ Ունի 3 զաւակ։ Ներկայիս կը զբաղի ներկարարութեամբ։

Հոգեհանգստեան արարողութիւնը պիտի կատարուի Հոկտեմբեր 15-ին առաւօտեան ժամը 10:30-ին Ս. Խաչ Հայկական Եկեղեցւոյ մէջ, Գլենտէյլ։ Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Ֆորեսթ Լոուն Մեմորիըլ Փարքի մէջ։

***

Հոգեհանգստեան արարողութիւնը պիտի կատարուի Հոկտեմբեր 21-ին, Օրտուան 14-ին, Սուրբ Խաչ Հայկական Եկեղեցւոյ մէջ, Գլենտէյլ։ Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Ֆորեսթ Լոուն Մեմորիըլ Փարքի մէջ։

***

Հոգեհանգստեան արարողութիւնը պիտի կատարուի Հոկտեմբեր 21-ին, Օրտուան 14-ին, Սուրբ Խաչ Հայկական Եկեղեցւոյ մէջ, Գլենտէյլ։ Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Ֆորեսթ Լոուն Մեմորիըլ Փարքի մէջ։

ՓՈՍՏԱՐԱՆ

«ՔԱՂԱՔ ՈՐՊԷՍ ՊԱՏՄԱՎԱՆ»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑԻ ՇՈՒՐՋ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ ՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ հայկական հարցի շուրջ հրատարակուած գրքերու ամենէն ծաւալուն ուսումնասիրութիւնը՝ «Քաղաք որպէս պատման» աշխատասիրութեան հեղինակ Վարդան Մատոսեանի, ներկայացուած է Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Քոնկրէսի Գրադարանին մէջ, Վաշինկթընի մէջ։

Ներկայացման արարողութեան ներկայ գտնուած են գրքի հեղինակը, Ազգային Գրադարանի տնօրէն Ճէյմս Հ. Պիլինկ, Քոնկրէսի Գրադարանի Ասիական հարցերու բաժնի վարիչ Ռոնալտ Ճ. Ֆրէյզիր, Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչ Ռիչըրտ Հաճեան, Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի նախկին գործադիր տնօրէն Ռոպըրթ Քիւրքճեան, Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի Վաշինկթընի գրասենեակի տնօրէն Ռոպըրթ Ճէյմս, Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբի Վաշինկթընի գրասենեակի նախկին տնօրէն Ռոպըրթ Ֆարլի

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆԼԻԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

դառնափակիծ մահուան քառասունքին առիթով, յատարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 11–ին։

6 ռիւ Շառլօ, Փարիզ

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն ոմէ խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

Այս տխուր առիթով, հանգուցեալին ամուսինը եւ երկու աղջիկները իրենց հինջ եւ մօր յիշատակը յատկապէս յաւերժացնելու նպատակով, հետեւեալ նուիրատուութիւնները ըրած են.–

Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ բարեզարդման 500 Ֆ., Փարիզի Հայ Կաթողիկէ միութեան հայկական դպրոցին 500, Պէյրութի Սահակեան Լիսէին 500 Ֆ., Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթին 500, Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին 500 Ֆ., Փարիզի «Ցաղթանակ» ամսաթերթին 500, Ամերիկայի «Շարժում» շաբաթաթերթին 500 Ֆ.։

***

Տիկին Արփինէ Խաչեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տամլամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մոզեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Արամ Մոզեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՄՈՋԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գարտիճէ Ժամկոչեան)

ի յիշատակ, այս Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ.–

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մամաս,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տիւֆուռ եւ զաւակները,
Կապրիէլլ Մամաս եւ Մարք Նոտէն,
Այրի Տիկին Պերճուհի Մամուրեան զաւակներն ու թոռները,
Այրի Տիկին Ասրինէ Մինասեան զաւակներն ու թոռները,
Սողոմոնեան, Թարթարի, Վարժապետեան ընտանիքները,
Այրի Տիկին Ազապի Մամաս եւ զաւակը՝ Սիւզան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակից եղան իրենց սուգին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գուլագսըզեան)
մահուան առթիւ։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միջնակարգի վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Հոկտեմբեր 16, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Հոկտեմբեր, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Յակիկ Երզմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւոտները։

IN MEMORIAM

Le personnel des Ets. Vanbel fait un don de 250F à l'école arménienne d'Issy les Moulineaux, par l'intermédiaire de Haratch, et de 250F à Haratch, à la mémoire de JEAN BASMADJIAN,

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայ կին մը, Զօրեքշաբթի օրերը 3 տարեկան աղջնակ մը պահելու համար։

Հեռաձայնել իրիկունները՝

43.40.28.90

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ մարգարէին։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան։

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ։

Ցետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22։

COMMUNIQUÉ DE RADIO ASK

A partir du dimanche 30 août 1987, conformément à la décision de la CNCL, RADIO ASK qui était l'unique radio de la communauté arménienne de l'Ile de France a cessé ses émissions.

Administrateurs de l'Association Arménienne d'Aide Sociale, nous appliquons la loi, nous nous conformons à une décision non justifiée et exprimons notre indignation.

Fidèle à une ligne de conduite légaliste, refusant d'entreprendre des actions bruyantes, inefficaces, proscrivant l'agitation intellectuelle, nous réitérons auprès de la CNCL notre demande de prorogation du droit d'émettre.

Nous assurons nos dizaines de milliers d'auditeurs et les dizaines d'associations et organismes qui nous ont apporté unanimement leur soutien, que nous ne nous résignerons pas à devenir un souvenir.

La CNCL a dérogé le projet de RADIO AYP qui va émettre en alternance avec RADIO TIWIZI BERBERE sur la même fréquence. Nous lui souhaitons bonne chance.

La communauté arménienne dans son ensemble mérite à divers égards, d'avoir une fréquence complète à elle seule.

Nous la revendiquons dans une optique de partenariat entre RADIO AYP, radio commerciale et RADIO ASK, radio à but non lucratif dans le respect de nos identités et nos individualités.

Nous agirons avec persévérance.

Aujourd'hui RADIO ASK n'émet pas.

Un jour proche, nous l'espérons, RADIO ASK prendra de nouveau la place qu'elle mérite sur la bande FM.

C'est par voie de presse que la Direction de RADIO ASK fera un point régulier de la situation.

RADIO ASK

01 - 09 - 1987

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կարգոյ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վերագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՍԷՆ – ԹՎԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
4
VENDREDI
4 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.566 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.566

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ՄԻՇԷԼ ՊԱՐՉԱՒ, Առողջապահութեան նախարար – մինակ կին նախարարը Շիրաքի դահլիճին – հիւրն էր, Զորեքշաբթի երիկուն «Ձմեռարուեստի ժամը»: Պէտք է խոստովանիլ թէ մանուկ ժիւառթիւն չունեցաւ հրապուրելու եւ նոյնիսկ՝ համոզելու, որուան ըլլալով որ ոչ մէկ լրագրող փորձեց զինքը նեղը դնել: Սալոնական խօսակցութեան ընթացքի առնող յայտարարի մը վերածուեցաւ, ուր Տիկին Պարզուք խուսափեցաւ, բացի մէկ – երկու պարագաներէ, վճռական պատասխաններ տալէ, նախնարելով միջին ճամբան: Համբաւ ունեցող կին մը անհատակա՛ծ: Հետաքրքրական էր որ ոչ ոք հարց տուաւ բժշկական ուսանողներու գործադուլներու չարժումնեբուն եւ թոշոմներուն մասին եւ թէ ինք ալ միշտ քալէն պատասխանեց, երբ վիճակի հարցեր կը ծագէին (ալքոլ, ծանուցում, ծխախոտի դին, եւայլն): Ընդհանուր ձեւով, իր անուրանալի համբքը, դլխաւոր նպատակն ունէր Շիրաքի կապել կեդրոնի մարզիկ եւ երիտասարդները: Այլ խօսքով՝ ընտրապայքարի յայտարիր մը, որու ընթացքին յայտնեց թէ ինք ալ թեկնածու պիտի ըլլայ երեսփոխանական ընտրութիւններու:

ԾԽԱԽՕՏԻ մոլութիւնը 50 հազար մահ կը պատճառէ տարեկան, Ֆրանսայի մէջ եւ քսան եւրոպական Հասարակապետութեան յանձնախումբին ՍԻՏԱ–ին հետ, առողջութեան սպառնացող ամէնէն մեծ վտանգն է: Խլիրզադէա երկու մեծ վբոթիֆէօրներ՝ Ժան Պերնար եւ Թիւպիանի «Առողջապահական ազդակ» կը խորագրեն «Մոնտո»ի մէջ լրենց յօդուածը, մանաւանդ որ ծխախոտի գործածութիւնը, 1985–ին, իր պատմական մրցանիշը կոտրած է Ֆրանսայի մէջ, մինչ 76–էն 81 նուազած էր Տիկին Սիմոնն Վէյլի պայքարին շնորհիւ: Զանազան միջոցներ ձեռք առնելու մասին կը խօսուի: Բան մանաւ՝ դիներու յաւելումը կրնայ նպաստել, քան ուրիշներու պէտք է բոլորովին արգիլել ծխելը հանրային վայրերու մէջ: Այս վերջին միջոցը ձեռք առնուեցաւ Պելժիոյ մէջ, Սեպտեմբեր 1–ին, ուր 1500 պելժիական Ֆրանքի (225 Ֆր·) տուգանք կայ չհնազանդողներուն եւ մինչեւ՝ 18·000 (2700 Ֆր·) կըրկնողներուն:

ՎԱՏԻԿԱՆ կը շարունակէ սերտ յարաբերութիւններ հրէական ներկայացուցչական մարմիններու հետ: Սեպտեմբեր 1–ին, Յովհ· Պօղոս Բ· ընդունած է «Միջկրօնական խորհրդակցութեանց հրէական միջազգային կոմիտէ»ն մէկ պատուիրակութիւնը (այս կոմիտէն հինգ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէ կազմուած է) եւ ողջունելով պատուիրակները, յայտնած է թէ ի մօտոյ Ս· Աթոռը փոստադրիլ մը պիտի հրատարակէ Նոահի (Նպիներու կողմէ Հրեաներու ընկերնջում) եւ այսօրուան հակահրէութեան մասին:

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄՍԸ, որ դահաժառանգը կը նկատուի Ֆրանսայի, իր թոռը նշանակեց որպէս օրինաւոր յաջորդ արքայական ախոռապետին, ինչ որ անզրանիկ զաւկին վրդիռն չեկաւ: Աւրդարեւ, Փլեր–մոնի կոմսը զերդաստանին յաջորդութեան իր իրաւունքէն զրկուած էր հօրը կողմէ, որվհետեւ ամուսնացուծուած եւ կրկին ամուսնացած է: Ինք սակայն, կը զգուշայ հօրը՝ յաջորդ նշանակելու իրաւունքը:

ՄԱԹԻԱՍ ՌՈՒՍԹ, դատավարութեան առաջին օրէն զովքը հիւսեց Կորքաչովի եւ անոր ճիզերուն ի նպաստ խաղաղութեան,

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5՝

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ ՌՈՊԷՐ ԷՄՄԻԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Օգոստոս 29–էն սկսեալ, մինչեւ Կիբրակի, Սեպտեմբեր 6, չուրջ 1700 մարզիկներ – որոնք կը ներկայացնեն 165 պետութիւններ – կը մասնակցին, Հռոմի մէջ, աթլէթիզմի աշխարհի առաջնութեան մրցումներուն: Այդ թիւին մէջէն չատեր արեւէ լուրջ յաւակնութիւն չեն կրնար ունենալ յաջողելու այս մակարդակի վրայ, բայց կարեւորը մասնակցիլն է, չէ՞...

Խորհրդային Միութիւնը ճոխ խումբ մը, իտալական թէ արական, զրկած է Հռոմ: Մէկ հայ մարզիկ միայն այդ բազմութեան մէջ, Ռոպէր Էմմիեանը: Իրաւ է որ Հայաստանի մէջ աթլէթիզմը – վազել, ցատքել, նետել – չատ եւս մեռցած մարզաճեւ մըն է:

Հռոմի մրցումներուն մէջէն, երկար տարիներ յիշատակելի պիտի մնայ, անկասկած, 100 մեթր վազքին աւարտականը՝ որ տեղի ունեցաւ, քանի մը հարիւր միլիոն աչքերու առջեւ – հեռատեսիլ – կիրակի օր, իրիկուան դէմ: Որոշուեցաւ աշխարհի ամէնէն արագավազ մարդը: Պէյն Ճոնսըն, ժամացիք ծնած պանտացի մը, յաղթեց Գարլ Լէվիսի (Միացեալ – Նահանգներ). երկուքն ալ՝ սեւամորթ: Սեւամորթները միշտ լաւագոյն եղած են այս մարզին մէջ երկար տարիներէ ի վեր:

Ճոնսըն 100 մեթրի հեռաւորութիւնը կտրեց 9''·83–էն, ինչ որ կը կոտրէր, ապշեցուցիչ տարբերութեամբ մը, աշխարհի նախկին մրցանիշը՝ 9''·93, ան ալ հաստատած ամերիկացի սեւամորթի մը կողմէ, 1983–ին:

Լէվիս պարտուեցաւ ուրեմն, թէեւ իր ժամանակին ալ՝ 9·93 անսովոր արդիւնք մըն է· պարզապէս աշխարհի նախկին մրցանիշը: Լէվիս մեդլ կը հետաքրքրէ մասնաւոր կերպով, քանի որ, Շաբաթ օր, երկարաթիւթիւն ցատքելու մէջ, իրրեւ մրցակից պիտի տանիներայ Էմմիեանը: Ամերիկացին Հռոմ եկած էր մեծ յաւակնութիւններով· կ'ուզէր, ինչպէս յաջողած էր Լոս – Անճըլըսի Ողիմպիականին (1984), խլել առաջնութիւնը 100 մեթրի երկայնութեան եւ 4×100 դրօշարշաւի մէջ: 100 մեթրի մէջ ձախողեցաւ: Կը մըննայ մանաւանդ երկարաթիւթիւնը՝ ուր անպարտելի կ'երեւի, տարիներէ ի վեր:

Հակառակ անոր որ լենինականցի հայ մարզիկը յաջողած է 8·86 մեթրի ոստում մը, մանտագէանները կը հաւատան որ Լէվիս պիտի չձգէ առաջնութիւնը ուրիշի մը: Ոչ իսկ՝ երիտասարդ Հայուն: Տարբեր բան է, արդարեւ, երկու հազար մեթրը բարձրութեան վրայ (Մաղկաձոր), մտերմիկ չրջանակի մը մէջ, կատարել մրցանիչային ոստում մը, ուրիշ բան է, ծովու մակերեսին մօտ, Հռոմ, տասնեակ հազարաւոր հանդիսատեսներու առջեւ նոյն մակարդակի արդիւնք մը ձեռք բերելը:

Արդէն Լէվիս կ'ուզէ հաւատացնել լրագրողներուն թէ ինքը պիտի անցնի չատ անդին իր ցեղակից Պիմընի համբաւաւոր ցատքէն (8·90)՝ որ աթլէթիզմի ներկայի ամենահին (1986) աշխարհի երկու մրցանիշներէն մէկն է:

Սա ալ պէտք է նկատի ունենալ որ հեռաւորութիւն ցատքելու մարզաճեւը տեղի կուտայ, երբեմն, մեծ անակնկալներու, որոնց զոհ կրնան ըլլալ իրենց մրցակիցներուն կարգին, թէ՛ Լէվիս, թէ՛ Էմմիեան: Կրնան մրցման ընթացքին մկանային արկած մը ունենալ, կրնան ալ չբերթուիլ իրենց քայլերուն մէջ եւ «խաթնել» սահմանագիծը՝ մինչ որ կը ջնջէ ոստումին արդիւնքը, որքան ալ երկար ըլլայ ան: Կայ նաեւ հովին առաւել կամ նուազ ուժգնութիւնը՝ որ կ'ազդէ մարգիկին արագութեանը վրայ: Արագութիւնը կարեւոր է հեռու ցատքելու մէջ: Այդ մարզին մէջ ալ Լէվիս առաւելութիւն ունի: Ամերիկացին այս տարի յաջողած է 8·75 մեթրի ոստում մը: Իր մրցանիչն է՝ 8·79, 1983–ին:

Այսուհանդերձ, անկասկած պարտուելու ակնկալութեամբ չէ որ Էմմիեան պիտի սկսի այս մրցումը՝ որուն զոհողական վազը նախատեսուած է Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–ին, եւ աւարտականը՝ Շաբաթ, ժամը 17·30–ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ԵՐԵԻԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ԵՐԵԻԱՆ
(ԱՄՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏ· 29 – ՍԵՊՏ· 1)

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅԿ· ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴԻԼԻՋԱՆԻ ՄԷՋ

Դիլիջանի «Պէթհովէն» համերգասրահին մէջ երգահանները հանդիպում ունեցած են Սփիւռքի հայկական վարժարաններու ներկայացուցիչներուն հետ: Հիւրերը ծանօթացած են հայ հեղինակներու գործերուն: Յայտարարին մասնակցած են Ալեքսանդր Յարութիւնեան, Եղուարդ Միրզոյեան, Էդգար Յովհաննիսեան, Ալեքսանդր Ազէմեան եւ Ռոբեր Ամիրխանեան: Մեծ տպաւորութիւն թողուցած է դաշնակահարուհի Սմբեթանա Նաւասարդեանի մեկնաբանութիւնը:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ
ՎՈԼԳԱՅԻ ԱՓԵՐՈՒՆ

Ուլեանովսկ (Վոլգայի ափերուն) քաղաքին մէջ բացուած է «Մարտիրոս Սարեան եւ իր ժամանակակիցները» ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են՝ բացի Սարեանի գործերէն, Մինաս Աւետիսեան, Յակոբ Յակոբեանի, Ռոբեր Էլիբեկեանի, Ռաֆայէլ Աթայեանի աշխատանքները: Ցուցահանդէսին բաժին մը յատկացուած է Գառզուի վիմատիպ գործերուն, զորս նկարիչը նուիրած է Հայաստանի:

***

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՏՕՆ ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ստեփանաւանի մէջ տեղի ունեցած է թատերականացուած երաժշտական տօն մը՝ «Կարմիր կոմիսարներէ երթը» անունին տակ: Իրիկունը, քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ տեղի ունեցած է Հայաստանի եւ Վրաստանի արուեստագէտներու համերգը, որուն ներկայ եղած են հազարաւոր հանդիսականներ ոչ միայն Ստեփանաւանէն, այլեւ չրջանի գիւղերէն: Յայտարարը վերջ դրած է «Բռնակոմութիւն» պարագային չարաղրանքով, զոր մեկնաբանած է Հայաստանի պարբ պետական համոյթը: Ազգային տարազներ հագած աղջիկներ ու պատանիներ չուրջ պար բռնած են, իրրեւ բարեկամութեան խորհրդանշան:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ՇԱԽՏԵՈՐ»Ի

ՈՒ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ ԴԱՍԱԽՕՐՄԱՆ 9–ՐԴ ՏԵՂԸ

Սեպտեմբեր 2–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Սպարտակ – Ժալգիրիս	3 – 0
Մետալիստ – Զէնիթ	0 – 1
Գուրիա – Դինամօ Մ·	2 – 1
Դինամօ Թ· – ԲԿՄԱ	1 – 0
Արարատ – Շախտեոր	2 – 1
Նեֆթչի – Դնեպր	0 – 1
Դինամօ Մինսկ – Դինամօ Կ·	2 – 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը դլխաւորէ Սպարտակ 32 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 31, Ժալգիրիս 27, Շախտեոր եւ Տորպեդօ 25–ական, Դինամօ Մինսկ 24, Դինամօ Կ·, Դինամօ Մ· եւ Արարատ 23–ական, Մետալիստ 22, Նեֆթչի 21, Կայրաթ 19, ԲԿՄԱ եւ Զէնիթ 18–ական, Դինամօ Թ· 17 եւ Գուրիա 14 կէտերով:

***

Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՑԱՂԹԱԿԱՆ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա· դասակարգի խումբերու մրցաշարքի 27–րդ հանդիսանին Աբովեանի «Կոտայք»ը իր դաշտին վրայ ընդունելով Դոնի Ռոստովի ԲՄԱ–ն, 1–ի դէմ 3 կէտով յաղթած է անոր: Նկատի ունենալով, որ Դոնի Ռոստովի բանակի խումբը, որ Խորհրդային Միութեան անուանի ակումբներէն է, այս տարի անցնող արդիւնքներ ձեռք ձգած է եւ նախ քան այս հանդիպումը արդէն կը դրաւէր դասաւորման 18–րդ տեղը (22 խումբերու միջեւ), դաշտ իջած է անպարտման կէտեր չահելու վճռակամութեամբ, կարենալ փրկուելու համար վերջնագաւր դիրքէն: Աբովեանցիները ետ վճռական տրամադրութեամբ սկսած են խաղը եւ չորս վայրկեան ետք արդէն 2 – 0 արդիւնքով յաղթականը հանդիսացած են: Երրորդ վայրկեանին փենալթիի մը կոլի վերածած է Ա· Սարգսեան, իսկ մէկ վայրկեան ետք Ա· Սահակեան զլուխի հարուածով մը նշանակած է երկրորդ կոլը: Երկրորդ Վիտախաղին Ռոստովցիները յաջողած են թէեւ կոլ մը նշանակելով նուազեցնել հաշիւը, սակայն Վ· Սուքիասեանի նշանակած երրորդ կոլը ամրապնդած է «Կոտայք»ի յաղթանակը: Այս հանդրուանէն ետք «Կոտայք» 20 կէտով կը բարձրանար դասաւորման 19–րդ տեղը:

***

Բ· ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Այս դասակարգէն հանդէս եկող Կիրովականի «Լոռի»ն 1 – 0 արդիւնքով յաղթած է «Վոսխոդ»ի: 88–րդ վայրկեանին կոլը նշանակած է Այվազեան, փենալթիով: Միւս կողմէ Լենինականի «Օլիմպիա»ն 1–ի դէմ 3 կէտով պարտուած է «Մեչախտ»էն, իսկ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը 2 – 0 արդիւնքով՝ Սամարեդիայի «Լոկոմոտիւ»էն:

ԻՐԱՐՅԱՆՑՈՒՄ ԴԺՈԽՔՈՒՄ

ԽԱՉԻԿ ՀՐԱՉԵԱՆ

Գուիտոն Զօրաբաբէլեանը հոգին աւանդեց 1976 թուականի Նոյեմբերի 30–ին, երբ նոր – նոր էր մտել վեհունեօթի մէջ: Նրա մահն անակնկալ եղաւ մօտիկների համար: Ով սեսել էր Գուիտոն Զօրաբաբէլի ըմբիշի կերպարանքը, կը մոռանար, թէ մարդ արարածը մահկանացու է: Բայց, աւա՛ղ, ըմբիշներն էլ են մեռնում:

Գուիտոն Զօրաբաբէլեանը չատ կարճ պատկեց՝ ընդամէնը երեք օր: Նշանաւոր բժիշկների կոնսիլիումը (բժշկական ակադեմիայի մի խակական անդամ, երկու վրրոֆ. եւ երկու դոցենտ) սիստորոշեց նրա տուկի քաղցկեղ: Դա նորերս յայտնաբերուած հիւանդութիւն էր: Գիտատեխնիկական յեղափոխութեան այս օրերում մարդը պրոդրեսիս կերպով եւ վարժւում քայլելուց, եւ յետոյքի ֆունկցիոնալ ծանրաբեռնուածութիւնը կրկնապատկւում, եռապատկւում է:

Գուիտոն Զօրաբաբէլեանը մեռաւ յետոյքի քաղցկեղից, ինչպէս ասում են՝ դնաց այն աշխարհը, որի գոյութեանը, ի միջի այլոց, չէր հաւատում: Մեռնելուց քիչ առաջ նա թուղթ ու գրիչ խնդրեց, բայց թէ ինչ էր ուզում աւանդել մերձաւորներին ու աշխարհին, այնպէս էլ անյայտ մնաց. թղթի մաքուր երեսին խրզմզդուած էր հազիւ ընթեռնլի կիսատ մի նախադասութիւն. «Սոյնով նորից եմ յիշեցնում, որ Վերնախաւ Բարեգեանը կաչ...»:

Գուիտոն Զօրաբաբէլին ուղեկցում էր Գաբրիէլ Հրեշտակապետը, որպէսզի հանդուցեալը սիեզերական ճամբաներում չմոլորուի եւ, ով գիտէ, յանկարծ անըզդուշաբար չընդհարուի որեւէ խեղճ մոլորակի հետ: Նոյն օրը նա արդէն կանգնած էր ԵԲՍ–ի (Երկնային Բաչխիչ Սեղան) առաջ: Մեծ հերթ էր: Զօրաբաբէլն առանց այլեւայլութեան առաջ քայլեց, բայց Գաբրիէլը եռ պահեց նրան:

– Չի կարելի:

– Ի՞նչը չի կարելի:

– Հերթը խախտել:

– Բա՛ն ասաց ... Դու գիտե՞ս ես ով եմ:

– Ով ուզում է լինես ... Այստեղ բոլորը հաւասար են:

Գուիտոն Զօրաբաբէլը մռայլուեց: Ներքան դուր չեկաւ այդ հաւասարութիւնը:

Հանեց մաշուած ծոցատետրը: Բայց գրիչը չկար: Երեւի, ճամբին մի տեղ կորցրել էր:

– Ինքնահոգ մի տաս:

Գաբրիէլը տուեց գրիչը:

– Ինչպէս տեսնում եմ, էստեղ՝ ձեզ մօտ կարգ ու կանոն չկայ, – չարունակեց Զօրաբաբէլն ինչ – որ բան խզրզելով ծոցատետրում: – Բան չկայ, մենք ամէն ինչ կարգի կը գցենք ...

Գաբրիէլը քմծիծաղեց:

«Այ քեզ խեթո՛ւռ ... Չի պատկերացնում, թէ ուր է ընկել»:

Հերթը բաւական արագ էր առաջանում: Այստեղ երկնային քաչքչուքը չկար. քարտում նշում էին, որ ժամանել է երկինք եւ անմիջապէս ազդարարում՝ «դրախտ» կամ «դժոխք». պատրաստ կանգնած հրեշտակները ու հատատանները առաջնորդում էին արդար հոգիներին՝ դրախտ, մեղաւորներին՝ դժոխք – մշտական բնակութեան:

Վերջապէս Գուիտոն Զօրաբաբէլը յայտնուեց փոքրիկ պատուհանի առաջ: Սեզանատէրը սեղմեց վահանակի համապատասխան կոճակը, եւ փոքրիկ սպասող վայրկենապէս հակայական քարտրանից վերցրեց համապատասխան քարտն ու հրամցրեց նրան – ակնյայտ նշան, որ պիտատեխնիկական յեղափոխութեան չորրորդները այստեղ էլ էին հասել: Սեզանատէրը կարճ, բայց ուշադիր մի հայեացք նետեց քարտին, արագ նշում կատարեց մատեանում ու ազդարարեց.

– Դժո՛խք:

– Ի՛ – ի՞նչ, – ականջներին չհաւատաց Գուիտոնը:

Բացատրութիւն – հարցը մնաց անպատասխան: Պատրաստ կանգնած հատանաներից մէկը վերցրեց նրա քարտը:

– Գնացինք:

Սակայն Գուիտոնը կպաւ պատուհանին:

– Լսիր, – դիմեց նա սեղանատէրին, – այստեղ թիւրիմացութիւն կայ: Կարգադ թէկուզ «ը» կէսը. «Եղել է անբասիր»: Ախինքն՝ մաքուր, անարատ: Ուրիշ ի՞նչ է հարկաւոր դրախտ ընկնելու համար:

– Ցաջորդը ...

Այստեղ Գ. Զօրաբաբէլը լրջօրէն բարկացաւ:

– Ամբողջ կեանքդ ապնօրէնն աչխատիր, եւ խնդրե՛մ: Երկնային արդարութի՛ւն, ասէր ամենաարդի՛ ... Մի խնճորի համար Ադամին դուրս արեց դրախտից: Այ քեզ ծակա՛չք ...: Զուր չեն ասում Աստուած չկայ ... Ոչինչ, ես ձեր դժոխքն ու դրախտը էնպէս խառնեմ, որ չիմանաք երբորից կոկել ... է՛յ, մայմուն, սեպերդ մի բաց: Դուք դեռ կը պատկք Զօրաբաբէլի զուռնի տակ:

Ու ճամբայ ընկան:

Գիտէք, էֆ՞ որ դժոխքի ճամբան անցնում է Երուսաղէմից հարաւ, Ենոմի ձորով, թեքւում արեւմուտք, դէպի կենտրոնական հեղեղատ, այնտեղից մըտնում Գեհոնի ձորը, որը ձգւում է Սիոն լերան հարաւային լանջով մինչեւ Յոպպէի դուռը: Դէ, իսկ այդտեղից արդէն դժոխքը մի քանի քայլի վրայ է, ձեռքդ պարզես՝ կը հասնի: Ինդրե՛մ, բարի գալուստ:

Իրիկնադիմին տեղ հասան:

Դժոխքը խաղա՛ղ – խաղաղ էր, ինչպէս բաղնիքը փակուելուց յետոյ. ոչ լաց, ոչ աւտոմոնների կրճտոց:

– Ընդմիջո՞ւմ է, – հարցրեց Զօրաբաբէլը:

– Մեզ մօտ ընդմիջում չկայ:

– Հապա այս ի՞նչ լռութիւն է:

– Քանի օր է՝ մազութ չունենք:

– Հը՛մ, մազութ չունենք – չարախնդաց Զօրաբաբէլը: – Հետաքրքի՛ր է ... Իսկ եթէ մարդիկ մրսին, թոքերի բորբոքում ստանան կամ մի ուրիշ հիւանդութիւն, ո՞վ պիտի պատասխան տայ ... Գոնէ ըստպ օգնութիւն ունէ՞ք: Զէ՞: Ինդրե՛մ ... Բժիշկ չունէք, դեղօրայք չունէք ...: Եւ սա կոչւում է դժոխք: Անտէրութի՛ւն ...

– Սա գոնէ մազութը ժամանակին հասցնեն, – երկչոտութեամբ թոթովեց ատտանաներից մէկը:

– Եւ ի՞նչ են անում հիմա մեզաւոր հոգիները, երբ մազութ չկայ: Աբեւի վանո՞ն են ընդունում:

– Չէ, ինչո՞ւ: Ձեռքի մշակման կուրսեր են անցնում:

– Ձեռքի մշակման կուրսե՞ր ...

– Մենք նրանց գանհատարում ենք, խարտաղանում, ճաղկում ...

– Տնտեսագործութի՛ւն ... Եւ դա դիտատեխնիկական յեղափոխութեան մեր օրերում: Ինչպէս տեսնում եմ, դուք այստեղ մտաւոժի ու քիսաչինների յատուկ դասընթացքներ էք բացել: Շնորհաւորում եմ:

Սատանաները չգիտէին ինչ ասել եւ մտաժ եւ քիսաչի, բայց չհամարձակուեցին հարցնել, վախենալով յուշադրել իրենց լիակատար տգիտութիւնը:

– Հարկաւոր է ձեր այս դուքանը փակել, ահա թէ ինչ, – եզրակացրեց Գուիտոն Զօրաբաբէլը:

– Ի՞նչ դուքան: Մենք դուքան չունենք, – վախեցած թոթովեցին սատանաները:

– Դժոխք կոչեցեալ այս ծակուռը: Եւ դրսի ծոցն ուղարկել բոլոր ձրիակերներիդ:

– Ի՞նչ ես ասում: Այն ժամանակ մենք ի՞նչ պիտի անենք: Ախր ոչ մէկս ուրիշ արհեստ չգիտի:

– Կը համալրէք գործազուրկների բանակը:

Սատանաները վախից սկսուեցին: «Գործազրկների բանակը» նոյնպէս անմատչելի էր նրանց ուղեղներին:

Դժոխքի գրասենեակում նոյնպէս արտակարգ լռութիւն էր: Ուղեկցող սատանան Գուիտոն Զօրաբաբէլի անձնական քարտը յանձնեց պետին: Դա անորոշ տարիքի մի սատանայ էր՝ ակնոցը երկար քթի ծայրին: Ակնոցի թեւերից մէկին փոխարինում էր սեւացած պղնձալարը: Պետը ծուլօրէն վերցրեց քարտն ու ծուլօրէն աչքի անցկացրեց:

– Իններորդ պարունակ, – յօրանջելով կարգադրեց նա:

– Ցուզակի մօ՞տ:

– Ցուզակի մօտ:

Այս անգամ Գուիտոն Զօրաբաբէլը ուսերը մխայն թօթուեց ու քմծիծաղից քթի տակ: «Ցուզակի հէրն էլ անիծած, ձերն էլ հետը: Ինչպէս անեմ, որ մկան ծակը հազար թուամանով առնի»:

Ձիշդ մի չարաթ յետոյ Դժոխայինը զբաղեցնելու առաջին ահազանգը: Դա աշակերտական միտոդանի տետրից պոկած թերթիկ էր՝ ծայրէ ծայր լցուած մանրատառ ձեռագրով: Բարեացակամը (այդպէս էր սոորագրել ահազանգի հեղինակը) նշում էր, որ դժոխքում բացակայում է կարգ ու կանոնը, չարաթներով մազութ չի լինում, վառարանները չեն վառւում, կաթսաները ծակ են, որ մեղաւորները պարապ – սարապ թրեւում են դժոխքի պարունակներում եւ իրենց զբաղում են ինչպէս Սոչիում կամ Կարլովի Վարիում ... Նրանք մի գլուխ նարդի են շրխկացնում, տամա խաղում կամ թուղթ եւ անձնատուր լինում (այդտեղ մի բառ անընթեռնելի էր) պարապութեան: Իսկ սատանաներն էլ ոչ թէ սատանայ են, այլ մատաժխաներ կամ պարզապէս քիսաչիներ ...: Վերջում Բարեացակամը յայտ էր յայտնում, որ դժոխքի զեկավարութիւնը չուտափոյթ կարզով միջոցներ կը ձեռնարկի՝ նշուած թերութիւնները վերացնելու եւ դժոխքը օրինակելի ձեռնարկութիւն դարձնելու համար:

Այդ առաջին ծիծեռնակն էր, որին յաջորդեցին նոյնատիպ այլ ահազանգներ: Թղթերի հոսքը գնալով ուժեղացաւ, չարաթուայ վերջին ընդունելով սպառնալից չափեր: Սատանչի գրասենեակը հեղեղուեց Բարեացակամի ամէն կարգի ահազանգումներով, ծանուցումներով, յիշեցումներով, կայծակներով, բողոքներով, մերկացումներով: Սատանչին սիքներ սոեղծել՝ թղթերի այդ հեղեղին պատասխանելու համար: Բայց ի զուր: Ոչ մի սոորդոտ ի վիճակի էր գոհացում տալու այդ սիեզերական ջրհեղեղին: Մնում էր հանելուկ, թէ վերոյիշեալ Բարեացակամը թղթի այդ պաշարները որտեղից էր հայթայթում: Դժոխքում թղթի ֆապրիկաներ չկային:

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ՓԼԷՄԱՆՍՕ ԵՒ ՄՈՆԷ

ՄԻԱՅՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

—×—

Վճռական չարժումով մը, Փլէմանսօ վերցուց Մոնէի զագաղը ծածկող սեւ քօղը, յետոյ նոյն չարժուձեւով քաչեց ծաղրանկար վարագոյրներէն մէկը, ու նետեց զագաղին վրայ:

1926 տարուան Դեկտեմբեր 5–ի օրն է: Մոնէ մահացած է ծայրագոյն պարզութեան մը մէջ, այնպէս ինչպէս ապրած էր Ժիվէռնիի գիւղակին մէջ. հոն՝ ուրկէ ներշնչուած էին իր պատատաներուն մեծ մասը, ուր ապրած էր գոյնզգոյն ծաղիկներու մէջեւ: Ան ուզած էր, որ իր յուղարկաւորութիւնը «անչուք ըլլայ, պիսդարկի մը թաղումին նման». Ժիվէռնիի փոքր գերեզմանատան մէջ կան միայն երկու նկարիչներ ու ծերունի մը, որ արցունք կը թափէ լռիկ – մնջիկ ու ոչինչ կ'ընէ պարակերու համար իր յուզումը. Ֆրանսայի ազատարարն է ան, յաղթանակին հայրը՝ Ժորժ Փլէմանսօ:

Ոչ մէկ խօսք կ'արտատանուի Մոնէի հոդակոյտին վրայ. վերջին անգամ մը եւս Փլէմանսօ կ'ուզէ երթալ տեսնել այն տունը, ուր ապրած էր նկարիչը: Ժամու մը չափ փակուած կը մնայ անոր սենեակը, ոտքի կեցած պատուհանին առջեւ, վերակոչելով բոլոր յիշատակները անցած միասնութեան մը պահերու, երբ արուեստի մասին կը խօսակցէին, կը վիճէին իրարու հետ: Այդ վէճերը սակայն երբեք չկրցան պակասեցնել երկու մարդոց փոխադարձ հիացումը ու ջերմ զգացումները:

Լատինական Թաղին մէջ ծանօթացած էին իրարու. յետոյ զժուար ժամանակներ ունեցան. Փլէմանսօ բանտարկուեցաւ, իսկ Մոնէ թիրախը եղաւ անընդոյ քննադատութեան: Փորձեց անձնասպան ըլլալ. դուռնէ դուռ չրջեցաւ 50 ֆրանքի կարենալ պատատ մը ծախելու համար. այն պատատները, որոնք այսօր թանգարաններու մէջ միլիոններ կ'արժեն: Այնքան չի գնահատուիր Մոնէի գործը, որ 1875–ին երբ յանդուգն մէկը կ'ելլէ առնոր, Սիսլէյի, Ռընուարի եւ Պիսռօ Մորիզոյի գործերը ի մի հաւաքելու, բուռն կերպով մը քննադատուի:

Պայքարի տարիներուն ընթացքին կ'տարապնդուի երկու մարդոց բարեկամութիւնը: Մոնէի մօտ Փլէմանսօ մաքուր օդ կը չնչէ. փոխադարձ հիացումի ու վարումի վրայ հիմնուած իրենց յարաբերութիւնները բախումներէ զերծ ալ չեն: Մոնէ երբեք զոհ չէ իր ըրածէն. յաճախ կը պատահի, որ զանակի հարուածներով ծակծկէ պատատ մը, կամ ոտքերով կոխկռտէ զայն: Փլէմանսօ երբ հոն է, արգելք մը ըլլայ, այսպէսով փրկելով գլուխ գործոցներ, որոնք այսօր բազմաթիւ թանգարաններու պատերը կը զարդարեն: Ու ամէն անգամ որ Փլէմանսօ արգելք կ'ըլլայ պատատի մը փճանալուն, Մոնէ զայրոյթի նոպաներ կ'անցնէ:

Իր կնոջ մահէն ետք (1879) 1883–ին ան կը հաստատուի Ժիվէռնի, ուր պիտի նկարէ իր յաջողագոյն պատատաներուն մեծ մասը: Գեղջկական հին տան մը մէջ կը բնակի, ու կանոնաւոր, խաղաղ կեանք մը կը վարէ: Ամէն առաւօտ ժամը վեցին ոտքի վրայ է ու կը սկսի նկարել. օրուան լոյսին փոփոխութիւններուն հետ Մոնէ պատատ կը փոխէ, ջանալով արձանագրել լոյսին ազդեցութիւնը: Կէսօրին կ'ընդմիջէ աշխատանքը, երթալ ճաշելու համար. օրուան այս պահը ամէնէն ուելի սիրածն է: Ցետոյ, վերջին պատատը բանը, կը վերադառնայ իր վրձիններուն: Իրեն այցելութեան կուգայ Փլէմանսօ, ամէն անգամ որ քաղաքական կեանքը պրօանքի ժամեր կը ձգէ:

Գծելու համար «Յաւերժահարսներ»ը, հսկայ պատատաներ կ'ապսպրէ ու կը լուսանկարել. կը խոստանայ Փլէմանսոյի, որ Պետութեան պիտի նուիրէ երբ աւարտի այս գործը. սակայն յետոյ կը փորձէ չյարգել խոստումը:

Մինչ այդ, Մոնէ կը սկսի կատանալ. տեսողութիւնը հետզհետէ կը նուազի. Փլէմանսօ անոր քով վարելով կը ջանայ համոզել, որ գործողութեան ենթարկուի, ըսելով, թէ կրնայ տեսողական բարուքում մը ունենալ:

«Վերջը՞, հարց կուտայ Մոնէ. կրնան թերեւս ուրիշ աչքեր տալ ինծի, սակայն ես գործս չարունակելու համար Մոնէի՛ աչքերուն պէտք ունիմ»:

Հակառակ տառապանքներու, որոնք օրէ օր կը չրջապատեն զինքը, կը չարունակէ նկարել: Կը պատմէ իր հերոսական պայքարին մասին, ըսելով Փլէմանսոյի. «այնեւնոյնքան յստակ չեմ տեսներ գոյները, կարմիրները պղտոր կ'երեւան ինծի, վարդագոյնները ժպտունած: Սակայն կը նկարեմ «հին պատատը» եւ երբ կը փորձեմ վերջացնել, կը բաղդատեմ ուրիշ չրջաններու գործերու հետ, ու այն ատեն կատաղի զայրոյթի մը կը մատնուիմ»:

Այստեղ է որ կը խոստանայ չփնացընել «Յաւերժահարսներ»ը, սակայն իր կենդանութեան պիտի չնուիրէ այդ պատառները. իր մահէն ետք միայն անոնք Պետութեան պիտի պատկանին: 1921 Ապրիլ 12–ին Նուարի մը քով կը ստորագրէ նուիրատուութեան պայմանագիրը, բայց խոչընդոտները չեն վերջանար. Մոնէ որոշած է, որ պատատները Օրանժըրիի թանգարանին մէջ որոշ սրահներու մէջ տեղ գրաւեն. սակայն տարուած աշխատանքներէն զոհ չէ ու անզադար կը բողոքէ. այդ չրջանին Փլէմանսօ զօրավիզ կը կանգնի անոր, ամբողջ իր հեղինակութիւնը բանեցնելով, եւ վերջապէս վարչական մարմինները տեղի կուտան: Մինչ այդ, նկարիչը կրկին փոխած է իր կարծիքը ու կը սպառնայ պատատները չնուիրել:

«Իրաւ որ, անկարելի մէկն է» կը զգէ Փլէմանսօ, Ժիվէռնի այցելութեան մը ընթացքին:

1925 Յունուարին երկու մարդոց յարաբերութիւնները չատ ձգտուած են. համբերութիւնը սպառած Փլէմանսօ կը դրէ նկարիչին հարսին. «Մոնէն զարչելի նամակ մը ստացայ, զոր չեմ ընդունիր: Այս պահարանով կը դրկեմ պատատանոս, զոր չատ խիստ պիտի դատէք, սակայն բացարձակ անկեղծութեան նշան է ասիկա: Եթէ կարծիքը չփոխէ, այլեւս երբեք պիտի չտեսնեմ դինքը»:

Մարտին կը դրէ դարձեալ Տիկին Մոնէ իր յաջողագոյն պատատաներուն մեծ մասը: Գեղջկական հին տան մը մէջ կը բնակի, ու կանոնաւոր, խաղաղ կեանք մը կը վարէ: Ամէն առաւօտ ժամը վեցին ոտքի վրայ է ու կը սկսի նկարել. օրուան լոյսին փոփոխութիւններուն հետ Մոնէ պատատ կը փոխէ, ջանալով արձանագրել լոյսին ազդեցութիւնը: Կէսօրին կ'ընդմիջէ աշխատանքը, երթալ ճաշելու համար. օրուան այս պահը ամէնէն ուելի սիրածն է: Ցետոյ, վերջին պատատը բանը, կը վերադառնայ իր վրձիններուն: Իրեն այցելութեան կուգայ Փլէմանսօ, ամէն անգամ որ քաղաքական կեանքը պրօանքի ժամեր կը ձգէ:

Գծելու համար «Յաւերժահարսներ»ը, հսկայ պատատաներ կ'ապսպրէ ու կը լուսանկարել. կը խոստանայ Փլէմանսոյի, որ Պետութեան պիտի նուիրէ երբ աւարտի այս գործը. սակայն յետոյ կը փորձէ չյարգել խոստումը:

Մինչ այդ, Մոնէ կը սկսի կատանալ. տեսողութիւնը հետզհետէ կը նուազի. Փլէմանսօ անոր քով վարելով կը ջանայ համոզել, որ գործողութեան ենթարկուի, ըսելով, թէ կրնայ տեսողական բարուքում մը ունենալ:

«Վերջը՞, հարց կուտայ Մոնէ. կրնան թերեւս ուրիշ աչքեր տալ ինծի, սակայն ես գործս չարունակելու համար Մոնէի՛ աչքերուն պէտք ունիմ»:

Հակառակ տառապանքներու, որոնք օրէ օր կը չրջապատեն զինքը, կը չարունակէ նկարել: Կը պատմէ իր հերոսական պայքարին մասին, ըսելով Փլէմանսոյի. «այնեւնոյնքան յստակ չեմ տեսներ գոյները, կարմիրները պղտոր կ'երեւան ինծի, վարդագոյնները ժպտունած: Սակայն կը նկարեմ «հին պատատը» եւ երբ կը փորձեմ վերջացնել, կը բաղդատեմ ուրիշ չրջաններու գործերու հետ, ու այն ատեն կատաղի զայրոյթի մը կը մատնուիմ»:

Այստեղ է որ կը խոստանայ չփնացընել «Յաւերժահարսներ»ը, սակայն իր կենդանութեան պիտի չնուիրէ այդ պատառները. իր մահէն ետք միայն անոնք Պետութեան պիտի պատկանին: 1921 Ապրիլ 12–ին Նուարի մը քով կը ստորագրէ նուիրատուութեան պայմանագիրը, բայց խոչընդոտները չեն վերջանար. Մոնէ որոշած է, որ պատատաները Օրանժըրիի թանգարանին մէջ որոշ սրահներու մէջ տեղ գրաւեն. սակայն տարուած աշխատանքներէն զոհ չէ ու անզադար կը բողոքէ. այդ չրջանին Փլէմանսօ զօրավիզ կը կանգնի անոր, ամբողջ իր հեղինակութիւնը բանեցնելով, եւ վերջապէս վարչական մարմինները տեղի կուտան: Մինչ այդ, նկարիչը կրկին փոխած է իր կարծիքը ու կը սպառնայ պատատաները չնուիրել:

«Իրաւ որ, անկարելի մէկն է» կը զգէ Փլէմանսօ, Ժիվէռնի այցելութեան մը ընթացքին:

1925 Յունուարին երկու մարդոց յարաբերութիւնները չատ ձգտուած են. համբերութիւնը սպառած Փլէմանսօ կը դրէ նկարիչին հարսին. «Մոնէն զարչելի նամակ մը ստացայ, զոր չեմ ընդունիր: Այս պահարանով կը դրկեմ պատատանոս, զոր չատ խիստ պիտի դատէք, սակայն բացարձակ անկեղծութեան նշան է ասիկա: Եթէ կարծիքը չփոխէ, այլեւս երբեք պիտի չտեսնեմ դինքը»:

Մարտին կը դրէ դարձեալ Տիկին Մոնէ իր յաջողագոյն պատատաներուն մեծ մասը: Գեղջկական հին տան մը մէջ կը բնակի, ու կանոնաւոր, խաղաղ կեանք մը կը վարէ: Ամէն առաւօտ ժամը վեցին ոտքի վրայ է ու կը սկսի նկարել. օրուան լոյսին փոփոխութիւններուն հետ Մոնէ պատատ կը փոխէ, ջանալով արձանագրել լոյսին ազդեցութիւնը: Կէսօրին կ'ընդմիջէ աշխատանքը, երթալ ճաշելու համար. օրուան այս պահը ամէնէն ուելի սիրածն է: Ցետոյ, վերջին պատատը բանը, կը վերադառնայ իր վրձիններուն: Իրեն այցելութեան կուգայ Փլէմանսօ, ամէն անգամ որ քաղաքական կեանքը պրօանքի ժամեր կը ձգէ:

Գծելու համար «Յաւերժահարսներ»ը, հսկայ պատատաներ կ'ապսպրէ ու կը լուսանկարել. կը խոստանայ Փլէմանսոյի, որ Պետութեան պիտի նուիրէ երբ աւարտի այս գործը. սակայն յետոյ կը փորձէ չյարգել խոստումը:

Մինչ այդ, Մոնէ կը սկսի կատանալ. տեսողութիւնը հետզհետէ կը նուազի. Փլէմանսօ անոր քով վարելով կը ջանայ համոզել, որ գործողութեան ենթարկուի, ըսելով, թէ կրնայ տեսողական բարուքում մը ունենալ:

«Վերջը՞, հարց կուտայ Մոնէ. կրնան թերեւս ուրիշ աչքեր տալ ինծի, սակայն ես գործս չարունակելու համար Մոնէի՛ աչքերուն պէտք ունիմ»:

Հակառակ տառապանքներու, որոնք օրէ օր կը չրջապատեն զինքը, կը չարունակէ նկարել: Կը պատմէ իր հերոսական պայքարին մասին, ըսելով Փլէմանսոյի. «այնեւնոյնքան յստակ չեմ տեսներ գոյները, կարմիրները պղտոր կ'երեւան ինծի, վարդագոյնները ժպտունած: Սակայն կը նկարեմ «հին պատատը» եւ երբ կը փորձեմ վերջացնել, կը բաղդատեմ ուրիշ չրջաններու գործերու հետ, ու այն ատեն կատաղի զայրոյթի մը կը մատնուիմ»:

Այստեղ է որ կը խոստանայ չփնացընել «Յաւերժահարսներ»ը, սակայն իր կենդանութեան պիտի չնուիրէ այդ պատառները. իր մահէն ետք միայն անոնք Պետութեան պիտի պատկանին: 1921 Ապրիլ 12–ին Նուարի մը քով կը ստորագրէ նուիրատուութեան պայմանագիրը, բայց խոչընդոտները չեն վերջանար. Մոնէ որոշած է, որ պատատաները Օրանժըրիի թանգարանին մէջ որոշ սրահներու մէջ տեղ գրաւեն. սակայն տարուած աշխատանքներէն զոհ չէ ու անզադար կը բողոքէ. այդ չրջանին Փլէմանսօ զօրավիզ կը կանգնի անոր, ամբողջ իր հեղինակութիւնը բանեցնելով, եւ վերջապէս վարչական մարմինները տեղի կուտան: Մինչ այդ, նկարիչը կրկին փոխած է իր կարծիքը ու կը սպառնայ պատատաները չնուիրել:

«Իրաւ որ, անկարելի մէկն է» կը զգէ Փլէմանսօ, Ժիվէռնի այցելութեան մը ընթացքին:

1925 Յունուարին երկու մարդոց յարաբերութիւնները չատ ձգտուած են. համբերութիւնը սպառած Փլէմանսօ կը դրէ նկարիչին հարսին. «Մոնէն զարչելի նամակ մը ստացայ, զոր չեմ ընդունիր: Այս պահարանով կը դրկեմ պատատանոս, զոր չատ խիստ պիտի դատէք, սակայն բացարձակ անկեղծութեան նշան է ասիկա: Եթէ կարծիքը չփոխէ, այլեւս երբեք պիտի չտեսնեմ դինքը»:

Մարտին կը դրէ դարձեալ Տիկին Մո-

ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՆԱՀԻ կազդուրման կայանին մէջ, Օգոստոս 22–ին, տեղի ունեցած է կայանին հիմնադրման հանդէսը: Բացումը կատարած է անօրէնուհին՝ Տիկին Ժաքլին Էրմէն: Գործադրուած է զեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման իր խօսքին մէջ Շնորհք Պատրիարք ըսած է.– «Կեանքի մէջ անոյշ եւ երջանիկ պահեր կան, բայց կ'ենթադրեմ որ զերազոյն երջանկութիւնը փոքրիկներու հետ ըլլալ է, վայելելու համար այն շնորհները, զոր փոքրիկները ունին: Կազդուրման կայանի այս 100 – 200 տղաքը մեր համայնքին ապն ու պզպզեղն են: Մեր համայնքը նուիրատուութեամբ եւ հոգեհամբերով, ամէն օժանդակութիւն ըրաւ, իր սէրն ու յարգանքը ցուցաբերելով այս հաստատութեան»:

***

ԳՈՐՏՈՊԱՁԻ մէկ զիւղաքաղաքին մէջ փառատօնի մը մասնակցելու հրաւէր ընտացած է «Համազգայինի» վարչութիւնը, իր երգչախումբով, պարախումբով ու նուագախումբով: Յուլիս 25–ին անոնք ելոյթ ունեցած են փառատօնի բեմին վրայ, յայտագիրը սկսելէ առաջ խօսնակը անդրադարձած է հայ ազգի ծագումին, լեզուին, մշակոյթին, տեղեկութիւն տալով նաեւ Հայաստանի աշխարհագրական դիրքին մասին: Համազգայինի խումբերը արժանացած են հաղարէ աւելի ներկաներու անվերապահ գնահատանքին:

ԱՍՔ ԴԵՂՁԵՆԻՒ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Այս դէպքը պատահած է մեր թուականութենէն առաջ 185 թուականին, Արտաշատ մայրաքաղաքի հիմնադրման ժամանակ:

Հայոց Արտաշէս թագաւորը կը հիւրընկարէր ամեհի Հռոմի երդուեալ թշնամի, կարթագենացի զօրավար Հաննիբալը: Այս վերջինիս խորհրդով ալ թագաւորը կը հիմնարկէր Հայոց ապագայ մեծ քաղաքամայրը:

Նախ ակտան կատուցել զէպի արեւմուտք նայող պարսպաշարը: Ապրին պարիսպի հիմնափոսին մէջ թագաւորը բուռ մը ոսկի ու մարգարիտ նետեց: Յետոյ բերին մատուցարանի վրայ չարուած հայկական հնամենի մատունքներ, որոնցմով կարծես աւելի եւս պիտի ամրապնդուէին քաղաքին պատերը: Թագաւորը զանոնք մէկ – մէկ ցոյց կուտար Հաննիբալին եւ ապա կը նետէր փոսին մէջ: Բայց ահա կարթագենացի զօրավարը զարմանքով նայեցաւ կարմրաժիր ուլունքի մը:

– Սա տաչուած է դեղձի կորիզէն, – ըսաւ Հաննիբալ:

– Այո, – հաստատեց Արտաշէս եւ աւելցուց, – հազար տարեկան է:

– Կ'երեւի ձեր հիները գայն բերել են Պարթեւստանէն:

– Ինչո՞ւ Պարսկաստանէն, Չինացիներն ալ իրենց դեղձը ունին, բայց դեղձը նաեւ հայկական պտուղ է, Հայոց աշխարհէն դեղձ տարեր են Պարսկաստան: Չինական դեղձը Չինաստան է մնացեր, աշխարհի մէջ տարածուեր է հայկականը: Մեր պապերը աչք են բացեր թէ չէ՝ հայկական հողին վրայ աստուածատար – դեւ դեղձուտներ են տեսեր: «Ոչ Հայն իր դեղձենիին փայտով կը խփէ, ոչ ալ Պարսիկն՝ իր ազկան» այս պարսկական առած է, զօրավար: Դեղձենի ունեցող Պարսիկը այսպէս խօսք չէր ըսեր:

– Արքայ, հեղինէն իմաստասէր եւ բանաստեղծուհին հայր Թէոփրաստը չէր դիտեր այդ առածը եւ դրած է, թէ այս պըտուղը պերսիկ կամ պարսկական տալոր կը կոչուի, որովհետեւ Պարսկաստանէն տարուած է Ներքին ծովի աւազան, Հռոմ ու Յունաստան:

– Յարգարժան զօրավար, այն ժամանակ երբ հայկական դեղձը Եւրոպա կը տարուէր, Հայաստան կը գտնուէր Պարսկաստանի դերիշխանութեան ներքեւ: Եւ երբ Եւրոպա դեղձ տանողներու կը հարցընեն, թէ որ տէրութենէն բերած են այս պտուղը, անոնք Պարսկաստանի անունը կուտան:

– Ափսո՛ս, բա դեղձաստանը Հայաստանը ըլլայ եւ դեղձը պերսի՞կ կոչեն: Բայց այդ սխալ եւ անարդար անուանումը ուղղել հնարաւոր չէ: Աշխարհը այս պտղին պերսիկ կ'ըսէ:

– Այո, հզօրները միշտ ալ եղած են աշխարհի դէմքը, խաթարել ամէն բան, յաճախ սեւին ապիտակ ըսած է եւ հաւատացուցած ամէնքը, թէ այդ այդպէս է:

– Արքայ, պահէ այս կորիզը: Հիմնափոսի մէջ ձգելու փոխարէն պէտք է տանիլ քաղաքի մայր դարպասի ճակատէն եւ, ի տրխտուր աշխարհի, դրել, որ հայկածին դեղձը պերսիկ կոչուելէն հազար տարի առաջ Հայաստանի դեղձի կորիզներէն ուլունքներ շինուած են ու զարդարած դեղանի հայուհիներու պարանոցները:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՑԱՆՑԱՆՔԸ ՔՈՒԿԴ Է»

Քանի մը օր առաջ անհաճոյ կացութիւն մը ստեղծուած էր զործի մը կապակցութեամբ: Մեր ծանօթներէն մէկը բարեկամէ մը ապրանք մը գնած էր բաւական մեծ գումար մը վճարելով: Շատ չանցած հասկցած կը որ խարուած էր: Ապրանքը այնքան լաւ չէր որքան ըսած էին իրեն: Շատ տուզ գնած էր զայն: Այլ խօսքով, իր բարեկամը խարած էր զինքը: Եւ ապրանքին որակին մասին խարուած ըլլալը այնքան չէր տառապեցներ զինքը, որքան բարեկամի մը կողմէ խարուած ըլլալը: Իր այդ տառապանքը կ'արտայայտէր դառն ակնարկութիւններով, ցաւ կը յայտնէր պատահած դէպքին մասին: Ի վերջոյ իր ընկերներէն մէկը արտասանեց այն նախադասութիւնը, որ ամէնէն անխուսափելին է այսպիսի պարագաներու:

– Ցանցանքը քուկդ է:

Բարեկամս զարմացաւ.

– Ինչո՞ւ:

– Որովհետեւ չատ միամիտ ես: Ինչո՞ւ հաւատացիր: Ինչո՞ւ աւելի լաւ քննութիւն մը չկատարեցիր:

***

Այս նախադասութիւնը աքանչելի բանալի մըն է, որ ամէն դուռ կը բանայ:

Միլիոն անգամ լսած ենք կամ ըսած ենք: Զկայ ձախորդութիւն մը, կորուստ մը, դժբախտ արդիւնք մը, որ առով չբացատրուի:

– Ցանցանքը քուկդ է, այնքան բարի ես որ, սիրտդ չի դիմանար ու կ'ենթարկուիս դիմացինիդ:

– Ցանցանքը քուկդ է, այնքան կակուղ ես, այնքան դիւրահաւատ ես որ անմիջապէս կը հաւատաս դիմացինիդ:

– Ցանցանքը քուկդ է, այնքան մարդատէր եւ ընկերասէր ես որ չես կրնար մերժել բարեկամի մը խնդրանքը:

Հրաշագործ այս նախադասութիւնով թէ՛ խօսակցութիւնը իր վերջաւորութեան բերուած կ'ըլլայ, եւ թէ կը փայփայուի դիմացինին հաստատութիւնը: Մարդոց համար հաճելի է վերջապէս ուրիշի մը բերնէն լսել թէ ինք այնքան բարի է որ, այնքան կակուղ ու ազնիւ է որ, այնքան ընկերասէր է որ, դատապարտուած է այսպէս խարուելու ու վնասուելու: Ամէն մարդ սիրով կ'ընդունի պատասխանատուութեան մը այսքան մխիթարականը: Որովհետեւ ի վերջոյ գրեթէ ոչ մէկը մեզի պիտի ըսէ.

– Եղբայր, յանցանքը քուկդ է, այնքան տգէտ ես որ...

– Ցանցանքը քուկդ է, այնքան յամառ եւ դիտակից ես որ ...

– Է՛հ, դուն ես յանցաւորը, այնքան այլասիրաժ ու անճնասատան ես որ...

Ո՛չ: Գրեթէ ո՛չ մէկը մեզի հետ պիտի խօսի այսպէս: Մեր բարեկամները միշտ մեր կողմէն են, մեր դաշնակիցներն են, մեր վրայ լաւ ու դրական յատկութիւններ տեսնողներ են: Եւ անոնք միայն մեր այդ լաւ ու դրական յատկութիւնները ընդգծելու համար է որ պիտի գործածեն այդ հրաշագործ նախադասութիւնը, որ կը սկսի «Ցանցանքը քուկդ է» ըսելով: Անկեղծ իրականութեան մէջ բացակայ երբորդ անձը մեղադրելու, բացական յանցաւոր հանելու անուղղակի ձեւ մըն է: Որովհետեւ երբ մեր բարեկամը մեզի կ'ըսէ թէ «չափազանց բարի ես», կամ «չափազանց կակուղ ու միամիտ ես», ըսել կ'ուզէ որ միւս կողմինը, այսինքն մեզ խարողը «չափազանց չար է» կամ «չափազանց կարծր ու չարամիտ է»:

***

Գրականութիւնը հազարաւոր տարիներէ ի վեր միշտ երկուքի բաժնած է մարդիկը եւ այդ երկուքը դրած է դէմ առ դէմ. չարը եւ բարին, խաթերան ու ազդամիտը, կարծրը ու կակուղը: Այսինքն ժխտականն ու դրականը: Ամբողջ մարդկութիւնը երկուքի բաժնուած է: Ի՞նչ համեմատութեամբ: Ըսենք՝ յիսուն: Այսինքն մարդոց կէսը ժխտական կողմին կլպատականի, կէսն ալ դրական կողմին: Մարդկութեան կէսը մարդկութեան միւս կէսին դիմացն է:

Միայն թէ եթէ ձեր չուրջը փնտռէք, միայն երկրորդ կէսը պիտի տեսնէք, միայն դրական իմաստին պատկանիլ յատկանշողները, բարիները եւ ազնիւները պիտի տեսնէք: Մեւանները չեն տեսնուիր: Այնպէս մը չեն տեսնուիր, որ կարծես թէ գոյութիւն չունին, կարծես թէ իրականութեան մէջ ամբողջ մարդկութիւնը այս կողմէն է: Ո՞վ պիտի յայտարարէ թէ ինք ժխտական խումբին կը պատկանի: Աւելի ճիշդը, ո՞վ պիտի չհաւատայ թէ ինք բարի է, ազնիւ է, արդար է, խելացի է, ընկերասէր է, եւայլն:

Մեր մեծ սխալը այն է, որ միշտ լրաւ ալ կը տարուինք մարդկութիւնը երկու խմբակի բաժնելու: Մինչդեռ ոչ թէ մարդիկը, այլ առանձին մարդը երկուքի բաժնելու ենք: Որովհետեւ մարդը թէ՛ բարի եւ թէ չար, թէ՛ արդար եւ թէ անարդար, կակուղ եւ թէ կարծր է: Մարդիկը երկու խմբակի չեն բաժնուիր: Մարդը ինքը առանձին երկու խմբակի ամբողջութիւնն է: Եւ երբ հայելիին կը նայի, կը տեսնէ իր ճակատը, որ իր դրական մասն է: Զի տեսներ եւեւը մնացողը, որ ժխտականն է:

Այո՛, յանցանքը մերն է, բայց ոչ թէ անպայման անոր համար որ բարի ենք ու միամիտ, այլ անոր համար որ երբեմն մենք ալ կրնանք չարանալ:

(Շար. 19)

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

«Ջազգումի նրբութիւնը վառ կը պահէ մարդկանց հանդիպ սէրը եւ կ'ազատէ մարդը ռուտինէ: Ողեւորութեան կրակը վերջապէս կը փոթորկէ հոգին եւ կուտայ զոհաբերութեան ուժ» (Ռաուլես-քու – Մոթրու – «Հոգեբանութեան դասընթացքներ» – 1929):

Ամբողջ արեւմտեան մշակոյթը կը նըպաստէ այս տիպի բարոյական նկարագրի կազմութեան:

Ֆ. Բագրատեան, Ֆրանց Վերֆէլի վէպին մէջ, այսպիսի նկարագիր մըն է:

Ցերեւի, ան իր կամքի ուժով, զգացումի դաստիարակութեամբ, զգացումի նրբութեամբ եւ ոգեւորելու ներքին կրակով կը պերազանցէ իր չրջապատը:

Բագրատեան խէնալ տիպարն է այն Հայուն, որ Եւրոպայի բուն մշակոյթի ակին յազենալով, Եւրոպայի քաղաքակրթութեան բարիքներով ու գիտելիքներով զինուելով նաեւ իր հոգեկան ցեղային ներքին ուժերը արեւմտեան մարդուն յատուկ՝ հաւասարակշռուած ու ներդաշնակ կազմակերպումով, կուգայ իր ազգային հասւտքականութեան մէջ արդիւնաւորելու այդ բոլորը:

Իր նոր միջավայրին մէջ Բագրատեան կը գտնայ իր ժողովուրդին արժանաւոր ներկայացուցիչը:

Նոյնանալով իր ժողովուրդին կեանքին հետ՝ պահ մը կուգայ երբ ինք կը մարմնացնէ այդ ժողովուրդը կատարելագոյն չափով:

Ու եթէ, ինչպէս հոգեբանները կ'ըսեն՝ անձնաւորութիւնը պատասխան մըն է տիճան առ աստիճան կառուցուած, այն հարցերուն զոր ճակատագիրը մարդուն առաջ վր դնէ ընկերային դէպքերու ու երեւոյթներու միջոցաւ, այդ պարագային պէտք է եզրափակենք թէ Գաբրիէլ Բագրատեան, այնպէս ինչպէս կայ Վերֆէլի վէպին մէջ, տիպար անձնաւորութիւն մըն է՝ մարդկային բարոյական լուսաւոր կատար մը:

Ֆաուստեան բարոյականի հայ տիպար մըն է ան: Ինքզինքը նուիրած հասւտքականութեան մը, իր կեանքի խմաստը կը գտնէ այդ հասւտքականութեան ծառայելուն մէջ. իր սեփական «ես»ը լուծած հասւտքական եսին մէջ, իր գերագոյն երջանկութիւնը կը գտնէ այդ հասւտքականութեան երջանկութեան մէջ. վերացած, ուսյլեւս այս երկրային կեանքէն բաժնը – ւած՝ իր հոգիի փրկութիւնը կը գտնէ այդ ամբոխին կեանք պարզելուն մէջ:

Եւ Ֆաուստին պէս, իր նպատակին հասնելու համար, Բագրատեանն ալ չի հպատակիր ճակատագրին այլ կը պայքարի անոր դէմ ու կը փոխէ իրերու «բընականոն» ընթացքը: Կը կերտէ ուրիշ ճակատագիր մը:

Բագրատեան գերգաստանի վերջին շառաւիղը՝ Գաբրիէլ կուգայ իր ժողովուրդին ծոցին մէջ ու յանուն այդ ժողովուրդին, յանուն իր նախնիքներուն, դասական զմայլելի պատասխան մը տալու ճակատագրին՝ 1915–ի Հայոյն ահաւոր ճակատագրին:

Պատասխան մը որ կ'արձանագրուի Հայոց պատմութեան մէջ:

Պատասխան մը, որով հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս մուտք կը գործէ յաւիտենականութեան մէջ:

***

Այս քանի մը խորհրդածութիւններուն նպատակը չէր Վերֆէլի գործը քննել արուեստի տեսակէտէն. այլ մեր նպատակն էր ճանչնալ Հայերը այնպէս ինչպէս ապրեցան Մուսա Լերան վրայ:

Այրի Տիկին Շնորհիկ Տէմիրեէմէկեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Տէմիրեէմէկեան եւ զաւակները,

Տիկին Մարի Մխիթարեան եւ զաւակները (Մարսէյլ),

Կանանեան եւ Ազատալեան ընտանիքները (Քալիֆորնիա),

եւ ընտանեկան հարազատները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՏԷՄԻՐԵԷՄԷՋԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 1-ին, 86 տարեկանին։

Թաղումը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4, ժամը 9·30-ին Մոնթրէօյի Նոր գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ողբացեալին զաւակները՝ Մելքոնեաններ, մօրաքրոջ զաւակները՝ Տէմիրայաքեաններ եւ թոռնիկները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ՎԱՀԱՆԻՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տատալեան, - Սվազցի)

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իր քրոջ՝

Մարթա Տէմիրայաբեանի

եւ իր ծնողքին՝

Ղազարոս Տատալեանի

եւ

Եւա Տատալեանի

(Ծնեալ՝ Խոտիկեան)

յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆՆԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

դառնամսակիծ մահուան քառասունքին առիթով, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 11-ին։

6 rue Tournon, Փարիզ

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարաններուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փաթրիճ Իշխանեանի *մահուան տխուր առթիւ, Պր. Վահան Շահինեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Արշամ Ալթունեանի *մահուան (Մարսէյլ) առթիւ Տէր եւ Տիկին Յոզէֆ Տէյիրմէնճեան 400 Ֆ. կը նուիրեն Աղքատախնամին (առանձ «Յառաջ»էն)։*

ՇԱՐՔԱԿԱՆԻՔ

Տէր եւ Տիկին Տէր - Պետրոսեան եւ աղջիկը 500 Ֆ. նուիրած են Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ (տես «Յառաջ»՝ Օգոստոս 28), Տիկին Արուսեակ Գումրուեանցի մահուան առթիւ, վոխան Ծաղկեպսակի։

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

ՇԱՐՎԻԼՕ

Շարվիլօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Միօբեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Զօրեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին։

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 - 02 - 31 - 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի։

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան Միօբեայ վարժարանի 1987 - 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 - 12։

***

ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական գալոյթը կը բացուի Զորեքշաբթի, Սեպ. 16-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի՝ ժամը 10-էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14-էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Եըլմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւոտները։

ԱԷՆ - ԹԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Յարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մկնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·Վէ·Ա· (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՋ - ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որունք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8-ին
Պատարագ ժամը 10-ին
Մատաղօրհնութիւն ժամը 12-ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը վարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Մեսրոպ Սրկ. Պօղոսեան։

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ։

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղան» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91-70-38-72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91-58-40-38 կամ՝ 91-65-30-22։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ։

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԻՒՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 - գին 60 Ֆ.

ԵՒՐԱՊՅԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՄ
1963 - գին 35 Ֆ.

ՇՀԱՆ ՇՀԱՆՈՒՐ
ԲԱԺ ՏՈՄԱՐԸ
1971 - գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 - գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՒԱՆՁ ԵՐԳԻ
վերիսաստատութիւն 1981 - գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼԱՋԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 - գին 50 Ֆ.

ԻՇԽԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
- ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 - գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
Ծպլկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հատորածներէն (1925 - 1975)
եւ վիպայարան
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՆԱՋՈՒ
1976 - գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՓԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՅԱՓԱՅԾՈՆԵՐԷՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (ամփոփ)՝ ՇԱՐԹԱՏՆ
նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. - Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.։
Դիմել՝ «Յառաջ»ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
5
SAMEDI
5 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.567
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.567

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Շիրազի կառավարութիւնը կը չարունակէ անուղղակի տուրքերու զեղչեր կիրարկել, զարկ տալու համար առեւտուրին: Սալերէն եւ տեսոյցներէն եկած կառքերու Թէ – Վէ – Ա–ն է (արժէքին վրայ աւելցուած տուրք) որ 28%–ի կ'իջնէ (նախապէս 33·3%) ինչ որ դիներու նուազում մը թոյլ պիտի տայ, Սեպտեմբեր 17–էն սկսեալ, չուրջ 4%–ի: Համայնավարները իրենց զոհունակութիւնը կ'արտայայտեն, յիշեցնելով թէ տարիներէ ի վեր է որ կը պայքարէին այս ուղղութեամբ, քանի որ անիկա թոյլ կուտայ աշատանք հայթայթելու: Գոհ են նաեւ կառք չինողները, միայն դժգոհներն են ընկերվարականները, որոնք ամբոխավար որոշում մը կը տեսնեն:

ՊԱՊԸ կրկին ճամբայ կ'ելլէ, այս անգամ դէպի Միացեալ – Նահանգներ, ուր տասնօրեայ այցելութիւն մը պիտի կատարէ: Ամերիկեան սպասարկութիւնները արտակարգ միջոցներ ձեռք առած են, քահանայապետին ապահովութեան համար: Ահազանգի դրութիւն մը անկողնին վերեւ, օժանդակ կառքեր պահուած խոշոր ներքեւ, եւայլն, եւայլն: Ամբողջ ճամբորդութիւնը պիտի արժէ քանի միլիոն տոլար, ինչ որ բաւական վրդոված է կարգ մը ամերիկացի կրօնաւորներ: Պապը պիտի այցելէ 9 քաղաք: Պիկ Պիզնըսի երկիրն է սակայն, ծանուցումի առեւտուրը երեւակայութեան սահման չի ճանչնար եւ հնարամտութիւնն ալ բոլոր մրցանիշները կոտրած է, մանաւանդ կարգ մը վաճառատուներու համար, որոնք այս շրջապտոյտը մկրտած են՝ «փոփ սիրքիւս»: Թի շըրթերէն գատ (պապին նկարով) մինչեւ խոյրի ձեւով շրջապտակներ: Բայց, այս ամբոխին պահումն է՝ խոտը ջրելու դրութիւն մը: Ջուրը կը ժայթքէ, մէկ մեթր բարձրութենէ պապին ոտքերէն իսկ: Լոզունգներ ալ կ'ընկերանան, ինչպէս՝ լէք ըս սփրէ (ջրենք), որ բառախաղ մըն է լէք ըս փրէին (աղօթենք): Դեռ կայ մէկն ալ, թէքսասցի, որ պապական մատանի մը չինած է, երկու վարդագոյն շրթունքներով եւ կը բացատրէ՝ երբ համբուրէք, ձեզի կը վերադարձնէ ձեր համբոյրը: Իրա՞նչ ըսել այս բոլորին, եթէ ոչ՝ Ամերիկա՛, Ամերիկա՛...:

ՇԻՒՆԵՐԸ Աչուրան կը տօնեն մասնաւոր ջերմեռանդութեամբ, անոր քաղաքական տարողութիւն մըն ալ տալով: Աչուրան մահմետական ամսուան տասնեւրորդ օրն է, որ կ'ոգեկոչէ իմամ Հիւսէյնի մահը, 680–ին: Իրան, այս ոգեկոչումին կ'ուզէ միացնել, այս տարի, Մեքքէի գոհերուն յիշատակը:

ՓԻՒՏԵՐՈՒ յարձակումները պարբերաբար կը չարունակուին արեւելեան Անատոլուի շրջաններուն մէջ, հակառակ շրջանային կուսակալի մը նշանակումին ու ապահովութեան խիստ միջոցառումներու: Այսպէս, Մարտինի Տէրիք գաւառակին Պալօվա գիւղը խումբ մը քիւրտերու յարձակումին ենթարկուած է. անոնք պաշարած են գիւղը եւ ինքնագործ գնդացիրով պահնոցած գիւղացի զոյգ մը, ապա ձեռնառումբեր նետելով խոյս տուած. պահնոցած զոյգին տասնըմէկ զաւակները սակայն փրկուած են առոյգ մահէ, երբ ռումբը պայթած չէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՏՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏ· 29 – ՍԵՊՏ· 1)

ՀԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻՆ ՀԱՅԱՈՒԱԳԻԻՏ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ

Կիրովականցի մանկավարժ Միշէլ Մալումեան չատ հին ու հարուստ դրամներու եզակի հաւաքածոյ մը ունի: Աւելի քան 40 տարի է, որ ան մարզանքի դաս կուտայ Կիրովականի զարգացներուն եւ մանկավարժական հիմնարկին մէջ: Իրեն աշակերտած են Ալբեր Ազարեան, Սամսոն Խաչատրեան եւ ուրիշ ծանօթ մարզիկներ: Ինք՝ Կիրովականի մէջ մարզանքի առաջին վարպետը դարձած է եւ մըրցանակները՝ Խորհրդային Միութեան լարախաղացութեան ախոյեանութեան:

Միշէլ Մալումեանի հաւաքածոյին մէջ կան գրեթէ բոլոր ժամանակներու եւ ժողովուրդներու մօտ տասը հազար մետաղադրամ եւ թղթադրամ: Անոնց մէջ կան յունական, պոնտական, եգիպտական մետաղադրամներ, որոնք կը պատկանին Աղեքսանդր Մակեդոնացիի զարաշրջանին, հելլենական Հայաստանի տրախմաներ՝ Տիգրան Բ. թագաւորի պատկերով: Ռուսական դրամները ներկայացուած են Իվան Ահեղի, Պետրոս Ա.–ի, Եկատերինա Բ.–ի ժամանակներու մետաղադրամներով եւ թղթադրամներով: Դրամահաւաքին յատուկ հպարտութեան առարկան է մէկ ռուբլինոց մետաղադրամը՝ ռուսական առաջին մետաղադրամը, որ հատուած է Ալեքսէյ Միխայլովիչ ցարի օրով: Միշէլ Մալումեան իր հաւաքածոյին չատ մը նմոյշներ նուիրած է Հայաստանի պատմութեան թանգարանին: Մինչեւ վերջերս, հաւաքածոյին մէկ մասը կը գտնուէր զարոցի թանգարանին մէջ եւ մեծ հետաքրքրութիւն կը առեղծէր կիրովականցիներու ու քաղաքի հիւրերու շրջանակին մէջ: Ներկայիս Միշէլ Մալումեան կը պատրաստուի կիրովականի մէջ կազմակերպել մնայուն ցուցադրութիւն մը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին մէջ բացուած ցուցահանդէսին ըստ արժանւոյն ներկայացուած են հայ զրահանութեան եւ արուեստի մեծագործերու գործերը: Այցելուներ հետաքրքրութեամբ կը դիտեն Մ. Սարեանի, Ս. Աւագեանի, Յ. Կոջոյեանի նկարչական աշխատանքները, Մ. Թաւրիզեանի խմբավարական վարտիկը, Ե. Չարենցի, Դ. Դեմիրճեանի ողջութեան կատարուած հրատարակութիւնները, Ա. Տիգրանեանի «Անոյշ» եւ Ա. Խաչատրեանի «Գայեանէ» գործերու բնագիրները: Ցուցահանդէսին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է նաեւ Երեւանի 20 – 40–ական թուականներու մշակութային կեանքը ցոլացնող նիւթերուն:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (119) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

«Յառաջ»ի տեսակցութիւնը Գր. Համբարձումեանի հետ — Ա. Թ.

Քալէիտոսկոպի արուեստասէրի մը օրագրէն — Գր. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Տնաշարեր, շէնփեր, եւ երանի թէ չըլլային — ՎԱՐԱՆԴ

«Ց. Մ. Ա.»

ՍՓԻՒՌՔԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԵՒ ԵԶԱԿԻ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Սեպտեմբերի այս առաջին օրերուն հայ կեանքը կը վերամտնէ չարժման մէջ: Դպրոցները, ամէնօրեայ թէ չաբաթօր – եայ, ազգային ու մշակութային հաստատութիւնները կը վերաբանան իրենց դռները: Մխիթենական աշխատանքները կը վերակսին: Ձեռնարկները կը վերագործեն իրենց կշռոյթը:

Ի՞նչ կը վերապահէ մեզի այս նոր եղանակը:

Ամէնօրեայ դպրոցներու կառոյցը անփոփոխ կը մնայ: Կարեւորը լեցնել է սչակերտներով եւ մանաւանդ զանոնք կրթել ու դաստիարակել ազգային ոգիով ու չունչով: Փարիզեան մեր զոյգ վարժարանները, հայերէն եւ ֆրանսերէն, չգազրեցան ամբողջ ամառը: Արդեօք արձագանգ գտա՞ն: Պէտք է մաղթել, որովհետեւ դպրոցն է հայկական որ պիտի փրկէ Սփիւռքի հայութիւնը անգոյն ամբոխի մը վերածուելու մահացու հարուածէն: Գալով չաբաթօրեայ դասընթացքներուն, թէեւ անոնց ժամերը սահմանափակ են, երբեմն չատ աւելի լաւ արդիւնքներ կուտան: Կայ սակայն նոր երեւոյթ մը: Հայերէն լեզուի դասընթացքներ բացուած են հայկեղբօր քաղաքներու քանի մը լիսէներու մէջ եւ պաշտօնապէս հաստատուած, ճանչցուած եւ մատակարարուած իշխանութեանց կողմէ: Պահելու համար չնորհուած ժամերը եւ լի հարկին աւելցնելու, հրամայական անհրաժեշտութիւն է որ այդ մենաչնորհեալ հաստատութիւնները չանձախող բոլոր հայ աշակերտները արձանագրուին եւ հետեւին դասընթացքներուն: Այս ուղղութեամբ ծնողքներու դիտակից մօտեցումը իր դերը ունի:

Ազգային եւ Մշակութային Տուներէն ներս զանազան գործունէութիւնները, կանոնաւոր թէ պարբերական, նոր սկիզբ մը կ'առնեն եւ եռուզեռը կը վերակսի:

Պէտք կ'րսուայ թէ անոնք ունին տարեկան աշխատանքի, տարեկան ձեռնարկներու ծրագիրը. կամ պիտի մշակեն: Այս կեդրոններուն դերը կարեւոր է որպէս միջավայր, որպէս համախմբումի վայր, մանաւանդ երիտասարդ սերունդին համար:

Մխիթարեանները, կուսակցութիւնները եւս կը լծուին կանոնաւոր գործի՝ ժողով, ներքին կազմակերպում, արտաքին յարաբերութիւն, հանդիպում, քարոզչութիւն, նպատակներու իրագործման միջոցներու փնտռտուք, հրապարակային ձեռնարկ:

Գալով ձեռնարկներուն անոնք այլազան են: Սակայն 1987–ին այս վերջին ամիսներուն, Սեպտեմբերէն Դեկտեմբեր, եզակի դէպք մը տեղի պիտի ունենայ հոն՝ Ազբրիտանի ափերուն, Վենետիկ ուր Ճակոր Մեղապարտէն Մխիթար յաղթանակեցին հայ միտքն ու հանճարը, լուսաւորուեցան հայ դիրն ու դիրքը: «Հայկական Օրեր» կը կազմակերպուին հայկական արուեստի եւ ասանդութիւններու յատկանչական երեւոյթներով: Ցուցահանդէսներ Տոճերու պալատը, Ս. Ղազար, Փատուա, Պելլունէ, Քասթէլֆրանքօ, Վեռոնա ուր կը ներկայացուին ծագկազարդ ձեռագիրներ Երեւանի Մատենադարանէն, հայ նկարիչներու գործեր, Սարեան ու իր ժամանակակիցները, Մխիթարեան Հայ ճարտարապետութիւնը, խաչքարերը, հին գործերը: Այս ցուցահանդէսներուն առընթեր դասախօսութիւններ, համագումարներ, պիտահատաքներ, հայկական ճաշեր ու նաեւ պարի ու երաժշտական ձեռնարկներ: Այլ խօսքով իսկական փառատօն մը, բացառիկ ցուցափեղկ մը հայ մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան համար:

Ակռէ աւելի կարեւոր դէպք կարելի չէր յատկացնել վերամուտի մը համար: Երեք ամիս Վենետիկ պիտի դառնայ ճչմարիտ քառուղի մը Հայերուն համար որոնք անկասկած զանազան երկիրներէն, անհատական կամ խմբական ճամբորդութիւններով պիտի ժամանեն Տոճերու քաղաքը, տեսնեն, դիտակցին, զմայլին եւ հպարտանան:

Կ. Յ.

ՏԱՐՕՒՆԻ

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Ցաւով իմացանք, որ Շորեքշաբթի օր, Օգոստոս 26–ին, Երեւան, ուր նոր ժամանած էր, յանկարծամահ եղած է, Փարիզի եւ մանաւանդ Ալֆորվիլի հայ գաղութին այնքան սիրելի եւ ժողովրդական դէմքը՝ Նազար Պետիկեան: Համակ կեանք ու եռանդ, դժուար է հաւատալ թէ յանկարծ դադրած է բաբախելէ Պետիկին, ինչպէս կը կոչէին զինքը, սիրտը, սիրտ մը՝ որ առաւելաբար ուրիշներուն համար բաբախած էր:

Զենկիլերցի ծնողքէ, ծնած էր Պոլիս, 1923–ին, ապա ընտանեօք փոխադրուած Փարիզ, ուր կանուխէն (1931) պիտի կորսընդնէր իր մայրը:

Պատերազմէն առաջ եւ, Նազար Պետիկեան իր դործօն մասնակցութիւնը բերած է մեր գաղութին կեանքին: Դժուար է յիշատակել այն բոլոր ծառայութիւնները զորս կատարած է, դերը զոր խաղացած է այս կամ այն ձեռնարկին ի նպաստ:

Կանուխէն ակտուա Ալֆորվիլի Հ. Մ. Ը. Մ.–ին մէջ, 1945–ին կը դառնար լիակատար պետ, 1950–էն փակ հոգւով – սրտով կ'օժանդակէր հայերէնի միօրեայ դասընթացքներու, ինչպէս յետագային նոյն ոգիով պիտի օգնէր Ս. Մեսրոպ կրթարանի առեղծման: Հիմնադիր անդամներէն էր Եան'ց Քլէօպի, անդամակցած է Ազգանախնամի, շրջան մը նախագահն եղած է Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, նախագահն էր նաեւ Զենկիլերցիներու Հայրենակցական Միութեան:

Իր առանձնաչնորհեալ յարաբերութիւնները Ալֆորվիլի քաղաքապետութեան հետ, առիթ տուած են որ Նազար Պետիկեան մեծ օգտակարութիւն ունենայ Ֆրանսա ժամանող հայրենակիցներու բնակութեան կամ թուղթերու կարգադրութեան գործերու մէջ: Քանի մը տարի առաջ, երեսփոխան – քաղաքապետ՝ Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի պինքը կը մեծարէր ազգային արժանեաց կարգի շքանշանով: Պատերազմին ալ ստացած էր սբ Ֆուրիսթի մետալը:

«Համեստ» էր, բառին լրիւ իմաստով: Բազմիցս տուներ ընդունած է Հայաստանէն Փարիզ այցելող մտաւորականներ թէ արուեստագէտներ: Զատիկին, նախաձեռնողներէն էր Ալֆորվիլի ԻԻ–ԺԻ–Ա–ի տղոց Հայաստան այցելութեան:

Հակառակ ազգարարիչ անհանգստութեան մը զոր ունեցած էր այս վերջին մեկնումէն առաջ, չէր ուզած հրաժարիլ Հայաստան կատարելիք այս նոր այցելութենէն, որ վերջինը պիտի ըլլար:

Անդրան ներկայ էր, որ դժուար պիտի ըլլայ իր անմիջական շրջանակին թէ բարեկամներուն, համակերպիլ իր բացակայութեան, այնքան չէն ու խնդումերես էր, որ դժուար է հաւատալ թէ Պետիկը՝ ոչ ևս է:

Իրենց ազգային դիտակցութեամբ, ծառայասիրութեամբ ու լայն սրտով, Պետիկները, որոնք այնքան ալ շատ չեն, կարեւոր աշխատանք տարած են մեր գաղութներու կազմաւորման եւ կեանքին մէջ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր ծերունազարդ հօր, այրիին եւ Տիկին Թորոս Պետիկեանի:

ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ԴԺՈԽՔՈՒՄ

ԹԱՋԻԿ ՀՐԱՉԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Զանցած մի ամիս, դժոխքը վերածուեց իսկական դժոխքի: Սատանաները չզլխաւորուեցին ուր կորչէն: Ոմանք մինչեւ իսկ յանդգնեցին ինքնասպանութեան մասին, որը, սակայն, անհնար էր. ծերուկ Եհովայի անխոհեմ անօրինութեան շնորհիւ նրանք, աւա՛ղ, զատապարտուած էին անմահութեան եւ այժմ ստիպուած էին քարշ տալ իրենց նուաստացուցիչ, ողորմելի գոյութիւնը:

Ինչպիսի՛ մահացու մեղքերում ասես, որ չէին մեղադրւում սատանաները: Բարեացակամի տեսլով՝ նրանք զբաղւում էին վալիւզայի արգիլուած առեւտրով, յանցաւոր կապերի մէջ էին մտնում մեզատուորների (յատկապէս՝ իգական սեռի մեղաւորների) հետ, որը յղի էր անցանկալի հետեւանքներով, տրւում էին անզուսպ զինարբուքի, կորցնելով իրենց սատանայական արժանապատուութիւնը, ծխում էին, զազրախօսում, թքում, ծեծկռտուք սարքում հատարակական վայրերում եւայլն, եւայլն, եւայլն ... Այդ ամէնը խարխլում էր դժոխքի հիմքերը, որը պէտք է ան հանդստացնէր նրա զեկավարներին, յատկապէս Սադայէլին: Իսկ եթէ նրանք եւս անտարբերութեամբ վերաբերուէին ներքեւից եկող ահազանգումներին, ապա իրեն՝ Բարեացակամին ուրիշ ոչինչ չէր մնում, քան ընդհատ ըզբաղուել նաեւ «այդ յարղարժան կոմպանիայով»:

Դժոխքը բւում էր: Սատանաները խուճապահար զէս ու զէն էին վախչում. ոչ մի տեղ հանգիստ չգտնելով: Վերջապէս Սադայէլը չուտափոյթ կարգով ընդհանուր ժողով գումարեց ու դիմեց սատանաներին մի տագնապալից ճառով.

– Պարոնայք սատանաներ: Մենք հաւաքուել ենք ծանր ժամի: Դժոխքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ մահացու վտանգ է կախուած մեր գլխին, չնայած մենք անմահ ենք: Գուխտոն Զօրաբարձել կոչեցեալ մեղաւոր հոգին, որն իր երկրային անցաղիկ կեանքում անթիւ – անհամար մեղքեր է գործել (քիչ յետոյ մենք կը հրապարակենք նրա մեղագործութիւնների ցուցակը), սպառնում է դժոխքի հիմքերի հիմքին: Մէկ ամիս էլ չկայ, ինչ նա ժամանել է այստեղ, եւ ահա մեր խաղաղ, անվրդով կեանքը հիմնովին խախտուեց: Անվերջանալի բողոքները, դանդաւածները, յիշեցումները, ծանուցումները, ահազանգերն ու մատնագրերը, որը նրանց լեզուով կոչւում է «մատերիալ», տեղում ու տեղում են մեր գլխին: Փրկութեան ոչ մի հնար չկայ: Թղթի այդ անապատ հեղեղը, որ, ըստ իս, անտարակոյս, յօրինւում է ժամանակակից հաշուողական մեքենաների օգնութեամբ, պահանջում է ծանօթացում, ըստուգում եւ միջոցառումներ: Ըստ որում՝ անյապաղ: Եթէ անգամ դժոխքի ողջ անձնակազմը մոպիլիզացնենք այդ ուղղութեամբ, դարձեալ չենք կարող գոհացուցիչ պատասխան տալ առ այսօր կուտակուած թղթերին: Ի նկատի ունեցէք, սակայն, որ թղթի հոսքը դնալով ոչ միայն չի նուազում, այլեւ, ընդհակառակը, ուժեղանում է երկրաչափական պրոգրեսիայով: Պարոնայք սատանաներ, ես չեմ կամենում ձեզ ահաբեկել, քաւ լիցի, բայց պիտի ասեմ, որ դժոխքն ստեղծման օրուանից մենք դեռեւս այսպիսի ծանր փորձութեան չենք ենթարկուել: Մենք բոլորս դժբախտ ենք: Ես ձեզ հրաւիրել եմ, որպէսզի ընդհանուր ջանքերով մի ելք գտնենք այս վիճակից: Իսկ այժմ, նախքան բուն հարցին անցնելը, թոյլ տուէք հրապարակել վերոյիշեալ Գուխտոն Զօրաբարձել – Բարեացակամի անձնական քարտը: Առու, կարդա՛, խնդրեմ:

Առու կոչեցեալ սատանան, զրաւենեակային չոր – չոփ մի առնետ, մօտեցաւ սեղանին, մաքրեց կոկորդն ու սկսեց կարդալ խամրած ձայնով.

«Գուխտոն Զօրաբարձել: Սեռ – արական: Ծնուել է 1919 թուականի Մարտի 29–ին: Երկրային կեանքի յիսունեօթ տարիների ընթացքում.

Ա.– Գրել է եօթ հարիւր սատնեօթ «մատերիալ»:

Բ.– Մերկացրել է երկու հարիւր վաթսուներեք մարդու:

Գ.– Կաշառք չի կերել (չի բռնուել):

Դ.– Կատարել է մանր եւ խոշոր զեղծումներ, որոնց համար հինգ անգամ ի գոյց է դրուել:

Ե.– Երեք անգամ մերկացուել է փրքը չարաշահելու մէջ:

Զ.– Եղել է օրինակելի ամուսին ու հայր:

Է.– Կնոջ վրայ ձեռք է բարձրացրել ընդամէնը տասներեք անգամ: («Սատանայական դիւժին», – քչփչաց ներկաներից մէկը եւ լսուեցին զըսպուած ծիծաղի ձայներ: Սադայէլն ստիպուած էր կարգի հրաւիրել):

Ը.– Եղել է անբասիր ... (Մի բառ անընթեռնելի է):

Թ.– Հոպին տանդել է զրիչը ձեռքին, հաւանաբար եօթ հարիւր տասնուերրորդ մատնագիրը գրելիս»:

Ընթերցումն աւարտուեց: Տիրեց երկարատեւ լռութիւն: Բոլորը զլուխները կախ էին ղել: Ասես ամաչում էին իրարից:

– Հը՛մ, – վերջապէս քթի տակ փիմփըլթաց դժոխային զրասենեակի պետը, տարեց մի սատանայ, որին ջահելները կատակով Մաթուսաղա էին կոչում: – Այդքանը շատ չի՞ մի մարդու համար:

– Ցեռոյ էլ տեղի, թէ անտեղի բացագանչում են՝ նալլաթի քեզ, չար սատանայ, – վրդովուած խօսեց պատկառելի մի սատանայ: – Ախր, այդ Զօրաբարձելը բոլոր ծովը կը տանի ու ծարաւ ետ կը բերի:

– Ծերուկ Եհովայի կողմնապահութի՛ւնը...

– Ցայտնի՛ բան է...

– Թէ որ ճիշդը կ'ուզէք, նրա ստեղծած արարածներից ամենատարօրը հէնց մարդն է, որ կայ...

– Ցայտնի՛ բան է...

– Նալլաթի քեզ, չար ... Զօրաբարձել:

– Եղած – չեղածը մի մարդ է, չէ՞: Բայց տես, որ կործանիչ ցունամիի նման սատանում է դժոխքի բոլոր ինը պարունակները...

– Պարոնայք սատանաներ, – միջամտեց Սադայէլը, – ես լիովին հասկանում եմ ու բաժանում ձեր արդար զայրոյթը, սակայն մենք հաւաքուել ենք, որպէսզի մի ելք գտնենք այս ծանր վիճակից: Ուստի, խնդրում եմ՝ զսպէք ձեզ եւ խելամիտ առաջարկութիւններ անէք:

– Ջնջե՛լ դժոխքից, եւ վերջ:

– Այո, այո, ջնջել:

– Թող ուր ուզում է՝ կորչի:

– Թէկուզ զրոյի ծոցը ... նալլաթ քեզ ... Ձեռ էլ իմանում ինչ ասես...:

– Պարոնա՛յք, պարոնա՛յք, – նորից միջամտեց Սադայէլը, – խնդրում եմ անձնատուր չլինել կոյր կրքի թելադրանքին ու անխոհեմ բացագանչութիւններ չանել: Կիրքը վատ խորհրդատու է, դոժդին չի օգնի: Գուխտոն Զօրաբարձելը յոյժ մեղաւոր հոգի է եւ պէտք է մնայ դժոխքում: Մենք ոչ մի հիմք չունենք նրան զրախտ ուղարկելու: Ձեր առաջարկութիւնները պէտք է ելնեն այս նախադրեալից:

Ամրոցը զադարեց:

Առաջ եկաւ Բաւուն՝ պատկառելի մի սատանայ:

– Քանի որ այդ Գուխտոն Զօրաբարձելը դժոխքի մշտական զրանցում ունի, եւ մենք ստիպուած ենք տանել նրա ներկայութիւնը, ես կ'առաջարկէի այնպիսի մի միջոց, որը նրան եւ պահէր մատնագրեր յօրինելու երկրային այդ հիւանդութիւնից...

– Ի՞նչ միջոց, – լսուեցին այս ու այն կողմից:

– Իրրեւ սկիզբ կարելի է դիմել չիկացրած խոփի օգնութեան, իսկ եթէ դա արդիւնք չտայ, կարելի է կիրառել աւելի ազդեցիկ միջոցներ: օրինակ, չիկացած շամփուրներով քոչարի նուագել վերոյիշեալ Զօրաբարձելի ապիկների վրայ: Կամ Սատանայի պարը «Վալպուրկեան գիշերից»: Փորձուած միջոց է:

ՏԸ ԿՕԼԻ ԴԷՄ ՎՐԻՊԱԾ ՄԱՀԱՓՈՐՁԵՐԸ

Ալժերիոյ դէպքերէն ետք, երբ զօր. Տը Կօլ հանդիսաւոր կերպով ընդունեցաւ այս երկրին ինքնորոշման իրաւունքը, մութին մէջ սկսան խլրտիլ մարդիկ ու ծրագիրներ. ասոնք կուզային Ալժերիան Ֆրանսական պահելու մասնութենէն: Որպէս թիրախ ընտրուած էր զօրավարին անձը: «Մեզի Շարլոթ Քորտէմը պէտք է» կը գոչէին 1959 Սեպտեմբերին, Ալժէ հանրաժողովի մը ընթացքին:

Յետոյ, երբ 1961–ի սկիզբը կազմուեցաւ զաղանի բանակ կազմակերպութիւնը (Օ – Ա. – Էս), ուղղակի նպատակ ունեցաւ Հանրապետութեան նախագահին ընկերվնջումը: Ու այս նպատակը դուռ իր գործադիր դէմքը, որ կը կոչուէր գընդապետ Ժան – Մարի Պաստիէն – Թիրէի, օգուժի հետազօտողներէն մէկը, ջերմեռանդ վաթոդիկէ մը:

1961 Սեպտեմբերի սկիզբը, ան կատարեց առաջին փորձ մը: Փարիզի եւ Քոլոմպէյ միջեւ ճամբուն վրայ պայթում մը տեղի ունեցաւ, առանց տակայն վնասելու զօրավարին ինքնաչարժին: Անփորձ կրակողները պէտք եղած ժամէն առաջ կրակ տուած էին պայթուցիկներուն. Պաստիէն – Թիրէի եղբակացուց, թէ աւելի վարժ սպաննողներու պէտք ունի, ու ինք անձամբ պէտք է մասնակցի արարքին:

1962 Մարտ 19–ին Լվիճանի մէջ տարածուած էր համաձայնագիրը մը որ վերջ կուտար Ալժերիոյ կռիւներուն. Յունիս 3–ին ալժերացի ժողովուրդը քուէարկած էր ի նպաստ իր երկրի անկախութեան. անկախութիւնը հռչակուած էր Թէեւ, տակայն Տը Կօլ միշտ կը մնար զաղանի բանակի թիրախը:

Օգոստոսի սկիզբն Պաստիէն – Թիրէ տասնըմէկ «գործող»ներ ունէր, որոնք փորձառու էին, եւ որոնք իրենց կեանքի գնով զօրավարին հաշիւը պիտի մաքրէին: Տակայն օրէ օր բարդութիւններ կը ծագէին. ճիշդ է որ Տը Կօլ չատ նախազգուշութիւններու զիմող մէկը չէր, սակայն կար Ներքին նախարարը Ծրէ որ կը բացատրէր, թէ ինչ վտանգներու կ'ենթարկուի զօրավարը, երբ ան ամբողջովին կատ – կարմիր էր կարել, նեթս բերին Գուխտոն Զօրաբարձելին: Նա արհամարհական մի ժպիտով չափեց այդ սատանայական հատարակութեամբ, ապա հանեց իւրաքանչիւր ձեռքից խարտեակի առաջ: Իբրեւ թէ՝ խնդրեմ, մատմունքներ, կատարեցէք ձեր սատանայական գործը: Միեւնոյն է, դա ձեզ չի փրկի:

Զորս սատանաներ, զինուած մեծ – մեծ ունելիներով, չիկացած խոփը բարձրացրին խարտեակից ու մօտեցրին մեզաւոր հոգի Գուխտոն Զօրաբարձելի մէջքին: Երբ խոփի հրեղէն շերեփը նուաճամբով, իր յատուկ դէմքին միջոցով կը տրուի Պաստիէն – Թիրէի. տասը վայրկեան ետք, չորս ինքնաչարժով սատանաներու հոգիները տակ խմբակը տեղւոյն վրայ է. տասը նշանառուներ ինքնագործ զէնքերով կռմռ ու պատրաստ են. ամէն բան նախատեսուած է, որպէսզի զօրավարը չկարենայ փրկուիլ վրիժառու զինադարներէն:

Ժամը 20·08–ն է, օրը կը մթնի ու թէեւ ափի մազուղ անձրեւ մը կրճատած է տեսադաշտերը, երբ Պաստիէն – Թիրէ կը նշմարէ երկու սեւ ինքնաչարժերու յայտնուիլը Պուա Փրէ Քանթէնի ճամբուն վրայ: Ան կը հրամայէ իր մարդոց որ պատրաստ ըլլան, ու ինք կ'ուղղուի դէպի ճամբուն ձախ կողմը, ուր կը գտնուի ինքնաչարժի մը ետեւ, որ ճամբուն վրայ կայնած է: Ան ձեռքին ունի ռումբ մը, որ պիտի նետէ զօրավարին ինքնաչարժին վրայ:

Ինքնաչարժերը կը մօտենան. առջեւի ինքնաչարժին մէջ, վիլլա-քուսլէ երթալու համար, ուրկէ ամէն չարաթ Քոլոմպէ կը մեկնի. վերջին ճամբորդած մահափորձէն ի վեր օդային ճամբան ուելի անվտանգ նկատուած է: Ճամբան, պէտք կ'ըլլայ ընտրել Մէյսոնի կամ Քլամարի անցքերը. վերջինը աւելի ապահով կը թուի. ու անմիջապէս լուրը հեռաձայն

ՀԱՅՑԻՆ ԴՈՒՀՑ ՈՍԿԱՀԱՏ

գրել Ս. ՊԱԼՅԱՆԸ
(այժմ՝ Խարիսիոսն Նահանգ Հայոց)

Մենք Հայաստանի մեր ուխտադրուժ ազգակիցներին ոչ միայն ոչ մի չարիք չենք ցանկանում, այլ ընդհակառակն՝ ամենայն բարիք ենք մաղթում, որովհետև նրանք էլ մեր նման մի ժամանակ հայ էին, հայ էին նաև իրենց հայրերը, պապերը, նախնիները, որոնք ոչ միայն հայ էին, այլև հայրենասեր հայ էին, ինչպես մենք, որոնք ոչ միայն հայրենասեր հայ էին, այլև հավատացյալ քրիստոնյա հայ էին, ինչպես մենք, որոնք ոչ միայն հավատացյալ քրիստոնյա հայ էին, այլև ազգային ոգով ու հոգով միացած հայ էին, ինչպես մենք, որոնք ոչ միայն ազգային ոգով ու հոգով միացած հայ էին, այլև ազգային մեծ ընտանիքի անդամ հայ էին, ինչպես մենք, որոնք ոչ միայն ազգային մեծ ընտանիքի անդամ հայ էին, այլև ազգային մեծ ընտանիքի հավատարիմ զավակ հայ էին, ինչպես մենք, որոնք ոչ միայն ազգային մեծ ընտանիքի հավատարիմ զավակ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ · –

Այրի Տիկին Մատլէն Պետիկեան,
Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ զաւկին՝

ՆԱՋԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Երեւան, Շորեքշաբթի, Օգոստոս 26–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5, ժամը 10·30–ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՆԻՄ · –

Պր· Յակոբ Գաբրիէլեան,
Շաքէ – Ժիւլիէթ Գաբրիէլեան,
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գաբրիէլեան եւ զաւակները,
Օր· Մանիկ Կիւլեան,
Օր· Արաքսի Անտրիկեան,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ մօրաքրոջ՝

ԿԻՒԼԻԻԿ – ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անտրիկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 31–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4, Նիսի Ս· Աստուածածին Եկեղեցին։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Գամբիէլեան եւ Անտրիկեան ընտանիքներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս Սելիկեան իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի մահուան առթիւ եւ այս առթիւ 100–ական ֆրանք կը նուիրէ Կապ· Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղին եւ «Յառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահագդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռուդ	300	(355,80)

Բոլոր աղդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի աղդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահագդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹԱԿԱՒԻՔ

Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· –

Ս· Զատկուան Իւղագինի առիթով· –

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 400 Ֆ·, Պր· Ժագ Մուրատեան 200 Ֆ·, Պր· Քերոբ Ֆարչեան 100 Ֆ·, Տիկին Վերժինի Գորգիսեան 100 Ֆ·, Պր· Կոլեան 50 Ֆ·։

Ս· Խորանի ծաղիկի առիթով· –

Տիկին Մարիամ Գասունեան 100 Ֆ·։

Վասն Պայծառութեան Եկեղեցւոյ· –

Պր· Գրիգոր Շահինեան 5000 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Յակոբեան 5000 Ֆ·, Պր· Արշակ Բազումեան 500 Ֆ·, Պր· Աբրահամկէս Պալեան 500 Ֆ·։ Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան 180 Ֆ·, Տիկին Մարի Հաճի – Յարութիւնեան 800 Ֆ·, Վարդանեան – Նրանեան ընտանիք 300 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ալէքսան 200 Ֆ·։ Տիկին Իւզարեր Եազուպեան 50 Ֆ·։

Փոխան ծաղիկի· –

Գէորգ Փափազեանի *մահուան առթիւ· – Տիկին Ժ· Մամլեեան 500 Ֆ·։*

Տիկին Էօժէնի Զաւրեեանի *մահուան առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆ·։*

Տիկին Նարկիզ Բարթօղլեանի *մահուան առթիւ· – Պր· Երուանդ Պալըքճեան 1000 ֆրանք։*

Երէցկին Իսկուհի Ձորբոյեանի *մահուան առթիւ· – Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ապապեան 500 Ֆ·, Պր· Կոմիտաս Գէորգեան 100 Ֆ·։*

Բաթրիճ Իշխանեանի *մահուան առթիւ· – Ծանօթ բարեկամ մը 100 Ֆ·։*

(Շար·)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս· Մեսրոպ Կրթարանին
ՁԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս· Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին։

Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին։

***

ՇԱՐՎԻԼՕ

Շարվիլէօի Ս· Նշան Եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Ձորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին։

Փոխադրողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա· Քհնյ· Տէրտէրեանի։

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Ձորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ձորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս· Սահակ–Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական գաղթոցը կը բացուի Ձորեքշաբթի, Սեպ· 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ձորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ եղիչ Աւագ Քհնյ· Փանոսեանի եւ Պ· Թաչիի երբմապետի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւօտները։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՒԱՔԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՒԱՔԱԺՈՂՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (աւիճառ)՝ ՁԵՐԹ ԿԸ
նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր· – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր·։
Դիմել՝ «Յառաջ»ին։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐԸ ՄԻՍԱԿԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ·
ՄԻՐԱՊԵԱՆ
ԲՈՒՈՒՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ·
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀԱՆԴՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՂԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ·
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ·
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՒԱՆԾ ԵՐԳԻ
վերահրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ·
ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ·
ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ·
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Մատենաշարի «Յառաջի յիսնամեայ հատորածովեզերքին (1925 – 1975)
Ի վիպատոմ
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՆԱՋԱՒ
1976 – գին 120 Ֆ·

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
6
DIMANCHE
6 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 119

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.568

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.568

«ՅԱՌԱՋ»Ի տեսակցութիւնները

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՀԵՏ

Գրականութեան, արուեստի, պիտութեան մարդերէն ծանօթ անուններու հետ կատարուած տեսակցութիւններէ ետք, այսօր անուն մը, զոր կարելի չէ սահմանել այս մարզերէն միայն մէկ հատով: Գրիգոր Համբարձումեան դիտական պատրաստութիւն ունեցող մէկն է նախ· երաժշտութեան մեծ սէրը ուղեկցած է իրեն – որպէս ինքնամփոփման վայր – ամբողջ կեանքին ընթացքին· չուրջ 25 տարիէ ի վեր կը ղեկավարէ նկարչական ցուցասրահ մը, ու պարբերաբար կը դրէ օրագիրի պատառիկներ: Այսպէս, նկարչութիւն, երաժշտութիւն, գիր կուգան լեցնել իր առօրեան, որ աւելի բնական ճամբով մը, գիտութեան աշխարհի մարդունը պիտի ըլլար:

Այս տեսակցութիւնը կը կատարուի իր անունը կրող հատորի մը հրատարակութեան առթիւ· «Քալէյիտոսքոփ»ին, ուր հաւաքուած են «արուեստասէր»ի մը օրագրէն նշումները· այս հատորը արդիւնք է ընկերային – հասարակական մտահոգութիւններէ մեկնած սփիւռքցիի մը գործունէութեան – «Քաթրա»յի –, որ ինչպէս կ'ըսէ, իր մեծ բարեկամին՝ արուեստի ճամբով կը ձգտի «աղուորցնել Սփիւռքի ապրելակերպին որակը»:

***

Հ·– Սկսինք, եթէ կ'ուզէք, ընթացիկ հարցումով մը· ո՞վ է Գ· Համբարձումեան արուեստասէրը:

Պ·– 1924–ին Պոլիս ծնած եմ· մանկութիւնս անցած է երաժշտական մթնոլորտի մը մէջ, առաւելաբար ստեղծուած մօրս կողմէ, որ Կոմիտասի աշակերտած մեծ ծովպանօ մը էր· անկէ կու գայ նաեւ երաժշտութեան հանդէպ սէրս: Հայրս ալ սիրէր երաժշտութիւնը· դիտէր թէ կրնար բան մըն է ան: Իսկ ես դաշնակ կը նուագէի, հինգ տարեկանէս սկսեալ ու կ'ըսէին որ յատկութիւն ունիմ:

Հ·– Ձեր մա՞յրն է որ մղած է ձեզ դաշնակ նուագելու:

Պ·– կարծեմ, այո՛: Տունը դաշնակ մը կար, ձայնապնակներ ունէինք· սկսած եմ Ալֆրէտ Գավաֆեանէ դասեր առնելով· 1929–ական թուականներն էին· տասնամեայ տարիները· կը յիշեմ դէպք մը, որ ցոյց կու տայ թէ հայրս, առանց այդ մարզին զործնապէս առընչուած մէկը ըլլալու, կը մտածէր, թէ երաժշտութիւնը կրնար բան մը աւելցնել տան մթնոլորտին· չորսուկէս տարեկան էի, որպէս պզտնդի նուէր, ծրար մը տուաւ ինծի· չէի դիտեր թէ ի՛նչ էր· բացի ու գտայ Պէթհովէնի սոնաթները· չորսուկէս տարեկան տղեկի մը համար տարօրինակ էր քիչ մը, սակայն ինք համոզուած էր, թէ լաւ նուէր էր:

Տասնմէկ տարեկանէս ետք ուզեցի ձգել այս ճիւղը· սակայն հօրս վճռակամ կեցուածքը չարտօնեց· տատամսումներս տեւեցին մինչեւ տասնըվեց տարեկանս· հոն, անդրադարձայ թէ պէտք եղած ձիրքը չունէի այդ մարզը ընտրելու համար ամբողջովին: Թէեւ արուեստներու նախասիրութիւններուս մէջ միշտ գլխաւոր առանցքը կազմած է երաժշտութիւնը:

Հ·– Ուրեմն, կրնա՞ք ըսել, թէ արուեստներու ձեր բուրգին գագաթը գրաւած է երաժշտութիւնը:

Պ·– Այո· թերեւս անոր համար, որ արուեստներու ամէնէն վերացականը կը նկատեմ զայն: Բանաստեղծութեան, քանդակագործութեան, նկարչութեան, ճարտարապետութեան մասին, որոնք նոյնպէս ինքնամփոփումի ճամբաներ են, կարելի է բառեր դնել, որոնք քացատրեն արուեստի այդ ճիւղերուն ստեղծած զգայական զեղումը մեր մօտ· սակայն ինծի համար – ընդունելով հանդերձ արուեստի միւս ճիւղերուն տեղը – երաժշտութիւնը որպէս ինքզինքը գտնելու միջոց, կը մնայ անհաւասարելի:

Հ·– Դառնալով ձեր կենսագրութեան· երաժշտութեան մտերմութեան զուգահեռ, կար անշուշտ դպրոցականի կեանքը:

Պ·– Այո· Բերա, Հինդլեան վարժարան յաճախած եմ, եւքն ալ Ֆրանսական լիսէն: Աւարտած եմ համալսարանի քիմիադիտութեան ճիւղը, 1950–ին: Ապա անցած եմ Եւրոպա, գտնուած եմ Գերմանիա, Զուիցերիա ու հաստատուած Փըրանսա:

Նախ, որպէս դիտաշխատող սկսած եմ աշխատիլ հաստատութեան մը մէջ· յետոյ 1959–ին արուեստի մարզը, որու մինչ այդ սիրող մըն էի, դարձաւ իսկական աշխատանքիս առանցքը երբ պատասխանատուութիւնը ստանձնեցի նկարչական ցուցասրահի մը:

Զուգադիպութիւնները կոյր չեն անշուշտ, քանի, անկարելի չէ որ որ եթէ Փարիզ ծնած ըլլայի, ուղղակի արուեստի ճիւղ մը ընտրելով ջանայի կեանքիս ուղղութիւն տալ· բայց նկատած եմ, որ որոշ չափով մարդոց ընդօծին ձիրքերը եւ ենթագիտակցութեան մէջ գտնուող մղիչ ուժը զինք կը դնեն այն ուղիին վրայ, որ իր կեանքին իմաստը պիտի տայ:

Իմ պարագայիս պատահեր է, որ դիտութիւնն ու արուեստը ըլլան հասարակ յայտարարը այդ ուղիին: Կայ նաեւ ուրիշ կէտ մը, որ կարեւոր կը նկատեմ· երբ մարդ իր կեանքին պատասխանատուութիւնը կ'ուզէ ստանձնել, ան է թէ պէտք է մտիկ ընէ իր ներաշխարհը եւ այն ներքին ձայնը որ զինք պիտի առաջնորդէ, ինչպէս վրօնքի մարդ մը կ'ընտրէ իր առաքելութիւնը:

Հ·– Խօսեցանք երաժշտութեան ու ընկարչութեան մասին· կրնա՞ք ըսել նաեւ, թէ գրելը ու «Քալէյիտոսքոփ»ները ի՞նչ տեղ ունին այս ամբողջութեան մէջ:

Պ·– Գրելը ինծի համար առօրեայ յատկութիւն մը չէ: Երբեմն որոշ հարցերու չուրջ փոքր նոթեր կ'առնեմ, ճիշդ է, բայց առանք բիւրեղացնելու պահանջ մը պէտք է զգամ ու այդ առօրեայ չէ· ուրեմն, գրողի հանգամանքով մը չէ, որ «Քալէյիտոսքոփ»ները կազմուեցան:

Գրական առաջին փորձերս յիսունական թուականներուն Բիւզանդ Թօփալեանի կը պարտիմ· անձ մըն էր, որու հետ երբ կը խօսէի արուեստի հարցի մը չուրջ, կարգ մը զաղափարներ կը բիւրեղանային բառերով, մինչեւ իսկ պատահած է, որ իրար տեսնել ուզենք խօսելու համար, ու բաժնուած ըլլանք չատ քիչ խօսելէ ետք ու գրելիք նիւթեր ստեղծած ըլլանք իրարու:

«Քալէյիտոսքոփ»ը անվախ օրագրի իր ձեւին տակ ունի, զանազան նշմարներ իրար կապող հասարակ յայտարար մը· հասարակ յայտարար, որ ուզէր բազմակողմանի երեւոյթներու միջեւ սանդխամատներ գտնել ու արահետով մէկէն միւսը անցնիլ եւ ի մասնաւորի հայ արուեստին, արուեստագէտին, երգահանին կարենալ կռթնելիք պատ մը որմնել:

«Քալէյիտոսքոփ»ի այս հատորը պարզ դիպուածի մը արդիւնք է· մօտ երեք տարի առաջ գտնուեցայ մինակ, ծննդավայրս ու հոն երբեմն պրպտեցի հին թղթիկներ ու անոնց վրայ եղած հին թղթիկներ ու անոնց վրայ եղած սկզբնական, քիչ մը փորձի հանգամանք ունեցող էջեր· այդքան:

Հ·– «Քալէյիտոսքոփ»ի էջերը կազմուած են «Քաթրա»յի երեկոներու ներշընչումներով, կամ անդրադարձներով· կ'ուզէ՞ք այս մասին խօսիլ նախ:

Պ·– 1970–ին հայ արուեստի զարգացման Միութեան մը կարելիութիւնը ներկայացաւ· նոյն ներքին թելադրական ուժով ուզեցի մէկտեղել այն քանի մը անձերը, որոնցմով այսօր ալ կը ջանամ վերակենդանացնել չարժումը:

«Քաթրա»յի բուն նպատակն էր եւ է, աշխատիլ նախ համազգութային ուժերով եւ ծրագրեալ ձեւով, չմոռնալով կրկել անոնց հայրենիքի ուժերը, ծանօթացման կարելիութիւնը՝ հայ մշակոյթին ու արուեստին լաւագոյն տարրերուն:

Այս աշխատանքը, որ կը պահանջէ տարիներ, կը պահանջէ գործակցութիւնը, իր դէմ ունի, իրր մեծագոյն խոչընդոտ, մանաւանդ մշակոյթի բարձր մակարդակ ունեցող Սփիւռքի այս ափերուն վրայ՝ ժամանակը: Սփիւռքի թշնամին, առաջին թշնամին, ժամանակն է· ո՛չ անոր համար որ մենք կրնանք կորնցնել մեր ինքնութիւնը իրր Հայ, այլ, հետզհետէ աղաւաղուած զեղիններու վրայ տեսնելով մեր արուեստի հարազատ նմոյշները, մինչեւ իսկ տակաւ մեկնարանութիւններով, նոր սերունդները կը զրկենք ժողովուրդի մը յատուկ արուեստի փիլիսոփայութենէն, զոր կարելի է դնել մինչեւ իսկ պարզ, զեղջուկ երգի մը մէջ:

Ես բախտը ունեցեր եմ մօրմէս լսելու «Երկինքն ամպել ա»ն եւ այդ մնացեր է ականջներուս մէջ, ինչ որ ինքնին պիտակցութիւնն է ճշդրիտ հասկացողութեամբ երգուած մեղեդիին: Եւ այդ մեղեդին եթէ յօրինուած է Կոմիտասի մը կողմէ, այն ատեն օտարն ալ զգացական դեռնի վրայ կրնայ որոշ չափով հաղորդակից դառնալ, առանց բառերուն բուն դիտակցութիւնն իսկ ունենալու:

Պատահական երեւոյթ չէ, որ Տէպիւսի մը, լսելէ ետք Կոմիտասը, մինչեւ իսկ հարց տուած ըլլայ ինքնիրեն, թէ երգէոնին եռաձայնութիւնը ուրիշ գործիք ալ կայ:

Այդ զարմանքը կ'ապացուցանէ պարզ մեղեդիին ուժը երբ ինքնուրոյն, ամբողջ ազգի մը էութիւնը կու տայ· ոգեւորութիւնը, զգալու կերպը, տխրութիւնը, ամէն ինչ առանց սեթեւեթի: Գուցէ կարծողներ ըլլան, թէ (մոնոտիպ) միաձայն այդ երաժշտութիւնը նուազ կու տայ, քան բազմաձայնը (փոլիֆոնիք)· ես չեմ կարծեր· միայն անչուշտ թէ մեկնելով երաժշտական պարզ բջիջներէ, կարելի է հասնիլ նոյնքան ինքնուրոյն բազմաձայն երաժշտութեան, ինչ որ պարզան է Պարթոքի, Խաչատուրեանի, Բալչանեանի:

Ուրախառիթ երեւոյթ է տեսնել թէ վերջին երեսուն տարուան ընթացքին հայրենիքի երգահանները անկեղծօրէն մօտեցած են Կոմիտասի, եւ բոլորն ալ կ'ընդունին զայն իբր հայ երաժշտութեան հարուստ չեմարան:

Հ·– Այս հաստատումներէն ետք, կըրնա՞ք սահմանել «Քաթրա»յի նպատակը· ի՞նչ ըսել կ'ուզէ ան, ի՞նչ ըլլալ:

Պ·– «Քաթրա»յի աշխատութիւնը կը միտի նախ եւ առաջ դտնելու, գտելու, ճաշակ զարգացնելու, ծանօթացնելու, թէ՛ հայ հասարակութեան եւ թէ օտարներու, ինչ որ ունինք: Իսկանը:

Կը հաւատա՞ք երբ ըսեմ ձեզի թէ հայ երգահաններու ցանկին մէջ իսկ, մինչեւ իսկ Ա· Խաչատուրեանը նկատի ունենալով, եթէ չկարենանք այդ ծանօթացման աշխատանքին մեծ թափով լծուիլ, կը մնան միայն չուկայիկ հաչիւները եւ անոնց ենթակայ եղողներ, որոնք պիտի վրնան աւելի ինքզինքին ծանօթացնել:

Չմոռնա՛լ, թէ մեր լաւագոյն դեսպաններն են մեր երգահաններն ու մենակատարները: Անոնց գործերը թարգմանութեան չեն կարօտիր· դիւրաւ կրնան հայ հանճարը ծանօթացնել, նաեւ սիրցնել: Իր համեստ պայմաններուն մէջ իսկ, «Քաթրա» ունի արդէն քանի մօտ առաջին ունկնդրութիւն տալիք, նուագախումբի ընկերակցութեամբ եւ կամ խմբերգով: Խմբերգ բառը ինծի մտածել կու տայ երգչախումբերու մասին· պէտք է դուրգուրալ անոնց վրայ, որովհետեւ հոգ աւելի դիւրաւ կարելի է հասարակ յայտարար գտնել հայ եւ օտար համայնքներու միջեւ: Լաւ պատրաստուած յայտագրերով, լաւ մեկնարանուած հայ երգով, ինչ որ սրտէն եկած է, անչուշտ պիտի երթայ թախիլ սիրտերու:

Հ·– Պիտի ուզէինք գիտնալ «Քաթրա»յի ծագումի պարագաները ու անցեալին մասին ալ, մինչեւ ընդմիջումի շրջանը:

Պ·– «Քաթրա»յի պատմութիւնը կը սկսի 60ական թուականներու սկիզբը, երբ Բ· Թօփալեանի հետ վ'անցնէինք Ա· վընիւ տ'Իէնայէն, չքեղ ապարանքի մը առջեւէն, ուզած էինք տեսնել անոր պատին վրայ ցուցատախտակ մը, «Հայ արուեստի զարգացման կեդրոն» արձանագրութեամբ:

Թօփալեան զիս օր մը ծանօթացուց Քէրէսթէճեանին, ըսելով· «Անունը Գրիգոր է, անունը Գեղամ է» եւ ձգեց հեռացաւ, աւելցնելով· «զիրար այնքան լաւ պիտի հասկնաք, որ իմ ներկայութիւնս աւելորդ է այլեւս»:

Քաթրայի առաջին հիմնադիր անդամներուն կարգին՝ Գառզուն, Բ· Պետրոսեանը, Զատիկ Մուրատեանը, Հ· Վէրնէօյը նոյն փութկոտութեամբ միացան արուեստի զարգացման միութեան մը: Միութիւնը կազմեցինք 1972–ին, 15 հիմնադիր անդամներով· 2 – 3 տարուան մէջ անդամներու թիւը չուրջ 500 եղաւ, ունենալով իրենց չուրջ մօտ 2000 համակիրներ, որոնցմէ մօտաւորապէս 400–ը Միութեան կիմէի սրահին մէջ մեր տարբած մշակութային, երաժշտական ձեռնարկներուն կը հետեւէր· իր լաւագոյն շրջանը տեւեցաւ մինչեւ 1978· չարժումը ընդհատուեցաւ կամքէ անկախ պատճառներով, 65 ձեռնարկ կազմակերպելէ ետք: Այս ձեռնարկներուն մէջ կային նաեւ Մարսէյլ, Թեհրան, Լիզպոն տարբուած երաժշտական երեկոյթներ ալ:

Ընդհատումի պատճառներէն մին անշուշտ որոշ հիմնադրամի մը չգոյութիւնն էր ու պատասխանատուները ստիպուած էին օրը օրին աշխատիլ:

Վերականգնումի ներկայ շրջանին մաղ-

●►

ԻՐՐԵՒ ՄՈՒՏՔ

ԲԱՂԵՒՏՈՒԹԻՒՆ

արուեստագէտի մը օրագրէն

Օրագիրը որ կ'ըսեմ՝ ձեւն անոր նման է միայն: Գրելը առօրեայ յատկութիւն մը չէ ինծի համար: Ու գուցէ տեսակ մը զժգոհութեան զգացում՝ չկարենալ տալու երկիւղէն՝ արուեստի չուրջ մտածումները որոնք տարիներու ընթացքին հետզհետէ կարեւոր թուիլ սկսան ինձ, հասկնալ փորձելու համար կեանքին իմաստը՝ երաժշտութիւն ընելու եւ կարդալու կը մղեն զիս նախընտրաբար հիմա, քան գրելու:

Արուեստագէտի հանդամանքով է որ կրնամ համարձակիլ ներկայացնել այս թուղթերը գրուած 1970 – 1980-ի միջեւ: Մէկ տեղում որ կու գայ նոյն կարգի երկու փորձերէ եաք: Գրեթէ ամբողջութիւնը լոյս տեսած է «Յառաջ»ի մէջ: Արուեստագէտը արուեստասէրէն զանազանող էական կէտը՝ ոճէն ալ անդին՝ սրտին խօսքն է: Սահմանը անոր:

Առաջինին ձայնը աւելի հեռուները պարտի արձագանգ գտնել: Տիեզերականին ձգտող թրթռացում մըն է արուեստագէտին սրտի զարկը: Գիտունին նման յանդուգն՝ գալիքն է որ կ'արտայայտէ՝ յաճախ անժամանակ:

Մինչ արուեստասէրը դոհունակութիւնը կը փնտռէ առաւելապէս իր սրտին: Առօրեային կշռոյթը կ'ազատուրցնէ, զբաղուրթեանց տատղուրթիւնը կը նուազեցնէ, կեանքը կ'ազնուացնէ:

Դիտուած այս անկիւնէն, իրաւ է թէ այդ մէկը աւելի իսկ ազատութեան սահմաններուն մօտ կրնայ գտնել ինքզինքը երբեմն: Ծածկատող միտք՝ ընդօրինակելի ոչինչ իր ընթացքին մէջ՝ իրրեւ խորք: Ունի սակայն ան միօրինակ ու մեղմիւ մեներգն իր ամէնօրեայ: Կը սիրէ փոխանցել ոգեկան ուժ մը իր նմաններուն: Ընտրելու ճաշակն ու ազատութիւնը զարգացնող հոգիներու:

Այդ չքեղ ազատութեան՝ կանուխէն սիրահարեցայ:

Հին թղթիկներէն ոմանք զարմացուցին զիս:

Նախընտրեցի չվերամշակել նաեւ զանոնք, երբ գտայ հոն մտածումներ, որոնք չէին բոլորովին համապատասխաններ իմ այսօրուան արուեստի ըմբռնումներուս: Երբեմն կրճատեցի:

Ինչո՞ւ չընդունիլ ճաշակի ելեւէջները երբ անոնց ելակէտը սիրտը մնայ:

Արեւուն՝ հասկերը կրնան խաչաձեւ մնալ առանց սլացիկ ընդոստումներու արգելք ըլլալու:

Սոյն աչխատութիւնը դիպուածի մը արդիւնքն է: Գիրքը կազմուեցաւ ինքնաբերաբար ուր կը գտնուէի ստիպողաբար:

Գիչերները ինքնամոռաց արտահոսող խանդավառութեամբ մը կ'երգէի, կը գրէի ու կը խնդայի միս մինակ: Պանդոկի մը սենեակը: Օրուան միակ հաճելի ժամերս:

Երբ մէկտեղումը աւարտեցաւ նոր մտմը աւելցուցի:

Յուսամ այդ քանի մը էջերուն փորձի երանգները իրարու չեն համեմատիր հին գեղագիտական մը առաւերին ու լոյսին:

Ինչո՞ւ չսկսիլ արդէն այդ էջերով:

Արձակուրդի օրերով:

Նորը, թող ըլլայ հինին ծառայ: Ու ինչ անհուն հոգեկան վարձատրութիւն, եթէ՝ Սփիւռքի իրականութեան քանի մը իրաւ արուեստասէրներ չահեցնելու ալ ծառայէր ան՝ մոռցնել տալով առօրեային բռնակալ կշռոյթը:

Լոֆարիօ, Օգոստոս 1984

***

Քափ Սաթքէն

Առաւօտ՝ ամպոտ է օդը:

Երկկ գիչեր հասանք:

Արձակուրդի տասը օրերս ապրելու կուգամ հոս ամէն տարի:

Օրուան մէջ՝ լողալ, կարդալ, քալել, քնանալ: Գիչերը՝ երկուքը միայն. գիրք եւ քուն: Շուրջս՝ միօրինակ կը գանան ժամերը: Իտալիան հոն է: Կ'ուզեն տեսարժան վայրերը այցելել: Ծովափը մաքուր՝ երկրին բնութիւնը չքեղ հանդարտութիւն մը ունի:

Արձակուրդի տասը օրերուս՝ այդքանով կը գոհանամ: Պատ՞յոր: Խոստո՞մը: Վա՛ղը:

2

Պէտք է յարմարիլ: Կ'ուզէ՞ք Սէն-Փօլը–Վանս երթալ այսօր: Այո՛: Կ'ուրախանան: Ճանդալառութիւնը զգալագին կը նուազի սակայն երբ յայտնի կ'ըլլայ թէ Փօլ Քլէի նկարահանդէսը տեսնել պիտի ըլլայ մեր պատճոին գլխաւոր նպատակը: Ի գուր կը փորձեմ բացատրել թէ տարուան ցուցահանդէսն է այս մէկը: Թէ Մահկիճ հիմնարկութիւնն է սարքած, ժողվել յաջողելով երկու հարիւր յիսուն նչանակալից գործերը յառաջապահ նկարիչին:

Վերջին պահուն փոխադարձ պատճոի մը սակարկութիւնը կը տիպտիպմ ընդունիլ: Ձամբայ կ'ելլենք: Մտովին օրս Քլէին եմ յատկացուցած: Միայն իրեն:

3

Դարուս ամենամեծերէն մին անկասկած Փօլ Քլէ: Ոչ միայն իբր նկարիչ: Այլեւ՝ խորհող միտք: Եւ որքան մօտեցած է ան երաժշտութեան սահմաններուն: Այդ եզրին չուրջ, յաճախ նոյն գիմագծով ներկայանան կարծէք նկարչութիւն, բանաստեղծութիւն եւ երաժշտութիւն. սահմանաբար չըլլար գուցէ երբեմն անոնց միջեւ:

Ոգեկանը տալով վերացականութեամբ մը ազատ, ուր կը միանան արարչական նախնական ուժերը:

Զգացնելով թէ մարդ իր բջիջներուն մէջ պահուրտած ուժէն օգտուելով է, որ կը փոխանցէ իր նմանին «ըլլալու» գաղափարը: Փօլ Քլէի արուեստը, հակառակ իր վերպարային դրսեւորումին, բան չի ներկայացներ արդէն, այլ՝ իր ներկայութեամբ կ'ապահովէ որ իմանաս տեսածդ: Կամ տեսնել կարծածդ:

Մինչ կրօնականին մօտ չունչ մը կը զգաս անմեղուկ, արուեստը կու գայ հոս սանձել անձկութիւնդ: Աչտեսանելի սանդուխ մը կը Քլէ բարձրացուցած է քեզ իր մօտ: Պատուհան մը: Հրաւէր մը: Ազատ համարձակ դուրսը՝ դիտելու նախ: Ճեռոյ դուրս ելլելու: Բայց աւելի մօտիկը պատուհանին, սիրտդ առլցուն այն սիրազեղ զգացումով թէ ճչմարիտ գեղեցկութեան մը հետ է ժամադրութիւնդ, յանկարծ գտնես զէմդ պաղ անջրպետ մը: Որ ունենար ուրիչ երկինք:

Ու դարձեալ բացուէր նոր պատուհան՝ մագլցէիր՝ նոյն զգացումով, եւ այսպէս չարունակաբար, հետզհետէ աւելի մեծ պատուհաններով՝ մինչեւ գինովութիւն: Կեանքին հոսանքը բնորոշող երազ մը:

4

Բնութեան խաղն է. հրամցնել բազմազան առաջադրութիւններ՝ ճչմարիտին տարազով: Իրաւը գտնել՝ յատուկ մեր ջանասիրութեան կը կարօտի: Ու նեղ է արահետը որմէ պիտի կարենայ գուցէ անցնիլ արուեստագէտը՝ երբեմն նոր միջոցներ գտնելով՝ տանելու համար մեզ

●▶

թելի է, որ կարենանք կարգ մը անարատարարութիւններու զարմանը գտնել. այդ իսկ պայմանաւորուած է հետաքրքիր արուեստագէտներու թիւը աճեցնելով, բացատրելով իրենց, թէ անուղղակի կերպով, մարդ երբ ինքզինքը կը զարգացընէ, որոչ չափով ալ կը սատարէ իր ազգին զոյատեւման եւ վերելքին:

Հայ Սփիւռքը պէտք է ունենայ իր մեծ արուեստագէտները, պարտադրէ զանոնք, որպէսզի ան ալ իր կարգին կարենայ իր գեղեցիկ ղերը լաւագոյնս կատարել:

Աւելորդ պիտի չըլլայ կրկնել, թէ տեսակարար սկզբնական պատճառներով անկարելի է որեւէ մէկ զաղութի ուժերով իրագործել այս նպատակը. մինչեւ իսկ եթէ ըլլայ այդ զաղութը ամէնէն բարօրը նիւթական դեռնի վրայ, ինչպէս օրինակ, ամերիկահայ զաղութը:

Հայ մտաւորականին կ'իյնայ բացատրել այս իրողութիւնը առանց դասակարգի խարութեան, բոլորիս: Բան մը, որու Սփիւռքի հայ մամուլը իրազեկ է եւ այդ ուղղութեամբ կ'ընէ իր կարելին: Բայց հաւատացէք, ամէնօրեայ անվիւն մը այդ ուղղութեամբ, աւելորդ պիտի չըլլար, երբ նկատի առնուի որոչ դասակարգի մը մակերեսային ըմբռնումը: Այս ուղղութեամբ կը խորհիմ որ «Բաթթրա»յի նման բոլորովին ազատ եւ լայնախոհ արուեստի բջիջ մը կրնայ միութեան զօրաւոր օզակ մը հանդիսանալ բոլոր զաղութներուն միջեւ, լայն տեղ ալ տալով հայրենիքէն ուժերու:

Հ.– Իսկ ի՞նչեր ունիք ըսելու «Բաթթրա»յի նոր շրջանին մասին. ի՞նչ նկատումներով կը պատրաստուին յայտագիրները:

Պ.– «Բաթթրա»յի 1987 – 88 տարեշրջանը կ'ընդգրկէ ինը յայտագիր, ու անոնցմով կենդանի ապացոյցը կը բերէ միջազգութային օզակ մը հանդիսանալու ջանքին, նկատի առնելով, թէ հոն կան թէ՛ երիտասարդ մեկնաբաններ, թէ առաջին ուկնդրութիւններ: Ապահովուած է նաեւ բոլորովին երիտասարդ ուժերէ կազմուած նուագախումբ մը, որ առանց այլեւայլի աւելի դիւրին է աչխատցնել նոր գործերու վրայ եւ աւելի խանդավառութեամբ, պայմանաւ որ մեկնաբանելու լաւ կարողութիւն ունենան: Մակարդակի զիջողութիւնը, ժողովրդական կերեսնալ ըլլալու ձգտումով, դէթ այս մարզին մէջ, որեւէ զրական արդիւնք չի տար:

Քննադատը պէտք է իր գիտցած, ուսած ձեւով քննադատէ յայտագիրը եւ մենք վարժութիւնը պէտք է ունենանք լաւագոյնս ըմբռնելու անոր դիտողութիւնները: Իրաւունքը լաւագոյնին կ'երթայ ի վերջոյ: Հայը բան մը աւելի պէտք է զժուարահաճ ըլլայ իրենին հանդէպ, եթէ կը սիրէ զայն: Այս է որ դիտած, տեսած եմ քառասուն տարուան ընթացքին մեզի նման եւ մեզմէ աւելի յառաջադէմ տարբեր համայնքներու մէջ: Եւ ասոր յուն պատճառը այն հասկացողութեան մէջ վրը կայանայ, որ, այն տարբերութիւնը որ ինքնին հարստութիւն մըն է, պէտք է բիւրեղացած ըլլայ իր լաւագոյն կաղապարին մէջ:

Կայ նաեւ սա իրողութիւնը, թէ ամէնուրեք բնութեան մէջ կը տեսնուի որ եթէ զոց զրութեան մը վրայ ճնչում բանեցուի, այդ զրութեան մէջ գտնուող զանազան ուժերն ալ այդ դուրսէն եկած ճընչումին հակառնեալ հաւասար ուժեր կը ստեղծեն. եւ ինչ որ իրականութիւն է իբր բնութեան օրէնք, ընդհանուր առմամբ ընկերային կեանքի մէջ ալ ընդունելի է: Այնպէս, որ մեր Սփիւռքը պէտք է զիտնայ ապրիլ ոչ թէ զուրսի ճնչումները ամլացնելով, որ համահաւասար է ձուլումի, այլ իր մէջ, իր ստեղծագործ երեւակայութեամբ գտնել ջանալով հակոտնեայ հաւասարակչռող ուժերը:

Այս իմաստով, հայ մտաւորականին, հայ արուեստագէտին համար զուրսի աչխարհը ոչ մէկ ժխտական հանդամանք ունի. ընդհակառակն: Օրինակ, երբ հայ մենակատար մը կը մեկնաբանէ Մոցարթ, Ռավէլ, Խաչատուրեան, նոյն յաղողութեամբ, այն ատեն օտարին համար Խաչատուրեան մը աւելի համաչխարհային չափով հասկնալի կը դառնայ, որովհետեւ մեկնաբանին ներաչխարհը նախապէս աւելի հարստացած իսկ է զուրսի աչխարհէն ալ առածներով:

Մեկնաբանութիւնը ապրում է, կեանքի արտայայտութիւն է. ընչաւութիւն է. այն մեկնաբանը որ զիտէ խտացնել իր ընդոծին ուժերը եւ զարգացման բոլոր կարելիութիւնները, իր ազգին լաւագոյն ներկայացուցիչը կրնայ ըլլալ: Հաւանաբար ունինք այսօր այս կարգի 20 – 30 արուեստագէտ, բայց զժբախտաբար մէկ քանին միայն վերյած են իրենց անունը համաչխարհային զարձնել, չունենալով իրենց եաին կռթնելիք ամուր պատը, որու առաջին որմնադիրները, մենք Հայերս պէտք է ըլլանք:

Հ.– «Բաթթրա»յի ընել ուզածը կրնա՞ք ըսել, թէ որոշ չափով մը օժանդակել է մեր իմքնապաշտպանութեան գործին, ըստիւռիին դիմագիծ մը տալու ջանքերուն. ու ասիկա մշակոյթի, արուեստի նամբով:

Պ.– Հաւատացէ՛ք, չափի հարց չէ, մերձեցումի հարց է: Որովհետեւ չափը ինքնին կարելի է բազմապատկել զաղութային, համազաղութային, համաչխարհային եռատանիի մը պատչաճեցնելով աչխատանքը, բայց ոչ՝ մերձեցումը հարցին. այսինքն ծրագրեալ աչխատանքը, սկեպտիկ կեցուածքը, խօսքէն գործի անցնելու ժամանակաչրջանը, փորձուած աչխատութեան մը թերիները սրբագրելու իրատեսութիւնը:

Այս մերձեցումով աչխատող գործիչը, ըլլայ ան արուեստի կալուածին մէջ կամ ընկերային հարցերուն, լուծել ջանացած հարցերուն առընթեր պէտք է իր մէջ սրնուցանել գիտնայ զժգոհութեան զգացումը. որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ արդիւնքը, անբաւարար է կարիքներու համեմատած, կարեւորն ըլլալով արդիւնքին հասնող ճամբաներու ճչդումը:

Որ կողմէն ալ նայինք, պէտք է ջանալ Սփիւռքի ապրելակերպին տալ ուրիչ տարազ, աղուորցնել անոր ապրելակերպին որակը: Ասոր ալ առաջին պայմաններէն մէկն է հաւանարար ամէն կերպով ուժոյնել հաղորդակցութեան միջոցները անխափ բոլոր զաղութներուն միջեւ:

Այդ իմաստով է ,որ հակառակ անոր որ չատ համեատ աչխատութիւն մը կարելի է նկատել, յառաջիկայ ամիսներուն ընթացքին կը ջանանք նաեւ վերակսել «Բաթթրա»յի տեսարակները, որոնք պիտի ըլլան փոխն ի փոխ հայերէն, թէ երկվեղու: Այնչուչտ չի բաւեր տպել, պէտք է նաեւ տարածել:

Այս ուղղութեամբ Փարիզ առանձնաչընորհեալ կեդրոն մը դիրքը ունի արուեստի բոլոր ճիւղերուն նկատմամբ, ունենալով նաեւ համբանքով զէթ ուժով հայ զաղութ մը իր ծոցին մէջ: Այնպէս որ, քիչ մը աւելի բեռնաւորուած պարտականութիւն կ'իյնայ Փարիզի ամէն կարգի գործիչներուն:

Նպատակը պէտք է ըլլայ կապեր ստեղծել. ինչ որ չարժումի մը էութիւնն իսկ է. կապեր, սակայն, որոնք մնան ազատ, առանց որեւէ կաչկանդումի: Նաեւ ըլլան կապերը կենդանի մշակոյթի մը, որ պիտի պատչաճէր բոլորին միատեղ, առանց անդունդի ուսեալին – նուազ ուսեալին ու երիտասարդին – նուազ երիտասարդին միջեւ: Ու եթէ մեր այս զրոյցին մէջ երաժըչտութիւնը աւելի լայն տեղ գրաւեց, անոր համար է, որ ան մարզկային իրերահասկացողութեան տանող լաւագոյն ուղիներէն մին է:

Հ.– Վերջին կէտ մը եւս, վերադառնալով «Քալէիտոսքոփ»ին. ի՞նչ նկատումով արդեօք հոն դրուած նկարները առնուած են Աստտուրի գործերէն:

Պ.– Որովհետեւ իր պատկերները «Քալէիտոսքոփ»ի բեկորներ կրնամ նկատել. որովհետեւ իր թեկանուած, հրդեհուած տեսիլքը յարաբերական ձեւով «Քալէիտոսքոփ»ին ամենամօտիկ արուեստագէտը կ'ընէ զինք:

***

Որպէս զժուար սահմանելի ամբողջութեան մը –Սփիւռքի– մէկ մասնիկը երբ կը խօսի Գ. Համբարձումեան, այդ ամբողջութիւնը աւելի լաւ ու դէպի լաւագոյնը տանող ղեղագիրը պարզ է իրեն համար. պէտք է կարենալ ղեկավարել ու նպատակի մը ծառայեցնել մեր տարբերութիւնները. եթէ ոչ, աւանդականը պահելու պարզ ջանքն է միայն որ կ'երկարի ու կը վերածուի տեսակը պահպանելու նախնական մտահոգութեան մը:

Ու արուեստն ու մշակոյթն են, որ աւանդականը պահպանելու մտահոգութիւնը վերազանցել պիտի տան մեզի, մեր արժանաւոր դոյութեան արդար ճամբայ հարթելով Ի. գարու վերչաւորութեան արուեստներու, մշակոյթներու ամէն օր քիչ մը եւս մօտեցող, գիրար հասող, խաչաձեւուղ աչխարհին մէջ: Ուրեմն ինք քալաւեղական, թէ «հայ երաժշտութիւնը լաւագոյն փաստն է հայ ժողովուրդի արուեստի բարձր ըմբռնողութեան» իր ծրագրած ձեռնարկներով լծուած է պահելու մեր այդ հարուստ գանձարանը: Իր այս ջանքին մէջ, վստահօրէն, պետուածը ամէն առատաձեռնութեամբ առակ է յաջողութեան սատարելու. կը մնայ մեռալին միւս կողմը. պէտք է ունենալ այդ պեզումէն ձեռք ձգուած, գտուած րիւբեղները իրենց ներկայացուած «ցուցափեղկ»երուն մէջ գիտող, վայելել գիտցող աչքերու ներկայութիւնը, հետաքրքրութիւնը, եւ «տեսէ՛ք, սա ի՛մս է, մե՛րն է» ազազակող հոգիներու հպարտութիւնը:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ինչ-որ բան ասելու, նրան ինչ-որ բան հարցնելու, նրա հետ ինչ-որ բան անելու։ Ամեն ինչ ավարտված էր։ Ես ոտքի կանգնեցի, ուզում էի գնալ, բայց նա ինձ ետ կանչեց։ Ես նորից նստեցի։ Նա ինձ ասաց, որ ինքը ոչ մի բանի կարիք չունի, որ ինքը ամեն ինչ ունի, որ ինքը ոչ մի բանի կարիք չունի։ Ես նորից ոտքի կանգնեցի, նորից նստեցի։ Նա ինձ ասաց, որ ինքը ոչ մի բանի կարիք չունի, որ ինքը ամեն ինչ

պէս: Բնութեան գիտակցութեան ներքեւ կատարուէր խաղը: Այդ առեն նիւթ եւ ոգի պիտի նշանակէին նոյն արարչական ուժին հակընդդէմ զոյգ երեսակները միայն:

Այդ մասին, անբարեյոյս, առանց ըստոյգ ապացոյցի, կը հաւատամ:

Թէ ոգին ալ նոյնքան ուժ է քան նիւթը: Տարբերութիւնը տարողութեան, կարգ ու սարքի հարց պէտք է ըլլայ կարծէք: Եթէ գոյութիւն ունենային երեք կարգի ուժաքարեր, խորհինք· չէ կարելի յատկացնել նախնականը բնութեան չինանիւթին տիեզերական, երկրորդը քիմիական կեանքին, եւ ինչու ոգեղէնն ալ չունենար իր քարը: Երրորդը: Ու ինձ հաւատացնողը այդ երրորդութեան, համոզիչ ազդակը այս իրողութեան՝ մարդուն յղանալու ազատութիւնն է ստեղծագործ: Արուեստը:

16

Երբ կ'ըսեն՝ արուեստ գոյութիւն չունի այլեւս հինգ հազար տարի առաջուան ըմբռնումով, չեմ հաւատար:

Երբ կ'ըսեն՝ ամէն ոք արուեստագէտ է այլեւս չեմ հաւատար:

Երբ երաժշտութիւնը ազմուկի վերածուելու աստիճան կ'աղաւաղուի՝ հո'ն կը կորսուիմ, չուրջս սահմանաքար չգտնելով: Եւ որքան կ'ուրախանամ հաստատելով թէ արդի հայ երաժշտութիւնը ազմուկ չէ: Կարամուրզա, Կոմիտաս, Խաչատուրեան, Եարտըմեան, Մխիթարեան, Բաբաջանեան, Ալան Յովհաննէս, Ճէլալեան, Ցարուքիւնեան, Մանաս, Մանսուրեան, Խուտոյեան, Մելիք Ալանեան եւ բազմաթիւ երիտասարդ երգահաններ, աշխատեր են ու կ'աշխատին հայ ազգայնականութեան եւ արտայայտականութեան յատկանիշներով: Հարուստ, աւելի ազատ լեզու մը գտնել անոր, ինքնայատուկ անուշութեամբ: Հայ երաժշտութիւնը այսօր, իր ախորութեանը մէջ կորովի ու տարօրինակ խորհուրդով մը լուրջ, հակառակորդներու ինքնուրոյն միութիւն մը իրագործած է: Մանաւանդ՝ զինքը հասունցնող հողին նման, միշտ արտայայտական կը մնայ, խորք ունի: Ու բազմաձայն մշակումը հայ երգին չէ չորցուցած կենսալից աւիշը: Անկեղծութիւն կը տիրէր դարուն սկիզբը՝ աշխատանքի երգերուն աղբիւրի թէ հարսանեկան երգերուն, պանդուխտի երգերուն մէջ: Մշակումը խելացի՝ թոյլ տուած է որ չխաթարուին անոնց խորքը: Ինքնաբերութեամբ օժտուած այդ անմիջական խորքը կը լուսաւորէ մեղեդին իր զանազան ձեւերուն մէջ: Ինքնատիպ արդիական տարրերովն իր, սքանչելի կշռութեական հարստութեամբ, իր չեչտերը գետեղելու եզակի բնութեամբ, հայ երաժշտութիւնը իմաստալից լաւագոյն փաստն է հայ ժողովուրդի արուեստի բարձր ըմբռնողութեան: Ու եթէ մի'ուզենք պարտադրել մենք զմեզ՝ հայ սիփուռք քաղքենի՝ չհայ աւելի օգտակար ճամբայ, քան հոգեւին հայ մնալ, իրապէս մաս կազմելու համար տիեզերական ուժերուն, եւ պատկանելու համար համամարդկայինին:

Գանի առանց անցեալի գիտութեան ապագայ չի կրնար գոյութիւն ունենալ ըստիւրքի համար: Եւ ա'յդ, արուեստով ու մշակոյթով կրնայ լաւագոյնս փոխանցուիլ· երաժշտութիւնը մնալով ամենադիւրին ուղին: Անցնող քաղաքակրթութիւններու տեւողութեան եթէ արուեստը հաղորդակցութեան պատուական միջոցն է, մարդ մարմնականօրէն պէտք է կապուած մնայ իր մշակոյթին: Որովհետեւ՝ յարաբերութիւն կայ իր ժողովուրդի հոգւոյն խորքերը թաղուած զգայնութեան եւ, անոր՝ կարենալու, իմանալու, ըմբռնելու, աշխատելու եզանակներուն միջեւ: Ու այդ պարագային, նկարչութենէն կամ բանաստեղծութենէն ալ աւելի դիւրին չէ՞ գտնել անձնականութեան ուղին երաժշտութիւնով:

Աշխատանքի երգ մը պարզունակ, է՛ նաեւ փիլիսոփայութեան մը խարիսխը: Դիւրահասկնալի կշռութաւոր վերացական լեզուն անոր, մեզ կը մօտեցնէ տեսակարար մեր յատուկ ինքնութեան: Ինչ լաւ որ հեռանկարը հայ երաժշտութեան ակընկալել կու տայ տեւական գոյութեան իրաւունք:

Կա՞յ ժողովուրդներու մշակոյթին մէջ խորհրդանիշ մը աւելի օրինակելի, իրեւ յաւերժութեան բնական տարերք՝ քան իր երգը:

Գ. Հ.

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՆ

ԵՐԱՆԻ ԹԷ ՉԸԼԼԱՑԻՆ...

«Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ը տակաւին տակաւ պիտի խմբէ հրատարակութիւններու ամբողջ հունձք մը, որուն մասին յաճախ ոչինչ կը գրուի ո'չ մէկ տեղ: Գիրքեր են ատոնք, որ աշխարհիս բոլոր կողմերէն կը ղրկուին խմբագրութեան «գրախօսութեան խնդրանքով»: Ատոնք երբեմն դեղեցիկ, գեղագարդուած, գունագոտիպ, այսինքն՝ մեծածախս գործեր են, որոնց մուտքին զետեղուած կը գտնենք մեկենասներուն լուսանկարը, ճոխացած՝ հեղինակին, առը մօր կամ կնոջ լուսանկարով, կենսագրութեամբ եւ մասամբ նորին: Երբեմն ալ համեստ, վիմատիպ ու մեքենագիր հատորներ են, որոնց մեծատառագո՛նդ գրիչները ազգիս մատուցած իրենց ծառայութիւնը կ'ոճաւորեն կաղացող հայերէնով, ուղղագրական սխալներով, վրիպակներով եւ մասամբ նորին:

Ատոնք կը կազմեն մեր գրականութեան մէջ իսկական ենթագրականութիւն մը, ուր կը ցոլայ սովորական, տանելի, անհամ ճաշակ մը: Զի պակսիր անշուշտ յատկանութիւնը հայ ժողովուրդէն կամ հեղինակի անձէն բան մը փրկելու երանելի առաջադրութեան: Ընթերցողը անկասկած դէմ յանդիման կը գտնուի այրտադրութեան մը, որ ունի ախտաբանական արժէք եւ իրրեւ այդ՝ կրնայ նիւթը դառնալ ընկերաբանական վերլուծումի մը:

Այս գիրքերուն տպուիլը գործ կը հայթայթէ մեր տպարաններուն: Բայց ոչինչ կը բերէ հայ գրականութեան: Այսուհանդերձ կ'արժէ, որ ընթերցողները իրենք ծանօթանան տրուածին գոնէ մէկ մասին: Ուստի՝ հոս կը գտնեն գրքերէն վերցուած յատկանշական տողեր ու պարբերութիւններ:

Անշուշտ, երբեք նպատակ չունինք յիմարապատում մը կազմելու պատուական հայորդիներու ի վնաս:

● Թեհրան, Լուսիկ Մելիքեան, «Անի» հրատարակչատուն, Քալիֆորնիա, 1985:

«Լուսիկ, սիփուռքահայ, մասնաւորաբար ամերիկահայ գրական իրականութեան մէջ մշտնջենական ներկայութիւն մըն է, հայ գրական շարժումներուն հանդէպ իր ունեցած անհուն սիրով եւ ստեղծագործող մշտանորոգ վաստակի նուիրագործումներով» (էջ 3):

● Ատուածամայր, Ասողիկ, Փարիզ, 1986·

«Տիրամօր անապական կուսութիւնը, որպէս անուշ բարատուն, լուսաւորում եւ ջերմացնում է մարդկանց հոգիները» (էջ 6):

● Ու· Սարոյեանի Լաբաֆիոյ գիշերը, Յակոբ Ադամեան, Պէյրութ, 1985·

«Այո՛, մենք ալ տեսանք բարի հսկան: Մինչեւ հիմա չգրեցի այդ նշանաւոր հանդիպման մասին: Առաջին օրէն իսկ որոշած էի անմիջապէս գրել: Սակայն չեղաւ: Պատճառը ծուլութիւն չկարծէք: Պարզապէս այդ շրջանին մէկը միւսին եռեւէն հասան Սարոյեանին նուիրուած ծանօթ գրագէտներուն գործերը: Երանի թէ կարգացած չըլլայի: Ի՞նչ կրնայի գրել կարգալէ ետք Վահագն Դաւթեանի «Բարի Հսկան»: Ի՞նչ գրէի Յովհաննէս Շէօհմէլեանի բանախօսութեան տեղեկանալէ վերջ: Ատոնց վրայ եկան լեռնոն քամելու, մէկը միւսին եռեւէն, կոկիկ հատորներ» (էջ 9):

● Առաջին Փորձեր (բանաստեղծութիւններ), Թադէոս Իսկէնտէր Եսայեան, Ամման, 1985·

«Ընթերցողէն կը խնդրուի ներողամիտ ըլլալ, եթէ ներկայացուած պատկերները գոյնզգոյն չեն, սա անոր համար է, որ հեղինակը սեւ ու ճերմակ գոյները միշտ նախասիրած է: Իսկ եթէ պատկերները թոխիչք կ'առնեն պարզ բառերով՝ այդ ալ անոր համար է, որ թափը թոխիչքի սկսած է նախակրթարանի սեմերէն միայն»:

● Երկրորդ Փորձեր (բեմադրական երգիծաբանութիւն) 1· Նոր Քոնդրէքթորը, Թ· Ի· Եսայեան, Ամման, 1985·

«Այս գրքոյկին նպատակը ուրախ վայրկեաններ ապահովելն է ընթերցողին համար: Կը խնդրուի ուրեմն խնդալ առանց մտածելու: ... Եթէ ընթերցողը լուրջի տանի ամէն բան եւ կամ նմանութիւններ երեւակայէ՝ հեղինակը այդ պարագային պատասխանատու չէ անոր սրտնեղութեան եւ կամ անոր արցունքներուն»:

● Մատեան հոգեդարձի, Անդրանիկ Ս-բարատ, Դամասկոս, 1985·

«Առաջին տարիներու մեր գրական փորձերը լոյս կը տեսնէին թերթերու մէջ: Ընկերներուս կարդացի տակաւին սաղմնային վիճակի մէջ՝ դիս փոթորկող պոէմի մը առաջին էջերը, նուիրուած մեր ժողովուրդին պատմութեան եւ ճակատագրին... ընկերներէն մին նկատել տուաւ որ կանուխ էր նման գործի մը համար... Թմբիրի մէջ մտաւ նախափորձս: Բայց պոէմին գարգացումը չարունակեց հիւսուիլ ինքն իր մէջ եւ ինձմէ ներս, տարուէ տարի: [...] Հասաւ 50ամեակը եւ գայն նախորդող ու անոր սթափեցնող մրթնոլորտը: Տարիներով ամբարուած ու դպուած միտքերն ու զգացումները ժայթքեցին... Այս անգամ ե'ս հաստատեցի որ կանուխ էր: Եղածը ժայթքում մըն էր: Պէտք էր գտել, դասաւորել, գեղեցկացնել... Սկսայ գրաքննուած ու հետզհետէ աշխատանքի»:

Ահա նմոյշ մը այս աշխատանքէն·

Դէպի Տէր – Ջօր, Հալէպ, Համա·
դէպի Տիգրիս, դէպի Հորան·
Անապատներ՝ մեռելաթաղ, նուրբ
աւազով կը պատանքեն
Մարմինն անոնց որոնք հոս հոն թուրքի
նման կը թափթփին
Քամած վերջին կաթիլն անտես
մաքառումի տառապանքին (էջ 79):

● Մի աղջիկ ու արեւ, Լուսիկ Մելիքեան, Ոսկետառ Հրատարակչատուն, Նիւ Եորք, 1982·

«Օրերը չարաքնարի չարանին կախուած՝ կրկնուած հէքեաթի նման թեւածում են քաղաքի գլխին:

Թեհրանի չափազանց կարճատեւ գարնան օրերը չարունակւում են տակաւին:

Ու, մէկէն կարծես մինչեւ երկրագնդի ընդերքը հասնող ահազանգով՝ Հայկական Ջարդի, եղեռնայուշ վիրաւոր ու կատղօրէն հնամաշի՝ Ապրիլ Քսան Չորսի օրը վրնջացող նժոյգի նման դոփում է գիտինները այս իրանեան մայրաքաղաքի»: (էջ 184):

■

ՎԱՐԱՆԴ

ՏՆԱՇԱՐԵՐ

Այստեղ ամէն դուռ մի երագ ունի,
Մայթերը բնաւ չեն տանում հեռու,
Նրանք շուաքն են վհուկ աշունի,
Որ մի օր հա'րս էր, շոյանք ու գարուն:

Այստեղ ամէն դուռ վառ երագ ունի,
Նաեւ դրասանգ, ծաքած արեան պէս,
Դա մի ափի չափ կտրած եղեւնի,
Վրան հանգուցուած ժապաւէն մի հեզ...

Ամէն տան դիմաց մի սառն սեւասիւն,
Որ՝ պահակում են հոսքը բաղաձի·
Ամէն սիւնի դէմ միեւնոյն առուն
Դարձել հայելի, սառցէ ապակի...

Պողոտան՝ շարժուն ու կարմիր խայտանք,
Պողոտան երակ տաք արիւնով լի,
Տնաշարերը կայանած գնացք,–
Տնաշարերը տուփեր նուէրի...

. . . . . .

Համր է ու հանդարտ բաղաձը համայն,
Լոկ մխահոտը ճարճատող փայտի,
(Ոչ մի ուշացում, ոչ մի ոտնաձայն),
Անցեալ տարին է, մոխնրանա՞յ պիտի...

Թեհրան, 1 / 14 / 1986

ՇԷՆՔԵՐ

Փուչ խեցիներ են թափւում
Մայթերի սալարկի վրայ·
Մարգարիտները խօսքի վատնեցին
Եթերում կանգնած
Հազարմէկ աստծուն գովաբանելիս,–
Կեղեւները թաց
Անձրեւում են, բայց
Որպէս ներշընչում այն բանաստեղծին,
Որ սիրում էր բարձր
Վայրերից նայել՝
Մէկ–մէկու կրպած տխուր բակերին,
Բակերում կապուած տխուր թոկերին,
Թոկերին կառչած տխուր յարկերին,
Յարկերից կազմուած տխուր շէնքերին,
Շէնքերում կանգնած լո՛ւռ սանդուխքներին...
– Հազարմէկ անգամ
Մուր աշխարհ ընկած իմ լոյս տխրութիւն,
Այս անգամ ների՛ր:

Թեհրան, 6 / 9 / 1985

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
8
MARDI
8 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.568
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.568

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԷՕԶԱԼ

ԿԱՆԽԱՀԱՍ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՇԵՑ

«ՈՉ»ԵՐՈՒ ԿԸ ՍՊԱՍԷՐ, «ԱՅՈ»ՆԵՐ ԵԿԱՆ...

—×—

Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 6, («պատմական» թուականը մը Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն համար) 26 միլիոն Թուրքեր կոպոյտ կամ նարնջագոյն քուէաթուղթերու մէջեւ պիտի ընտրէին, ա՛յո կամ ո՛չ ըսելու համար հանրավճիռով եւած հարցումին. – Վերցնե՞լ թէ ոչ քաղաքական նախկին ղեկավարներու եղած արգելքը քաղաքական կեանքի մասնակցելու:

Խօսքլ «ոչ»եր կ'ակնկալէր եւ այդ արդիւնքին ալ հասնելու համար ջանք չէր խնայած: Կ'ըսուէր թէ Ֆութպոլի ակումբներու դասաւորմամբ իսկ զբաղած էր: Ըստ լրագրմութեան, «ոչ»երու կը պատուէր այն չրջաններուն մէջ, ուր ակումբները, նախարարական միջամտութեամբ, առաջին դասակարգ անցած էին: Խօսքլ կը ձագկէր նաեւ իր հակառակորդները, որոնց քուէաթուղթը կապոյտ էր, այն առարկութեամբ թէ կապոյտը Ցուն նատանի գոյնն է, ատոր, անմիջապէս, կը պատասխանէր Լճկվիթ, դիտել տալով թէ «ոչ»երու քուէաթուղթն ալ – նարնջագոյն – համաչխարհներու վերապրուած էր ՕԹԱՆ-ի ռազմափորձերուն առեն, մինչ Տէմիրէլ կ'ըսէր թէ միասեռականներու գոյնն է: Ընտրապայքարի ամէնէն գոյներեցուցիչը սակայն նարնջագոյն քի շղթայ մըն է, պռոնկադրական, զոր վրան անցուցեր է Խօքլի մէկ խորհրդատուն հակայ «ոչ» մը վրան, որ երթալով կը փոքրանայ եւ «այսինքն՝ Թերեւս»ով կը վերջնայ, սկզբունքով անտեսանելի բայց, մամուլի Թղթակիցներ պարտադրած էին խորհրդատուին որ քաճկոնը քանկ ազդ· փառերգի ունկնդրութեան ընթացքին...:

Այս բոլորը, սակայն, օգուտ չունեցաւ եւ երկուշաբթի առաւօտեան Թրքական Թերթերու առաջին տեղեկութիւններու համաձայն, «այո»ները 52%–ի համեմատութեամբ յաղթած էին: Զգալով արդէն, թէ ի՞նչ կը կատարուի, քուէարկութիւնը Տգիւ վերջացած, Խօքլ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին կը յայտարարէր թէ խորհրդարանական կանխահաս ընտրութիւններ որոշած է, որոնք տեղի պիտի ունենան Հաւանաբար Նոյեմբերին: Ներկայիս Խօքլի կուսակցութիւնը – Ա-նովաթան – 400–ի վրայ 250 երեսփոխանական աթոռ ունի:

Ուրեմն, այս նոր ընտրապայքարին, կրկին հրապարակ կուգան Տէմիրէլ, Էճէվիթ, այսինքն հիները, որոնք կարօտով կը սպասէին այս օրուան 1982–էն ի վեր, երբ Սահմանադրութեան առաջարկ մէկ ոյթուածը (քուէարկուած՝ 92%–ով) կ'արգիլէր հին ղեկավարներուն որեւէ մաս-

(Շար·ը Դ· Էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Օգոստ· 27ի իր թիւով սկսած էր ուսումնասիրական չարք մը, որու խորագիրն էր «Փոքրամասնութիւնները՝ Օսմանցիներէ մինչեւ այսօր», իսկ հեղինակը տոչէնթ Զէթին Եէթքին: Յօդուածաշարքի սկիզբին, նախաբանին մէջ կ'ըսուէր, թէ նման ուսումնասիրութեան մը դրդապատճառ եղած է Սըթրազպուրկի ծանօթ հայանպատ վճիռը ու հայկական բանաձեւը, որ պարբերաբար տեղ կը գրաւէ Միացեալ – Նահանգներու ժողովներու օրակարգին վրայ:

Ամերիկա, Լրոպական երկիրներ ու Ռուսիա, այսօր եւս կը դատապարտէին Թուրքիան, մինչդեռ բուն յանցաւորը իրենք են, որ զրպած են փոքրամասնութիւնները, ու ջնջացած դպրոցական մը բնակչութեան վերածել Թուրք ժողովուրդը:

Ուրեմն, ներկայ ուսումնասիրութիւնը նպատակ ունի լոյս սփռելու պատմական դեղծումներու, գոյց տալով Թէ «ո՛վ, ի՛նչ բրած է»: Մանաւոր նորութիւն մը չկայ անշուշտ: Միշտ նոյն – անհամցած – յանկերգն է: Կ'անդրադառնանք իրրեւ պարզ արձագանգ:

***

Յօդուածաշարքին սկիզբը կը մատնանշուի 19–րդ դարուն Թուրք բնակչութեան Թշուառ վիճակը եւ ընդհակառակն, յատկապէս հայ փոքրամասնութեան բարօր, հանդիստ պայմանները: Պետական դէմք մը Ապտիւլ Ազիզի կը տեղեկացնէ, Թէ քրիստոնեաներու զաւակներն են, որ հնարաւորութիւն կ'ունենան Եւրոպա ուսանելու, ու ամբարելու պետական վարչամեքենան ղեկավարելու անհրաժեշտ դիտելիքները: Ան կ'աւելցնէ· – «Ցայտնի բան է, որ առանց քրիստոնեաներուն, մենք պիտի չկարենանք այս երկիրը վարել»: Նոյն չրջանին օսմանեան Պետութեան մէջ դրամագլուխին 50%–ին տէր են Յոյները, 20%–ին՝ Հայերը, 15%–ին մնացեալ Թուրքերը: Այս վերլիններուն այսպիսի ընթացքին կը հասնին Թուրքիա:

Յօդուածաշարքին զուգահեռ տրուած են նաեւ Բ· Սահմանադրութեան երեսփոխանական ժողովի ոչ – մահմետական երեսփոխաններուն նկարները, ուր կան Հայաձեան էֆէնտի, Գրիգոր Զօհրապ, Արթին էֆէնտի, եւայլն: Ցատուկ յիշատակութեան արժանացած է նաեւ Գարբիէլ Նորատունկեան, որ Պալքանեան պատերազմի տարիներուն Արտաքին նախարարն էր Օսմանեան կայսրութեան· ան կը ներկայացուի «Նախ նախարար, ապա Թղչնամի» խորագրով:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու առեւտրական, – կրթական, – վարչական դիրքերու տլրանալը կը սկսի յատկապէս 1839–ի Թագմինաթի Ֆէրմանով· ինչպէս ծանօթ է կայսերական այս հրովարտակը կը ջնջէր ազգային, ցեղային, կրօնական խտրութիւնները, ու համահաւասար անհատները կը նկատէր կայսրութեան բնակչութիւնը բաղկացնող այլացեղ տարրերը: Այս հրովարտակէն ետք առեւտրական, կրթական ու քաղաքական մարզերուն մէջ ծանօթ անուններ դարձան Թօքաթլեան եւ Քափամաճեան եղբայրները, Յովհաննէս եւ Պետրոս էֆէնտիներ, Միհրան Տիւզեան, Պետրոս Գուլումճեան, Արթին Տաատեան, Սահակ Ապրօ, Զարեհ Տիլպէր, Յովհաննէս Նուբեան, Սերվիչէն, Մնապեան եղբայրներ, Գարբիէլ, Սաեփան Ալանեան, Տիգրան Փէչտիմալճեան, Աղբրանիկ Կրճիկեան· պէտք չէ մոռնալ, որ Ս· Սահմանադրութեան երեսփոխանական ժողովին Բ· նախագահն ալ հայ մըն էր՝ Յովհաննէս էֆէնտի:

Ասկէ զատ, Հայեր էին կուսակալները կամ կառավարիչները Վանի, Էրզրումի, Էլազըղի, Ամասիոյ, Կեսարիոյ, Սիվրիհիսարի, Մալկարայի, Կիւրինի, Արաբկիրի, Խարբերդի նման կեդրոններու:

Այս նչումներէն ետք յօդուածագիրը կը յանգի այն եզրակացութեան, Թէ երկիրը Թուրքերու հետ, Հայերու եւս Պետութիւնն էր: Ու անոնք փոխանակ գոհանալու այս կացութեամբ, հետամուտ եղան հայրենիք մը ունենալու գաղափարականին, ու որպէս գործիք ծառայեցին մեծ Պետութիւններու, որոնք կ'ուզէին բաժան – բաժան ընել օսմանեան կայսրութիւնը: Ու հո՛ս իսկ է հայկական հարցին անարդար հանգամանքը, քանի որ օսմանեան հողերուն վրայ, ո՛չ մէկ չրջանի մէջ Հայերը մեծամասնութիւն կազմած են:

Այս կէտէն ետք, կարգը կուգայ ընթացիկ պնդումներու, ուր կ'ըսուի, Թէ Հայերը հակառակ իրենց վայելած առանձնաշնորհներուն, հասած բարձր դիրքերուն, գաւաճանած են իրենց «հայրենիք»ին, ու նեղ օրերու մէջ կանգնկէն դաւճանահարած զայն: Անշուշտ որ Հայեր սպանուեցան, սակայն սպանուեցան, երբ իրենց իսկ Պետութեան բանակները զարնելու, կամ դրացի Թուրք ազգաբնակչութիւնը կոտորելու հետամուտ էին:

Նոյն էջին վրայ յօդուածաշարքը տեղ կուտայ նաեւ Հայերու գեղապանութեան պնդումներուն ու յիշելէ ետք Վանի, Պիթլիսի, Սասունի, Զէյթունի, Կարինի դէպքերը, զրս «ապստամբութիւն» կը կոչէ, անոնց հետեւանքը կը նկատէ տեղահանութիւնը ու միմիայն այդ:· Տեղահանութիւնը պատժամիջոց մըն է ու նաեւ կանխազգուշական միջոցառում մը, ապստամբող զանգուածներու վտանգէն ղերծ մնալու համար:

Այս այլեւս մաչած կրկնութիւններէն ետք յօդուածագիրը ձեռք կ'առնէ յոյն փոքրամասնութեան պարագան, որ խորքին մէջ Հայերէ չատ տարբեր պատկեր չի պարզեր: Բարձր դիրքեր, նիւթական բարօրութիւն, ազատութիւններ, ու այս բոլորին փոխարէն կայսութիւնը պահանջելու, երկրէն որոչ հոգամասերու տիրանալու ձգտումը:

Օսմանեան պատմութեան մէջ փոքրամասնութիւններու երրորդ տեղը կը գրաւեն Հրեաները· անոնց մասին խօսելով, յօդուածագիրը կը յիշէ միջին դարուն Սպանիայէն Օսմանեան կայսրութիւնը ապաստանած Հրեաներու պարագան, ապա աւելի նոր ժամանակներու հրեայ ապաստանականները· այս վերջիններս աւելի դիտանականներ, կրօնաւորներ, արուեստագէտներ են, որոնք Հիթլերի հալածանքներէն խուսափելով Բ· աշխարհամարտի ընթացքին կը հասնին Թուրքիա:

Բոլոր այս Հրեաներն ալ կը տիրանան փայլուն դիրքերու, հարստութեան· ու յօդուածագիրը իր չարքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով, դաւաճանութեամբ, ապերախտութեամբ չամբաստաներ այս փոքրամասնութիւնը: Ընդհակառակն· Հրեաները պէտք է օրինակ ծառայէին Հայերու· հրեայ երիտասարդ մըն էր, որ կ'ըսէ ան, Իզմիրի Ցոյներու կողմէ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵՏԱԼ

Ինչպէս մեր աչատակիցը՝ Վաղինակ Մխոքճեան նախատեսել կուտար («Յառաջ», Սեպտեմբեր 4), Էմմիեան չկըրցաւ յաղթել Լեվիսի, որ 8·67 ցատքելով խլեց ոսկէ մետալը: Էմմիեան երկրորդ տեղը գրաւեց 8 մեթր 53–ով: Ձիշդ է, որ լենինականցի երիտասարդ մարզիկը 8·86–ի ոստում մը չայջոզած էր, Ծաղկաձորի մէջ – 2000 մեթր բարձրութեան վրայ – բայց, ինչպէս դիտել տուած էր մեր աչխատակիցը տարբեր բան է ծովի մակերեսին մօտ, տասնեակ հազարաւոր հանդիսականներու առջեւ նոյն արգիւնքը ձեռք ձգել:

Ցիշենք նաեւ որ ոսկէ մետալ չահողնեբու առաջին դիրքը գրաւեց արեւելեան Գերմանիա (10), իրեն կը հետեւին Միացեալ – Նահանգները (9) եւ Խորհրդային Միութիւնը (7):

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ ՑԱՂԹԱԿԱՆ ԻՍԻ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, տեղի ունեցան Ֆրանսայի բաժակի առաջին օրուան խաղերը: Փարիզեան չրջանէն մասնակցող Ալֆորվիլի հայկական խումբը 1 – 0 արդիւնքով յաղթեց Սերժի Փոնթուազի, իսկ Իսիի Հայ Մարզականը 2–ի դէմ 3 կէտով պարտուեցաւ Լը Վէզինէէն:

դրաւումէն ետք յունական դրօչը վար առած ու Թրքականը բարձրացուցած էր տեղը· կամ ուրիչ մը, միշտ նոյն օրերուն, մերժած էր յանձնել իր տունը ապստամբած Թուրքեր, ու մեռած էր Ցոյներու հրկիզած այդ տան մէջ: Նման մէկջերումներ յօդուածագիրը կը մղէն այն եզրակացութեան, որ Հրեաները Թուրքերու հաւատարիմ տարր մը եղած են, ամէնէն տագնապալի չրջաններու մէջ իսկ:

***

Օսմանեան Պետութեան մէջ հպատակները սա կամ նա ազգին պատկանելիութեամբ ծանօթ չէին, այլ «Օսմանցի»ներ էին բոլորն ալ: Այս ձեւով ազգային տարբերութիւնները պիտի հարթուէին ու ազգայնական զգացումները, որոնք զարթօնքի չրջան մը մտած էին, կարելի պիտի ըլլար քնացնել: Սակայն ժամանակը ցոյց տուաւ, որ սխալ էր այս հաչիւը: Ու քնակչութիւնը որպէս միատարր զանգուած մը ցոյց տալու չանքը վնասեց առաւելապէս Թուրք ժողովուրդին: Օսմանեան Պետութեան ղեկավարները ուզեցին որ չխօսուի «Թուրք ժողովուրդի» մասին, քանի որ ազգութեան այս չեշտումը կըրնար օրինակ ծառայել այլ ազգաբնակչութիւններու:

Ուրեմն Հայերու, Ցոյներու զաւաճանութիւնը, ապերախտութիւնը ուղղուած էր նման մտայնութիւն մը իւրացուցած ժողովուրդին, որ նոյնիսկ մոռնալով իր Թուրք ըլլալու պարագան, «օսմանցի եմ» կը պատասխանէր, «ի՞նչ ազգ ես» հարցումին:

ԳԵՂԵՑԻԿ ԻՐԵՐՈՒ ԵՒ ՀՈԳԻԻ ՏԽՈՒՐ ԿԱՑԱՐԱՆԸ

ԼԻԼԻԹ ԲՈՑԱՄԵԱՆ

Երբեք չեմ կարծեր, թէ այս տարին այսքան չուտ կը զարմացնէ զիս, ան ալ այնպիսի զարմանքով մը, որ կեանքիս մինչեւ վերջը կը կարծեմ թէ պիտի չմոռնամ: Արդէն ամ որ հանդիպած է Սերպէյ Փարաջանովին, եւ ան ալ Թիֆլիսի գըժուար նկարագրելի իր տան մէջ, անապատման ճաշակած է զարմանքի, հիացումի եւ ապա մխայն գեղեցիկին դիմաց զինաթափ ըլլալու զգացումը:

Տունը կը գտնուի Թիֆլիսի Իւրայատուկ խուլ նրբանցքի մը ոչ չատ մեծ, փայտաշէն, կիսաւեր մէկ չէնքին մէջ, որ կը բարձրանայ քաւական յարդնի թեքութեան մը վրայ: Առանց կարեւորութիւն տալու, որ չէնքը կրնայ ամէն վայրկեան փլչիլ, կը համարձակինք բարձրանալ ծուռիկ աստիճաններէ դէպի Փարաջանովի սենեակը:

Վարպետը տունը չէ: Եւ այսպէս, իր ծննդեան օրը՝ Յունուար 9, ան որոշած է սկսիլ արեւելքցիի համար չատ խորհրդանշական արարողութեամբ մը ու գացած Թիֆլիսի չուկան: Թէեւ ինք չկայ, եւ սենեակի պատկերազարդ դուռն ալ գոց է, սակայն ամէն տեղ կայ իր չունչը, ու մենք արդէն մեր վրաքէն անկախ կը գտնուինք այդ ոգիին հէքեաթային աշխարհին մէջ:

Ուրկէ՞ հաւաքած է այս ամէնը:

Երբեմնի գնչուներու գունագեղ հանդերձներու խեղճ ու խեղաւ պար ըլլալ կարծես, կամ նոյն գնչուներու յաւերժ թափառական ապրելը՝ վրան կախուած տեսակ – տեսակ լաթեր, ծոպեր, վարդապրի ծուէններ, բոլորը չատոնց կորսնցուցած, բայց վոխարէնը գոյնը թանձրացած իսկական չորցած ծաղիկներ, այլեւ թռղթէ, կաշէ, մոմէ, ճենապակիէ չինուած անկնդրան ծաղիկներ, հին թաւեր, սամանիներ, դիմակներ, մոմեր, հին թերթերու, ամսագրերու պատառիկներ, – մոռցուած հէքեաթ մը:

Բայց ահա եւ լինքը. գարերէն մեզի եկած հնամենի Հայու ալեզարդ ու ծանր կերպարանքով հաստատ կանգնած իր միակ տան խարխուլ աստիճաններուն վրայ, ձեռքը քանի մը թափանցիկ տոպրակներ, որոնք կը չողչողան Թիֆլիսի ձմեռնային չուկային գունաւոր բերք ու բարքով. անապատման կարմիր լուբիա, տեսակ – տեսակ կանաչեղէններ, դեղին խնձոր ու կարմիր, սիրուն բողկ: Ան մեզ կը դիմաւորէ անկեղծ ուրախութեամբ մը, ինչպէս միայն հայրենակիցներ կը դիմաւորեն դիպար: Մենք կարգով կը մօտենանք իրեն, կ'աղջադուրենք ու կը շընորհաւորենք իրեն համար սովորական դարձած, մեզի համար արտասովոր Ծընընդեան օրը: Իսկ ինք, արդէն «նուէր ստացած է» անկայտ ու անհոգի անծա – նօթէ մը, հին ու մաշած, փոչեթաթախ, անպէտ դարձած ու այդ իմաստով միայն արժեզրկուած, փոքրիկ ու սիրուն պարակներ դորգ մը:

Ո՞ւրկէ գտած է: Ու երբ քացինք, փողոցի փոչիին մէջ կորսուած նախչերը ժպտեցան մեզի, կարծես ըսելով՝ մենք գիտէինք, որ փողոցը չենք մնար, որ թափառական հոգի մը կը գտնէր մեզ ու տուն կը տանէր մոռցուած հէքեաթը գարդարելու:

– Այսօր առաւօտուն արդէն դուք ձեզի լաւ բան մը նուիրա՞ծ էք:

Վարպետը գուրգուրանքով կը նայի դորգին ու կը համաձայնի:

– Ի՞նչ տրամադրութեամբ արթնցաք այսօր, սովորակա՞ն, ինչպէս մի՞շտ, թէ՞...

– Գիշերը պատահական հիւր եկաւ մօտս. հիւրանոցէ գուրկ զարթաղզի մը, տարօրինակ չխօս զարթաղզի մը, որու լուութենէն արդէն ինքս ալ անհանգիստ կը զգայի ես զիս: Ան միայն կը նայէր ու կը լռէր: Գիշերը մօտս մնաց ու առաւօն գնաց: Ժամանակ չունեցայ մտածելու, թէ ինչ կը զգայի այս առաւօտ:

– Լաւ, իսկ ե՞րբ ծնած էք եւ ո՛ւր:

– Այս տունը ծնած եմ, ճիշդ այս սենեակը, 1924 թուականին:

Սենեակը, ուր մենք արդէն կերպով մը տեղաւորուած ենք, գուրսի տեսարանի աւելի չքեղ ու ճոխ տարատեսակն է: Հէնամենի, խոշոր հայելիով սեղանին վրայ ծխածանի բոլոր գոյներով կը չողշողայ Փարաջանովի վերջին ստեղծագործութիւնը՝ ոսկեծաղիկ խաղալիքներու փրչուրներով չինած ոսկեզօծ ճուկերը եւ տակաւին ուրիշ բաներ: Սենեակը երկու մահճակալ կայ՝ ծածկուած հին չալերով, կեդրոնը ընդարձակ, ճուաձեւ սեղան մը, քանի մը հին աթոռ ու հին ոճով ըզեստի պահարան մը: Իսկ պատերուն վրայ ապատ անկիւն մը խակ չես գտներ: Ամէն կողմ նկարներ, հիւսուածքներ, նաեւ փոքրիկ, նորէն պարսկական մեւտաքսահիւս գորգ մը, ընտանեկան ալպոմէն հանուած էջեր, որոնք յարգանք կը ներշընչեն Փարաջանովի նախնիներուն հանդէպ. նորէն ծաղիկներ, հնամենի փնտիր ապառներ, լուսամփոփներ, արձանիկներ, մոմակալներ, սկահակներ ու սկուտեղներ, մէկ խօսքով՝ չքեղ հնութիւններ, որոնց միայն նմոյշը կրնար պատիւ բերել ամէն մէկուս տանը:

Ու քանի որ նոր տարի է, կայ նաեւ տարօրինակ ձեւով զարդարուած սիրուն, բնական ոսնձածառ մը: Բացի սովորական խաղալիքներէ, ոսնձածառի ճիւղերէ, ինչպէս նաեւ սենեակի կեդրոնական ջահէն կախկխուած են հազար տեսակ մանր – մունր առարկաներ, ազգային արուեստի գանազան նմոյշներ ու ինչ որ կ'ուզես:

Այս ամէնը կը տեսնենք: Կը տեսնենք առաջին անգամ ու զարմացած ենք: Չենք դիտեր թէ այս ու այն կողմ նայի՞նք, թէ մտիկ ընենք Փարաջանովի խօսքերը, որոնք առատ են, սրամիտ, դիպուկ ու տեղին, նաեւ համեմուած արուեստի անըմբռկիզ ու անվերջ թեմաներով, հինէն ու նորէն, օտարներէ ու Հայերէ:

– Կը սիրե՞ք Հայաստանը:

– Կը սիրեմ Հայաստանը. կը սպասեմ, որ ե՞րբ սենեակ մը կուտան հոգ չէ թէ Ապարանի մէջ, որ գամ ապրիմ:

Կ'ուզենք ծիծաղիլ: Բայց Փարաջանով սովորութիւն չունի հիւրերը այդպէս ճամբելու: Կը մտածէ, թէ ի՛նչ նուիրէ մեզի որպէս յիշատակ: Ճիշդ այդ միջոցին կ'ոգորչեմ սովորական հարցում մը ուղղել, նախապէս արտասովոր պատասխան մը ակնկալելով:

– Ինչի՞ մէջ կը տեսնէք երջանկութիւնը:

– Մինակութեան մէջ:

Մեծ մարդիկ միշտ ալ այսպէս կ'ըսեն, մինակ են աշխարհի վրայ: Մինակ կուգան, կը լեցնեն հազարաւոր կեանքեր ու մինակ կը հեռանան...:

Մենք ալ կը հեռանանք ազմուկ – ազաղակով, ձեռքերնիս մէյ – մէկ չիչ վրայական գինի ու սիրուն, դեղին խնձոր մը:

Մենք կ'երթանք ու նոր մարդիկ կուգան. անպայման կուգան, որ տեսնեն Փարաջանովի աշխարհը, որ հասկնան իրար, որ չնորհաւորեն անոր ծնունդը ու հեռանան...

Կը հեռանան, որպէսզի Փարաջանով մինակ մնայ իր կացարանին մէջ, ալեզարդ դլուխն առնէ սիւերուն մէջ ու մանկական աչքերով նայի չուրջը, նայի ու հայեացքով մէկիկ – մէկիկ չոյէ ամէնքը ու ամէն ինչ:

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Ցեզապետ մը կը խօսի.

Ժամանակին երջանիկ էինք
մեր երկրին մէջ
եւ գրեթէ երբեմ աւօթի չէինք
որովհետեւ, այն ատեն
երկոտանիներ ու չորքոտանիներ
միասին կ'ապրէինք, բարեկամներու
նման

առատութիւն էր
մեզի համար ու աւոնց

. . . . . .

Ըսին մեզի, թէ կ'ուզէին միմիայն
փոքրիկ կտոր մը հողի
այնքան միայն, որ սայլակ մը
չորս անիւով սղմէր հոն
կրնաք հիմա գալ տեսնել,
թէ ինչ էր ուզուածն իսկական:

***

Նոր Աշխարհի առաջին բնակիչները, «Հնդիկներ» կոչեց Ք. Գոլոմպոս, որովհետեւ կը կարծէր, թէ աշխարհի չրջանն ընելով Հնդկաստան հասած է: Արեւէն պղինձի գոյն ստացած ու ներկուած իրենց դէմքերուն պատճառով «Կարմրամորթ» կոչուեցան անոնք ապատակամորթներու կողմէ. անոնք ալ «Դալկադէմ» մկրտեցին զանոնք:

Երբ մարդիկ արշաւեցին դէպի այս կոյս հողերը, առանց բախումներու չեզաւ աստիկա, ու ինչպէս միշտ եւ այլուր, աւելի զօրաւորն է, որ կը յաղթէ: Ուրեմն «դալկադէմ»ները զարձան հողերու տէրերը. Սպանոցիներ ու Անգլեւ – Սաքսոնները: Լատին արշաւողներ յամբօրէն հասան յաղթանակին. անոնք կուգային անկումի եղրին հասած ժողովուրդներէ ու չունէին իրենց ներխուժումին դէմ դնող կարմրամորթները չկրթացնելու ուժը: Ժամանակի ընթացքին երկու ցեղերը խառնուեցան իրարու: Մինչ, Անգլեւ – Սաքսոնները յաղթանակը ամրողջական կը, անոնք հիւսիսային Ամերիկայի արեւելեան ափէն դէպի արեւմտեանը իրենց անդիմադրելի արշաւին ընթացքին կարմրամորթներու ցեղապետութիւն մը կատարեցին:

ՈՒՐԿԷ՞ ԿՈՒԻԴԱՆ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

40 հազար տարի առաջ որսորդներու խումբեր Ասիայէն Սիպերիան Ալասքայի միացնող հողամասէն անցան ամերիկեան ցամաքամասը: Այս «Սիպերացիները»ը անկասկած հանդիսացան առաջին «կարմրամորթ»ները: Ասիայէն Ամերիկա դալը դադրեցաւ, երբ քանի մը տասնեակ հազար տարիներ առաջ Ջուրերու տակ անյայտացաւ երկու ցամաքամասերը միացնող անցքը: Շատ բան չենք գիտեր այս առաջին Ամերիկացիներուն մասին. ասկայն որոշ է, թէ մինչեւ Ք. Ա. երկրորդ հազարամեակը հոն կազմակերպուած ոչ մէկ ընկերութիւն գոյութիւն ունէր:

Ք. Ա. 1500–էն սկսեալ Մեքսիկայի ծոցին ափերուն, կեդրոնական Մեքսիկայի մէջ կը հանդիպինք առաջին քաղաքակրթութիւններուն. Օլմէքները, Մայաները: Աւելի ետք հոն պիտի հիմնուին Թոլթէքներու, Ազդէկներու, Ինքաներու թագաւորութիւնները:

Երբ սպանոցի առաջին նաւորդներն ու գինուորները ոտք դրին ամերիկեան հողի վրայ, Ազդէկներն ու Ինքաները դէմ դրին իրենց: Կ'ենթադրուի, թէ երբ Գոլոմպոս Ամերիկա հասաւ 26 – 27 միլիոն կարմրամորթեր կ'ապրէին Մեքսիկա եւ կեդրոնական Ամերիկա:

ԿԱՆԱՏԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Նոյն չրջանին Կանատայի մէջ կային 200 կամ 300 հազար կարմրամորթներ: Անոնց կացութիւնը արդիւնք էր եւրոպական գաղթաժիրական աշխարհագրական մը, որ զարգացաւ Ժ.Զ. – Ժ.Թ. դար: Անոնց մէկ մասը թափառական կեանք մը կ'ապրէր, իսկ մէկ մասը հաստատուած էր ու հողամշակութեամբ կը զբաղէր:

«Դալկադէմ»ներու ներխուժումը տակնուվրայ ըրաւ ամէն բան. Եւրոպացիները նախ հետաքրքրութեան կաչիի առեւտուրով: Այնպէս որ որսորդներ եկան ամէնէն առաջ հաստատուելու նոր հողամասին վրայ. թափառական կարմրամորթերը վայրի, մուշտակաւոր կենդանիներու որսորդ դարձան:

Ֆրանսացիներու եւ Բրիտանացիներու միջեւ մրցակցութիւնը չատ անգամ կարմրամորթերը զործիք կը դարձնէ: երկկողմանի չահերու հետեւանք, բազմաթիւ ցեզախումբեր կը վարեն ազատ ու անկախ կեանք մը:

ԳԱՂԹԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1763–էն ետք Քանատա կը մտնէ անգլիական հսկողութեան տակ, ու հողային որոշ իրաւունքներ կը տրուին կարմրամորթերուն: Նախկին չրջաններու որսորդները կը փոխարինուին զաղթողներու խումբերով, որոնք բնակութեան համար հողի պէտք ունին, ու կը վտարեն կարմրամորթերը: Հետզհետէ, Ժ.Ը. դարուն Քանատացիներն ալ պիտի նմանին Ամերիկայի իրենց պրացիներուն, կարմրամորթը նկատելով ստորադաս, Ասուծոյ կողմէ անիծուած արարած մը, որ տարվինեան «զօրաւորը կ'ապրի» նշանաբանին համաձայն, բռնած է անյայտացումի ճամբան:

Վերջապէս անոնց կը ճանչցուի իրաքանչիւր ընտանիքի 65 հէքթար սեփական հող ունենալու, եւ քանի մը տարի հաստատումի եւ ապիտակամորթերու քաղաքակրթութեան տուեալներէն օգտուելու իրաւունքը (առողջապահութիւն, ուսուցում, հողամշակումի գործիքներ):

1876–ին կը քուէարկուի օրէնք մը, որ որպէս տեղացի բնակչութիւն կ'ընդունի կարմրամորթ ժողովուրդը, անոր ճանչնալով մշակութային ժառանգութեան եւ բնիկներու վերաբերեալ իրաւունքներ:

Որպէս այս յայտարարուած եւ արձանագրուած բոլոր կարմրամորթերը կ'ապրին իրենց ցեզախումբին յատկացուած հողերուն վրայ, ինչ որ կը նշանակէ տեսակ մը կամաւոր արգելափակում:

Քանատայի կարմրամորթերը կը ներկայացնեն 573 ցեզախումբեր, 25 հազար քառակուսի քմ.ի չուրջ տարածութեան մը վրայ, 10 լեզուախումբերով ու 58 բարբառներով:

1945–ԷՆ ԵՏՔ

Բ. աշխարհամարտէն ետք վերաեռութեան կ'ենթարկուի կարմրամորթերու օրէնքը. կառավարութիւնը պիտակից իր պատասխանատուութեան, կ'ուզէնչ տնտեսական զարգացման ու զարգացումին յատկացուած պիւտճէն: 1951–ին վերջապէս կ'ըլլայ այն համոզումը, թէ կարմրամորթը իրաւունք ունի – եւ ոչ՝ պարտաւորութիւն – Սպիտակամորթին համահաւասարը հանդիսանալու:

1950–էն ետք կ'ուէնչայ քաղաքական կարմրամորթերու համախմբութիւնը: Սակայն անոնց միջեւ բնակութեան, աշխատանքի, առողջապահութեան ուսուցումի պայմանները չատ վար են ազգային միջինէն: 1980 – 82–ին կեանքի միջին տեւողութիւնը 71·87 տարի է ոչ – կարմրամորթ քանատացիի մը համար, իսկ կարմրամորթի մը՝ 61 – 62: Անոնց կէսէն աւելին կ'անգիտանայ էլեկտրականութիւնը, բնակրանիներու մէջ հոսող ջուրը եւ կլոյտային: Իսկ նախակրթարանէն ետք, վարժարան յաճախող կարմրամորթերու համեմատութիւնը 12% նուազ է ընդհանուրէն: 1963–ին, քանատական համալսարաններու 57 կարմրամորթ ուսանողներ միայն արձանագրուած էին, այսօր 3000–է աւելի է այդ թիւը:

Հակառակ որ բաւական բարելաւուած են պայմանները վերջին երկու տասնամեակին, տնտեսական ու բնակերային մարզերու մէջ կարմրամորթերը յետամնաց համայնք մը կը կազմեն: Շատ մեծ յատ-

– ՌԱՏԻՈ ԱԶԳ –

ԼՄՐ. – Օգոստոս 29–ին, դադրեցաւ Ռատիո – Ազգ–ի հաղորդումները, արուեստի ընդհատուելով: Այդ վերջին օրը, Ռաուլ Գազանճեան իր շաբաթական հրոնիկը ուղիղ եթէր ուղարկած էր այս հատցին, կարգ մը լուսաբանութիւններ տալով: Ստորեւ կուտանք, թարգմանաբար, այդ հաղորդումը, նկատի առնելով մանաւանդ, որ Ռատիո – Ազգ–ի բազմաթիւ ունկնդիրներ արձակուրդէն վերադառնալ, երբ կայանը արդէն փակ էր եւ անհնար կացութեան՝ մեզի կը դիմեն:

***

Երկու տարիէ ի վեր ամէն շաբաթ օր պահին ու հաճոյքը ունէի ձեզի ներկայացնելու Ազգաժողովականի հաղորդումը, «եօթը օրուան այժմէականութենէն» – որ ունկնդիրներու ընդարձակ խաւ մը ունէր–, Հիւկէթ Ամէրեանի ու Ռոլան Հայրապետեանի երաժշտական դրաւիչ հաղորդումէն, մարզականէն, ու լուրերու հարկէն հաղորդումէն առաջ:

Շաբաթ օրեր՝ իրենց ընտրուած յայտագիրներով, որոնք հազարաւոր ունկնդիրներու ուշադրութիւնը կը գրաւէին:

Շաբաթ օրեր՝ երբ Կիւրմ Համալեան, 18 տարեկան երիտասարդ մը, անուրանալի ինքնավստահութեամբ մը եւ արհեստավարժութեամբ ընդունեցաւ համբաւաւոր լրագրողները, ամէն հասանքի քաղաքական դէմքեր, ամէն մարզի մտաւորականներ, ճարտարարուեստի մարդիկ, արուեստագէտներ:

Որովհետեւ Ռատիո – Ազգ տասնեակներէն կը գործադրէր բազմատարրութեան եւ ազատականութեան սկզբունքը չատ աւելի լայն հիմքի վրայ, քան՝ այն, որ անոնք ներկայ կառավարական մեծամասնութեան նպատակն ու վարքագիծը կազմէին:

Սակայն միայն Շաբաթ օրերը չկային Ռատիո – Ազգ–ի համար: Շաբաթներու համար մեր ձայնասփիւռը ամէն օր հաճելի ժամանցի, տեղեկութիւններու աղբիւր մը, մշակոյթ եւ երաժշտութիւն ապահովող կայան մըն էր, երդիչներու, երգչախումբերու, նուագախումբերու եւ հին ու նոր կառոյներու մեկնաբաններու հարուստ ընտրանիով մը:

Մեր մշակութային ու պատմական հաղորդումները մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէին: Անոնք կը ծանօթացնէին մեր հազարամեայ անցեալը: Կը մատնանշէին Ֆրանսայի եւ Հայերու անցեալի կապերը, ընդունելութիւնը, ամբողջական համարիւմը. այդ հաղորդումները մեզի կը բերէին նախկին կամ ժամանակակից համբորդութիւններու պատմութիւնները. համբորդութիւններ՝ դէպի Փոքր Ասիա, հետամուտ՝ կորուսեալ ժամանակին:

Անոնք կը յիշեցնէին դիւցազնամարտեր, մարտիրոսագրութիւններ, ինչպէս Կիլիկիոյ, այնքան սիրելի Մարգիզ տի Վէտէի:

Կը խօսէին պատահարներու մասին, ուր Հայեր կարեւոր դեր ունեցած էին:

Ունէինք նաեւ կրօնական հաղորդումներ, երեք յարանուանութիւններէն, որոնք քրիստոնէութեան չունչը կը տանէին մեր բոլորին:

Պր. Լալէեանի հաղորդումներով կը դառնայինք անցեալին, եւ դէպի արեւադարձային երկիրներ կը ճամբորդէինք Հարի Ղուկասեանի հավատեան կիթառով:

Ունէինք յատկապէս փնտռուած բժշկական հաղորդումներ եւ նաեւ ուրիշներ:

Մեր ձայնասփիւռը մշակոյթի զօդող օղակ մըն էր Ֆրանսական մշակոյթի հարբուտութեան ու արեւմտեան քաղաքակրթութեան Հայերու բերած մասնակցութեան միջեւ:

Ան նախ եւ առաջ կայան մը ըլլալ կը յաւակնէր, եւ ո՛չ թէ սալերով ու ծանուցումներով օրը լեցնող մը, ինչպէս յաճախ կը լսենք այլուր:

Գիտակից էինք մեր թերութիւններուն եւ անբարեարարութիւններուն:

Մեր կազմը լուռ – տեսողական մարզի արհեստավարժներ չունէր իր մէջ, բայց մեր հաղորդավարները ամէն բան կ'ընէին ունկնդիրներու ճանճրոյթ չպատճառելու համար:

Ունէինք արդիական հաղորդավարներ, որոնք հիւրերու եւ այցելուներու դնտհատանքը կը վայելէին:

Ունէինք ունկնդիրներու ընդարձակ զանգուած մը, որու կարեւորութիւնը օրէ օր կ'աւելնար:

Մեր ձայնասփիւռը ծանօթ էր ամբողջ Սիւրուքին. Ռատիո – Ազգ–ի մասին կը խօսուէր Քալիֆորնիոյ, Ազատալիոյ, Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ եւ նաեւ Հայաստանի մէջ:

Մենք լծուած էինք գաղութի ծառայութեան, եւ մեր ուղեգիծն էր՝ առարկայութիւն, չէզոքութիւն ու արդարամտութիւն:

Որոշ հաղորդումներու որակին մասին, գերծ չէինք քննադատութիւններէ:

Նաեւ մեզի քաղաքական զոյն մը տալ ուզողներ եղան:

Ոմանք կ'ըսէին, թէ Ռատիո – Ազգ ճախակողմեան հակումներ ունի, ուրիշներ նկատել տուին, թէ ընդհակառակն մեր հիւր քաղաքական դէմքերը յատկապէս աջակողմեան հատուածին կը պատկանէին:

Ուզեցինք ապաքաղաքական մնալ:

Ամէն բան էինք եւ ոչինչ:

Մեր սկզբունքն էր անձերու, գաղափարներու յարգանքը, ու լայնախոհութիւն՝ խստապահանջութեան սահմաններու մէջ:

Ճանկար մը կը պարզէինք. կը խօսէր Հայաստանի եւ անոր իրագործում – ներուն, Սիւրուքի մասին, կը ներկայացնէինք Ֆրանսական կեանքին կարեւոր պատահարները:

Ռատիո – Ազգ Իւ տը Ֆրանթ ալիքներուն վրայ հայկականութեան ձայնն էր:

Անցեալ ժամանակով այս ոգեկոչումին պատճառն այն է որ կը դադրեցնենք մեր հաղորդումները, հպատակելով Օրէնքին, որքան ալ անարդար ըլլայ ան:

Տխուր է թերթի մը մահը, ձայնասփիւռի մը փակումը՝ նոյնքա՛ն:

Մեր ըրածները, որոնք հազարաւորներու եւ կարեւոր անճնաւորութիւններու նեցուկը կը վայելէին, արդիւնք մը չտուին Սէ – էն – Սէ – Էվ–ի մօտ, որ չէր կրնար կասկած ունենալ մեր ներկայացուցչական հանդամանքէն:

Տասնեակներով կազմակերպութիւններ ու մարմիններ, որոնք ամէն օր գաղութային կեանքի մէջ տարբերումներու պատկերներ կը պարզէին, հրաչքի համազօր երեւոյթով մը ի մի հաւաքուեցան, միաձայնութեամբ մեզի զօրավիգ կանգնելու համար:

Պիտի չզադրեցնենք մեր գործունէութիւնը Սէ – էն – Սէ – Էվ–ի մօտ, յուսալով որ արդարութիւնը, տրամաբանութիւնը եւ իմաստութիւնը, պիտի փոխեն որոշումներ, որոնք թէքնիք դրդապատճառներու արդիւնք էին, եւ որոնք կը ներկային մտքերու մէջ սխալ կարծիքներ առեղծել:

Կը խորհինք, որ մեր ձայնը լսելի պիտի ըլլայ երբ նոր փրէֆաիսներ տրամադրելի ըլլան:

Ասիկա տկարութեան մը արտայայտութիւնը, կամ գիջում չէ, այլ՝ յարգանք Օրէնքին հանդէպ:

Հայկական ծագումով Ֆրանսայի քաղաքացիներ, պատասխանատուներ ունինք կատարելիք հանրային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ: Կ'ուզենք ըլլալ ինչ որ եղած ենք միշտ. լաւ քաղաքացիներ:

Սակայն գիտենք նաեւ, թէ կրնանք պահանջել կարգ մը ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐ, ինչպէս՝ համայնքի մը արտայայտութեան իրաւունքը:

Այսօր, ՌԱՏԻՕ – ԱԶԳ արտօնութիւն չունի:

Ռատիօ Ալբ, որուն ծնունդը ողջունած էի, հերթը պիտի առնէ որպէս հայկական ձայնասփիւռ. այսպէս է Սէ – էն – Սէ – Էվ–ի որոշումը:

Սակայն կը յուսանք, որ մօտիկ ապագայի մը պիտի կրնանք գոհացնել ամբողջ հայ գաղութը, երբ 24 ժամուան փրէֆաս չնորհուի երկու բաժնեկիցներուն՝ ՌԱՏԻՕ ԱՅՐ–ն ու ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ–ը, իւրաքանչիւրը պահելով իր ինքնութիւնը, իր անհատականութիւնը:

Ուրիշներու տրուեցաւ ասիկա, ի՞նչու չտրուի մեզի:

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը չնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք զօրավիգ կանգնեցան իրեն: Ու յատկապէս կը յայտնէ երկդիմի կեցուածք ներու եւ յապազած անդրադարձումներու համար:

Կը խնդրէ, որ չարունակէք զօրավիգ կանգնիլ, ձեր նամակները ուղղելով իր հասցէին՝ 77 ռիւ Լաֆայէթ, 75009 Փարիզ, որպէսզի ունենանք փաստեր, ներկայացնելու Սէ – էն – Սէ – Էվ–ին, կրկին ձայնասփռելու արտօնութեան համար:

Մամուլը յայտնեց, թէ յաջորդաբար նոր փրէֆաիսներ պիտի տրուին. վստահ եղէք թէ անհրաժեշտ ամէն բան պիտի ընենք, որպէսզի ի վերջոյ մեր դիմումները դրական արդիւնքի մը յանգին:

ՏԱՃԱՆՔ

ԼՈՒՍԱՅՔ ՓՌՈՒՍԻ
ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ

Հեղինակ՝ Մ. Պչաքճեան
Կողք՝ Ռուբէնի:

Փարիզ՝ 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Նախորդ զրոյցով մը (*) («կեղծարարութիւնը ճշմարիտ պիտութեան լոյսի առկ») կը յանդիմնինք չատ մը եզրակացութիւններու, որոնց ամենակարեւորներն էին.

Ա) Հայ ժողովուրդի ծագումը, տեղի ունեցած է հայկական բարձրավանդակին վրայ, եւ հոն ալ անընդմէջ անցած է անոր պատմական կեանքը:

Բ) Մինչագեաքի հնագոյն գրաւոր աղբիւրներու մէջ (Ք. Ա. 3–րդ հազարամեակ) պահպանուած են առոյգ տեղեկութիւններ Հայոց առաջին ցեղային միաւորումներու («հայ» – «արմի») եւ վարչական կազմաւորումներու («Հայք» – «Արմանի» – «Արմանում») մասին:

Գ) Ք. Ա. երկրորդ – առաջին հազարամեակներու սեպագրերու մէջ յիշատակուող «Հայասա», «Ուրուադրի», «Նայիրի», «Ուրարտու», «Բիաինա», «Արմանիա» տեղանունները «Հայք» – «Արմանի»ի հոմանիշներն են՝ տրուած տարբեր ցեղային ու լեզուական աշխարհներու կողմէ:

Ուրեմն, հայկական բարձրաւանդակը հայ ժողովուրդի ծննդեան տեղն է ու օրրանը, նախնական անփոփոխ հայրենիքը, անոր քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային բազմահազարամեայ կենսագրութեան ասպարէզը:

Հնադիտական նիւթերու, յատկապէս քարէ ու մետաղէ գործիքներու, խեցեղէնի, ժայռապատկերներու, ու կրօնական կոթողներու հիման վրայ հնագէտները կատարած եզրակացութիւնների ուշագրաւն այն է, որ հայկական բարձրաւանդակին վրայ տիրապետող եղած է միատնական մէկ մշակոյթ մը, եւ որ այդ մշակոյթին տէր ժողովուրդը իր հայրենիքին մէջ ապրած է վաղ քարի դարէն ընկերաբար, առանց որեւէ ընդմիջումի:

Մեր հինաւուրց հայրենիքի վարչական կեանքին մասին խօսող առաջին վաւերագրերը էբլա քաղաք – պետութեան նորագիւտ արխիւէն եկած են, որոնք կը ներկայացնեն Հայք կամ Արմանում հիմնադրուած երեք «քաղաքի երկիր»: Իսկ այս կը նշանակէ, որ յիշեալ քաղաքը իր շրջակայքով կազմած է վարչական միաւոր մը, այնքան նշանակալից ու ազդեցիկ, որ անոր իրաւասութիւնը կը ճանչնային Միջագետքի հզօր օտարները: Իսկ ան ալ իր կարգին կը նշանակէ արմի – հայ ցեղն արդէն իր Արմանի – Հայք երկրին մէջ հաստած էր պետական կազմաւորումներու մակարդակին կամ չատ ալ հեռու չէր այդ մակարդակէն:

Վերացական չըլլալու համար հոս նշենք երկու չատ կարեւոր այն վիմագրերը, որոնց մէջ Արմանում – Հայք կը յիշատակուի իբրեւ երկիր, որ ունի իր իշխանութիւնը: Առաջինը Ք. Ա. 24–րդ դարուն դահակալած աքքադական թագաւոր Սարգոն Ա.ի ընդարձակ սեպագիրն է, որ կը պատմէ, թէ ինչպէս Արմանում երկիրը նուաճելով՝ ան հոնկէ տարած է չարք մը բոյսեր: Հետազօտողները այս բոյսերու առուրեանն անուանումներու մէջ յատկօրէն կը նշմարեն անոնց հայերէն բնօրինակները՝ թուք, խնձոր, սալոր – շլոր, ցիրդ: Հետեւեալ սեպագիրն ալ փորագրուած է Սարգոնի թոռ, Ք. Ա. 23–րդ դարուն գահակալած Նարամ Սուէնի կողմէ եւ կը թուարկէ անոր նուաճած 17 թագաւորութիւնները, որոնց մէջ 11րդ կարգի վրայ կը յիշուի «Արմանում քաղաքի երկրի թագաւոր Մադակինան»:

Դժուար չէ վճռական եզրակացութեան յանգիլ նաեւ Հայք – Արմանի երկրի տնտեսութեան մասին, մեկնելով այն տուեալներէն, որոնք առկայ են էբլայի սեպագրերուն, Սարգոն Աքքադացիի եւ անոր յաջորդներու վաւերագրերուն մէջ: Այս կգկատուր, բայց միանգամայն որոշակի տեղեկութիւններէն, եւ մանաւանդ, պեղածոյ հարուստ նիւթերէն կատարուելիք առաջիկայ ընդհանուր եզրակացութիւնն այն է, որ Հայք – Արմանում երկրի բնակիչները կը զբաղէին բազմաճիւղ գիւղատնտեսութեամբ (այգեգործութիւն, հացազործութիւն, անասնապահութիւն), բաւական հմտացած էին արհեստներու մէջ եւ առեւտրական սերտ յարաբերութիւններ ունէին դրացիներու հետ:

Հայք – Արմի – Արմանում երկիրը՝ իր հայ – արմ – ուրում բնակչութեամբ կը յիշատակուի Ք. Ա. երկրորդ հազարամեակի ամբողջ ընթացքին: Եւ հայկական բարձրաւանդակի ընդարձակ մէկ տարածքին վրայ ստեղծուած հզօր պետութեան, անոր զահակալներու եւ ռազմա – քաղաքական գործերու առթիւ հարուստ վկայութիւններ պահպանուած են արեւմտեան կողմէն մերձաւոր դրացի ՅԹերու վիմագրերուն ու դիւանի նիւթերուն մէջ:

(Շար. 1)

(*) («Յառաջ», 1986, Օգոստոս 29 – 30 / 31, Սեպտեմբեր 2)

(Շար. Ա. Էջէն)

նակցութիւնը քաղաքական կեանքին։ Կուսակցութիւններն ալ լուծուած էին։

Խօսալ նախընտրեց այս հարցը լուծել հանրաքուէով, երբ կրնար գոհանալ Ազգ. Ժողովով։ Զգաում մը կայ, անշուշտ, Եւրոպայի «աչքը մանելու», ժողովրդավարութեան պատկեր պարզելով։ Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը միշտ խառնակ է։ Բազմաթիւ մտաւորականներու համար՝ «քեմալականութիւնը մեռնելու վրայ է»։ Արդարեւ, 1983–էն ի վեր մահմեդական ուսուցումը պարտաւորիչ է նախնական եւ երկրորդական դպրոցներու մէջ, նոյնիսկ հրեայ ու քրիստոնեայ աշակերտներուն համար։ Կրօնական յայտագրեր կան հեռատեսիլէն, կրօնական ընկերակցութիւնները, զորս Աթաթիւրք արգիլած էր, կրկին արտօնուած են։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԺԱՆԹԻՆի ընտրութիւններու արդիւնքները գլեցին անցան նախագահ Ալֆոնսինի եւ իր կուսակիցներուն ամէնէն յոռետես նախատեսութիւնները։ Արմատական կուսակցութիւնը կը վիտակկէր թէ տիրող անոռեական կացութիւնը պիտի չնպաստէ իշխանութեան գլուխը գտնուղներուն եւ ընդդիմութիւնը պիտի օգտուի, բայց եւ այնպէս, յաղթողներն իսկ չէին խորհեր թէ այս համեմատու – թիւններուն կրնայ հասնիլ իրենց յաղթանակը։ Արդարեւ փերոնական ընդդիմութիւնը ձայներու 40%–ը ապահովելով, երկրին առաջին ուժը կը դառնայ եւ նախագահ Ալֆոնսին այլեւս վճռը չէնչին փոքրամասնութիւն մը կը վայելէ Խորհրդարանին մէջ։

ՄԱԹԻԱՍ ՌՈՒՍԹ չորս տարի աշխատանքի արգելափակման դատապարտուեցաւ, ինչ որ կամ չատ է, կամ՝ քիչ, ըստ տեսանկիւնին։ Դատախազը ութ տարի պահանջած էր դերման երիտասարդին դէմ, գլխաւոր մեղադրանքը նախատելով հուլիկանութիւնը։ Գերմանացիք կը յուսան որ դատապարտեալը ի մօտոյ կ'արտաքսուի եւ պատիժը կրելու պարտադրանքին տակ չըլլար։

ՊԱՌ, կամաց – կամաց բացայայտ կ'ընէ նախագահական իր ընտրապայքարը։ ՍԷՏԷ–ԷՍ–ի երիտասարդներուն առջեւ է, որ – դրեթէ – բացաւ իր ընտրապայքարը, չեչտելով իր ծրագրերը ապագայ Ֆրանսայի մը համար՝ զօրաւոր, եղբայրական եւ ազնիւ։ Պարկեշտութիւն քարոզեց։ Միւս կողմէ Խառար Լըքըէր յայտնեց թէ մտադիր է թեկնածու ըլլալու, մինչ ժոսփէն չեչտեց թէ Միթերանի յաջորդութիւնը չէ բացուած։

ՋԱՏԻ ուժերը լիբիական հող մտան եւ ըստ Ջատէն հասած լուրերուն, քանդած են Մաթէն – էս – Սարայի ռազմակայանը։ Հիսէն Հապրէի այս նախաձեռնութիւնը նեղը կը դնէ Ֆրանսան, որ տեղւոյն վրայ «պաշտպանողական եւ տարահամոզիչ» ուժ մը հաստատած է։

«ՇԱՒԱԹԱԹԵՐԹԸ» (Լ'Էպտումատէր) որ ծնունդ առած էր, Մարսէյլի մէջ, Ապրիլ 10–ին, հազիւ տասը թիւ կրցաւ հրատարակ հանել, բացին համեմատութիւնները զլած անցած ըլլալով բոլոր նախատեսութիւնները։ Սկիզբէն, Միշէլ Փըզէի բարեկամները, որոնք կը կարծէին ապագայ մամուլի ձեւը գտած ըլլալ, չրջանային թերթով մը, ամերիկեան դրութեամբ, ստիպուեցան համակերպել ձախողութեան, բաժնեհարերը չուզելով չարունակել արկածախնդրութիւնը։ Անհրաժեշտ էր միասն հազար օրինակ ծախել հաւասարակչռելու համար պիւտճէն, եթէ առաջին թիւը քառասուն հազարի հասած էր, յաջորդները՝ 20 հազարի միջինի մը հազիւ կը հասնէին եւ վերջինները՝ 12.000։ Դադրեցումը միակ ելքն էր։ բաժնեհարերը 8 միլիոն կորնցուցած են, յաւելեալ՝ պարտքերը։ «Լիպերասիոն», Շաբաթ օր, կը գրէր թէ «Էպտումատէռ» փաստը տուաւ թէ թերթ մը՝ յանպատրաստից ձեռնարկ մը չի կրնար ըլլալ։ Օգոստոս 27–ին, Մարսէյլի առեւտուրի դատարանը հաստատեց անձնկութիւնը եւ վերջնակէտը դրաւ։ Փըզէի համար, հարուածը ծանր է։

ՎԻՒԹՈՐ ՆԵՒՐԱՍՈՎ, 76 տարեկան խորհրդային գրագէտը, որ 1974–էն ի վեր Փարիզ գաղթած էր, մեռաւ Հինգշաբթի օր։ Գրական Սթալին մրցանակը ստացած էր 1947–ին։

ԻՍՐԱՑԵԼԱՑԻԲ ռմբակոծեցին Հարաւային – Լիբանանի պաղեստինեան Այն – Էլ – Հելուէի կայանը։ 46 մեռեալ կայ։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ապրիլ Տիկին Անահիտ Թօփուզեան իր քեռայրին՝ զրադէտ – երգիծագիր Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան 15–րդ տարելիցին եւ իր անմոռանալի քրոջ՝ Շահէ Պէշիկթաշլեանի մահուան Ե. տարելիցին ի յիշատակ հետեւեալ նուէրները կ'ընէ.– 300 Ֆ. Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 300 Ֆ. Եսայեան Բարեկամական Միութեան, 300 Ֆ. Կապոյտ Խաչի Լիբանահայ տղոց Ֆոնտին, 300 Ֆ. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Ճառագի»էն) եւ 300 Ֆ. «Ճառագի»ին)։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Ազժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20.30–ին։

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16.30–ին։

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը, յետ հեռաձայնային հաղորդակցութեան, կը ծանուցանէ, որ լիբանահայ 15 մանուկներն ու իրենց ընկերակիցը, որոնք Ֆրանսա իրենց կեցութեան աւարտին՝ Երեքշաբթի Սեպտեմբեր 1–ին վերադարձան պէյրութ, առանց որեւէ դժուարութեան հասած ու վերագտած են իրենց ընտանիքները։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

LA RUE D'ARMENIE
sera inaugurée à DRAGUIGNAN
le SAMEDI 12 SEPTEMBRE à 18h.30
par Monsieur Max PISELLI,
Maire de Draguignan
en présence des autorités civiles et religieuses françaises etcelles de notre Communauté (avec le venue de Monseigneur VARTANIAN de Marseille).
Réunion devant la mairie de Draguignan, inauguration de la RUE D'ARMENIE puis APERITIF D'HONNEUR offert par l'amicale des Arméniens de Draguignan et de sa région, à la Maison des Sports et de la Jeunesse.

PARIS - EREVAN
par KIEV

Ոսկի աչուն եղանակի պատուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն ժամանակաւոր ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ճոխ չրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի չրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երբերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դրաւոր դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06
Ապա կը սահնաք պայմանագրութիւնները։

ԹԱՋՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վերածնացման Սրբոյ Խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳՂԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.45–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին։

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէօրգեանի։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս թափօր – Անդաստան – ուհանով։ Այս անդաստանը վերջինն է։

Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց։

Եկեղեցւոյ մէջ չինարարական աշխատանքներու պատճառաւ, երկուշաբթի օրեան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանդիսաները տեղի պիտի չունենան։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաճաշակ երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ։

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ուհանով։

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն նոյնեցելոց։

ENSEIGNEMENT D'ARMÉNIEN A L'INALCO 1987 - 1988

En mission au Département d'arménien de l'Université Harvard, Monsieur Jean-Pierre Mahé, Professeur d'arménien à l'INALCO, sera absent de Paris, d'octobre à décembre 1987.

Les INSCRIPTIONS à L'INALCO, les DEMANDES DE CUMUL ou de DISPENSE D'ASSIDUITE seront reçues, comme d'habitude, au Secrétariat du Centre Dauphine.

La réunion d'informations et la reprise des cours auront lieu, comme les autres années, dans la première semaine de novembre, selon les indications d'horaires et de salles affichées au secrétariat, pour l'arménien occidental et oriental, ainsi que pour les cours de civilisation.

Les cours de Monsieur J.-P. Mahé reprendront en janvier, selon un horaire permettant d'assurer, dans des conditions normales, la totalité des enseignements du programme.

Les examens de la session d'automne 1987 ont lieu, comme prévu, aux dates indiquées sur les convocations, à partir des 10 - 11 septembre.

ՀՈՒՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼՈՒՍԱՑՔ
ՓՈՒՌԱՄ
ՏԱՆԻՔԻ
ԿՐԱՅ

Գինն՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կախուզ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Բիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ
Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին։

Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին։

***

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին։

Փոխադրները կրնան իրենց գաւակները ղրկել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ս. Քհնյ. Տէրտէրեանի։

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հինգշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՄԱ

Սէն–Ժերմէն Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ հաւկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Հինգշաբթի, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հինգշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Ելմաղեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւօտները։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱՔԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱՔԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
9
MERCREDI
9 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.569

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.569

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԷԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ՝ ՄԻՒՍԸ

—×—

Արեւելեան – Գերմանիոյ նախագահը Ֆրն ժամանեց Երկուշաբթի օր, ուր պիտի ընդունէցաւ նախարարապետ Քոհլ: Այս երկու գերմանացի ղեկավարները միասին պիտի նշդրեցնեն երկու վտառերդ, մինչ նախագահ Հոնէքէր օդակայանէն վարչապետարան կրնար նկատել բոլոր պաշտօնական չէնքերը զարդարող երկու դրօշակները:

Անմոքնթաց այցելութիւն մըն է զոր կը կատարէ Արեւելեան – Գերմանիոյ ղեկավարը եւ արեւմտեան մամուլը իրար անցած է «բան մը» չփախցնելու համար, թէեւ Հոնէքէր խնդրած է թղթակիցներէն որ գոնէ հանդիսատ ձգեն պիտի, երբ երբայ խոնարհելու ծնողքին չիրիմներուն առջեւ:

Ընդհանրապէս, մթնոլորտը աւելի գաղջ է քան ջերմ եւ կը թուի որ երկու Գերմանացիները, պահ մ'իսկ չեն կրնար անտեսել թէ ամէն բանէ առաջ, երկու տարբեր աշխարհներ կը ներկայացնեն, նախքան մէկ ազգ ներկայացնելը: Ուրեմն, օրակարգի գլխաւոր հարցերն են. – խաղաղութիւնը, երկու երկիրներու յարաբերութեանց կանոնաւորացումը եւ տնտեսական հարցեր: Արեւմտեան – Գերմանիոյ վարչապետը, առաջին օրէն, խնդրած է Հոնէքէրի որ վերջ տրուի բացէն կրակելէ երկու երկիրներու սահմանագուխին վրայ, չեչտելով. – «Հաղորդութիւն կ'ուզենք Գերմանիոյ մէջ եւ սուիկա կը նշանակէ որ զէնքերը պէտք է լռեն սահմանագուխին երկայնքին: Գերմանացիք կը տառապին բաժանումէն, կը տառապին պատի մը պատճառաւ, որ իրենց առջեւ է եւ դիրենք եւս կը մղէ: Գանգելով ինչ որ մարդիկը կը բաժնէ, իրադրծած կ'ըլլանք Գերմանացիներու մէկ պահանջը, պահանջ՝ որ չի կրնար անտեսուիլ»: Հոնէքէր ուղղակի չէ պատասխանած, այլ պարզապէս յիշած այն դերը զոր 2 Գերմանիաները կրնան խաղալ, ամէն մէկը իր գինուորական գինակցութեան մէջ, որպէսզի խաղաղութեան դասը հող չհպի:

Այս այցելութեան ընթացքին երեք համաձայնագրեր ալ պիտի ստորագրուին՝ գիտական գործակցութեան, շրջապատի եւ ապահովութեան քաղաքային հիւլէական ուժանիւթի մարդին վերաբերող:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Փիէր – Անտրէ Ազիէրթինի, Ֆրանսայի գործակցողը, որ քաղաքական դրգռապատճառներով ձերբակալուեցաւ Նիսքայ (Հարաւային – Ափրիկէ) եւ դատապարտուեցաւ, ազատ արձակուեցաւ երկուշաբթի օր եւ Փարիզ ժամանեց երեքշաբթի: Այս ազատ արձակումը աւելի հիւղ փոխանակումի մը արդիւնք էր. արդարեւ երիտասարդ Ֆրանսային եւ 134 անհոլոյզ բանտարկեալներ փոխանակուեցան Անկոլա արգելափակուած Հարաւ – Ափրիկեցի մէկ սպայի հետ: Ազատերթինիի պարագան չատ մեզմեն հոսեցուց Ֆրանսական մամուլին մէջ եւ չհաղորդուեցաւ ալ քաղաքական հոսանքներու կողմէ եւ այդ նոյն – ձախ եւ մանաւանդ հա– մայնավար – հոսանքները չեն ընդունիր այսօր, երբ կ'ըսուի թէ Ազիէրթինի պէտք է լուսաբանութիւններ տայ իր ընթացքին մասին, որ չէր համապատասխանած դործակցողի մը պարտադրուած վերապահութեան: Երկար տեն Ֆրանքեւհարաւ – ափրիկեան հարց մը ըլլալէ եռք, այսօր Ազիէրթինիի վերադարձը Ֆրանքեւիքբանական հարց մը կը ստեղծէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ հանրավճիռին արդիւնքները այնքան ալ դժգոհ չեն կրնար ձգել Իօզալը, որովհետեւ, «այո»ի եւ «ոչ»ի տարբերութիւնները այնքան ալ չատ չեն, այսինքն՝ Իօզալ «հաղիւ» պարտուած է: Արդարեւ, վերջին արդիւնքներուն համաձայն հին ղեկավարներու քաղաքական կեանքի վերադարձին ի նպաստ ձայներու համեմատութիւնը 50,24 առ հարիւր է մխային, ինչ որ այնքան ալ հանդստութիւն դիրք մը չէ Էճեվիթի եւ Տէմիրէլի համար: Կանխահաս ընտրութիւնները հաւանաբար Նոյեմբեր 8–ին տեղի ունենան:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8–ԻՆ դպրոցական վերամուտը կատարուեցաւ եւ 13 միլիոն աշակերտ դպրոց փութացին, ոմանք՝ առաջին անգամ ըլլալով:

ԵՕԹ.Ը ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԻ եւ զծագրուած պատմութիւններու երկու հատորներու վաճառքը արդիւնեցաւ անչափահասներուն, Ներքին նախարարութեան մէկ հրամանագրով: Ասոնց կարգին՝ Նիլուբ, Փէնք-հաուզ եւ ուրիշ պարբերականներ, որոնց համար, անուղղակի ծանուցում ալ կ'ըլլայ այս ձեւով:

ԷԴԻԻՆ ՇԱՄԻՐԵԱՆ

Զ Ո Հ

ԻՐԱՆ – ԻՐԱՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Իրան – Իրաք պատերազմի Մէյմաքի ռազմաճակատին վրայ, Օգոստոս 14–ին, նահատակուած է հայ պինուոր մը եւս, յանձին Էդուին Շամիրեանի: Ծնած էր 1967–ին՝ Թեհրան: Ուսումը առած է «Նայիրի» եւ «Սողոմոնեան» վարժարաններու մէջ: Զինուորագրուելով, մարզման շրջանը անցընելէ ետք զրկուած է ռազմաճակատ, ուր եւ նահատակուած է: Ծառայութեան ընթացքին մասնակցած էր համալսարանի մուտքի քննութեանց եւ ընդունուած բժշկական ճիւղը: Իր հայրը՝ Ներսէս Շամիրեան, յեղափոխութեան ցոյցերու օրերուն վիրաւորուելով զբնդակէ մը, հաշմանդամ եղած էր:

Նահատակ երիտասարդին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Օգոստոս 29–ին, Թեհրանի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցին: Ներկայ եղած են հազարաւոր Հայեր ու Պարսիկներ: Ցաւարտ արարողութեանց զամբանական խօսած է առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան: Նոր Բուրաստան գերեզմանատունը զամբանականներ խօսած են Արամայիս Ներսիսեան, երեսփոխան Վարդան Վարդանեան, Երուանդ Աւետեան եւ զնդապետ Ապետինի:

ՍԻՓԻՒՌՔԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Նիւթը նոր չէ, բայց հարցը միշտ այժմէական եւ հրատապ: Սիփիւռքի հայութեան առաջել ուշադրութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը պահանջող հարցերէն է: Շատ մեծ է իսկական հայ ուսուցչին կատարելիք դերը:

Վերջին տասնամեակին Սիփիւռքի հայութեան աշխարհագրական քարտէսը ըզգալի կերպով փոխուեցաւ: Տեղի ունեցան դանդուածային տեղաշարժեր Մերձաւոր եւ Միջին – Արեւելքէն դէպի երկու Ամերիկաները, Քանատա, Աւստրալիա, Եւրոպայի զանազան երկիրները: Հայահոծ եւ հայագրաւ դաղութներ որոշ չափով նօսրացան: Հայ ընտանիքները դանուեցան հարցականի մը առջեւ: Ի՞նչպէս ապահովել իրենց զաւակներուն հայերէն կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը: Տեսակ մը է՛ն նախաճեռնութեան ոգիէն մղուած, է՛ն բարի նախանձով կամ մրցումի ոգիով հետզհետէ հայկական դպրոցներ բացուեցան վերոյիշեալ հեռաւոր երկիրներուն եւ նաեւ Ֆրանսայի մէջ: Դրական եւ գնահատական երեւոյթ որովհետեւ անհրաժեշտ էր որ զպրոցական տարիք ունեցող իւրաքանչիւր հայ մանուկ գտնէ ու յաճախէ հայկական դպրոց մը:

Սակայն դպրոցը ամէնէն առաջ կառոյց մըն է, նիւթական, որուն պէտք է տալ նկարագիր, ներշնչել ոգի, դնել իր ճըշմարիտ առաքելութեան ճամբուն վրայ: Ո՞վ է այդ մարդը որ հայ մտքին ու հոգիին յարմարնակը պիտի պատրաստէ ու ապահովէ եթէ ոչ իր կոչումին խորապէս պիտակից մտաւորական ուսուցիչը:

Ուսուցիչը մարդ մըն է սովորական մարդերուն պէս եւ սովորական մարդերէն վեր: Վեր իր պաշտօնով, իր ազնիւ առաքելութեամբ: Արուեստագէտ մը որ կը չինէ, կը կազմաւորէ, կը դարբնէ եւ կը հասցնէ: Մոնաղր եւ ազնուական անձ մը որուն զործածած նիւթը եւ տարրը անհնութական աշխարհ մը կը կառուցէ: Մտքի եւ հոգիի մարդը կը պատրաստէ:

Հայ մանուկին տոհմային դաստիարակութենէն, մայրենի լեզուի աշակերտութենէն եւ զործածութենէն, ազգային արմատներուն հետ առեղծուած կապէն կախում ունի Սիփիւռքի ներկան եւ մօտիկ ապագան: Ասոր համար հիմնական է ունենալ հայ պիտակից, պատրաստուած ուսուցիչներու եւ դաստիարակներու ընտիր փաղանդ մը:

Սիփիւռքի ճակատագիրը տնօրինող կազմակերպութիւնները պէտք է ամենայն լրջութեամբ զբաղին այս կենսական հարցով, եւ ստեղծեն պայմանները, է՛ւ պատրաստութեան, է՛ւ պաշտօնավարութեան:

Ինչո՞ւ չստեղծել հիմնադրամ մը: Ինչո՞ւ չհաստատել ուսուցչանոց մը, ինչո՞ւ չվերարժեւորել հայ ուսուցչին դերը, ինչո՞ւ նիւթական ապահովութիւն չտալ եւ աւելի հրապուրիչ չդարձնել ուսուցչական մասպարէզը:

Իսկապէս հրատապ է հարցը: Մեր ժողովուրդը, մեր կազմակերպութիւնները դրամ կը ճարեն եկեղեցի բարձրացնելու, յուշարձաններ կառուցելու: Եկեղեցին վազը կը մնայ թափուր, յուշարձանները լքուած եթէ ցամքին հայախօս սերունդները, եթէ լեզուն կորսուի:

Դպրոց եւ ուսուցիչ մեծագոյն երաշխիքներն են Սիփիւռքի հայեցի դիմագիծի պահպանման:

Կ. Յ.

Շրջանի անգլիացի դիւանագէտները ընդունելով հանդերձ, թէ թուրք կառավարութիւնը յանցանք չունի պատահածներուն մէջ, կը չեչտեն սակայն, որ այս թուականը մեծապէս վնասած է Թուրքիոյ վայելած վարկին: Անոնք կ'ըսեն, թէ թուրք ապահովութեան ուժերը արդելք չեն հանդիսացած ցուցարարներու:

***

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7 Ի ԹՂԹԱԾՐԱՐ

Անգլիա, հրապարակ դրուած է 1955 Սեպտեմբեր 6 / 7–ի վերաբերող թղթածրարը մը, որ ըստ երեւոյթին, շատ բան կը պատմէ: Անգլիացիք, հաւատարիմ իրենց աւանդական դիւանագիտութեան, կը ճշդեն որ թուրք կառավարութիւնը յանցանք չունէր, թէեւ ...

***

Լոնտոնի մէջ ժողովուրդին տրամադրութեան տակ դրուած են Սեպտեմբեր 6 / 7, 1955–ի Պոլսոյ դէպքերուն վերաբերող թղթածրարները: Անոնք կը պարունակեն Ամէնքի եւ Պոլսոյ անդլիացի դիւանագէտներուն Լոնտոն ուղարկած տեղեկագիրներն ու դրութիւնները:

Ինչպէս ծանօթ է վերյիշեալ դէպքերը տեղի ունեցած էին որպէս փոխադարձութիւն Սելանիկ գտնուող Աթաթիւրքի տան ռմբահարումին: Բիրերով զինուած խուժան մը յարձակած էր յատկապէս Ցոյներու պատկանող վաճառատուներու վրայ ու քանդած, թալանի տուած ամէն բան:

ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՀՈ՞Ս ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ԷՐ

Սեպտեմբեր 7–ի «Հիւրրիյէթ»ը հետեւեալ լուրը կուտայ. –

Իզմիրի Կիմիւլտիւր գաւառակին Տէրէ պօղազը շրջանին մէջ գտնուած են մնացորդները եկեղեցիի մը, որ կը կարծուի, թէ այն վայրն է, ուր ապաստանած են Մարիամ Աստուածածինն ու Յովհաննաները, խոյս տալով Եփեսոսի արիւնալի հետապնդումներէն:

Պեղումներու պատասխանատու հնախոյզը հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է գտնուած փլատակներուն մասին. – «Եկեղեցին կառուցուած է չուրջ 2000 մեթր բարձրութեան վրայ. կը պատկանի նախարիւզանդական շրջանի. այսինքն կրնայ կառուցուած ըլլալ Մարիամ Աստուածածնի ապրած շրջանին: Կառոյցը որոշ նմանութիւններ ունի Եփեսոս գտնուղ անոր տան հետ:

Փլատակները ուշադրութիւն դրաւած են դիւղացի ձկնորսի մը լրատուութեան վրայ:

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Իբարու ետեւ, առանց ժամանակ վատնելու՝ բանասիրական երկու գրքեր եկան գրաւել իրենց տեղը Սփիւռքի մատենադարանները մէջ, Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի հատորներուն եւ Վենետիկի Հայագիտական Մատենաշարի շարքին կողքին։ Երկուքն ալ ուշացած ճամբորդներու նման, հեւն ի հեւ, հազիւ հասնելով օթոցքային – երկուքն ալ մատամբ յղացուած Երեւանի մէջ բայց աճած, ուռճացած բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ։ Առաջինը Յ. Ճ. Սիրունիի Պոլիսն եւ Իր Դերը շարքն է (Ա. հատոր, Պէյրութ, 1965, Բ. հատոր, Պէյրութ, 1970) որու երրորդ հատորը այս տարի միայն լոյս տեսաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի տպարանին, Անթիլիաս։ Շարքին երկունքը զուրկ չէ չահեկանութենէ։ Սիրունին որ Պուքրէշ կը բնակէր, 1944–ին Սիլեզիա աքսորուեցաւ համայնավարներու կողմէ, եւ ուր մնաց մինչեւ 1955։ Հատորին ըստկիզբը հեղինակը «Զրոյց Ընթերցողին Հետ» նախաբան մը ունի։ «Այս տողերը դրի առնուիլ սկսան Պոլսէն հեռու, ռումէն հողի վրայ, ուր ղէպքերը մեզ բերեր էին քառասուն տարի առաջ», կը գրէ 1965–ին, առաջին հատորին տպագրութեան առթիւ։ «Տարիներ յետոյ, այն է 1947–ին, երբ Երեւան կը գտնուէինք ոչ – հաճելի պայմաններու մէջ, եւ երբ սենեակի մը առանձնութիւնը արտօնագրութիւն կը տեղծէր մեր մէջ անդրադառնալու հին օրերու վրայ ալ՝ Պոլիսը գարձեալ մեր մտքին յաճախ կ'անցնէր։ Ու այդ օրերուն ալ, իբրեւ տեսակ մը «պարապ վախտի խաղալիք», փորձեցինք չարագրել քիչ մը բան ուրուագծելու համար Պոլիսը իր երթեմնի կեանքին մէջ»։ Աւելի ուշ էր որ, 1962–ին, պիտի սկսէր գրի առնել որպէս յօդուածաշարք, որ լոյս տեսաւ Մայր Աթոռի ամսագիրը էջմիածին պարբերաթերթին մէջ։ Այս մանրամասնութիւնները կը տրուին ոչ այնքան արդարացնելու համար գործին անբաւարարութիւնները, հետեւանք մատամբ՝ հայ գրողի անկառոյց, անճեւ եւ անզօր կեանքի ընթացքին՝ որքան ուրուագծելու հայ մտաւորականի տիպար մը, այս պարագային Արեւմտահայ լուսազոյններէն մէկուն եւ թեղադրելու թէ անճին առաքինութիւնները եւ մտքին բարոյական օրէնքները այնքան կարեւորութիւն ունին մեզի համար, որքան զուտ լմացական արժէքը իր գործին։ Այս գաղափարը տակաւին անանդրդուելի կը մնայ մեր մէջ – անճին եւ գործին ներդաշնակութեան պահանջը։ Ըստ երեւոյթին, այս ներդաշնակութեան խախտումը, խզումը՝ զո՛ւտ Սփիւռքեան յատկանիշ մըն է ու կը ցոլացնէ Արեւմտեան աշխարհի մէջ ընդունուած կարծիքը այս մասին։ Գրագէտին կարելի անմիախառնումը մայրենի առանձնութիւններէն, յաճախ իր մայրենին ընդունէն իսկ՝ մաս կը կազմէ արդիական նացման եւ աշխարհին հետ քայլ բռնելուն։ Հոյակապ բան որ անշուշտ իր դիները ունի։ Ինչպէս եւ իր դիները ունի գրագէտին նոյնացումը աւանդութեանց հետ – սակայն ամէն դրող լինքզինքին միայն համապատասխ է եւ ի՛նք կ'որոշէ իր բռնելիք ընթացքը։

Երկրորդ հատորը զոր կ'ողջունենք այս օրերուս տոքթ. Լեւոն Խաչերեանի Գրիգոր Պահլաւունի Մագիստրոս (985–1058), կեանքն ու գործունէութիւնը կը կոչուի եւ լոյս տեսած է Լոս – Անճըլըսէն։ Ըստ երեւոյթին, այս մեծածաւալ գիրքը վերջնակ օգակն է քերականական ու բանասիրական ուսումնասիրութիւններու չղթայի մը, որ կը սկսի տակէն քան տարի առաջ, 1966–ին Երեւանի մէջ երբ կը հրատարակուէր Եսայի Նչեցի (1280 – 1350) վերլուծութիւն Քերականութեան հատորը։ Եօթը տարի ետք, 1973–ին, տոքթ. Խաչերեան կը հրատարակէր երկրորդ օգակը իր ծրագրին որ կը կոչուի Վարդան Արեւելցի (1207 – 1270) Մեկնութիւն Քերականի, կրկին Երեւանի մէջ։ Հոս կը թուի վերջ գտնել Հայաստանեան փուլը Լեւոն Խաչերեանի բանասիրական գործունէութեան (հաւանական է որ ան բազմաթիւ այլ աշխատասիրութիւններ եւս հեղինակած է Հայաստանի մէջ, տակաւին մենք ծանօթ չենք ատոնց)։ Կը գտնուինք Լոս – Անճըլըսի Պոլիս Եւ Իր Դերը տիպականօրէն հայկական բանասիրութիւն է, աւելի բարձր մակարդակի վրայ անշուշտ քան Արշակ Ալպոյաճեանին, Յ. Գ. Մրմրեանին, Վ. Զարդարեանին, Հր. Աճառեանին ու չատերուն մակարդակը։ Աւելի հանդերձ, մօտ 200·000 բառնոց այս հատորը այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ դանազան ծանր ու խիտ այլ գործերէ վերթաց փշրանքներէ չինուած է, հակառակ քառասուն տարուան իր երկունքին։ Գրքին անունը անշուշտ լայնօրէն կը թելադրէ բովանդակութիւնը – Պոլիսը իր դասա – կարգերով, թաղերով, իմացական ու ընկերային թարդ սարքուածքով, իր մեծ ու մանր մտաւորականներով, տիրացուներով ու նշանաւոր, գունագեղ բեռնակիրներով, իր երկնամերձ ամիրաներով եւ

Քանատայի նման, ԱՄՆ ալ, կարմրամորթերու յատահատական կացութիւնը հետեւանք է հինգ դարու անցեալի մը։ Այն տարբերութեամբ սակայն, որ հոս եւրոպական տիրապետութիւնը աւելի բռնութեամբ եղած է ու աւելի անգթութեամբ։ Սպիտակ Ջարդ մը տեղի ունեցած է Քանատա, տակաւին հոս, պէտք է խօսիլ ցեղասպանութեան մը մասին։

Միացեալ – Նահանգներու առաջին բնակիչ կարմրամորթերը կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնէին արդէն Ք. Գոլոմպոսի չրջանին։ Կը կարծուի թէ երեք միլիոնի չուրջ էր այդ թիւը։ Սակայն պէտք չէ կարծել, որ 6 – 700 համայնքներէ կազմուած այս բազմաթիւնը տէր էր միաձեւ մշակոյթի մը։ Տարբեր էին լեզուները, քաղաքակրթութիւնները, բարքերն ու հաւատալիքները։ Կարելի է թէեւ մշակոյթի վեց դլխաւոր չրջանառներու մէջ ամփոփել բոլորը։

3 միլիոնի թիւը 1870–ին կ'ըլլայ 25·731։ Որովհետեւ Սպանացիներ, Բրիտանացիներ, եւ անոնք, զոր Ամերիկացիներ կը կոչենք, աւելի վարպետ դուրս եկած են, քան՝ նոյնինքն՝ Հիթլէր։ Ճիշդ է, որ լեզուի դարձը դլուխ հանելու համար, երեք

դարու պէտք ունեցան, որովհետեւ այդ անիծեալները անդադար կը վերածնէին իրենց աճիւնները։

Ցեղասպանութիւնը յարատեւ արարք մըն էր, ու օրհնուած բոլոր եկեղեցիները, հակառակ անոր որ ամէն չրջանի դանուեցան կատարուած բարբարոսութիւնը ազազակող պատմագէտներ ու գրադէտներ։

Եւրոպական տէրութիւններ Նոր Աշխարհը նուաճեցին, ոչ թէ իրենց քաղաքակրթութիւնը տանելու համար հոն, այլ չահագործելու այդ հողերուն հարստութիւնը։ Եւ անշուշտ, այս նպատակին լրագործումին արդիւքը կը հանդիսանային կարմրամորթերը։ անոնք, զոր նախ գործածած էին որպէս առաջնորդ, ապա նկատեցին տապակալի գանուած մը։ Անոնք տէր կը կանդնէին, կը պաշտպանէին եղիպտացորենի իրենց դաշտերը, որսի չրջաններն, իրենց բարքերն ու հաւատալիքները։ Կարելի երկու լուծում կար միայն։ գանոնք դերեվարել, կամ սպանել։ Առաջինը աւելի դժուար էր, իսկ երկրորդին համար ունէին անհրաժեշտ։ մարդ, զէնք ու վայրագութիւն։

Յետոյ, հանդիստ էր անոնց խիղճը.

ներչնչեալ պատուէրներով ու վարժապետներով։ Ու նաեւ՝ իր ազդեցութեամբ, իր ինքնատուր պաշտօնով, իր պատմական դերով, կոչումի նման քարոյական ուժով։ Իսկ պատմական ժամանակաչրջանը կը տարածուի Քրիմի պատերազմէն մինչեւ Պերլինի Վեհաժողովը, 1860–էն մինչեւ 1880։

Սիրունի յաչողած է իր նպատակին մէջ (ինչ որ կը գրուի այս հատորին մասին որպէս դնահատութիւն եւ դժգոհանք՝ կը պատչամի նաեւ նախորդ երկու հատորները, նոյն մեթոտով եւ հոդեկան տրամադրութեամբ խմբագրուած) եւ տուած է Թուրքին Պոլիսը իր ներքին քաղաքական իրադարձութեանց ոստայնին մէջէն, տուած է Հայուն ալ Պոլիսը, իր Պատրիարքարանի բոլոր կնճռոտ խնդիրները, Ազգային Սահմանադրութեան փոթորկոտ կեանքը, լեզուական տաղնապներն ու վերիվայրումները Ռուսինեանէն մինչեւ Մինաս Զերազ, թատերական գործունէութիւնը, դրականութեան առաջին երկչոտ քայլերը, Թուրք – հայ պրկումներն – ը, Գաւառն ու Հռոմը Պոլսէն դիտուած, Հայ ազատագրական պայքարի առաջին փուլերը սկսելով Վանի «Սեւ Խաչ» եւ կարնոյ «Պաշտպան Հայրենեաց» գաղտնի կազմակերպութիւններէն եւայլն, եւայլն։ Ցանկը չատ երկար է, էջերը խիտ, նիւթը վիպային ու Հայու երեւակայութիւնը բռնկեցնող, հեղինակին աչքը վճիտ ու սիրտը իր տեղը։ Մէկ խօսքով, համադրական հակայ ուռկան մը նետուած մեր պատմութեան ճակատագրական մէկ չրջանի մարդոց ու դէպքերու խաժամուժին վրայ որ իր այդ իսկ հանդամանքով չատ քիչ անդամ նոր տեղեկութիւն կամ տեսակէտ կը պարզէ։ Աւելն հանդերձ, տեղ – տեղ Սիրունի հոգերանական չիտակ թափանցումներ եւ բիւրեղացումներ կը կատարէ որոնք հայ մտաւորականին անվիճելի կնիքը կը կրեն ու կը գատեն զայն ակադեմական, արհեստագէտ, տիւղ – տապան պատմաբաններէն որոնք տիտղոսներէ ու քիչ մը խելքէ զատ ուրիշ բան չունին։ Ահա նմոյշ մը Սիրունիի ոճէն ու իմաստութենէն.

Հայ հայրենասիրութիւնը մինչեւ նոր օրերու իր հունը մտաւ՝ տարբեր փուլերէ անցաւ եւ տարբեր երանգներ կրեց։

Իր առաջին փուլին մէջ ուրիշ բան չէր ան՝ բայց բնազդական ճիգ մը տառապանքին տոկալու։ ... Հայ ժողովուրդը ապայն ապաւէն մը չունէր իր տառապանքին մէջ։ Շրջապատուած թշնամիներէ՝ երկար ատեն հայ եկեղեցին իրեն պատսար ըրաւ փոթորիկներուն դէմ մարտնչելու։

Եթէ հայ ժողովուրդը այնքան ամուր փարեցաւ իր եկեղեցիին՝ անկէ հոգեւոր մխիթարութիւն ստանալու սիրոյն չէր միայն ... ան իր եկեղեցիին մէջ ապաստանած կը գտնէր իր աւանդութիւնները, ու ինք պէտք ունէր փարելու այդ աւանդութեանց՝ իր պատմութեան կառչած պահելու համար իր հոգին եւ կարենալ

դարու պէտք ունեցան, որովհետեւ այդ անիծեալները անդադար կը վերածնէին իրենց աճիւնները։

Ցեղասպանութիւնը յարատեւ արարք մըն էր, ու օրհնուած բոլոր եկեղեցիները, հակառակ անոր որ ամէն չրջանի գանուեցան կատարուած բարբարոսութիւնը ազազակող պատմագէտներ ու գրադէտներ։

Եւրոպական տէրութիւններ Նոր Աշխարհը նուաճեցին, ոչ թէ իրենց քաղաքակրթութիւնը տանելու համար հոն, այլ չահագործելու այդ հողերուն հարստութիւնը։ Եւ անշուշտ, այս նպատակին լրագործումին արդիւքը կը հանդիսանային կարմրամորթերը։ անոնք, զոր նախ գործածած էին որպէս առաջնորդ, ապա նկատեցին տապակալի գանուած մը։ Անոնք տէր կը կանդնէին, կը պաշտպանէին եղիպտացորենի իրենց դաշտերը, որսի չրջաններն, իրենց բարքերն ու հաւատալիքները։ Կարելի երկու լուծում կար միայն։ գանոնք դերեվարել, կամ սպանել։ Առաջինը աւելի դժուար էր, իսկ երկրորդին համար ունէին անհրաժեշտ։ մարդ, զէնք ու վայրագութիւն։

Յետոյ, հանդիստ էր անոնց խիղճը.

կուրծք տալու համար հեղեղին, որ ամէն կողմերէ իրեն կը խուժէր։

Հայ հայրենասիրութիւնը երկար ատեն փնտռեց այսպէս հայ եկեղեցւոյ հովանին։ Այդ հովանիին տակ դարերով պատսպարուեր էին իր լեզուն եւ իր գրականութիւնը, իր բովանդակ մշակոյթն ու արուեստները։ ... Հայ Եկեղեցին պահակն էր եղեր հայ մշակոյթին, զայն դիմացուցեր էր դարերուն, եւ անով դիմացեր՝ ինք եւս։ Քրիստոնէութիւնը Հայուն համար կրօնք մը չէր լոկ, այլ միջնադարեան մը ուր ապաստանած՝ հայ պատմութիւնն ու հայ հայրենասիրութիւնը, դարերն ու ցեղերը արհամարհեցին։

Ահա ինչու հայ ժողովուրդը իր եկեղեցին, ու անոր պատճառով ալ իր կրօնքը սիրեց։ Հայուն կրօնասիրութիւնը համազօր էր հայրենասիրութեան, եւ պէտք էր մօտենայինք մեր օրերուն, որպէսզի հայ հայրենասիրութիւնը մեծ ոստում մը ընէր դէպի ուրիշ հանգրուան մը, որ հայ ժողովուրդը նուիրագործած է ազգասիրութեան կոչումին ներքեւ։ Ուրոյն իմացութիւն մըն է ան եւ ուրոյն զգացում մը, որ օտարը չունի։ Ան ճիգ մըն է հայ ասանդութեանց եւ հայ սրբութեանց կառչած մնալու, օտարին հպումէն զերծ պահելու հայ հոգին, անկեղծ պահելու հայ ընտանիքը, հայ սովորութիւնները եւ հայ օճախը, տաճար կանգնելու հայ ժողովուրդի ոտք կոխած տեղը ու յոյսի վառարան մը անոր կողքին։ Այդ ճիգը փըրկարար եղաւ Հայուն՝ իր ստրկութեան եւ իր պանդխտութեան մէջ, իր փորձութեանց եւ իր յուսախաբութեանց մէջ, ու զայն հանգրուան մը եւս դիմացուց։ Հայ ազգասիրութիւնը, արդարեւ, պիտի չըմբռնէ օտարը, ու ան պիտի չգիտնայ թէ Հայը ինչու Լուսաւորչի կանթեղը հոգիին մէջ գրկած մաս կուգայ, Արարատի պատկերը հոգիին մէջ կը պտրտցնէ ամէն ուր, եւ ուր ալ երթայ իր գերեզմանները մէկտեղ կը տանի։ Ո՞ր օտարն է որ կ'ըմբռնէ հոգեկան այն մեծ ուժը՝ որով դիմացաւ հայ ժողովուրդը։ ժողովուրդ մը որմէ խլեցին իր հայրենիքը բայց զայն միշտ իրը զգաց, ժողովուրդ մը որ վտարեցին իր հայրենիքէն՝ բայց զայն միշտ զգաց հետը, որուն մոռցուցին իր հայրենիքը՝ բայց զայն միշտ վերստեղծեց իր կաթսային ու իր տեսիլքներուն մէջ, իր երգերուն եւ իր արցունքներուն մէջ, զոր լքեցին եւ ուրացան՝ բայց իր հոգիէն բաշխեց ամէնուն իր ճամբուն վրայ, բուռ – բուռ սերմ ցետեց օտար հողերուն, ոդորմութիւն տուաւ մեծատուններուն, եւ լոյս պարգեւեց բոլորին, ամէ՛ն անցորդի, ամէ՛ն անծանօթի, իր թշնամիներուն ու իր դահիճներուն։ Ա՛յդ է հայ ազգասիրութիւնը – ցաւերուն տոկալ, մահէն չվախնալ, հայ հողէն հեռու՝ հայ հոգին բուրմունքն զգալ, հետը մաս ածել իր հայրենիքը։ Հայ ազգասիրութիւնը իր պարտքը լրիւ կատարեց։ մեր օրերուն հասցուց հայ հոգին, անվթար ու ամբողջական։

(Շարունակելի)

ՑԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Բ.

կամբրամորթները Աստուծոյ ստեղծած արարածները չէին, այլ՝ վայրի գազաններ: Մինակ հարցը գանոնք բնաջնջելու ամենէն ազդու միջոցը գտնելն էր:

Այսպէսով, ողբերգական էջերը արձանագրեց կամբրամորթներու պատմութիւնը՝ 1540 – 1870: Անոնք գոհերը դարձան անընդմէջ ցեղասպանութիւններու, որոնք վերջ գտան 1870–ական թուականներուն, երբ այլեւս բնաջնջելիք կամբրամորթ չէր մնացած:

Անպատաքաններու ձեռնարկած կոտորածին մէջ տեղ ունեցաւ ամէն ձեւի սպանութիւն. զոհձագրուեցան ամէնէն անարդ միջոցները: 1759–ին անոնց բաշխեցան մանրէ կրող ծածկոցներ, անոնց աթոռավաճրերէն քչուեցան պիղծները, որպէսզի սովամահ ըլլան, գանդուածաբին տեղահանութիւններ կատարուեցան եւայլն: Ու մեծ մասով, այս արարքները կը ներկայացուէին որպէս ապստամբութեան մը, կամ Սպիտակամորթերու բանակավարի մը վրայ զոհձուած յարձակումի մը փոխադարձութիւն:

Անկախութեան պատերազմէն եաք համաձայնութիւններ առին բախումներու տեղը: Անարդար դաշնագիրներ էին անոնք, զորս Ուաշինկթընը կը պարտադրէր պետերու, որոնք անպլներէն կարդալ իսկ չէին գիտեր: Այս տեսակի, աւելի քան 400 միակողմանի համաձայնութիւններ ստորագրուեցան:

Ամէնէն ծանր հետեւանքը ունեցող համաձայնութիւններէն մէկն էր (1830) այն, որ Միացեալ – Նահանգներու նախագահին իրաւունք կուտար Միսիսիպիի արեւմտեան գտնուող հողերը փոխանակելու, կամբրամորթներու հարաւ – արեւելեան հողերուն հետ: Ինչ որ կը նշանակէր բռնակալութեան գանգուածային անխուսափելի տեղափոխութիւն մը: Իսկ 1871–ին ուրիշ օրէնք մը կ'ըսէր, որ «կամբրամորթ ոչ մէկ ցեղախումբ կամ ժողովուրդ անկախ իշխանութիւն պիտի նկատուի, որու հետ Միացեալ – Նահանգներ հաշուութեան դաշինքներ ստորագրէ»:

Իսկ կամբրամորթներու համար ամէնէն աղետալին եղած է Ծերակուտական Հ. Տէրկի օրէնքը (1877), որ գաղթական ընտանիքներու կարգին կը դասէր կամբրամորթերը, իւրաքանչիւր ընտանիքի հողի որոշ տարածութիւն մը միացնելով: Տուժողը Կամբրամորթերն էին կրկին, որոնք փոխանակ ազատ տէրերը ըլլալու իրենց պատկանող հողերու, կը դառնային երկրորդ կարգի քաղաքացիներ, զուրկ՝ քաղաքացիական իրաւունքներէ:

Շատ չանցած, կալուածատիրութեան անվարժ կամբրամորթեր իրենց անտարձութեան, խարդախութիւններու եւ չհատոյծումներու հետեւանքով կորսնցուցին իրենց հողերուն կարեւոր մէկ մասը:

Պէտք է յիշել նաեւ անունները այն կամբրամորթերուն, որոնք ԺԹ. – ԺԹ. դարերու ընթացքին պարտզլուխները եւ պան անյոյս ապստամբութիւններու: Ձիւղ է, որ անոնք միշտ պարտուեցան, սակայն չմոռցուեցաւ իրենց հերոսական պատմութիւնը, նոյնիսկ եթէ ձեւագեղծուեցաւ ամերիկեան պատմագրութեան կամ հոլիվուտեան ճարտարարուեստին կողմէ:

Նախ կայ Քինկ Ֆիլիփը, որ որդին է Ուամբանօագներու ցեղապետին. չատ վայրագ պայքար մղեց ան, ու կարեւոր կորուստ պատճառեց անգլիական զօրաբաժիններու, սակայն ի վերջոյ սպաննուեցաւ:

Փոնթիակ (1720 – 1769) Օթաուայի կամբրամորթերէն էր, որ կռուեցաւ Բրիտանացիներու դէմ ու հաշտութեան դաշինք մը ստորագրեց Միացեալ – Նահանգներու հետ: 1769–ին սպաննուեցաւ կամբրամորթի մը կողմէ:

Քոչիզ (1812 – 1874), 1861–ին ապըստամբութեան մղեց Ապաչները, վրէժը լուծելու համար իր հինգ ցեղակիցներու անարդար սպանութեան: Ան իր հակակշռին տակ պահեց տարի մը Արիզոնայի չրջանը ու իր 200 մարդոցմով ընդդիմացաւ ամբողջ տասը տարի:

Ռէտ Քլաուտ (1822 – 1909), Ժէրոնիմօ (1829–1908), Քրէյզի Հորս (1842–1877), Թեքանքա Իյոթաքէ (1831 – 1890), ուրիշ անուններ են Կամբրամորթ հերոսներու չարքին մէջ, որոնք ձգտած են իրենց ժողովուրդին անկախութեան, բարօրութեան, սակայն, ինչպէս ըսուեցաւ, միշտ պարտութեամբ աւարտած է իրենց պայքարը:

Փոնթիակ (1720 – 1769) Օթաուայի կամբրամորթերէն էր, որ կռուեցաւ Բրիտանացիներու դէմ ու հաշտութեան դաշինք մը ստորագրեց Միացեալ – Նահանգներու հետ: 1769–ին սպաննուեցաւ կամբրամորթի մը կողմէ:

Քոչիզ (1812 – 1874), 1861–ին ապըստամբութեան մղեց Ապաչները, վրէժը լուծելու համար իր հինգ ցեղակիցներու անարդար սպանութեան: Ան իր հակակշռին տակ պահեց տարի մը Արիզոնայի չրջանը ու իր 200 մարդոցմով ընդդիմացաւ ամբողջ տասը տարի:

Ռէտ Քլաուտ (1822 – 1909), Ժէրոնիմօ (1829–1908), Քրէյզի Հորս (1842–1877), Թեքանքա Իյոթաքէ (1831 – 1890), ուրիշ անուններ են Կամբրամորթ հերոսներու չարքին մէջ, որոնք ձգտած են իրենց ժողովուրդին անկախութեան, բարօրութեան, սակայն, ինչպէս ըսուեցաւ, միշտ պարտութեամբ աւարտած է իրենց պայքարը:

ԴԻՊԻ ՆԵՐԿԱՆ

Ցեղասպանական արարքը դադրեցաւ 1880–ական թուականներուն եւ կամբրամորթ բնակչութիւնը սահմանուած հողերու վրայ կանոնաւոր կերպով բազմացաւ:

1914 – 18–ի պատերազմին ընթացքին Կամբրամորթեր ծառայեցին բանակին եւ Ծովուժին մէջ: Որպէս վարձատրութիւն, կառավարութիւնը անոնց չնորհեց տեղրիկեան հպատակութիւն (1924): Այս քայլը անոնց կուտար իրաւունքներ, սակայն նաեւ կը ջնջէր ցեղախումբի անկախութիւնը: Ներքին գործոց նախարարութիւնը պարտականութիւն կը յանձնէր իր անձնակազմէն մէկուն, որ քննութիւն մը կատարէ Կամբրամորթերու կեանքի պայմաններու մասին: 1928–ի տեղեկագիր մը պաշտօնապէս կը յայտնէր անոնց թշուառութիւնը. առողջապահական պայմաններ, ուսուցում, ընկերային ապահովութիւն, բոլորովին բացակայ տարբեր էին անոնց առօրեային մէջ: Ու 1934–ին Ֆ. Ռուզվէլթի նախագահ ընտրութենէն եաք ձեռնարկուեցաւ կարգ մը միջոցառումներու:

1950–ական թուականներուն, լուծելու համար «Կամբրամորթերու հարցը» որոշուեցաւ զանոնք ձուլել ամերիկեան ընկերութեան մէջ, վերածելով կատարեալ Ամերիկացիներու: Անոնց ամէնէն ընդունակները համալսարան պիտի ղրկուէին, պիտի արագացուէր անոնց դէպի քաղաք երթը, վերջ պիտի տրուէր կեթթոյի կեանքին: Այզընհաուըի օրով (1953 – 61) ձեռնարկուեցաւ անոնց կեթթոներու վերացումին. այս քաղաքականութիւնը դարձեալ տարածքին ստեղծուած էր նոր ու հզօր պետական կազմաւորում մը՝ Վանի (յետագային՝ Արարատեան) թագաւորութիւնը:

Ք. Ա. առաջին հազարամեակի սկիզբին իսկ հայկական բարձրաւանդակի մեծ մասը կը պատկեցնէր այն հզօր Պետութիւնը, որ սկզբնապէս իր վարչական կեդրոնի անունէն պէտք է կոչուէր Բիաինա, այսինքն Բիաին – Վանի Թագաւորութիւն, իսկ յետագային Արարատեան Թագաւորութիւն՝ այն պարզ պատճառով, որ վերջին չրջանին հոն փոխադրուած էին վարչական կեդրոնն ու մետեսական յենակէտները:

Հին Արեւելքի ամենահզօր տէրութիւն – ներէն մէկն էր Վանի Թագաւորութիւնը: Անոր տիրակալները իրենց ռազմական ու տնտեսական մեծագործութիւնները անմահացուցած հայրենի երկրի տարբեր վայրերու մէջ փորագրուած սեպագրերու մէջ: Անոնք ունէին իրենց պատուանշաններու համապատասխանութիւնը, որու մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր Հալդին՝ Թագաւորութեան հովանաւորն ու հզօրութեան աղբիւրը: Ապա վրացական ռազմի աստուած Թէյշէբան, Արեւի աստուած Շիվինին, անոնցմէ ետքն ալ՝ այլազան աստուածներ, հաւանաբար երկրի տարբեր նահանգներու եւ միաւորուած երկիրներու պաշտամունքի կուտքերը:

(Շար. 2)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆ...

Հետաքրքրական է լուրը, որ լոյս տեսած է Իթիպիւնէ Տօղրուի 36րդ թիւին մէջ: Յուսանք դեռ գրաւուած չէ...: Որովհետեւ նոյն թերթին 35–րդ թիւը գրաւածած է Պետութեան ապահովութեան դատարանի որոշումով, սա պատճառաւ. – Թերթը կը պնդէր որ Աթաթիւրք ուզած էր իմիճավարութիւն շնորհել Քիւրտերուն...:

***

«Իթիպիւնէ Տօղրու» *չաբաթաթերթին այսօր լոյս տեսնող 36–րդ թիւին մէջ սրտաճմլիկ յօդուած մը լոյս տեսած է Գուզկունճուքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մասին: Յօդուածին մէջ կ'ըսուի թէ եկեղեցիին ճիշդ քովը մղկիթ մը կայ եւ այս երկուքը չատ վայլած են իրարու, խորհրդանչելով անխորտակելի բարեկամութիւն մը:*

Զրօսաչրջական առաջնորդները իրենց հիւրերուն ցոյց կուտան այս երկու կառոյցները եւ կ'ըսեն թէ աշարհի ոչ մէկ կողմը կարելի է տեսնել այսպիսի տեսարան մը: Երբ մզկիթին մէջ արարողութիւն կը կատարուի, եկեղեցին կը լռեցնէ իր զանգերը: Ժողովուրդը երբեմն սխալմամբ մէկուն կամ միւսին դռնէն կը մտնէ, բայց ի՞նչ տարբերութիւն կ'ընէ, չէ՞ որ երկուքն ալ Աստուծոյ տունն են:

Գուզկունճուքի մէջ հիմա գաղթի հետեւանքով քիչ Հայ մնացեր է:

Միայն տարիքոտ զոյգ մը կը բնակի իրրեւ Հայ, Արիա եւ Սիւզան Եըլտըզ: Անոնք ալ իրենց տունը կը բաժնեն թուրք ընտանիքի մը հետ եւ միասին կ'ապրին իրաւ բարեկամութեան մը մէջ: Տարիներէ ի վեր ոչ մէկ ցրտութիւն պատահած է այս երկու ընտանիքներուն մէջեւ եւ Սեպտեմբեր 6 եւ 7–ին անգամ ոչ ոք քաջութիւնը ունեցաւ յարձակելու եկեղեցիին վրայ:

«Իթիպիւնէ Տօղրու» հանդէսը պատմական տեղեկութիւններ կուտայ եկեղեցիին մասին եւ կը դրէ թէ առաջնօք Հայոց Պատրիարքը հինգ հարիւր հազար լիրա տուրլով մասնակցած էր եկեղեցիի չինութեան:

Աւելնօք հոն այնպիսի քահանաներ կը դործէին, որոնք պալատին մէջ երաժշտութիւն սորվեցուցած են սուլթանական ընտանիքներու: Իսկ այսօր եկեղեցին մընայուն քահանայ չունի եւ այցելու քահանայ մը երբեմն կուգայ, Զորեքշաբթի օրերը արարողութիւն կը կատարէ: Մըշկիթէն լսուող ձգանը եւ եկեղեցիի զօդանջը գիւրաւ կը յարգեն, դարաւոր միասնութեան մը խորհրդանչանը կը դառնան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Հայասա. *խեթական բեւեռագրերու մէջ այսպէս կը կոչուէր այն ընդարձակ երկիրը – Պետութիւնը որ տարածուած էր Սեւ ծովու, Եփրատ գետի, հայկական Տաւրոս լեռներու եւ Վանայ լճին միջեւ: Այս էր երկրին ու պետութեան անունը, փորագրուած Ք. Ա. 15 – 13–րդ դարերուն խեթական արձանագրութիւններու մէջ: Խեթերէնի մէջ, խեթական սեպագիր արձանագրութիւններու մէջ վկայուած են Հայասա – Հայքի անտեսական ու պետական կեանքը, քաղաքներու, դաւառներու անունները, հոն իշխող թագաւորներու գործերը: Այդ սեպագրերու տեղեկութիւններուն քննութեամբ հետազօտողները եկած են այն համոզումին, որ Հայասա – Հայք եղած է ստրկատիրական պետութիւն՝ զարգացած դիւղատնտեսութեամբ ու արհեստագործութեամբ: Եթէ խեթական պետութիւնը Ք. Ա. 14–րդ դարու առաջին քառորդի վախճան Թուդխալիա Գ.ի առաջին շրջանին միրապետութիւն հաստատած էր Հայքի վրայ, ապա նոյն թագաւորի օրով արդէն Հայերը թօթափեցին օտարի լուծը, եւ Թուդխալիա Գ. ստիպուած եղաւ վերջապէս արշաւել դէպի Հայք: Հոս նուաճողի դէմ ելաւ Հայասա – Հայքի զօրքը՝ Կարդունի թագաւորին գլխաւորութեամբ: Ճակատամարտը տեղի ունէր Կումմախա քաղաքին հարաւ որ անորոշ ելք ունեցաւ: Այդ պատճառով ալ խեթերը յետագային քանիցս արշաւանքներու ձեռնարկեցին, Հայքը իրենց ենթարկելու համար:*

Թուդխալիա Գ.ի յաջորդ Սուպպիլուլիումա թագաւորը՝ Միտանի պետութեան հետ կռիւ ելլելով, պայմանագիր կնքած էր Հայքի թագաւոր Հուկկանայի հետ, որու կնութեան տուած էր քոյրը, փոխարէն ստանալով անոր ռազմական օժանդակութիւնը: Ցետագայ ժամանակներուն թագաւորներ տեղի ունեցած են Խեթական Պետութեան եւ Հայասա – Հայքի միջեւ: Ցայտնի է, օրինակ, որ Հայքի Նահանգներէն մէկուն՝ Աղղիի տիրակալ Աննիայան յարձակած է դրացի խեթական Տանկուվա քաղաքին ու չրջականերուն վրայ, աւերածական, ոտքի տակ առած օտարի հողը: Խեթական յարձակումներն ալ մեծ վնասներ պատճառած զարձակ տարածքին ստեղծուած էր նոր ու հզօր պետական կազմաւորում մը՝ Վանի (յետագային՝ Արարատեան) թագաւորութիւնը:

Ք. Ա. առաջին հազարամեակի սկիզբին իսկ հայկական բարձրաւանդակի մեծ մասը կը պատկեցնէր այն հզօր Պետութիւնը, որ սկզբնապէս իր վարչական կեդրոնի անունէն պէտք է կոչուէր Բիաինա, այսինքն Բիաին – Վանի Թագաւորութիւն, իսկ յետագային Արարատեան Թագաւորութիւն՝ այն պարզ պատճառով, որ վերջին չրջանին հոն փոխադրուած էին վարչական կեդրոնն ու տնտեսական յենակէտները:

Հին Արեւելքի ամենահզօր տէրութիւն – ներէն մէկն էր Վանի Թագաւորութիւնը: Անոր տիրակալները իրենց ռազմական ու տնտեսական մեծագործութիւնները անմահացուցած հայրենի երկրի տարբեր վայրերու մէջ փորագրուած սեպագրերուն ու խուռիերէն սեպագրերու մէջ: Անոնք ունէին իրենց պատուանշաններու համապատասխանութիւնը, որու մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր Հալդին՝ Թագաւորութեան հովանաւորն ու հզօրութեան աղբիւրը: Ապա վրացական ռազմի աստուած Թէյշէբան, Արեւի աստուած Շիվինին, անոնցմէ ետքն ալ՝ այլազան աստուածներ, հաւանաբար երկրի տարբեր նահանգներու եւ միաւորուած երկիրներու պաշտամունքի կուտքերը:

(Շար. 2)

Այբի Տիկին Շնորհիկ Բէյնիրեէմէզեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Բէյնիրեէմէզեան եւ զաւակները,

Տիկին Մառի Մինասեան եւ զաւակները (Մարսէյլ),

Կանանեան եւ Ազապալեան ընտանիքները (Քալիֆորնիա),

եւ ընտանեկան համայն պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԲԷՅՆԻՐԵԷՄԷԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 1–ին, 86 տարեկանին։

Թաղումը կատարուած է Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4–ին, Մոնթրէօյի նոր գերեզմանատունը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԻԳԼԻ։ – Տիկին Անարէ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պատան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Արեւնաքեան զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 13–ին, Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցիին մէջ, իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ԳՈՒՐԳԻՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ բոլոր ընկերուհիները կը փութան յայտնել իրենց խոր ցաւակցութիւնները ընկերուհի Տիկին Պ. Մամուրեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մամասեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց քրոջ, մօր, մօրաքրոջ, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Երեւուհիի վարժապետեանի *մահուան առթիւ։*

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Սարդիս Սարգիսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մայրիկին՝ Տիկին Սարգիսեանի (կը Փոնթէ)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Փայլակ Կիւրակոսեան 200 Ֆ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանը շնորհակալութեամբ առացած է՝ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Պարոնեանէ եւ զաւակներէն 1000 Ֆ. իրենց մօրաքրոջ՝ Թեփար Պողոսեանի մահուան առթիւ, եւ 250 Ֆ. Տիկին Էլիզ Գոչեանէ նոյն տխուր առթիւ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ։

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անթէա Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյլ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30–ին։

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30–ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Միհրան Փէսքէֆեանի մահուան առթիւ. – Պր. Յովնան Գաբամատիա 200 Ֆ։

Նուպար Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆ։

Ս. Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ, Խաղողպղին կամ խաղող նուիրած են. – Տիկին Ալիս Մուրատեան 500 Ֆ., Օր. Մատլէն Միքայէլեան 300, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 200 Ֆ., բարեպաշտ Տիկին մը 200 Ֆ., Օր. Մարի Պօմն բարեպաշտներէն 3 անտուկ խաղող։ յաճեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրտէրեան 150 Ֆ., Օր. Աթթիա Տէր – Գալուստեան 150 Ֆ., Տիկին Զապէլ Տէր–Յակոբեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Տէր – Մարկոսեան 100 Ֆ., Տիկին Թադուհի Ըղլեան 100 Ֆ., Տիկին Վահրամ Ասլանեան 100 Ֆ., Պր. Հրանդ Տիւզեան 100 Ֆ., Տիկին Մարիամ Գալուստեան 100 Ֆ., նաեւ 6 քիլօ նշխարի ալիւր, 2 արուակ իւղ կանթեղի, Պր. Կարապետ Յակոբեան 3 արնաուկ խաղող, Պր. Ախիմօֆ 2 անտուկ խաղող, Տէր եւ Տիկին Ժան – Գլօտ Քէչիչեան 3 անտուկ խաղող, Տիկին Մարիամ Գուլումճեան 1 անտուկ խաղող, Պր. Ժաղ Մաթոսեան 1 անտուկ խաղող, Պր. Պերճ Աբրահամեան ընտանիք 2 անտուկ խաղող,

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վէրագտման Սրբոյ Խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին։

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի։

Նոյն օրը, Երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Աղօթք – ուհտաւոր։ Այս անդաստանը վերջինն է։

Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց։

Եկեղեցւոյ մէջ չինարարական աշխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրուան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը այս տարի բացառապէս տեղի պիտի չունենան։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաճաշ երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին։

Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Աղօթքան։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, *ժամը 11–ին հոգեհանգիստ։*

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

Ցեւ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Աղօթքան – Ուհտաւոր։

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի Ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն ննջեցելոց։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԻԳԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Հոգեքսարթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17։

Աւրճանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ֆուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին։

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Սահակեանին բնակարանը։

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Հոգեբշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական եւ բաժշտութիւն եւ հայկական պար։

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանող – ներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն։

***

ՓԱՐԻԶ
ՏՐԱՆՍԱՒՀԱՅ ԿՊՈՑՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշարթի, Սեպտեմբեր 10–ին։

Աւրճանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին։

***

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Հոգեքսարթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին։

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի։

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Հոգեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հոգեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

***

ՍԷՆ – ԹԵՐՈՄ

Սէն–Թերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական գաղթոյը կը բացուի Հոգեքշաբթի, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Հոգեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ եղիչէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երզմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւօտները։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՏԵՆԱԶԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱԶԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅՈՒՐՔ ՄԻՍԱԿԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.
ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.
ՀԱՀԱՆ ՀԱՀԱՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.
ԵՆՈՎՔ ԼԱՋԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ.
ԽՈՋԻԿ ԹՒԼՕԼԵՕԼԵԱՆ
ՍԱԽՈՒՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Տպակաբաց «Յառաջի յիսնամեայ հատորածոներէն (1925 – 1975)
եւ վիպատառ
ԿՈՂՔ՝ ԴՐՕՋԱԿ
1976 – գին 120 Ֆ.
ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
10
JEUDI
10 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.570 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.570

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕՒՈՍՏ· 29 – ՍԵՊՏ· 1)

ԵՈՒԲԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
«ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼ»
ԲԵՄԱՊԱՐԸ

Երջահան Եուբի Ղազարեան ձեռնարկած է «Օլիմպիական առասպել» բեմապարի ստեղծման: Նիւթը կը կազմեն ողիմպիական հնադարեան խաղերը, որոնց մէջ օտար երկիրներէ միակ յաղթականը հանդիսացած է Հայոց Վարազդատ Թագաւորը: Անոնցմէ մարզիկը եւ պետական գէմքը ապրած է Ն· Ք· 4–րդ դարու երկրորդ կէսին: Խաղերու մէջ տարած իր յաղթանակը անոր համբաւը տարածած է Հայաստանէն դուրս: Հայոց Թագաւոր – մարզիկին իրենց գործերը նուիրած են նաեւ Հռոմի եւ Ցունաստանի հին հեղինակները: Ռոմանթիք առասպելը, որ հիմնուած է պատմական հաւաստի խորքի վրայ, ողիմպիական հին արարողութիւններու վերարտադրութիւնը, մարզասիրական խէաձները՝ այս բոլորը կարելի կուտայ երաժշտութեան ու պարուեստի միջոցներով ներկայացում ստեղծելու Երեւանի օփերային համար:

Ի դէպ, Հոկտեմբեր 25–ին, Հաւանայի օփերային մէջ տեղի կ'ունենայ Եուբի Ղազարեանի ուրիշ մէկ գործին՝ «Խոնեմթ Հեմինկուէյ»ի անդրանիկ ներկայացումը, որով կը բացուի օփերային արուեստի առաջին փառատօնը Փուպայի մէջ:

***

ԴԻՆԱՄՕ Մ· – ԱՐԱՐԱՏ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ընթացիկ ախոյեանութեան դարձի մրցաշարքի իր հերթական հանդիպումին Երեւանի «Արարատ»ը Օգոստոս 24–ին կը հիւրընկալուէր Մոսկուայի «Դինամօ»ի կողմէ ու կը կրէր ծանր պարտութիւն մը (5 – 1): Խաղին սկիզբը դաշտին տէրերը աչքոյժ խաղարկութեամբ մը յաջողած են առաւելութիւն ունենալ մրցակիցներու նկատմամբ եւ իրենց արագաշարժութեամբ յաճախակի ճեղքեր բացած «Արարատ»ի պաշտպանութեան դիծին վրայ: Փոխարէնը, Երեւանցիները իրենց դանդաղ ու անկազմակերպ խաղարկութեամբ գրեթէ անճանաչելի դարձած են: Արդի՞նք՝ առաջին կիսախաղին Մոսկուացիները 5 անգամ գրաւած են «Արարատ»ի բերդը: Երկրորդ կիսախաղին Մխիթարեան կոլ մը նշանակելով «թըրջած» է հաշիւը (82–րդ վայրկեան):

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Օգոստոս 29 / 30–ի թիւով:

***

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ
ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ 6
ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Ամուր – Կոմսոմոլսկի (Դաշնակցային – Ռուսիա) ժամանակակից արուեստի թանգարանին մէջ բացուած է Հայաստանի նկարիչներէն Վլադիմիր Այվազեանի ցուցահանդէսը: Արուեստագէտը հէս գարու վաստակ մը ունի· իր գործերը կը ղրկուին Խորհրդային Միութեան շատ մը թանգարաններու եւ մասնաւոր հաւաքածոներու մէջ: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են 65 գործեր:

ՕՐ ՕՐԻՆ

ԱՅԼ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

*«Յառաջ»*ի վարչութիւնը վերամուտի օրերուն հաշուեցոյցեր կը ղրկէ իր այն ընթերցողներուն, որոնք ստեղին իմիջիաբերաբար վճարած չեն ըլլար իրենց բաժնեգինը: Հաշուեցոյցը տպագիր էջ մըն է, ուր նշուած է բաժանորդին պարտքը, տրուած ժամանակամիջոցի մը համար:

Տարիներով այս հաշուեցոյցերը հայերէն եղան· ու այս պատճառով ալ անդադար տրտունջներու տեղի տուին յատկապէս երիտասարդ սերունդէն անձերու մօտ, որոնք իրենց ծնողներու բաժնեգինը կը վճարէին, եւ որոնք հայերէն կարդալ չէին գիտեր: Ուրեմն, երկու տարի է, վերամուտին նախորդող օրերուն, երբ նոր հաշուեցոյցեր պիտի տպագրուէին, նախընտրելի նկատուեցաւ փրանսերէն տպել զանոնք:

Այս անգամ ալ դժգոհութիւնը եկաւ ընթերցողէ մը, որ «*հայ օրաթերթէ մը կ'ակնկալէը որ սոյն հաշուեցոյցը, եթէ ոչ միայն հայերէն, գոնէ երկու լեզուներով չարադրուի*»:

Թերեւս լաւագոյն ձեւն էր իր առաջարկածը· սակայն մենք ալ կ'ակնկալէինք, որ հայկական օրաթերթի մը անձնակազմին շատ սահմանափակ թիւն ալ նկատի առնելէ նման պարագաներու մէջ, *քանի որ «լաւագոյն ձեւը» անհրաժեշտաբար առնուազն կը կրկնապատկէր հաշուեցոյց պատրաստելու եւ ղրկելու աշխատանքը:* Եւ կամ թերթի վարչութիւնը նախապատրաստական աշխատանքով մը պէտք է նշդէր, թէ ո՛ր բաժանորդին ի՛նչ լեզուով հաշուեցոյց պէտք է ղրկել:

Այս բոլորէն ետք, հաւանաբար յառաջիկային եւս միշտ գտնուին բաժանորդներ, որոնք տրտնջան փրանսերէն հաշուեցոյց ստացած ըլլալով, կամ գտնուին բաժանորդներու զաւակներ, որոնք հարց տան, թէ ի՞նչ կ'ըսէ այդ թերթիկը, ու ինչո՞ւ Ֆրանսայի մէջ նման պաշտօնական թղթակցութիւններ երկրին լեզուով չեն ըլլար:

Մէկ բան միայն որոշ է· այն, որ ո՛չ առաջինները, ո՛չ ալ վերջինները պիտի մրտածեն այլ կարելիութեան մը մասին, որ որեւէ անպատեհութեան կամ դժգոհութեան տեղ չի ձգեր, ատենին, առանց հաշուեցոյցի սպասելու վճարել բաժնեգինները, թէ՛ յաւելեալ աշխատանք մը խնայելով վարչութեան, եւ թէ լեզուներու նախընտրութեան նման աւելորդ հարց մը չստեղծելու համար:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ,
ՌՈՊԵՐ ԷՄՄԻԵԱՆ
ԿԱՏԱՐԵՑ ԻՆՉ ՈՐ ԿՐ ՍՊԱՍՈՒԷՐ ԻՐՄԷ

Շաբաթ իրիկուն, Հռոմի մէջ, կարլ Լէվիս, աշխարհի ախոյեանութեան հեռաւորութիւն ցատքելու մրցման մէջ, չէ՛ յաջողած կատարել ինչ որ կ'ուզէր հաւատացնել լրագրողներուն թէ պիտի կատարէ: Չէ կրցած մօտենալ 9 մեթրի: Պիմընի մրցանիշը (8·90) կը մնայ ուրեմն կանգուն: Կը մնայ 1964–էն ի վեր:

Ինչպէս որ դիւրին էր նախատեսել, Լէվիս յաղթեց սակայն Էմմիեանի· Լէվիս՝ 8·67, Էմմիեան՝ 8·53· Հայ մարզիկին համար հիասթափութիւն մը չի կրնար ըլլար այս (*): Արդիւնքը կը հաստատէ որ Ռոպէր Էմմիեան աշխարհի լաւագոյնն է ոչ – սեւ մարզիկներու միջեւ: Ծանօթ է որ սեւամորթները վազքի մէջ իրենց բնածին արագութեամբ, ի սկզբանէ, որոշ առաւելութիւն մը ունին միւսներուն վրայ:

Հռոմի մէջ, չրջապատն ալ նպաստաւոր չէ եղած Հայուն համար: Հանդիսատեսները կ'ուզէին որ իրենց ազգակիցը, Լէվանճէլիսթի խլէր մրցանակ մը, ու ամէն կերպով կը քաջալերէին տեղացի մարզիկը: Այդ եղած է պատճառը թերեւս, եւ նաեւ Լէվիսի նման հակառակորդի հետ չափուելու իրողութիւնը, որ Լենինականցի երիտասարդը իր վեց ոտնաչափերէն երկուքը միայն յաջողած է կատարել կանոնաւոր: Միւսները նկատի առնուած չեն, տախտակէն դուրս կոխած ըլլալուն համար: Արդիւնք՝ ինքնավստահութեան պակասին, չգագրգռութեան:

Մինչ Լէվիս իր ասպարէզին վերջաւորութեան մօտենալու վրայ է, Ռոպէր Էմմիեան, 22 տարեկան միայն, կրնայ տակաւին տասնամեակ մը մնալ մրցակցութեան մէջ: Աթլէթիզմի մանագէտներուն կարծիքով, ան բացառիկ կերպով օժտուած մարզիկ մըն է եւ կրնայ տակաւին յառաջդիմել, եթէ չարունակէ մարզուիլ իր ներկայ թափով եւ բարւոքել իր փորձառութիւնը:

Ռոպէր Էմմիեան պիտի պատրաստուի, կը յուսանք, մեծ լրջութեամբ յառաջիկայ Ողիմպիականին՝ որ նախատեսուած է 1988–ին, Հիւսիսային – Քորէայի մայրաքաղաք Սէուլի մէջ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱԿՆԿԱԼՈՒԱԾ ԱՐԴԻՒՆՔ

Կարելի չէր հաւատալ որ Գլիւզ, իր դաշտին վրայ, առաջին յաղթանակ մը տանելու առիթը պիտի փախցնէր: Արզրեւ Հօթ – Սաւոուայի մէջ, Վալանսի Հայ Մարզականը պարտուած է, սակայն նուաղագոյն տարբերութեամբ՝ 2 – 1: Անցեալ տարի ալ Վալանս յաղթուած էր հոն, 2 – 0–ով:

Զորս խաղերէ վերջ, առաջին տարաւրութիւն մը· հայանուն ակումբը պիտի կրնայ պայքարիլ հաւասարէ – հաւասար իր մրցակիցներէն չատերուն հետ Ֆրանսայի ախոյեանութեան այս երրորդ դասակարգին մէջ:

Այս Շաբաթ օր, ժամը 17–ին – եթէ վերջին պահուն փոփոխութիւն մը չըլլայ – Վալանս, Լա Փալլայի խաղադաշտին վրայ կ'ընդունի այցելութիւնը Քաննի արհեստավարժ ակումբին պահեստի խումբին: Կիրակի օր, Քանն յաղթած է Սէն – Ռաֆայէլի (2 – 0)՝ որուն յաղթած էր Վալանս ալ (1 – 0)· Շաբաթ իրիկուն Հայ Մարզականէն կ'ակնկալուի գոնէ հաւասար արդիւնք մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

(*) Լուրը տրուած էր «Յառաջ»ի Սեպտեմբեր 8–ի թիւով:

ՀԱՅԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՉԵԱՑ ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

Հայահատիկները հայկական լեռնաշխարհին մէջ աճած են վայրի վիճակով, տակաւին անյիշելի ժամանակներէ: Իր զոյութեան արշալոյսին մարդը հայահատիկը օգտագործած է որպէս շատ աննպատակ եւ երկար պահուստ աննդամթերք: Մ. Թումանեան այն կարծիքը կը յայտնէ, որ ցորենն ու գարին Հայաստանի մէջ տարածուած էին դեռ հինգ – վեց հազար տարի առաջ: Ատրեստանի թագաւոր Սարգոն Բ.ը իր արձանագրութիւններէն մէկուն մէջ պատմելով Ուրարտուի թագաւոր Ռուսա Բ.ի դէմ կատարած իր արշաւանքի մասին, կը հաղորդէ. – «Անոնց բազմաթիւ անհամար ամբարները բացի, անոնց անչափ հացահատիկով իմ զօրքը կերակրեցի»: Կարմիր – բլուրի պեղումներու միջոցին կորեկէ պատրաստուած հաց գտնուած է, իսկ Շէնգաւիթէն՝ ցորենի, գարիի եւ այլ հացահատիկներու մնացորդներ, էլարէն՝ մինչեւ կէսը ածխացած հացահատիկով լեցուն, սալերով ծածկուած տակառաձեւ հորեր: Ռ. Պիոտրովսկիի հաշիւներով Կարմիր – բլուրի հացահատիկի պահեստներու ընդհանուր տարողութիւնը հաւասար եղած է 750 թոնի: Հացահատիկներու մասին մեզի լայն տեղեկութիւններ կը հաղորդեն նաեւ միջնադարեան աղբիւրները: Այսպէս՝ Մ. Խորենացի կը վկայէ, որ Արշակ Ա.ի կառավարման տարիներուն մեծ խռովութիւններ եղած են Կովկաս մեծ լեռան գօտիներուն վրայ եւ Պուլկարներու աշխարհը: Խռովարարներու մեծ մասը կուզար ու բնակութիւն կը հաստատէր Հայոց աշխարհը. «ի ներքոյ Կոդայ, յարգաւանդսն եւ ի հացաւէտ տեղիս մինչեւ ի ժամանակս բազումս» (Խորենացի):

Հացահատիկներու մշակումը տարած – ած է Հայաստանի յատկապէս նախալեռնային ու դաշտային շրջանները: Այդ տեսակէտէն նկատելի է Շիրակի դաշտը, որ աւանդութեան համաձայն որպէս բնակավայր յանձնուած է չատակեր Շարայինն: Այդ առիթով պատմահայր Մ. Խորենացի կը յիշատակէ Շիրակի հացի ամբարները:

Հայկական լեռնաշխարհին վրայ ամէնէն տարածուած հացահատիկը եղած է ցորենը, կորեկը, գարին, հաճարը: Ցորենի մասին միջնադարեան հայ մատենագրութեան մէջ մեզի յայտնի ամենահին վկայութիւնը կուգայ Սահակ Պարթեւի կանոններէն: Ղ. Փարպեցի կը յիշատակէ կորեկը, Ա. Շիրակացին՝ գարին: Թէ՛ գարիի եւ թէ՛ ցորենի մասին յիշատակութիւններ ունի ԺԳ. դարու պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցի: Գարիի մասին կը տեղեկանանք ԺԳ. դարու բժշկարանէն, ինչպէս նաեւ Մխիթար Գոշի առակներէն: Ամիրտովլաթ Ամասիացին յայտնի են գարիի երկու, եւ կորեկի երեք տեսակ: Հացահատիկներու ցանքի մասին տեղեկութիւններ կան «Գիրք վաստակոց»ի մէջ, որ ցորենի ցանքի մասին կուտայ հետեւեալ յանձնարարականները. «Գիտացիր որ կանուխն լաւ է եւ ի խորու գետինն, երբ մէկ անճրեւ գայ: ... Ապա պարտ է որ այլ գիշային օդերով՝ ցանաի հիւթով, որ սերմն անազալ չատ եւ լաւ ելանէ: Այծու աղբով թրջէ ցորեանն գիշեր մի, եւ ցանեա, արգիլնաւոր լինի», իսկ կորեկի ցանքի մասին կ'ըսուի. – Մեծ կորեկն զշաղախոտը եւ զգիւղային զագեհամ եւ զքարերի վայրսն սիրէ, եւ քչիկ սերմամբն չատ զետին լնու. եւ զքաղհան առնելն՝ խիտ ընդունի եւ ախորժէ. եւ իւր ցանելոյ առնէն ի մարտի ամսոյ ԺԱ. աւուրն ի վեր է ... եւ թանձր բուսանի՝ նօսրացնել պիտի, զի մէկ հատն բազմապատիկ պտղաբերի»:

Եթէ ցորենէն լաւ բերք առնալու համար «Գիրք վաստակոց»ը նախընտրելի կը համարի խոր ցանքը, ապա գարիի համար յարմար կը տեսնէ «միջնաշաւիղն, որ ոչ խորու լինի եւ ոչ նօսր»:

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ հացահատիկներու վերամշակումէն նախ առածցած են ալիւր ու ձաւար: Կարմիր – բլուրի պեղումներու ժամանակ գտնուած են ալիւրի մնացորդներ՝ ապացուած ձեռքի աղօրիքով: Հայ մատենագրութեան մէջ ալիւրի՝ մեզի ծանօթ առաջին յիշատակութեան կը հանդիպինք Ղ. Փարպեցիի մօտ. «Փոխանակ նաշհոյ կորեակ ուտէին, եւ փոխանակ պարզ գինուոյ ջուր չափով ըմպէին»: Այս վկայութենէն պարզ կ'երեւի, որ բացի «նաշհ» ալիւրէ եղած են նաեւ ալիւրի այլ տեսակներ: Այն հանգամանքը, որ պատմիչը վերջի – նիս գիմաց կը յիշատակէ կորեկի ալիւրը, լաւագոյն վկայութիւնն է այն բանի, որ «նաշհ» կոչուող հացը պատրաստուած է ալիւրի լաւագոյն տեսակներէ, որոնք հաւանօրէն իրարմէ կը տարբերէին իրենց պարունակած թեփի քանակութեամբ: ԺԸ. դարու Ֆրանացի ճանապարհորդ Մալուէն կը գանազանէ երեք տեսակ ալիւր. Ա. – մուգ (100%–նոց), որու ցորենը ընդհանրապէս թեփահան չէին ըներ, Բ. – ալիւր որմէ կը հանուէր թեփի 10 – 15%–ը, Գ. – բարձրորակ ալիւր՝ թեփի 25% բացակայութեամբ: Հետաքրքրական է, որ Հայաստանի մէջ նոյնպէս ալիւրի յիշեալ տեսակները դրեթէ նմանօրինակ բազադրութիւն կ'ունենային:

Ուշագրաւ է «նաշհ» ալիւր առանալու եղանակը. պէտք էր լրիւ կամ մասնակի հանել ցորենի թեփը: Այս դործընթացը կը կատարուէր սանդի մէջ: Երկանքով պէտք էր ազալ քանի մը անգամ, քանի որ կարելի չէր մէկ անգամէն այնպիսի ալիւր առանալ, որով կարելի բլլար բարձրորակ հաց թխել:

Բացի ցորենի ալիւրէն, բնակչութեան աղքատ խաւերու համար ամէնօրեայ կերակուր ծառայած է գարիի կամ գարեխառն կորեկի ալիւրէն պատրաստուած հացը: Ցատկանշական է, որ գարիի ալիւրի մասին յիշատակութիւններ կան Ուրարտուէն իսկ: Այսպէս՝ Կարմիր – բլուրի պեղումներու ժամանակ գտնուած է գարիի ալիւր, ինչպէս նաեւ խաշոր ածացած կորեկի հաց: Գարիի եւ կորեկի հացը տարածուած էր նաեւ Իրան եւ Բիւզանդիոն: Այսպէս՝ Ի. Պետրուշեւսկի կը նշէ, որ Ժ. դարուն Քիլմանի (Իրան) բնակիչները կը մնանէին կորեկախառն գարիի հացով, զոր կ'անուանէին «տղքատներու հաց»: ԺԱ. դարու պարսիկ բանաստեղծ մըն ալ յիշատակելով գարիէն պատրաստուած խմորը, զոր կ'անուանէ «աղքատներու հաց»: Ցայտնի է, որ Հայաստան սերտ կապեր ունէր թէ՛ Բիւզանդիոնի, թէ՛ Պարսկաստանի տնտեսական ու քաղաքական կեանքին հետ նոյն ատեն ընդունելի է այն իրողութիւնը, որ Հայաստանի մէջ նոյնպէս տարածուած էին գարիէ եւ կորեկէ պատրաստուած կերակուրի տեսակներ: Ամիրտովլաթ Ամասիացի զեղատոմսերէն մէկուն մէջ կը յիշէ գարիի ալիւրը, իսկ ԺԳ. դարու բժշկարան մը կը խօսի ոչ միայն գարիի ալիւրին, այլեւ անկէ պատրաստուած դանդուածին մասին:

Հայաստանի տարածուած հացազգիներէն էր նաեւ հաճարը: Միջնադարեան առակներէն մէկուն մէջ կը յիշատակուի հաճարը մնեւի հետ միասին: Խառացի ճանապարհորդի մը վկայութեամբ, Մահս լերան շրջակայքը առատօրէն մշակուած է վայրի հաճարը: Պատահական չէ, որ հացը մեր լեռնաշխարհին վրայ եղած է պաշտամունքի առարկայ: 1948–ին Կարմիր – բլուրի պեղումներէն գտնուած է կորեկէ պատրաստուած հացի մնացորդ: Այն հատա կեղեւ ունեցած է, իսկ մէջտեղը՝ անցք: Գտնուած մնացորդը շատ կը նմանի այսօրուան բոքոնին: Ճիշդ է, որ ան կորեկէ պատրաստուած է, սակայն կասկածէ վեր է, որ քրիստոնէութեան նախորդած հարիւրամեակներուն Հայերը հաց պատրաստած են նաեւ այլ հացահատիկներէ: Հայաստանի մէջ հացի մասին կը յիշատակէ Քանեռիոն: Հացի մասին վկայութիւններ շատ են հայ մատենագրութեան մէջ: Ագաթանգեղոս ոչ միայն կը յիշատակէ հացը, այլեւ խմորը: Ան կը յիշատակուի նաեւ Մ. Խորենացիի կողմէ: Սպիտակ հացը վկայուած է Ժ. դարու ստեղծագործութեան մը մէջ: Մըխիթար Հերացի կը յիշատակէ պաքսիմատը՝ «փաքսիմիթ» ձեւով: Միջնադարեան ձեռագրի մը յիշատակարանին մէջ կը հանդիպինք «դոն» հացատեսակին, որ ըստ Հ. Աճառեանի պաքսիմատն է: Հացի մասին յիշատակութիւններ կը գտնենք Ն. Շնորհալիի, Մ. Գոշի, ինչպէս նաեւ Անիի Առաքելոց Եկեղեցիի 1217–ի արձանագրութեան մը մէջ: ԺԳ. դարու պատմիչ Ստեփանոս Օրբելեան, պատմելով Ցուստիի կողմէ գերուած հայ ազնուականի մը կնոջ մասին, կ'աւելցնէ. – «Ջուր անգամ եւ աչառուն հաց ոչ գտանէին ցյագ»: Հացի մասին վկայութիւն կը գտնենք նաեւ Վարդան Այգեկցիի առակներէն մէկուն մէջ: Գրիգոր Տաթեւացի կը յիշատակէ հացի տեսակ մը, զոր կը պատրաստէին իւղով ու մեղրով («հաց ասէին իւղով եւ մեղրով զանգեալ»): Դեզատոմսերէն մէկուն մէջ Ամիրտովլաթ Ամասիացին կը յիշեցնէ. – «Ցիմացիր որ ինքն չատ ցեղ է. լաւն այն է, որ խմորը եկած լինի»:

Բերուած փաստերը խօսուն վկայութիւնն են այն իրողութեան, որ հին եւ միջնադարեան Հայաստանի մէջ լայնօրէն տարածուած էին հացի տարբեր տեսակներու պատրաստումը: Ամէնէն որակաւոր հացը եղած է սպիտակը՝ «նաշհ» ալիւրէ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Գ.

Երկու Ամերիկաները միացնող նեղ պարանոցը բաժնուած է եօթը փոքր Պետութիւններու: Բուն կարմրամորթները պլիւսւորապէս խմբուած են Կուատեմալայի, Հոնտուրասի եւ Նիքարակուայի մէջ: Կարմրամորթերու զարթնումը այս չրջանին մէջ ունի քան՝ Հիւսիսային – Ամերիկայի մէջ: Սակայն հոս, անոնց կացութիւնը կարելի չէ համեմատել Հիւսիսային – Ամերիկայի իրենց ցեղակիցներուն հետ: Կ'ապրին անտեսական, մշակութային տեսական թշուառութեան մը մէջ: Երկիրներու մէջ, ուր կէրիլէրոններ (մարքսական) մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն ու զօրաւոր են, կարմրամորթերը կը մըշտին դասակարգային պայքարի (Նիքարակուա, Էլ Սալվատոր), կամ կը մասնակցին ընկերային յեղափոխութեան (Կուատեմալա):

Կուատեմալայի կարմրամորթերը սեռած են Մայաներէ: Անոնցմէ պահած են տակաւին բարբառներ ու որոշ բարքեր, հակառակ որ, այսօր մեծ մասով կաթոլիկ են անոնք: Ընդհանրապէս կ'ապրին գիւղական չրջաններու մէջ, փոքր համայնքներ կազմած: Երբեմն կը չփոթուին լատինոսներու հետ (սպանախօս, եւրոպացի ծագում ունեցողներ):

Հակառակ որ Կուատեմալայի Սահմանադրութիւնը կ'արգիլէ ցեղապաշտութիւնն ու խտրականութիւնը, կարմրամորթերը միշտ դուրս քշուած են ընկերութենէն: Օրէնքի խոզեր, մրցակցութիւն ու ծառայապաշտութիւնը հե – տզետզէտ իրենց հոդերէն զրկած է կարմրամորթերը: Անոնց մէջ չատեր դարձած են անբաւարար վարձատրութեամբ հողամշակ բանուորներ:

60–ական թուականներէն սկսեալ, կարմրամորթերը դուրս կուգան իրենց գիւղերէն, ու ոչ – կարմրամորթերու եւ քաղաքակնակ ընկերութեան հետ չխումնեբը կը բազմապատկուին: Այս քայլը, իրենց մշակոյթէն չատ բան կորսնցնել կուտայ, սակայն միւս կողմէ անոնց մէջ կ'արթննայ ինքնութեան գիտակցումը: Ասոր մէջ մեծ դեր կ'ունենան կաթոլիկ կամ աւետարանական խմբակցութիւններ:

70–ական թուականներուն քաղաքականութիւն կը խառնուի այս երեւոյթին: Քրիստոնեայ ժողովրդավարները իրենց ծրագրին մէջ տեղ կուտան բնիկ ժողովուրդներու իրաւունքներուն: Մարքսական յեղափոխականներ 1972–ին կը թափանցեն գիւղական չրջաններ, ուր կը չահագործուին կարմրամորթերը: Անոնց քարոզչութեան հետեւանք գինեալ խումբեր կը կազմուին ու կը սկսի կարմրամորթերու գինեալ ապստամբութիւնը: Կը չարունակուի մինչեւ 1982, որու զօրավիզ կը կանգնի կղերը: Այս չարժումը մեծ թիւով մահերու պատճառ կ'ըլլայ, իսկ մէկ միլիոն կարմրամորթեր կը լքեն իրենց տունն ու տեղը, բախումներու վայրերէն հեռու փախչելու համար:

Ներկայիս յուսատու չէ Կուատեմալայի կարմրամորթերուն ապագան. անոնք պէտք է ընտրութիւն մը կատարեն մարքսական զազափարաբանական յեղափոխութեան մը համար մեռնելու, եւ իրենց մօտէն ծանօթ թշուառութեան մը պերկը վերստին իյնալու միջեւ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ – ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՅԼ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Սալվատորի մէջ, մէկ միլիոնի չափ է կարմրամորթ բնակչութեան թիւը. սակայն անոնք կորսնցուցած են, – գոնէ հետեւութապէս – իրենց ինքնութիւնը, ու խառնուած են հողագործ գիւղացիներու զանգուածին, որոնք կ'աշխատին սուրճի մշակութեան, կամ եղեսպատացորէն գաշտերու մէջ: Իրենց վերջին ապստամբութեան թուականը 1932 է: Ժամանակին բռնակալը՝ զօր. Մարթինէզ անոնցմէ երեսուն հազար սպաննել տուած է ու հրամայած սպաննել բոլոր այն մարդիկը, որոնք կարմրամորթի դիմագծուրում ունէին: Յեղափոխական խմբակներու հետ կուտուղ կարմրամորթերը, կը պայքարէին ոչ որպէս կարմրամորթ, այլ՝ որպէս ըմբռնացած դիւզացիներ:

Նիքարակուայի մէջ 250 հազար ցոյց կը տրուի անոնց թիւը. Քարայիպեան ծովու ափերուն վրայ կ'ապրին, որսորդութիւն եւ ձկնորսութիւն ընելով: Անոնց երեք խումբերէն ամէնէն բազմանդամը Միսկիթոներն են, որոնք աւետարանական դարձած են:

Կեդրոնական – Ամերիկայի մնացեալ մասին մէջ կարմրամորթերու հարց մը դրեթէ գոյութիւն չունի:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ – ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Այս հոդամասին տիրած են Սպանացիներ ու Փորթուկալցիներ: Երբ անոնք հասած են այս ափերը գտած են տեղացի կարմրամորթեր, որոնց մէկ մասը տէր էր քաղաքակրթութեան բարձր մակարդակի մը, ինչպէս՝ ներկայի Իքուատորի ու Փերուի Ինքաները: Հիւսիսային – Ամերիկայի նման հոս ալ դրաւումը չատ արիւնալի եղած է ու Հարաւային – Ամերիկայի կարմրամորթերը զոհ գարձած են պատմութեան ամենամեծ ցեղասպանութիւններէն մէկուն: Կ'ենթադրուի, թէ անոնց թիւը 40 – 100 միլիոնի միջեւ էր Գոլոմպոսի չրջանին, իսկ ԺԹ. դարուն 3 միլիոն միայն:

Հարաւային – Ամերիկայի եւրոպացի գաղութները իրենց անկախութեան տիրացած են ԺԹ. դարուն. այս երիտասարդ Պետութիւններուն մէջ իշխանութիւնը չուտով անցաւ հողատէր գասակարգի մը, որուն զօրավիզ էին զինուորականներն ու Եկեղեցին: Կացութիւնը բարւոքուեցաւ Ի. դարուն, յատկապէս 1945–էն ետք: Իսկ 60–ական թուականներէն համամասնօրէն չարժումին ծաւալումը ծնունդ կուտայ յեղափոխական չարժումներու:

Այս հոդամասի չուրջ 15 միլիոն կարմրամորթերը մեծ մասով հոդամշակ են, անառնաբոյծ, հողագործ – բանուոր: Որպէս կարմրամորթերուն ապագան. անոնք պէտք է ընտրութիւն մը կատարեն մարքսական զազափարաբանական յեղափոխութեան մը համար մեռնելու, եւ իրենց մօտէն ծանօթ թշուառութեան մը պերկը վերստին իյնալու միջեւ:

պէս կարմրամորթ, պահած են միայն իրենց լեզուն. անոնք զոհերը դարձած են զանգաղ սպիտակ ջարդի մը եւ մարդասիրէ զատ ոչ ոք կը պահանջէ ազգաններէ զատ ոչ ոք կը պահանջէ անոնց կորսուած մշակոյթին վերադարձը:

Քիչ չատ համարկուած կարմրամորթերու մէջ կայ վոքը խմբակ մը, որու ֆիզիքական դոյութիւնը ապառնալիքի ենթարկուած է. որոշ պարագաներու մէջ, անոնց համար ցեղասպանութիւնը աւարտած չէ. քաղաքակրթութենէ հեռու կապրին անոնք. պահած են իրենց լեզուն, բարքերը, հաւատալիքները եւ արտադրութեան պարզենական ձեւը: Իրենց թիւը կ'ենթադրուի, որ ըլլայ 9 միլիոնի չուրջ ամբողջ Հարաւային Ամերիկայի մէջ:

Ցեղասպանութիւնը կը չարունակուի Պրազիլիոյ եւ Գոլոմպիայի մէջ:

Պրազիլիոյ մէջ ցեղախումբով ապրող կարմրամորթերը (100 – 200 հազար) որպէս վարիչ ու «պաշտպան» մարմին ունին «կարմրամորթերու ազգային հիմնարկ»ը: Կաթոլիկ քարոզիչներ ալ կ'ամբողջացնեն նեն անոր աշխատանքը, նպատակ ունենալով այս ցեղախումբերուն համարկումը ընկերութեան մէջ: Սակայն բուն նպատակը, աւելի նիւթական է: Պրազիլիոյ գետնքիւնը ամազոնեան չրջաններըն զարգացնելու ծրագրի մը ձեռնարկած է ու հոս կառուցանելի հաղորդակցութեան միջոցներու, չրելեկտրական ամբարտակներու արգելք կը հանդիսանան կարմրամորթերու հողերը:

Եւ անշուշտ այս պայմաններու մէջ, սիրանալու համար այդ հողերուն, պէտք է գրաւումներ ընել, փորձել զիրենք տեղահանել, կամ ձախողելու պարագային ոչնչացնել ուղղակի:

Գոլոմպիայի մէջ 1 միլիոն 300 հազար կարմրամորթեր աւանդաբար վատահուած են կաթոլիկ քարոզիչներու: 1960–ին Հիմնուած է Բնակիներու գործերու գրասենեակ մը, կապուած հողագործական նախարարութեան: Եօթանասունական թուականներուն հարիւրաւոր կարմրամորթեր որոնք կ'ընդդիմանային իրենց հողերու բաժան – բաժան ըլլալուն բանաարկուեցան, իրենց բանրերը սպանուեցաւ: Այս խռովութիւնները պատճառ դարձան Յունուար 25, 1984–ի դէպքերուն, ուր 4 կարմրամորթեր սպանուեցան, կիներ, երախաներ տեղահանուեցան ու դիւղ մը քանդուեցաւ:

Պոլիվիայի մէջ կարմրամորթերու ճակատագիրը մեծ հոգատարերու եւ քարոզիչներու ձեռքերուն մէջ է. հոն ստեղծուած կամակերպութիւններ նպատակ ունին պետական հակակշռի տակ տեսակ մը ինքնավարութիւն ստեղծելու, ինչ որ խոստ պատժուած է 100 կարմրամորթերու սպանութեամբ (1974):

Էքուատորի մէջ կ'ապրին 60 հազար կարմրամորթեր, սակայն անոնք օրէ օր կը կորսնցնեն իրենց մշակոյթը եւ հոգերը:

Փարակուէյը լատինական – Ամերիկայի միակ երկիրն է, ուր կարմրամորթերու լեզուն մրցակցութեան մէջ է սպանիերէնի հետ. ինչ որ բնական պէտք է համարիլ, որուած ըլլալով, որ բնակիչներու 95%–ը սպանացի – կարմրամորթ խառնածիններ են:

Փերուի մէջ, որ 10 միլիոնով ամենամեծ կարմրամորթ բնակչութիւնը ունեցող երկիրն է, 30 տարիէ ի վեր իրարու կը յաջորդեն պետուորական կառավարութիւններ: Իրենց նպատակը միշտ նոյնն է. արդիականացնել ընկերութիւնը ու յատկապէս՝ ձուլել կամ համարկել տատարնակ կարմրամորթ ցեղախումբերը:

Բարդ է վերջապէս կարմրամորթերու հարցը Հարաւային Ամերիկայի մէջ. ան աւելցած է այլ հարցերու վրայ: Լուծումը կարելի կ'ըլլայ միայն անոնց կարգադրութեամբ. ինչպէս՝ քաղաքական կայուն վիճակ, տարեկան միջին եկամուտի բարւոքում, ընկերային զարգացում, մտայնութիւններու փոփոխութիւն եւայլն: Եւ այնքան աւելն, որ կարելի չըլլայ իրականացնել այս հսկայ գործերը, մարդկային իրաւունքներու պաշտպանները միայն անարդարութիւն – ներ ու վայրագութիւններ պիտի ունենան յայտարարելիք:

Ա. Թ. Թ.

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԼՈՒԽՕ-ԳՈՐԾՈՑՆԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԼՈՒԿԱՆՕ

Պր. Թիւէնի սեփական չքեղ ապարանքը՝ Վիլլա Ֆաւորիթեան կը գտնուի Լուկանոյի մէջ, Զուիցերիա: Ան սեփականատէրն է արուեստի յատուկ անթաղդութեան մը:

Հոն տեղի ունեցող արուեստի գործերու ցուցադրութիւնը կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 15, եւ ցուցադրութեան դրուած են տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու պատկան 40 գլուխգործոցներ, որոնք փոխ արուած են Մոսկուայի Պուշկին եւ Լենինգրադի Էրմիթմաժ թանգարաններու կողմէ, փոխարէնը առանալով նոյնքան թիւով մեծ վարպետներու վրձինին պատկանող գործեր, որոնք կը պատկանին Պր. Թիւէնի հաւաքածոյին: Բացատյայտ իրողութիւն է թէ Վիլլա Ֆաւորիթայի տէրը՝ Պր. Թիւէն կը մնայ գլխաւոր գէմքը այս եզակի ու բարձրադոյն մակարդակի վրայ տեղի ունեցող արուեստի փոխանակումին:

1980ին տեղի ունեցաւ այս կարգի առաջին ցուցադրութիւնը՝ նուիրուած տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու գլուխ – գործոցներու, որոնք տրամադրուած էին խորհրդային թանգարաններուն կողմէ:

Այս ցուցահանդէսը այցելած էին աւելի քան 280 հազար հոգի: Ներկայիս տեղի ունեցող ցուցադրութիւնը զարձեալ նուիրուած է տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու գործերուն, կը ցուցադրուին 40 այլ գործեր, եւ կը նախատեսուի նոյնքան մեծ թիւով եթէ ոչ աւելի այցելուներ:

Առաջքը առնելու համար նախատեսելի խուժումի մը, որոշուած է գործադրել տոմսերու կանխահաս վաճառման դրութիւն մը, օրինակելով Նիւ – Եորքի Մեթրոփոլիթըն Մուզէումի կիրարկած ձեւը, դիմաւոր ցուցադրութիւններու պարագային:

Այցելուն նախապէս ապահովելով մուտքի տոմսը, կը սահմանուի նաեւ որոշ ցուցմունքներ ցուցադրութեան ներկայ ըլլալու թուականին եւ ժամուն չուրջ: Այս ձեւով կարելի կ'ըլլայ չափաւորել ժողովրդային խուժում մը:

Ըստ այս դրութեան, կարելի պիտի ըլլայ ժամական ընդունիլ 400, իսկ օրական 2400 այցելուները: Տոմսերը կարելի է ապահովել ուղղակի վիլլա Ֆաւորիթայի մօտ:

Վիլլա Ֆաւորիթայի մէջ տեղի ունեցող այս բացառիկ ցուցադրութեան կը նախատեսուի 240 հազար այցելուներ, հարիւր օրերու ընթացքին: Պր. Թիւէնի եւ խորհրդային թանգարաններու միջեւ տեղի ունեցող արուեստի գլուխ – գործոցներու փոխանակման այս ծրագիրը, որուն երկրորդ արարին վարագոյրը կը բացուի այժմ, կը բանայ ուղին երրորդ արարի մը հեռանկարներուն որ հաւանաբար տեղի ունենայ գալ տարի, դարձեալ վիլլա Ֆաւորիթայի նրբանցքներուն մէջ, կը հաստատէ Պր. Թիւէն. խորհրդային թանգարաններէն պիտի հասնին ցուցադրութեան դրուելու համար, 20–րդ դարու վարպետներու վրձինին պատկանող արուեստի աչքառու գործեր, թիւով 40–ի չուրջ, 1910–էն մինչեւ 1930–ական թուականներու չրջանը պարփակող:

Մինչ գէպի Խորհրդային Միութիւն պիտի գրկուին Պր. Թիւէնի հաւաքածոյին մաս կազմող գլերման արուայայտիչ հեղինակներու, Տատայիզմի, ինչպէս նաեւ ամերիկացի արդի հեղինակներու գործեր: Պր. Թիւէնի հաստատումը թէ նոյնիսկ այս երրորդ ցուցադրութիւնը տեղի պիտի ունենայ իր ապարանքին մէջ, բարենչան երեւոյթ է:

Ներկայ ցուցադրութեան մաս կազմող տպաւորապաշտ վարպետներու խումբէն ամէնէն հեղինակաւորը, ըստ իրեն կարծիքին Քլօտ Մոնէ–ն է, որ ներկայ է 7 գլուխ – գործոցներով, որոնցմէ ամէնէն հետաքրքրականը անկասկած «Le déjeuner sur l'herbe» գործն է, որուն ներչնչումը առնուած է Մանէի համանուն գործէն, այն միակ տարբերութեամբ թէ Մանէի գործին մէջ երեւցող մերկ կինը, փոխարինուած է զգեստաւորուած կնոջ մը կերպարով:

Այս ցուցադրութեան գրուած են հեռաւեալ տասը հեղինակները՝ Մոնէ, Ռընուար, Սիզլէ, Սեզան, Սիսլեակ, Կոկէն, Պոնառ, Տըգէն, Մաթիս եւ Փիքասօ: Պր. Թիւէնի նախասիրած հեղինակը կը մնայ Սեզան, եւ անոր «Բարեկենդան»ը (մատի – կռա) գործը կը նկատէ ցուցադրութեան մաս կազմող ամէնէն զեղեցիկ եւ դրաւիչ գործը: «Մատի – կռան» կը ներկայացնէ Փիքասօ եւ Սուլըքէնը Բարեկենդանի վերջին երեքշաբթին: Սեզան այս նկարը կը վերջացնէր 1888–ին եւ սովորականէն գուրս նիւթ մը կը նկատէր գայն:

1904–ին այս գործը կը գնէր ռուս անուանի արուեստի գործերու հաւաքասէր Շուքին: Այէիլքին եւ Մորոզով եղբայրները պատկաւելի թիւով տպաւորապաշտ վարպետներու գործեր գնեցին հարստացնելով իրենց սեփական հաւաքածոները:

Խորհ. Միութիւնը յետագային այս գործերը ստացաւ անոնցմէ:

Ըստ Թիւէնի եւ խորհրդային թանգարաններու միջեւ առորագրուած արուեստի գործերու փոխանակման համաձայնագրի տրամադրութեանց, այս եղանակին ցուցադրութեան դրուած պիտի ըլլան Թիւէնի հաւաքածոյին պատկանող 40 գործեր, նախ Մոսկուայի Պուշկին թանգարանին մէջ, ապա Լենինգրադի Էրմիթմաժին մէջ:

Այս գործերը կը պատկանին մեծ վարպետներու վրձինին, ինչպէս Քրանաք, Վան Այք, Հոպլարն, Ռուպենս, Թիեփօլօ:

Խորհրդային Միութեան փոխ արուած ամէնէն աչքառու եւ ինքնատիպ գործերէն մին կը նկատուի Հանց Հոպլայնի Անգլիոյ Հաղթի 8–րդ Թագաւորին դիմանկարը ներկայացնող գործը:

Այս գործը գնած էր Թիւէնի հայրը 1934 Թուին, եւ ցարդ միայն մէկ առիթով դուրս ելած էր վիլլա Ֆաւորիթայի նրբանցքներէն 1977–ին, ցուցադրուելու համար Լոնտոնի Նէյշընըլ Փորթրէյթ Կալըռիի նրբանցքներուն մէջ:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Իտալիա

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՀԱՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Զափածոյ)

Գրեց՝ Գրիգոր Աֆարեան

Պոսթըն, 1987

*

ԹՈՒՂԹ ՇՆՆԴՈՑ

(Պատմուածքներ)

Գրեց՝ Ներսէս Վիրապեան

Լոս – Անճելըս, 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՑՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Վանն էր Թագաւորութեան քաղաքմայրը: Իսկ երկրի հոգեւոր կեդրոնը կը դանուէր Վանէն հարաւ – արեւելք: Վանի տէրերը զայն կը կոչէին Արդենի, ասորեստանցիները՝ Մուսասիր: Հոս կը դանուէր Հալդիի տաճարը՝ այդ դլխաւոր աստուծոյ ոսկեձոյլ արձանով: Աբդենիի արքատեղիներուն մէջ կը պահուէին Վանի Թագաւորներու պրոնզէ հսկայ արձանները:

Վանի Թագաւորութեան առաջին իսկ չրջանէն մնացած վաւերագրերը ցոյց կուտան, որ այս պետութեան մէջ մտած է նախորդ հազարամեակի Հայասա – Հայքի տարածքը: Ուրեմն, կարելի չէ կասկածիլ, որ պետութեան կազմի մէջ տիրապետող եղած է հայ ժողովուրդը՝ Հայքի բնիկ տէրը:

Վանի Թագաւորներէն առաջինը, որու մասին որոշակի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Ասորեստանի արքաներու Թողած տեղագրերը, ինչպէս նաեւ Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ը Արաւնի անունով կը ճանչնայ զայն: Ան գահակալած է Ք. Ա. 9–րդ դարու առաջին կէսին: Ըստ երեւոյթին Արամէ Թագաւորութիւնը տարածուած է Վանայ լճի չրջակայքը եւ դրացի բաւական լեռնային մարզերու վրայ, որոնք նախորդ չրջանին ներգրաւուած էին Հայասա – Հայքի կազմին մէջ: Արամի օրով Ասորեստանի Սալմանասար Գ. Թագաւորը արշաւանքներու ելած է 859, 857 եւ 845 Թուականներուն, ու կատարած ասպատակութիւններ ու աւերածութիւն: Ինքը՝ դոռոզ Ասորեստանցին, իր արձանագրութիւններու մէջ այդ արշաւանքներու արդիւնքները այնպէս կը ներկայացնէ, որ կը Թուի, Թէ Հայքի մէջ այլեւս պէտք չէ Թողած ըլլայ ոչ մէկ կենդանի չունչ, (անդամ մը, Մուգունիա ամբողջ նուաճելէ յետոյ, Արամի հազարաւոր զինուորները դլխատած ու դլուխներէն աշտարակ է վանդնած): Սակայն պարբերաբար արշաւանքի գալը ինքնին հաստատ վկայութիւն է, որ Արամի երկիրը երբեք չէ ընկճուած ու հպատակած բռնադրուիչին: Վերջապէս, նուաճումներուն վերաբերող տեղագրերու մէջ խօսք անդամ չկայ Թագաւորութեան գահանիստ Բիայնի – Վանը գրաւելու, նոյնիսկ դէպի Վանի չրջակայքը արշաւելու մասին: Իսկ այս մէկը լուրջ հիմ է՝ մտածելու, որ ասորեստանցիները միշտ ալ հակահարուած ստանալով, ետ գարձած են առանց Թագաւորութեան սրտին հասնելու:

Արամի կերպարը կ'ամբողջանայ հայ ժողովուրդի աւանդութիւններէն եւ վաղընջական դրաւոր ազբիւրներէն Մ. Խորենացիի պատմութեան անցած տուեալներով: Պատմահայրը կ'ըսէ՝ «Արամ չատ քաջագործութիւններ կատարած է յայտնի պատերազմներու մէջ եւ ընդարձակած է Հայաստանի սահմանները բոլոր կողմերու վրայ»:

Մար Աբասի մեհենական մատեանի տեղեկութիւնները չարադրելով՝ Խորենացի կը դրէ, Թէ Արամ «աչխատասէր եւ հայրենասէր մարդ ըլլալով, ինչպէս գոյց կուտայ նոյն պատմագիրը, լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար, քան տեսնել, Թէ ինչպէս օտարացեղ ազգերը ոտնակոխ կ'ընեն իր հայրենիքին սահմանները եւ օտարները կը տիրեն իր արիւնակից հարազատներու վրայ»:

«Լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար...»:

Եւ մեր քննախոյզ պատմիչը հանդամանօրէն կը ներկայացնէ յաղԹական այն ճակատամարտերը, որ Արամ Թագաւոր կը վարէր դրացի բռնակալ տէրութիւններու դէմ՝ իր հայրենիքի ազատութիւնն ու անկախութիւնը հաստատ պահելու համար: Ահա ան կը կռուի մեհեաց-ինեն հետ. ինչ որ բնական պէտք է համարիլ, որուած ըլլալով, որ բնակիչներու 95%–ը սպանացի – կարմրամորթ խառնածիններ են:

Փերուի մէջ, որ 10 միլիոնով ամենամեծ կարմրամորթ բնակչութիւնը ունեցող երկիրն է, 30 տարիէ ի վեր իրարու կը յաջորդեն պետուորական կառավարութիւններ: Իրենց նպատակը միշտ նոյնն է. արդիականացնել ընկերութիւնը ու յատկապէս՝ ձուլել կամ համարկել տատարնակ կարմրամորթ ցեղախումբերը:

Բարդ է վերջապէս կարմրամորթերու հարցը Հարաւային Ամերիկայի մէջ. ան աւելցած է այլ հարցերու վրայ: Լուծումը կարելի կ'ըլլայ միայն անոնց կարգադրութեամբ. ինչպէս՝ քաղաքական կայուն վիճակ, տարեկան միջին եկամուտի բարւոքում, ընկերային զարգացում, մտայնութիւններու փոփոխութիւն եւայլն: Եւ այնքան աւելն, որ կարելի չըլլայ իրականացնել այս հսկայ գործերը, մարդկային իրաւունքներու պաշտպանները միայն անարդարութիւն – ներ ու վայրագութիւններ պիտի ունենան յայտարարելիք:

Ա. Թ. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՑՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Վանն էր Թագաւորութեան քաղաքմայրը: Իսկ երկրի հոգեւոր կեդրոնը կը դանուէր Վանէն հարաւ – արեւելք: Վանի տէրերը զայն կը կոչէին Արդենի, ասորեստանցիները՝ Մուսասիր: Հոս կը դանուէր Հալդիի տաճարը՝ այդ դլխաւոր աստուծոյ ոսկեձոյլ արձանով: Աբդենիի արքատեղիներուն մէջ կը պահուէին Վանի Թագաւորներու պրոնզէ հսկայ արձանները:

Վանի Թագաւորութեան առաջին իսկ չրջանէն մնացած վաւերագրերը ցոյց կուտան, որ այս պետութեան մէջ մտած է նախորդ հազարամեակի Հայասա – Հայքի տարածքը: Ուրեմն, կարելի չէ կասկածիլ, որ պետութեան կազմի մէջ տիրապետող եղած է հայ ժողովուրդը՝ Հայքի բնիկ տէրը:

Վանի Թագաւորներէն առաջինը, որու մասին որոշակի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Ասորեստանի արքաներու Թողած տեղագրերը, ինչպէս նաեւ Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ը Արաւնի անունով կը ճանչնայ զայն: Ան գահակալած է Ք. Ա. 9–րդ դարու առաջին կէսին: Ըստ երեւոյթին Արամէ Թագաւորութիւնը տարածուած է Վանայ լճի չրջակայքը եւ դրացի բաւական լեռնային մարզերու վրայ, որոնք նախորդ չրջանին ներգրաւուած էին Հայասա – Հայքի կազմին մէջ: Արամի օրով Ասորեստանի Սալմանասար Գ. Թագաւորը արշաւանքներու ելած է 859, 857 եւ 845 Թուականներուն, ու կատարած ասպատակութիւններ ու աւերածութիւն: Ինքը՝ դոռոզ Ասորեստանցին, իր արձանագրութիւններու մէջ այդ արշաւանքներու արդիւնքները այնպէս կը ներկայացնէ, որ կը Թուի, Թէ Հայքի մէջ այլեւս պէտք չէ Թողած ըլլայ ոչ մէկ կենդանի չունչ, (անդամ մը, Մուգունիա ամբողջ նուաճելէ յետոյ, Արամի հազարաւոր զինուորները դլխատած ու դլուխներէն աշտարակ է վանդնած): Սակայն պարբերաբար արշաւանքի գալը ինքնին հաստատ վկայութիւն է, որ Արամի երկիրը երբեք չէ ընկճուած ու հպատակած բռնադրուիչին: Վերջապէս, նուաճումներուն վերաբերող տեղագրերու մէջ խօսք անդամ չկայ Թագաւորութեան գահանիստ Բիայնի – Վանը գրաւելու, նոյնիսկ դէպի Վանի չրջակայքը արշաւելու մասին: Իսկ այս մէկը լուրջ հիմ է՝ մտածելու, որ ասորեստանցիները միշտ ալ հակահարուած ստանալով, ետ գարձած են առանց Թագաւորութեան սրտին հասնելու:

Արամի կերպարը կ'ամբողջանայ հայ ժողովուրդի աւանդութիւններէն եւ վաղընջական դրաւոր ազբիւրներէն Մ. Խորենացիի պատմութեան անցած տուեալներով: Պատմահայրը կ'ըսէ՝ «Արամ չատ քաջագործութիւններ կատարած է յայտնի պատերազմներու մէջ եւ ընդարձակած է Հայաստանի սահմանները բոլոր կողմերու վրայ»:

Մար Աբասի մեհենական մատեանի տեղեկութիւնները չարադրելով՝ Խորենացի կը դրէ, Թէ Արամ «աչխատասէր եւ հայրենասէր մարդ ըլլալով, ինչպէս գոյց կուտայ նոյն պատմագիրը, լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար, քան տեսնել, Թէ ինչպէս օտարացեղ ազգերը ոտնակոխ կ'ընեն իր հայրենիքին սահմանները եւ օտարները կը տիրեն իր արիւնակից հարազատներու վրայ»:

«Լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար...»:

Եւ մեր քննախոյզ պատմիչը հանդամանօրէն կը ներկայացնէ յաղԹական այն ճակատամարտերը, որ Արամ Թագաւոր կը վարէր դրացի բռնակալ տէրութիւններու դէմ՝ իր հայրենիքի ազատութիւնն ու անկախութիւնը հաստատ պահելու համար: Ահա ան կը կռուի մեհեաց-ինեն դէմ, զոր կ'առաջնորդէ ոմն Նիւքար Մադէս: Արամ իր քաջ նիզակաւորներու դլուխն անցած կը կոտորէ Հայաստանն ասպատակող մեղացիները, իսկ Նիւքար Մադէսն ալ կենդանի բռնելով՝ դամել կուտայ իր երկրի մայրաքաղաքի պարիսպի աչտարակէն, իբրեւ ահեղ զգուշացում բոլոր անոնց, որոնք չարութեամբ կուգան Հայոց երկրին վրայ:

Այս ճակատամարտը հաղիւ աւարտած, Արամ Թագաւոր ասիկայած կ'ըլլայ երթալ դէպի հարաւ – արեւելեան սահմանները, ուր ասորեստանեան զօրքերը ասպատակ կը փռէին իրենց քաջահմուտ զօրավար Բարչամի դլխաւորութեամբ: Այս պատերազմին կը պատրաստուի Բարչամ: Ասոր զօրքերը չարդուելով Կորճիք նահանգին մէջ, եւ կը նեռուին Ասորեստանի դաչտը, եւ վերջին ապատ չունչ կը քաչեն Ասորեստանի սահմանակից հայկական գաւառները:

Արեւմուտքի մէջ եւս Արամ արքայ իր երկիրը օրհասական կռիւներով կը պաչպանէ օտարներէն: Հոն ալ կը ճակատի Տիատեհան Պայալիս Քազեայի դէմ, կ'ապատպրէ Կեսարիան եւ այնտեղէն մինչեւ բուն Հայաստան ինկած երկրամասի բնակիչներուն «Հրամայն կուտայ հայերէն սորվիլ ու խօսելու» («քայց Հրամայն տայ բնակչաց աչխարհին ուսանել զիօսս եւ զլեզուս հայկական»):

(Շար. 3)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի, Տիկին Վիքէն Թորոսեանի, իրենց մօր՝ Հեղինէ Թորոսեանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. կը նուիրէ Հայ Դատի Յանձնախումբին : Սոյն տխուր առթիւ՝ մասնաճիւղը ատացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Յարեթինազովեանէ 250 Ֆ. եւ Պ. Ինիզեանէ 300 Ֆ.:

ԽԱԶՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, ոտն է վեր – րացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին:

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէօրգեանի:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – ուեհանով: Այս անդաստանը վերջինն է:

Երկուշաբթի, Ցիշատակ է Մեռելոց:

Եկեղեցւոյս մէջ չինարարական աշխատանքներու պատճառաւ երկուշաբթի օրւան Մեռելոյն պատարագ եւ հոգեհանգիստ պաշտօնը այս տարի բացառաբար տեղի պիտի չունենան:

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Երեկոյեան կը կատարուի Խաչվերաց տօնի Թափօր – Անդաստան:

Ժամերգութիւն ժամը 9–ին:

Պատարագ ժամը 10·15–ին:

Թափօր – Անդաստան ժամը 17–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9·30 :

Պատարագ՝ 10·30 :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէքալէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Ցիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ:

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱՐԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ցետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ուեհանով:

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն հանգուցեալոց:

ԸՆԴՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Մինասեան մասնաճիւղը ընդհակառակ յուզեալ ատացած է իր զաւրոցին համար. – Ազապէկեան քոյրերէն 5000 Ֆր. իրենց եղբօր՝ Հաւրի – Հրանդ Ազապէկեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

RECHERCHONS

REGION PARISIENNE

Recherchons dame 40/50 ans
libre immédiatement
nourrie, logée, REMUNEREE
pour tenir compagnie à Grand-Mère Arménienne et travaux ménagers.
Sauf exception: libre le W.E.

Tél. BUREAU: 43. 42. 38. 10
DOMICILE à partir de 20h:
45. 90. 01. 49

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

***

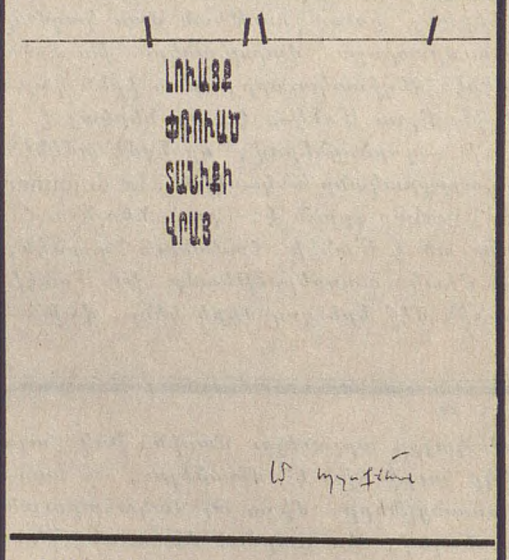
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գալոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30–ին:

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30–ին:

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

Գին՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Մինասեան մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE

organise un dîner

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence de :

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE
(rapporteur sur la question arménienne)
M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs les parlementaires :
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLEREBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Ցորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Աւժանադրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 բուր Փիէր Փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Ցորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

***

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ զբօսանքի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ
Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին:

Աւժանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին:

***

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Ցորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին:

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Ցորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ցորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12 :

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական զբօսորը կը բացուի Ցորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Ցորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ եղիչէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երզմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւուները:

DEUX SOIREES EXCEPTIONNELLES

avec

MARTEN YORGANTZ

Vendredi 18 Septembre

Restaurant SEVAN
1, boulevard Carnot, Alfortville
tél. 43. 76. 32. 19

Samedi 19 Septembre

Restaurant CAUCASE
99 bis, avenue de Verdun,
Issy-les-Moulineaux
tél. 46. 38. 96. 30

IL EST PRUDENT DE RESERVER

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
11
VENDREDI
11 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴԱՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.571 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.571

"LIBÉRATION"
ՆԱԻԺԷԻԱՆ, ՂԱՐԱԲԱՂ

ՅԱՐԴ՝ ԴԻՄՈՒՄԸ ՍՏՈՐԱԳՐԱԾ ԵՆ 400 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—×—

Օգոստոս 19–ի մեր թիւով, արձագանգ կը հանդիսանայինք «Լիպերասիոն»ի (Օգոստոս 18) հրատարակած մէկ լուրին, ըստ որուն 75 հազար Հայերու ստորագրութիւնը կրող դիմումնագիրը մը եղած էր Կորբաչովի Նախիջեւանի կցումը պահանջող։ Կ'աւելցնէինք թէ «Լիպերասիոն»էն այլ աղբիւր չունէինք, աւելի մանրամասնութիւն տալու կամ – ի հարկին – ճշդում կատարելու համար։

Այժմ կրցանք հետեւեալ լուսաբանութիւնները ունենալ այս հարցին կապակցութեամբ։

Դիմումնագիրը ութ էջնոց, ռուսերէն թնագիր մըն է որ սկիզբը իբրեւ մեկնակէտ կ'առնէ կորբաչովեան «Վերակառուցումը», անդրադառնալու համար ազգային ահմանադրութիւններու վերաքննութեան հարցին։ Պատմական ակնարկ մը կը յիշէ որ Նախիջեւանը Ադրբէյջանի կցուած է 1921–ին, Քեմալի պատճառաւ եւ Ղարաբաղը 1924–ին՝ Մթալինի։ Աւելին, Նախիջեւանի աչխարհագրական դիրքը կը հակասէ խորհրդային զանազան Հանրապետութիւններու օտար Պետութեանց հետ սահմանագլուխներու վերաբերեալ լենինեան սկզբունքին։ Ապա, ծանրանալէ ետք հայ բնակչութեան հետզհետէ նուազումին Նախիջեւանի մէջ, ուր մէկ հայկական դիւղ մնացած է՝ Ապնաբերդ, մինչ Նախիջեւանը պէտք է «ինքնավար մարզ» մնայ, բայց՝ Հայաստանի մէջ, դիմումնագիրը այլեւս չի խօսիր Նախիջեւանի մասին եւ միայն Ղարաբաղով կը զբաղի։ Հոն, 1921–ին, Հայերը բնակչութեան 94%–ը կը կազմէին, իսկ 1979–ի մարդահամարին համաձայն հաճասութիւնը իջած է 74·4%–ի։ Հայերը կը դպրեն որովհետեւ տեւականօրէն ենթակայ են վիրաւորական վերաբերումի Ազրբէյջանի մէջ եւ որու անդրադարձած էին «Իզվեստիա», գարնան։ Իրաց այս կացութեան մէջ, դիմումնագիրը կ'ուզէ որ հարցը վերաքննուի եւ գործադրուի 1920 Դեկտեմբեր 1–ի Բագուի Սովետի որոշումը՝ Ղարաբաղը Հայաստանի կցելու, որ մեռեալ տառ մնացած է Մթալինի պատճառով։ Եւ քանի որ վերյած է անհապաղ պաշտամունքը, պատճառ չկայ պահելու այդ կամայական վճիռը։

Դիմումնագիրը իբրեւ խորագիր կը կրէ. – «Միացնել Վերին – Ղարաբաղը՝ խորհրդային Հայաստանի», բաղկացած է, ինչպէս ըսինք ութ էջերէ, սիւնակներով ուր գրուած է. –

Թիւ – մականուն, անուն – հասցէ – առարկրութիւն

Յարդ 400 հազարի հասած է ստորագրողներու թիւը։

Հաւաստի աղբիւրէ մեր առած այս տեղեկութիւններուն գլխաւոր կէտը այն է որ հարցը Ղարաբաղի կը վերաբերի եւ Նախիջեւանը՝ պարզապէս կը յիշատակուի, մինչ «Լիպերասիոն» չէր ակնարկեր իսկ Ղարաբաղի։ Օտար մամուլի աղբիւրը Ութերի հեռագիր մըն էր։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՓԱՐԻԶի մէջ, ուր Քօմառթէնի Քուէյթի դրամատան դէմ ռմբահարձակ մը զոհած է Զորեքշաբթիէն Հինդշաբթի լուսնակալիք գիշերը, նիւթական հսկայ վնասներ պատճառելով։ Պահակը հրաշքով ողջ մնացած է։

ԻՆՍԷԼԻ (Տնտեսական Ուսումնասիրութեանց եւ Վիճակագրութեան Ազգային Հիմնարկ) ամէն եռաք, ամսական գիներու երկու սականիչ պիտի հրապարակէ, մէկը՝ ծխախոտն ու ալքոլը նկատի չառնելով։ Ծանօթ է որ գիներու ամսական սականիչը կը ճշդուի նկատի առնելով 239 ընթացիկ ապրանք, ինչ որ կը կոչուի «Տանտիկինին կողովը»։ Ամէն ամիս, հիմնարկին քննիչները այդ ապրանքներուն գիները կը սուուգեն ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։

ՏՐԻՊՈԼԻՍի մէջ (Լիբանան) թակարդ կառք մը եւս պայթած է, որու հետեւանքով 2 մեռեալ եւ քսան վիրաւոր կայ։

ՎԵՆԵՏԻԿի չարժանկարի փառատօնին, Ֆրանսացի բեմադիր՝ Լուի Մալի Ֆիլմը՝ «Ձի՛, երախաներ» (Օրըվուար լէ գ'ան–ֆան) «ոսկի առիւծ» ստացաւ, այլ խօսքով՝ առաջին մրցանակը։ Նիւթը կը վերաբերի անհանդուրժողութեան, բարեկամութեան, ցեղապաշտութեան եւ մարդկային արժանաւորութեան։

ՏՐՈՑԿի ԵՒ ԲՈՒԽԱՐԻՆ, հաւանաբար, վերստին պատուոյ արժանանան Խորհրդային Միութեան մէջ, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 70–ամեակին առթիւ։ Անկարելի չի նկատուիր որ Տրոցկիի թոռան ալ Մոսկուա հրաւիրուի տարեդարձին հանդիսութեանց առթիւ։ Կը թուի որ այս անգամ վերապատուութիւնները միայն ձեւական չըլլան, ինչպէս ի. համազուարճաբին առեն։ Կորբաչով վճռած կը թուի պատմական իրենց տեղը վերադարձնել բոլշեւիկեան հին պահակախումբին։ Ռումբի ազդեցութիւն գործած է արդէն «Իզվեստիա»ի վերջին մէկ որակումը Տրոցկիի վերաբերեալ՝ «Յեղափոխութեան հերոս եւ նահատակ»։

ՁԻՑՄՍ ՊԸՐՆՋ անուն անդամալոյծ մարդ մը, ակռաներով քաշած է մեռցընել կինը, որու հետ նոր ամուսնացած էր։ Ակռաներով քաշած է չուան մը, որ շարժարթոռին մէջ պահուած հրացանի մը ելթակը շարժման մէջ դրած է։ Դրգապատճառը ծանօթ չէ, բայց մայրը յայտնած է որ 9 տարի առաջ, նախորդ կնոջը պարագած մէկ գնդակէն անդամալոյծ մնացած էր։

ԻՍՐԱՑԻԼի մէջ, հօթներորդ չարաթն ըլլալով, բուռն բախումներ դէմ առ դէմ կը հանեն ապահովութեան ուժեր եւ ծայրայեղ կրօնաւորներ, որոնք դէմ են սինեմաներու բացուելուն Ուրբաթ իրիկուն, երբ կը սկսի «Ճարաթը» (Սապա)։ Ոստիկանապետ մը կ'ըսէ թէ կարելի չէ այսպէս չարունակել, բայց կը թուի որ կրօնաւորները կը յաղթուին, որովհետեւ անցեալ չարթու, միայն երկու սինեմա բաց էր Երուսաղէմ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԵՐԹ ՓԱԿԵԼՈՒ ԵՒ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մամուլէն կարդացինք, թէ «լ'Էքսփոմտէո» թերթը չկարենալով ընթերցողներու անհրաժեշտ թիւը ունենալ, փակուեր է։ «Անհրաժեշտ թիւ» նկատուեր է յիսուն հազարը, այդ սպառումով միայն թերթը կրնայ եղեր ինքնաբաւ ըլլալ եւ ապահովել շարունակել իր գոյութիւնը։

***

Անցեալները Պոլիսէն նոր վերադարձած բարեկամուհի մը կը խօսէր տեղւոյն յոյն փոքրամասնութեան թիւին տարապայման նուազումին մասին. հազիւ 4 – 5 հազար Յոյն մնացեր էր ու մնացողները մտահոգ էին իրենց համայնքապատկան հաստատութիւններուն եւ հարստութեան համար։

Բարեկամուհիս անոնց մօտ զարմանքով նկատած էր երեւոյթ մը, որ բաւական տարօրինակ թուած էր իրեն. Պոլսոյ սակաւաթիւ այդ Յոյները, որպէսզի ընթերցողի պակասէ իրենց օրաթերթը չփակուի, դիմեր էին հետեւեալ միջոցառումին. տան մէջ այր ու կին նոյն թերթէն կը գնէին զատ – զատ, այսինքն ամէն ընթերցող կը գնէր իր թերթը։

***

Ի՞նչ հակասական պատկեր, չէ՞։ Տեղ մը թերթ մը կը փակուի յիսուն հազար ընթերցող չկարենալ ունենալուն համար, անդին, 4 – 5 հազար մարդ, ընթերցողի հանգամանքին վրայ գնորդինն ալ աւելցընելով թերթ մը կ'ապրեցնեն։

***

Իսկ մե՞նք։ Ոչի՛նչ. վերի պատկերները ոչ մէկ կապ ունին մեզի հետ. մենք եզակի երեւոյթ մը պարզելով կը շարունակենք բացառուած մնալ, հաւասարապէս երկու պարագաներէն ալ։

Թ. ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆՔԱՑՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4 – 7)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սեպտեմբեր 1–ին սկսած է Հայաստանի ուսումնական վերամուտը։ Այս տարի մօտ 70 հազար երախաներ առաջին անգամ ոտք դրած են դպրոցի չեմին։ Տասը տարի դպրոցը պիտի ըլլայ անոնց հարազատ տունը, ուր անոնք՝ հմուտ մանկավարժներու ղեկավարութեամբ, պիտի հաղորդակցին գիր ու գրականութեան, գիտելիքներուն։ Ինչպէս Հայաստանի բոլոր դպրոցներուն մէջ, Երեւանի Դանիէլ Վարուժանի հայկական միջնակարգ վարժարանը եւս տեղի ունեցած է հանդիսաւոր տողանցք մը։ Համաճայն աւանդութեան, տասներորդ դասարանի աշակերտները եւ ամէնէն փոքրերը ծաղիկներ ըրած են Դանիէլ Վարուժանի յուշարձանին։ Ուսումնական տարեշրջանի առաջին օրը դպրոց այցելած են Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, Երեւանի կոմիտէի Ա. քարտուղար Սահակեան եւ այլ անձնաւորութիւններ։ Անոնք այցելած են դասարանները, ծանօթացած ուսումնական ընթացքին, զրուցած աշակերտներու եւ մանկավարժներու հետ։

Վերամուտը մասնաւոր նշանակութիւն մըն ալ ունեցած է Երեւանի Զեխով միջնակարգ դպրոցին համար, որուն հիմնադրութեան 40–ամեակն է այս տարի։ Հոն այցելած են Հայաստանի վարչապետը՝ Ֆադէյ Սարգսեան, կուսակցական ղեկավարներ եւ նախկին ռազմիկներ։

***

ՄԻՆԱՍ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆԻ ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԻՋ ՎԿԱՅԱԿԱՆԱՑ ԲԱՇԽՈՒՄ

Աւաղութիւն դարձած է Մինաս Աւետիսեանի ծննդեան օրը Լենինականի Մերկուրով դեղարուեստի դպրոցի շրջանաւարաներուն աւարտական վկայականներու յանձնումը։ Ջալուռի մէջ, նկարիչին ծննդավայրի տուն – թանգարանը։ Ջալուռ ժամանած հիւրերը դիմաւորած է բազմերանգ ներկապնակի ճեւով հսկայ ցուցատախտակը՝ դիւրին անունով, Հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն մակագրութիւններով։ Սեւ – կարմիր տուֆաչէն երկյարկանի շէնքը նկարիչին տուն – թանգարանն է։ Առաջին յարկը գետեղուած են Մարտիրոս Սարեանի, Յակոբ Յակոբեանի, Յակոբ Անանիկեանի, Վարուժան Վարդանեանի, Լաւինիա Բաժբեուկ – Մելիքեանի, Ռոբեր Էլիբեկեանի, Ռուդոլֆ Խաչատրեանի կտաւները։ Երկրորդ յարկը կը պարունակի Մինաս Աւետիսեանի գործերը. այս յարկին վրայ կը ցուցադրուին անոր նուիրուած լուսանկարներ, պատմութիւններ, գիրքեր։ Հաւաքոյթի ընթացքին խօսք առնողներ անդրադարձած են Մինաս Աւետիսեանի կեանքին ու արուեստին, անոր եւ Մարտիրոս Սարեանի բարեկամութեան։

***

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՄԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

1942 Յուլիս 29–ին Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը հիմնեց Ալեքսանդր Նեւսկի շքանշանը։ Այդ պարգեւին արժանացած են վաչտերու, գունդերու, զումարտակներու հրամանատարներ, մարտերու մէջ իրենց ցուցաբերած խիզախութեան համար։ Երկու շքանշան յանձնուած է 8–րդ գունդի նախկին հրամանատար Խորէն Աբրահամի Մակարեանի։ 1934–ին, 22–ամեայ ենթասպան նշանակուած է հրետանային զօրամասի հրամանատար, որ մեծ փորձառութիւն ձեռք ձգած է ճակտնոցիներու դէմ Խասան լիճի եւ Խալխինի շրջանը մղուած կռիւներու ժամանակ։ Բ. Աշխարհամարտը սկսելէն ամիս մը առաջ ան նշանակուած է 8–րդ առանձին ականանետային գունդի պետ, որ մարտական գործողութիւնները սկսած է 1941 Սեպտեմբերին։ 1942–ին այդ զօրաբաժանումը կը դառնայ զօրամասային ականանետներու գունդ («քաթիւչաներու»)։ 11 ամիս Խորէն Մակարեան որպէս գնդի պետ կռուած է Նովոռոսիյսկի մօտ, պարզեւատրուելով կարմիր աստղ շքանշանով։ Պատերազմի դաշտին վրայ իր ցուցաբերած խիզախութեան եւ հմուտ հրամանատարութեան համար Խորէն Մակարեան պարգեւատրուած է 26 շքանշաններով։ Իր որդին՝ փոխ – գնդապետ Սերգէյ Մակարեան, Զեբժինսկի զինուորական ակադեմիայի ճարտարագիտական լաբարանը աւարտելէ ետք, ներկայիս հրամանատարական պատասխանատու պաշտօն կը վարէ խորհրդային բանակին մէջ։

ՀԱՅԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՉԵԱՑ ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անիի Գագկաչէն Եկեղեցիին մօտէն տուֆեան եզանակը. «Քաքար է լօչ պատառ – պատառ կոտորեալ եւ ի տապակի եփեալ իւղով»: Ուրիշ առիթով մը Գրիգոր Տաթեւացի խմորեղէններէն կը յիշատակէ բաղարջը, պանը, բոկեղը: «Պան բաղարջն է՝ նաչիհն զանգեալ իւղով, եւ որպէս բոկեղ եփեալ ի թոնրի»: Պանն ու բաղարջը նոյնը կը համարի նաեւ Վանական վարդապետը: «Պանն ինչ է – կը հարցնէ ան եւ կը տահմանէ՝ բոլոր բաղարջ»: Վկայութիւնէն կը պարզուի նաեւ, որ բաղարջ պատրաստելու համար «նաչիհ» ալիւրը շաղախած են իւղով եւ ապա բոկեղի նման եփած թոնիրի մէջ: Միջնադարեան հայ մատենագրութեան մէջ կը յիշատակուի նաեւ չոթը. «Թանձր, լօչ եփեալ եւ ապա օծեալ իւղով»: Միջնադարեան Հայաստանի մէջ ալիւրէն պատրաստած խմորեղէններէն մէկն ալ եղած է ծաղը. «Եառն նմա ... իւղով եւ մեղրով դործեալ հաց»: (Գ. Տաթեւացի): Ալիւրէն պատրաստած են նաեւ այնպիսի կերակրատեսակներ, ինչպէս են խաւիծը եւ մալէզը: Առաջինին մասին յիշատակութիւն կը գտնենք «Գիրք վաստակոց»ի մէջ: «Գարէ ալիւր եւ մուստատ եւ հոռոմ ձէթ խաւիծ արա»: Միջնադարեան կերակրատեսակներէն էր նաեւ փոխինդը: Փոխինդի մասին չատ վկայութիւններ կան, յատկապէս բժշկարաններու մէջ: Անոնցմէ մէկուն մէջ կ'ըսուի. – «Առ ալոյր եւ ... խառնէ ընդ գարի փոխինդ»: Նոյն բժշկարանին մէջ տարբեր առիթներով կը յիշատակուի. – «Առ արդար եղ եւ գարէ փոխինդ», «Առ գարի փոխինդ եւ ամբրատ»: Փոխինդ պատրաստելու համար ցորենը կամ գարին նախապէս կ'ածուծէին (կը խարկէին) եւ յետոյ կ'աղալին երկանքով կամ ջրաղացի մէջ:

Հայտնահատիկներէ պատրաստած են նաեւ ըմպելիներ: Յատկապէս չատ են յիշատակութիւնները գարեջուրի մասին: Ուսումնասիրութիւնները ցոյց կուտան, որ այս մէկը մարդկութեան օգտագործած ամենահին ըմպելիներէն է: Գարեջուրը քաջ ծանօթ էր զեռ հին Եգիպտոսի մէջ: Հոն ունէին գարեջուրի չորս տեսակներ: Հին եգիպտական պապիրոններու վրայ նոյնիսկ խրատ կայ, երիտասարդներու ուղղուած. «Երբէք չափից դուրս գարեջուր մի խմի...»: Փաստերը ցոյց կուտան, որ հայկական լեռնաշխարհին վրայ գարեջուրի պատրաստութիւնը ըստ երեւոյթին կապուած է նոյնպէս անյիշելի ժամանակներէ: 1940–ին Կարմիր – բլուրէն գտնուած է աման՝ կորեկով լեցուած, նմանօրինակ աման մըն ալ ածխացած գարիի հատիկներով: Այս վերջինին յատակին ինկած գտնուած է ծղօտէ զտիչ մը, ինչ որ հնաբանասիրութիւն տուած է հետազօտողներուն ենթադրելու, որ հին Հայաստանի բնակիչները կորեկէ ու գարիէ գարեջուր պատրաստած են: Իսկ 1958–ին Կարմիր – բլուրի վրայ գարեջուրի պատրաստութեան արհեստանոց մը բացուած է: Գրանուած է տուֆէ մեծ չափերով կնիք մը, գարիով լեցուած, ու 40–է աւելի ամաններ՝ գարեջուրի պահպանումին համար: Գարեջուրի մասին կը յիշէ Քսենոփոն. «Ախտեղ (Հայաստան) կար նաեւ ... գարիէ պատրաստուած գինի, որու երեսին գարիի հատիկներ կը լողային: Կային նաեւ եղէգներ՝ մեծ ու փոքր: Ծոքառնալու պարագային մարդ պէտք է եղէգին ծայրը բերնին դնէր ու ծծէր: Շատ թունդ էր, եթէ ջուր չխառնէին, իսկ վարժ մարդու համար չատ ախորժելի ըմպելի էր»: Հետաքրքիր է, որ գարեջուրը ծղօտներու եւ նմանօրինակ այլ խողովակներու միջոցով խմելը տարածուած էր ոչ միայն Հայերու, այլեւ աշխարհի ուրիշ ժողովուրդներու մէջ: Գարեջուրի մասին յիշատակութիւնները չատ են յատկապէս միջնադարեան հայ Մատենագրութեան, ինչպէս նաեւ՝ բժշկարաններու մէջ: Այդ ըմպելին հինէն պատրաստած էին ոչ միայն գարիէն, այլեւ կորեկէն, իսկ միջին դարերուն՝ հիմնապէս գարիէն: Ակռէ ալ կուգայ իր անունը:

Ընդհանրացնելով կարելի է ըսել, որ հացահատիկներու տարբեր տեսակները, անոնց մշակումն ու վերամշակումը հայկական լեռնաշխարհին ծանօթ եղած են անյիշելի ժամանակներէ: Հացահատիկներէ ստացուող ալիւրը եւ անկէ պատրաստուած կերակուրի տեսակները եղած են բազմապիսի ու բազմաբնոյթ: Ալիւրէն պատրաստուած ամէնէն չատնի հացատեսակներն էին լաւաշը եւ բոքոնը: Կ'օգտագործէին խմորեղէններու այնպիսի տեսակներ, ինչպէս՝ քաքարը, չօթը, բոկեղը, բլիթը, բաղարջը, ծաղը եւայլն:

ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ

Շաւարշ Նարդունի

Ի ՅՈՒՇ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 15–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԽՄԲ. – Սեպտեմբեր 7–ին, լրացաւ գրագէտ, երգիծաբան, ուսուցիչ, Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան 15–րդ տարելիցը: Պոլսէն՝ Փարիզ, ողբացեալը տասնեակ տարիներու երկայնքին, իր անընպատ գրիչով, ծառայած է հայ հրապարակագրութեան եւ գրականութեան: Ուսուցչական ասպարէզին մէջ ալ մեծ է իր վաստակը և փրանսահայ առաջին թէ երկրորդ սերունդին պատկանողներու մէջ, Իիչ չէ թիւը անոնց որոնք Նշանին կը պարտին իրենց գիտցած հայերէնը: Մասնաւոր հանոյքով կը կարդացուէին իր երգիծական կտորները: «Ցառաջ»ի նախապատերազմեան թիւերուն մէջ լոյս տեսած են իր առաջին ծաղրանկարները, յետագային ամփոփուած հատորի մէջ: Ստորեւ անոնցմէ մէկը, նաեւ ի յուշ սիրելի Նարդունիին, որ շատ սիրած էր այս կտորը:

***

Յամի Տեառն 1898, Փետրուարի տասնեւերեքին, Տէրնտասի իրիկնադէմ, Արմաչու մէջ պատահած է երկրաշարժ մեծ: Երկրաշարժին չորդած է հրդեհ ու հով սաստիկ, իսկ հրդեհին՝ համաճարակներ մահաբեր:

Այս բոլորին կը չորդէ Շաւարշ Նարդունի:

Ծնեալէն անմիջապէս չետոյ կ'անցնի երկրաշարժին, հրդեհին ու համաճարակներուն վրայէն եւ ձեռքը թուղթ ու մատիտ, կ'երթայ թաղէ թաղ ու փողոցէ – փողոց՝ աղէտին հետեւանքով որբ մնացողները արձանագրելու եւ հիմը դնելու «Որբերու Մխիթեան»:

Աղէտեալները ծնրադիր ու պաղատագին կը խնդրեն որ «Աղետեալց Մխիթեան» մըն ալ կազմէ՝ սակայն կը սառնան հետեւեալ կարուկ պատասխանը.

– Պիտի ճանչնամ, ամբողջ կեանքս մէջ, մէկ մխիթարիչ եմ: Անիկա որբերու մխիթարիչն է: Եթէ կ'ուզէք մ'ալ արձանագրուեցէք: Հակառակ պարագային զիս միշտ ձեր դէմ պիտի ունենաք:

Զբսինք սակայն թէ ինչ կերպարանքով էր ծնած: Անիկա երկու դլուխով էր: Տեսակ մը Սիամի երկուորեակ: Մէկ դլուխին անունը դրին Շաւարշ Նարդունի, իսկ միւսինը՝ Աբգանազ Աչվազեան:

Մէկ դլուխը կը հետաքրքրուէր որբերու առողջութիւնով, իսկ միւս դլուխը կը զրաղէր որբերու հիւանդութիւնով:

Երբ բաւական սահուն կերպով խօսիլ սկսաւ՝ Նարդունի – դլուխը հարցուց իր հօրը.

– Ծեր մարդ, ո՞վ ես դուն...

– Ես քու հայրդ եմ, զաւակս...

– Վա՛յ խայտառակութիւն ... ինծի նայէ, ա՛յ մարդ ո՛չ ոքէ ըսես որ դուն իմ հայրս ես ... ես կ'ուզեմ ըլլալ առանց ծնողի...:

– Սակայն անարատ յղութիւնով ծնած չես դուն...

– Բաւական է ... ես որբ եմ ...

Անդին՝ Աբգանազ Աչվազեան – դլուխը կը հարցնէ իր մօրը.

– Ա՛յ պառաւ կին, ո՞վ ես դուն...

– Ես քու մայրդ եմ, զաւակս...

– Տգիտութիւն պէտք չէ: Մայրութիւնը նը նախապաշարում է: Պատմափիլիսոփայութիւն կարդա որ զարգանաս եւ համոզուիս ըսածիս: Ես որբ եմ:

Նարդունի յամառեցաւ Աբգանազի նախկեանն վարժարանը:

Ամառ առին երեսուն աշակերտներուն մէջ կը հանդիսանար առաջին, իսկ ձմեռը կ'ըլլար տասնեւհինդերորդ՝ որպէսզի աշակերտներուն մէջտեղը դանուի եւ պաղ չառնէ: Ցուրտին՝ աջիւը կամ եռեւը կեռնալէ կը վախնար, քանզի միշտ հարբուխ կ'ըլլար ու քիթը կը վազէր:

Շաւարշ մէկ դլուխով կ'ուտէր դրաթը ու միւս դլուխով կը խմէր, ջուրի պէս, աչխարհարարը: Դրաարարեան եւ աչխարհարարեան պայքարի ժամանակ՝ ձեռքերովը կը բռնէր երկու դլուխները եւ դայրոյթով իրարու կը զարնէր:

Զարխարան Ս. Աստուածամօր ուխտի չրջանին՝ Նարդունի կը մօտենար կոյր աղջկան մը ու կ'ըսէր.

– Որբերու Մխիթեան մէջ եկուր: Մենք քու աչքդ կը բանանք:

Դպրոցէ ու ժողովէ դուրս իր պարապոյ ժամերը կ'անցընէր ծառերուն վրայ: Իր կեանքին մեծ մասը անցուցած է ոտքը հողէն կտրած: Այդ պատճառով մենակեաց է ու լռակեաց: Կրնայ եօթն անդամ քառասուն օր ըլլալ առանց խօսելու՝ բաւական է որ քթին տակէն երգ մը սուլէ: Այդ բարմամաեայ լռութեան չրջանին՝ եթէ մէկը իրեն հանդիպի եւ հարցում մը ուղղէ, Նարդունի կը դոհանայ «ը՛մ ը՛մ» մը ընելով իբրեւ պատասխան:

Անոր լեզուն բանալու մէկ միջոց կայ միայն: Պէտք է քննադատել որբերու միութիւնը. այն ժամանակ ծառին վրայ ըլլայ թէ փուչի, կ'ընէ հինդ ժամ բանախօսութիւն եւ ապա կը նստի դրելու յօդուած մը՝ երկար նման չարականի:

Երբ աւարտեց Նարեկեան վարժարանը, իր երկու դլուխներուն եռեւ դլուխ մը եւս բուսած էր: Ըսաւ.

– Ես լինքս երեք որբ եմ: Իրիկունս ժողովին մէջ երեք ձայն պէտք է ունենամ: Առաջին դլուխս որբերու միութեան ատենապետն է ու միաժամանակ բժիչկ, երկրորդ դլուխս միութեան ատենադպիրն է եւ միանդամայն դրապետ, իսկ երրորդ նոր դլուխս ալ դանձապահ է եւ զօրավար: Երեք դլուխներս կը կազմեն որբերու միութեան վարչութիւնը: Ես եմ Հայոց որբ Թադաւորը:

Արմաչի որբութեան չրջանը լրացնելով, Նարդունի ճամբայ կ'ելլէ դէպի Ասա – Փազար, ուսանողը ըլլալու կեդրոնական վարժարանին: Իրեն անօրէն կ'ունենայ Լեւոն Լարենցը որ կը քարոզէր վերակազմեալ հնչակութիւն: Հազիւ Շաւարշ մէկ դլուխը իր կոզմ չահած՝ կը զոչէին մէկ դլուխը իր կողմ չահած՝ կը զոչէին մէկ դլուխը իր կողմ չահած՝ կը զոչէին մէկ դլուխը իր կողմ չահած՝ կը պաշտօնավարէին: Կը յաջորդէ Արամ Նիկողոսեանը որ կը ճգնի Շաւարշին երկրորդ դլխուն մէջ զետեղել համակարգութիւն: Կը տմպէ ենովք Արմէնը իրեն անօրէն ու կը պարպէ Շաւարշին երեք դլուխները անոնց մէջ նոր բաներ լեցնելու համար: Պատերազմը վրայ հասնելով՝ ժամանակ չունենար: Նարդունի Արմաչ կը փախչի թեթեւութեամբ, իր հետ տանելով Ասա – Փազարի երկնքին բոլոր աստղերը:

Արմաչը կը տարագրուէր: Շաւարշին հայրիկը զինուոր ըլլալուն՝ ինք, մայրն ու եղբայրները կը փրկուին ագռաղէ՝ ասկայն կը փոխադրուին Գանաբրա, ութ տունանոց գիւղակ մը, մերձ ի Սեւ ծով: Նարդունի եւ իր եղբայրները այս անդամ կրկնակի որբեր են:

Գանաբրայէն մինակը կը փախչի ու կ'երթայ Ասա – Փազար, անկէ նորէն Արմաչ, յետոյ Արիֆիէ, դարձեալ Ասա – Փազար: Հետզհետէ կ'ըլլայ բեռնակիր, փայտահատ, մշակ, երչիկի միս քաղող եւ խոհարար: Կը լսէ զարհուրելի լուրեր: Կը տխրի, կը տխրի: Կ'ունենայ ուրախութեան մէկ ճառագայթ միայն՝ մտածելով.

– Որբերը կը չահանան ... կը չահանան որբերը...

Կը մտնէ թագաւորական բժիչկի ծոքը. Միասք Սարգիսեանին քով՝ նախ իբր

քարտուղար եւ վերջապէս իբր օդնական թիւիկ: Հազիւ չունէր առած՝ կը կանչուի պինուոր: Իր առաջին գլուխը կ'ընեն հեռաւոր պինուոր, երկրորդ ճիաւոր ու երրորդը թնդանօթաձիգ: Սեւ Ծովէն մինչեւ Սաքարիա գետին մինչեւ գոնուոզ հոսանաերուն պաշտպանութիւնը կը յանձնեն իրեն: Ցետոյ տեսնելով իր կատարած հերոսութիւնները, կը փոխադրեն պինքը Պոլիս, Սպահից վարժարան, ուրտեղ քանի կը կնքէ պինուդաղարը: Կ'երթայ Ասա – Փոքր ու կ'ըլլայ դեղագործ, չատ մը դեղահատներ ալ ինքը կըլլէ – լով:

Քանի մը ամսուան մէջ Նարդունի դեղարանին պարանը մաքրեց՝ եղած – չեզածը ուտելով, խմելով ու կլլելով: Դեղարանին պոյներն ալ կը քաշէ իր գրչածայրին:

Ասու մը պոռաց. – Ես ճամբորդ եմ:

Զայս ասաց եւ չուեցաւ ի Պոլիս եւ սաստիկ հարբուխով մը մտաւ բժշկական վարժարանը:

Քէմալականներուն մուտքով՝ ըրաւ իր կիքը ու անցաւ Փարիզ, չարունակելով եւ ուարեալով բժշկական վարժարանը ... կէս գլուխով: Միւս կէսը նուիրուած էր խմրագրութեան, «Յառաջ»ի մէջ, եւ գրականութեան: Այդ շրջանին ըրած է նաեւ ուսուցչութիւն, Ալֆորվիլի մէջ, ներկայանալով իբր կենդանի քերականն եւ ներկայացնելով իր վրայ հայ լեզուի ալֆան եւ օմեգան:

Ու մանաւանդ այդ շրջանին է որ վերակազմած է Զաքհասա Որբերու Միութիւնը, կարճօրէն անուանելով պայն «ՋՈՄ»: Ամէնք ակամայ կը յիշեն չոմարը:

Այս միութեան անդամները որքան ալ ամուսնանան, զաւակներու հայրիկ ըլլան կամ նոյն իսկ օր մը մեծ հայրիկ՝ իրենց ֆիրման պիտի չփոխեն, քանզի քաջ գիտեն որ իրենց միութիւնը պիտի մնայ հաղիւ չափահաս:

Որբերու միութիւնը կը հրատարակէ ԵՐՈՒՆՔ հանդէսը՝ անխնայ մաչեցնելով իր ապարանին «ո», «ր» եւ «բ» դիրերը:

Միութիւնը կը սարքէ նաեւ Ապրիլ Տանջմէկի ազահանդէսը, կը կազմակերպէ զաւախօսութիւններ, մէջ ընդ մէջ ալ կը քաշէ զաւազանները:

Միութիւնը իր կռնակը տուած է Շաւարշի. մերթ ալ Շաւարշն է որ իր կռնակը կուտայ միութեան: Երկուքին ալ կռնակները դեռ ոչ տաք են, ոչ ալ չքնաղած:

Զաքհասա Որբերու Միութեան ծրագիրը - կանոնագիրը բանագողելով է որ Մուոլինի եւ Հիթլէր կազմեցին իրենց կուսակցութիւնները:

***

Նարդունի չրջան մըն ալ զացած մնացած է Ամիէնի յիմարանոցին մէջ, զոյգ հանգամանքով: Բժշկապետը իրեն կը նայէր, ինքն ալ բնակիչներուն կը նայէր: Ինչ մնաց Ամիէնի մէջ. փախաւ ու եկաւ Փարիզ:

Յիմարութիւնը պաշտպանուած է իրմէ, քանի որ ան մայրն է արուեստին եւ առնուն հանճարին:

***

Նարդունի ունի պինուորական ըլլալու չատ մեծ փափաք: Իր իտէալն է ըլլալ հայ պիկոտատոր: Սենեակին մէջ կը զբաղուի Նափոլէոնի արձանիկը՝ որուն կը ժպտի Նարդունին. իսկ Պոնափարդ կը խնդայ քիթին տակէն:

***

Շաւարշ Նարդունի ամէն գիշեր կը լեցնէ իր մարքի ամբարը: Եւ ասկայն չկըրնալով լեցուն պահել՝ ամէն ցերեկ կը պարպէ: Այդ պատճառով մերթ չատ լեցուն, մերթ ալ սրահակ կը կարծուի: Իր մէջ կը լեցուին ու կը պարպուին գրականութիւններ, բժշկութիւններ, հնախօսութիւններ, բանասիրութիւններ եւ հոգեբանութիւններ ու որբագիտութիւններ: Նարդունի իր գանձերը միշտ իր առջեւ թափած է:

Մարքի նոր հարուստ մըն է:

Բժիշկ Աբգանազ Այվազեանը մինչեւ կէս օր կը զբաղի հիւանդներով եւ «Հայ – Բոյժ»ով, խմրագիրը Շաւարշ Նարդունին, կէսօրէ վերջ, ժամը երկուքէն մինչեւ եօթը կ'աշխատի գրելով ու փորձ սրբագրելով: Որբագետն ալ ժամը ութէն – տասնըմէկ կը պարապի ժողովներով:

Կէս գիշերին բժիշկը, գրողը եւ ապդործիչը իրար կը գտնեն, միեւնոյն բարկին ներքեւ եւ երեքը մէկ իրարու խառնուած կը քնանան ու կը զառանցեն.

– Մեր Վահագն որբերու միութիւնը ... Փիկվրը Թիֆոյիտ ունի ... Մե՛ղք դեռ չափահաս էր ... Յոյս չկայ ... Մի՞ւս հիւանդը ... «Յառաջ»ի գանձն է միշտ ... Աստ «սուրբ սաթլըճան» կ'ըսեն ... «Հայ – Բոյժ»ը հազիւ ինքզինք կը բուժէ ... Տունը մուկերէն մաքրեցէք ... Մեծ ու պզտիկ բոլոր մուկերէն ... փրոֆէսէօր Արզալը եւ Ցովհ. Պօղոսեանը ... Հայոց ապագան որբութեան մէջ է ...:

***

Ակիզ քանի մը տարի առաջ՝ չէինք գիտեր Նարդունիի կուսակցական ըլլալը: Օր մը, խօսակցութեան մէջ բաւ.

– Ես Դաշնակցական եմ:

– Գրէ՛ Դաշնակցական ըլլալդ:

– Ո՞ւր գրեմ ...

– Վրաս գրէ:

***

Նարդունի առիթ չի փախցներ մեզի ըսելու որ ինք համալսարանական է: Ու երկրորդ՝ թէ ինք «քաղքցի» չէ այլ գիւղացի: Ասա – Փոքր քաղաքի մեր ազգակիցներն ալ սակայն Նարդունին անպատման իրենց հայրենակիից կը յայտարարեն: Միւս կողմէ Նարդունի երբեք չի հերքեր անոնց ըսածը:

Օր մը այս մասին երկու կողմն ալ հարցասղնդեցինք եւ եկանք այն եզրակացութեան որ Նարդունի հակառակ Արմաշ ծնած գիւղացի մը ըլլալուն՝ է նաեւ Ասա – Փոքր ապրած քաղքցի մը: Մէկ խօսքով՝ «գիւղաքաղաքացի» մը:

Եւ իրաւամբ իրեն առնուազն գիւղ մը եւ քաղաք մը պէտք է՝ հոչակուելու համար թափառաւոր Բիւթանիոյ եւ կայսր Բաթակոնիոյ:

Նարդունի քաղաքի մէջ նատած կը պոռայ.

– Ես գիւղացի եմ. վարունգ կ'ուտեմ:

Թող զղուչանայ Փարիզէն որ կ'ըսէ.

– Ես քաղաք եմ ու քեզի վարունգ կը կերցնեմ:

Նարդունի կը մոռնայ որ վարունգին թափառորը «ծպդիկը քթին վրայ», Պոլսեցիները կ'ուտէին, Վլանկա կոչուած արուարձանէն: Կը մտղթենք որ այդ վարունգին ալ համը առնէ ինք, իբրեւ արքայական:

Մենք իր գիւղացիութեան պիտի հաւատանք այն օրը միայն երբ սիրէ սլթորը ու սոխը:

***

Նարդունի երբեմն հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ.

– Ես օճ եմ: Վա՛յ ինծի գպչողին, վա՛յ պոչիս վրայ կոխողին ...:

Ու կարծես հաստատելու համար ըսածը՝ կ'երթայ կը ծրարուի անկիւն մը ու կը սկսի սուլերգել ...

Նարդունի սակայն օճ մը չէ, եթէ անպատման կենդանիի մը նմանցնել հարկ ըլլայ՝ իր կերպարանքէն ու կացութենէն եզրակացնելով պինքը պիտի անուանենք գայլ: Միշտ չուները իր վրայ կ'արձակուին: Այդ չնիկներըը եթէ չեն կրնար խածնել, լաւ կը հաչեն սակայն: Գայլ – Նարդունին չափուած է ծեր զամբռներու, ինձերու, բորենիներու հետ: Չափը տրուած ու չափը առած է:

Նարդունիի գայլ մը ըլլալը բոլորովին կը հաստատուի երբ կը տեսնենք իր հայրական սէրը հանդէպ մարդիկ – գայլիկներուն:

Նարդունի սաստ – ձմեռ քաղաք իջած գայլ մըն է ու սիրով կը զործակցի վազր – Միսաքեան Շաւարշին հետ:

Հոմոլոգասան գայլ մը ըլլալը կ'երեւի նաեւ իր ֆաշական պինապաշտութենէն:

Կը խնդրուի սակայն Նարդունին չչփոթել բնաւ թրքական «պօզ քուրտ»ին՝ այսինքն գորշ գայլին հետ:

Նարդունի սեւ գայլ մըն է: Իր չուրջը որբերը՝ գայլուկներ:

Նարդունի որբերէն պիտի ստեղծէ նոր ազգութիւն: Ու ապագայ հայ ցեղերդու բանաստեղծ մը պիտի երգէ Մէհմէտ Էմինին նման.

«Պիր ճիհանկիր միլլէթ չըքտը պիր ապչիրէթճիյմ»՝ որ թարգմանի՝ «Աչխարհակալ ազգ մը ելաւ՝ ցեղախումբէ մը»:

***

Ստիպուած ենք սակայն Նարդունի Աւազեանը նմանցնել նաեւ ուրիշ կենդանիներու՝ ինչպէս յիշատակ ուղտին ու նոյնքան անյիշատակ աղաւնիին: Համբոյր մը սակայն բաւական է թուլցնելու համար իր դէնուզարդը եւ մէջքը: Եթէ վազը փրոֆէսէօր Ագնոց իր թեւերը բանայ եւ ա լա Ահարոնեան համբուրէ Շաւարշվիկին ճակատը՝ ո՛հ, այն ժամանակ «բախտին ամէն ոխ չար ու նենգ, ի մի համբոյր ցրուին ի բաց»:

***

Նարդունի տէր կանգնիլ ուզեց նաեւ նոր դէղոններու որբութեան: Այս վերջիններու սակայն Ապդոնի գումը չարժելով՝ որդեգրուելէ վերջ՝ որբ թողուցին Շաւարշը:

«Յարդդող» եւ «Մենք» գրական խմբակցութիւններու չրջաններուն՝ բաւական սասուլիաններու, վէճերու եւ պայքարներու մէջ, թիավարեց՝ երթալով պատմական քաղաքներ. – Բիւզանդիոն, Քաղկեդոն, Նիկիա, Եդեսիա, Աղեքսանդրիա ու մասնակցելով ժողովներու եւ ծեծելով օրակարգի բոլոր խնդիրները՝ գիտական քննադատութիւն, գրականութեան քաղաքականութիւն եւ դատաճան ազանդաւորութիւն:

Շատ է բռնուած փոթորիկներու՝ մաքի ծովուն մէջ: Երբ մերթ ուզած է նաւել դէպի Միջերկրական՝ ինկած է Սեւ Ծովու ալիքներուն մէջ: Մերթ ալ փափաքած է Գեննեսարեթ երթալ Յորդանանի վրայէն ու քշուած է Մեռեալ ծով: Երբեմն ալ Քանարեան կղզիները հեռանալու ցանկութիւն է ունեցած՝ ինքզինքը գըտնելով Արմաշի մէջ:

***

Նարդունի իբր արձակագիր՝ տազանդաւոր բանաստեղծ է: Իր բանահիւսութեան մէջ կան նկարչութիւն, երաժշտութիւն, քնարական խմաստասիրութիւն եւ նոյնիսկ խոր ... բժշկութիւն:

Անցեալին մէջ երկու գլուխ ունենալուն հետեւանք՝ իր գրականութեան մէջ երկու անձնաւորութիւն կայ:

Եթէ ուրիշներ կը լուսանկարեն գիւղը՝ Նարդունի անոնցմէ է, որոնք կը նկարեն: Ան մեզի կուտայ նոր պատկերներ, տեսիլի դեղեցկութիւնով, որոնց մէջ լաւ պիտի ըլլար եթէ թացակայէր յաւակնութեան կաս – կարմիրը:

Իր լեզուն գեղանկարչութիւն է ու խոճանկարչութիւն, գիւտ ու փանթիւ հայկական:

Ունի երկու գիրք՝ «Ալպոմ» եւ «Մեղեդինե՛ր, մեղեդինե՛ր»:

Ունի նաեւ քնարական չատ գեղեցիկ վէպ մը. «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»:

Հետզհետէ կ'երթայ հմաութեան. դէպի քննութիւն, խուզարկութիւն եւ բան իմաստուն:

***

Որբերու Միութեան նախագահ Շաւարշը կը նմանի գիւղացի Տոն Քիշոթի:

Գրագէտ Նարդունին կը նմանի զպտի քահանայի:

Իսկ «Հայ – Բոյժ»ի բժիշկ Այվազեանը կը նմանի ծանր հիւանդի:

Գիւղացի Տոն Քիշոթը թող խնայէ զպտի քահանային, զպտի քահանան ալ թող աղօթէ որ տէրը բժշկութիւն պարգեւէ ծանր հիւանդին:

Իսկ մենք կը մտղթենք որ երեքին ալ Աստուած կեանք ու չնորհք տայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Ք. Ա. 833–ին Սարմանասար Գ.ի զօրքերը վերսին արշաւանքի կուգան Հայքի Թագաւորութեան վրայ: Այս անգամ անոնց դէմ կ'ելլէ Վանի նոր զահակալը, զոր ասորեստանցիները կը կոչեն Սեդուր: Երբ այս ճակատամարտի եղբը կը պատմէ Սարմանասար, անոնդը քիչ մը հանդարտած է. իր զօրքը անցած էր Արածանին, եւ «Սեդուր ուրարտացին լսեց այդ մասին եւ յոյսը դնելով իր բազմաքանակ զօրքի հզօրութեան վրայ, դէմս ելաւ, որպէսզի ճակատ յարդարէ եւ կռիւ տայ: Ես մարտնչեցայ անոր հետ եւ պարտութեան մատնեցի. անոր զինուորներու դիակներով ծածկեցի լայն դաշտը»:

Սակայն մեզի հասած է Սեդուր – Սարդուրի սեփական արձանագրութիւնը ասորիէն, ուր չերեւիր, թէ ան պարտութիւն կրած կողմը եղած է:

Վանի մօտ պահպանուած է վիթխարի ժայռաբեկորներէ կազմուած պարիսպ մը, որու քարերուն վրայ գտնուած են Սարդուր Ա.ի երեք արձանագրութիւնները նոյն բովանդակութեամբ: Ահա, թէ ինչ գրուած է այնտեղ. – «Այս գիրն է Սարդուրի՝ Լուտիպրիի որդւոյն, մեծ արքայի, հզօր արքայի, միեզերական արքայի, Նայիրի երկրի արքայի, այն արքայի, որու հաւատարը չկայ, զարմանալի հովիւ, ճակատամարտներէ չերկնչող, անհնազանդները ծունկի բերող արքայի: Սարդուրը՝ Լուտիպրիի որդին, արքայից արքան, որ բոլոր արքաններէն առաջ կ'ընդունէր: Այսպէս կ'ըսէ Սարդուր՝ Լուտիպրիի որդի. «Ես այս քրերը բերի Աշնիոն քաղաքէն, կառուցանեցի այս պարիսպը»:

Վանի Թագաւորութիւնը զգալիօրէն ծաւալեցաւ ու հզօրացաւ, քաղաքամայրն ու երկրի բերդամրոցները վերակառուցուեցան, ամրացան Սարդուրի ու իր որդի Իշպուինիի (925 – 810) զահակալութեան տարիներուն եւ մանաւանդ Իշպուինիի ու անոր որդի Մենուա Ա.ի համատեղ ջանքերով: Մենուայի սեպագրերէն դատելով, պէտք է կարծել, որ անոր թագաւորութիւնը հարաւի մէջ արդէն բախտակից ունէր Ասորեստանի հետ՝ անկէ իյած ըլլալով կարգ մը չրջաններ:

Հիւսիսի մէջ սահմանային գիծ էր Եփրատ գետի ընթացքը, արդէն յայտնի է, որ այս գետի ձախ ափին հիմնաւորապէս տարածուած էր Մենուայի ազդեցութիւնը: Թագաւորութեան հոգեւոր կեդրոն Արզենի – Մուսասիր բարգաւաճեցաւ, հոն կառուցուեցան պաշտամունքային կարեւոր չէնքերը:

Մենուայի գահակալութիւնը նշանաւորուեցաւ երկրի տնտեսութեան մեծ վերելքով, որու համար ճեռնարկուած մեծ ջրացառումներու չարքին յատուկ տեղ կը բռնէ 80 քմ. երկարութիւն ունեցող Ջերանդքը Վանի մօտ: Այս ջրանցքը, որու հզօր յենապատերը այսօր եւս ջրաչինարար մասնագէտներու զարմանքը կը չարժեն, կառուցուած է պետութեան կեդրոնը ոռոգումի եւ խմելու ջուրով ապահովելու համար եւ իր այս գերը կը կատարէր նաեւ յետագայ դարերուն:

Տուրուբերան զաւառին մէջ, Արածանիի մօտ Մենուա քաղաք կառուցած է, որ իր անունով կոչուած է Մենուակերտ (յետագայ Մենուա – ը– կերտ – Մենազկերտ – Մանազկերտ): Մենուայի կողմէն կառուցուած է նաեւ Արարատեան նահանգի ու դրացի չրջաններու միաւորումը, միասնական պետութեան մէջ: Այս երկիրներու վրայ քաղաքական ու տնտեսական հզօր ազդեցութեան հաստատումը աւարտեցաւ կարգ մը վարչական կեդրոններու կառուցումով: Այսոնցմէ էր Մենուա արքայի կառուցած Մենուախինիլի բերդաքաղաքը Մեծ Մասիսի հիւսիսային լանջին, Երասխի աջ ափը (յետագայ Ցաղկեբերը՝ Դաշտպուրան դիւղին տեղը):

Վանի Թագաւորութեան պատմութիւնը զարգացող էջերէն է Մենուայի որդի Արգիշտի Ա.ի (786 – 760) զահակալութեան չրջանը, յագեցած ռազմաքաղաքական մեծ յաջողութիւններով եւ տնտեսական ու մշակութային այնպիսի նախաձեռնութիւններով, որոնք այդ արքան կը դնեն հայ ժողովուրդի բազմադարեան պատմութեան ամէնէն նշանաւոր գործիչներու չարքին մէջ:

Հայոց Մենուայի օրինակը վարակիչ եղած էր եռանդաչատ Արգիշտիի համար, եւ ան կարճ ժամանակի մէջ ամրապնդեց իր տէրութեան դիրքերը հարաւէն եւ հիւսիսէն, ճեռնարկեց չինարարական այնպիսի մեծագործութիւններու, որոնք փառաւորեցին իր անունը:

(Շար. 4)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԵՆՕՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Շահան Վահանեան, Տէր եւ Տիկին Սահակ Վահանեան, Պ. Խոսրով Վահանեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վահանեան եւ զաւակը, Տիկին Ակսել Աբգէնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Սերժ Էթմէքճեան եւ զաւակները, Օրիորդ Լօրի Սահակեան, Օր. Ալին Էթմէքճեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՇԱՀԱՆ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

կսկծալի կորուստին առթիւ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին։

***

Կապոյտ Խաչի Սեբաստի Տիրունի Միսաքեան մասնաճիւղի տարեկան ճեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Հրաչիկ Մատանջեան 500 Ֆ.։

ԼԱ – ԿԱՌԷՆ. – Տիկին Հերմինէ Մերամէթճեան 300 Ֆ.։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Սարգիս Սարգիսեան 100 Ֆ.։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱԼԱՆՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Աշոտ եւ Ալիս Առաքելեան ամուսնական Տիկին՝ Արշալոյս Սիսլեանի մահուան տխուր առթիւ եւ անոր անթառամ յիշատակը յաւերժացնելու համար, փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. կը նուիրեն սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

RECHERCHE

SANDY

recherche ouvriers(éres), à domicile
pour prêt-à-porter de luxe

tél. 45. 08. 46. 40

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Աբաֆս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ։

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Աբժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30–ին։

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30–ին։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վեր – բացման Սրբոյ Խաչին։

Աչս առթիւ, փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳՂԱՇԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին։

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէօրգեանի։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս թափօր – Անդաստան – ուխտանով։ Աչս անդաստանը վերջինն է։

Երկուշաբթի, Ցիշատակ է Մեռելոց։

Եկեղեցւոյ մէջ չինարարական աչխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրւան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանգիստ – պըստեան պաշտօնը այս տարի բացառապար տեղի պիտի չունենան։

Ս· ԿՕՂՄՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱՒՖՈՐՎԻԼ

կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։ Երեկոյեան կը կատարուի Խաչվերաց տօնի Թափօր – Անդաստան։

Ժամերգութիւն ժամը 9–ին։

Պատարագ ժամը 10·15–ին։

Թափօր – Անդաստան ժամը 17–ին։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9·30։

Պատարագ՝ 10·30։

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաճաչն երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին։

Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Ցիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ։

ՎԻԵՆ

Վիեննի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ցետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ուխտանով։

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԻԼԻԱ
Հ. Բ. Ը. Մ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 *տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Երկուշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17։*

Աբձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ſուր փիէր Փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին։

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Սահիանեանին բնակարանը։

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական եւ բաժչուութիւն եւ հայկական պար։

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աչխարհագրութիւն եւ հայկական երաժչտութիւն։

***

ՓԱՐԻԶ
ԾՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Բիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին։

Փոխադրողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ս. Քհնյ. Տէրտէրեանի։

***

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Հոկտեմբեր 16, տասուսեան ժամը 9–ին։

Դասատուութիւնները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

***

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Հոկտեմբեր, Սեպ. 16–ին։

Դասատուութիւնները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ եղիչէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երզմադեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները։

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
12-13
SAMEDI-DIMANCHE
12-13 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.572 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.572

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ՝ ԲՈԼՈՐ ՕՂԱԿՆԵՐՈՒՄ»

«Գրական Թերթ»ի Սեպտեմբեր 4–ի թիւը վերի խորագրով լայնօրէն արձագանգ կը հանդիսանայ Հայաստանի Գրողներու Միութեան կուսակցականերպութեան ժողովին, որ տեղի ունեցած է Օգոստոս 19–ին:

Ժողովին նախ զեկուցումով մը հանդէս եկած է կուսբիւրոյի քարտուղար՝ Ժ. Յարութիւնեան. ան մեկնելով յունիսեան եւ յուլիսեան լիակատար նիստերու դրուած նիւթերէն՝ վերակառուցումի պահանջէն, նկատի ունեցած է գրական մամուլին, գրողներու պարագան: Ժ. Յարութիւնեան չէշտած է, թէ գրողի դերն ու դրական մամուլ, գրականութիւն սերտօրէն կապուած են իրականութեան. այնպէս որ ներկայի վերակառուցումի նիւթը, ժողովրդավարացումն ու հրապարակայնութիւնը գրողին կ'ընձեռեն գործունէութեան լայն կարելիութիւններ: «Հիմա ճշմարտութեան լիակատար շնչառութեան ժամանակն է», կ'ըսէ Յարութիւնեան. այսինքն ոչինչ կ'արգիլէ գրողը, մամուլը, սերտ կապեր հաստատելէ իրականութեան հետ: Զեկուցողը ապա կ'անդրադառնայ Կորբաչովի նշումին, թէ վերակառուցման այսօրուան մակարդակին հասնիլ կարելի չէր ըլլար, եթէ լրատուիւները գործնապէս դեր չխաղային 1985 ապրիլեան լիակատար նիստի յետոյ հոլովոյթին մէջ. սակայն ան, այս մարդին մէջ Հայաստանի վերակառուցման անբաւարար ընթացքին ակնարկելով, մեղքի կարեւոր բաժին մը կը վերապրէ «մասսայական ինֆորմացիայի մեր միջոցներին, մեր տպագիր օրգաններին, գրական մամուլին», ու հոս կը յիշուին անունները «Սովետական Գրականութիւն», «Գրական Թերթ», «Լիտերատուրնայա Արմենիա», «Գարուն» պարբերաթերթերուն:

Տեղին է Ժ. Յարութիւնեանի բնորոշումը, թէ գրականութիւն, գրական մամուլ ու գրող չեն կրնար սերտօրէն կապուած չըլլալ իրականութեան: Սակայն այս եռոռանին – գրականութիւն, գրական մամուլ ու գրող – իրականութեան հետ սերտ կապի չափ արուեստի մոտահղացութիւնն ալ վերցուցած մարզ մըն է· հոս, առանց միջամուխ ըլլալու զուտ արուեստի, կամ գործնապաշտ արուեստի բաւական աւելորդ վէճերու, կամ նախընտրութիւններու պարագայի մը, կարելի չէ գրականութիւն – հրապարակագրութիւն զանազանութիւն մը չկատարել: Ճիշդ է, որ, ոչ միայն Խորհրդային Միութեան մէջ ներկայիս դիտարկուած վերակառուցումի, հրապարակայնութեան նման կարեւոր հանգրուաններու, այլեւ ընդհանրապէս, ընկերային կեանքի իւրաքանչիւր քայլին, լրատուիւներու դերը մեծ է: Յատկապէս, երբ «պիտակօրէն» կրնանք օգտագործել այդ հսկայ մեքենան: Սակայն երբ խօսքը գրաւոր լրատուիւներու, այսինքն՝ մամուլին մասին է, աւելի տեղին օրինակներ բերած պիտի ըլլար Ժ. Յարութիւնեան, յիշելով Հայաստանեան ոչ – գրական մամուլը, մինչդեռ իր զեկուցումին մէջ յիշուած անունները բոլորն ալ կը պատկանին գրական մամուլին:

Ժ. Յարութիւնեանի զեկուցումին մէջ ուշագրաւ կէտ մը կը կազմէ Ահարոնեանի, Շանթի, Համաստեղի նման արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրողներու գործերու հրատարակութեան պարագան, կամ Դաշեղ Պիւզը եւ չրջակայքը Թումանեանի յուշակալը հռչակելը, երեւանի պատմամշակութային յուշարձաններու պահպանումը եւայլն: Արդարեւ, յատկապէս առաջին պարագան՝ Սփիւռքի գրողներու մինչեւ այսօր անտեսուած անուններուն այսպէս հրապարակաւ թափ մը տալու, դրելու, ափոսոսալու համար, թէ խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք այլ հանրապետութիւններէ չատ աւելի մեծ թափով մարդիկ լքած էին հինէն մնացածը, «ազգայնական» նկատուածը քանդելու, ջնջելու, Հայաստանի՛ մէջ: Եթէ ամբաստանութիւնները արդարացի ըլլային, հրապարակայնութեան նորաթաց այս չրջանին պիտի չկարդայինք յօդուածներ, ուր կ'բսուէր, թէ Երեւանի մէջ ժթ. դարէն մնացած չէնք, յուշակոթող դրեթէ չէր մնացած...:

Ս. Կապուտիկեանէն ետք նոյն հարցը լայնօրէն կ'արծարծուի նաեւ Հրաչեայ Յովհաննիսեանի զեկուցումով. ան կը յիշեցնէ, թէ «նացիոնալիզմ»ի սեւ պիտակը տակաւին կպցուած է նաեւ Զարեհոյի ու Բակունցի ստեղծագործութիւններուն. ու այսօր, կ'ըսէ ան, «շատ են փոխուել ժամանակները, մօտեցումները, ու չի կարելի, թափթփուկ անհատների մտայնութեան առանձին փաստերից, պատահական մարդկանց կողմից փոխանցուած, թերեւս դիտաւորեալ եւ զրպարտիչ լուրերից, գիտական մարքսիզմի հետ կապ չունեցող վայրահաչ եզրակացութիւններից այն մտքին գալ, որ մեզ մօտ՝ Սովետական Հայաստանում, ցածր աստիճանի վրայ է ինտերնացիոնալիստական դաստիարակութիւնը»:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան կուսակցականերպութեան ժողովի զեկուցումներուն մէջ կարեւոր տեղ դրաւած է բանավէճի, բանավիճելու հարցը. հրապարակայնութեան առողջ մթնոլորտի մը չափանիշը կրնայ ըլլալ բանավէճի մարդի մը առկայութիւնը. արդարեւ Պետրոս Դեմիրճեան ընդգծելով անոր կարեւորութիւնը, չեշտած է, թէ «եթէ Գրողների Միութեան ստեղծագործական համապատասխան խորհուրդը ձեռքից բաց չթողնէր Պ. Զէյթունցեանի «Արշակ Բ·», Հր. Մաթեւոսեանի «Անձրեւած ամպեր» եւ վ. Պետրոսեանի «Կրակէ շապիկ» գրքերու շուրջը բանավէճ բացելու հնստրատուրութիւնը, ապա այսօր հեռու կը լինէինք անհիմն շատ բախտումներից»:

Ժողովի վերջաւորութեան խօսք առած է Միութեան վարչութեան նախագահ՝ վ. Պետրոսեան, որու վերջին վէպը «Կրակէ շապիկ»ը ծայր առած է թեր ու դէմ կարծիքներու, վէճերու: Ան եւս կ'անդրադառնայ սեփական աշխատանքն ու մտածելակերպը վերաղնահատելու պարտաւորութեան, ու նոյնպէս ծայրայեղութիւն կը համարի «ազգայնամոլական հատուկենտ դրսեւորումները երեւոյթ որակելը»: Կ'ուզէ որ «նոր մտածելակերպ» արդիւնքներ ջանքերը վերաբերին նաեւ Սփիւռքին: «Սփիւռհահայ աշխատաւորութեան, մտաւորականութեան, սփիւռհահայ ազգային – հասարակական կազմակերպութիւնների բացարձակ մեծամասնութիւնը ճշմարիտ, իրապաշտ հայրենասիրական դիրքորոշում ունի դէպի Սովետական Հայաստանը», կ'ըսէ վ. Պետրոսեան:

Սփիւռքը, ա՛յո բացարձակ մեծամասնութեամբ ճշմարիտ, իրապաշտ հայրենասիրական դիրքորոշում ունի դէպի իր հայրենիքը· արդէն ուրիչ կերպ կարելի չի աշխարհի մը մէջ, ուր օրէ – օր աւելի ու աւելի կը զգաս հողազուրկի որբութիւնը: Այս դիրքորոշումը ո՛չ առընչուած է հոն «նոր մտածելակերպ»երու ձեւաւորումին, ոչ ալ սփիւռքահայերու մինչեւ այսօր անտեսուած անուններու, գործերու առջեւ «դուռները լայն բացումին»: Սփիւռքահայու «բացարձակ մեծամասնութիւնը» մինչեւ այսօր ոչինչ ակնկալեր է «իրապաշտ, ճշմարիտ հայրենասէր»ի իր կեցուածքին փոխարէն· հրճուեր է իր հայրենիքին յաջողութիւնով, ու տրթներ՝ անոր սեւ օրերով: Ոչինչ փոխուած է նաեւ այսօր· սփիւռքահայը ակնդէտ կը հետեւի ընկերային կեանքի սա նորացոց հանդրուանին, մաղթելով, ոպասելով, որ «այսօր մեզի ընծեռուած մեծ հնարաւորութիւններէն» գիտնանք առաւելագոյն չափով օգտուիլ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՐՈՎ

ՆՈՐ ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ հանրավճիռը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, բայց, եթէ մանկախաղաչաններու պարագլուխին Ժան – Մարի Զիպաուի հրահանգը գործադրուի, անկախութեան դէմ եղողները միայն քուէատուփ պիտի դիմեն, միւսներն ալ՝ դիտեն: Զիպաու բաւան կերպով կառչած է Քանաք ինքնութեան եւ անոր իշխանութեան հաստատման ամբողջ հոգամասին վրայ: 49 տարեկան, 1971ին կարգաթող եղած է քաղաքական ասպարէզ մտնելու համար: Նախագահն է, ներկայիս Քանաք (բնիկ) առաժամեայ կառավարութեան: Կղզիին բնակչութիւնը կէս առ կէս է, այսինքն՝ Քալոռ եւ Քանաք դրեթէ հաւասար են: Զիպաուի դիմաց՝ Տիք Ուքէյվէ, բողոքովին դէմ անկախութեան, ծերակուտական է (Լ.Ռ – Փէ – Լ.Ռ):

ԹՈՒՐՔԻՈՑ կանխահաս ընտրութիւնները թուականը որոշուեցաւ Յունիս 11–ին: Արտակարգ նիստի մը ընթացքին է, որ քուէի դրուեցաւ Լօզալի առաջարկը: 246 երեսփոխան թեր քուէարկեցին 100–ի դէմ:

ՊԱՊԸ Մայամի ժամանեց, ուր ընդունեցաւ Նախագահ Ռեկընի եւ կնոջը կողմէ: Առաջին էջերին մէջ, Յովհ. Պօղոս Բ. չեշտը դրաւ ազատութեան վրայ: Մթացեալ – Նահանգներու 52 միլիոն կաթոլիկներէն 21 միլիոնը՝ սպանական ծագում ունին եւ մինչեւ դարուս վերջ մեծամասնութիւն պիտի դառնան Իւանասցիներու, Իտալացիներու եւ Լեհերու դիմաց: Պապը, Ուրբաթ օր, կը տեսակցի հրեայ զաղութին ներկայացուցիչներուն հետ: Ասոնք սկիզբը չէին ուզեր (Վատիկանի պատճառաւ) բայց, Պապը յաջողած էր վերջերս իրենց «սիրտը առնել», յայտնելով թէ զալ տարուան սկիզբը վաւերագիրք մը պիտի հրատարակէ Ս. Աթոռը ողջակիզումին նուիրուած: Լոս – Անճըլըս «Թայմզ»ի մէկ հարցախոյզին համաձայն 40 տարեկանէն վար Ամերիկացիներու 30%–ին համար Պապը անսխալական չէ: Ընդհանուր կերպով, Ամերիկացիներուն (բոլոր յարանուանութեանց) գլխաւոր մեղադրանքը Պապին դէմ անոր կարեկցութեան պակասն է միասեռականներուն եւ սիտա–է վարակուածներուն նկատմամբ:

***

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՅԱԻԱԼԻ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ, ՈՐՈՒ ԶՈՀ Կ'ԵՐԹԱՅ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

«Ազդակ» Օգոստոս 29–ի իր թիւով կը հաղորդէ· –

ՅԱԻԱԼԻ ԵՒ ԱՆՏԵՂԻ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ

«Հինգշաբթի օր, կէս գիշերին, ցաւալի եւ անտեղի միջադէպ մը տեղի ունեցաւ Նոր – Ատանա թաղի անդորրութեան հրկոզ պահակներուն եւ երեք երիտասարդներու միջեւ: Ծայր առաւ կրակոց մը, որուն իբրեւ հետեւանք՝ վիրաւորուեցան երկու պահակներ (մէկը՝ ծանր), իսկ եւ երիտասարդներէն զոհ գնաց Արա Պէչոյեան:

«Այս առիթով, պատասխանատուներու միջեւ տեղի ունեցաւ հանդիպում մը, ուր կատարուեցաւ միջադէպին ճշգրիտ բնութագրումը: Այսպիսի հանդիպումներու նպատակն է նաեւ առաջքը առնել նմանօրինակ միջադէպերու»:

ԳՐԱԿԱՆ ՓՐՈՆԻԿ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

*Նախորդ քրոնիկը քիչ մը լոյս փոքճեց ափռել Սիփւռքի արժէքաւոր մտաւորականներէն Ց. Ճ. Սիրունիի ազգային ինքնութեան մասին ունեցած գաղափարները: Յատկապէս չահեկան էին ազգասիրութեան ու եկեղեցասիրութեան սերտ կապակցութիւններու մասին իր ուժեղ գաղափարները, զգացական զօրաւոր մամլակի մը մէջ բռնուած, մանաւանդ այն մտածումը թէ Հայը, հակառակ իր ցաւատանջ պատմական փորձառութեան՝ քէն չի պահեր մարդկութեան դէմ այլ կը թաչխէ առաւօրէն հոգիէն ամէնուն անխըմիր, բուռ – բուռ ոգեկան սերմեր կը նետէ օտար հողերու վրայ ու կ'անցնի, մտքի լոյս կը պարգեւէ բոլորին, ամէն անցորդի, ամէն անծանօթի, իր թշնամիներուն եւ նոյնիսկ իր զահիճներուն, մէկ խօսքով ինքզինքին մեսիական կոչում մը առած է ու որ կոդմէն որ նայուի իրեն՝ քաղաքակրթական ազդակ մըն է մարդկութեան համար, բացառիկ ճակատագրով մը օրհնուած ու անիծուած նոյն առեն...: Գաղափար մը՝ որուն համաձայն պիտի դանուէին իր սերունդին ողջ ու նահատակուած բոլոր վաւերական մտքերը – Թէքէեան, Օշական, Զօպան – եան, Վարուժան, Զարդարեան եւ ուրիշներ: Գրաւիչ բան մը ունի այս պատկերը աստանդական, անապահով ու տարագիր Հայուն՝ որ իր տագնդով, իր աչխատանքով «պէրէքէթ» կը բերէ ուր որ երթայ, կ'ուռճացնէ կեանքի արօտները: Ու գաղափար մը մանաւանդ՝ որ գրեթէ կը հակասէ ժամանակակից Սիփւռքեան մտայլ զգայնութիւնը որու թելադրանքէն տարուած կը ժխտենք, կ'ուրանանք օտարներու երկիրը, անոնց մշակոյթն ու օտարութեան գաղափարը: Սիրունիի պատկէչէն դէտուած՝ Սիփւռքն ու օտարութիւնը չատ բնական եւ առողջ երեւոյթներու կը վերածուին...: Այսինքն փոխանակ ըսելու թէ Հայը հայրենիքի գաղափարը կը տարածէ համայն մարդկութեան վրայ, գտնելով աչխարհաքաղաքացի՝ կրնանք ըսել թէ Հայը իր հայրենիքը հե՛տը կը պտըտցնէ, որուն մէջ ու մարթին վրայ, ուր որ երթայ եւ որեւէ մէկ տեղ՝ օտար չի զգար ինքզինքը այլ իր մանրանկար հայրենիքը կը ստեղծէ, չուրջը ցանկապատ մը կը քաչէ ու կը ըսկսի իր բուն հայրենիքը կարօտնալ: Որ կը նշանակէ թէ Հայաստանը աչխարհի վերածելով եւ օտարութեան զգացումը տակաւ չէզոքացնելով, անոր հակաթոյնը ստեղծելով է որ (նման քիչ մը պատմութեան նշանաւոր Միհրդատին, Տիգրան Մեծի անուն ու գաչնակիցը՝ որ մանկութենէն սկսեալ մարմինը թոյն խմելու վարժեցուցեր էր աստիճանաբար աւելցնելով քանակը մինչեւ որ չափահասու – թեան հասած՝ անկարելի էր զինքը թոյնով սպաննել) պիտի յաղթահարէ դիմադրողները...: Տեսակէտ մը՝ որ իր սերունդին համար բաւական լուսամիտ, յառաջադէմ կեցուածքի մը փաստն է: Ի վերջոյ, բոլորս ալ դիտենք թէ ամբողջ անէծք ու նզովք, բանադրանքի կոնդակ ու խրմբագրականներու կատաղի հեղեղներ թափած ենք, 1915–էն ի վեր՝ խեղճ աչխարհի դէմ, որովհետեւ Հայաստանը չէր ան, ամէն տրտում, եղերական կամ յուսահատ պահերու, դերեզմանոցներու թէ հանդիսասրահներու մէջ «ցուրտ հող», «անհիւրընկալ ափեր», «օտարութեան դիրկ», «կատնկի կանչ», «պանդուխտի ցաւ» ու նման եղերերգական պատկերներով օրօրած ենք մեր չիղերը, թուքը կլլած ու լուռ իրար նայած ենք: Եւ ահա Սիրունի, Սիպէրիոյ իր աքսորավայրի տառապագին առանձնութեան ու քառսին խորերէն՝ մեզ կը յիչեցնէ թէ Հայը միչտ աւելի մեծ եղած է քան իր միջավայրը, թէ իդէալը աւելի ճշմարիտ է քան իրականութիւնը, աւելի ուժով, վստահելի ու կենսական: Ու կ'աւելցնէ թէ եկեղեցիին ու հայրենիքին սէրը կը կազմեն Հայուն գաղտնիքը՝ որմէ ինքն իսկ տեղեակ չէ...: Մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը, կը թուի թելադրել Սիրունի, էապէս հաւատքի ու սիրոյ ուժով իրագործուած են եւ ուրեմն զգացական ու բարոյական նոյն միջոցները չատ աւելի յարմար են զանոնք դնահատելու եւ հաւանարար ալ հասկնալու համար՝ քան զուտ պատմութեան դրծիքները: Այս ճիշդ ըլլալով հանդերձ, անցեալը թափանցելու որոչ փորմիւլներ կան նաեւ, որոնք Սիրունիի չափ արթուն ու զգայուն մտքի մը վրայ կը յաջողին բռնանալ: Օրինակ՝ ամիրաներու պարագան:

Ամիրայական փառահեղ դասակարգի չիջումին մասին, Սիրունի հետեւեալը ունի ըսելիք: –

Սահմանադրութեան սերունդը հողին տակ պիտի դներ հայ ամիրաները եւ քար մը պիտի գլորէր անոնց գերեզմանին վրայ: Ջանոնք զգետնած ըլլալու փառքը չվերագրեմ միայն սերունդին, որ գուպարի ելաւ անոնց հետ: Պայմաններն էին, որ յաճախ նպաստեցին իրենց: ... Պետական պաշտօնատարներու մօտ իրենց վաչխալած ազդեցութենէն զրկուած՝ անոնք պիտի չկրնային այլեւս Պատրիարքարան մտնել հին օրերու իրենց յոխորտանքով:

. . . . . .

Եւ ամբողջ դար մը տեւեր էր անոնց հեղինակութիւնը:

Գրեթէ դար մը անոնք ամլացուցին Պոլսոյ հայ կեանքը իրենց իսկ յարուցած խոչընդոտներով ամէն անգամ որ հայ կեանքը նոր շունչով կը փորձէր թարմանալ, եւ իրարու դէմ իրենց մղած պայքարներով, որոնք յաճախ չարիք բերին ազգային գործերուն:

Դէպքերը բերին, որպէսզի տեւական չըլլայ հայ ամիրայական գերդաստան – ներէն շատերուն փառքը իրենց փարթամ կենցաղին մէջ եւ անոնք չկրնան իրենց երբեմնի շուքին հետ, ուրիշ հետք չձգելով հայ կեանքի մէջ, բայց եթէ տխուր յիչատակ մը միայն:

Պոլսոյ հայ անցեալը պրպտող մը իր առջեւ պիտի գտնէ սակայն դէմքեր ալ, նիշդ նոյն այդ ամիրաներէն, որոնք միայն անէծք շակած չգացին:

*Անկասկած որ Սիրունի կը գրէ այս տողերը ինքզինքը դրած 1860–ական թուականներու փառամոլ, հանած – վարած, միլիմէտի էտնաֆի մը տեղը: Բայց ինչ, 1970–ի մարտ, չատ լաւ գիտէ թէ՝ եթէ ազգը դիմացաւ մէկ կտոր 1600–էն՝ երբ Տիվիրիկցի Տիւգեան ամիրայական դերդաստանը սկսաւ փայլիլ, երբ Յոհաննէսներու, Զէլէպիներու, Մահտեսիներու բնտրանիները կը սկսէին կազմուիլ մինչեւ 1860–ական տարիներու ցնցումները, ատիկա ոչ հրաչք էր ոչ ալ բախտի քմայք այլ արդիւնքը նեղմիտ, անհանդուրժող, խորապէս ազգասէր ու ջերմեռանդ, բարեսիրտ ամիրաներու ճարպիկ քաղաքականութեան: Չի գիտե՞ը Սիրունի, թէ մեր վերածնունդի մչակութային ենթակառոյցին մէկ կարեւոր մասը (եկեղեցիի, դպրոցի չինութիւն, գիրքերու հրատարակութիւն, ուսանողներու Եւրոպա ուղարկում եւայլն) այդ «խաւարամիտ» ամիրաներուն առատաձեռնութեան կը պարտի ազգը: Գիտէր նաեւ թէ Պատրիարքի ու Պատրիարքարանի հեղինակութիւնը կը կրճնէր այդ անուա, խորամանկ բայց հայ օղլու հայ էլիթներուն: (*) Ու նաեւ Յովհաննէս պատուելի Զմմառեան – Տէրոյենցի պէս մտաւորականներու՝ առանց որոնց դժուար թէ Պոլսոյ Պատրիարքները եւ Ազգային Իշխանութիւնները կարենային փրկել Առաքելական հաւատքը բազմազգական ու կաթոլիկ միախառնութիւններու վտանգէն: Սիրունին գիտե՞ը այս ամբողջը: Անկասկած որ գիտէ: Ուրե՞մն, ինչո՞ւ զլանալ այդ տարաչխարհիկ, ինքնատիպ ու պատուական մարդոց իրենց արդար գնահատանքը եւ չիտակ տեղը՝ պատմութեան էջերուն, հակառակ իրենց բոլոր անբաւարարութիւններուն: Ինչո՞ւ այլակերպել ճշմարտութիւնը: Պարզ է պատճառը ու յստակ – 20–րդ դարը քաղաքական հոետորութեան, ընկերային աչխարհիկ վարդապետութիւն – ներու եւ գիտապաչտական մտայնութեան ոսկեդարն է եւ «մոտա» դարձած Ամիրաներու բռնատիրական ախորժակները, Աչխվերացի օրը մեր գիւղերու հայ բնակչութիւնը Թովմաս առաքեալի օր ըրած էր, համառուն վանքն ալ ուխտատեղի, ուր հեռուէն ու մօտէն հաւատացեալ ուխտաւորներ կուգային իրենց ուխտը կատարելու, իրենց մատաղուններուն արիւնը հոսեցնելու Թովմաս առաքեալին սիրոյն:

Աւերակ վանքը Եօղուն Օլուք հայարբունակ գիւղին արեւելեան կողմը, հազիւ 15 – 20 վայրկեան հեռու, Սիւրիւմէյի (Մուսա լերան առաջին գիւղն է, Մեծն Տիգրանի ժամանակէն) ճամբուն վրայ կը գտնուէր: Տեսնողը կը հիանայ այդ կառոյցին արքատաչ քարերուն:

Շաբաթ օրուընէ հաւատացեալ ժողովուրդը չարան – չարան առանց սեռի ու հասակի խորութեան կթոցներու մէջ ղրած իրենց ուտելիքները, վրան ալ ոչհանի թուփ մը իրրեւ ծածկոց, մանուկներու ձեռքը խորովելու վառեակներ, ուրախ զուարթ կ'երթային վանքին չուրջ ձիթենիներու կամ թզենիներու չուքին տեղաւորուիլ· անոնք խումբ – խումբ կամ առանձին տեղաններ կ'ունենային ու նըստած· գլխաւորաբար Թմբուկ, զուռնա կ'ըլլային նուագարանները:

Շաբաթ օր ժամը 15–էն ետք սկսած կ'ըլլար մատաղու կենդանիներուն զեղումը· մեծնցն ժամանակ մամիկներ հաւաքուած, պատրաստուելիք նահապետական կերակուրին՝ հերիսային ցորեկը լուալով կը զբաղէին, երիտասարդ մանչեր մօտակայ պարտէզներէն եւ պուրակներէն չոր փայտ կը հաւաքէին, հարսներ ու աղջիկներ սափորները իրենց ուսերուն, եօղուն Օլուքի ազբիւրէն ջուր կը բերէին:

Անոնք, որոնք մատաղու կենդանի չունէին, վառեակներ բերած կ'ըլլային, զոր կը խորովէին եւ կ'ուտէին, խմելով իրենց ձեռքով խմկ պատրաստուած գինին եւ օղին:

Այդ գիշերուան խրախճանքին, մինչեւ յաջորդ առաւօտ հարիւրաւոր հրացիններ կը պարպուէին· բայց առաւն երբ ժամերգութեան կոչնակը զօրանչէր ժողովուրդը ազօթքի կանչելու համար, ա՛լ ձայն – ձուն չէր ըլլար: Մեծ ու պզտիկ հաւաքուած Ս. Խորանին չուրջ ու մինչեւ պարտէզները, մտիկ կ'ընէին հոգեմաչ չարականներն ու ազօթքները:

Ինչպէս վերը ըսի, հեռուներէն ալ ուխտաւորներ կ'ըլլային, որոնք զաւակ չէին ունենար, կամ կ'ունենային, բայց չէր ապրեր· ուստի կ'ուխտէին, որ եթէ ապրի, տղուն մազը պիտի կարեն Թովմաս առաքեալի վանքին ուխտին օրը· ու կը պատահէր որ երեք – չորս տարեկան տըղաք բերուած կ'ըլլային երկար մազերով:

Կը յիչեմ, վաթսուն տարի առաջ, տակաւին կերակուրին՝ հերիսային ցորեկը լուալով կը զբաղէին, երիտասարդ մանչեր մօտակայ պարտէզներէն եւ պուրակներէն չոր փայտ կը հաւաքէին, հարսներ ու աղջիկներ սափորները իրենց ուսերուն, եօղուն Օլուքի ազբիւրէն ջուր կը բերէին:

Անոնք, որոնք մատաղու կենդանի չունէին, վառեակներ բերած կ'ըլլային, զոր կը խորովէին եւ կ'ուտէին, խմելով իրենց ձեռքով խմկ պատրաստուած գինին եւ օղին:

Այդ գիշերուան խրախճանքին, մինչեւ յաջորդ առաւօտ հարիւրաւոր հրացիններ կը պարպուէին· բայց առաւն երբ ժամերգութեան կոչնակը զօրանչէր ժողովուրդը ազօթքի կանչելու համար, ա՛լ ձայն – ձուն չէր ըլլար: Մեծ ու պզտիկ հաւաքուած Ս. Խորանին չուրջ ու մինչեւ պարտէզները, մտիկ կ'ընէին հոգեմաչ չարականներն ու ազօթքները:

Ինչպէս վերը ըսի, հեռուներէն ալ ուխտաւորներ կ'ըլլային, որոնք զաւակ չէին ունենար, կամ կ'ունենային, բայց չէր ապրեր· ուստի կ'ուխտէին, որ եթէ ապրի, տղուն մազը պիտի կարեն Թովմաս առաքեալի վանքին ուխտին օրը· ու կը պատահէր որ երեք – չորս տարեկան տըղաք բերուած կ'ըլլային երկար մազերով:

Կը յիչեմ, վաթսուն տարի առաջ,

համայականութիւնը՝ արդելք հանդիսացան Հայութեան ընկերային յառաջդիմութեան: Ճշմարտութիւնը ճիշդ հակառակն է: Բայց կարեւորը հիմա այն է որ Սիրունիի պէս բանիմաց մտաւորական մը խուժանին է որ կը հեռուի, յատկապէս Խորհրդային Հայաստանեան ոճով:

(*) Ահա արագ ակնարկ մը անոնց կատարած շինարարական գործին վրայ: – 1807–ին Ադանուրեան Ամիրա կը վերաշինէր Պոլսոյ Հիւանդանոցը, 1808–ին Զէրէգեան Ամիրա կը շինէր Ղալաթիոյ եկեղեցին, 1810–ին Յովհաննէս Զէլէպի Տիւզեան կը շինէր Խարբալի դպրոցը, Պօղոս Թրնկըր կը շինէր Բերայի դպրոցը, 1811–ին Տօնիկեան Ամիրա կը շինէր Գատը – Փաշայի եկեղեցին ու Յովհաննէս Զէլէպի Տիւզեան կը շինէր Ղալաթիոյ դպրոցը, 1813–ին Թուղլաճի Մարտիրոս Ամիրա դպրոց մը կը շինէր Պոլսոյ մէջ, 1815–ին Ամիրաները 4 նոր դպրոցներ կը կառուցէին Պոլսոյ մէջ, 1820–ին Պէզճեան Ամիրա Գում Գարուի Աղջկանց Արհեստանոցը կառուցել կուտար, 1821–ին Ճանիկ Ամիրայի Ֆոյրը Սամաթիոյ մէջ Աղջկանց վարժարան մը կը շինէր, նոյն տարին Կալկաթայի մէջ (Հնդկաստան) Մարտասիրական Ճեմարանը կը բացուէր շնորհիւ Աստուածատուր Մուրատեան եւ Մինասկան Վարդանեան մեծահարուստներուն, 1825–ին Ապրոյեան ընտանիքի շնորհիւ Իզմիրի մէջ կը հիմնուէր Թբհա – հայոց էն կարեւոր հաստատութիւնը՝ Մեսրոպեան վարժարանը: 1826–ին ահաւոր հրդեհ մը մոխիրի կը վերածէ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի եւ Գում Գարուի եկեղեցին եւ ահա Պէզճեան Ամիրան է որ առաջ կը նետուի ու կը վերակառուցանէ ամէն ինչ, ինչպէս եւ Ադջկանց Ասեղնագործարան մը Բերայի մէջ, 1827–ին Աբրահամ Ամիրա կ'օժանդակէ Խասգիւղի եկեղեցւոյ շինութեան, յաջորդ տարին 1828–ին նոյն Պէզճեան Ամիրան կը շինէ Մայր եկեղեցիին կից Ուսումնարան մը, 1830–ին Ճանիկ Ամիրա 2 Աղջկանց եւ 2 Մանչերու վարժարաններ կը բանայ Բերայի մէջ, 1832–ին Թրբահայոց առաջին Ծերանոցը (այդ ժամանակներուն Տնանկաց Մատակարարութիւն անունը կուտային) կը բացուի Պոլիս Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի կողմէ ինչպէս եւ Եոի – Փուլէի Ազգային Հիւանդանոցը՝ որուն կ'օժանդակեն նաեւ Ճանիկ Ամիրա, Յարութիւն Ամիրա Կէլկէլեան, Երամ Ամիրա, Միսաք Ամիրա, Աճատուռ Ամիրա մինչ Կարապետ Ամիրա Պալեանն ու Յովհաննէս Ամիրա Սէրվէրեան ճարտարապետները ձրի շէնքին յատակագիծները կը հայթայթեն: Նոյն տարին, 1832–ին, Պէզճեան Ամիրա կը շինէ Էյուպի վարժարանը, Պողոսեան վարժարանը ինչպէս եւ Վառվառեան Աղջկանց Վարժարանը ու կը նորոգէ ուրիշ երկու վարժարաններ: Նոյն տարեն, Գինեպահներու Էսնաֆը կը հիմնէ դպրոց մը Պալաթի մէջ...: 1834–ին 10 ամիրաներ միասին յանձն կ'առնեն Ազգային Հիւանդանոցը ոտքի պահելու պատասխանատուութիւնը մինչ Նեվրուզեան Ամիրա 4 հատ եկեղեցի նորոգել կուտայ Պոլսոյ մէջ, 1835–ին Յովհաննէս Ամիրա Սերվէրեան 2 եկեղեցի շինել կուտայ ու երկու հատ ալ կը նորոգէ, 1836–ին Պոլսոյ թիւ 1 վարժարանը, Խասգիւղի Ներսիսեան վարժարանը կանգուն կը մնայ շնորհիւ Մկրտիչ Ամիրա Ճէզայիրլեանի եւ Յովհաննէս Ամիրա Նեվրուզեանի, 1838–ին Կարապետ Ամիրա Պալեան երկու եկեղեցի շինել կուտայ եւ նոյն տարին Սկիւտարի Ճեմարանը, գիշերօթիկ առաջին վարժարանը Պոլսոյ մէջ՝ կը բացուի շնորհիւ Յովհաննէս Ամիրա Սերվէրեանի ու Կարապետ Ամիրա Պալեանի: Եւ այս ցանկը կը շարունակուի – 1840–ին Պետրոս Ամիրա Եուսուֆեան, Թրիէսթ ֆաղաբէն, տպարան մը կը ներմէ Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանին, կեսարիոյ նահանգին մէջ Քիւչիւք Քէօյ անունով գիւղ մը կայ, զուտ հայաբնակ՝ ուր սակայն ոչ ոք հայերէն գրել գիտէ ու չեն իսկ գիտեր թէ հայերէն լեզու մը գոյութիւն ունի: Երբ Ամիրաները կ'իմանան ասիկա, գործի կ'անցնին – մէկը հող մը կը նուիրէ, ուրիշ մը դպրատունը կը շինէ, երրորդ մը ուսուցիչ մը կը վարձէ ու կը սկսին դաստիարակել Հայութիւնը: Իզնիմիտի մէջ 9 հատ դպրոց կայ 1849–ին որոնց գրեթէ բոլորին ծախսը Յովհաննէս Տատեան Ամիրան կը հոգայ: 1850–ին, Ճէզայիրլեան Մկրտիչ Ամիրա, ապաքինման համար Իզմիր կ'երթայ ու ներկայ կ'ըլլայ Ազգային Վարժարանի հանդէսին: Շատ կը տպաւորուի ու մէկ անգամէն դպրոցին ամբողջ բացը կը գոցէ...: 1852–ին, Միսաք Ամիրա Թէտուք Քալէ գիւղէն անցած ատեն կը տեղեկանայ թէ գիւղէն անցած ատեն կը տեղեկանայ թէ եկեղեցի չկայ հոն: Իսկոյն դրամ կուտայ որ հատ մը շինեն: Կ'անցնի Տրապիզոն՝ ու հոն ալ եկեղեցի մը շինել կուտայ...: Այս ամբողջը կ'ըլլային յանուն ազգին լուսաւորութեան ու հաւատքի պաշտպանութեան: Ինչպէ՞ս չափսոսալ այսօրուայ կացութեան երբ ոեւէ աչքը – բաց, կիսագրագէտ, փառամոլ մեծահարուստ դպրոց կը շինէ՝ պարզապէս իր ողորմելի անունը փակցնելու շէնքին վրայ, փառաւորուելու եւ մարդու տեղ անցնելու համար...

1927–ին Ս. Ասէլ ոճնին Քէսապլի Գաբրաման թաղէն Գալէնտէրեան ընտանիքը իր մէկ մանչ զաւակը բերած էր մկրտել տալու: Հետերնին բերած դերը կորել էին երեք խոյ եւ չորս ջորիներու վրայ բարձած ճանապան ուտելիք եւ խմելիքներ: Իրենք ազգական ու բարեկամ 15 – 20 հոգի էին. իրենց առաջին կայանը եղաւ վաղցի գիւղէն ազգականի մը տունը:

Շաբաթ օրուընէ Թովմաս առաքեալին վանքի աւերակներուն չուրջ տեղաւորուելէ եւ մատաղցուները մորթելէ ետք սկսած էին խրախճանքը, իրենց հետ բերած թմբկահարներով ու Քէսապլի ժողովուրդին պարերով:

Վաղցի գիւղի մէջ ալ չարունակեցին նոյն խրախճանքը, որ տեւեց մինչեւ յաջորդ երկուշաբթի օր:

Ո՞վ կ'ըսէր, թէ այդ մանուկը պիտի մեծնար, Ս. Էջմիածնի Դպրեվանքէն վարդապետ մը պիտի ըլլար ու բարձրանար մինչեւ եպիսկոպոսական աստիճանին. իրեն պիտի հանդիպէի 1974–ին Էջմիածնայ վանքը, ուր ան մեզ պիտի առաջնորդէր Վաղգէն Ա.–ի քով:

Այդ մանուկը Վահան Եպիսկոպոս Գաբլնակեանն էր, որ Ադրբէջանի առաջնորդութեան պաշտօնը կը վարէր:

Այսօր Թովմաս առաքեալի աւերակ վանքը ամայացած ու որբացած է թէպէտ, սակայն այցելուներ կ'ունենայ Վաղցի գիւղէն:

Մուսալեռցիները Սեպտեմբեր 14, 1915–ին լերան անառիկ բարձունքէն՝ Տամլաճըզէն եւ Գաբրանտուզակէն չարան - չարան իջան դէպի Միջերկրական ծով, հանելու Ֆրանսական ազատարար նաւերուն: Յետոյ Փորթ – Սաիտէն վերադարձին փոխանակ Ս. Թովմասի վանքը երթալու կը բարձրանային Տամլաճըզ, ոգեկոչելու համար իրենց 18 նահատակները: Կիրակի օրը, պատարագէն ու հոգեհանգիստէն եռք կը վերադառնային լերնոյ տուները կամ ոմանք ալ կ'երթային Թովմաս առաքեալին վանքը, ուր ուխտաւորները արդէն լծուած կ'ըլլային հաւերժայի պատրաստութեան:

***

Հանգի՛ստ, մեր այդ մարտիրոսներուն, որոնք իրենց արիւնը նուիրեցին ազգին, որ այսօր եւս կը գոհուի քաղաքակիրթ երկիրներու չահերուն:

Չեմ մոռնար մեր անդրանիկ մարտիրոսին՝ Յակոբ Գարակէօզեանի վերջին խօսքերը.

– «Ինձմով ժամանակ մի՛ կորսնցնէք, դացէ՛ք, թշնամիէն վրէժս լուծելու»:

Թշնամիի վատ զնդակէն վիրաւոր, ալիքները դուրս թափած էին, ու ես մանկան հետաքրքրութեամբ կը դիտէի, մինչ անձրեւը կը չարունակուէր, ու որպէսզի կաթիլները անոր վրայ չիյնան, սաւան մը պրկած էին վրան...:

ԹԱԴԷՈՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

«ԱՏԱՆԿ ԵՂԱ՞Ի», ՊԵՏԻԿ...

Իրաւ է որ այս աշխարհում մարդը ի վերջոյ մենակ է: Բացի այն պարագայից երբ Աստուած նրա հետ է, ինչպէս ասում է Ու. Սարոյեան: Իսկ երբ կորանցնում ես մօտ բարեկամդ, այդ մենութիւնը դառնում է աւելի զգալի, աւելի դառն:

Նաղար Պետիկեան մեզանից բաժանուեց, յանկարծակի: Առանց նախազգուշացնելու, առանց ոեւէ մէկին անհանգստացնելու: Մի մարդ, որի համար կեանքի իմաստը ուրիշին ծառայելու մէջ էր, այնպէս հեռացաւ կեանքից, որ բոլոր հարազատները, բարեկամները ու ծանօթները ասին՝ «Ափսո՞ս Պետիկ»: Աստուած նրա հետ էր:

Կեանքը այն միակ խաղն է որից մարդը անխուսափելիօրէն պարտւում է մահով: Պետիկը պարտուեց, սակայն կեանքի խաղին մասնակցեց՝ խանդով, ազնիւ ու պարկեշտօրէն: Ծառայեց իր ազգին, գպրոցին ու եկեղեցուն՝ կեանքից քաղած նրա միակ հաճոյքն էր, չասելու համար «մոլութիւնը»: Իսկ նրա տունը, իր սրտի նման, միշտ բաց էր թէ՛ բարեկամին թէ չքաւորին:

Պետիկը քալել չգիտէր: Շարունակ վազում էր: Ու իր կարճատեւ կեանքի մեծ մասը վազել ուրիշներին հասնելու: Կարող են վկայել մանաւանդ Հայաստանից մեզ եկող այցելուները, որոնց համար Փարիզը ունի միայն չորս տեսարժան վայրեր՝ LOUVRE, LIDO, TATI–ի վաճառատունը եւ Պետիկը: Մեծ էր նրա ժողովրդականութիւնը Հայաստանում, թէ Փարիզում: Մէկ հատիկ էր իր ծառայութիւններով: Բայց փախուստ էր տալիս գովեստից:

Մի օր կատակով ասում էի նրան. – «Եթէ հաշուի առնենք այն բոլոր հայրենակիցները որոնց ապաստանի մի վկայագիր (Certificat d'hébergement) ես տուել, կարելի է համարել որ Ալֆորվիլի բնակավանդ այլեւս մի աշտարակ է, Մեն – Մոնփարնասի բարձրութեամբ: Ժպտելով պատասխանեց՝ «Ատա՞նկ եղաւ»:

Մերձաւոր – Արեւելքից եկող Հայերի համար մեր գաղութը անկարող եղաւ ըստեղծել մի «ընդունելութեան կեդրոն», պարզ այն առարկութեամբ, ինչպէս յայտարարած էին որոշ ծանօթ կազմակերպութիւններ, թէ՝ «Պէտք չէ քաջալերել մեր հայրենակիցների արտագաղթը Արեւելքից»: Բայց հակառակ այս խմաստունների հեռատես քաղաքականութեան, ով ուզում էր դուրս էր գալիս Թեհրանից կամ Պէյրութից: Այդ անճրկած Հայերի ապաստանը տարիներ չարունակ, եղաւ Պետիկը:

Կար մի թրքահայ ընտանիք, որին տեղական իշխանութիւնը մերժել էր ապաստանեալի իրաւունք Ֆրանսական հողի վրայ: Այդ ընտանիքը, երեք երեխաներով, ստացել էր արտաքսման հրաման: Պետիկը իսկոյն գործի ենթարկեց իր յարաբերութիւնների վաշտը, վազեց, վազվզեց աչ ու ձախ ու մի դիշեր ուշ ժամին հեռաձայնեց.

– Եղաւ:

– Ի՞նչ եղաւ:

– Իշխէ կարգադրուեցաւ Արթինօղլուի խնդիրը: Վաղը պիտի տան մնալու արտօնագիրը:

– Դեհ լաւ Պետիկ, եթէ մի օր յուշերդ գրես, չմոռանաս այդ դէպքն էլ նշել.

– Ատա՞նկ եղաւ...

Ու այս դէպքի նման բազմաթիւ ուրիշներ «ատանկ եղան», միշտ սիրայօժար, լռութեամբ, հեզութեամբ:

Նախախնամութիւնը ուզեց, սիրելի Պետիկ, որ քո վերջին քունը առնես Մայիս սարի չուքին եւ քո վերջին դադաստ հատնես հայրենի կաղնու փայտից: Այդ եղաւ երեւի երկնային վարձքդ, քանի որ այս աշխարհում երբեք վարձք չմուրացիր ծառայութիւններիդ համար: Մնայուն ուղեցոյցդ Հայաստանն էր որին կառչած մնացիր անվերապահօրէն, որին ծառայեցիր լուռ ու մունջ, անչահախնդիր խոհական խոնարհ մի հերոսի վայելչութեամբ:

Այո, ուռենու նման մենք տխուր ենք, եւ մեր տխրութեան արցունքները սոխի կարիքը չունեն...: Իսկ վաղը, նրանք որ պիտի դիմեն «դրասենեակդ», պիտի կարդան դրան վրայ՝

«Պետիկ մեկնած է առանց հասցէ թողնելու»

բայց ես, այնուամենայնիւ, համոզուած եմ որ Ամենակալը, քեզ ապահովել է Արքայութեան մէջ մի փառաւոր դղեակ, ուր վերջապէս պիտի սովորես հանգչիլ ... Ու մեզ ապաւելով, վստահ եմ որ արդէն գործի վրայ ես, ապահովելու համար մեր «Certificat d'hébergement»ները...

Վարձդ կատար սիրելի Պետիկ:

Կ. ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Սեպտեմբեր 5

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Երեւանի քաղաքապետութեան առընթեր հիմնուած է մամուլի կեդրոն մը, որուն գործը պիտի ըլլայ պարբերաբար տեղեկութիւններ փոխանցել քնակչութեան, Երեւանի տեզական խորհուրդներու, անոնց գործադիր կոմիտէներու գործունէութեան, տրուած կարեւոր որոշումներու եւ եղած կարգադրութիւններու մասին: Կեդրոնը կարեւոր դեր կը խաղայ տարբեր հարցերու չուրջ հանրային կարծիքի մշակման ուղղութեամբ:

Նոր կեդրոնին մաս կը կազմեն քաղաքապետարանի, մաս – մեխանիներու պատասխանատու աշխատողներ:

Տեղի ունեցած է մամուլի կեդրոնի առաջին հանդիպումը, որուն մասնակցած են թերթերու, ամսագրերու, ձայն – հեռատեսիլի եւ «Արմէնփրէս»ի ներկայացուցիչներ: Երեւանի քաղաքապետը՝ Եդուարդ Ազարեան, հանդամանօրէն ներկաներուն ծանօթացուցած է մայրաքաղաքի տնտեսական ու ընկերային զարգացման ընթացիկ աշխատանքներն ու յատուկ հարցերը: Յատկապէս նշած է, թէ ընթացիկ տարուան առաջին կիսամեակին բնակարանային, ինչպէս նաեւ ընկերային այլ առաջադրանքներու չինարարութեան մարզին մէջ յառաջացած են որոշ դժուարութիւններ, որոնք ծրագիրներու իրականացման կարեւոր բեկում բերած են: Ցուլիսին կացութիւնը պարզուած է: Քաղաքապետը մանրամասն տեղեկութիւններ տուած է նաեւ ձմեռուան նախապատրաստութեան մասին: Նշած է, որ թէեւ զգալի աշխատանք տարուած է ջերմային գիծերու եւ չէնքերու ջեռուցման ներքին ցանցերու նորոգման ուղղութեամբ, այսուամենայնիւ կատարուածը բաւարար չէ:

Անդրադառնալով քաղաքի ջրամատակարարման հարցերուն, Եդուարդ Ազարեան նշած է, թէ կարեւոր միջոցներ յատկացուած են նոր ջրատարներու կառուցման, ինչպէս նաեւ ջրատար ներքին ցանցի հիմնովին վերափոխման ուղղութեամբ: Երեւան կը հասնին երեք ջրատարներ եւս, որոնք կարելիութիւն կուտան իրաքանչիւր բնակչի հաշուով օրական գործածուող ջուրի քանակը 500–էն հասցնել 700 լիթրի: Վերջին երկու տարիներուն մայրաքաղաքին մէջ վերակառուցուած է 80 հազար մեթր ստորերկրեայ ջրատար ցանց, մինչդեռ նախորդ ամբողջ հնգամեակին՝ ընդամէնը 52 հազար մեթր եղած է:

Հանդիպումի ընթացքին խօսուած է նաեւ Երեւանի շրջակայ միջավայրի մաքրութեան պահպանման հարցերու լուծման ուղղութեամբ տարուող աշխատանքներու եւ ապագայ ծրագիրներու մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒՂՈՒՐԱԲԵԱՆ

Արքիշի Ա.–ի գահակալութեան առաջին 15 տարիներու զործունէութեան համար հանդամանաւոր աղբիւր կը հանդիսանայ իր իսկ փորագրած յայտնի տարեգրութիւնը Վանի հարաւ – արեւմտեան կողմը գտնուող Խորխոր ժայռին վրայ («Խորխորեան տարեգրութիւն»): Այս վաւերագրին համաձայն՝ Արքիշտիի առաջին մտահոգութիւնն են եղած հայր Մենուայի հիւսիսային ծաւալումներու չարունակումն ու ամրապնդումը: Եթէ Մենուան իր գեռութեան կղեր էր Արարատեան նահանգը՝ չրջակայ գաւառներով, ապա Արքիշտի իր տիրապետութեան տակ առաւ Սեւանի ափերը, արեւմուտքի մէջ վերջնականապէս տիրեց Դիաուեխի – Տայքին, Դարիունիին (Դարոյք Բասեն), Զաբահային (Զաւախք), Խոխունիի (Արարատեան նահանգ) ծայրամասային գաւառներուն, որոնք գեռ հաստատապէս չէին իրացուած իրմէ առաջ: Եւ այս ծաւալումներու պաշտպանութեան համար 782–ին, իր գահակալութեան 5–րդ գարուն, Արարատեան երկրի սրտին վրայ Արքիշտի կառուցանեց Էրեբունի (Երեւան) բերդաքաղաքը, ուր պիտի պահուէին մեծաքանակ զօրք եւ ռազմապերներու մեծ զանգուած մը: Ահա այս առթիւ փորագրուած արձանագրութիւնը, որ փառաւորէն Էրեբունի – Երեւանի ծննդեան վկայականն է՝ 1950–ին յայտնաբերուած բերդաքաղաքի փլատակներու պեղումներէն Երեւանի հիւսիս – արեւելեան կողմը: «Հալդի աստուծոյ վեհութեամբ Արքիշտի Մենուայորդին կառուցանեց այս փառահեղ ամրոցը, (զայն) Էրեբունի անուամբ կնքեց՝ յանուն Բիայնա երկրի հզօրութեան եւ ի սարսափ թշնամական երկիրներու: Արքիշտին կ'ըսէ. – Հողն (այստեղ) մերկ էր, եւ ես հզօր գործեր կատարեցի: Հալդի աստծու վեհութեամբ Արքիշտի Մենուայորդի՝ հզօր արքայ, Բիայնա երկրի արքա, Տոսպ քաղաքի տիրակալ»:

775–ին Արքիշտի Արարատեան երկրին մէջ, Երասխ գետի ձախ ափին կառուցանեց քաղաք մը եւս՝ զայն իր անունով կոչելով Արքիշտիխինիլի, որ յետագայ դարերուն պիտի ծագկէր, գառնար յաջորդ թագաւորական գահատոհմի (Երուանդունիներ) մեծառանիստը եւ վերակոչուէր Արմաւիր:

Վերջին տասնամեակներու պեղումներով լոյսին ելած է նաեւ Արքիշտիխինիլիի «Մննդեան վկայական»ը փորագրուած հզօր արքայի անունով: «Հալդիի վեհութեամբ Արքիշտի Մենուայորդին կ'ըսէ. – Ես կառուցանեցի փառահեղ թերդաքաղաք, կոչեցի զայն Արքիշտիխինիլի: Հողն ամայի էր, ոչինչ կառուցուած չէր այտեղ: Ես գետէն չորս ջրանցք հանեցի, խաղողի ու պտղատու այգիներ հիմնեցի, կատարեցի մեծագործութիւններ»:

«Խորխորեան տարեգրութիւն»էն եւ բազմաթիւ ուրիշ արձանագրութիւններէ յայտնի է, որ Արքիշտի վիճակարի նուաճումներ կատարած է նաեւ երկրի միւս սահմաններուն վրայ: Հարաւ – արեւմուտքի մէջ ան իր տէրութեան միացուցած է Նիւրիա եւ Խաթէ երկիրները, արեւմտեան կողմը՝ «Մելիտեան (Մալաթիա) եւ Կամանան (Կամաննու): Այս եւ այլ նուաճումներով Արքիշտիի տէրութիւնը հզօրացեր էր այնքան, որ Ասորեստանի հետ բախումը զարձեր էր օրակարգի հարց. մանաւանդ որ այդ նուաճումներու պատճառով Ասորեստան ոչ միայն նեղուած կը զգար ինքզինք ազդեցութիւններու ոլորտով, այլ նաեւ պարզապէս կը դուչակէր, թէ ինչպէս օր մը իր վրայ պիտի կախուի օրէ օր մօտեցող ազէտը: 781–էն սկսեալ Արքիշտի եւ Ասորեստանի զօրքերը կը ճակատէին իրարու դէմ: Արքիշտի նուաճեց Խուրչիխան (Արեւելեան Տիգրիսի աւազանի մէջ), Ուրմիա լիճէն հարաւ ինկած կարգ մը երկիրներ:

ձիշդ է, այս ճակատամարտերուն վերաբերող ասորեստանեան վաւերագրերու մէջ զարձեալ կը հնչէ պարծենկոտ պատոտախօսութիւնը: Կարելի է մտածել, որ իրենք՝ ասորեստանցիները եւս ունեցած են մասնակի յաջողութիւններ: Սակայն ակներեւ է սարսափը Արքիշտիի հզօրութեան առաջ: Սալմանասար Գ.–ի զօրավար Շամշիբելուս խոստովանած է, թէ «Արքիշտիի անունն իսկ սարսափելի է, ինչպէս ահռելի փոթորիկը, իր ուժերը անքամահակ են...»:

777–ին եւ յաջորդ տարիներու արշաւանքներով Արքիշտի վերջնականապէս իրեն ենթարկեց Ուրմիա լիճէն հարաւ – արեւելք ընկած երկիրները, մանաւանդ Մանան, Բուշտուն, Բարուատան, Բարչուան, Բարիլուն, որոնցմով Վանի թագաւորութիւնը հասաւ իր հզօրութեան բարձրակէտին: Այստեղ, ինչպէս նաեւ Մենուայի օրով, Հայքի այս աննախադէպ թագաւորութեան սահմաններուն մէջ առնուած էր Հայկական բարձրաւանդակի հիմնական մասը՝ Ուրմիա լճի աւերակեան ափերէն մինչեւ Տայք՝ Ճորոխի աւազանը, եւ Սեւանի շրջականերէն մինչեւ Եփրատի վերին ու միջին հոսանքները, ընդարձակ տարածք, որու գրեթէ բոլոր կողմերն ալ կը տիրապետէր հայ էթնիկական տարրը, եւ որ միշտ ալ պիտի մնար հայկական պետականութեան ասպարէզը:

(Շար. 5)

ԵՂԵՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այրի Տիկին Նուպար Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Յովհաննէսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթէօրներ Ալէն Սերի եւ զաւակը, Այրի Տիկին Հրանդ Մինասեան, զաւակներն ու թոռները, եւ ընտանեկան պարագաները իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ զրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

***

Այրի Տիկին Էլիզ Մանուսեան, Այրի Տիկին Մանուկ Մանուսեան, Օր. Արուսեակ Մանուսեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Ազատ Ալեխսեան, Տէր եւ Տիկին Կապպա Մանուսեան եւ զաւակները՝ Վարդգէս եւ Իշխան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ կամ զրաւոր ցաւակից եղան իրենց սուգին՝

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը։

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը։

***

ՄԱՐՍԷՅԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարեշրջանի դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Հոգեշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17։

Աբձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ֆուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուլիկեանին։

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը։

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Զորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական եւ բաժշտութիւն եւ հայկական պար։

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանող – ներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն։

***

ՓԱՐԻԶ
ՔՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Աբշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Րիւ Պլէօ, 75009, *Փարիզ*
Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (*իրիկուն*) եւ 48 – 71 – 22 – 77

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՅԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը կ'ողբայ իր հաւատաւոր եւ վաստակաւոր վեթերան – ընկերուհի՝ Անահիտ Խաչիկեանի մահը։

Այս առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր ընտանեկան պարագաներուն, եւ փոխան ծաղիկի՝ 300 Ֆ. կը նուիրէ Վիէնի Մշակոյթի Տան։ Շնորհակալութեամբ ստացած է տարիներու իր բազմաչխատ ընկերուհիին՝ Անահիտ Խաչիկեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Սառա Աւօյեանէ 100 Ֆ. Դպրոցին։

***

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ, Կրնոպլի մասնաճիւղին եւ Սեդայինն, ընկերուհի՝ Արշալոյս Սիսլեանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղիկի 300 Ֆ. կը նուիրէ տարիներով իր զուրգուրանքին ապարկայ եղող դպրոցի Ֆոնտին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Աբժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30–ին։

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Աբշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30–ին։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Կը փնտռուին հին գիրքեր եւ առարկաներ, որոնք առընչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ։

Հեռաձայնել. – ՏՈՔԹ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին։

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE

organise un dîner

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence de :

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE
(rapporteur sur la question arménienne)
M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs les parlementaires :
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLEREBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուած	300	(355,80)
Մեռուիդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Նոր Սրահի Բացման Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20, 4, Կոմիտաս փողոց, Ալֆորվիլ

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԻՖ ՓՐԱՆՉԵՍԿԻ–ի
Երեսփոխան – Խաղաքապետ Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9·45–ին։
Բացում՝ ժամը 12–ին։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶՈՒՔՃԵԱՆ

ԼՈՒՍԱՑՔ
ՓՈՒՈՒԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ
ԿՐԱՅ

Մ. պզուքճեան

Գինն՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապադաճեանի

ԴՐԱՄԱԾԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը

բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ

MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԵՊՏԵՄԲԵՐ
15
MARDI
15 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.573
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.573

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սփիւռքի մէջ, Հայը ամէնօրեայ դոյապայքար մը ունի: Բազմաճակատ դոյապայքար մը, որ կը պահանջէ գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն:

Գիտակցութիւնը իր ինքնութեան, փնտրտուքը իր արմատներուն, ծանօթութիւնը իր ազգային արժէքներուն, իր լեզուին, ուսումնասիրութիւնը իր պատմութեան նոյնքան անհրաժեշտ ազդակներ են ինքզինքը ճանչնալու, լսելու անցեալին հազարատ ձայները: Մխայն ճշմարիտ գիտութեամբ է որ անհատը ինքզինքը կ'իրագործէ, կը առանձնէ պատասխանատուութիւններ, կ'առնէ յանձնառութիւններ, այլ խօսքով կը մասնակցի:

Ի՞նչ կը նշանակէ մասնակցիլ:

Հայ անունով մը ապրիլ միայն կղզիացած եւ հեռու հաւաքական կեանքէն դոյապայքար չէ: Ըլլալ միշտ զիտողի դիրքին մէջ, ծափահարող կամ հիացող կատարուած զանազան գործունէութիւններուն կամ արձանագրուած նուաճումներուն բայց միշտ կրաւորական, զարձեալ դոյապայքար չէ, ղրկան կեցուածք չէ: Դոյապայքար կը նշանակէ գիտակցիլ մեր առօրեային վրայ ազդեցող վտանգներուն եւ մեր տոկալու կամքը վերածել գործի եւ ապրումի, այսինքն մասնակցիլ:

Անպայման միութեան մը կամ կուսակցութեան մը անդամը պէտք չէ ըլլալ մասնակցելու համար: Այլ, մասնակցողի դերին մէջ է ամէն հայ անհատ որ կը ցուցաբերէ գիտակից կեցուածք, ըմբռնումի եւ ներկայութիւն հաւաքական կեանքէն ներս:

Կը մասնակցի ան որ ֆիզիքական ներկայութիւնը կը բերէ հոն, ուր ազգային չահերն ու արժանապատուութիւնը կը պահանջեն: Կը մասնակցի ան որ գիտէ ընդհանուրին մէջ ճուլուիլ եւ զոհաբերութեան ոգիով, բարոյական եւ նիւթական մտնել ամէն մէկ նախաձեռնութեան կամ ձեռնարկի: Կը մասնակցի ան որ, իր պայմաններուն եւ կարելիութիւններուն համաձայն, ճիգ մը կ'ընէ կապը չխզելու համար հայ իրականութեան հետ: Այդ կապը ապահովողը չատ անգամ հայ թերթն է, որ կրնայ հասնիլ աշխարհի ամէնէն հեռաւոր եւ առանձնացած վայրերը եւ ըլլալ կամուրջ մը, ոչ միայն գաղութէ գաղութ, այլ հոգիէ հոգի, ովսհետեւ թերթը չունչ է, կենդանի եւ թարմ խօսք:

Հետեւաբար, ազգային գիտութեանց հետամուտ հայ մարդը, հոգեկան եւ նիւթական ապրումներ որոնող եւ առաջնակ պէտք է ըլլայ եւ ունենայ առարկայական եւ առողջ ծանօթութիւնը իր ազգին, հաղորդուի անոր արժէքներուն անկորնչելի եւ փրկաւէտ խորհուրդներուըն: Այս իրազութեան վինտուտուքն է որ կ'առնուրէ մասնակցութեան, աւելի գիտակցական հասկացողութեամբ եւ պատասխանատուութեան զգացումով:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն, ահա մեր ազգային գոյապայքարին հիմնական պէնքերը որոնք Հայուն կուտան մրցայն եւ յաւերժական ինքնութիւն մը: Կ'ամրապնդեն հաւատքը: Կը գօտեպնդեն համոզումները: Կը հաստատեն վճռակամութիւնը: Կը ստեղծեն ուժականութիւնը:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն մեր ժողովուրդի մեծ եւ արդար դատի պայքարին մէջ, ըլլալով մէկ – մէկ գինուորագրեալ:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն մեր գոյութեան եւ գոյատեւման անխորտակելի ամրոցները պահելու եւ զարգացնելու համար:

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻԱ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆԸ - 59% - ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է ՇԻՐԱՔԻ ՀԱՄԱՐ

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՈՋԻՆՁ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ

Նկատի առնելով որ Նոր – Քալետոնիոյ Քանաքներու ընդդիմադիր չարժումին պարագլուխը՝ Զիլպաու Ձեռնպահութիւն հրահանգած էր, մասնակցողներու համեմատութիւնը որ 59%–ի հասաւ, յաջողութենէ աւելի՝ գրեթէ յաղթանակ մը կարելի է նկատել Շիրաքի եւ իր կառավարութեան համար: Լաւագոյն պարագային, 50–էն քիչ աւելի, հազիւ մեծամասնութիւն մը կ'ակնկալուէր ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, այդ իսկ պատճառով խանդավառութիւնը մեծ է: Պերնար Փոնս, Անդրծովեան հոգեմտաներու եւ նահանգներու նախարարը Նուէմէա կ'երթայ Զորեքշաբթի օր եւ նախարարապետն ալ՝ Հինգշաբթի: Քուէարկող 59%–ին մէջ, 98·3 առ հարիւրը կողմնակից է, անշուշտ, որ կղզին ֆրանսական մնայ: Կառավարութեան զոհունակութիւնը կը բացատրուի նաեւ բաղդատութեան մը պատճառով: Արդարեւ, 1985 Սեպտեմբերին (ընկերվարական վարչակարգի օրով) տեղի ունեցած էր չրջանային քուէարկութիւն մը եւ նոյն ուղղութեամբ քուէարկած էին 43·993 հոգի, մինչ այսօր այդ թիւը բարձրացած է 48 հազար 611–ի: Ձիշդ է, որ 1986 Մարտէն ի վեր, կառավարութիւնը ամէն բան ըրաւ սիրաչահելու համար կղզիաբնակիները:

Շուրջ 2 միլիառ ֆրանք տրամադրուեցաւ, նախարար մը – Պերնար Փոնս – չրն ի բուն կղզիով զբաղեցաւ – եւ Քանաց միչտ համոզել որ անկախապաշտները անհետացման ճամբան բռնած տարր մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ճիշդ է, որոշ չափով, այն է որ հարցը չի լուծուիր այս յաղթանակով: Զիպաու կ'ըսէ թէ տրամադիր է Շիրաքի հետ տեսնուելու, եթէ անկախութեան մասին պիտի խօսին, բայց ոչ՝ ինքնավարութեան: Համայնքներու հաչտութիւնը, կամ նման հոգեչահ խօսքեր չեն հետաքրքրեր Լ.Ֆ – Լ.Լ – Լ.Ն – Ք.Կ. – Լ.Ս–ը:

Մեծամասնութեան մէջ, իրենց զոհունակութիւնը չեն ծածկեր կառավարութեան մաս կազմող հոսանքներու պարագլուխները զատ, ազգային ճակատի ղեկավարը՝ Լը Փէն, որու համար արդիւնքները անվիճելի են եւ անզարմ: Ընկերվարականներու Ա. քարտուղարը՝ Ժոսփէն յայտարարեց թէ հանրավճիռը ոչինչ կը կարգադրէ եւ թէ կառավարութիւնը պէտք է մտիկ ընէ Լ.Ֆ – Լ.Լ – Լ.Ն – Ք.Կ– Լ.Ս–ը, այլապէս անել կայութեան կը մատնէ կղզին: Գալով համակցնավար – ներուն, Մառէչ խեղկատակութիւն որակեց հանրավճիռը, ծաղրելով անոր «ժողովրդավար» նկարագիրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ գեկավարը վերադարձաւ, Ուրբաթ իրիկուն, քաւականց դրական տպաւորութիւն մըն ալ թողլով ժողովուրդին վրայ: Վերջին յաւտարարութիւնը, մանաւանդ, նոյնիսկ աւելի խորհրդանչական քան գործնական մտահոգութիւն մը տուաւ իր այցելութեան: Արդարեւ, Հռնէքէր ըսաւ որ այն սահմանները, որ այսօր զիրենք կը բաժնեն, օր մը, զիրենք պիտի միացնեն, աւելցնելով սակայն՝ «ինչպէս մեզ կը միացնէ Արեւելեան – Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի սահմանը»: Այլ խօսքով՝ նոյն վարչակարգի պետութիւններ:

«ԻՄԱՆԻԹԷ»ի տարեկան ժողը միչտ նոյնքան յաղողութիւն արձանագրեց, մանաւանդ որ Աստուած, ըստ երեւոյթին – աւելի ժորժ Մառչէին հետ ըլլալով քան՝ Պապին, արեւ – արեգակ մը վայլեց Բուրնէօվը, Շարաթ եւ Կիրակի: Նախագահական թեկնածուն ալ՝ Լաժոյնեսը իր ընտրապայքարը ըրաւ, չեչոը դնելով միութեան, համախմբման վրայ, կրկնելով միչտ՝ «Ձայն չունեցողներուն ձայնն եմ»: Կիրակի իրիկուն, չատ հաւանաբար, Մառչէ կ'երազէր որ ընտրութիւններու առենն ալ համայնավարներուն յաղողութիւնը նմանի «Իւմանիթէ»ի ժողին արձանագրած յաղողութեան, Շիրաք ալ թերեւս, կը ցաւէր որ նախագահական ընտրութիւնները Նոր – Քալետոնիա չեն կատարուիր:

ՊԱՊԸ նախ տեղատարափ անձրեւներու, ապա՝ ժողի տակ է, որ չարունակեց ամբերիկեան իր չրջապտոյտը Շարաթ եւ Կիրակի: Նախ Քանաց, ինչպէս ըսինք արդէն, սիրտը առնել Հրեաններուն Մայամի, բայց ռաբպիապետը կրկնեց Իէ Վատիկանի եւ Իսրայէլի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց չգոյութիւնը պատճառ է անհաչտութեան: Պապը տեսնուեցաւ նաեւ բողոքական զանազան հոսանքներու հետ՝ մկրտչական, մեթոտական, լուտերական, անկլիքան, պենտեկոստեան, եւայլն, եւայլն: Նիւ – Օրլէանզի մէջ, Պապը խօսեցաւ սեւերուն, յիչեցնով Մարթին Լուտեր Քինկը: Ամերիկեան մամուլը, առաւելաբար կը ծանրանայ Հրեաններուն հետ յարաբերութեանց վրայ, վանդլ, Ռարի Ուաքման վերջին պահուն փոխարինած էր պաչտոնական բաները, որ հրաժարած էր արտայայտուելէ որովհետեւ՝ «Պապը հարկ եղածին չափ հեռու չէր գացած»: Գալով Ցովհ. Պօղոս Բ.ի «ընկճուած է իր բազկաթոռին մէջ» կը գրէ «Նիւ – Եորք Թայմզ»ի թղթակիցը: Երբ խօսք կ'առնէ, Պապը իր ելոյթը կը վերջացնէ երբայերէն՝ «Շաբաթ, Շալոմ, Շանա Թովահ վեհաթինա Թովահ», ներողութիւն խընդրելով Ռաբիէն իր չեչոին համար, բայց այս վերջինը ապահովութիւն կուտայ. – Շատ լաւ է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ իչխանութիւնները չորս Լիբիացիներ արտաքսած են, անցեալ չաբթու: Ըստ Ներքին նախարարութեան, ահաբեկիչներ են, որոնք կը պատրաստուէին զանազան ոճրափորձեր կատարել, մէկը՝ Սեպտեմբեր 1–ին, Փարիզի ամերիկեան դեսպանատան դէմ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՏԵՂԱԿԱԼՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումը վարչապետի տեղեկալ նչանակած է Մկրտիչ Ցոլակի Մկրտչեանը, որ կը ստանձնէ նաեւ Հայաստանի պետական ծրագրի կոմիտէի նախագահի պաչտօնը: Պաչտօն մը՝ զոր կը վարէր Հրանտ Սադոյեան: Մկրտիչ Մկրտչեան ծնած է 1937–ին. աւարտած է Երեւանի Բազմարուեստից հիմնարկը: Տնտեսագէտ է: 1960–1965 թուականներուն պաչտօնավարած է Կիեւի սարքաչինական գործատունը: 1966էն մինչեւ 1973 աչխատած է Երեւանի էլեկտրական սարքաւորումներու համա – միութենական գիտա – հետազօտական հիմնարկին մէջ: 1973–ին կոչուած է կուսակցական աչխատանքի: 1986–ին դարձած է Առեւտուրի նախարար:

***

Վարչապետի տեղակալ նչանակուած է նաեւ Վարդգէս Բագրատի Արծրունի: Ծնած է 1941–ին. աւարտած է Տոլեատիի Բազմարուեստից հիմնարկը եւ վկայուած որպէս չինարար – ճարտարագէտ: Պաչտօնավարած է Մոսկուայի չինարարական հիմնարկներէն մէկուն մէջ: Ղեկավար պաչտօններ ստանձնած է Տաչքենդի, Տոլեատիի եւ Նաբերեժնիէ Զելնիի կառքի գործատուներու չինարարութեան մէջ: Դարձած է հիմնարկին կառավարիչը: 1979 – 1986 թուականներուն եղած է Մոսկուայի բնակարանային չինարարութեան պետական միաւորման պետ, իսկ 1986ին՝ «Մոսկուայի ղէխաւոր չինարարութիւն» միաւորման պետի տեղակալ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵԼՈՎ ԹԻՖԼԻՍԻ «ԴԻՆԱՄՕ»Ի

ԿԸ ԳՐԱՒԷ 5–ՐԴ ՏԵՂԸ

Սեպտեմբեր 12–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Սպարտակ — Մետալիստ	2 — 1
ԲԿՄԱ — Դինամօ Մ·	2 — 2
Դնեպր — Շախտեոր	3 — 1
Զէնիթ — Կայրաթ	1 — 2
Դինամօ Մինսկ — Ժալգիրիս	1 — 1
Դինամօ Կ· — Տորպեդօ	2 — 2
Արարատ — Դինամօ Թ·	2 — 1
Նեֆթչի — Գուրիա	2 — 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր Սպարտակ 34 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 33, Ժալգիրիս եւ Տորպեդօ 28–ական, Արարատ, Դինամօ Մինսկ եւ Շախտեոր 25–ական, Դինամօ Կիեւ եւ Դինամօ Մ· 24–ական, Մետալիստ եւ Նեֆթչի 22–ական, Կայրաթ 21, ԲԿՄԱ 19, Զէնիթ 18, Դինամօ Թ· 17 եւ Գուրիա 15 կէտերով:

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՈՒԻՄԲԵՐ

Փարիզեան չրջանի հայկական խումբերու խաղերու արդիւնքներն են. –

Շաթիեոն — Իսիի Հայ Մարզական	3 — 4
Իվրի — Ալֆորվիլի Հայ Մարզական	1 — 0
Փիէրֆիթ — Հ· Մ· Ը· Մ· Ֆրանս	3 — 2

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Ա.

ԺԹ. դարու 70-ական թուականներու հայկական մամուլին մէջ («Մասիս», «Արբաատա», «Արշալոյս Արարատեան», «Մեղու Հայաստանի» եւայլն) կը հանդիպինք ուշագրութենէ զրկման կերպով վրիպած, շատ հետաքրքրական թղթակցութիւններու՝ ղրկուած Պիրմանիոյ Թաղաւորանիստ Մանուալա քաղաքէն: Թղթակիցները նկարագրած են 1875 Մարտ ամսուն Պիրմանիոյ մայրաքաղաք հասած Նոր Զուղայի առաջնորդ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսի ընդունելութիւնը երկրի թագաւոր Մինտոնի (1853 – 1878) եւ կառավարութեան կողմէ:

Հետաքրքրական այդ հաղորդումներէն կ'իմանանք, թէ Գրիգորիս Արք. առաքելութեամբ մը, 1875 Փետրուարի վերջերուն մեկնած է Ռանկուն, ուր մնացած է քանի մը օր, ապա տեղւոյն հայ քահանայի ուղեկցութեամբ, Իրիվատի գետով 14 օր նաւարկելէ ետք հասած է մայրաքաղաք՝ Մանուալա: Հոն երկրի գահակալի հրամանով հայ եպիսկոպոսին ցոյց տրուած է «օտարերկրեայ թագաւորին եւ մեծ տէրութեան դեսպանին վայել ընդունելութիւն»: Գրիգորիս Արք.ը, տեղւոյն հայկական համայնքէն զատ, ղիմաւորած են նաեւ Պիրմանիոյ կառավարութեան քանի մը նախարարներ, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ՝ չորս չքեղ զարդարուած փիղերով, չքախումբով:

Նաւէն դուրս ելլելէ ետք հայ բարձրաստիճան հոգեւորականն ու իր հետեւորդները, ինչպէս կը վկայէ թղթակիցներէն մին, «նստեցուցին ի վերայ փղերի, որ դմբէթաշէն յօրինեալ եւ զարդարեալ էր արքայական զարդովք եւ կերպասիւք», հասցուցած են Մանուալայի հայկական եկեղեցին: Անոր յատկացուած է եկեղեցւոյ կից քահանայի բնակարանը, որ «չինեալ էր թագաւորն (Մինտոն – Ռ. Ա.) 2500 ռուփիաւ»:

Մանուալա հասնելու յաջորդ օրը իշխանէն ժամանած հիւրը ընդունուած է թագաւորական պալատին մէջ: Ընդունելութեան մասնակցած հայ պալատական Մինաս Տէր – Մաչատեան «Մասիս»ի խմբագրութեան ղրկած նամակին մէջ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ այդ ընդունելութեան մասին. – «Մեծ նախարարաց առաջնորդն պատրաստեալ էր արտաքոյ իւրեանց սովորութեանն չքեղաշուք զարդարանօք, ուր ի վերայ ոտի կային երկու իշխանք՝ կիսովուն Մինջին (Ու Կաուն, սա նաեւ Տենա Վունն՝ էր, Պիրմանիոյ ռազմական նախարարը – Ռ. Ա.), եանգա Մինջին եւ այլ ստորին իշխանք ընդ բազմագումար Բրմայից»:

Ուրիշ ականատեսի մը նամակին կը պարզուի, որ Գրիգորիս Արք.ի ընդունելութեան մասնակցած են նաեւ պետական եւ քաղաքական մեծ դէմքեր, ինչպէս՝ Եւսաին Մինջի, Լամչա Մինջի, Քանհա Մինջի (խօսքը երկրի գահաժառանգ Քանաունի մասին է – Ռ. Ա.) եւ ուրիշներ:

Փոխադարձ ողջոյնէ, հարց ու փորձէ ետք ներքին խորհրդարանի անդամ, նախարար Եւսաի Մինջի էջմիածնէն ժամանած հիւրն ու անոր ուղեկցող Հայերու խումբը առաջնորդած եւ Պիրմանիոյ գահակալին ներկայացուցած է այն գահլիճին մէջ, «ուր գեսպան թագուհւոյն Բրիտանացւոց ընդունէին Հանդիսիւ: Անդ իշխանք հարաւային եւ հիւսիսային զօրաց պատրաստ էին զօդնականօք ի նչան չքեղաշուք ընդունելութեան Ս. Առաջնորդին»: Պիրմանիոյ Հայերու «ազգապետ» Ս. Մ. Մանուկ, որ Թարգմանիչի դեր ստանձնած էր այդ հանդիպման ժամանակ, նոյնպէս կը նշէ, որ «զայս մեծ պատիւ համարէին եւ միայն դեսպանաց առնէ թագաւորն»:

Թէ ի՞նչ հարցի շուրջ ընթացած է ղրկոյցը Մինտոն թագաւորի եւ Գրիգորիս Արք.ի միջեւ՝ ոչինչ կը հաղորդուի: Այդ հանդիպումէն քանի մը օր ետք Գրիգորիս Արք. նորէն հրաւիրուած է պալատ եւ ընդունած թագաւորին կողմէ: Զրոյցին սկիզբը Մինտոն չատ բարձր գնահատած է Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի գործունէութիւնը, ապա անցած է ղրոյցի բուն նիւթին, որուն համար ալ, ամենայն հանգանականութեամբ, կազմակերպուած էր այս ընդունելութիւնը:

Ինչպէս կը պարզուի ղրոյցի ունկնդրի վկայութենէն, «բովանդակութիւն մտացն էր Մինտոնի, միջնորդութեամբ Վեհին (Գէորգ Դ. կաթողիկոսի – Ռ. Ա.) չահել զբարեկամութիւն...»: Տարակուսանք կը պատճառէ այն հանգամանքը, թէ ինչու Մանուալայէն թղթակցութիւն ղրկողը կամ «Արարատ»ի խմբագրութիւնը զգուշութիւն ցուցաբերած են եւ չեն տուած այն անունը, որուն հետ Հայոց Կաթողիկոսի միջնորդութեամբ կը փափաքէր բարեկամութիւն հաստատել Պիրմանիոյ գահակալը:

Հաւանաբար Գէորգ Դ.ը չահագրգռելու նպատակով Մինտոն զրոյցի ժամանակ խոստացած է, որ կը հովանաւորէ եւ կը չէնցնէ Պիրմանիոյ հայկական գաղութը եւ աչխատավարձ կը նշանակէ Մանուալա եկած հայ քահանային, «քանի որ արդարեւ խեղճ է զրութիւն Հայոց»: Ընդունելութեան վերջաւորութեան Մինտոն հրամայած է «վեհափառ Կաթողիկոսի վրայ գրութիւն պատրաստել», որպէսզի Գրիգորիս Արք. մեկնելուն զայն հետը տանի: Հանդիպումի ընթացքին Գրիգորիս Արք. իր կարգին Մինտոնի յանձնած է Գէորգ Դ.ի անձնական նամակը:

Այս ընդունելութեան յաջորդ օրը թագաւորի պալատի այդիին մէջ Գրիգորիս Արք.ի եւ անոր ուղեկցող խումբ մը Հայերու ի պատիւ ճաշ արուած է: Այս անգամ ալ Մինտոն, «առաւել քան զառաջին օրն պատուեց Սրբազանն ... յելեալ ի տեղ – ուրկէն ուր նստեալ էր, առաւել մերձ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսն նստաւ ի վերայ գեսպոյ»:

Աւելի մօտ նստելով Գրիգորիս Արք.ի Մինտոն թարգմանիչի օգնութեամբ զրոյցի բռնուած է ղինք հետաքրքրող հարցի մը շուրջ: Ցայտնելով այս, թղթակիցները զարձեալ կը լռեն զրոյցի բովանդակութեան մասին: Ընդունելութեան աւարտին Պիրմանիոյ թագաւորը արդէն պատրաստ նամակը յանձնած է Գրիգորիս Արք.ի՝ Գէորգ Դ.ի յանձնելու համար եւ զարձեալ խնդրած «միջնորդել վասն բարեկամութեան»:

Մարտ 18-ին, զարձեալ զարդարուած չորս փիղերով, մեծ պատիւներով Գրիգորիս Արք.ը հասցուցած են Մանուալայի նաւահանգիստ, ուրկէ ան անցած է Կալկաթա, հոնկէ ալ՝ Նոր Զուղա:

Հետաքրքրական է այն՝ որ այս փաստի մասին կը խօսին նաեւ ռուսական դիւանները մէջ պահուած առանձին փաստաթուղթեր, Պիրմանիոյ ԺԹ. դարու երկրորդ կէսի պատմութեամբ զբաղող ուսումնասիրողներու մեծ մասը: Ըստ անոնցմէ ոմանց, Գրիգորիս Արք. Պիրմանիա եկած է ոչ թէ մէկ, այլ քանի մը անգամ:

Ծանօթ է, որ հին ժամանակներէն էջմիածնի, Երուսաղէմի, Նոր Զուղայի, Կ. Պոլսոյ Հայոց հոգեւոր կեդրոնները յաճախ նուիրակներ կը ղրկէին աչխարհի հայաչատ այս կամ այն երկիրը: Նպատակը նոյնն էր. այցելել զաղութներու մեծահարուստներուն, ներկայ ըլլալ ազգային կազմակերպութիւններու եւ ակեղեցիներու մէջ, հանգանակութիւն կատարել այս կամ այն նպատակներու համար, քարոզներով, յորդորներով մխիթարել օտարութեան մէջ գտնուող Հայերը եւ վերադառնալ: Նման այցելութիւններու ժամանակ չատ մը պարագաներուն նուիրակները հալածուած, կողոպտուած եւ երբեմն նաեւ սպանուած են, իսկ այս պարագային՝ նման ընդունելութիւն: Մինչդեռ Պիրմանիոյ պատմութենէն ծանօթ է, որ եւրոպական պետութիւններու դեսպաններն ու պատուիրակութիւնները,

ԱՆՑԵԱԼԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾՆԵՐԷՆ

Ոակորները ցցուած, մորթը չորցած, երկու կզակներուն միջեւ մեռաղէ սալ մը զետեղուած, ծունկերը ծալուած կուրծքին դէմ. այսպէս կը յայտնուի վերուկան մահը, պեղումներու գտածոներով: Բաղդատելով արեւմտեան մահուան սեւ – ձերմակին ու անոր յաւերժական քնացողին երկարած դիրքին, առաջինը եզակի դունաւորում մը ու բիրտ բան մը ունի. իր կեցուածքը ծննդաբերութենէն անմիջապէս առաջ մանկան մը դիրքը կը յիշեցնէ:

Հնախոյզները չատ քիչ բան դիտեն ամփաւին այս մեռեալին մասին: Ոչ մէկ գրութիւն յայտնաբերուած է մինչեւ այսօր, որ կարենար լուսաբանել անհինական քաղաքակրթութիւններէ մեզի հասած առեղծուածներու գաղտնիքը: Մունջ են անոնք. միայն ԺԶ. դարու ապանոցի ուղեւորներու պատումները կրնան ըոչ բաներ ըսել: Ինքաները 1527 թուականին ճանչցան այս մօրուասուր ապիտակամօրթները, որոնք իրենց հնադարեան առասպելական ատաուածներուն կը նմանէին: Քիչ էր անոնց թիւը. արկածախնդիր մը՝ Փիծարօ զտնած Փանամայէն ճամբայ հանած էր, երթալ էլտորատօն գրաւելու: Քանի մը տարուան մէջ կրօնական ահաբեկչութիւնը, քաղաքական պատակտումներ ու համաճարակներ վերջ տուին անոնց դոյութեան: Ինքաներու վերջինը կը մեռնի Օգոստոս 29, 1533-ին, ան խեղդամահ ըլլալէ առաջ արծաթէ ու ոսկիէ բաղկացած մեծ գանձի մը տեղը կը յայտնէ ներխուժողներուն. կը յայտնէ նաեւ դիտելիքներ, սակայն թալանողներ անոնց արժէքը չեն կրնար գնահատել: Նոյնպէս, չեն հասկնար այն ճգնաերն ու արարողութիւնները, որոնք կը կատարուին իրենց ներկայութեան: Կը գոհանան – լաւագոյն պարագային – նկարագրելով այդ բոլորը, յաճախ քրիստոնէութեան տուեալներ խառնելով իրենց տեսածին, արքայութեան մասին կը խօսին, երբ խօսքը երկնաւոր կեանքի մասին է, իսկ դժոխք կը կոչեն, ինչ որ կը պատկանի տարերկրեայ աչխարհին:

Այսուհանդերձ այս պատումները կը խօսին Ինքաներու քաղաքակրթութեան, անոնց աստուածներուն եւ սովորութիւններուն մասին: Իսկ այն միւս քաղաքակրթութիւնները, որոնք փերուական հոգին վրայ Ինքաներէ առաջ յաջորդած են իրարու, բոլորովին անծանօթ կը մնան: Հնախոյզները ճիշդ է, որ անընդմէջ կը քննարկեն աւերակներ, հողեղէն տաներու վրայի աստուածներու նկարները, հազարաւոր դամբարաններ, սակայն հեռու են տակաւին իրականութեան թափանցած ըլլալէ:

Դամբարաններու մէջ գտնուածները հակայ պուպրիկներ են, հակայ գունտ ու կլոր մարմիններով, կերպասէ չինուած, երբեմն կեղծամով, գլխարկով կամ գլխու ծածկոցով մը. այս բոլորին մէջ, հանելու համար մարդկային մարմնի մնացորդներուն, պէտք է անհատապալ քանակութեամբ կերպասը քակել: Պատահած է, որ կմախքի մը վրայէ, այսպէս, բուսական թելերով կարուած մինչեւ 150 կտոր հիւսուածեղէն հանուի: Կերպասի այս հսկայ կոյտին մէջ կայ մեռեալին մարմինը, վերոյիչեալ գիրքով. ամէնէն չքեղ զգեստները հագուած է ան, ու զարդեր կը կրէ. ապարանջան, վզնոց, իսկ մազերը ծածկուած են գլխածածկով մը, կամ փեսուրներով: Իր թեւերուն ու սրունքներուն ծալքերուն միջեւ գոյացած ամենափոքր պարապութիւնը լցուած է բամպակով. ծալուած թեւերն ու սրունքները կապուած են կաշերով ու կարգ մը չրջաններու մէջ արձաթէ կամ ոսկիէ սալիկ մը զետեղուած է բերնին մէջ:

Երբեմն մարմինը զմռուած է: Ժամանակակից պրպտումներ կը հաստատեն ԺԶ. դարու ճանապարհորդներու պատմածը: Տեսնուած է որ ոմանց գանկին վրայ ծակ մը բացուած է, որու պատճառը անծանօթ կը մնայ:

Բացառիկ է իրենց զմռումը. փերուցիները գիտակից էին իրենց երկրի չոր կլիմային ու արուեստական այլ միջոցներու գիմելու պէտք չունէին, երբ կարնաեւ բազմապատիկ կտաւէ պատանքը: Անոնք կը հաւատային, թէ ծնելու համար ուրիշ կեանքի մը, մեռեալին մարմինը պէտք է անվթար մնայ: Այս պատճառաւ է, որ վերջին Ինքան, երբ խարուկամահ ըլլալու սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, ընդունած էր քրիստոնէութիւնը:

Մեռեալներու մարմինը երկար տուն պահելու այս համոզումը պատճառ եղած էր որ Փերուցիները գլուխ – գործոցներ ստեղծեն. Փարաքասի մէջ, որ թերակղզի մըն է Փերուի հարաւակողմը, գտնուած բազմաթիւ դամբարաններէ հանուած այս կերպասապատ դիակները կը վկայեն ժողովուրդին արուեստի մակարդակին ու ստեղծագործութեան կարողութեան մասին: Աչքառու ճոխ գոյներով ու նուրբ ձեռագործներով պատրաստուած են այս պատանքները, որ կը թուին գծագրուած պատառներ ըլլալ:

Հետզհետէ Փերուցիները աւելի զարգացուցած են կերպաս գործելու թէքնիքը ու նուրբ չղարչներ պատրաստած. անոնց վրայ ժանեակներու նման ասեղնագործուած կատորներ գտնուած են դամբաններու մէջ: Պատանքներու պատրաստութեան ընթացքին գործածուած կերպասներու ներկերը լաւագոյն որակը ունէին:

Կերպասներու պատրաստութիւնն ալ ժամերու աչխատանք կը պահանջէր, ու

որոնք կը հանէին Մանուալա կամ Ռանկուն, չարաթներ, նոյնիսկ ամիսներ կը տպասէին, մինչեւ որ արժանանային պիրմանական կառավարութեան, եւ միայն հազուադէպ՝ թագաւորի, ընդունելութեան:

Գրիգորիս Արք.ի Պիրմանիա կատարած այցելութիւնը նկարագրող թղթակիցներէն ոչ ոք կ'անդրադառնայ այն մասին, թէ ան Ռանկուն կամ Մանուալա զրաղա՞ծ է ազգային որեւէ հարցով: Այնպէս կը հասկցուի, որ էջմիածնի նուիրակին այցելութիւնը Պիրմանիա ունեցած է հիմնական մէկ նպատակ՝ հանդիպիլ Պիրմանիոյ Մինտոն թագաւորին, զրոյց ունենալ անոր հետ հարցի մը շուրջ, յանձնել Կաթողիկոսին յանձնարարական նամակը եւ թագաւորին նամակ – յանձնարարականով վերադառնալ:

Զարմանք կը պատճառէ նաեւ այն հանդամանքը, որ Պիրմանիոյ գահակալը, այն ալ իր պալատին մէջ, «կարի զգուշութեամբ խօսեցաւ» յիշեալ բարեկամութեան մասին: Եւ, վերջապէս, ո՞վ էր ոմն «Պարոն Մինաս»ը, որուն միջոցով, նախքան Գրիգորիս Արք.ի Պիրմանիա գալը, Մինտոն էջմիածնի կաթողիկոսին «պիր» ղրկած է, ճանապարհածախս տուած՝ այդ պիրը Մանուալայէն տեղ հասցնելու համար: Ի՞նչ էր այդ «պիր»ի բովանդակութիւնը:

Այս ինչուներուն պատասխանելու մեր պրպտումները, բարեբախտաբար աւարտեցան յաջողութեամբ: Երեւան, Մոսկուայի կարգ մը դիւանները, ժամանակի մամուլի, Պիրմանիոյ ԺԹ. դարու պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններու, փաստաթուղթերու հաւաքածոներու մէջ յայտնաբերուեցան հետաքրքրական բազմաթիւ փաստեր, որոնք միահամուռ կը խօսին այն մասին, որ Պիրմանիոյ Մինտոն թագաւորը եւ կառավարութիւնը աչխատած են օգտագործել Պիրմանիա ապրող, ռուսական կողմնորոշում ունեցող Հայերու կապերը եւ քանի մը այլ ճամբաներէ գտա նաեւ Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի միջնորդութեամբ դիւանագիտական կապեր հաստատել եւ դաչինք կնքել Ռուսիոյ հետ՝ օրլուսօրէ աճող անգլիական վտանգի դէմ:

Հոսկէ ալ կը պարզուի, թէ ինչու նըմանի չուքով եւ «դեսպանին վայել մեծարանքներով» ընդունուած է Գրիգորիս Արք. պիրմանական կառավարութեան կողմէ: Ան Պիրմանիոյ մէջ առաջին հերթին ընդունուած է ոչ իբրեւ էջմիածնէն եկած հոգեւորական: Այդ բանը կ'երեւայ նաեւ Պիրմանիոյ Արտաքին նախարարի՝ Ռուսիոյ Արտաքին նախարարին ղրկած նամակներէն:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ.Բ.Ը.Մ.-Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

—×—

Հ. Բ. Ը. Միութեան ներկայութիւնը Լիոնի հայ գաղութին մէջ նորութիւն մը չէ. յիսունական թուականներուն արդէն, եւ պատերազմէն առաջ ալ թերեւս, Լիոն կար եկեղեցին, իր շինութեան առիթները եւ վերջն ալ, առացած է գնահատելի ծառայութիւնէ Հ. Բ. Ը. Միութեան դանձին:

Այսօրուան երկար տարիները որեւէ լուր չունենալնիս տեղական կազմակերպութեան մը գոյութեան ու գործունէութեան մասին: Երբ Լիոնի հայ անձնուրութիւն մը, հանգուցեալ Նահոյէնց Պիլիւքեան, կարճ ժամանակի մը համար, ընդունեցաւ Ֆրանսայի Հբ Ընդհանուր վարչութեան նախագահի պաշտօնը, քանի մը հոգի, իր բարեկամներէն, այժմու նախագահ Սեդրակ Սանճեանի ղեկավարութեամբ, փորձեցին նոր զարկ մը տալ կազմակերպութեան եւ յայտնեցան: Վարիչին Միութեան Ընդհանուր Նախագահ Ալիք Մանուկեանի քաջալերութիւնը եւ ակնկալութիւնը: Անոր ամբողջական օժանդակութեամբ, դիւուեցաւ հաւաքատեղի մը:

Այսպէսով, մասնաճիւղը, այսօր, ունի իր սեփական տունը, Լիոնի կեդրոնը, Էմիլ Զոլա փողոց, թիւ 12, լայնատարած յարկարաժին մը՝ զոր կը մնայ կահաւորել: Ատոր կը ձգտին ներկայիս մասնաճիւղին անդամները:

Նշենք որ մասնաճիւղին անդամակցութիւնը միայն Լիոնի Հայերուն վերապահուած չէ, այլ ամբողջ Ռոն – Ալփ շրջանին: Արդէն, դուրսէն, իրենց ազգային գործունէութեամբ ծանօթ անձեր ինչպէս Պր. Կօշկարեան (Վիէն), Սամուէլ Թիլպեան (Շարվիէօ), Փիէր Մումճեան (Լա – Թուր – ատ – Փէն) եւ ուրիշներ մաս կը կազմեն վարչութեան կամ կը գործեն անոր հովանաւորութեան տակ:

Տիկին Մարմիյոն – Կուրպաթեան՝ որ իր վրայ առած է, իբրեւ քարտուղարուհի, մասնաճիւղին գանազան խումբե – րուն գործունէութիւնը համակարգելու հոդը, մեզի հաւատացեց որ մասնաճիւղը ունի արդէն հարիւր քսան անդամ – անդամուհիներ: Առանց քառասունը՝ երիտասարդական կազմին մէջ:

Վարչութիւնը. – Նախագահ՝ Սեդրակ Սանճեան, Ատենադպիր՝ Փիէր Մումճեան, Գանձապահ՝ Ժաք Էքմէքճեան – մասնաւոր հոգածութեան առարկայ կը ջանայ դարձնել երիտասարդութիւնը:

«Մեր անմիջական նպատակն է» ըսաւ Տիկին Մարմիյոն «զարկ տալ երիտասարդներու գործնէութեան. խտացնել անոնց չարքերը: Որոշ տեղ կը տրուի մարզական գործունէութեան, ինչպէս պասքէթ եւ վոլիպոլ եւ թերեւս ալ՝ ֆութպոլ, ապագային: Մասնաճիւղը արդէն մասնակնեցաւ Ժընեւի մէջ տեղի ունեցած Հ. Բ. Ը. Միութեան Նաւասարդեան խաղերուն»:

Ներկայիս վարիչներուն աշխատանքը կեդրոնացած է նաեւ երկու մշակութային ձեռնարկներու վրայ: Նախ՝ Տիկնոջ Ցանճնախումբը կը կազմակերպէ իր հաւաքատեղիին մէջ, Էմիլ Զոլա փողոց, հին հայելիներու եւ զորգերու ցուցադրութիւն – վաճառք մը: Ցուցադրութիւնը բաց պիտի ըլլայ Սեպտեմբեր 26–էն 29, ժամը 10–էն մինչեւ 20, առանց ընդմիջումի: Սեպտեմբեր 29–ին, մինչեւ ժամը 22:

Երկրորդ ձեռնարկ՝ թատերական ներկայացում մը՝ Շարաթ, Նոյեմբեր 28–ի իրիկունը, Սալ – Ռամոյի մէջ: Հայերէն ներկայացում մը՝ «Դրամօժիտը պայման է...»: Փորձառու բեմադիր՝ Գէորգ Գապազեան յանձն առած է բեմական գեղավարութիւնը՝ ինչ որ կը կարծենք թէ ապահովութիւն մըն է անոր յաջողութեան համար:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հ. Բ. Ը. Մ.ը, Ռոն – Ալփ շրջանին մէջ, կ'ապրի, վերածընունդ մը, ուրիշ ազգօգուտ տեղական կազմակերպութիւններու կարգին, կը ջանայ գործնականապէս յիշեցնել իր գոյութիւնը եւ աշխուժացնել Լիոնի հայ գաղութին մշակութային կեանքը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՄՔՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Աբք. Գալուստեան Օգոստոս 31–ին մեկնած է Էջմիածին, նախագահելու համար Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կաթողիկոսական Կանոնադրութեան նախագիծի մշակման աշխատանքներուն: Մեկնելէ առաջ, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած է արարողութիւն մը, որու ատարին խօսք առնելով Կրօնական Ժողովի ատենապետ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան մաղթած է, որ «Կիլիկիոյ եւ Երուսաղէմի Աթոռներն ալ մէկզի վանելով երկրորդական այլ հաշիւները, համերաշխ ոգիով կողքին կենան Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռին, որպէսզի մեր Եկեղեցին ի վերջոյ օժտուի այնքան անհրաժեշտ կազմական յստակ կանոնադրքով մը»: Իր բացակայութեան Շնորհք Պատրիարք փոխանորդ նշանակած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրադեանը: Պատրիարքին կ'ընկերանայ որպէս գաւազանակիր Արամ Վարդապետ Աթէչեան:

***

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, Օգոստոս 16 – 25, գումարուած է Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի «Հաւատք եւ կարգ» Ցանճնախումբի գործադիր մարմնի նիստը, որուն մասնակցած է նաեւ Լիբանանի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան: Խորհրդակցութեան նիւթ դարձած են հետեւեալ երեք աշխատանքները. – 1) Մկրտութիւն, Հաղորդութիւն եւ Քահանայութիւն. 1972–ին սկսած այս աշխատանքին նպատակն է քրիստոնէական հաւատքի այս երեք հիմնական տարրերուն շուրջ համախոհութիւն ստեղծել Եկեղեցիներու միջեւ: Պատրաստուած է տարբեր եկեղեցիներու կեցուածքը համադրող զրքոյկ մը: Ցարդ 170 Եկեղեցիներ յայտնած են իրենց կեցուածքը: 2) Աւաբէլական հաւատք. 1983–ին սկսած այս աշխատանքը կը փորձէ Եկեղեցիներու միջեւ գոյութիւն ունեցող առաքելական հաւատքի (մասնաւորաբար Նիկիական հանգանակի) մեկնաբանութեան հասարակաց կէտերը համախմբել եւ այսօրուան կեանքի պայմաններուն պատշաճեցնել: 3) Միութիւն եւ վերաւորոգում. զարձեալ 1983–ին սկսած աշխատանք մըն է, որ կը ձգտի Եկեղեցւոյ Միութեան հարցը քննել եկեղեցւոյ ու ընդհանրապէս մարդկային ընկերութեան վերանորոգումի լոյսին տակ:

***

ԹԱԽՐԻՋի Հայոց գերեզմանատան մէջ, Օգոստոս 2–ին, նշուած է Ատրպատականի թեմի նախկին առաջնորդ Ներսէս Արք. Մելիք – Թանգեանի ծննդեան 120–ամեակը: Ս. Շողակաթ մատուռին մէջ պատարագած եւ քարոզած է Կորիւն Արք. Պապեան: Ապա Ներսէս Արք.ի վերանորոգուած դամբարանին մօտ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որմէ ետք տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը: Խօսք առած են երեսփոխան Վարդան Վարդանեան, Հայկ Օհանեան, Էմիլ Յակոբեան եւ Վահագն Սիմոնեան անդրադառնալով Մելիք – Թանգեան Արք.ի երախտաշատ գործունէութեան:

***

ԹԵՀՐԱՆի «Սուքերեան» սրահին մէջ, Օգոստոս 25–ին, տեղի ունեցած է Հայ Մշակութային «Նայիրի» Միութեան մանկական բաժնի ամառնային աշխատանքներու ցուցահանդէսը: Ցուցադրուած են նկարչական եւ ձեռային աշխատանքներ: Գործադրուած է զեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած՝ երգերէ, արտասանութիւններէ, թատերական պատկերներէ եւ պարերէ:

***

ՖՐԼՆՔԼԻՆի (Միացեալ – Նահանգներ) Քէմփ Հայաստանի մէջ, Օգոստոս 23–ին, տօնուած է եւրոպական Խորհրդարանի մէջ Հայութեան տարած յաղթանակը: Ներկայ եղած են աւելի քան հազար հոգի: Խօսք առնելով Նեթ Աբիկեան անդրադարձած է Հ. Յ. Դ.ի վերջին ամիսներուն տարած աշխատանքներուն: Հանդէս եկած է Նիւ Ճըրզիի Համագգայինի 30 հոգինոց պարախումբը:

***

ՔԱԱԼԻՒԻի (Լիբանան) Էլբէօղ տ'Աբթիթի սրահին մէջ, Օգոստոս 11–ին, բացուած է լիբանանահայ նկարիչ Գրիգոր Ա-կորեանի ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են 38 գործեր:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԴԱՐՄԱՆ

Գործատէրը զրասենեակ կը մտնէ առաջի գլխու ցաւէն տառապելով:

– Օ՛, պարոն, կ'ըսէ պաշտօնեաներէն մէկը, անցեալ շաբաթ ես ալ այդպիսի ցաւ մը ունեցայ, բայց երկար չտեւեց:

– Լաւ, ի՞նչպէս անցուցիր:

– Կինս զիս բազկաթոռին վրայ նստեցուց, վիզս փաթթուեցաւ, համբուրեց, չոյեց ... եւ վերջապէս գլխուս ցաւը անցաւ:

Գործատէրը, գլխարկը վերստին գլխուն կը դնէ եւ կ'ըսէ.

– Ամէն բան փորձեցի քսիլ ատկէ: Ըսի՛ արդեօք հիմա կինդ տո՞ւնն է...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Արդիւնքի օրով աւելի լայն ծաւալ ըստացած կը բարմաճիւղ տնտեսութեան զարգացման երկիրը չէնցնելու ընթացքը: Ջրանցքներու կառուցումը, քաղաքներու հիմնումն ու զարգացումը, նաւատորմի պատերազմներով ձեռք բերուած անհուն հարստութիւնները կը ծառայեին երկրին բոլոր նահանգներու անընդհատ վերելքին: Սեպագրական վկայութիւններէ կ'երեւի որ Թագաւորը շրջապատուած էր վարքմամութեամբ մը, որմէ կը ծագէին արուեստի, հաւատքի ու հաւատալիքներու ասպարէզը, նոյնիսկ մարզական կեանքը:

Վանի Թագաւորութեան ծաղկումի ժամանակ կը համապատկին նաեւ Սարդուր Բ.ի (764 – 735) եւ անոր որդի Ռուսա Ա.ի (735 – 713) գահակալութեան տասնամեակները:

Սարդուր Բ.ի ընդարձակ տարեգրութիւնը, որ հիմնականին մէջ նուիրուած է արքային 754 – 737 թուականներու գործունէութեան, ճշգրիտ տուեալներ կը պարունակէ այս ձեռներէց գործիչի այն միջոցառումներուն մասին, որոնք ուղղուած էին Թագաւորութեան տարբեր վայրերուն մէջ, մանաւանդ միջագետքեան չրջանները ծայր առած պատահական ընդվզումները ճնշելուն եւ ոչ միայն կը գտնէին խռովարարները, զանոնք կը դնէին ծանր հարկերու տակ, այլ նաեւ աւելի կը ծաւալէին երկրի սահմանները, պարտութեան կը մատնէին Ասորեստանի Թագաւոր Աշշուրնեռարի Ջ.ն (753 – 746): Երկրին էթնիկական ու վարչական միասնութիւնը ապահովելու համար մեծ նշանակութիւն կ'ունենան Սարդուր Բ.ի հիւսիսային արշաւանքները, որոնց շնորհիւ վերջնականապէս Թագաւորութեան կը միանան Սեւանի արեւելեան ափերը, ներառեալ Արկունեկի (հաւանաբար Սիսնիքի հիւսիս – արեւելեան դաւառի անուն), Ուրտեխէ (Արցախ) երկիրները, Կասպից ծովու հարաւ – արեւմտեան ափի Պուլուադի երկիրը (հաւանաբար՝ յետագայի Փարթակարանը): Իակ հիւսիս եւ հիւսիս – արեւմուտքի մէջ կը նուաճուին Աբելիանին (Աքեղեանք), Կուլխան (Կողքիս – Կոլխիդա) եւ Սեւ ծովու հարաւ – արեւելեան ափի Խուշանի երկիրը:

Սակայն չուտով Ասորեստան զահ կը բարձրանայ Թիղլաթպալասար Գ.ը (746 – 727), որու գահակալութիւնը վերջին անգամ չունէ կը ներարկէ դէպի անկում զացող բռնապետութեան: Ասորեստան վերստին կը բարձրանայ ու կը հզօրանայ՝ ձգտելով վերականգնել իր տիրապետող դիրքը Արեւելքի երկիրներու մէջ: Թիղլաթպալասարի բանակները 743–ին Կոմմագենի մէջ լուրջ հարուած կը հասցընեն Սարդուր Բ.ին ու անոր դաշնակիցներուն, իակ 735–ին աւերիչ ռազմերթով կ'անցնին Հայքի Թագաւորութեան տարածքով, կը պաշարեն արքայական ոստանը, ապա, չկրնալով տիրանալ հզօր միջնաբերդին, կ'աւերեն քաղաքը եւ կը հեռանան:

Ազբիւրներու սուղ տուեալներէն կարելի է ենթադրել, որ այս ծանր հարուածէն յետոյ Սարդուր Բ. Արեւելքը եւ Հարաւը, Ասորեստանի սահմաններու մօտ այլեւս յոյս չունենալով լուրջ յաջողութիւններու, ուժերը կեդրոնացուցած էր երկրի կեդրոնական մասերուն մէջ եւ հիւսիսային ու հիւսիս – արեւմտեան նահանգներու մէջ: Եւ հոս էր որ կը զարգանային տէրութեան քաղաքական ու տնտեսական ուժերը, հոս կը պատրաստուէին զալիք յաղթական ելոյթներու համար՝ հատանարար մտածելով, թէ լաւ է երկրին կեդրոնական եւ հիւսիսային չրջաններուն մէջ ամրապնդել տէրութեան ռազմական ու տնտեսական հիմքը, քան թէ յոյս դնել օտար հողերու նուաճումով ու տապատակութիւններով հարստանալու կասկածելի ու անհեռանկար եղանակին վրայ: Իր գահակալութեան առաջին տարիներուն այս քաղաքականութեամբ կ'առաջնորդուէր նաեւ Սարդուրիի յաջորդ Ռուսա Ա.: Նախ եւ առաջ ան բուժեց հօրը անյաջողութիւններով երկրին հասցուած վէրքերը. Վանի մօտ կառուցանեց Ռուսախինիլի ոստանը, զայն զարձուց գահանիստ, Սեւանի չրջանը ամրոցներ հիմնեց («Հալդի աստուծոյ քաղաք», «Թէյչեփա աստուծոյ քաղաք»), ծրագրելով այս կողմերու բարերար պայմաններու մէջ, մանաւանդ Արարատեան երկրին մէջ՝ զարկ տալ երկրագործութեան ու անասնապահութեան: Ապա, օգտուելով Ասորեստանի մէջ առեղծուած քաղաքական յեղյեղուկ վիճակէն, դնաց դէպի հարաւ, Արդենի – Մուսասիրի կառավարիչին հետ միասին յարձակումներ գործեց ասորեստանեան լեռնային նահանգներուն վրայ, ձեռք բերաւ հսկայական ուար եւ այս յաղթանակներուն ի պատիւ տօնախմբութիւններ կատարեց Մուսասիրի գլխաւոր տաճարին մէջ:

(Շար. 6)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԼՒՒՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ · – *Տիկին Սիմա Հայցալանեան* 300 *Ֆ* · :

ԼՒՄՈՆ · – *Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան* 200 *Ֆ* · :

ՓԱՐԻԶ · – *Տէր եւ Տիկին Ս* · *Սերոբեան* 100 *Ֆ* · ,

ԱԷՆ – ԹՒԹԻԷՆ Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, *կիրակի, առաւօտեան ժամը* 10·30–*ին, Ս* · *Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ* :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

Փարիզի կամ մերձաւոր արուարձանի մը մէջ կը փնտռուի վարձու յարկաբաժին մը, 2 – 3 սենեակ, յարմարութիւններով :
Հեռաձայնել · – 45 – 87 – 23 – 16

SAINT GREGOIRE A TALLARD

UNE MESSE EPISCOPALE
SERA CELEBREE EN RITE ARMENIEN

— PELERINAGE ANNUEL —

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide des Associations Cultuelles de l'Eglise Arménienne Apostolique de Marseille, son Excellence, Monseigneur Hagop Vartanian célèbrera la Messe à 10h.30, en présence des Représentants de l'Evêché de Gap et Mrs. les Curés de la paroisse de Tallard.

A 13 heures, un repas fraternel réunira les Pélerins dans la salle de la Mairie de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des inscrits, seront mis à la disposition des personnes qui ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au dîner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

DEUX SOIREES EXCEPTIONNELLES

avec

MARTEN YORGANTZ

Vendredi 18 Septembre
Restaurant SEVAN
1, boulevard Carnot, Alfortville
tél. 43. 76. 32. 19

Samedi 19 Septembre
Restaurant CAUCASE
99 bis, avenue de Verdun,
Issy-les-Moulineaux
tél. 46. 38. 96. 30

IL EST PRUDENT DE RESERVER

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Աբիներու Միութեան 57–*րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ կիրակի, Մարտ* 6, *կէսօրէ վերջ* :

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՕ

Սէն – Մօրիս Տը Պէնոյի Հայկական վարժարանի դասընթացքները սկսան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, *վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները* :

Կը խնդրուի չբջանիս Ծնողներէն, ամսապարեզ արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները :

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ չբջանի Հայկ· Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 23–*ին* : *Դասանդուխները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը* 9 – 12 *եւ* 14 – 16 :

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները :

119, rue Hoche, Colombes

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաէեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, *ժամը* 14–*ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Շաբաթ ժամը* 10–*էն* 12, *Շաբաթ, ժամը* 14–*էն* 16, *Կապոյտ Խաչի Տան մէջ* :

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ · – 43 – 83 – 87 – 68

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՑ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ՝ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 *տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ* · 16–*ին, Շաբաթի օրը* :

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 *տարեկանէն սկսեալ* :

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ · –

1·– *Հայոց լեզու* ·
2·– *Հայոց պատմութիւն* ·
3·– *Կրօնք* ·
4·– *Հայկական երաժշտութիւն* ·
5·– *Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Ելմազեանի* – :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյ Մշակութային Տան մէջ, սկսեալ Շաբաթի, ժամը՝ 10 – 12, *եւ* 14 – 17–*ի միջեւ* :

Օթօբարի պատարակութիւն և կէսօրեան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են :

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ· Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–*էն մինչեւ* 17 :

Հասցէ · –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av.. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

***

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Պանէէօ – Քաշանի Հայկական միօրեայ վարժարանի վարչութիւնը ուրախ է յայտնելու թէ այս տարի եւս իր դասաւանդութիւնները կը վերսկսին : *Փոքրիկներուն եւ պատանիներուն յատկացուած դասընթացքները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր* 16–*էն սկսեալ, Պանէէօ՝*

41, rue Albert Petit «Maurice Thorez»

վարժարանին մէջ, Շաբաթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9–*էն* 12, *կէսօրէ հաք ժամը* 2–*էն* 4 :

1986 – 87 *տարեշրջանին սկսած պիշերային դասընթացքները տեղի կ'ունենան այս տարեշրջանին, նաեւ վերոյիշեալ վայրին մէջ* :

Նկատի առնուած են մասնաւորապէս պաքալօրէայի հայերէնի քննութեան մասնակցիլ փափաքող աշակերտները :

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել · – 46 – 65 – 86 – 42

***

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–*ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր* 19, *Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը* 14–*ին, Մշակոյթի Տունը* :

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրուի բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը :

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Նոր Տարւոյ Բացման Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20,
4, *Կոմիտաս փողոց, Ալֆորվիլ*

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԷՖ ՓՐԱՆՉԵՍՔԻ–ի
Եպիսկոպոս – Եպարքոս Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9·45–*ին* :
Բացում՝ ժամը 12–*ին* :

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ· Բ· Ը· ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 *տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր* 16, *Շաբաթի, կէսօրէ վերջ, ժամը* 14 – 17 :

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, *Հ· Բ· Ը· Միութեան կեդրոնը, 33 Fուր Փիէր Փիւժէ – Պր· Ա· Ղուպիկեանին* :

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 *եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Սահակեանին ընակարանը* :

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, *մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, Հայկական եւ ժաժշտութիւն եւ Հայկական պար* :

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 *պաքալորէայի պատրաստուող ուսանող – ներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ Հայկական երաժշտութիւն* :

***

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

Աբշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, *ժամը* 15–*էն սկսեալ* :

Գործունէութիւն · – *Հայերէն լեզու,* – *պար,* – *երգ,* – *կակուղ թաթիկներ* (3–*էն* 6 *տարեկան*), – *նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը* 15–*էն* 18, *Հայ Մշակոյթի Տուն* :

17 Բիւ Պլէօ, 75009, *Փարիզ*
Տեղեկութիւններ · – 48 – 54 – 19 – 46 (*իրիկուն*) *եւ* 48 – 71 – 22 – 77

***

CHAVILLE
PROGRAMME ET HORAIRES
DES COURS HEBDOMADAIRES
D'ARMENIEN
dispensés les «MERCREDIS»
année scolaire 1987/1988

le matin :
Lycée Privé Saint-Thomas de Villeneuve
1 646 avenue Roger Salengro
92370 CHAVILLE

CATHECHISME : Père SOMOUDJIAN
de 9 h 00 à 9 h 30
METHODE AUDIO-VISUELLE
de Madame Hilda PANOSSIAN
de 9 h 30 à 12 h 00
NIVEAU MOYEN: M. ATAMIAN Mesrop
de 9 h 30 à 12 h 00
COURS DE CHANTS:
Madame DEDEYAN Astrid
de 12 h 00 à 12 h 45

l'après-midi :
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

NIVEAU HAUT : Monsieur A. M.
de 14 h 00 à 15 h 30
PREPARATION «BAC» ET NOUVEAUX
INSCRITS : Monsieur A. M.
de 15 h 30 à 16 h 30

Շաբաթի Բ· Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանը 1987 – 1988 *տարեշրջանի վերամուտը՝ Յոկտեմբեր* 16 :

ՀԱՅՐԱՆԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅՐԱՆԻ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
16
MERCREDI
16 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.574

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.574

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ընտրութիւնները բաւական դժուար ըլլան հաւանաբար, քանի որ ամէն ընդդիմութիւն ալ միացեալ ճակատ չի կազմեր եւ իշխանութիւնը անդամ մը եւս մեծած է ինչպիսի միութեան առաջարկները: Իշխանութիւնը, այլեւս դլուխն է ժողովրդավար ճամբ կուսակցութեան: Այնպէս, որ մնան դէմ դիմաց՝ Էօզալ եւ Տէմիրէլ, որ հանրաքուէին չնորհիւ ձիննօրուքի տեղը առաւ Արդար Ուղի կուսակցութեան դլուխը: Տէմիրէլի դէրքն ալ այնքան հանգստաւէտ չի թուիր, քանի որ կեդրոնական Անատոլու, օրինակ, ուր աջ քաւ կը տրուի ընդհանրապէս, Էօզալի «ոչ»ը յաղթած է: Այդ իսկ պատճառաւ, այն տպաւորութիւնը կայ, որ առանդամն աջը նախարարապետը կը նախընտրի որպէս՝ «արդիական պահպանողական» մը, նախկին վարչապետէն: Էօզալ վարկ ալ չահած է չնորհիւ իր տնտեսական քաղաքականութեան, որ պէտք չէ կէս – ճամբան մնայ:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՅ անկախապաշտները նոյնքան վճռական կը թուին: Զլացաւ ոչ մէկ նոր կառոյցի մասին լսել կ'ուզէ: Իրեն համար գաղթաժիրական կառավարութեան մը էմս բաթեարա որոչումները ճախողութեան դատապարտուած են:

ԹՈՒՆՈՒԶի մէջ, դատախազը մահապատիժ պահանջեց 90 ծայրայեղ մահմետականներուն դէմ, որոնք ամբաստանուած են Պետութեան դէմ ոճրափորձեր ծրագրած ըլլալու համար:

ՊԻՋՈՒԻթի մէջ, Աչ – Շիրաք–ի տնօրէնը՝ Հասան Սապրա վիրաւորուած է երեք զինուածներէ, զորս երիտասարդ մը պարպած է իր կառքին վրայ: Շիի մահմետական լրագրողը գլուխէն, վիզէն եւ կուծքէն վիրաւորուած է: կեանքը վտանգուած չէ, բայց հաւանաբար կոյր պիտի մնայ: Ինք է որ անցեալ Հոկտեմբերին յայտնած էր, թէ Ամերիկա զէնք կը ծախէ Իրանի եւ հոնկէ ծագած էր Իրանկէյթի գայթակղութիւնը:

ՇԻՒԱՔ Սթրազպուրկ գնաց եւ եւրոպական Խորհրդարանին մէջ ճառ մը խօսեցաւ, չեչտելով թէ «Սթրազպուրկ բանակցելի չէ», այսինքն՝ հարց չի կրնար ըլլալ Եւրոպայի մայրաքաղաքը փոխելու (Պրիւքսէլի կամ Լիւքսանպուրկի խօսք կար):

ՓԱՐԻԶի կեդրոնը ծանր դէպք մը համեմատաբար լաւ վերջացաւ, Երկուշաբթի օր: Պուլվար Սէն – Տընի դռնուղղ Քրեմլ – Լիոնէ–ի մէկ դրամատունը կը մտնէ ոճրագործ մը, որ իր վերջոյ երկու պատանդ կինն կը պահէ իր զէնքին սպառնալիքին տակ, մինչ միւս ներկաները կը յաջողին խոյս տալ: 5 – 6 ժամ եւաք, այս կիներուն քաջութեանն չնորհիւ, ոստիկանութիւնը կրնայ մտնել, մինչ իրենք կը փախչին եւ ալժերացի յարձակողն ալ կը վիրաւորուէր:

ՊԱՊ Ֆէնիքսի մէջ (Առիզոնա) կոչ ըրաւ կաթողիկէներուն, որ երեսի վրայ չգնեն սխտախտաւորները:

Հինգ ՀԱՐԻԻՐ ՅՈՑՆ դիւանագէտ դործադուլի դիմած են, հինգ օրուան համար, աշխատավարձի յաւելում պահանջելով: Շարժումին մաս կը կազմեն թէ նեռը պտնուղները եւ թէ արտասահմանի դեսպանատունները:

ԼՐ ՓԷՆ, հաւանաբար, ուշադրութիւն դրաւելու եւ իր վրայ խօսեցը – նելու համար է, որ առեն — առեն արտառոց բան մը կ'ըսէ: Եւ բոլորն ալ ծուզակը կ'իյնան, քանի որ Երկուշաբթիէն ի վեր մեռիանները կը զբաղին ազգ· ճակատի պարագլուխի արտասանած մէկ նախադասութիւնով: ԷՒ – Թի – Էվ – Լը ՄՈՆՏ–ի յայտագրին առեն էր, որ պատասխանելով ձայնասփիւռի կայանին խմբագրապետին հարցումին Ֆօռիսոնի աւեսակտին մասին, Լը Փէն կ'ըսէր· – Շատ տարուած եմ Բ· աշխարհամարտի պատմութիւնով: Ինքզինքիս հարցեր կուտամ: Չեմ ըսեր որ կապի սենեակները դոյութիւն չեն ունեցած: Ես չեմ ուսած: Հարցն ալ, յատկապէս, չեմ ուսումնա – սիրած: Բայց կը խորհիմ որ Բ· աշխարհամարտի պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնն է»: Այս ընդգծուած մասն է որ 48 ժամ է բոլորը կը զբաղեցնէ, արդար վրդովում մը արտայայտելու համար: Այդ չէ՞ր, արդեօք, Լը Փէնի ուզածը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Վալանսի Հայ Մարզականը, իր հինդերորդ մրցման ընթացքին, յաղթած է, Շաբաթ օր, իր համակիրներուն առջեւ, Բանկի արհեստավարժ ակումբին պահեստին 1 – 0–ով: Շուրջ 800 հանդիսատեսներ ներկայ եղած են այս խաղին՝ որուն արդիւնքը որոշուած էր արդէն 40–րդ վայրկեանին: Անկեց յետոյ ալ, Վալանս արբասեռած է դաշտին, բայց չէ յաջողած իր առաւելութիւնը կոյի վերածել:

Այս չաբթուան վերջը, Հայ Մարզականը կը խաղայ Թուլոնի մէջ՝ ուր կրնայ դոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել:

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի այս ախոյեանութեան մէջ, Վալանս կը գրաւէ դասաւորումին 7–րդ տեղը իր խմբակին մէջ: Այս ախոյեանութեան կը մասնակցին 96 ակումբներ՝ բաշխուած 6 խմբակներու միջեւ:

***

Ռոն – Ալպ լիկի մէջ, չորրորդային առաջնութեան ակիդքն էր կիրակի, Սեպտեմբեր 13–ին: Բարձրադոյն դասակարդին մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին, իր դաշտին վրայ, գոհացած է հաւասար արդիւնքով մը՝ 1 — 1, Ֆէյդէնի դէմ: Կը յուսացուէր աւելի արդիւնաւէտ խաղարկութիւն մը:

Հաւասար արդիւնք նաեւ՝ 1 – 1, Վալանսի պահեստին՝ որ կը խաղար Վիլֆըրանչի մէջ: Ծանօթ է որ Վալանս վերելք ունեցաւ անցեալ մրցաշրջանին եւ կը պայքարի ներկայիս չորրորդային պատուոյ դասակարգին մէջ, ուրեմն Հ· Մ· Ը· Մ·ի դասակարգէն աստիճան մը միայն վար:

Սեպտեմբեր 20–ին, Կիրակի, Լիոն – Տէսին կը խաղայ Վալսի մէջ՝ ուր, անկասկած, չատ դժուար պիտի ըլլայ լաւ արդիւնք մը ձեռք ձգել: Վաղս սկսած է մրցաշրջանը փառաւոր յաղթանակով մը Մուլհէյզի մէջ: Իսկ Վալանսի պահեստին կ'ընդունի Փիէրլաթի խումբը՝ որուն կրբնայ յաղթել:

Վ· Մ·

ԼԻԲԱՆԱՆ

«ԼԱԻԱՏԵՍ ԿԸ ՄՆԱՆՔ» Կ'ԸՍԷ ՀԱՑ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Իր ընտրութեան 5–րդ տարեդարձին առթիւ, Հայ Կաթողիկէ Կաթողիկոս Պատրիարքը՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԹ· պատարագած եւ քարոզած է, Կիրակի օր, Զալքայի Ս· Խաչ Եկեղեցին: Իր քարոզին մէջ, Կաթողիկոս – Պատրիարքը ըսած է ի մէջ այլոց· – «Այսօր, մեր կեանքին ամէնէն դժուար եւ փափուկ հանգրուանը կ'ապրինք: Լաւատես կը մնանք սակայն, եւ մեր լաւատեսութիւնը հիմնուած է մեր հաւատքին մէջ հրամայականներու հանդէպ, որոնք պարտադրաբար պէտք է դերազանցեն անհատական չահերը: Կոչ կ'ընենք քաղաքական եւ կրօնական բոլոր պարագլուխներուն, ինչպէս նաեւ արտօտական, եւմտական ընկերաժողովական եւ մշակութային պատասխանատուներուն որ քաղաքական վէճերէն վեր ելլեն: Պատասխանատու ենք Լիբանանի մանուկներուն, որոնք պէտք չէ խաչուին դաւադրութեան խաչին վրայ»: Ու Յովհաննէս – Պետրոս ԺԹ· եզրակացուցած է· – «Հաւատացեալ ժողովուրդ մըն ենք եւ հաւատացեալը չի վախնար»:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14ի Օռիան – ԼԸ – ժուռն արձագանգելով այս պատարագին, երկու նկարներ ալ կը հրատարակէր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱԲԹՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8 – 11)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՆ
ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԸ ՍԿՍԱԾ Է
«ԱՆՈՑՇ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՈՎ

Երեւանի Ալ· Սպենդիարեան օփերան 54–րդ իր թատերաշրջանը սկսած է «Անոյշ» օփերայի ներկայացումով, որով նշուած է Արմէն Տիգրանեանի ծանօթ օփերայի առաջին բեմադրութեան 75–ամեակը: «Անոյշ»ը այն գործերէն է, որ իր մնայուն տեղը ունի մեր խաղացանկին մէջ, ըսած է թատրոնին դլխաւոր բեմադրիչը՝ Տիգրան Լեւոնեան, աւելցնելով· – «Մենք սրբութեամբ կը պահպանենք այս ներկայացումը, զոր բեմադրած է Վարդան Աճէմեան: Այս դասական գործը արեւտահ լաւ դալրոց մը եղած է դերասանական չատ մը սերունդներու համար: «Անոյշ»ի դերը համարուած է մեր ծանօթ չատ մը երգչուհիներու լաւագոյն մեկնարանութիւնը: Ցիշենք մեր օփերայի ծանօթ Անոյշները՝ Հայկանոյշ Դանիէլեան, Գոհար Գասպարեան, Երենա Վարդանեան, Արմինէ Թիւթիւնճեան, Լիլիթա Ուզունեան: Մեր թատրոնի ներկայ կազմին մէջ կան նաեւ խումբ մը երիտասարդ չնորհալի Անոյշներ՝ Ռեբեկա Օզահեան, Լմմա Պապիկեան, Արաքս Մանասեան»: Թատրոնը ներկայիս կ'աշխատի երկու նոր գործերու վրայ: Արդէն այս խաղաշրջանին իսկ բեմ կը բարձրանայ Էդդար Յովհաննիսեանի «Էրզրում» օփերան (ըստ Ա· Պուշկինի «Ճանապարհորդութիւն դէպի Արզրում» գործին): Ասկէ զատ կը ներկայացուի նաեւ Տիգրան Չուխաճեանի «Լէպլէպիճի»ն, որուն բեմադրութիւնը կ'իրագործուի երիտասարդ երգիչներու ուժերով:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՉԻ

«ԱԶԳԸ» ԻՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

Վերջերս կը մտածէի հանգուցեալ «Ռատիօ – Ազգ»ի վրայով, երբ պատահմամբ ձեռս անցաւ մեր պատմիչներէն Ղ· Փարպեցիի «Հայոց Պատմութիւնը»: Առաջ դրուագներէն մին ապշեցուցիչ այժմէականութեամբ մը սկսաւ հնչել ականջիս, Փարիզի աղմուկին եւ ազգային, խելօք, մեր տուն – մնայ լռութեան մէջ: Պատմեմ:

Հասած է վերջը Արշակունեաց հարըստութեան, յանձին Արտաշէս երիտասարդ թագաւորին: Հայ նախարարները, որ այսօրուան գլխարկաւոր կամ դրամատրնայիին մեր խելացիներուն աղբարիկներըը կրնան ըլլալ, դժգոհ են: Կ'ուզեն ժամ առաջ ձերբազատիլ հայ թագաւորէն: Կ'երթան Սահակ Կաթողիկոսին: Հայրապետը կը ճգնի տարհամոզելու այս ազգադաւ նախարարները, բայց ի զուր: Մարդիկը իմբիագլուխ կը դիմեն Պարսից Վռամ թագաւորին, խնդրելով որ վերցնէ Հայոց թագաւորութիւնը եւ օտար կառավարիչ մը նշանակէ: Փարպեցի կ'ըսէ, որ Վռամ «յոյժ» ուրախացաւ զայս լսելով, ջնջեց Հայուն իշխանութիւնը եւ օտար մարզպանի մը յանձնեց Հայաստանը:

Բայց ի՞նչ կապ «Ռատիօ – Ազգ»ին խափանումին հետ, պիտի ըսուի: Ոչ մէկ կապ, անկասկած, ոչ մէկ: Դէպքը պատահմամբ յիշեցի: Պարզապէս ինծի կը թուի, որ նախարարները այսօր միայն առուն փոխեր են, դիմակ, սեմ կամ գըրպան փոխեր են: Պաշտօնը մնացեր է: Ես ալ կը կարծէի, որ նախարարները մահկանացու կ'ըլլան: Ի՜նչ կոպիտ սխալ: Անոնք մեր մէջ են, մեր շուրջ, մեր հետ, միշտ: Կը բաւէ ականջները բանալ եւ լսել···

ԳՐԻԳՈՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓՈՒԹՊՈԼԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ՆԵՖԹՉԻ»Ի

4 — 1

Խորհ· Միութեան Փութպոլի դաշնակցութեան բաժակի խաղերը սկսած են: Առաջին հանդիպումը «Արարատ» ունեցած է Պաքուի «Նեֆթչի»ի հետ: Խաղը տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեանի դաշտին վրայ 25–րդ վայրկեանին հիւրերը նշանակած են կոլ մը, օգտուելով Մարզարեանի՝ պրոհի մը ժամանակ սահելով վար իյնալէն: Վեց վայրկեան ետք Այվազեան 35 մեթր հեռաւորութենէն զօրաւոր հարուածով մը նշանակած է պատասխան կոլը: Մէկ վայրկեան ետք Քոչարեան դաշտին եզերքէն փոխանցում մը կատարած է Վրանեանի, որ գլուխի զեղեցիկ հարուածով մը հաշիւը զարձուցած է 2 – 1, յօդուտ «Արարատ»ի: Առաջին կիսախաղի աւարտին չորս վայրկեան մնացած Մարկոսեան նշանակած է իր խումբի հաշուոյն երրորդ կոլը: Երկրորդ կիսախաղին, կողմերը աւելի զանդաղ խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են, այնուամենայնիւ, 63–րդ վայրկեանին Երեւանցիները հասած են նոր յաջողութեան: «Նեֆթչի»ի բերդին առջեւ վար ձգած են Քոչարեանը: Նշանակուած է փենալթի մը զոր կոլի վերածած է Խաչատրեան: Այսպէսով, «Արարատ» 4 — 1 արդիւնքով տարած է իր առաջին յաղթանակը՝ դաշնակցութեան բաժակի մրցաշարքին:

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Բ.

Պիրմանիոյ գահակալները Մինտոնի (1853 – 1878) եւ անոր որդի Թիպոյի (1878 – 1885) իշխանութեան շրջանին արտակարգ բարդ էր երկրի արտաքին քաղաքական կացութիւնը: Անգլիական գաղութատարները, որոնք անգլեսպիրմանական առաջին (1824 – 1826) եւ երկրորդ (1852) պատերազմներու ընթացքին զաւթած էին Պիրմանիոյ ծովափնեայ շրջաններու մեծ մասը, կը պատրաստուէին իրականացնել անոր ամբողջական գաղութացումը:

1860-ական թուականներուն Պիրմանիա նոր զիջումներու դիմեց եւ Անգլիացիներու հետ կնքեց կարգ մը նոր, ստրկացուցիչ պայմանագրեր: Սակայն կարճ ժամանակ առք Մինտոն եւ իր արքունիքը վերջնապէս համոզուեցան, որ միայն զիջումներով ոչինչի կը հասնին եւ սկսան անգլիական յարձակողականութեան դէմ զօրաւոր դաշնակից փնտռել: Այդ նպատակով Եւրոպա ղրկուած պիրմանական դեսպանութիւններէն ոչ մէկը յաջողեցաւ:

Անգլիացի ուսումնասիրող Հարվէյ նկատած է, որ այդ դեսպանութիւններու նախաձեռնողները, երբեմն նաեւ դեկավարները, Պիրմանիա ապրող Եւրոպացիները կ'ըլլային, կամ ալ՝ եւրոպական եւ արեւելեան քանի մը լեզուներու տիրապետող, այդ երկիրներուն քաջածանօթ Հայերը:

1874–ի սկիզբները Մինտոն առանձին դեսպանութիւն ղրկեց նաեւ Պարսկաստան՝ երկրի ծանօթ դիւանագէտներ Սայեցոճի Մինխլա Զժոտին եւ Սվէօ Շոյետաու Թիրին Նորատայի դեկավարութեամբ: Ինչպէս Պարսկաստանի Արտաքին նախարար Միրզա Հիւսէյին Խանի հետ բանակցութիւններ վարելու ընթացքին, այնպէս ալ Նասր էտ – Տին Շահի ընդունելութեան ժամանակ Պիրմանիոյ դեսպանները քանի մը անգամ խնդրած են, որ պարսկական կառավարութիւնը միջնորդի դեր խաղայ ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու մարզին մէջ:

Պիրմանական պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ Թեհրանի ռուս դեսպան Ա. Ֆ. Պեկէրի հետ: Այդ հանդիպման վերաբերեալ զեկուցագրին մէջ դեսպանը յայտնած է, թէ Պիրմանացիները «ամէն կերպ կ'ուզեն պաշտպանութիւն խնդրել Նորին մեծութիւն կայսրէն՝ անգլիական ներխուժումներու դէմ»:

Հոս մեզի համար կարեւորը այն է, որ երբ պիրմանական պատուիրակութիւնը Պարսկաստան գացած է, անոր ուղեկցած եւ թարգմանի դեր կատարած են Պիրմանիա ապրող նոր Ջուղայեցի Հայերը: Պիրմանական պատուիրակութեան նկատմամբ Պարսկաստանի մէջ Հայերու կողմէ ցուցաբերուած ջերմ ընդունելութեան եւ աջակցութեան մասին կը խօսի Թեհրանի ռուս դեսպանը: Հատուկ քաղելով պիրմանական աղբիւրներէ նոյնը կը հաստատէ նաեւ Պիրմանիոյ պատմութեան հնդիկ ուսումնասիրող Ա. Պաներճի:

Առաջին թուղթակ տեղեկութիւնները Պիրմանիոյ մասին Ռուսիա հասած են ռուս ճանապարհորդ Աֆանասի Նիկիտինի միջոցով, որ տունդարձի ճամբուն վրայ անցած է Հարաւային Պիրմանիայէն, սակայն անոր ուղեգրութիւնը հրատարակուած է միայն 1853–ին: Ինչպէս կը գրեն հարցին մասնագէտները, մինչեւ անգլեսպիրմանական առաջին պատերազմը Ռուսիոյ մէջ տակաւին ամբողջական պատկերացում չունէին Պիրմանիոյ մասին: Միայն դարու կէսերէն եռք մասնակի հետաքրքրութիւն յառաջացաւ Պիրմանիոյ նկատմամբ: Պիրմանիոյ վերաբերեալ լուրերը Ռուսիա կը հասնէին եւրոպական թերթերու միջոցով: Ինչ կը վերաբերի Պիրմանիոյ մէջ Ռուսիոյ մասին իմացութեան, ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններուն անդրադարձած հեղինակները գրեթէ միաբերան կը գտնեն, որ Ռուսիոյ եւ ռուս ժողովուրդի մասին առաջին տեղեկութիւնները Պիրմանիա հասցուցած են տեղւոյն Հայերը, հին ժամանակներէն սկսեալ:

Թէ ո՛ր ժամանակէն սկսած են պիրմանական կառավարութեան՝ Ռուսիոյ հետ յարաբերութիւններ հաստատելու փորձերը, դժուար է ըսել, թէեւ ծանօթ է, որ կաթողիկէ եպիսկոպոս Փ. Ասպոնա (որ 1846–ին հաստատուած էր Պիրմանիա եւ քալ տեղեակ էր երկրին մէջ տեղի ունեցող դէպքերուն) 1855–ին Փեկուի կատարի Արթուր Ֆէյերի յայտնած է, թէ այդ տարին մէջ Պիրմանիա ապրող Հայերը քանի մը անգամ առաջարկած են իրենց ծառայութիւնները:

Ասկեղծ ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններու սկզբնաւորման պատմութեան առանձին ուսումնասիրութիւն նուիրած Օ. Ֆ. Սոլովեով նոյնպէս կը նշէ, որ «առաջին տեղեկութիւնները Ռուսիոյ մասին Պիրմանիա հասած են Հնդկահայերու միջոցով, որոնք ԺԶ. դարուն սկսած էին հաստատուիլ Պիրմանիա»: Ըսածը աւելի հաւաստի դարձնելու համար Սոլովեով իր ուսումնասիրութեան մէջ բերած է Ճ. Հարվէյի վկայութիւնը այն մասին, որ «ԺԵ. դարու սկիզբէն Ռանկուն կային հաստատուած Հայեր, որոնք 1612–ին կառուցած էին իրենց եկեղեցին: Հայերը համակերպած էին տեղական պայմաններուն, անոնցմէ շատեր հրաւիրուած էին կառավարութեան մէջ պատասխանատու պաշտօններու»: «Պիրմանական կառավարութեան մէջ պաշտօնավարող այս Հայերն էին, – կ'ենթադրէ ուսումնասիրողը, – որ պիրմանական կառավարութեան կ'առաջարկէին իրենց ծառայութիւնները՝ ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու գործին մէջ»:

Ռուսիոյ եւ Ռուսերու մասին առաջին լուրերը Պիրմանիա հասցնելու, ինչպէս նաեւ Հայերու կողմէ ռուս – պիրմանական դաշինք ստեղծելու ձգտումին մասին կը խօսին նաեւ խորհրդային ուսումնասիրողներ Ի. Վ. Մոժէյկօ եւ Ա. Ն. Ուզեանով: Անդրադառնալով Ռուսիոյ հետ մերձենալու Պիրմանիոյ կառավարութեան ձգտումին, անոնք կը գրեն. – «Մանտալայի ազդեցիկ հայկական համայնքը, որ վճռական դեր կը խաղար Պիրմանիոյ առեւտուրի մէջ, նոյնպէս կ'աշխատէր յանուն Ռուսիոյ հետ դաշինքի»:

Մեզ հետաքրքրող հարցին անդրադարձած են նաեւ Լ. Խ. Տէր – Մկրտչեան, Լ. Կ. Մկրտչեան եւ Ն. Ա. Ժալֆին:

Հետաքրքրական է, որ Պիրմանիոյ մէջ Հայերու կողմէ հականգլիական տրամադրութիւններ տարածելը եւ Ռուսիոյ օգնութեամբ Հնդկաստանը եւ Պիրմանիան ազատագրելու ձգտումը նկատած են նաեւ Անգլիացիները եւ միւս Եւրոպացիները:

Պաշտօնական այցելութեամբ ԺԹ. դարու 50 – 70-ական թուականներուն Ռանկուն, Մանտալա եւ Պիրմանիոյ միւս քաղաքներուն մէջ գտնուող անգլիացի դեկավարները Մատրաս եւ Կալկաթա ղրկած իրենց զեկուցագրերուն մէջ քանի մը անգամ յայտնած են Հայերու հականգլիական չեչտուած տրամադրութիւններու մասին, նոյն առեն նշած՝ որ անոնք լուրեր կը տարածեն, թէ «հաստատ գիտեն որ շատ չհւտով ռուսական բանակները պիտի ներխուժեն Հիւսիսային Հնդկաստան եւ Պիրմանիան պիտի ազատագրեն Անգլիացիներէն»:

Այդ լուրերը զօրացան Արիմի պատերազմի տարիներուն (1853 – 1856):

1854 Ապրիլ 30–ին Թ. Սփիրս, Ա. Ֆասպէրի Կալկաթա ղրկած նամակի մը մէջ յայտնելով պիրմանական արքունիքի մէջ գոյութիւն ունեցող հականգլիական տրամադրութիւններու մասին, կը նշէ, որ Արիմի պատերազմին մէջ Անգլիացիներու պարտութեան լուրերը Պիրմանիոյ մէջ կը տարածեն Անգլիացիներու թշնամի Հայերը:

ԺԹ. դարու 70-ական թուականներուն Պիրմանիա գտնուող ռուս ճամբորդներ Պ. Է. Պաշինօ եւ Ի. Պ. Մինայեւ հաս կը վկայեն, որ Պիրմանիոյ մէջ Ռուսիոյ նկատմամբ համակրանք կայ: Մինայեւ իր յուշերուն մէջ կը գրէ, թէ ինք ականատես եղած է, թէ ինչպէս ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու միջնորդութեան խնդրանքով Մինտոն թագաւորական կնիքով նամակ յանձնած է Պիրմանիա ժամանած «Հայ լուսաւորչական եկեղեցւոյ արքեպիսկոպոս Գրիգորի՝ Հայոց Կաթողիկոսին յանձնելու համար»: Պիրմանիոյ Արտաքին նախարար Մինճի Մինտոյի՝ 1876–ին Ռուսիոյ բարձրաստիճան պաշտօնատար Ա. Մ. Գորչակովի ղրկած նամակի մը մէջ ան կը յայտնէ, որ իր թագաւորը միշտ փափաքած է բարեկամական կապեր հաստատել Ռուսիոյ հետ: «Պիրմանիոյ թագաւորը իր այս միտքը յայտնած է նաեւ Պիրմանիա հասած ռուս երկու քաղաքացիներու: Վերջապէս, – կը գրէ ան, – ընթացիկ տարուան Մարտ ամսուն Մանտալա ժամանեց Նորին սրբութիւն Հայոց Արքեպիսկոպոս Մանասէեանօր Գրիգորիոս, Նորին սրբութիւն Հայոց պատրիարքի նամակները: Անոր նոյնպէս յայտ տրուեցան մեծ պատիւներ: Ես անոր յանձնած եմ իմ անձնական նամակը Ռուսիոյ սրբազան պատրիարքին յանձնելու համար, որուն մէջ ես կրկնած եմ իմ այն բարի ցանկութիւնները, զոր արտայայտած եմ իմ նախկին նամակներուն մէջ»:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

«ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

ԳԻՐՔԻՆ Ա. ՀԱՏՈՐԸ

Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակչականը «Ուսանողի Գրադարան» մատենաշարով լոյս ընծայեց «Հայոց լեզուի պատմութիւն» դիրքին առաջին հատորը, որ կը պարունակէ հին ու միջնադարեան ղրականութենէն այնպիսի հատուածներ, որոնք կը ցոլացնեն Ե. – ԺԸ. դարերու հայերէնի լեզուի պատմական զարգացման ընթացքը, ուղղութիւնները եւ ոճային յատկանիշները: Աշխատութիւնը պիտի բազկանայ երկու հատորներէ եւ իրրեւ ընթերցանութեան նիւթ պիտի ծառայէ հայերէն լեզուի պատմութեան գործնական դասընթացներու համար: Երկրորդ հատորին մէջ տեղ կը գտնեն բարբառային բնագիրներ, ինչպէս նաեւ արեւելահայ եւ արեւմտահայ գրական լեզուի նմոյշներ:

Բացի խիստ գործնական նշանակութենէ այս հատորը ունի նաեւ ընդհանրապէս տեսական ու մշակութային կարեւոր արժէք, քանի որ հոն հաւաքուած են Ե. ԺԸ. դարերու գրականութեան տարբեր երկեր ու հատուածներ: Այդ բնագիրները բաշխուած են երեք բաժիններու մէջ եւ դասաւորուած ժամանակագրական կարգով: Ընտրութիւնը կատարուած է այն սկզբունքով, որ իւրաքանչիւր դարէն ներկայացուած ըլլայ առնուազն երեքէն չորս բնագիր: Ընտրուած են այնպիսի հեղինակներու գիրքեր, որոնք իրենց բովանդակութեամբ ու նշանակութեամբ պատշաճ տեղ ու կշիռ ունին ղրականութեան մէջ: Սակայն հարկ ըզգացուած է բաժինները լրացնել ու հարստացնել նուազ ծանօթ հեղինակներու գրուածքներով, ինչպէս նաեւ գրիչներու յիշատակարաններով եւ այլ նիւթերով:

Հատորը կազմողը՝ Պաւել Ներսիսեան, դասական գրաբարով գրուած հատուածներու մեծ մասը քաղած է Թ. Թոռնեանի կազմած «Հատընտիր ընթերցուածք ի մատենագրութենից նախնեաց» գիրքէն: Անոնք առաւելաբար գրուած են տարբեր դիւտէն մինչեւ Ե.դարու 60–ական թուականներու ժամանակաշրջանը:

Միջին հայերէնով բնագիրները տեղուած են երկրորդ բաժնին մէջ՝ գրաբար բնագիրներու հետ խառն եւ անոր պատճառը ըստ կազմողի՝ հետեւեալն է: Ժ.– ԺԱ. դարէն սկսեալ, երբ միջին հայերէնը իր իրաւունքը կը հաստատէ գրական լեզուի մէջ, բնականաբար կը սկսի զուգահեռաբար ընթանալ գրաբարին հետ: Նշելի է նաեւ այն հանգամանքը, որ միջին հայերէնը այդ շրջանէն սկսեալ աւելի չատ ընդունուած եղած է գործածել բանաստեղծութիւններու եւ տոպրակներու համար, իսկ գրաբարով գրուած են առաւելաբար պատմագրական, դաւանաբանական, մեկնողական, խմաստասիրական եւ այլ բնոյթի մատեաններ: Յատկանշական է, որ նոյն հեղինակի մը երեւնայն աշխատութեան մէջ հանդիպ կուգան թէ՛ գրաբարը եւ թէ միջին հայերէնը: Կամ նոյն հեղինակը տարբեր երկեր գրած է մերթ գրաբարով, մերթ՝ միջին հայերէնով: Ու թէեւ միջին հայերէնը անցման շրջանի լեզու է, սակայն մեծ չափով ընդհանրութիւններ ունի գրաբարի հետ եւ ինք ալ զգալի չափով ազդած է գրաբարի վրայ: Այնպէս որ գրական այս երկու լեզուներու փոխներթափոխանցումները չատ բնական են եւ օրինաչափ:

Երրորդ բաժնին մէջ տեղ գտած են ԺԲ. – ԺԸ. դարերու հեղինակներու գործերէն հատուածներ: Անոնք առաւելաբար պատմիչներ են: Կարեւոր է, որ հոս կան նաեւ հատուածներ լատինագան հայերէնէ:

Այս հատորին մէջ ներկայացուած հատուածներով ուսանողները եւ առհասարակ մայրենի լեզուի պատմութեամբ զբաղողները ցայտուն կերպով կը տեսնեն այն պատկերը, զոր ունեցած է հայերէնը Ե. – ԺԸ. դարերու ընթացքին: Այդ հատուածները ցոյց կուտան Հայոց լեզուի պատմութեան համար բնորոշ լեզուական ու ոճային գլխաւոր ուղղութիւնները՝ դասական գրաբար, յետ – դասական գրաբար, յունաբան հայերէն, լատինագան հայերէն, միջին հայերէն, ժողովրդախօսակցական լեզուին մօտեցող, խրատական ու ճոռոմաբան ոճերու չատ ալ գեղուն

ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԱՅՍՕՐ ԱԼ ՄԱՐԴ ՉԵՂԱՆԻՔ...

– Նուպար Յովհաննէսեանի թարմ յիշատակին –

Նուպար Յովհաննէսեանի հետ «Յառաջ»ի առաջին ծանօթութիւնը վոթորկալից եղած էր: Խմբագրատունը, այդ տարիներուն, 13-րդ թաղամասն էր, Տէր – Յակոբեանի տպարանը: Պատերազմը հազիւ քանի մը տարիէ վերջացած էր: Պէտք է 1949 – 1950 թուականներուն ըլլար: Սովորական կէսօրէ վերջ մըն էր եւ սովորականին պէս Շաւարշ դուրս կախ, ձեռագիր կը սրբագրէր, երբ բարձրացող ձայներ իր ուշադրութիւնը գրաւեցին ու ելա հասկնալու համար թէ ի՞նչ կ'անցնի կը զգայի: Ես՝ դիպուածով, հոդ էի, ուսանողական շրջանին, աւելի «այցելու»ի հանգամանքով խմբագրատուն կ'երթայի:

Փոքր վէճ մը ծագած էր Նուպար Յովհաննէսեանի եւ մօրս միջեւ, որ վարչական գործերով կը զբաղէր: Մայրս անուշութեամբ կը փորձէր համոզել Նուպար Յովհաննէսեանը, որ ուզածը՝ կարելի չէր:

Ի՞նչ էր ուզածը: Լիոնի ուսանողական միութեան (ՅՈՎՀԱՆ) տպագարին առջեւ, նկար մը քաշուած էր ճարտարուեստի նախարարին հետ ու կ'ուզէր որ հրատարակուի «Յառաջ»ի առաջին էջին վրայ, քանի որ – կ'ըսէր· – «Ի՞նչ կ'ուզէք կը վճարեմ»: Ու մայրս կը փորձէր բացատրել, թէ դրամը Սեզամ չէ «Յառաջ»ի պարագային ու Շաւարշ նման բան չի հրատարակէր առաջին էջը: Սուրբերէն եռաբ՝ Աստուծոյ դիմելով, փորձեց հայրս համոզել, որ տեղեկանալէ եռաբ առաջարկին նոյնը կրկնեց, միշտ փորձելով համոզել, չվիտակցելով որ Նուպար Յովհաննէսեան ոչ միայն համոզուող մէկը չէ, այլեւ այնքան դիւրաբորբոք է, որ մտիկ իսկ չըներ բառածը: Զիջում մը ըրաւ ու առաջին էջէն անցաւ՝ երկրորդ, ապա՝ երրորդ, մինչ հայրս չորրորդէն զատ ուրիշ էջի վրայ չէր ընդուներ ոեւէ նման հատարակութիւն, զոր ծանուցում կը նկատէր: Զայնը աւելի բարձրացաւ, ու երբ հասկցաւ թէ Շաւարշ տեղի չի տար, պոռաց՝ «Դուք մարդ պիտի չըլլաք», ու դուռը քաշից գնաց· 48 ժամ եռաբ ալ, իր «Յառաջ»ը եռ եկաւ, վրան գրբուած՝ ռըֆիւզէ: Այդ թուականէն մինչեւ անցեալ տարի, երբ այլեւս չէր կրնար տունէն դուրս դալ բաժանորդ չդրուեցաւ ու թերթը գնեց ձառէի կրպակէն:

Դիպուածը, այնպէս ուղեց որ քանի մը ամիս եռաբ, Նուպար Յովհաննէսեան դէպի Մարսէյլ կառախումբին մէջ, երբ վագոն – լիէն կ'երթար դէպի ճաշարանը, անցնի 3-րդ կարգէն, ու հոն անկիւն մը նշմարէ Շաւարշը, որ բանախօսելու կ'երթար: Կ'ապշուի: Խորապէս կ'ապշուի: Ինք՝ վագոն – լի, Շաւարշը՝ Գ. կարգ: Կը մօտենայ, միասին ճաշարան կը տանի, կ'ուզէ մոռցնել տալ անցեալի միջադէպը (բնաւ դժուար չէր, քանի Շաւարշ երբեք ոխ կամ քէն չէ ունեցած) ու կ'ուզէ անպայմանի իր անկողին – տեղը փոխել Շաւարշին հետ, հոդ, չի յաջողիր անշուշտ, վագոն – լին պուրժուա բան մըն էր Շաւարշին համար եւ երբեք նման բաներէ չէր ախորժեր:

Անկէ եռաբ, սակայն, «Յառաջ» եւ Նուպար Յովհաննէսեան լաւ բարեկամներ եղան ու մնացին այդպէս մինչեւ վերջը, անխուսափելի «վոթորկալից» խօսակցութիւններով հանդերձ: Լայն սիրտ մը ունէր, երբեք չարամիտ չէր ու չէր հասկընար որ մարդիկ ազդուին իր ելոյթներէն:

Մոլեռանդօրէն Հայ, մինչ կ'ուզէր բան մը գտնել օգտակար ըլլալու նպատակաւ, հայերէնի ուսուցումը դիւրաւ մատչելի դարձնելու համար հայ մանուկներուն: Ու օրին մէկը, 1953ին պէտք է ըլլայ, որոշեց ամսաթերթ մը հրատարակել (Արաքս), հայերէն, գծագրուած պատմութիւններով: Եկաւ, խօսեցաւ Շաւարշին հետ, որ չատ լաւատես չէր դոնելիք տարածման մասին: Գծագրութեանց ընկերացող բառացրերը եւ թերթին խմբագրութիւնը սկիզբը կը վարէր Արծիւ Իլիւպէեան, ապա՝ Շաթէ Մինասեան – Տէր – Մելքոնեան: Հազիւ մէկ – երկու տարի տոկաց, նիւթական մեծ զոհողութիւններով ու յուսախաբ ափսոսեցաւ փակել:

Ծայրայեղ աշխատասէր, առոյգ, վազվզող մինչեւ յառաջացեալ տարիքը, հանգիստ չճանչցաւ ու երբ, օրին մէկը, զգաց տարիներու բեռը, չկրցաւ համակերպիլ: Խոլորիս պէս, կը խորհէր որ ծերութիւնը՝ ուրիշներուն համար է:

Վերջին շրջանին տունէն չէր կրնար դուրս ելլել, առանձին: Երբ կը գիտակցէր վիճակին, կը յուզուէր: Թերեւս, լաւագոյն էր որ չատ չերկարէր իր տառապանքը ու երթար միանալու իրմէ առաջ մեկնածներուն, որոնց մէջ այնքան ծանօթներ ունէր: Թերեւս նոյնիսկ հանդիպի Շաւարշին:

Եթէ այդպէս է, սիրելի Նուպար, ըսէ Շաւարշին, որ մինչեւ այսօր «Յառաջ» նոյն ճամբան բռնած է, միայն 4-րդ էջը ծանուցում կը հրատարակէ: Այսինքն՝ մինչեւ այսօր ալ՝ մարդ չենք եղած: Հանգանաբար՝ ուրախանայ:

Ա. Մ.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝ «ՄՇԱԿ»

Հակառակ ֆրանսահայ գաղութին մէջ իր ունեցած կարեւորութեանը, Ռոն-Ալփ շրջանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը, մէջն ըլլալով Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին, մինչեւ վերջերս չունէր պաշտօնաթերթ մը: Այս ամիսէն սկսեալ, այդ պակասը գոցուած է: Թերթը մկրտուած է՝ «Մշակ»: Հիմակուհիմա՝ եռամսեայ: Երկլեզու:

Ազգային Մխիթեան վարչութեան եւ հոգարարձութեան միասնական պատասխանատուութեան տակ լոյս տեսնող այս հրատարակութիւնը պիտի ջանայ իբրեւ հաղորդակից պահել շրջանին զանազան հայ համայնքները, տալով լուրեր իրարմէ, առանց մոռնալու մշակութային բաժին մը: Առաջին թիւը, 28 էջ, կը պարունակէ, ուրիշ դրութիւններու կարգին, քերթուածներ Զարենցէ, Պարոյր Սեւակէ:

Օգտակար եւ նոյնիսկ անհրաժեշտ հրատարակութիւն մը՝ որուն պատասխանատուները պիտի ջանան զայն բարելաւել եւ ճոխացնել, եթէ, մանաւանդ, համայնքը գօրավիգ կանգնի իրենց եւ քաջալերէ նուիրատուութիւններով:

***

ՀԱՑ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Իր նախորդ ձեռնարկներուն հանրութեան մօտ գտած լաւ ընդունելութենէն քաջալերուած, Լիոնի Հայ Տիկնանց Մխիթարեանը, Ազգային Մխիթեան ալմակցութեամբ, այս աշնան ալ կը կազմակերպէ հայ արուեստագէտներու ցուցահանդէսը, նկարչութիւն եւ քանդակ, (քրուազիէմ սալոն Լիոնէ տէ զ'արթիսթ Արմէնիէն): Թուական՝ Հոկտեմբեր 9-էն 19:

Ձեռնարկը քաղաքապետութեան կողմէ ծրագրուած «Արուեստի Հոկտեմբեր»ին ծիրին մէջն է եւ կը վայելէ շրջանի գլխաւոր պաշտօնական անձնաւորութիւն – ներու հովանաւորութիւնը:

Կազմակերպութեան գլուխը կը գտնուի ինչպէս անցեալին ալ, Տիկին Էմմա Յօնիկեան՝ որ, իր աշխատակիցներուն ակնկալութեամբ, այս անգամ ալ պիտի ջանայ ծանօթացնել այցելուներուն, քանի մը հիներու կողքին, մէկէ աւելի երիտասարդ եւ զարգանալու ատակ տաղանդներ:

***

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՅՕԴՈՒԱԾԱՇԱՐՔ ՄԸ

«Գարբրիէլ Պահատուրեանի առասպելական պատմութիւնը» ... Այդ էր խորագիրը Լիոնի ամենակարեւոր օրաթերթին «Լը Փրոկրէ»ի Օգոստոս 30 – 31-ի եւ Սեպտեմբեր 1-ի թիւերուն մէջ հրատարակուած յօդուածաշարքին՝ ուր եր-կարօրէն կը յիշուին Լիոնի հայ ծանօթ անձնաւորութեան կեանքին զանազան դրուագները, թէ՛ իր ծննդավայրին, թէ՛ աքսորի օրերուն, եւ թէ՛ Լիոնի մէջ՝ ուր հասած է 1928-ին: Անտեղեակ էր բնականաբար ֆրանսերէն լեզուին, անտեղեակ նոյնիսկ՝ հայերէնի: Այսօր, Հայու յամառութեամբ եւ ճարպիկութեամբ, տարիներու աշխատանքէն վերջ, իր հիմնած հաստատութիւնը, մեծցած, տարածուած, եղած է քաղաքին ամէնէն հետաքրքրաշարժ Սիւփէր – մարշէն:

«Գարբրիէլ Պահատուրեան գարձած է հայ համայնքին նահապետը» կը գրէ թերթը:

Գնահատելի, Հայերուն համար հաճելի ու Պր. Պահատուրեանին բացառիկ ապարելքին ալ արժանի յօդուածաշարք մը՝ որուն մէջ գրութեան հեղինակները զանց չեն առած, բնականաբար, յիշատակել ցեղասպանութիւնը եւ Թրքական վայրագութիւնները: Հեղինակներն են Ռընէ Ռաֆէն, թերթին մէկ խմբագիրը եւ Ռոզ – Մարի Մինասեան, Լիոնէն հայ օրիորդ մը:

Կը կարծենք որ լաւ կ'ըլլայ եթէ հայածնունդ երիտասարդներ՝ որոնք յարաբերութիւններ ունին ֆրանսական մամուլին հետ, առիթներ փնտռեն, ինչպէս որ ըրած է Ռոզ – Մարի Մինասեան, ծանօթացնելու արժանաւոր Հայեր Ֆրանսացի ընթերցողին կամ ունկնդիրին, յօդուածներով, հաղորդումներով:

***

ՀԱՍԿԱՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՄԸ

Գիտէինք որ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան իր հանգիստի պահերուն մէկ կարեւոր մասը կը յատկացնէ գրականութեան. վերջերս հրապարակ հանած իր մէկ հատորը մեզի – եւ թերեւս ուրիշներու ալ – անակնկալ մը եղաւ ասկայն իր պարունակութեամբը:

Գիրքին խորագիրն է՝ «Ցաղագս Գրիգոր Պրլտեանի Քերթողութեան – Հատուածներ «Սենեակ»ի մասին»:

Անակնկալ՝ տարուած մանրակրկիտ աշխատութեան պատճառաւ: 230 էջերու մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս կը ջանայ բացատրել, մեզի համար չատ դժուար ընթեռնլի քերթողի մը իւրաքանչիւր տողը եւ հասկցնել ընթերցողին թէ, իր կարծիքով, ի՛նչ ճամբաներէ բանաստեղծը կը մօտենայ իր ըսելիքին եւ ի՛նչ կ'ուզէ արտայայտել:

«Այս գրութիւնը քակտումի գործողութիւն մըն է» կ'ըսէ Եպիսկոպոսը գրքին սկիզբը: «Քակել մէկիկ – մէկիկ քեր – թուածի բաղկացուցիչ մասերը, մօտեցումի ձեւ մըն է ճանչնալու համար գրութեան թաքուն ճարտարանքը, յօրինումի կերպը»:

Բնականաբար, մտադրութիւն չունինք այս սիւնակին մէջ, գրախօսական մը տալու Նորվան Եպիսկոպոսի այս աշխատութեանը մասին: Այդպիսի գործողութիւն մը, արդէն, մեր կարողութենէն չատ ու չատ հեռու է: Նկատենք միայն՝ որ Եպիսկոպոսը այս աշխատանքը գլուխ հանած է եօթը տարիներու ընթացքին, 1978 – 1985:

Հատորին երկրորդ մասը յատկացուած է «Համաբարբառ»ի մը՝ ուր, չուրջ հարիւր էջերու մէջ, կը նշուի Գրիգոր Պրլտեանին երկին մէջ գործածուած իւրաքանչիւր բառ, եւ այդ՝ ո՛ր էջերուն մէջ ...

Պէտք է անշուշտ չատ սիրել եւ՛ Գրիգոր Պրլտեանին արուեստը եւ՛ բանաստեղծութիւնը, ընդհ. առմամբ, յծուելու համար այսպիսի բենեդիկտեան աշխատանքի մը: Այդ է անկասկած պարագան Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի:

ՎԱԼԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ու հարուստ օդակները, որոնք տեղ գտած են 480 էջնոց այս գիրքին մէջ: Գիրքին մասնաւոր արժէք կուտայ նաեւ այն, որ իւրաքանչիւր հատուածի սկիզբը դրուած է համառօտ ծանօթագրութիւն մը հեղինակներու, գրուածքի եւ անոր լեզուի մասին: Հատորը ունի նաեւ բառարան, ուր բացատրուած են բնագիրներու մէջ հանդիպող բառերը, որոնք աշխարհաբարի մէջ չեն գործածուիր: Բառարանին օգնութեամբ ընթերցողը կրնայ դտնել նաեւ բառերու քերականական ձեւերը եւ դժուար հասկնալի դարձուածքներու իմաստը:

Այս գիրքը լուրջ օգնութիւն է ոչ միայն ուսանողներուն, այլեւ առհասարակ մայրենի լեզուի նախանձախնդիրներուն:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՒՐԻԿԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Սակայն Ասորեստան չէր կրնար հանդուրժել իր դլխաւոր թշնամիին ուղղ – մաքաղաքական նոր վերելքը: Սարմանասար Ե.էն եռաք դահ բարձրացած Սարգոն Բ. (722 – 705) լրջօրէն կը նախապատրաստէր Վանի Թագաւորութեան վճռական հարուած հասցնելու: Անոր դահակալութեան առաջին տարին խոկ, Վանի եւ երկրի զանազան կեդրոններուն մէջ կը յայտնուին Սարգոնի հետախոյզները, խառնակիչներն ու դաւադիրները: Պահպանուած են անոնց զեկոյցները, որոնց մէջ Սարգոնի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Վանի Թագաւորութեան ուժերու դասաւորութեան մասին, Թագաւորին ու անոր կառավարիչներուն դործունէութեան վերաբերեալ, յատկապէս ուշադրութիւն կը դարձուի ռազմական տեսակէտէ Թոյլ կէտերու վրայ, որոնք դալիք պատերազմին յենարաններ պիտի դառնային Սարգոնի համար:

Այս ընթացքի մէջ երկու կողմերն ալ կ'ունենան հետախուզական մանր ու մեծ մարտեր, որոնց չնորհիւ Մանայի ու դբացի նահանգներու վրայ փոխն ի փոխ կը հաստատուի մէկուն կամ միւսին տիրապետութիւնը: Եւ այսպէս կը հասնի վճռական ճակատամարտի պահը: 714-ին Սարգոնի զօրաբանակը Մանայի վրայով կը դիմէ դէպի Հայք: Մանայի ափերը տեսնելով ասուրական բանակի ահռելի ուժը, տախուտակ կ'ըլլայ դիմաւորելու եւ համբուրելու Սարգոնի ոտքերը, որ կը նշանակէր հպատակութեան ու հաւատարմութեան երդում: Ապա նոյնը կ'ընեն Ռուսայի հարաւային միւս դաշնակիցներն ու հպատակները: Սարգոն Բ.ի եւ Ռուսայի բանակներու առաջին մեծ բախումը տեղի կ'ունենայ Ուասուշ լերան վրայ, հաւանաբար Մանայի եւ Հայքի սահմանագլխուն: Կը յաղթէ Սարգոն՝ գերի առնելով Ռուսայի զերդաստանի 260 անդամներէն: Ռուսայի զօրքին մնացորդները թիկունք կը դարձնեն եւ ասորեստանցիները զանոնք կը հետապնդեն Ուրմիա լճին ափերով, դէպի Վանայ լճէն հարաւ ընկած շրջաններ՝ ճամբան կողոպտելով եւ աւերելով բերդերն ու բնակավայրերը:

Նոյն բախտին կ'արժանանայ նաեւ Մուսասիր – Արգինի՝ Ռուսայի թագաւորութեան հոգեւոր կեդրոնը, ուրկէ նուաճողները կը բռնագրաւեն անհամար հարստութիւն՝ ոսկի, արծաթ, թանկագին քարեր, Իշպուինիի, Արգիշտի Ա.ի եւ Ռուսա Ա.ի պրոնզէ արձանները:

Սարգոնի տարեդրութեան մէջ այս ճակատամարտը նկարագրուած է Ռուսայի ու անոր թանակին համար չափազանց անփառունակ երանգներով: Իբր թէ, իր զօրքերու պարտութիւնն ու երկրի աւերածութիւնը՝ Ռուսա ինքզինքը նետեց դետին, պատառոտեց զգեստները, ողբաց իր երկրի դառն վիճակը, վերջն ալ ինքնասպան եղաւ:

Թէ որքան ստոյգ է այս ամէնը, դժուար է պարզել, քանի որ մեզի հասած է միայն դէպքերու ասղգոնեան նկարագրութիւնը՝ միակողմանի, անապարձ ու ամբարտաւան: Ի՞նչ կ'արժէ, օրինակ, այս տարեդրութեան տեղեկութիւնը Ռուսա Ա.ի ինքնասպանութեան մասին՝ 714-ի առումով, երբ նոյն տարեդրութեան մէջ Ռուսա կենդանի կը համարուի նաեւ մէկ տարի եռաք՝ 713-ին:

(Շար. 7)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Նայիրի պարախումբը 500 Ֆ. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան՝ Մանուկ Մանուտեանի յիշատակին եւ 1000 Ֆրանք Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մանանճիւղին Տիկին՝ Հեղինէ Թորոսեանի յիշատակին (առանձ «Յառաջ»էն):

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Բերուզ Կիրակոսեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Փայլակ Կիրակոսեանի մահուան 8–րդ տարելիցին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Պր. Ժան Տուզմանեանէ 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ս. Լիմէքճեանէ 1.000 Ֆ. Շարլ Վահանեանի մահուան առթիւ եւ Օրիորդ Սիսլեանէ 1.000 Ֆ. Տիկին՝ Ա. Սիսլեանի մահուան առթիւ:

REUNION

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France invite les moniteurs de sa colonie de Bellefontaine (été 87) à une réunion qui aura lieu le Samedi 19 Septembre à partir de 14 h 00 à la M.C.A. de Paris, 17 rue Bleue.

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ:

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au dîner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԴԷՊԻ ԱԷՆ – ԿՐԷԿՈՒԱՐ
Ի ԹԱԼԱՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին Թալարի մէջ տեղի կ'ունենայ Աէն – Կրէկուար–ի տարեկան ուխտագնացութիւնը, հովանաւորութեամբ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի, որ կը մատուցանէ պատարագն ու կը քարոզէ:

Ակիզբ պատարագի, ժամը՝ 10·30 :

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Նաչիկ Ելմազեանի :

Ճեմ պատարագի սիրոյ սեղան, ժամը՝ 13–ին, Սալ Մխիթարեան ոճ Ֆէթի մէջ:

Օթօքարի ապասարկութիւն ուխտագնացներու համար. –

Մեկնում Մարսէյլէն եւ հետեւեալ կէտերէն. –

1·– Աէն – Ժէրոմ. – 6 Փլաս ոէօ լա Րոթոնտ :

2·– Աէն – Թ'Անթուան. – «Վխատիւթ» անուն Ժիրայրին սրճարանին դիմացը:

Ճշդուած են հետեւեալ գիները. –

Մխայն երթալ եւ դալ 90 Ֆ.:

Մխայն ճաշ 90 Ֆ.:

Երթան – դալ եւ ճաշ մխասին 170 Ֆ.:

Բոլոր տեղեկութեանց համար դիմել Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին:

Հեռաձայն. –
91 – 77 – 84 – 70

Աէն – Ժէրոմի Հայոց Եկեղեցի. –
91 – 66 – 31 – 47

Պերճ Կարապետեան
91 – 66 – 07 – 49

Արթաքին Յակոբեան
91 – 60 – 07 – 61

Յարութ Նշան
91 – 65 – 54 – 45

Կարապետ Սայապալեան
91 – 60 – 34 – 25

Լեւոն Պետեան
91 – 65 – 30 – 22

Թովմաս Համամճեան (Լա Սիոթա)
42 – 08 – 23 – 01

Գասպարեան ընտանիք (Լա Սիոթա)
42 – 83 – 49 – 05

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Աէն – Ժէոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին :

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՕ

Աէն – Մօրիս Տը Պէնոյի հայկական վարժարանի դասընթացքները պիտի սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները:

Կը խնդրուի չրջանիս ծնողներէն, ամսապարել արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները:

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄԲ
ՔՈԼՈՄԲ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմբ, Քոլոմբ եւ չրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միջնակարգ դպրոցը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին: Դասանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16 :

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաէեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ. 16–ին, Չորեքշաբթի օրը:

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ:

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1·– Հայոց լեզու.
2·– Հայոց պատմութիւն.
3·– Կրօնք.
4·– Հայկական երաժշտութիւն.
5·– Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Նաչիկ Ելմազեանի – :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյ Մշակութային Տան մէջ, այժմ Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ:

Օթօքարի ապասարկութիւն եւ կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են:

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av.. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

***

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Պանեէօ – Քաշանի Հայկական միօրեայ վարժարանի վարչութիւնը ուրախ է յայտնելու թէ այս տարի եւս իր դասաւանդութիւնները կը վերսկսին: Փոքրիկնե – րուն եւ պատանիներուն յատկացուած դասընթացքները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 16–էն սկսեալ, Պանեէօ՝

41, rue Albert Petit «Maurice Thorez»
վարժարանին մէջ, Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ հետք ժամը 2–էն 4 :

1986 – 87 տարեշրջանին սկսած գիշերային դասընթացքները տեղի կ'ունենան այս տարեշրջանին, նաեւ վերոյիշեալ վայրին մէջ:

Նկատի առնուած են մանաւորապէս պաքալօրէայի հայերէնի քննութեան մասնակցիլ փափաքող աշակերտները:

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել. – 46 – 65 – 86 – 42

***

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

Վիէն — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի պատրաստութեան դասերը կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Աբովեան սրահին մէջ՝ 1, Ռէ Բաժօ :

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գալեճեան:

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու զբաղարութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան գրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Աբժանադրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել երկուշաբթի, երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 Էուր Փիէր Փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

***

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Աբշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Բիւ Պիէօ, 75009, Փարիզ
Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

CHAVILLE
PROGRAMME ET HORAIRES
DES COURS HEBDOMADAIRES
D'ARMENIEN
dispensés les «MERCREDIS»
année scolaire 1987/1988

le matin :
Lycée Privé Saint-Thomas de Villeneuve
1 646 avenue Roger Salengro
92370 CHAVILLE

CATHECHISME : Père SOMOUDJIAN
de 9 h 00 à 9 h 30
METHODE AUDIO-VISUELLE
de Madame Hilda PANOSSIAN
de 9 h 30 à 12 h 00
NIVEAU MOYEN: M. ATAMIAN Mesrop
de 9 h 30 à 12 h 00
COURS DE CHANTS:
Madame DEDEYAN Astrid
de 12 h 00 à 12 h 45

l'après-midi :
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

NIVEAU HAUT : Monsieur A. M.
de 14 h 00 à 15 h 30
PREPARATION «BAC» ET NOUVEAUX
INSCRITS : Monsieur A. M.
de 15 h 30 à 16 h 30

Շաւիլի Բ. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանը 1987 – 1988 տարեշրջանի վերսկսուը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16 :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
17
JEUDI
17 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.575 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.575

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՀԵՏ

ԱՄՔ· – Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս վազգէն Ա·ի՝ Հոկտեմբերին, Միացեալ – Նահանգներ եւ Քանատա կատարելիք հովուապետական այցելութեան նախօրեակին, «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթի (Սեպտեմբեր 9–ի թիւ) թղթակիցը հարցազրոյց մը ունեցած է Հայրապետին հետ: Ստորեւ կուտանք հարցազրոյցը (արեւմտահայերէնի վերածուած), հաղորդելով «Արմէնփրէս»ի Սեպտ· 11–ի լրատուութենէն:

***

ՀԱՐՑ· – Հիւսիսային – Ամերիկա Ձեր հովուապետական այցելութեան առթիւ, մեր թերթին ընթերցողներուն համար հետաքրքրական պիտի ըլլար ճանի մը տեղեկութիւններ ունենալ Ձեր յառաջիկայ ուղեւորութեան մասին:

ՊԱՏ· – Այո, կը պատրաստուինք երորդ անգամ ըլլալով այցելութիւն տալ Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի Հայ Եկեղեցիներուն ու ժողովուրդին, տրուէրովը տեղւոյն եկեղեցական իշխանութիւնները՝ անձամբ բաշխելու համար բոլոր Հայերուն Աստուծոյ օրհնութիւնը Ս· Էջմիածնէն եւ ողջոյնը մեր վերածնած մայր Հայաստանի: Ինչպէս նախորդ է, հայ սփիւռքի տարածքին մեր օրերու ամէնէն բազմամարդ ղազութը Միացեալ – Նահանգներու մէջ կը գտնուի, շուրջ վեց հարիւր հազարի հասնող: Թրեթէ բոլոր կարեւոր քաղաքներու մէջ կան հայ եկեղեցիներ, հայկական ամէնօրեայ եւ կիրակնօրեայ վարժարաններ, կը գործեն բազմաթիւ մշակութային, բարեսիրական եւ ազգային կազմակերպութիւններ, կը հրատարակուին տասնեակ օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր եւ ամսագրեր՝ հայերէն լեզուով եւ կամ երկլեզու:

Ամերիկահայութիւնը կարելի է համարել կենսունակ հայկական զազութ՝ մեծ հնարաւորութիւններով, առաւել կազմակերպուած եւ առաւել բազմակողմանի ու նշանակելի իրագործումներու հեռանկարով թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ կրթա – մշակութային մակարդակի վրայ: Մեր ուղեւորութեան գլխաւոր նպատակն է նշդպատել այդ իրագործումներու զար – գացման, ոգեւորելով բոլորը բարի լուրեր՝ Ս· Էջմիածնէն եւ մեր հայրենական եկեղեցական կեանքէն, ոգեւորելով բոլորը մեր մայր երկրի հսկայ յառաջդիմութիւններով ու նորանոր կառուցումներով եւ ազգային – մշակութային ծաղկումով:

ՀԱՐՑ· – Դուք ծանօթ էք Ձեր խաղաղասիրական շնորհիակալ գործունէութեամբ: Միացեալ – Նահանգներու մէջ ես Ձեր ձայնը պիտի հնչէ՞ ի նպաստ խաղաղութեան դատին:

ՊԱՏ· – Անտարակոյս: Ինչպէս ամէն կարեւոր առիթներով, նաեւ այս ուղեւորութեան ընթացքին մեր քրիստոնէական եւ ազգային սեպուհ պարտականութիւնը կը նկատենք մեր խօսքը բարձր հնչեցնել թէ՛ հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ եւ թէ՛ ամերիկեան հասարակութեան չրջանակներուն՝ ի նպաստ ազգերու խաղաղ գոյակցութեան եւ շինարար գործակցութեան, երազովը՝ առանց հուրի եւ սուրի, առանց հիւլէական զէնքերու աշխարհի մը ստեղծման: Եւ վստահ ենք, թէ մեր խաղաղասիրական պատգամները, ինչպէս հոս՝ խորհրդային – Հայաստան, այնպէս ալ արտասահմանի մէջ թանկագին են մեր ժողովուրդի զաւակներուն համար, որովհետեւ բոլորը կը փափաքին, որ խաղաղ գոյավիճակը աշխարհի, հետեւաբար նաեւ մեր երկրի սահմաններուն վրայ, գերագոյն զրաւականն է մեր հայրենիքի ապահովութեան եւ մեր ազգի գոյատեւման հոս՝ Արարատի հայեացքին տակ: Աշխարհի խաղաղութեան պահպանման նուիրուած մեր խօսքը պիտի ուզենք նաեւ ամերիկեան ժողովուրդին եւ պետական գեկավար անձնաւորութեանց, ողջունելով Խորհրդային Միութեան ատաձախոհոյ առաջադրանքներն ու կոչերը ընդհանուր զինաթափման օգտին, հիւլէական զէնքերու ի սպառ ոչնչացման, միջազգային բոլոր հարցերը խաղաղ ճամբաներով լուծելու օգտին, առաջադրանքներ՝ որոնք կը հանդիսանան յաղթանակը մարդասիրական խղճմտանքներու, յաղթանակը աւետարանական պատգամի՝ «Խաղաղութիւն հեռաւորաց, խաղաղութիւն մերձաւորաց, խաղաղութիւն ամենեցուն»:

ՀԱՐՑ· – Ձեր ուղեւորութեան ծրագրի մէջ ի՞նչ կարեւոր միջոցառումներ եւ հանդիպումներ նախատեսած էք:

ՊԱՏ· – Մեր այցելութեան յայտագրին մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն եկեղեցական արարողութիւնները, միատեղ աղօթքները՝ ի հոգեկան մխիթարութիւն մեր հաւատացեալ ժողովուրդին: Այս առթիւ մեզ բացառիկ գոհունակութիւն պիտի պատճառէ օծումը եւ բացումը հայկական նորակառոյց փառաւոր եկեղեցւոյ մը Թորոնթօ քաղաքին մէջ, ի Քանատա: Ուրախ ենք ձեզ յայտնելու, թէ պատարագի մեր արարողութիւնները Մոնրէալ, Նիւ – Եորք, Լոս – Անճելըս տեղի պիտի ունենան քոյր եկեղեցիներու մեծ տաճարներուն կամարներուն ներքեւ, ուր կրնան ներկայ ըլլալ տասը – տասնեւհինգ հազար հոգի:

Ըստ յայտագրի նախատեսուած են բազմաթիւ հանդիպումներ ամերիկեան քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու եւ կրօնական կազմակերպութիւններու հետ, մեր օրերու էքիւմենիկ ոգիով: Նախատեսուած են նաեւ պաշտօնական այցելութիւններ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ընդհանուր քարտուղարին, Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի երեսփոխանական պալատներուն եւ պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներուն:

ՀԱՐՑ· – Տեղեակ ենք, թէ Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի մէջ կան եկեղեցական համայնքներ, որոնք բաժնուած են Ս· Էջմիածնէն: Ձեր այցելութեան առթիւ արդեօք անոնք պիտի փափաքի՞ն ընդունիլ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օրհնութիւնները եւ իրենց կանոնական կապը վերահաստատել Մայր Աթոռի հետ:

ՊԱՏ· – Ճիշդ է, որ նման անբնական տխուր կացութիւն մը կայ թէ՛ Միացեալ – Նահանգներու, թէ՛ Քանատայի մէջ, սակայն մենք երբեք չենք հաշտուած այդ բաժանման զաղափարին հետ: Մենք տարբեր առիթներով միշտ հայրական կոչ ուղղած ենք անոնց, որ իրենց կանոնական հոգեւոր կապը վերահաստատեն Մայր Աթոռի հետ եւ հետու չմնան Ս· Էջմիածնի հովանաւորութենէն:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ առեւտուրի բացը 1·1 միլիառ էր Օգոստոսին, ինչ որ փոքր նուազում մը կը նշանակէ, բաղդատմամբ Յուլիսին (3·1 միլիառ):

ՀԱՄԱՁՆԱՒԱՐ կուսակցութիւնը, Շաբէքչարթի օր, կը հրապարակէ ԻՋ համագումարին բանաձեւի ծրագիրը, յեղուածական մը կցելով օրուան «Իւմանիթէ»ին: Աթիկ հիմը կը կազմէ նախագահական ընտրապայքարին: 200 առաջարկներ կան, որոնք բոլոր հարցերը կը չօշափեն: Կուսակցական ծրագիրը կ'անդրադառնայ «տագնապին» որ «սխթեմի մը – դրամատիրութեան – տագնապն է ու կը չեշտէ որ անոր ծրագրերը անխուսափելի կերպով կ'առաջնորդեն ընկերութեան մը, ուր կարելի չէ ապրիլ եւ Ֆրանսան կը վերածեն աղքատացած երկրի մը վտանգաւոր ու անմարդկային աշխարհի մը մէջ: Համայնավարները կը ծանրանան ապատութեանց վրայ եւ անոնց պահպանման (գործադուլի իրաւունք, եւայլն, եւայլն):

ՄԱՄՆԱԳԻՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ եւ վիմարտրոյժները արտօնութիւն ստացան յաւելումներ կատարելու իրենց այցեգիներուն վրայ: Առաջիններու այցեգինը 118 Ֆր·էն կ'անցնի 125 Ֆ·ի, միւսներուն համար՝ 185–էն 195 Ֆ·ի: Ընդհանուր հիւանդութեանց բժիշկները յաւելումի արտօնութիւն ստացած էին արդէն, Դեկտ·ին եւ Յունիսին, բայց գործադրելի Սեպտեմբեր 1–ին միայն (5 Ֆր· + 18 Ֆր·):

ԼԸ ՓԷՆ, աւելի քան երբեք «օրուան մարդն» է: Հետաքրքիր, ձայնասփիւռ, դրաւոր մամուլ, Շաբէքչարթի օր կը հրատարակէին իրմով դրաղիլ, Կիրակի օր արտասանած իր նախադասութեան առթիւ: Հրէական կազմակերպութիւնները ցոյց մը կազմակերպած են Հինգշաբթի, Ազգային – Ժողովին առջեւ, պահանջելու համար խորհրդարանական անձեռնմխելիութեան բարձումը, որպէսզի կարենան դատի քաշել: Ինք, որ սովորութիւն չունի զղջում յայտնելու, Ուրբաթ օր պիտի արտայայտուի, մինչ այդ՝ լռութիւն: Ամէն պարագայի մէջ, ի տես այն լայնածաւալ հակազդեցութեանց որոնց առիթ կուտայ իր հակառակորդներուն մօտ եւ այն բազմաթիւ էջերուն զոր կը դրաւէ այն ապատւորութիւնը թողլով՝ թէ թերթերը նիւթի սուվէ կը տառապին մարդ կը տարուի խորհելու, թէ եթէ Լը Փէն գոյութիւն չունենար, հարկ էր՝ հրնարել: Մեծամասնութեան դրեթէ բոլոր պարագլուխները խիստ կերպով ճադկեցին Ազգային ճակատի գեկավարը, մասնաւորաբար յիշեցնելու համար թէ՝ «այդ մարդուն հետ գործ չունինք»: Հարկէմ ակնիր Ազգ· Ժողովի նախագահին պիտի դիմէ մէկ վայրկեան յատնկայա լռութիւն պահանջելու համար Ազգային Ժողովի նուագչրջանի բացման:

ԱՒԻԱՆ, եւրոպական արբանեակին արձակումը յաջողութեամբ պսակուեցաւ Շաբէքչարթի առաւու, ժամը 2·46–ին,

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, դրամահոսութիւնը 0·2% եղած է Օգոստոսին, սակայնիչ մը դոր Պալատիւր՝ «պառաշճ» կը գտնէ, բայց խորքին մէջ, թոյլ պիտի չտայ, որ տարեկան սակը Նախարարին նախատեսութեան համապատասխանէ: Գերմանացիներն ալ Օգոստոսին 0·1% ··· նուազում արձանագրած են:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ՀԱԻԱՍԱՐ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Միջերկրականի լիկին մէջ, Կիրակի օր, Սէն – Թ'Անթուանի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ յաղթանակի առիթ մը փախցուցած է Անթիպի Լա Ֆոնթոն ակումբին դէմ: Մինչեւ 89–րդ վայրկեանը, առաւելութիւնը կը մնար հայանուն ակումբին քով, շնորհիւ Ալէն Թերձակեանի նշանակած մէկ կոլին: Ի վերջոյ, հաւասարութիւն՝ 1 – 1, Սէն – Թ'Անթուան 12–րդ է 14 մրցակիցներու միջեւ:

Հ· Մ· Ը· Մ· – Արծիւ կը խաղար Սէնթ – Մաքսիմի մէջ: Հոն ալ, հաւասար արդիւնք՝ 2 – 2: Քաջալերական է, մանաւանդ որ Արծիւ դիրք կը բռնէ իրրեւ առաջատար իր խմբակին մէջ:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական մրցաշարքը կ'ընդհատուի· տեղի կ'ունենան բաժակախաղեր:

***

Ահաւասիկ, նուազ բարձր դասակարգերու մէջ – նահանգային ախոյենութիւններուն մէջ–, հայանուն ակումբներուն Սեպտեմբեր 13–ի արդիւնքները· –

Լուար՝ Սէն – Շամոնի Արարատը անցեալ մրցաշրջանին արժեցուց իր անունը եւ վերելք ունեցաւ: Երրորդ դասակարգէն անցած է երկրորդի: Առաջին արդիւնքը՝ հաւասարութիւն, 2 – 2, Վիժիլանթի հետ:

Ռոնի մէջ կան՝ Լիոն – Տէսինի Հ· Մ· Ը· Մ·–ին պահեստին եւ Վիէնի Հայ Մարզականը: Վիէնն կը գտնուի թէեւ Իզէրի մէջ, բայց մաս կը կազմէ Տիսթրիքթ տիւ Ռոնի: Հ· Մ· Ը· Մ· իր դաշտին վրայ, յաղթած է (5 – 2) Փոն – տը – Շէրիւլի: Առաջին մը վար դասակարգի մէջ, Վիէնն վերջացուցած է հաւասարութեամբ (0 – 0) իր առաջին մրցումը Շէսիի դէմ:

Փրովանսի առաջին դասակարգին ի հաշիւ, մեր երկու ակումբներուն պահեստները մրցած են իրարու հետ: Արդիւնք՝ Սէն – Թ'Անթուան՝ 1 — Արծիւ՝ 1:

Քոթ – տ'Ազիւրի մէջ, երկրորդ դասակարգ Նիսի Հայ Մարզականը իր երկրորդ մրցումը յաջողութեամբ վերջացուցած է 3 – 1:

«Յառաջ», Երեքշաբթի օրուան իր թիւին մէջ իսկ, տուաւ փարիզեան չրջանի արդիւնքները: Յառաջիկայ Կիրակի, Ալֆորվիլ կ'ընդունի Ֆոնթընէյի խումբը, Իսի կը խաղայ Անթոնիի մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· կ'ընդունի Իվրիի երկու խումբերը ու Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանս ալ՝ Պոնտիի Փորթուկալցիները:

Փարիզահայ Ֆութպոլասէրներուն կը մնայ երթալ քաջալերել հայ մարզիկները:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Եւրոպացի թէ խորհրդային ուսումնասիրողները, որոնք անդրադարձած են ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններու սկզբնաւորման, դրեթէ միաբերան կը խօսին Գրիգորիս Աբգեպիսկոպոսի Պիրմանիա կատարած այցելութեան (ոմանք՝ այցելութիւններու) մասին:

Մինտոնի եւ անոր պալատին կողմէ Գրիգորիս Աբգեպիսկոպոսի ընդունելութեան ակնառութիւնը կը յայտնէ, որ այդ ընդունելութեան, պիրմանական կառավարութեան բարձրաստիճան մէկ անդամներու կարգին, ներկայ էր նաեւ «պարոն Մինաս, որ ժամանակներ առաջ թագաւորէն Վեհի (Գէորգ Կաթողիկոսի – Ռ. Ա.) անունով դիր մը առացած էր եւ 500 ռուպի արժէքով յակինթ մը, զոր Մինաս ծախած եւ ճանապարհածախս դարձուցած էր էջմիածին երթալ – գալու համար»: Թէ իսկապէս, յաւուրմ առաքելութեամբ Մանուալայէն էջմիածին հասած է Պիրմանիոյ հայ պալատական Մինաս Տէր – Խաչատրեան, ծանօթ է նաեւ «Մեղու Հայաստանի» եւ «Մասիս» թերթերուն մէջ հրատարակուած հաղորդումներէն: Աւելին, էջմիածնէն Պիրմանիա տունդարձի ճամբուն վրայ «Մեղու Հայաստանի» թերթի թղթակիցը հանդիպած է Թիֆլիսի մէջ «Պիրմանիոյ կայսեր մեծ պալատական պարոն Մինաս Տէր – Խաչատրեանին» եւ զրոյց ունեցած անոր հետ: Թերթը հրապարակած է այդ զրոյցի մանրամասն բովանդակութիւնը, որ հետաքրքրական նորութիւններ կը պարունակէ մեզ հետաքրքրող հարցին վերաբերեալ:

Զրոյցին սկիզբը պիրմանահայ պալատականը ըսած է, թէ ինչպէս Հնդկաստանի Հայերը «իւրեանց նիւթական հարստութեամբ եւ բնական ձիրքով մեծ յարգ գտան Հնդկաստանի չատ մը ռաճաներու եւ նապոպներու դրան, այնպէս որ հայ անունը Հնդկաստանի մէջ համաչափ եղաւ «Մելօք» եւ «Ճարպիկ» բառերու հետ, առն նշանակութիւնը առացան ահա եւ Պիրմանիոյ փոքրաթիւ Հայերը Պիրմանիոյ թագաւորի դրան», որոնք, հետզ հետէ նուազով անգլիական քաղաքակրթութեան ազդեցութենէն, անաղարտ կը պահեն իրենց ազգային եւ բարոյական նկարագիրը:

Խօսելով Պիրմանիոյ հայկական գաղութներու անցեալին մասին, Մինաս Տէր – Խաչատրեան յիշած է, որ Պիրմանիա Հայերու գոնուելը նորութիւն չէ: Անոնք այդ երկիրը կ'ապրին հին ժամանակներէն եւ միշտ ալ եղած են անոր հաւատարիմ ու նուիրեալ քաղաքացիները: Իր ըսածը հաստատելու համար ան բերած է Գրիգոր Աւետիքեանի օրինակը, «որ ժամանակին եղած է Պիրմանիոյ չորս եպարքոսներէն մին..., այնքան մտերիմ կայսեր հետ (խօսքը Պիրմանիոյ Թագաւոյ Ալուանպայի (1752 – 1760) մասին է – Ռ. Ա.), որ նորին մեծութեան եղբայրը կը կոչուէր»: «Պիրմանիոյ մէջ պակաս հռչակ չէ ունեցած, – կը շարունակէ հայ պալատականը, – նաեւ Մարդիս Մանուկեան, որ հսկայական դրամական օգնութիւն յուցաբերած է պիրմանական կառավարութեան անդլեւպիրմանական առաջին պատերազմի ժամանակ եւայլն»:

«Մեղու Հայաստանի»ն անդրադարձած է նաեւ Պիրմանիոյ հայ պալատականի ճամբորդութեան նպատակին: «Պիրմանիոյ կայսրը վաղուց անտի կը փափաքէր բարեկամական յարաբերութիւններ սկսիլ վեհափառ կաթողիկոսի հետ: Այս նպատակով քանիցս անգամ նորին մեծութիւնը առանձին յանձնարարական նամակներ տուած է հայ ազնուտոհմական քահանաներուն վեհափառութեան յանձնելու համար, բայց անոնցմէ ոչ ոք կատարած է ճանապարհածախսները, որ առաձեռնութեամբ տուեալ է նոցա կայսրը ապարդիւն մնացած են: Այդ է պատճառը, որ Պիրմանիոյ թագաւորը իր պալատական մեծ պարոն Մինաս ազան առ վեհափառ կաթողիկոս զրկած է առանձին նամակով...»:

Ինչպէս կ'երեւայ, Մինտոնի պատուիրակը «Մեղու Հայաստանի» թերթի աշխատակցին չէ յայտնած Պիրմանիոյ պահակալին՝ Հայոց կաթողիկոսին զրկած նամակին բովանդակութիւնը, «նամակի պարունակութիւնը, ինչպէս նաեւ կայսեր դիտաւորութիւնը նորին վեհափառութեան հետ բարեկամանալու վերաբերեալ մեզի անծանօթ են»: «Այսքանը, – ենթադրած է թղթակիցը, – կրնանք ըսել, որ կայսրը կը խնդրէ նշանակել բանիրուն հայ վարդապետ մը, որ ուսանելով կարենայ միջնորդել կայսեր եւ վեհափառի յարաբերութեանց: Վարդապետի ճանապարհածախսը, թոշակը, անոր ապրուստը յանձն կ'առնէ կայսրը: Ասկէ զատ ան կը խոստանայ զումար մը տալ Հայոց ճեմարան մը բանալու համար»:

Մինաս Տէր – Խաչատրեան էջմիածնէն դարձին եղած է Պոլիս եւ բարեկամական կապեր հաստատած տեղւոյն հայ ազգային, հանրային կարգ մը դէմքերու հետ: Յատկապէս ջերմ եւ մտերիմ կապեր ըստեղծուած են իր եւ «Մասիս» թերթի տնօրէն, խմբագիր Կարապետ Իւթիւճեանի միջեւ: Հեռաւոր Մանուալայի մէջ Մինաս Տէր – Խաչատրեան պարբերաբար ստացած է «Մասիս»ը: Ինչպէս կ'երեւայ Կարապետ Իւթիւճեանին զրկած նամակէ մը, հայերէն թերթին այն յօդուածները, որոնք կրնային հետաքրքրութիւն ներկայացնել Պիրմանիոյ թագաւորին համար, հայ պարատականին կողմէ թարգմանուած եւ արուած են անոր կարդալու. «...լրագիրներդ ամենայն ժամանակ կը թարգմանեմ պըրմերէն եւ Վեհափառ թագաւորին կուտամ կը կարդայ եւ չատ կը հաճի...»: Պիրմանիոյ թագաւորը առաջին հերթին հետաքրքրած են «Մասիս»ի այն յօդուածները, որոնք կը վերաբերէին Մէջին – Ասիոյ, Աֆղանիստանի, Հիմալայաստանի սահմանակից երկիրներու մէջ տեղի ունեցող քաղաքական դէպքերուն:

Այնքան մեծ եղած է Պիրմանիոյ գահակալին հետաքրքրութիւնը «Մասիս»ի նկատմամբ, որ ան զարձած է հայկական թերթի բաժանորդագրութեան համար ղրկուած ոսկիները հասած են Կարապետ Իւթիւճեանի, որ հրատարակելով Մինաս Տէր – Խաչատրեանի նամակը, աւելցուցած է, որ ինք այդ ոսկի զրամները ստացած է, տեսնել փափաքողները կրնան անցնիլ թերթի խմբագրութիւն:

Մինտոնի հետաքրքրութիւնը «Մասիս»ի նկատմամբ հասած է այն աստիճանի, որ Պիրմանիոյ գահակալը Կարապետ Իւթիւճեանը պարբերաբար հասցուցած է պիրմանական յատուկ չքանչանով եւ թագաւորական հրամանագրով մը պատուիրած է «Մասիս»ի բոլոր տարեկան հատորները: Արքունական հրովարտակի բառացի թարգմանութիւնը, զոր պիրմաներէն պատճէնի հետ «Մասիս»ի խմբագրին ղրկած է Մինաս Տէր – Խաչատրեան, հրատարակուած է թերթի 1877 Ապրիլ 12-ի թիւին մէջ: «Նորին արքայական վեհափառութեան կողմանէ մեզի ցոյց տուած այս պատուոյն համար, – կը գրէ «Մասիս»ի խմբագիրը, – մեր խորին շնորհակալութիւնը կը փութանք յայտնել հրապարակաւ, մանաւանդ, որ այս պատիւն, իւր յարակից պարագաներովն աւելի մեծ արժէք ունի մեր աչքեւ: Նախ որ նորին վեհափառութիւնն հեթանոս կրօնքէ ըլլալով, մանաւանդ երբոր մեզ համեմատ ըլլալու համար քրիստոնէական կրօնի նշան մը ուզէր է մեզի ընծայել, երկրորդ, որ, ինչպէս ստուգած ենք, Պիրմանիոյ թագաւորք մինչեւ ցարդ հրամանագրով պատուանշան տալու սովորութիւն չունենալով, այս անգամ բացառիկ կերպով արքունի հրովարտակաւ եւս պատուել բաներ են զմեզ»:

Կարապետ Իւթիւճեան իր թերթին մէջ տպագրած է նաեւ զինք չքանչանով պարգեւատրելու պիրմաներէն հրովարտակի հայերէն թարգմանութիւնը. «Ամենաբարձր եւ ամենազօր վեհափառ արքայ Բրմայից, որ իշխէ ի վերայ ցամաքից եւ ջրոց, տէր ծագման արեգական, տէր երկնային փղի, տէր սպիտակ փղի եւ տէր արդար իրաւանց. ջնորհէ Կարապետ Կ. Իւթիւճեան, բնակեալ ի Կ. Պոլիս Թուրքիոյ, խմբագիր եւ հրատարակող «Մասիս» լրագրոյ Հայոց, խաչ մի ոսկի օրինակեալ յակինթ ակամբ: Ի թուին Բրմայից հաւատոյ 2470, որ է ներկայ թուականի 1233, տրուան ամսոյն 13, համեմատութեամբ քրիստոնէից 1877 ամին Փետրուար ամսոյ 24»: Կարապետ Իւթիւճեանի պիրմանական յատուկ չքանչանով պարգեւատրելու հրովարտակը հաստատուած է «կնիքով ոսկւոյ պիրամարդի Բըրմայից տէրութեան», ապա նաեւ Մինտոնի լրիւ տօրագրութեամբ:

Մինտոնի՝ «Մասիս»ի բաժանորդ դառնալու եւ անոր խմբագիրը չքանչանով պարգեւատրելու լուրը տպագրած են նաեւ ժամանակի քանի մը այլ թերթեր: Այսպէս, «Փորձ»ը զարմանքով գրած է, որ «Պիրմանիոյ օգոստափառ գահակալը ուղարկելով պէտք եղած գրամը բաբեհաճած է առորագրել այդ լրագիրն իր անուամբ»: «Փորձ»ը իր ընթերցողներուն յայտնած է, թէ Պիրմանիոյ թագաւորը «առանձին հրովարտակով չնորհած է պարոն Իւթիւճեանին մի ոսկեձեւ չքանչան, որ յատուկ պատրաստել էր տուեր այդ դէպքի համար...»

Այժմ անդրադառնանք այն նամակներուն, որոնց մասին խօսեցանք: Անոնցմէ առաջինը Մինաս Տէր – Խաչատրեանի ձեռքով Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսին ղրկած Մինտոնի նամակին պատասխանն է: Կաթողիկոսը նամակին սկիզբը իր չնորհակալութիւնը յայտնած է Պիրմանիոյ հայերու նկատմամբ կառավարութեան եւ թագաւորին ցուցաբերած հոգատարութեան եւ հովանաւորութեան համար: Գէորգ Դ. կը գրէ. – «Ստանալով Ձեր նամակը սիրոյ հաճութեամբ ընթերցայ, որ յայտնէր զհիւրասիրութիւն կողմանցդ վասն պանդխտելոյ մեր բազնեաց, ուստի ազաչեմ ընդունել զանկեղծ եւ սրտագին չնորհակալութիւն սակս հայրագորով խնամոց եւ համակրանաց եւ սիրալիր զգացմանց Ատուած չբնութեց առ հայազգի որդիս իմ, որոնք են հաւատարիմ հպատակք ընդ բարեգութ իշխանութեան Ձերով եւ վայելեն զաւուրն յորդորու (թեան) յաւէտ օրհնելով զիմեանս Ձեր»: Այնուհետեւ Կաթողիկոսը կը յայտնէ Մինտոնի, որ սիրով կը կատարէ Մանուալայի մէջ հայ հոգեւորական մը տեսնելու անոր փափաքը եւ կը զրկէ Գրիգորիս Աբգեպիսկոպոսը «ի տեսութիւն վեհափառ արքայիդ. ընդ որում բարեհաճեցիք խորհիլ եւ խօսիլ, զի ուղղակի մեզ հաղորդիցէք»:

Երկրորդ փաստաթուղթը, որ ունի պատմական մեծ արժէք, Մինտոնի անունով երկրի Արտաքին Նախարար Կինկուն Մինճիի զրած նամակն է Կաթողիկոսին: Նամակը մեզի հասած է պիրմաներէն, հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով: Արտաքին Նախարարը նամակին սկիզբը կը յայտնէ, որ իր Թագաւորը «չերմագին փափաքանօք կամեցեալ կռել զաշն բարեկամութեան ընդ Ռուսս», որուն համար Թագաւորը ամէն բան ըրած է:

Պիրմանական կառավարութեան եւ Հայոց Կաթողիկոսի նամակագրութեան եւ անոր բովանդակութեան մասին, անշուշտ, տեղեակ էին ռուսական արքունիքն ու արտաքին նախարարութիւնը: Թէ ինչ ճամբով Գէորգ Դ. եւ Գրիգորիս Աբգ. Պիրմանիայէն ստացած գրութիւնները հասցուցած են ռուսական կառավարութեան՝ ծանօթ չէ: Դառնալով Աբգեպիսկոպոսի՝ Կաթողիկոսին ուղղուած քանի մը նամակներէն, այդ ճամբաներէն մին եղած է Թեհրանի ռուս դեսպանը, որուն հետ յաճախ հանդիպումներ եւ զրոյցներ ունեցած է Էրանա – հնդկական թեմի Առաջնորդը:

Թէեւ Գրիգորիս Աբգ.ի առաքելութիւնը եւ չանքերը արդիւնք չտուին, ռուս – պիրմանական դաշինք չկնքուեցաւ, պիրմանական նաւամեհնանիւթ Նոր Զուդայի Հայոց առաջնորդը իր ծառայութիւններուն համար արժանացաւ ռուսական կառավարութեան բարձրագոյն չքանչանին:

1870-ական թուականներու կէսերուն հայկական մամուլին մէջ յօդուածներ լոյս տեսած են Պիրմանիա ապրող Հայերու նկատմամբ երկրի գահակալին եւ ժողովուրդին ցուցաբերած ջերմ քաղաքականութեան մասին: Շատ յօդուածագիրներ գոհունակ յայտնած են եւ չեն կրցած բացատրել նման երեւոյթի պատճառը: Իսկ կարգ մը հայկական թերթեր չափազանցելով լուրերը, նոյնիսկ գրած են, որ իրրեւ թէ «Պիրմանիոյ թագաւորը տրամադրուած է թողուլ կրօնը եւ ընդունիլ աուրբ մկրտութիւնը մեր եկեղեցւոյ օրէնքով»:

Նման հետաքրքրական չատ փաստեր կան դիւանները եւ մամուլի մէջ նաեւ պիրմանահայ գաղութներու պատմութեան յաջորդ ժամանակաշրջանի վերաբերեալ:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱԻԱՔՈՅԹԸ

1922-էն ի վեր անգլիական սկաուտական միութիւնը, Լոնտոնի մօտ՝ կիլվեյ կոչուած դաշտերով եւ անտառներով շրջապատուած պեղեցիկ պղպեղ մը ատացաւ ամերիկացի բարեկամէ մը: Պէյտըն Փաուըլ, սկաուտական շարժման հիմնադիրը եւ համաշխարհային պետը, պաշտօնապէս բնդունեցաւ այդ «թագաւորական» նուէրը յանուն բոլոր սկաուտներուն եւ Կիլվեյը յանձնեց անգլիացի սկաուտներուն, իրրեւ կեդրոն բանակումներու, խմբապետներու եւ խմբապետուհիներու կազմութեան եւ պատրաստութեան իրրեւ ուսումնարան: Կիլվեյ կարճ ժամանակուան մէջ մեծ հռչակ ունեցաւ եւ բոլոր երկիրներէ խմբապետ – եկնածուներ կը բանակէին տասը օր, կը հետեւէին գործնական դասախօսութեանց եւ յաջողելով կը ստանային «Կիլվէյի խումբի անդամի եւ վկայեալ խմբապետի» վկայականը, ստորագրուած Պէյտըն Փաուըլի կողմէ:

1929-էն սկսեալ Հայ Աւրիներու Միութիւնն ալ գրեթէ ամէն տարի կամ երկու տարին անգամ մը ղրկած է խմբապետներ եւ խմբապետուհիներ, որոնք յաջողութեամբ ստացած են իրենց վկայականները: 1934-ին Պէյտըն Փաուըլ նշանակած է նաեւ պաշտօնապէս Հայ Աւրիներու Միութեան ընդհանուր պետ՝ Գուրգէն Մեծատուրեանը իր ներկայացուցիչը եւ լիազօր՝ պատրաստելու հայ կամ ուրիշ ազգերու թեկնածու – խմբապետները եւ տալ անոնց վկայականները, Պէյտըն Փաուըլի անունով: Աւելի քան չորս խմբապետներ, չրջանային պետեր, դայլկապետեր, վերջին 57 տարիներու ընթացքին ստացած են Կիլվեյ իրենց վկայականները Հայ Աւրիներու Միութեան մէջ: Բոլորն ալ միշտ ստացած են չնորհաւորութիւններ եւ մեծ գոհեսով կը խօսուի հայ աւրիներու Կիլվեյի խմբապետութեան մասին: 1929-ի ձմեռորիին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Անգլիա, Անգլիոյ Թագաւորը ազնուականի աւելի բարձր աստիճանի մը տուաւ Պէյտըն Փաուըլի (Սըր Պէյտըն Փաուըլ եղաւ Լորտ Պէյտըն Փաուըլ) եւ իր փափաքին

համաձայն կոչուեցաւ Կլիվլէնի անունով (նոյա Պէյսըն Փաուըլ օֆ Կլիվլէնտ):

Պատերազմի ընթացքին օդանաւերու ռումբերը մեծ մասամբ աւերակի վերածեցին Կլիվլէնը, բայց ամէն տեղերէ եկող մասնագէտներ եւ ակաւտաններ մասնակցելու վերաշինութեան: Այսօր, Կլիվլէնը զարձեալ կը չարունակէ իր բանակայար կեդրոնները, ակաւտական զանազան հաստատութիւններով եւ խմբագրական ակաւտական իր զպրոցներով: Ամէն տարի՝ Սեպտեմբերին, Կլիվլէնի վարկեան խմբագիտները (անոնք որ ունին կարելիութիւնը) կը հաւաքուին Կլիվլէնտ, բարեկամական եւ եղբայրական զուարթ մթնոլորտի մը մէջ կը բանակին երկու օր, ինչպէս պարզ ակաւտներ:

***

Այս տարի ալ, Սեպտեմբեր 4–ին, երեք օրուան համար կազմակերպուած էր հաւաքոյթը, բայց մասնաւորարար միջազգային հանգամանքով հրաւիրուած էին քանի մը ազգերու Կլիվլէնի կեդրոնի մաս կազմող վկայեալ խմբագիտները: Հայ Արիներու Միութեան ընդհանուր պետը՝ Գուրգէն Մեծատուրեան հրաւիրուած էր եւ ներկայ եղաւ իր պաշտօնակիցներուն հետ, ներկայացնելով հայկական ակաւտութիւնը, անդամ համաշխարհային ակաւտական կազմակերպութեան:

***

Ամրողջ երեք օր, աւելի քան երեք հազար հոգի Անգլիոյ զանազան չրջաններէն եկան այցելելու Կլիվլէնտ, բանակավայրին մէջ կազմակերպուած ցուցահանդէսները, մասնակցելով խաղերուն եւ մրցումներուն: Անգլիայի 1500 պետեր ներկայ էին եւ բանակեցին երկու օր: Կիրակի, Սեպտ. 6, իրիկունը տեսի ունեցաւ մեծ բանակումի կրակ մը, աւելի քան հազար ըստկաուներու եւ երկու հազար հանդիսատեսներու մասնակցութեամբ: Երգերու եւ ներկայացումներու յայտագիր մը պատրաստուեցաւ: Ամրողջ ակաւտական չարժումին նուիրուած էր այս հաւաքոյթը, որուն յայտնութիւնը կը պարտինք մեր կազմակերպիչ պետերուն:

Նորագոյն ակաւտական չարժումը միշտ ժողովրդական եւ միշտ կրթական նպատակով եւ մանկավարժական դրութեամբ ներկայ է բոլոր ձեռնարկներուն, որոնք կը սփռեն եղբայրութիւն, փոխադարձ հասկացողութեան ոգւոյ մէջ, մարդասիրութիւն եւ սէր բնութեան հանդէպ: Մենք բոլորս, ամէն ազգերէ, մեր ներկայութեամբ աւելի քաջալերուեցանք այդ եղբայրական մթնոլորտին մէջ: Հայերս, անգամ մը եւս մեր ներկայութեամբ, մեր մասնակցութեամբ մեր բաժինը բերինք աշխատանքի եւ ծրագիրներու մշակութեամբ, որպէսզի միշտ աւելի տարածուի Լորտ Պէյսըն Փաուըլի հիմնած համաշխարհային եղբայրութիւնը, իր մանկավարժութեամբ եւ գործունէութեամբ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՏԽՈՒՐ ԲԱՐՔԵՐ ՆԱԵԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. – «*Սովետական Հայաստան*» օրաթերթի Օգոստոս 19–ի թիւէն հաղելով կուտանք (արեւմտահայերէնի վերածուած) Մ. Ոսկանեանի յօդուածը, ուր կը ներկայացուի Մայիս 6–ին Հայաստանի մէջ պատահած դէպք մը, որ կը յիշեցնէ դժբախտաբար շիգակոյական բարբեր:

***

Այս տարուան Մայիս 6–ի առաւօտեան Ազիզբեկովի չրջանի «Արփի» հանքային ջուրերու գործատան տնօրէն Հ. Խաչատրեանի դրասենեակը մտաւ նոյն չրջանի չինանիւթերու եւ իրերու ձեռնարկութեան դանձապահ Ֆելիկ Աւագեան: Սովորականի հարցուփորձէ ետք գրպանէն հանեց պահարան ու դրաւ տնօրէնի դրասեղանին վրայ:

– Ի՞նչ է այս, – հարցուց տնօրէնը:

– Չեմ դիտեր, կէս գիչերին տուին ու ըսին, որ յանձնեմ ձեզի:

– Որո՞նք էին:

– Չորս տղաք էին, սեւ «Վոլգա»ի մէջ: Ղեկին մօտ նստած սեւ ակնոցաւորը պահարանը տուաւ եւ ըսաւ, թէ ինք երեւանի ձեր ընկերներէն է, թէ դուք երկու կապոց թուղթ պիտի տաք ինծի, տանիմ Երեւան, Թոխմախ կէօլի գերեզմանատան մօտ յանձնեմ իրենց: Ժամկէտը հինգ օր է՝ մինչեւ Մայիս 12:

Տնօրէնը բացաւ չհասցէագրուած պահարանը, կարդաց երկտողը: Նորէն կարդաց եւ փչաքաղուեցաւ. «...եթէ չես ուզեր, որ քեզ եւ երախաներուդ մահ պատահուի, գրաբերի միջոցով տասը հազար ռուբլի դրկէ: Լաւ մտածէ, համ, ոչ մէկ տեղ՝ ոչ մէկ խօսք: Մենք ուրուականի պէս կը հետեւինք քեզի»:

– «Վոլգա»ի թիւը կը յիչե՞ս, – հարցուց տնօրէնը:

– Մէկայն թիւերը՝ 26 – 32:

– Ինչ է, զանոնք չե՞ս ճանչնար:

– Չեմ ճանչնար: Իսկ ի՞նչ գրած են:

– Դրամ կը պահանջեն, տասը հազար ռուբլի՝ դիս ու երախաներս ողջ ձգելու համար:

– Ա՛յ, եա անոնց..., – կարեկցանքով բաւ գրաբերը:

Ուշ իրիկուն է: Ներքին Գործոց բաժնի խումբը՝ Ներքին նախարարի տեղակալ Գ. Գրիգորեանի եւ չրջանային դատախազ Ս. Մանուկեանի մասնակցութեամբ, մանրամասնօրէն կ'ուսումնասիրէ ահազանգը, միջոցները կը մշակէ գրամաչորթները ձերբակալելու համար: Կասկածեալներու չրջանակին մէջ է նաեւ պահարանը բերողը: Խումբին ղեկավարութիւնը կը յանձնուի նախարարութեան քրէական հետախուզութեան վարչութեան պետ, դնդապետ Ս. Աթաբեկեանի: Շուտով Հ. Խաչատրեան Աւագեանին կուտայ 4·500 ռուբլի, որուն թիւերը նախօրօք վերցուած էին: Կը թելադրուի պահարանը յանձնել ահաբեկիչներուն եւ խնդրել մը նացեալ դումարը հայթայթելու համար տասը օր ժամանակ տալ:

Դրամատարը կը սլանայ Երեւան: Սակայն անոր հետեւող խումբին անդամները կը նկատեն, որ չրջանային կեդրոնէն քանի մը քիլոմեթր հեռացած Աւագեանի «Մոսկվիչ»ը կը մտնէ Թաքստոց... Ֆելիկ կը վերադառնայ ուչ երեկոյեան:

– Խաչատրեան ջան, յանձնարարութիւնդ կատարած եմ, – հեռաձայնով կը յայտնէ ան, – տասը օրուան մէջ ամբողջացընել պակասը...

Անցան երկու – երեք օր:

Դանձապահը Մայիս 13–ին, աշխատանքի օրուան վերջաւորութեան կը մտնէ դրամարկղ, կը բանայ փոքրիկ պատուհանը ու կը սկսի բաժնել ձեռնարկութեան բանուորներու աշխատավարձը: Սակայն այդ պահուն դրամարկղ կը մտնեն չորս – չրջանային Ներքին Գործոց բաժնի եւ դատախազութեան աշխատակիցները:

Կը պարզուի, որ դրամաչորթ դանձապահը ձեռնարկութեան միջոցներէն գրաւպանած է 5·148 ռուբլի, ահաբեկող բռվանդակութեամբ պահարան մըն ալ նախապատրաստած է չրջանային հիմնարկի ուրիչ տնօրէնի մը համար՝ անկէ հինգ հազար ռուբլի չորթելու նպատակով:

Շուտով Ֆելիկ Աւագեան պատասխանատուի օրէնքին առջեւ:

Մ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՇԹՈՒԹԿԱՐԹԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ՅՕԺԱՐԱԿԱՄ...

Շթութկարթի հայկական յուչարձանի չուրջ ծագած վէճերը մեծ մասամբ վերջ դտած ըլլալ կը թուին եւ յուչարձանը կը մնայ իր տեղը:

Քաղաքապետ՝ Բոմմըլի տեղակալ՝ Թիրինկեր Պ. Մինասեանի ուղղած Օգոստոս 20 թուակիր իր նամակով կը չեչտէ թէ յուչարձանի վրայի հայերէն արձանագրութեան եւ ի մասնաւորի հոն դրոծածուած ՄԵԾ ԵՂԵՌՆ տարակոյսի դէմ որեւէ առարկութիւն չունին եւ ուստի յուչարձանը վերցնելու սպառնալիքը առարկայապուրկ է այլեւս: Այսուհանդերձ ներկայիս դեռ առկախ կը մնայ թուականի հարցը, որուան ըլլալով որ կարելի չէ անոր վրայ դրել 1915 Ապրիլ 24:

Սեպտեմբեր 2–ին Շթութկարթի մէջ կատարած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին վերապատուելի Գառնուդեան յայտնած է թէ ան ի տես թուականի հարցին՝ միայն մասամբ զոհ է իչխանութեան որոչումով: Մինչ այդ քաղաքին թուրքերէնը ուսուցանող միակ դպրոցը՝ Ազգային Վարժարանը, որուն թիւերը նոյնպէս նախօրօք վերցուած էին, կը թելադրուի պահարանը յանձնել ահաբեկիչներուն եւ խնդրել մը նացեալ դումարը հայթայթելու համար տասը օր ժամանակ տալ:

Դրամատարը կը սլանայ Երեւան: Սակայն անոր հետեւող խումբին անդամները կը նկատեն, որ չրջանային կեդրոնէն քանի մը քիլոմեթր հեռացած Աւագեանի «Մոսկվիչ»ը կը մտնէ Թաքստոց... Ֆելիկ կը վերադառնայ ուչ երեկոյեան:

– Խաչատրեան ջան, յանձնարարութիւնդ կատարած եմ, – հեռաձայնով կը յայտնէ ան, – տասը օրուան մէջ ամբողջացընել պակասը...

Անցան երկու – երեք օր:

Դանձապահը Մայիս 13–ին, աշխատանքի օրուան վերջաւորութեան կը մտնէ դրամարկղ, կը բանայ փոքրիկ պատուհանը ու կը սկսի բաժնել ձեռնարկութեան բանուորներու աշխատավարձը: Սակայն այդ պահուն դրամարկղ կը մտնեն չորս – չրջանային Ներքին Գործոց բաժնի եւ դատախազութեան աշխատակիցները:

Կը պարզուի, որ դրամաչորթ դանձապահը ձեռնարկութեան միջոցներէն գրաւպանած է 5·148 ռուբլի, ահաբեկող բռվանդակութեամբ պահարան մըն ալ նախապատրաստած է չրջանային հիմնարկի ուրիչ տնօրէնի մը համար՝ անկէ հինգ հազար ռուբլի չորթելու նպատակով:

Շուտով Ֆելիկ Աւագեան պատասխանատուի օրէնքին առջեւ:

Մ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Գիւղի մը մէջ տօնական օր է: Այս առիթով ցուցափեղկերու մրցանք մը կազմակերպուած է: Դեղագործ մը առաջնութիւնը կը չահի: Անիկա, հետեւեալ ձեւով ցուցափեղկը չահած էր:

Այսպէս, ան երեք դազաղ դրած էր ցուցափեղկին մէջ: Առաջին դազաղին մէջ դեռեղած էր կմախք մը, գլուխը՝ կեղծամով եւ վրան դրած էր. – «Մնայ, մեռայ բայց չնորհիւ շամբուան իւսին՝ մաղերս տակաւին իրենց փայլերը չկորնցուցին:

Երկրորդին մէջ՝ զարձեալ կմախք մը՝ դեղեցիկ առամնաչարով, որուն վրայ դրուած էր. – «Մնայ, մեռայ, բայց ակռաներս իրենց ճերմըկութենէն եւ փայլքէն բան մը չկորնցուցին, չնորհիւ այսինչ ակռայի դեղին:

Երրորդ դազաղին մէջ կմախք չկար, այլ՝ հետեւեալ նախազուշութիւնը. – «Ջնայ, չմեռայ չնորհիւ ... այսինչ կանխարգելիչ միջոցառումին...:

***

Երիտասարդ կին մը՝ իր տունը ողողած ոջիլներուն դէմ պայքարելու համար կը դիմէ թաղի դեղագործին եւ ամչնալով կը գնէ ոջիլասպան դեղ: Բայց, յանկարծ միտք մը կը ծագի իր մէջ, ու կ'ըսէ դեղագործին.

– Հաճիս նուէրցու ծրար մը ըլէ, որովհետեւ նուէր պիտի տամ:

(Շար. 8)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Ինչեւէ: Ռուսայի պարտութիւնը ճակատագրական կէտ եղաւ երկրի ամբողջ պատմութեան համար: Ան ըստ էութեան, դարձաւ Վանի Թագաւորութեան անկումին սկիզբը, որմէ յետոյ, ճիշդ է, երկրի քաղաքական կեանքը կարճատեւ վերելքներ ունեցաւ, երբեմն նոյնիսկ յաղթականներ վարեց դարաւոր թշնամիին՝ Ասորեստանեան բռնապետութեան դէմ, սակայն եւ այնպէս սկսեր էր ձախորդութիւններու շրջանը, տեղի ունեցող պետական կեանքի անկում մը, որ անդարձահարելի պիտի ըլլար յաջորդ դահակալներու համար, աւելի քան մէկ դար չարունակ:

Ռուսա Ա.ի որդի եւ յաջորդ՝ Արգիշտի Բ.ի (713 – 685) չանքերը առաւելապէս ուղղուած էին երկրի տնտեսութեան վերականգնումին, եւ ազբիւրներու կդկիռ տուր տեղեկութիւններէն կ'երեւի, որ ան յաջող խաղաղութեան եւ բարիդրացիական յարաբերութիւններու կոչ ուղղած է Սարդոն արքային՝ անոր յաջորդ Սինախերիբին (705 – 681) եւ մնացած ռազմատենչ դրացիներուն: Այս թագաւորի անունէն յայտնի սեպագրի մէջ ամէնէն հետաքրքրականը Վասպուրականի Արճէշ քաղաքի մօտ գտնուածներն են, որոնք կը պատմեն քաղաքը կառուցանելու, արհեստական լիճ ստեղծելու, ջրանցք բանալու եւ պարտէզներ չինելու մասին:

Արգիշտի Բ.ի որդի Ռուսա Բ.ի (685 – 645) դահակալութեան տարիները դարձան Վանի Թագաւորութեան քաղաքական ու տնտեսական աշխուժութեան շրջան: Նոր դահակալը հաւասարար կը զգուշանար Ասորեստանի հետ չափուելէ: Ան իր երկրի սահմանները ծաւալեց հարաւ – արեւմուտքի մէջ՝ հոն նուաճելով Մուշկերու երկիրը, Խաթէն, Խալիտուն եւ այլ չրջաններ:

Սակայն Ռուսայի դահակալութեան չորս տասնամեակներուն եւս զերակչիռ նչանակութիւն ունէին խաղաղ – չինարարական գործերը: Բաւական է յիչել, որ ան Վանայ լճի ափին կառուցանած է Հալդի աստուծոյ անուամբ քաղաք, հաւանաբար մեր մատենագրութենէն յայտնի Հայկաւանը, Մակուի չրջանի մէջ՝ «Ռուսայի փոքր քաղաք» եւ տաճար, Արարատեան դաշտին մէջ՝ Թէյչէբաինին («Թէյչեբա Աստուծոյ քաղաք» – Կարմիր բլուր), ինչպէս նաեւ ձեռնարկած չրթանընթեական ու այգեգործական կարեւոր միջոցառումներու:

Ռուսա Բ.ի յաջորդներու օրով (Սարդուր Գ. Սարդուր Դ., Էրիմենա, Ռուսա Գ., Ռուսա Դ.) 50 – 55 տարիներու ընթացքին Վանի Թագաւորութիւնը այնպէս կը թուի, թէ կը պահպանէր իր քաղաքական ազդեցութիւնը Հայքի հարաւ – արեւելեան նահանգներէն մինչեւ Արաքսի աւազանը: Հետազօտողները ի զուր կը չանան գտնել ծուռնկի բերել կամ Վանայ լճի չրջանին մէջ, կամ ալ խեղճուկ դեղով մը սահմանափակել Արարատեան նահանգի այս կամ այն ծայրը: Մինչեւ Ք. Ա. 7–րդ դարու վերջն ալ Վանի Թագաւորները տէրն էին «Վան մայրաքաղաքի երկրի» եւ միաժամանակ Արարատեան երկրին մէջ կը բարեկարգէին նախորդ – ներու կառուցանած բերդաքաղաքներն ու տնտեսական կեդրոնները (Արգիշտիխինիլի, Էրեբունի, Թէյչեբաինի եւայլն): Իսկ եթէ Թագաւորութեան ենթակայ մըրնացած երկրամասերու վերաբերեալ տակաւին չեն յայտնաբերուած ազբիւրագիտական տեղեկութիւններ, այդ չի նչանակեր տակաւին, թէ Թագաւորութիւնը զրկուած է եղած այդ երկրամասերէն:

Ք. Ա. 7–րդ դարու մայրամուտին եւ 6–րդ դարու արշալոյսին վերաբերող ազբիւրներու Թուշիկ ակնարկներէն կ'ենթադրուի, որ Հայքը այդ չրջանին ենթակայ եղած է Մարաստանի նորաստեղծ Թագաւորութեան: Վերացած էր Հայքի Թագաւորութիւնը՝ դժուար է ըսել, քանի որ հպատակութիւնը կարելի չէ համարիլ Թագաւորական դահի բացակայութիւն: Արժանահաւատ տեղեկութիւն կայ այն մասին, որ երբ Մարաստանի հզօր արքա Կիաքսար (հայկական ազբիւրներու մէջ՝ Վարբակէս) 612–ին կը նուաճէր Ասորեստանի մայրաքաղաք Նինուէն, իրեն օգնութիւն ցոյց տուաւ հայ «Քաջ նախարար» Պարոյր՝ սկայորդի որդին:

Սկայորդիի եւ անոր որդի Պարոյրի մասին խօսող մեր միակ ազբիւրը Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ն է: Մար Աբաս Կատինայի երկէն ու ժողովրդական աւանդութենէն առնելով Պատմահայրը կը հաղորդէ այնքանը, որ Հայոց առաջնորդ – նահապետներու շարքին եղած է Սկայորդի մը եւ որդին՝ Պարոյր, որ ժամանակակիցն էր Սարդանապալի, զարձաւ զաշնակիցը Մարաց Վարբակեսի, անոնք միասին տապալեցին Ասորեստանի (Սարդանապալի) թագաւորութիւնը: Այս ծառայութեան համար Վարբակես Պարոյրը թագաւոր պսակեց Հայաստանի եւ Սկայորդիի որդին զարձաւ Հայոց առաջին պսակաւոր թագաւորը:

(Շար. 8)

(Շար. Ա. Էջէն)

միածնի օրհնութենէն: Հետեւաբար, նաեւ մեր այս ուղեւորութեան ընթացքին մենք ամէն տեղ հրաւէր պիտի կարդանք բոլորին, համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին, որ մասնակցին մեր ներկայութեամբ կազմակերպուած եկեղեցական արարողութիւններուն եւ հանդիսութիւններուն: Նոյնպէս մեր փափաքն է, որ կարեւոր մեծ քաղաքներուն մէջ, ուր հայկական վարժարաններ կան, անխտիր բոլոր վարժարաններու աշակերտները մէկ յարկի տակ հաւաքուին՝ լսելու համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին պատգամը՝ բերուած Մայր Հայրենիքէն եւ Ս. Էջմիածնէն:

ՀԱՐՑ. – Ի՞նչ կը մաղթէք ամերիկահայ ժողովուրդին:

ՊԱՏ. – *Մեր ամենաջերմ մաղթանքն է, որ նոր աշխարհի տարածքին վրայ մեր ազգին զաւակներն մնան անչարժօրէն հաւատարիմ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, որքութեամբ պահպանեն իրենց ազգային ինքնութիւնը եւ մեր մայրենի անոյշ լեզուն ու իրենց հայեացքը միշտ սեւեռած պահեն դէպի յաւերժական Արարատը եւ դէպի լոյսերը Երեւանի:*

Վազգէն Ա.-ի այս այցելութեան առընչութեամբ յիշենք, որ Քանատայի եւ Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան եւ արեւմտեան կիլիկեան գոյգ թեմերու Առաջնորդները, խորհրդակցելէ ետք թեմական Ազգային Վարչութեանց հետ, Յուլիս 20 թուակիր նամակ մը ղրկած էն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ի մէջ այլոց նշելով. – «Այս երջանիկ առթիւ, կիլիկեան մեր զոյգ Թեմերու հոգեւորական դասուն, ժողովականութեան, բարեպաշտ ժողովուրդին եւ մեր անունով, կը հրաւիրենք Ձերդ Ս. Օծութիւնը որ Ձեր յարմար դատած թուականին, շնորհեքաշխ այցելութեամբ պատուէք նաեւ մեր թեմերն ու ժողովուրդը, իւրաքանչիւր թեմի մեր եկեղեցիներէն մէկուն շնորհելով պաշտօնական այցելութիւն: Կը սպասենք Վեհափառ Տէր, Ձեր շուտափոյթ եւ դրական պատասխանին. արժանապատիւ շուրով կազմակերպելու Ամենայն Հայոց Հայրապետին ընդունելութիւնը»:*

ՀԱՑ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ դտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 *կամ՝* 78 — 75 — 90 — 30 *թիւերուն:*

Ճաշագին՝ 100 ֆ.:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Եայլախանեան)

մահուան 22–րդ եւ իրենց հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան 12–րդ տարելիցներուն, ինչպէս նաեւ Եայլախանեան ընտանիքին համայն ննջեցեալոց յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

***

Պր. Վարուժան Սաատէթեան, Պր. Դանիէլ Սաատէթեան, Պր. Կարպիս Թուլումճեան ու Օրիորդ Սիլվի Հասըլճեան, եղբայրը, եղբօրորդին, զարմիկն ու զարմուհին հոգեհանգիստի պաշտօն խնդրած են իրենց հարազատը՝

ԳԷՈՐԳ ՍԱԱՏԷԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ: Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին, Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գաբամաճեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամեր Գաբամաճեանի մահուան տասներորդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Համազասպ Աշճեանի յիշատակին 200 ֆ. կը նուիրէ, Որբերու Օգնութեան Մարմնին (տանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 ֆ. «Յառաջ»ին:

ԵՐԱԶԱՐԱՆ

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղիկի ժող – Յովհաննէս Փարատեանի մահուան առիթով, Տիկին Արաքսի Գահվէճեան եւ զաւակները 200 ֆ., Տիկին Մարի Գարակէօզեան 200 ֆ.:

RECHERCHE

SANDY

recherche ouvriers(éres), à domicile
pour prêt-à-porter de luxe

tél. 45. 08. 46. 40

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ:

FRANCE-INTER

LE TELEPHONE SONNERA
le jeudi 17 septembre à 19 h 20
EN DIRECT D'EREVAN
capitale de l'Arménie Soviétique
Autour d'Alain Bedoué, Ulysse Gosset, Fabrice Lequintrec, les invités répondront aux questions que l'on se pose sur cette république pas comme les autres.
On peut téléphoner dès 17 heures au
45. 24. 70. 00
ou par minitel
36 - 15 code RF

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմէն Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au dîner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

REUNION

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France invite les moniteurs de sa colonie de Bellefontaine (été 87) à une réunion qui aura lieu le Samedi 19 Septembre à partir de 14 h 00 à la M.C.A. de Paris, 17 rue Bleue.

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՄԱՐՍԻՑԻ

1987 – 1988 տարեշրջանի դասերն ու փորձերը կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, կէսօրէ ետք ժամը 17–ին, Պօմոնի Ֆրանսական Մշակութային Տան մէջ:

Պուլվար Շարլ Գատուզ:

Այս տարի կը դասաւանդուին. –

Ա.– Երաժշտութեան հիմնական գիտելիքներ.

Բ.– Սոլֆէժ.

Գ.– Միաձայն խմբերգներ.

Դ.– Բազմաձայն խմբերգներ:

Մինչեւ Հոկտեմբեր 15, կ'ընդունուին երախաները, 4–էն 14 տարեկան, յետ պարզ մուտքի քննութեան:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել. – 91 – 87 – 43 – 71 *թիւին:*

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ չրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ ղպրոցը կը վերաբացուի Զոյգ թուականի, Սեպտեմբեր 23–ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16:

Մնոդքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

CHERCHONS CHORISTES

In vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

***

ՎԻԼՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիլնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Ջորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Արովեան սրահին մէջ՝ 1, Ռէ Բաժօ:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Փնարիկ Գուրթուճեան:

Իրենց զաւակները ղպրոց բերելու դժուարութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան դրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

***

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ ղպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԴԷՊԻ ՍԷՆ – ԿՐԷԿՈՒԱՐ
Ի ԹԱՒԱՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին Թալարի մէջ տեղի կ'ունենայ Սէն – Կրէկուար–ի տարեկան ուխտագնացութիւնը, հովանաւորութեամբ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի, որ կը մատուցանէ պատարագն ու կը քարոզէ:

Մկիզբ պատարագի, ժամը՝ 10·30:

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, գեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի:

Ճաշ պատարագի սիրոյ սեղան, ժամը՝ 13–ին, Սալ Մունխիփալ տէ Ֆէթի մէջ:

Օթօքարի ապատարկութիւն ուխտագնացներու համար. –

Մեկնում Մարսէյլէն եւ հետեւեալ կէտերէն. –

1.– Սէն – Ժէրոմ. – 6 *փլաս տէ լա Բոթոնտ:*

2.– Սէն – Թ'Անթուան. – «Վիատիք» *անուն ժիրայրին սրճարանին դիմացը:*

Ճշդուած են հետեւեալ գիները. –

Միայն երթալ եւ դալ 90 ֆ.:

Միայն ճաշ 90 ֆ.:

Երթան – դալ եւ ճաշ միասին 170 ֆ.:

Բոլոր տեղեկութեանց համար դիմել Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին:

Հեռաձայն. –

91 – 77 – 84 – 70

Սէն – Ժէրոմի Հայոց Եկեղեցի. –

91 – 66 – 31 – 47

Պերճ Կարապետեան
91 – 66 – 07 – 49

Աբթաքին Յակոբեան
91 – 60 – 07 – 61

Յարութ Նչան
91 – 65 – 54 – 45

Կարապետ Սէյրապեան
91 – 60 – 34 – 25

Լեւոն Պետեան
91 – 65 – 30 – 22

Թոմաս Համամճեան (Լա Միոթա)
42 – 08 – 23 – 01

Գալաքեան ընտանիք (Լա Միոթա)
42 – 83 – 49 – 05

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
18
VENDREDI
18 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.576
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.576

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՕՐ. ԼՎԻՒՆի Ամերիկա այցելութիւնը հաւանական չի նկատուիր. պատճառներն մէկն է Թուրքիոյ կանխահաս ընտրութիւններու որոշումը. իսկ Նոյեմբերին եթէ Ռէյկընկըրն բաւական խճողուած օրակարգ մը կ'ունենայ, ուր դժուար է տեղ տալ նաեւ Լիվրէնի այցելութեան: Ապա, տրուած ըլլալով, որ Նախագահ Ռէյկընի իշխանութեան վերջին ամիսներն են ու երկիրը ընտրութեան մթնոլորտի մը մէջ պիտի դտնուի, դժուար է նման այցելութիւն մը հաւանական նկատել: Այս բոլորին քով կրնայ նաեւ միւտ Գոնկրէսի օրակարգին նիւթ դառնայ հայկական բառնաձեւը ու Թուրքիոյ կատարուելիք օժանդակութեան հարցը. բաներ, որոնք միւտ խանգարած են Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւնները:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի «Լէ Նուվէլ տը Մոսկու» չարաթաթերթը արձագանգ կը հանդիսանայ անոնցմէ մէկ դէպքի մը, Խորհրդային Միութեան մէջ: Թերթը կը գրէ թէ, վերջերս գործադուլի չարժում մը տեղի ունեցած է Զեխով, Մոսկուայէն 70 քիլոմեթր հարաւ, հանրակառքի վարորդներու մօտ: Երթեւեկի ոչ մէկ միջոց եղած է ամբողջ կէսօր մը: Պատճառը աշխատավարձի փոփոխութիւնն է տնտեսական վերակազմութեան շրջանակին մէջ: Ծանօթ է, որ Խորհրդային Միութեան Սահմանադրութիւնը (60-րդ յօդուած) չընդունիր գործադուլ, ըսելով. – «Ընկերային տեսակէտով օգտակար աշխատանք մը կատարելու մերժումը խոտոր կը համեմատի ընկերավարական ընկերութեան սկզբունքներուն հետ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ համաձայն չէ Պալատիւրի պիւտճէին հետ, զոր «ընտրական» կը նկատէ, հակառակ Ելմտական նախարարին ուրացումին: Պալատիւր 32 միլիառի դեղչ մը կը կատարէ 1988-ի տուրքերուն վրայ եւ կ'ըսէ թէ պետութիւնն է որ խնայողութիւն պիտի ընէ: Բայց, բոլորը անդրադառնալով ընկերային ապահովութեան բացին, դիտել կուտան որ Պալատիւրի կարգադրութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ մէկ ձեռքով տրուածը, միւսով ետ առնել: Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին, Հանրապետութեան Նախագահը բացէ ի բաց արտայայտած է իր տարակարծութիւնը եւ մտահոգութիւն յայտնած, ինչ կը վերաբերի դրամահոսութեան եւ արտաքին առեւտուրի բացին:

ՖՐԱՆՍԱՑի Առողջապահութեան նախարարը տարւոյն վերջ հրովարտակով արգիլել պիտի տայ ծխելը լիսէներու եւ վարժարաններու բակերուն մէջ: Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ կ'ուզէ առնել ծխամոլութեան դէմ, վրոֆէսէօրներ Թիպպանիի եւ Պերնարի տեղեկագրէն ետք (53 հազար մեռեալ տարեկան): Գինն ալ պիտի բարձրանայ, տարահամոզելու համար մոլիները: «Լիպերասիոն»ի մէջ, ժերար Տէսխիւի սրամիտ խմբագրական մը առարգրած է, այս առընչութեամբ, զոր խորագրած է, ոգեկոչելով կուսի մեկնող հռոմէացի սուսերամարտիկներ՝ «Մոռիքուռի թէ սալութանք» (մահամերձը կը բարեւեն զքեզ) եւ ուր կ'ըսէ թէ մինչեւ այդ քանի մը տողերը լրացնէ, 2 – 3 ծխիկ վառած պիտի ըլլայ: Մեզի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ FRANCE-INTER ԷՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, «Ֆրանս – Ինթէռ», Հինգշաբթի օր ժամը 19·20-ի «Հեռաճայնը կը հնչէ» իր յայտագիրը կը նուիրէր Հայաստանի՝ «Ուղղակի՝ Երեւանէն»:

Վազ առաւօտեան իսկ, լրատուութեան ամէն հաղորդումի հետ, կ'անդրադառնար յայտագրին: Ժամը 7·30-ին, Ֆրանսայէն (Մարսէյլէն) դաղթած կին մը կը խօսէր, ժամը 8·15-ի չուրջ, Թիլիփ Կոսէ, ուղղակի Երեւանէն, կը չեչտէր թէ Հայաստան ամէնէն զարմանահրաշ Հանրապետութիւնն է, թէ Երեւանի փողոցները հայերէն կը խօսուի աւելի քան ռուսերէն, նոյնիսկ եթէ կիւրեղեան այրուբենը կը յառաջդիմէ: Թէ Հայաստանի մէջ ժողովուրդը, որ իր պատմութեան անողոք դրոշմը կը կրէ, լաւ կ'ապրի, թէ գիւղացիները հարուստ են, օդը լաւ է (28°, մինչ կ'անձրեւէ Մոսկուա) եւ թէ կարօտով կը դիտեն կախարդական լեռը՝ Արարատ ու հովիւ մը լաւ է իրեն, թէ բերէ օր մը մեզի վերադառնայ:

կ'ըսեն, կ'աւելցնէ, թէ հիւանդանոցները կը լեցնենք, բայց օր մը չէ օր մը, որեւէ ձեւով պիտի լեցնենք, մինչ այդ կ'օգնենք ծերութեան թոշակներու անառակներուն բացը դոցելու եւայլն, եւայլն:

«ՊՐԱՒԴԱ»ի խմբագրապետը՝ Աֆանասիէւ, բաւական վախուկ դիրքի մէջ է, (Պերեստրոյկա–ի (վերակառուցում) եւ կլազնոստ–ի (հրապարակայնութիւն) նոր ճամբուն վրայ, քանի որ ասկէ ետք լրագրողները շատ իրաւունքներ ունին, կրելիութիւններ, բայց նաեւ աւելի՝ պատասխանատուութիւն: «Իմանիթէ»ի տօնին առթիւ փարիզ եկած, մամուլի առուլիս մը տուաւ, ուր յայտնեց թէ հաւանական չէ որ Բուխարին եւ Տրոցկի վերստին արժանանան իրենց պատուին, թէեւ, աւելցուց առիկա լրագրողներուն գործը չէ:

ՊՈԼՍՈՑ Տիեզերական Պատրիարքը՝ Դիմիտրիոս Ա. – Փրմուս Ինթէռ Փարէս – (առաջինը՝ իր հաւատարակիցներուն մէջ), որ արժանի է պատիւներու, բայց իշխանութիւն չունի, վերջացուց հնգօրեայ այցելութիւնը Պելկրատ: Սերպ Եկեղեցւոյ եւ Պոլսոյ պատրիարքութեան կապը շատ հին է (9-րդ դար, Սէլանիկի կիւրեղ եւ Մէթոտոս յոյն եղբայրները քրիստոնէութիւն քարոզած են Սլաւներուն):

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՑ մէջ ծագած մեծ զայթակղութիւնը պատկերացումը կը նկատուի տնտեսական դրութեան մը տնանկութեան: Փոխ – նախագահին հրաժարումէն եառ, հողամնդառական կոմինարի կեդրոնը զանուող համայնավարներու լիկան (Պոռնի – Հերզեկովինի) 40 հոգի արտաքսած է չարքերէն եւ պատժական միջոցներ ձեռք առած 130 ուրիշներու դէմ: Հրաժարած է նաեւ գլխաւոր դրամատուներէն՝ Լիուպլիանկայի տնօրէնը: Տարիներ զործած է սխեմա մը, որ այսօր դայթակղութիւն որակուած է: Հաստատութեանց դրամական հայթայթումը չվճարուած պարտամուրհակներով, 149 միլիառ տինարի (300 միլիոն տոլար) կը վերաբերի:

ԼԻ ՀՈՊԼԱՖԻԱ, լիբանանեան ուժերու քրիստոնեայ քաղաքապետը նախկին պետը, վիրաւորուած է առջի օր, իրեն դէմ գործուած ռճրափորձի մը ընթացքին, ռումբի մը պայթումէն: Մէկ մեռեալ եւ 30 վիրաւոր կայ: Սուրիամիտ երրորդ անձն է, որ քանի մը օրուան ընթացքին մահափորձի կ'ենթարկուի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՓՈՓՈԽ ԲԱՆԵՐ ՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փոխուած բան չկայ· երէկ, թալանողներու ախորժակը կը գրգռէին մեր ներքական հարստութիւնները· եկեղեցական գանձ, տուն – տեղ, գոհարեղէն, դրամ, ապա հող: Ախորուեցաւ, կոտորուեցաւ որպէսզի այդ բոլորը անտէր մնան ու պատկանին ուրիշին: Հազարումէկ փորձաւիէ պրծած, հազարումէկ անգամ մահէն խլուած կեանքերու գնով փրկեցինք ինչ որ կարելի եղաւ· որքեր, ձեռագիրներ, պատմութիւն, յիշատակ ու կարօտ:

Այսօր, բոլորն ալ ապահով վայրերու մէջ գտած են իրենց հանգիստը· որքերը մեծցած են, դարձած հայր ու մայր· ձեռագիրները մեծ մասով կը հանգչին Մատենադարանի ապակեդարաններուն մէջ, իսկ պատմութիւն, յիշատակ ու կարօտ, գիր դարձած, երգ դարձած, ընկեր են մեր երթին:

Երէկուան թալանողներուն ախորժակը սակայն կը մնայ անփոփոխ· թիրա՛խը միայն տարբեր է այսօր: Երէկուան տունին ու պարտէզին, արծաթին ու ոսկիին գրգռած ախորժակները այսօր ուղղուած են մեր պատմութեան ու մշակոյթի հարստութեան:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրած ու ստեղծագործած հայ արժէքներու – Սիամանթօ Պալեանները – իւրացումի ծիծաղելի փորձերէն ու այլ անհամար զեղծումներէ, խեղաթիւրումներէ ետք ներկայ օրինակ մը կուգայ այս անգամ Ա. Դըրբրեջեանի «գիտական» աշխարհէն· համալսարանական «բարձրագոյն» մակարդակի աշխատութիւն մը տեղ ու կեանք տալով անգոյ «Կովկասեան Աղուանք» առասպելի մը, կը նկրտի ԺԱ· – ԺԳ· դարերու Կովկասէն ջնջել հայկական գոյութիւնը: Այս աշխատութիւնը կը հրատարակուի Ադրբեջանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն ակադեմիկոսի մըն ալ հովանաւորութեամբ (տե՛ս Գ· Էջ):

Ու Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն գիտաշխատող մը բողոքի ձայն բարձրացնելով միութենական գերագոյն մարմիններու ուշադրութեան կը յանձնէ պարագան: Անոր դիմումին որպէս պատասխան Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիային պատմութեան հիմնարկի փոխ տնօրէնին ճամակը կուգայ խեղաթիւրումները հաստատելու եւ նշելու, որ հարկ է «յոյժ ճնշադատաբար վերաբերուել նրա գրին»:

**

Ունեցածին տէր կանգնելու, ոտնձգութիւններու, թալանողներու իրենց չպատկանածը կուլ տալու փափաքին դէմ ծառանալու այս օրինակէն ետք, ականջը խօսի մեր կարգ մը պատասխանատուներուն· անոնց, որոնք ոչ մէկ կասկած թէ կը սիրեն իրենց ազգը, սակայն անկէ աւելի կը սիրեն Ս· Գրքին պատգամը ու տառացի կերպով կը գործադրեն զայն, անայլայլ բաշխելով ··· *ազգին* ունեցածը· այսպէս, երէկ տունիճ Ազգային Տուն մը, անկէ ետք վանիճի հաւեր, այսօր ձայնասփիւռի կայան մը ու վաղը թերեւս կարգը դպրոցի մը գայ:

Ու տալու, բաշխելու այս առաքինութիւնը կը գործադրուի գերագոյն լուռթեան մը մէջ, յիշեցնելով Ս· Գրային այլ պատգամ մը, որ կ'ըսէ· – «Այ ձեռիդ տուածը ձախը պէտք չէ գիտնայ»· այնքան, որ ամէնէն սկեպտիկն ալ կը համոզուի, թէ լուռթիւնը իրակա՛ն ոսկի կ'ըլլայ ··· գոնէ այս մարդոց համար:

**

Ի զուր չէ որ գրուած, ըսուած է այնքան անգամ, թէ հակասութիւններու ժողովուրդ ենք:

Թ· ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՄԻՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14 – 15)

14–ԱՄԵԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆԸ ԴՐԱՒԾ Է ՕՓԵՐԱ ՄԸ

Զեխ գրող Եոզէֆ Կալնարի «Ոսկեճամիկը» հէքեաթին հիման վրայ մանկական օփերա մը դրած է երեւանցի 14–ամեայ երգահան Կարինէ Սարգսեան: Մասնակցութիւնը յաջող գտած են երաժիշտին դրացը, որ կը պատմէ ոսկեճամ աղջկան երջանիկ ճակատագրին մասին: Կարինէ Սարգսեան հեղինակն է գաշնակի համար կարգ մը կտորներու, մանր նուագներու, բազմաթիւ երգերու: Այս տարի ան ընդունուած է երաժշտական ուսումնարան:

**

«ԱՐԱՐԱՏ» – «ԴԻՆԱՄՕ» ԹԻՖԼԻՍ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ախոյեանութեան հերթական իր հանդիպումին Երեւանի «Արարատ»ը, Սեպտեմբեր 12–ին, իր իսկ դաշտին վրայ կ'ընդունէր Թիֆլիսի «Դինամօ»ն, որու կը յաղթէր 1–ի դէմ 2 կէտով: Եթէ Երեւանցիներուն յաղթանակ մը անհրաժեշտ էր դասաւորման հինգերորդ տեղը դրաւելով (նաեւ հոն մնալով) Իէրեվան–ի բաժակի մրցաշարքին մասնակցելու իրաւունք ստանալու համար, Վրաց մարզիկները երկու կէտերու պէտք ունէին բարձրագոյն խումբին մէջ մնալու համար: Ցիշենք, որ 24 խաղերէ ետք դասաւորման վերջին երկու տեղերը կը գրաւեն Թիֆլիսի «Դինամօ»ն եւ Լանչխութիի «Գուրիա»ն:

Այս պայմաններու տակ է, որ «Հրազդան» մարզադաշտ լիքն «Արարատ»ի եւ «Դինամօ»ի մարզիկները առաջին իսկ վայրկեաններէն ծաւալած են բուռն պայքար մը: Վրաց մարզիկները կոչտ խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են եւ 12–րդ վայրկեանին յաջողած դրաւել Ալեքսանդր Պողչիվալովի բերդը: Երկրորդ կիսախաղին Երեւանցիները արագացուցած են իրենց խաղարկութեան թափը եւ չատախ նեղի դրած մրցակիցներու չեռասպահներն ու բերդապահը: 68–րդ վայրկեանին խմբապետ Աչոտ Խաչատրեան փենալթի մը կոլի վերածած է, հաւասարեցնելով հաշիւը: Այդ պահէն խաղը կոպիտ բնոյթ կրած է: Իրաւարարը երկու մարզիկ հեռացուցած է գաշտէն: Տասը վայրկեան ետք Դինամօյականները իրենց բերդին հրապարակին վրայ գեռին փռած են եղուարդ Վերանեանը: Փենալթի: Դարձեալ Աչոտ Խաչատրեան զայն կոլի վերածած է:

«Արարատ» այս յաղթանակէն ետք կը դրաւէր դասաւորման հինգերորդ տեղը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Սեպտեմբեր 15–ի թիւով:

Հ. ԱՒԵՏԻՔ ԹԱԼԱԹԻՆԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Քանի մը օրէ Պէյրութէն Փարիզ ժամանած է Մխիթարեան վանահայր՝ Հայր Աւետիք Վրդ· Թալաթինեան, որ այցելելէ ետք Լիոն, Մարսէյլ, կ'անցնի Իտալիա, հուսկ՝ վերադառնալու համար Պէյրութ:

«ՅՈՒՆԱՍ»Ի ՏԱՍՆԱՄՅԱԿ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑԸ

**

Հ. – Հարգելի ընթերցող, վերեւում նշված տողերը շարքից, վերեւից ներքեւ կարդա՛ նաեւ ձախից աջ, ապա կստանաս նոր բանաստեղծություն, որի հեղինակն է Ն. Հ. Ս. Ս.-ը։

Պ. – Յուրաքանչյուր Ս. Հ. Ս. Ս.-ը Հայաստանի Գրողների Միության անդամ է, ինչպես գիտես։ Ես ինքս էլ Ս. Հ. Ս. Ս.-ի անդամ եմ։ Ես գրում եմ «Ինքնագիտակցական» ոճով, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ «Ֆիգուրատիվ» ոճով։ Ես գրում եմ ներքին ձայնիս թելադրանքով, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ներքին ձայնի դիակատար մասնագետների խմբակային ջանքերով։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ ուզում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ուզում է Ս. Հ. Ս. Ս.-ի ղեկավարությունը։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ հասկանում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի հասկանում։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ ուզում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի ուզում։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ կարդում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի կարդում։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ ապրում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի ապրում։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ մտածում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի մտածում։ Ես գրում եմ ինչպես ինքս եմ շնչում, իսկ Ս. Հ. Ս. Ս.-ը՝ ինչպես ոչ ոք չի շնչ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ»

«Գրական Թերթ»ի Օգոստոս 14–ի թիւին մէջ վերի խորագրին տակ կը մատնանշուի պետական մանկարզակի վրայ կատարած խեղաթիւրումի պարագայ մը: Աղբրեջանի Գիտութիւններու Ակադեմիա–ի (ԳԱ) խմբագրական – հրատարակչական խորհուրդի երաշխաւորութեամբ 1986 թուականին «ԷԼՄ» հրատարակչութիւնը բաքու լոյս կ'ընծայէ Ֆարիդա Մամեդովայի «Կովկասեան Ադուանքի քաղաքական պատմութիւնը եւ պատմական աշխարհագրութիւնը» մենագրութիւնը (246 էջ), որ ընթացիկ տարուան Ապրիլ 15–ին պաշտպանուած է իբրեւ տոքթորայի աւարտաճառ: Գիրքին մէջ, որու խմբագիրն է Ադրբեջանի ԳԱ ակադեմիկոս Զեյա Բունիաթով, արծարծուած նիւթի կատարեալ չափով կը սիրէ, ինչ որ բնականաբար չէր կրնար լուսաբանումի ու ջարդուցանել պետական շրջանակներու արդարացի բողոքները:

Հայաստանի ԴԱ Մ. Աբեղեան գրականութեան հիմնարկի աւագ գիտաշխատող Ալբերտ Մուշեղեան կուսակցական վերջաղ մարմիններու եւ Խորհրդային Միութեան Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր բարձրագոյն վաւերապրող յանձնաժողովի ուշադրութիւնը հրաւիրած է Ֆ. Մամեդովայի կողմէ հայ ժողովուրդի պատմութեան բազմաթիւ վաւերու հակագիտական վերլուծութեան ու միտումնաւոր խեղաթիւրումներու վրայ. «Այս գիրքը, կը նշէ Ա. Մուշեղեան, ըստ կիզքին մինչեւ վերջ ներծծուած է հաբեան ժողովուրդներու եւ առաջին հերթին հայ ժողովուրդի բնաշխարհին հանդէպ անհիմն յաւակնութիւններով եւ միջնադարեան հայ գրականութեան, ճարտարապետութեան ու մշակոյթի յուշարձանները սեփականելու բացայայտ նըկրտումներով»:

Անդրադառնալով մենագրութեան մէջ զետեղուած վէց քարտէսներու, որոնց մէջ այսպէս կոչուած Կովկասեան Ադուանքի սահմանները կը հասցուին Դերբենտ մինչեւ Արաքսի հովիտը, մինչեւ ընդհուպ Սեւանայ լիճի կէսը, Ա. Մուշեղեան կը մատնանշէ, որ վերոյիշեալ բոլոր քարտէսները, որոնք իբր թէ կը ցոյցնեն Ք. Ա. Գ–դարէն մինչեւ Ե. դարու ժամանակաշրջանը, իրականին մէջ պատմական որեւէ հիմք չունին եւ ուղղակի պատճէնուած են պատմութեան պանթուրքիստական կեղծարարներու կողմէ Պոլիս աւելի քան չորս տասնամեակ առաջ հրատարակուած «Իսլամ անսիքլոփէտիայի» Բ. հատորին մէջ տեղ գրաւած «Միացեալ Ադրբէջան»ի քարտէսէն, որ կ'ընդգրկէ խորհրդային եւ իրանական Ադրբէջանը եւ Խորհրդային Հայաստանի տարածքը, մինչեւ Սեւանայ լճի ջրային հայելիին կէսը: Ուշագրաւ է, որ այդ քարտէսը կազմուած է 1944ին, երբ Թուրքիա հանդէս կուգար իբրեւ հիթլերեան Փաշիզմի դաշնակից, եւ նպատակ կը հետապնդէր իրարու դէմ հրահրել Անդրը – կովկասի եղբայր ժողովուրդները:

Թերթը այս առաջաբանէն եռք կուտայ Խորհրդային Միութեան ԳԱ պատմութեան հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ, պատմական գիտութիւններու տոքթ. Անարէյ Նիկոլայեւիչ Սախարովի Ա. Մուշեղեանի յղուած պաշտօնական պատասխանը:

«Մեծարգոյ ընկ. Ա. Մուշեղեան, Խորհրդային Միութեան ԳԱ պատմութեան հիմնարկին յանձնարարուած է կարծիք յայտնել Ֆ. Դ. Մամեդովայի «Կովկասեան Ադուանքի քաղաքական պատմութիւնն ու պատմական աշխարհագրութիւնը» գիրքին (Բաքու, 1986) առթիւ ձեր նամակի կապակցութեամբ. գիրք, զոր ան որպէս տոքթորական աւարտաճառ պաշտպանած է տուն թուականի Ապրիլին, Բաքու:

Ֆ. Մամեդովա վերոյիշեալ գիրքին մէջ խնդիր դրած է ուսումնասիրել Կովկասեան Ադուանքի միջնադարեան պատմութեան բոլոր երեւոյթները, սակայն հոն հասնելու նպատակին ու միջոցները յանգած են որոշակի հակասութեան, քանի որ հեղինակը ձեռք կը զարնէ այնպիսի նիւթերու, որոնց մասին խիստ մակերեսային գիտելիքներ ունի: Այդ կը վերաբերի թէ՛ պատմական աշխարհագրութեան եւ թէ՛ այն քարտէսներուն, որոնց վրայ ուշադրութիւն կը հրաւիրէք ձեր նամակով:

Բացի տակէ ան անտեսած է բաւականաչափ լաւ ուսումնասիրուած փաստերը, որոնք խորհրդային արեւելագէտներու ճնշող մեծամասնութեան (Կ. Վ. Տրեւեր, Ս. Տ. Երեմեան, Ա. Պ. Նովոսելցեւ եւ ուրիշներ) հնարաւորութիւն տուած են հաստատելու, որ ադուանական միաւորման ազգութիւն գոյութիւն չէ ունեցած: Բնակչութեան ալպինեայ մասը հայացեր է առնուազն Ե. դարուն, միւս մասը, ինչպէս գոյց տրուած է Ա. Պ. Նովոսելցեւի, Վ. Տ. Պաչուտոյի, Լ. Վ. Ջերեպնինի «Ֆէոդալիզմի զարգացման ուղիները» (1972) գիրքին մէջ, խօսած է տարբեր լեզուներով: «Ադուաններ» անունումը հնարաքական եղած է այդ ազգաբնակչութեան համար: Ադուանական ճախախնեայ որոշ ցեղերու հետեւորդներ – ըր՝ ուտիներ, հինարտկներ եւ ուրիշներ, մինչեւ այսօր ալ կ'ապրին Ադրբեջան ու Վրաստան: Խորհրդային երեք ականաւոր պատմաբաններու գիրքին մէջ նըշուած է, որ թրքական էթնիքական տարրի ներթափանցումը Անդրկովկաս մինչեւ ԺԱ. դար աննշան եղած է:

Ադուանական մարզպանութեան կազմաւորման ժամանակներէն՝ Ե. դարուն «ադուաններ» եզրը կը գտնուայ ոչ թէ էթնիքական, այլ քաղաքական անուանումի՝ նշանակելով տուեալ մարզպանութեան բնակիչ, որ կ'ենթարկուի ադուանական եկեղեցիի իրաւասութեան:

Մանուկ–անեռուն քայ յայտնի այլ վարաերուն անտեսումը Ֆ. Մամեդովան կը ստիպէ Կուր գետի ձախ ափին վերաբերող իր եզրայանգումները տարածել այ ափի վրայ, ինչ որ գինքը հասցուցած է ցաւալի սխալներու: Այրուբենը, զոր Մեսրոպ Մաշտոց հնարած է (մինչեւ 428) ադուաններու համար, ակընյայտ է, նախատեսուած էր ադուանական ցեղի մը համար: Այսուհանդերձ մեզի ադուաներէն ոչ մէկ գրաւոր յուշարձան հասած է (հակառակ որ աղբիւրներէ յայտնի է, որ գոյութիւն ունեցած են անոնք): Իսկ Կուր գետի աջափնեայ մըշակութային միջավայրը եղած է հայկական, եւ այդ միջավայրի ստեղծագործութիւններն ալ գրուած են հայերէնով: Ինքը՝ «Ադուանք» հասկացութիւնը պատմա – աշխարհագրական է:

Իրական այս փաստերու փոխարէն, ատկայն, Ֆ. Մամեդովայի գրքին մէջ ի յայտ կուգայ առասպելական Կովկասեան Ադուանք մը (ԺԱ. – ԺԹ. դար) իր մշակոյթով: Իրականին մէջ այդ մշակոյթը ոչ թէ ադուանական է, այլ հայկական, եւ զայն կրողները Կուր գետի աջափնեայ Հայերն էին: Ատոր համար ալ այդքան անհեթեթ կը թուի հայկական մշակոյթի ականաւոր գործիչ, գրող, աստուածաբան եւ իրաւագէտ Մխիթար Գոշը՝ «Դատաստանագիրք»ի հեղինակը ուներ անոր աշակերտները վերագրել «ադուանական» մշակոյթին: Ֆ. Մամեդովայի կողմէ բացարձակապէս անհիմն կերպով «ադուաններ» կը յորջորջուին հայ ականաւոր պատմիչ, «Հայոց պատմութեան» հեղինակ Կիրակոս Գանձակեցին, ինչպէս նաեւ ԺԱ. – ԺԳ. դարերու հայկական մշակոյթի ուրիշ ներկայացուցիչներ:

Ֆ. Մամեդովայի գիրքին մէջ քիչ չեն նաեւ այլ կարգի սխալները: Ան Նախճաւանն ու Դուղինը կ'անջատէ Վասպուրականէն եւ այդ գաւառները կուտայ Սիւնիքին, իսկ Սիւնիքը զատելով Հայաստանէն կուտայ Ադուանքին:

Հայ ժողովուրդի մշակութային ժառանգութիւնը կամայականօրէն մեկնաբանելու՝ Ֆ. Մամեդովայի ձգտումը եւ գոյութիւն չունեցող ադուանական ԺԱ. – ԺԳ. դարերու մշակոյթի յօրինումը կը հարկադրեն չատ քննադատաբար վերաբերիլ անոր գիրքին հետ, որ չի նպաստեր անդրկովկասեան երկու հանրապետութիւններու՝ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի պատմաբաններու եւ հասարակայնութիւններու փոխըմբռնումին: Ա. Ն. Սախարով (խորհ. Միութեան ԳԱ պատմութեան Հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ):

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՆԿԱՐԻԶԸ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՄԱՍԻՆ

Գերմանացիները բաղմից արտայայտուած են Մեծ – Եղեռնի մասին: Մեզի յատկապէս ծանօթ է զրոյներու պարագան՝ Վերֆէլը եւ Վեկները: Բայց առաջին անգամն է որ գերմանացի նկարիչ մը՝ Թիլման Րոթհերմըլ կ'ընէ նոյնը: Ան պատրաստած է 16 վիմատիպ նկարներէ կազմուած չարք մը, Եղեռնի նիւթով, որոնց իւրաքանչիւրը կը կրէ հայկական բնակավայրի մը անունը. Անի, Կարին, Վան, եւայլն: Առնցմէ զատ չարքին կցուած են 13 քերթուածներ Ա. Աւետիսեանէ, Վ. Դաւթեանէ, Լ. Դուրեանէ, Դ. Յովհաննէսէ, Ս. Կապուտիկեանէ, Ս. Սահեանէ, Շահատէ, Ե. Չարենցէ եւ Դ. Վարուժանէ: Թարգմանութիւնները կատարած են Վ. Տալլման, Թ. Հոֆմանն, Կ. Քուչարեան, Գ. Մելիքեան եւ Բ. Քանդեան (Ֆէպապճեան): Թ. Րոթհերմըլ իր երկարաշունչ յառաջաբանին մէջ կը գրէ՝ ի մէջ այլոց. – «Իրրեւ գերմանացի լինելէ հարցումներ կ'ուղղուին մեր մասնակցութեան, մեր լռելուն եւ գիտակցաբար կատարածները ընդունելուն կապակցութեամբ: Ես խոյս չեմ կրնար տալ պատմութիւնէն, մանաւանդ եթէ անոր հետեւանքները ցայսօր զգալի են»:

«Եկած եմ լռելու համար» խորագիրը կրող այս ուշագրաւ չարքը հանրութեան ներկայացուեցաւ Սեպտեմբեր 7–ին Պրէմէնի Իխոն վիլլային մէջ:

Երեկոյթը, որուն մեծ թիւով համակիրներ – գրեթէ ամբողջութեամբ Գերմանացիներ – կը մասնակցէին, բացաւ Տոնամ եւ Թէմմըն հրատարակչութիւնէն Հ. Տոնամ, ծանրանալով Մեծ Եղեռնի պատմականին եւ Գերմանացիներու պատասխանատուութեան վրայ, իրեն յաջորդեց արուեստագէտը, ընդլայնելով յառաջաբանին մէջ արծարծուած միտքերը: Խօսքը տրուեցաւ Բ. Քանդեանին (Ֆէպապճեան): Ան գերմաներէնով ներկայացուց քերթուածները՝ Դ. Ցովհան – նէսէ, Գ. Էմինէ, Զահրատէ եւ Զ. Մրատնիկ:

Թ. Րոթհերմըլ ծնած է 1946–ին Շեթթութկարթ: Յաճախած է տեղւոյն եւ Միւնիխի գեղարուեստից ակադեմիաները: Երկար տարիներ գտնուած է Պրիւհէլ, յաճախ ճամբորդելով Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա: Ներկայիս կը բնակի Պրէմէն: Ունեցած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ Գերմանիոյ եւ արտասահմանի կարգ մը քաղաքներուն մէջ:

Տոնամ եւ Թէմմըն հրատարակչութիւնը մօտ ատենէն նամանագիրի եղանակով պիտի հրատարակէ Թ. Րոթհերմըլի այս ուշագրաւ չարքը:

Ց. ԿԱՄԻԴԵԱՆ

Ընդ օրուան ծրագրին մասին, կը կարծեմ թէ իրաւունք կ'ունենաք որոշ չափով լաւատես ըլլալու:

Հ. – Նման ձեռնարկներ ի՞նչպէս կը գնահատէք Սփիւռքի մեր իրականութեան մէջ:

Պ. – Ժամանակակից կեանքը առիթ կ'ընծայէ, որպէսզի մենք զբօսանքի, ըզբօսաշրջութեան համար ունենանք աւելի տրամադրելի ժամեր: Չեմ կարծեր որ այս ընթացքը յետ – դարձ ունենայ: Հետզհետէ հաճելին քով օգտակարը կը գնահատէ. հետեւաբար ինչո՞ւ այս առիթը չօգտագործել. ինչու արձակուրդի ժամանակները չօգտագործել, յարմեւրել նման ձեռնարկներու համար, աւելի յաճախ, տարբեր վայրերու մէջ համախրմբումներ կատարելու, մանաւանդ հայերէնի, կամ հայկական նիւթերու դասաւանդման նպատակով, որոնք առիթ պիտի տան արդիւնաւէտ աշխատանքի, բաղդատմամբ միօրեայ վարժարաններու, ակնկա ընելու առիթը կուտայ, վերջին մէկ – երկու տարիներու այս դասընթացքներու փորձը:

Հ. – Ի՞նչ նոր ծրագիրներ ուրեմն:

Պ. – Նոր ծրագիրներու մասին խօսելու համար կանուխ է կարծեմ: Ամէն քայլ պայմանաւորուած կը մնայ աշակերտութեամբ: Հ. Լեւոն Վրդ. Զէքիեանի գըլխաւորութեամբ դումարուած ուսուցչական կազմի ժողովներուն արտայայտուած վախճաքն էր բարձրագոյն մակարդակի աշակերտութեան համար աշխատանոցներու կազմութիւնը, ուր անոնք մասնագէտ դասախօսի մը հսկողութեան տակ պիտի աշխատին միեայն ճըշդուած նիւթի մը շուրջ:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Սարտանապալ Ասորեստանի մէջ գահակալած է Ք. Ա. 7–րդ դարու կէսերուն: Եթէ Սկայորդին անոր ժամանակակիցն էր, անոր որդի Պարոյրն ալ անպայման կրնար Հայոց թագաւոր պսակուած ըլլալ 7–րդ դարու վերջին, երբ իսկապէս տեղի ունեցան Ասորեստանի թագաւորութեան կործանումը Մարերու, Սկիւթներու եւ Հայոց միացեալ ուժերու հարուածներէն (612 – 605), ապա Մարաստանի հզօր վերելքը Ասորեստանի վրայատակներուն վրայ:

Այս դէպքերը իրենց արձագանգը գտած են նաեւ Աստուածաշունչի էջերուն մէջ: Երեմիայի գրքին մէջ կը հաղորդուի թէ ինչպէս ապահանած Բաբելոն – Ասորեստանի դէմ երկնային հրամանով ոտքի կ'ելլէն «Արարադի, Մաննայի (Մարաստանի), ու Ասքանազեան (Սկիւթական) թագաւորութիւնները» (Երեմիա, ԾԱ, 27):

Տարակուսանքի տեղի կուտայ Պատմահօր տեղեկութեան անորոշութիւնը հարցի մը մէջ: Ան Սկայորդիի որդի Պարոյրը Հայոց առաջին թագաւո՞րը կը համարի, թէ առաջին պսակաւոր թագաւորը: Մեզի պարագային ան կը հակասէր Վանի թագաւորութեան առաջին գահակալներէն մեկուն՝ Արամի վերաբերեալ իր իսկ հաղորդածին: Չէ՞ որ Արամ տէրն էր Հայոց ընդարձակ երկրին եւ նոյնիսկ իր կողմնապահ – կուսակալներն ունէր Պետութեան տարբեր մասերուն վրայ (օրինակ, Մշակը՝ Պատրին Արմենիայի մէջ): Հակառակ պարագային ալ գուտ հեղինակային – քնարական զեղում պիտի նկատուի իր խօսքը Պարոյրին եռք եկած մեր թագաւորներու շարքի մասին: «Ինձ այսօրիկ արք ի մերոց թագաւորաց են սիրելիք, որպէս քնիկք եւ իմոյ արեան առուք եւ հաւատոյ հարազատք»:

Ամէն պարագայի, Մովսէս Խորենացի կը հաստատէ, որ Մարաստանի ու Ասորեստանի բախումներու եւ առաջինի յազթանակի ու վերելքի խառնակ ժամանակներուն ալ հայ ազգն ունէր իր թագաւորութիւնը, որու պսակաւոր գահակալն էր հայկազուն Պարոյրը՝ Սկայորդիի որդին:

Բայց ահա մեր պատմագիտութեան ուրանաիրութեան որոշ ներկայացուցիչներ այս կէտին վրայ եւս կը փորձեն հաւատաքննութեան ենթարկել Պատմահայրը, անոր տուեալները ծուռ ու մուռ կուտան, եւ կը հետեւի այնպէս, թէ Սկայորդին (բնիկ հայերէն բառ, որ կը նշանակէ հսկայի որդի) եղած է սակի – սկիւթի որդի, ո՛չ հայ: Իբր Մարաստանի տիրակալ իրեն գինակից սկիւթական կամ Ասքանազեան թագաւորութեան իշխաններէն մեկուն որդին գահակալ կարգած է Հայաստանի վրայ, եւ անկէ ալ սկսած է մեր սեփական թագաւորութիւնը: Կը նշուի նաեւ, թէ Պարոյրն ալ հայերէն ու հայ Պարոյրը չէ, այլ օտար ազգութիւններու մէջ հանդիպող Պարտատուա սակը (Ք. Ա. 673 – 654):

Հոս ուռնատակ կ'ըլլայ պարզ ժամանակագրութիւնը (Պարտատուան՝ 7–րդ դարու առաջին կէսին, Պարոյրը՝ նոյն դարու վերջին) եւ, մանաւանդ, աւելի պարզ տրամաբանութիւնը. Սկայորդի կը նշանակէ հսկայի որդի եւ ոչ թէ սակի որդի: Պատմահայրը սակերը կը ճանչնար որպէս սկիւթացիներ (գիրք Ք. գլ. ԺԳ.) եւ եթէ ընդունէր, որ Պարոյր սերած է անոնցմէ, հայրը կը կոչէր Սկիւթորդի: Ցիշենք, որ ան չէր խորշեր Հայոց որոշ իշխանական տուներու օտար ծագումներէն եւ հարկաւոր պարագային զանոնք անպայման կը չեշտէր:

(Շար. 9)

Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան եւ աղջիկը՝ Մանէ,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՍՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊՈՒՏԱՔԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Անգիճ Խերեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 15ին, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 21, ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն – Թ'Ուէնի գերեզմանատունը, ամփոփելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մանաւանդ մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեանի։

RECHERCHE POUR SUCCESSION

L'Etude COUTOT - ROEHRIG
1, rue Baour Lormian,
31000 TOULOUSE

recherche pour une succession la sœur de Monseur Avétis MYRANIAN, né le 15. 6. 1920 à KAVALA (Grèce), fils de MIRAN MYRANIAN et de KULIC KEVREKIAN qui se trouverait en Arménie Soviétique. Tous parents ou amis pouvant nous communiquer *des renseignements d'état civil* sur cette sœur ou sur sa famille et, en particuler, *leur adresse actuelle*, peuvent les communiquer au journal qui transmettra.

Ժառանգական հարցի մը համար կը փնտռուի քոյրը Աւետիս Միրանեանի, ծնած 15 Յունիս, 1920 Գաւալա (Յունաստան), որդին Միհրան Միրանեանի եւ Կիւլիք Կէւրէկեանի։ Կը կարծուի որ Հայաստան է։ Ազգական կամ բարեկամ, որոնք կրնան ինքնութեան տեղեկութիւններ տալ այդ քրոջ մասին կամ իր ընտանիքին, կրնան դրել վերոյիշեալ հասցէին։ Մանաւանդ՝ իր ներկայ հասցէն։

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

ՁԱՑ

Կապոյտ Աչէի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրեան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով՝ – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն։

Ճաշագինը՝ 100 Ֆ.։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի մէօրեայ դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19–ին, վարժարանին մէջ, ժամը 14–էն 17։

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8–էն ետք։

***

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳԱՀՈՒՄԲԻ ՄԱՐՍԷԼ

1987 – 1988 *տարեշրջանի դասերն ու փորձերը կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, կէսօրէ ետք ժամը 17–ին, Պօմոնի ֆրանսական Մշակութային Տան մէջ։*

Պուլվար Շարլ Քատուզ։

Այս տարի կը դասաւանդուին. –

Ա.– Երաժշտութեան հիմնական գիտելիքներ.

Բ.– Սոլֆէժ.

Գ.– Միաձայն խմբերգներ.

Դ.– Բազմաձայն խմբերգներ։

Մինչեւ Հոկտեմբեր 15, կ'ընդունուին երախաները, 4–էն 14 տարեկան, յետ պարզ մուտքի քննութեան։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել. – 91 – 87 – 43 – 71 թիւին։

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին։ Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16։

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները։

119, rue Hoche, Colombes

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿԹԱՐԱՆ

Նոր Սրահի Բացման եւ Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20,
4, Կոմիտաս փողոց, Ալֆորվիլ

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԻՖ ԹՐԱՆՉԵՄՒԼԻ
Երեսփոխան – Քաղաքապետ Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9·45–ին։
Բացում՝ ժամը 12–ին։

***

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԻՆՕ

Սէն – Մօրիս Տը Պինոյի հայկական վարժարանի դասընթացքները սկսան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները։

Կը խնդրուի չշրջանիս ծնողներէն, ամապարել արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները։

***

ՎԻԼՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիլէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Զորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Աբովեան սրահին մէջ՝ 1, Բէ Բաժօ։

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները։

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գուրճուճեան։

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու զբաղութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան գրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ Եկեղեցւոյս Դպրոցաց դասին կողմէ։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, Եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հատաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի։

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի հատուածեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու։

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝

Սիրարփի Գապարաճեանի

ԴՐԱՄԱԾԻՏՐ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը

բեմադրութեամբ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳԱՊԱՌՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ

MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
19-20
SAMEDI-DIMANCHE
19-20 SEPTEMBRE
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ոդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.577 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNEE — No 16.577

FRANCE - INTER

«ՀԵՌԱՁԱՅՆԸ ԿԸ ՀՆՉԷ» ... ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Ամբողջ օրը, ղրեթէ բոլոր լրատուութիւններու աւարտին յիշատակումներ ընելէ ետք, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը 19·20–ին, Ֆրանսական ձայնասփիւռի Պետական կայանը – Ֆրանս – Ինթը – 40 վայրկեանի իր հերթական յայտագիրը կը յատկացնէր Հայաստանի: Երեւանէն կ'արտայայտուէին Մոսկուայի մեայն թղթակիցը՝ Կոսէ եւ Ֆ· Լըքէնըքէք: Իրենց հիւրերն էին, նաեւ պատասխանելու համար հարցումներուն պատմաբան՝ Ռուբէն Սահակեան (ծանօթ ֆրանսահայութեան, քանի տարիներ եղած է Փարիզի Մուրճ· գեղարուեստական Ա· թատերգար) եւ Արտաքին Նախարարութեան տեղակալ՝ Սերգէյ Սիմոնեան:

Լրագրողները նախ ներկայացուցին Հայաստանը, ղրեթէ Պելժիոյ տարածութեամբ երկիր մը, ուր հայերէն կը խօսին եւ նոյնիսկ Ֆրանսերէնն կ'երդեն (հոս՝ երգ մը մանուկներու կողմէ), թիւնս ազգականներն են այն 300 հազար Հայերուն, որոնք Ֆրանսա կ'ապրին: Ունին կախարդական լեռ մը՝ Արարատ, որ տեսակ մը Մեքքէն է իրենց, խորհրդանշան մը, քահանայ լեռ մը, որ ինքզինքը տեսնելի կը դարձնէ, երբ որ ուզէ:

Լրագրողներուն առաջին խօսակիցն է՝ Ալեքսան Հայոց Կաթողիկոսը, որ յստակ ու վճռական, կ'ըսէ թէ Թուրքիան պատասխանատու է ցեղասպանութեան: Ինչ կը վերաբերի խորհրդային Հայաստանի անկախութեան, կ'ըսէ թէ կառավարութիւն մը կայ, որուն ընդհանրութիւն մը կայ եւ թէ այս կացութիւնը նախընտրելի է: Աշխարհաքաղաքական մեր պատկերը կը բաւէ հասատատելու համար թէ մեր դիրքը վտանգաւոր է: Պատմութեան փորձառութիւնը կայ:

Նոյն հարցին կապակցութեամբ, Արտաքին Նախարարութեան ւեղակալը, Հայերէն «բարեւ ձեզ»ով մը ողջունելէ ետք իր հայրենակիցները, կը ճշդէ որ Հայաստան առանձնաշնորհեալ Հանրապետութիւն մը չէ, ինչպէս կ'ուզեն ներկայացնել լրագրողները (Une République pas comme les autres): Բոլոր Հանրապետութիւնները նոյն իրաւունքները կը վայելեն: Կոսէ չատ համաձայն չէ, ինք որ մնայուն թղթակից է, ու Մոսկուա կը մնայ, կ'ըսէ թէ Մոսկուայի համար Հայաստան անհանգարտ (ինք ըսաւ՝ թիւռպիւլանթ) Հանրապետութիւն մըն է, որու մշակութային ինքնութեան նախանձախնդրութիւնը ազգայնականութեան կը վերածուի: Ցոյցեր կ'ընեն:

Հոս ալ, Սիմոնեան համաձայն չէ: Կ'ըսէ որ մէկ ցոյց եղած է, 1965–ին, ապրիլեան ոգեկոչման առթիւ: Այսքան:

«Թակարդ» հարցում մը կ'ընէ լրագրողը· – «Խորհրդային Հայաստան, ձեզի համար նախ՝ խորհրդայի՞ն է, թէ ոչ՝ Հայաստանը»: Սիմոնեան դիպուկ պատասխան մը գտած է· – «Փոքրիկ հայրենիքն ունինք՝ Հայաստանը եւ մեծը՝ Խորհրդային Միութիւնը». Սահակեան աւելի նրբին տարբերութիւն մը կը դնէ քաղաքացիութեան (սիթուայէնըթէ = խորհրդային) եւ ազգութեան (հայ) միջեւ:

Հոս փակագծի մէջ, հարկ է ակնարկ մը նշել: Ընդունուած բանաձեւ մըն է ըսել՝ Ձեզ կը դաւեմ ձեր պատասխաններէն: Այս առթիւ է, որ Սաչա կիթրի դիտել տուած էր· – «Կը կարծէք որ ես ձեզ չե՞մ դաւեր ձեր հարցումներէն»:

Արդարեւ, կը բաւէ չափաւ լսել հարցումներ եւ առնուազն ... զարմանալ: Մէկը հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ Հայաստան ՄԱԿ–ի առջեւ չի տանիր հայդուտը, որու պատասխանը տալու համար ոչ Սահակեան մը, ոչ ալ Սիմոնեան մը անհրաժեշտ են, ճշդելու համար թէ միջազգային գետնի վրայ կեդրոնական կառավարութիւնն է որ կընայ արտայայտուիլ: Գնահատելով հանդերձ եւրոպական Խորհրդարանին քաջարկած բանաձեւը, Սահակեան կը ճշդէ որ պաշտօնական ճանաչում չէ, որովհետեւ հոն կառավարութեանց ներկայացուցիչները չկան, այլ՝ կուսակցութեանց:

Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի վերաբերեալ հարցումին (թերեւս միակ չահեկանը) Սիմոնեան պատմական ակնարկ մը կը նետէ, ըսելու համար թէ այդ կացութիւնը առեղծուած է պատմութեան ընթացքին: Ճիշդ է Հայեր կան հոն, «բայց Ադրբէյճանցիներ ալ Հայաստան կ'ապրին» կ'աւելցնէ (այսի՞նքն...): «Ցեղով նոյն երկրին մէջ ենք, նոյն Պետութեան, ասիկա մեզ չի խանգարեր» կ'եզրակացնէ Սիմոնեան: Սահակեան կը զոհանայ հաստատելով թէ պատմականօրէն այդպէս որոշուած է: ԵՒ ՎԵՐՋ:

Ֆ· Լըքէնըքէքի համար Հայաստանի բնակիչին ապրուստի մակարդակը աւելի բարձր է, Երեւան չատ կառք կայ, համալսարք ղղացումը մինչեւ ապագայնակնութիւն կ'երթայ եւայլն, եւայլն: Սիմոնեան չատ համաձայն չէ: Միշա նոյն հիմը կ'ընէ, որպէսզի տարբերութիւն չտեսնուի Հայաստանի եւ միւս Հանրապետութիւններուն միջեւ:

Հոս, անմիատա հարցում մը Իսրայէլի կապակցութեամբ (անկատա՛ծ «Մոնտ»ի ծանուցումին իմաստուն հեղինակը...): Սահակեան կը խոստովանի թէ լաւ չի հակնար հարցումը (հասկնալիք ալ չէր արդէն) ու կը ծանրանայ Երուսաղէմի վանքին, 3000 ձեռագրերուն վրայ, աւելցընելով թէ Խորհրդային Միութիւն յարաբերութիւն չունի Իսրայէլի հետ: Ինչ կը վերաբերի հակաթուրք ղղացումին, Ռ· Սահակեան կ'ըսէ թէ Թուրքիա պէտք է դատապարտէ Երիտթուրքերու ցեղասպանութիւնը, մարդկութեան դէմ ոճիրը: Սիմոնեանի մօտեցումը աւելի խորհրդային է քան՝ խորհրդահայ: կարեւորը, կ'ըսէ, խաղաղութեան պահպանումն է, բարեկամական յարաբերութիւններու պահպանումը բոլոր երկիրներուն հետ, ներառեալ Թուրքիա: Թչնամութիւն չունինք:

Կրօնքի մասին, երկուքն ալ նոյն մօտեցումն ունին: Եթէ Հայաստանի եկեղեցիներուն թիւը չէն գիտեր, պատճառն այն է որ կարեւոր չէ կրօնքը: Կրօնքին ընդմէջէն ազգային զղացումն է: Եթէ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԼՈՒԱՅՐ ՓՈՒՈՒԱԾ ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՑ»

Ստորագրութիւն

– Իմ ստորագրութիւնս սուղ է, հմմտ չատ սուղ: Ես շուներուս համար ստորագրութիւն տուողը չեմ, գիտցած ըլլաք:

Չհրատարակուած վէպիս երկրորդական մէկ տիպարն է տէրը այս յայտարարութեան: Գործատեղիի մէջ աշխատող կիներէն մէկուն խղդկեղէ սատկած շունին համար ցաւակցական երկտողի մը տակ ձգուելիք *ստորագրութեան* մը առթիւ է պաշտօնակիցին ցաւումը:

Էհ, կարեւոր բան է ստորագրութիւնը, չափազանց կարեւոր, իսկ զիս տպաւորող առաջին ստորագրութիւնը պատկանած է առաջին ուսուցիչներէս մէկուն: Երկար ժամանակ զայն կապկել փորձելէ եւ ձախողելէ ետք, վերջապէս հասած էի այն համոզումին, թէ աւելի հեշտ պիտի ըլլար ունենալ սեփական, իւրայատուկ ստորագրութիւն մը: Չէ՞ որ այլեւս սորված էի նաեւ որ *կապկել*–ը *կապիկ*–էն կուգայ:

Ամսուան մը բացակայութենէ յետոյ երբ դիզուած լրագիրները աչքէ կ'անցընեմ, խորագիր մը կը կեցնէ զիս: Ուշիմնկրքնի մէջ, Ներկայացուցչական ժողովը 189–ի դէմ 201 ձայնով մերժած է ընել *հայկական բանաձեւը*: Ենթախորագիր մը կը նշէ, թէ Արտաքին Նախարար Շուլցի նշումը ծանր կշռած է:

Կը կարդամ լուրը ամբողջութեանը մէջ: Նորէն, նորէն խօսք կայ Թուրքիան չվշտացնելու մասին: Նորէն, նորէն խօսք կայ *մեր գործը չէ*–ի մասին: Նորէն, նորէն խօսք կայ *ենթադրեալ ցեղասպանութեան* առընչութեամբ: Նորէն, նորէն յիշեցում կայ Ամերիկայի ազատութեան, արդարութեան, հաւասարութեան երկիր ըլլալու մասին: Կը խօսուի նաեւ Բարեգործականի նախագահ Ա· Մանուկեանի Շուլցի յղած մէկ նամակին մասին, ուր կը խնդրուի *բարեացակամ* մօտեցում ունենալ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչակներու ոգեկոչման օրուան նշանակութիւն տալու հարցին նկատմամբ: Կարելի՞ է աւելի անմեղ եւ բնական առաջարկ ներկայացընել: Ոչ մէկ հետեւանք սակայն: Իր կարգին, Շուլց նամակ ուղարկած է իր երկրի 435 ներսվոխսճներուն որպէսզի դէմ քուէարկեն:

– Հապա 1987, Յունիս 18–ին, Եւրոպայի խորհրդարանին վաւերացուցած բանաձե՞ւը:

– Ոչ մէկ կարեւորութիւն, մանաւանդ որ այդ որոշումը չէր արտայայտեր Եւրոպայի կառավարութիւններուն տեսակէտը, այլ, այլ...

Պէյրութի հայկական վարժարաններէն մէկուն մէջ, Վահրամ Մավեան հարց կուտայ պատանիի մը, թէ վեց անգամ էօթը քանի կ'ընէ: Պատանին երկար մըտածելու պէտք չունեցաւ: Երբ նոյն Մավեանը խորամանկութեան մը դիմելով կ'ուզէ գիտնալ, թէ Փարիզի մէ՞ջ ալ արդիւնքը նոյնը կ'ըլլայ, պատանին պատասխանեց թէ Փարիզի մէջ ալ նոյնը կ'ըլլայ, ինչպէս որ Լոնտոնի մէջ, Նիւ Եորքի մէջ, Մոսկուայի մէջ, Պոլսոյ մէջ, Պէյրութի մէջ, Երեւանի մէջ, Պուէնոս Այրէսի մէջ, Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, Պոսթընի մէջ, Ֆրեզնոյի մէջ, Ֆրանսայի մէջ, Պելճիքայի մէջ, Իտալիոյ մէջ, Գանատայի մէջ, Աւստրալիոյ մէջ, Նոր Զելանտայի մէջ, Հարաւային Ամերիկայի մէջ, Աֆրիկայի մէջ, Ասիոյ մէջ, Եւրոպայի մէջ, Ամերիկայի մէջ, Ռուսիոյ մէջ, Չինաստանի մէջ, Ճաբոնի մէջ, Ինտոնեզիոյ մէջ, Ֆիճիի մէջ, Նիւ Կալետոնիոյ մէջ, Թահիթիի մէջ, Ֆիլիպինի մէջ, Մալազիոյ մէջ, Սինկափուրի մէջ, Պանկոքի մէջ, Պոմպէյի մէջ, Տելհիի մէջ, Քալքաթայի մէջ, Քարաչիի մէջ, Քաբուլի մէջ, Թեհրանի մէջ, Պաղտատի մէջ, Պասրայի մէջ, Պահրէյնի մէջ, Քուէյթի մէջ, Տուպայի մէջ, Ապուտապիի մէջ, Ռաս էլ Խայմայի մէջ, Շարճայի մէջ, Ալճերիոյ մէջ, Մարոկոյի մէջ, Թունիսի մէջ, Լիպիոյ մէջ, Եգիպտոսի մէջ, Սուտանի մէջ, Եթովպիոյ մէջ, Քենիայի մէջ, Ուկանտայի մէջ, Զաիրի մէջ, Զամպիայի մէջ, Զիմպապուէի մէջ, Պոթսուանայի մէջ, Նամիպիոյ մէջ, Անկոլայի մէջ, Զամպեզիի մէջ, Մոզամպիքի մէջ, Մատակասկարի մէջ, Մավրիկիոսի մէջ, Սենեգալի մէջ, Կամերունի մէջ, Կոնկոյի մէջ, Կոնկոյի Ժողովրդական Հանրապետութեան մէջ, Կոտ տ'Իվուարի մէջ, Կաբոնի մէջ, Կինէայի մէջ, Պենինի մէջ, Պուրքինա Ֆասոյի մէջ, Կամպոտիոյի մէջ, Լաոսի մէջ, Վիեթնամի մէջ, Հարաւային Քորէայի մէջ, Հիւսիսային Քորէայի մէջ, Մոնկոլիոյ մէջ, Պուլկարիոյ մէջ, Ռումանիոյ մէջ, Հունգարիոյ մէջ, Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Լեհաստանի մէջ, Պելճիքայի մէջ, Հոլանտայի մէջ, Լիխթընշթայնի մէջ, Շուէյցարիոյ մէջ, Աւստրիոյ մէջ, Գերմանիոյ մէջ, Տանիոյ մէջ, Նորվեկիոյ մէջ, Շուէտի մէջ, Ֆինլանտայի մէջ, Իռլանտայի մէջ, Անգլիոյ մէջ, Իսլանտայի մէջ, Պորթիկալի մէջ, Իսպանիոյ մէջ, Անտորայի մէջ, Մոնակոյի մէջ, Իտալիոյ մէջ, Սան Մարինոյի մէջ, Վատիկանի մէջ, Մալթայի մէջ, Յունաստանի մէջ, Կիպրոսի մէջ, Թուրքիոյ մէջ, Ալպանիոյ մէջ, Եուկոսլաւիոյ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔՈՎ

Վերակառուցումի շրջանը Սորհրդային Միութեան մէջ յատկանշական պիտի մը–նայ անկասկած, թերեւս ամէն բանէ ու մարդէ աւելի, քննադատական – ինքնա–քննադատական աչխոյժ թափով. թերի–ներ, սխալներ մատնանշելու, զանոնք պատճառող մարմիններու եւ ընթերցող հա–սարակութեան ուշադրութեան յանձնելու այս մտահոգութիւնը, քննադատութիւն կոչուի կամ հրապարակայնութիւն, մի–եւնոյնն է, առաջին քայլը կը հանդիսա–նայ նորոգելու, զարմանելու միտող հո–լովոյթին: Տարբեր ձեւ մատածել, կամ տարբեր բան յուսալ, արդէն կարելի չէր ըլլար, քանի որ զարմանին համար անհը–րաժեշտ է նախ ախտաճանաչումը տեղին կատարել. այլապէս, վերակառուցումի, նորարարութեան, նորոգումի ամէնէն ան–կեղծ փափաքներն իսկ դատապարտուած են մնալու որպէս պարագայական խօս–քեր, ինչպէս չատ յաճախ կը պատահի մեր իրականութեան մէջ:

Հայաստանեան մամուլը գրեթէ ամէն նոր թիւով կը բերէ ախտորոշման մատ–նանչումներ. թերիներ, սխալներ, որոնք ամբողջացումի, արդարութեան կարօտ են. այսպէս՝ սիւնակներ, էջեր լեցու–ցին Սեւանի ապառնացող վտանգներու, Արփա – Սեւան ջրատարին կթումին, հրա–տարակութիւններու, զպրոցական, դա–սաւանդութեան, Երեւանի օդոլորտի ա–պականումին, բնապահական այլեւայլ հարցերու վերաբերող դրութիւններ, ակ–նարկներ. նաեւ պաշտօնական մարմին–ներու նիստերու թղթակցութիւններ, ուր վերյիչեալ պարագաները օրակարգի նիւթ դարձած են ու քննարկուած:

Այս հոլովոյթին մէջ յատկանշական էջ մը կը հանդիսանայ «Սովետական Հայաս–տան» օրաթերթի Սեպտեմբեր 2–ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութիւնը՝ «Ինչը եւ ինչպէս ենք վերակառուցում», առորա–գրուած՝ «Սպիտակի շրջանի Գոգարանի պետամտեսութեան օդակավարուհի» Լա–ուրա Մարուքեանի կողմէ:

Ինչպէս կարելի է ենթադրել յօդուածա–դիրին պաշտօնէն, գրութիւնը կը վերա–բերի դիւզատնտեսական մարզի ոչ – զո–հացուցիչ երեւոյթներու: Լաուրա Մա–րուքեան «կը ցանկանայ խօսքը մասնա–ւորելով անդրադառնալ իր հարազատ շըր–ջանին՝ Սպիտակին, իր հայրենի Գոգա–րան գիւղին եւ իր գործընկերները յուզող հարցերին» թէպէտ իր մատնանշած թե–րութիւններն ու վրիպումները «անկա–կած, գոյութիւն ունեն հանրապետութեան միւս շրջաններում եւս»:

Այս օրերուն, ուր Հայաստանի եւ ըմ–պիտակի Գոգարան գիւղը դիտարկուած թերիներու մասին, Լաուրա Մարուքեան զանոնք արթրագրելու անհրաժեշտութիւնը չեշտելէ անդին, անդրադարձած կ'ըլլայ նաեւ ընկերային մատհոգիչ երեւոյթի մը պատճառներուն, կամ գոնէ անոնցմէ մէկ քանիին:

Ան իր յօդուածի սկիզբին տալով երկու դիւզացիներու երկխօսութիւնը, կը չեշտէ արդէն կարեւոր պարագայ մը, որ զեկ–վարներու յաճախակի փոփոխութիւնն է:

Երկու գիւզացիներէ մէկը գիւղէն քա–նի մը տարի բացակայելէ ետք ամառ մը կը վերադառնայ, ու գլուխը տարուբերե–լով կ'ըսէ. –

– Կը տեսնեմ, որ չատ բան չէ փոխուած գիւղը. նոյն ջուրը, նոյն ջրազացը:

– Ի՞նչու, անօրէնները փոխուած են, կը կատակէ խօսակիցը:

Ո՛ւ ինչպէս յօդուածագիրը կը վկայէ, իրօք «զեկավարի, նախագահի, չափից դուրս շատ «փորձարկումներ» են կատար–ուել վեռնինցիի կոլտնտեսութիւնում՝ պարզապէս ամէն տարի գործի գլուխ է կանգնել նոր մարդ»: Սակայն ոչ մէկ բա–ցերայուտում կացութեան մէջ. կոմերու տա–կայ գլխաքանակը պլանաւորուածէն պա–կաս է, կաթի արտադրութիւնը նուա–զած:

Զեկավարներու յաճախակի փոփոխու–թիւնը, անշուշտ միչտ թելադրուած է բարւոքումի յոյսերէ. սակայն այս փոփո–խութիւնն ալ ինքնին կը յատկանչէ ապա–ռողջ այլ պարագայ մը. – «ցաւօք, եր–բեմն պատահում է նաեւ այնպէս, որ աշ–խատանքը ձախողած նախագահը կամ դիրեկտորը պաշտօնից ազատւում է այս–պէս կոչուած «սեփական ցանկութեամբ» («իր դիմումի համաձայն»), որ նշանա–կում է, թէ կուսշրջկոմն իւրն իրեն կանգ–նեցնում է նրանից վերստին զեկավար աշ–խատանքի գործուղելու դժուարին կացու–թեան առջեւ»: Ու անշուշտ, այս անել չրջագարձը, կատարուած սխալները կրկնել տալէ, մարդու հետ դէչ մարդ չըլլալու համար ընկերութեան ի միասդիջումներ կատարելէ ու անձնական չա–հեր հետապնդելէ այլ բնորոշում չի կըր–նար ունենալ: Ու զարմանալի չէ, որ նը–ման տուեալներով գրացի Սարահարթ գիւղը, որ տարիներով իր յաջողութիւն–ներով բարի նախանձ առթած է Գոգա–րանին ու իրեն հաւասարելու ջանք թե–լադրած անոր, ի վերջոյ ինք «կը հաւա–սարի» Գոգարանի ոչ – նախանձելի դիր–քին:

Ի՞նչ է պատճառը այս երեւոյթին, հարց կուտայ Լ. Մարուքեան, ու կը չարունա–կէ. – «այն բանը, որ հաւատ ընծայելով բարեյաջողութեան զօրութեանը, ենթադ–րեցին, թէ «վաղօրօք» անհանգստանալու կարիք չկայ, թուլացրին հետաքրքրու–թիւնը կոլտնտեսութեան գործերի նկատ–մամբ, թոյլ տուեցին, որ մթերատուու–թեան եւ բերքատուութեան ցուցանիշնե–րը տեղատուութիւն ապրեն, իսկ երբ ար–դէն բանը բանից անցել էր, ելքը գտան դեկավար կադրերի թարմացման մէջ»: Յօդուածագիրը, ապա, առարկայական տուեալներով ապացոյցներ կը բերէ պար–զուած կացութեան, ուր «գիւղն էլ կա–մաց – կամաց դատարկուեց, եւ կոլտըն–տեսութեան տրամադրութեան տակ մնաց ընդամէնը 20 – 25 աշխատող ձեռք»:

Ի հարկէ ոչ մէկ տեղ մարդիկ իրենց ձեռքերը ծալած նստած չեն. անոնք՝ «ե՛ւ կարգադրութիւններ են անում, ե՛ւ շրջա–բերականներ առաքում, ե՛ւ ամփոփագրեր լրացնում, բայց կենդանի, առաւել ար–դիւնաւէտ գործ՝ այնպէս էլ չկայ»: Յօդ–ուածագիրը այս բոլորին վ'աւելցնէ տա–կաւին աչխկապութեան եւ յաւելագրում–ներու պարագաները, որոնք նիւթ դարձած են կուսշրջկոմի բիւրոյի նիստին:

Ինչ որ կ'երեւի, հոն եւս, ինչպէս հոս, քիչ չեն պարագաները, ուր գլխաւոր մը–տահոգութիւն դարձած է երեւոյթները փրկելու ապդանուէր գործը: Թէ այսինչ բերքի արտադրութիւնը ծրագրուածէն յետ եղաւ, ոչինչ, յաւելադրումով, աչք–կապութեամբ մէջէն կ'ելլես:

Անշուշտ, կարելի չէ պարզուած կացու–թիւնը հաչտեցնել վերակառուցումի պա–հանջներու հետ. սակայն, առ այժմ, յու–սատու երեւոյթ պէտք է նկատել այս չրջ–անով սկսած հրապարակայնութեան նման ելոյթները, ուր քննադատութիւնները բա–րելաւումի անկեղծ փափաքէ մը մղուած են: Յուսատու երեւոյթ, որ, որքան հայ–րենադարձին, նոյնքան եւ Սփիւռքի՛ հա–յուն գոհունակութիւն կը պատճառէ. թե–րեւս յատկապէս այս վերջինին, որ այն–քան սովոր է անզօր ու թեւաբեկ՝ դիտե–լու, թէ ինչպէ՛ս լուսթիւն կոչուած ամե–նահուլ մեզամկիցի մը երախին մէջ կ'եր–թան անհետանալ եւ՛ թերութիւն, եւ՛ վր–էպներ, եւ՛ աչքկապութիւն, եւ դեռ ինչ որ կ'ուզէք:

Ա. Թ.

ՀԱՅՏ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՀՆԳՕՐԵԱՅ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԱՑՆՃԱՐԻ ՄԷՋ

ԱՑՆՃԱՐ. – ՀԱԼԷՊ. – («Յառաջ»). – Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսու–թեան հովանաւորութիւնը վայելող Հա–յաստանեայց Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու Հնգօրեայ համագումարն ու Սորհրդակցական Ժողովը այս տարի կա–յացաւ Ացնճարի մէջ (Լիբանան), Օգոս–տոս 23 – 28–ին: Կիրակնօրեայ դպրոց–ներու վարիչ – ուսուցչական կողմէ կազմակերպուած սոյն համագումարին իրենց մասնակցութիւնը բերին գլխաւո–րապար Լիբանանի եւ Սուրիոյ տարածքին գործող քսան կիրակնօրեայ դպրոցներու չրջանառարտ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներ, թիւով՝ մօտ 150 հոգի:

Ընկալեալ սովորութեան համաձայն, կիրակնօրեայ դպրոցներու տարեկան հա–մագումարները կ'ունենան իրենց նիւթը (թեման), որ գլխաւոր առանցքը կը կազ–մէ տրուած բանախօսութեանց կամ մա–տուցուած դասախօսական չարքերուն: Այս տարուան համագումարի թեման էր «Քրիստոնէական հաւատքն ու մարդկա–յին տառապանքը»:

ԲԱՑՈՒՄ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

Երկուչաբթի, Օգոստոս 24–ի առաւօ–տուն, Ացնճարի «Գ. Կիւլպէնկեան» երկ–րորդական վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ համագումարի պաշտօնական բացումը: Ողջոյնի եւ բարեգալստեան իր խօսքին մէջ, Կիրակնօրեայ Դպրոց–ներու վարիչ – տնօրէնն՝ Սեպուհ Ծ. Վ.Ր. Սարգիսեան ընդհանուր դիծերու մէջ բնորոշեց տառապանքը ու անդրա–դարձաւ կեանքի մէջ մեր ունեցած հա–ւատքի կարեւորութեան, իբրեւ կենդա–նարար ուժ եւ կեանքի ուիչ: Յիչեցնելէ ետք, թէ Աստուածորդին ինք եղաւ մեծա–գոյն տառապեալը, չէչտեց, թէ իր առա–քելութեան ու կոչումին կապուած մարդուն համար տառապանքը, նեղութիւնն ու զո–հողութիւնը ուրիչ բան չեն, եթէ ոչ իր հոգին մաքրող, նկարագիրը կերտող ու հաւատքը զօրացնող ազդակներ:

Վարիչ – տնօրէնը ակնարկեց նաեւ ար–տասահմանեան հայ մարդու առօրեայ տա–ռապանքին, դիտել տալով, թէ մեծ տա–ռապանք մըն է ականատեսն ըլլալը օտար բարքերու եւ սովորութեանց ներթա–փանցման՝ մեր կեանքէն ներս, աւելցը–նելով, թէ տաղնապներն ու տառապանք–ները միչտ առկայ են մարդկային ընկե–րութեան մէջ. կարեւորը՝ զօրաւոր հա–ւատքով մեր արիանալն է, ըստ այնմ դիմակալելու համար կեանքի դժուարու–թիւններուը:

Բացման խօսքի աւարտին տեղի ունե–ցաւ Աստուածաչունչի ընթերցում եւ մեկ–նութիւն (Յովհաննու Ա. առաքելական թուղթէն), զոր կատարեց Անթիլիասի երիտասարդ միաբաններէն՝ Բարգէն Աբեղայ Զարեան:

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՇԱՐՔ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Համագումարի յայտագրին մէջ նչուած առաջին դասախօսութիւնն էր «Ծառա–պանքի ըմբռնումը Հին եւ Նոր Կտակա–րաններուն մէջ»: Դասախօսը, Քրիստո–նէական Դաստիարակութեան Բաժան – մունքի վարիչ՝ Զարեհ Եպիսկոպոս Ա.գնա–ւորեան հաղորդական ոճով մը ճարտարա–բէն ներկայացուց իր նիւթը, սկսելով Աստուածաչունչին մէջ յիչատակուած «Որդեծնութենէն», որ մարդկային կեան–քին մէջ եղաւ տառապանքի առաջին ար–տայայտութիւնը: Մէջբերեց Հին եւ Նոր Կտակարաններուն մէջ տեղ գտած տա–ռապանքի գանազան օրինակներ, չեչտը դնելով այն իրողութեան վրայ, թէ բոլոր տառապանքներն ու ցաւերը մեղքերու արդիւնք չեն, այլ յաճախ՝ Աստուծոյ կողմէ մարդոց ուղղուած ազդարարու–թիւններ, ուղղութեան բերելու նպատա–կով: Ան յիչատակեց տառապանքին տուն տուող տասնեակ մը պատճառներ (մինա–կութիւն եւ լքուածութիւն, անձին դէմ յարուցուած հալածանք եւ թշնամութիւն, թարեկամներու ապերախտութիւն, ան–միթ, անչնորհք ու չար զաւակ, մահուան երկիւղ եւայլն), պատչաճեցնելով զա–նոնք չորս Աւետարաններէն վերցուած յարմար օրինակներու:

Երեկոյեան, տեղի ունեցաւ Կիրակնօր–եայ Դպրոցներու 11–րդ խորհրդակցական ժողովի առաջին նիստը, որու ընթացքին բաց քուէարկութեամբ եւ ձայներու մե–ծամասնութեամբ կազմուեցաւ դիւանը, հետեւեալ ձեւով. –

Պր. Երուանդ Պարտագճեան (Ա. տեւ–նապետ):

Արժն Քհնյ. Սարգիսեան (Բ. տեւ–նապետ):

Նուպար Սարկաւագ Պէրպէրեան (Ա. տեւենագրիր):

Տիկին Սիհան Թիւթիւնճեան (Բ. տեւ–նագրիր):

Յաջորդաբար կարդացուեցան վարիչ – տնօրէնութեան Լիբանանի եւ Բերիոյ Թե–մերու Կրօնական Դաստիարակութեան Սորհուրդներու եւ ՀԵԿԴՕՄ–ի տարե–կան տեղեկագիրները, որոնցմով լուսար–ձակի տակ կ'առնուէր անցնող տարեչրջ–ջանի Կիրակնօրեայ Դպրոցներու ընդհա–նուր գործունէութիւնը ու կը բացայայ–տուէր տարուած աչխատանքներու տա–րողութիւնը («Նոր Դրապարակ» պաշտօնա–թերթի հրատարակութիւն, դասագիրքեր, յարաբերութիւնները՝ Լիբանանի Ս. Գը–րոց ընկերակցութեան հետ, վիպասանաց բաչխում եւայլն):

Երեքչաբթի, Օգոստոս 25–ին, «Ով ե–բահրաչ Ծագիկ» եւ ««Արեգակն արդա–րութեան» չարականներու երգեցողու–թեամբ համագումարը վերսկսաւ իր աչ–խատանքները: Տեղի ունեցաւ Աստուա–ծաչունչի մեկնութիւն, զոր կատարեց Նուպար Սարկաւագ Պէրպէրեան: Ապա, Կիրակնօրեայ դպրոցներու ընդհ. վարիչ – տնօրէն Սեպուհ Ծ. Վ.Ր. Սարգիսեան տուաւ երկու դասախօսութիւններ, «Ծա–ռապանքը մղիչ ուժ ստեղծագործու–թեան» եւ «Հայ գիրքը աղբիւր ինքնաճա–նաչման» խորագրերով:

Առաջինին մէջ, բացայայտեց այն ի–րողութիւնը, թէ տառապանքը հոգւոյր մարզանք մըն է ու առիթ մը՝ մեր հա–ւատքը զօրացնելու: Իսկ երկրորդ դասա–խօսութեամբ յիչեցուց, թէ 1987–ը հայ տպագրութեան դիւտի 475–ամեակն է, եւ առ այդ՝ ոգեկոչեց յիսնամեակը Հայ Կիւթենպէրգին՝ Յակոբ Մեղապարտի, չահեկան տեղեկութիւններ փոխանցելով անոր անձին ու տպագրած գիրքերու բո–վանդակութեան մասին, ցոյց տալով, թէ ինչպէս ձեռագիրը հետզհետէ իր տեղը տուաւ տպագիր գիրքին:

Երեկոյեան, չարունակուեցաւ խորհրդակցական ժողովը, որու ընթացքին յաջորդաբար կարդացուեցան Լիբանանի եւ Բերիոյ Թեմերուն մէջ գործող Կիրակ–նօրեայ դպրոցներու տարեկան տեղեկա–գիրները (Լիբանանի տարածքին կը գոր–ծեն 16 Կիրակնօրեայ դպրոցներ, որոնցմէ 13–ը՝ Պէյրութի մէջ, իսկ Բերիոյ Թեմը կը պահէ 9 Կիրակնօրեայ դպրոցներ, բաժնուած Հալէպի, Լաթաքիոյ, Բագդա–դի, Հասիչէի, Ռաս Իւլ Այնի, Դամաս–կոսի եւ Քեսապի մէջ: Ժողովը տեղեկա–ցաւ նաեւ, որ Դամիչլին եւս ունեցած է իր Կիրակնօրեայ դպրոցը, որ անցնող տարեչրջանին փակուած է, տեղւոյն Ա–ռաջնորդական փոխանորդին անբարեացա–կամ կեցուածքին պատճառով):

Համագումարի վերջին երկու դասա–խօսութիւնները տեղի ունեցան Զորեք–չաբթի, Օգոստոս 26–ին: «Յարեւելից» եւ «Լոյս, Արարիչ լուսոյ» չարականներու երգեցողութենէն ետք Աստուածաչունչի ընթերցումն ու մեկնութիւնը կատարեց Պիքֆայայի Դպրեվանքի տեսուչ՝ Արչե–պիսկ. Վրդ. Գաբրուճեան: Կարճ դադարէ մը ետք, Աբշառիր Վարդապետ տուաւ առաջին դասախօսութիւնը՝ «Ծա–ռայութեան առաջին դասախօսութիւնը եւ Հայութիւնը», բացայայ–տելով Հայաստանի մէջ տիրող օտար պե–

ըլլանութեանց ունեցած ժխտական անդրադարձը մեր ժողովուրդին վրայ:

ՓԱՄԱՆՈՒՄ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Նոյն օրը, առաւօտեան կանուխ ժամերգին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին այցելութեան: Դէպի եկեղեցի առաջնորդող ճանապարհի մայր փողոցին մէջ կանգնեցուած էր բարեզարդուած կանաչազարդ կամար մը, որուն նեղքեւ համախմբուած էին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի պարմերն ու վոզերախմբերը: Հիւրընկալի անհամբեր սպասումով ժողովուրդը եզերած էր հայաւանի պիտակը պողոտաները:

Ժամը 11-ին Գարեգին Բ. Ժամանեց որչեալ վայրը, ուր դիմաւորուեցաւ Կիլիկիոյ Դպրոցներու ընդհ. վարիչ – տնօրէն Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեանի, Ամենայն Հոգեւոր Հովիւ Աչոտ Քհնյ. Գաբրաչեանի, տեղւոյն Ազգային Իշխանութեան եւ պատասխանատու մարմին – ներուն կողմէ: Ապա, Կաթողիկոսը ու իր ընթացքը լիբանանահայ եռագոյն դրօշակներու ուղեկցութեամբ ու փողերախումբին հնչեցուցած «Դարձեալ փայլեց» եւ «Կիլիկիա» փառերգներով առաջնորդուեցան Ս. Պօղոս Եկեղեցի, ուր կատարուեցաւ կանոնական պօղթքը: Հետք, տեղի ունեցաւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ընտրութեան եւ օծման տասնամեակի տօնակատարութիւնը, կազմակերպութեամբ՝ Ամենայն Հայոց Աթոռին եւ հոգեւոր իշխանութեանց: Գործադրուած դէպքերուն եւ յայտագրին առընթեր խօսք առին Վարուժան Ծ. Վրդ. Հերկելեան եւ Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան:

Իր պատգամին մէջ, Հայրապետը նախ անդրադարձաւ այն իրողութեան, թէ ազգերն ու ժողովուրդները առաջնորդողները ընդհանրապէս եկած են դիւղական շրջանակներէ: Օրինակ բերաւ մեր ընտանիքները, որ ծագկեցաւ Պոլսոյ մէջ՝ գաւառէն եկած հայ մտաւորականներու անմիջական ջանքերով: Կոչ ուղղեց հայանի բնակչութեան կառչած մնալու այդ հողին ու ըլլալու նախանձախնդիր՝ հոգեկան արժէքներու նկատմամբ:

Երեկոյեան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ներկայութեան, համապատկերի մասնակիցները ունկնդրեցին յայտագրին մէջ նշուած վերջին դասախօսութիւնը՝ «Հայութեան տառապանքը Խաչատուր Աբովեանի վէրք Հայաստանի գրքին մէջ», զոր ներկայացուց լիբանանահայ ծանօթ մտաւորական Գրիգոր Շահինեան:

Յիշեցնենք հետք, թէ տառապանքը Խ. Աբովեանի պարագային ՏԱԳՆԱՊ մըն է, դասախօսը դիտել տուաւ, թէ այդ տագնապը չէ սահմանափակուած նկատելի է հեղինակին անձին մէջ, որ զգայական է ու հեղափոխական: Ապա, բացատրելէ հետք, թէ «Վէրք Հայաստանի»ն չիզերու ցանցով ու սրտի արիւնով գրուած գործ մըն է, նշեց, թէ անիկա պոռթկում մըն է՝ զոր առնուած մէկու մը կողմէ, որ իր տառապանքը կ'ուզէ բաժնել ուրիշներու հետ: Հուսկ, Աբովեանի կենսագրութեան ընդմէջէն ցոյց տալէ հետ անոր անհատական տառապանքը, եզրափակեց իր խօսքը ըսելով, թէ «Վէրք Հայաստանի»ն գրական տեսակէտէ կարապետ մըն է, ու ազարտարարի գործածութեան առաջին նմոյշներէն մին՝ հայ գրականութեան մէջ:

Հինգշաբթի, Օգոստոս 27ի առաւօտուն, Ամենայն Ս. Պօղոս Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատոյց Բարգէն Արեղայ Զարեան: Քարոզեց Գարեգին Բ. Կաթողիկոս: Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն կատարուեցաւ կիլիկիոյ դպրոցներու հիմնադիր – հայրապետներուն՝ Սահակ Կաթողիկոս Խապայեանի եւ Բարգէն Ա. Գուշակեան Կաթողիկոս Կիւլէսէրեանի, ինչպէս նաեւ՝ կիլիկիոյ նախկին վարիչ – տնօրէն՝ Լեւոն Սարկաւագ Ջէնեանի հոգիներուն համար: Աւելի ուշ, համապատկերի մասնակիցներուն համար տեղի ունեցաւ չարականի ուսուցում, առաջնորդութեամբ Վարդան Աչդարեանի:

Նոյն օրը կէսօրէ հետք, ինչպէս նաեւ յաջորդ օրուան ամբողջ տեւողութեան կայացան խորհրդակցական ժողովի վերջին նիստերը, որոնց ընթացքին քննարկուեցան կիլիկիոյ դպրոցները շահագրգռող այլազան հարցեր:

Լիբանանի մերօրեայ տագնապին մէջ մեծ իրազործում մը նկատուող հնգօրեայ սոյն համապատկերի գնահատանքն ու փակումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Օգոստոս 28-ի երեկոյեան, վարիչ – տնօրէնին եզրափակիչ խօսքով:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ
ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԷՆ

Ուսուցիչներ կան, որոնց թողած տպաւորութիւնը աչակերտին հոգւոյն վրայ, կը տեւէ երկար, շատ երկար, մինչեւ վերջ:

Յակոբ Օշական այդ փաղանգին կը պատկանէր:

***

Դպրոցական տարեշրջանին վերջին ամիսներն էին, եւ ծնողքս ցնցուած ընտանեկան մեծ դժբախտութենէ մը, չէին կրցած զիս թաղի մօտակայ վարժարանը արձանագրել, երբ, օր մը, Պէզճեան Մայր վարժարանի տնօրէնը, Պր. Գէորգ Պօղոսեան ձեռքէս բռնելով, զիս առաջնորդեց դասարան մը՝ ուր հայերէն կ'աւանդէր:

Ուսուցիչը ոտքի՝ աչքերը բոցավառ, մատերու անտառակ խուրձ մը ճակատին՝ յարաշարժ վիճակ մը ունէր եւ ձեռքերը օդին՝ բոլորովին տարուած՝ Մեծարենց կ'արտասանէր առանց դրքի:

Վայրի ծաղիկ անունդ ի՞նչ է,
Ըսէ՛, մասուր ու կանանչէ
Ցանկապատին շուրջին նստած
Վայրի ծաղիկ անունդ ի՞նչ է:

Ցետոյ յանկարծ մեզ նչմարելով, երկար ցուցամատը դէպի ինծի երկարած.

Կանանչ թաղաթիդ մէջ, կապոյտ
Ժպիտդ հագած,
Ըսէ՛ սիրուն ծաղիկ անունդ ի՞նչ է.

Ի՞նչ է, կը դժէր անհամբեր, գոռ ձայնով մը, որուն ես վարժուած չէի: Անակնկալի եկած այս անսովոր տեսարանէն եւ չուարած, երբ ջանք մը կ'ընէի պատասխանելու համար, ան միշտ ցուցամատը դէպի ինծի երկարած կը կրկնէր.

Ըսէ՛, սիրուն ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է, քիչ մը վախցած, հազիւ լսելի ձայնով մը, կը մրմնջէի. Նուարդ Փէշտիմալճեան.

Անմիջապէս կը փութար սեղանին վրայ բացուղ տետրակին, արձանագրելու համար անունս, յետոյ խանդավառ՝

«Ասուն յորդառատ դալարին ծոցն է
Նետուէր
Գաղջ տարփաւէտովն իր ջուրին՝ ուր
արեւը կ'ապրի դեռ»:

Եւ ձեռքերը վեր, աչքերը կոպիճներուն մէջ հազիւ նչմարելի՝ կը գոչէր.

– Վե՛ր զաւակներս, վե՛ր, վե՛ր, ձեր ոտքերը աստղերէն ալ վեր...:

Այդ օրերէն վերջ հայերէնի դասաւանդութեան օրերը ծոնական օրեր էին ինծի համար:

«Այս գիշեր տօն է հոգւոյս կիրակի»

Յաջորդ դասին, մեծ հայրիկ մը պիտի նկարագրէինք, ուսուցիչը դասարան մը-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՖԱՆՏՐԻԻԻ (Ցունաստան) մէջ, Օգոստոս 27–էն Սեպտեմբեր 6, տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դ. Ցունաստանի պատանեկան միութեան 7–րդ տարեկան բանակումը, որուն մասնակցած են 10 – 16 տարեկան 68 պատանիներ: Ցայտագիրը բաղկացած է դաստիարակչական դասախօսութիւններէ, մարզանքէ, երգէ, պարէ եւ ձեռային աշխատանքներէ:

***

ՈՒՐՄԻՈՅ Հայ Մշակութային Արարատ կազմակերպութեան երէկներու բաժնի թատերախումբը, Օգոստոս 21ին եւ 22ին, ներկայացուցած է «Հինգ առաջին օրը» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Ռազմիկ Բարայեանի: «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած ներկայացումներէ առաջ բեմադրիչը խօսած է նաեւ հայ թատրոնի անցեալին ու ներկային մասին:

***

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արարատ» սրահին մէջ, Օգոստոս 8–ին եւ 9–ին, ներկայացուած է Մոլիէռի «Շփոթած ամուսին» կամ «Ժորժ Տանտէն» կատակերգութիւնը, բեմադրութեամբ Տիգրան Տէր – Մարտիրոսեանի: Ներկայացման աւարտին դրուատանքի խօսքեր արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Կորիւն Արք. Պապեան:

տաւ, աչքերուն մէջ արեւ կար.

– Հանըմ, դասի ելի՛ր.

Ինձմէ կը սկսէր, բայց ես, երբեք համրի չէի նմաներ: Անառակ աղջիկ մըն էի, երբ դասաժամը շատ հանդարտ կ'անցնէր, երբեք չէի վարաներ, կօշիկիս քթիին ճարտարօրէն հաստատուած դնդասեղով մը, ալ ու ճախ չարժում ստեղծել:

Շատ ինքնավստահ ոտքի ելած, սկսայ կարդալ.

– Ազ – պզպեղ մազերով մեծ հայրի – կըս ...

Հազիւ այս բառերը արտասանած էի, երբ բոցավառ՝ ոտքի ցատքեց.

– Ծիծաղելի է, պարզապէս ծիծաղելի ... դուրս այդ բոլորը, դո՛ւրս, դո՛ւրս, կարճ, կարուկ եւ պարզ...

Օրինակ, դասարան մէջ ծառ մը, վրան թռչուն մը ... եւ ըսել թէ, մենք, մինչեւ այդ օրը վարժուած էինք, վար իջեցնել լուսինը, աստղերը, ծիծեռնակը... Հազիւ սկսեր էի, գտել, պարզացնել զբօսելու ձեւս, երբ օր մը, Պր. Պօղոսեան, դասարանէն ներս մտնելով, չատ տխուր դէմքով մը յայտնեց թէ, Ցակոբ Օշական արտասահման մեկնած է...:

Այս հարուածը անսպասելի էր: Երկար, շատ երկար պահ մը, դասարանը լուռ մնաց, իսկ ես, լալու փափաք ունէի, ահռելիաչեւ հասկցած էի թէ ինչ կորսնցուցած էի:

Այդ օրէն յետոյ, հայերէնի ուսուցիչները յաջորդեցին իրարու, ստիպուեցանք դարձեալ վար իջեցնել լուսինը, աստղերը, ծիծեռնակները, դժգոհութեան ալիքները չառեղծելու համար, ուսուցչին դէմքին վրայ, եւ ինչպէս կ'ըսէր Մկրտիչ Հաճեան, մենք մեր հայերէնը բոլորովին առանձին սորվեցանք:

Արժէքներ էին մեր բոլոր ուսուցիչները, ինչպէս՝ Պետրոս Ասրունի, Կարօ Քիւրքճեան, Յովհ. Շահնազար, Յ. Հազարապետեան, Գալընեան, Օրիորդներ՝ Երկանեան, Ձէզվզճեան եւ տակաւին ուրիշներ, սակայն Ցակոբ Օշական, դիտէր մագնիսացնել աչակերտը, անոր հոգին տանիլ աստղէ – աստղ, երկինքէ – երկինք, մինչեւ որ դասավերջի զանգակին հնչիւնը մեզ բերաօրէն դարձը նստարանի ցուրտ տախտակին...:

Այդ օրերէն ի վեր, անցան տարիներ եւ տարիներ, սակայն, ականջներուս մէջ տակաւին կը հնչէ իր խանդավառ ձայնը՝

Վե՛ր զաւակներս, վե՛ր, վե՛ր, ձեր ոտքերը աստղերէն ալ վե՛ր...:

Սէր եւ յարգանք իր յիշատակին:

ՆՈՒԱՐԴ ԳԱՄԵՐ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ՇԱՒԻԼ ՄԵԾԱՐԱՆՑ ՉԱՒԻԷՆ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

Արձակուրդներու նախօրեակին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ տօնի եւ իր աւանդական հոգեճաշի օրն էր: Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նազդաչեան հրաւիրուած էր պատարագելու եւ քարոզելու: Ցաւարտ պատարագին հոգեհանդստեան պաշտօն կատարուեցաւ հանգուցեալ բարերարներու հիմնադիրներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար:

Այս տարուան տօնակատարութիւնը բացառիկ փայլ մը ունեցաւ: Եկեղեցիի հիմնադիրներէն, տարիներով հոգաբարձութեան առենապետ եւ եկեղեցիին ծառայած իրը դպիր, դպրապետ՝ Պր. Զաւէն Օհաննէսեան, Վազգէն Ա.-ի գնահատական կոնդակով՝ «Ներսէս Շնորհալի» չքանշանին արժանացաւ: Այս մեծարանքի հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ յատուկ արարողութեան եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի, որ զեան ղեց չքանշանը Պր. Զաւէն Օհաննէսեանի կուրծքին: Ան քանի մը խօսքերով տեղեկացուց հաւատացեալ ժողովուրդին, անոր տարիներով ծառայութիւնը մեր եկեղեցիին Պոլսէն, Փարիզ եւ Շաւիլ: Ապա Պր. Գրիգոր Փափազեան կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետին կոնդակը: Պր. Զաւէն Օհաննէսեան մեծ յուզումով իր շնորհակալութեան խօսքերուն մէջ ըսաւ թէ՝ իր հանդուցեալ հօրը նման 10 տարեկանէն սկսեալ մաս կազմած է եկեղեցական ձայնաւորներու խումբին, որով 75 տարիներէ աւելի ծառայութիւն մը ունեցած է ի պայծառութիւն մեր եկեղեցւոյն որ իրեն պարգեւած է հոգեկան մեծ բաւարարութիւն:

Ցետոյ ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ կիսՍ. Պալապանեան սրահը ճոխ սեղաններու շուրջ, ուր ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ: Գիւտ Եպիսկոպոսի, հոգաբարձութեան ուղղուած գնահատական խօսքերէն վերջ Պահպանիչով աւարտեցաւ այս մտերմիկ հոգեճաշը ուրկէ բոլորն ալ ուրախ – զուարթ մեկնեցան, մանաւանդ օրուան մեծարեալը Պր. Զաւէն Օհաննէսեան:

***

Պր. Զաւէն Օհաննէսեան ծնած է 1901ին Պոլսոյ արուարձաններէն Մաքրիգիւղ: Մանուկ հասակէն օրօրուած չարականներով, մոմակալ տասը տարեկանին, 1918–ին, 16 տարեկանին մաս կը կազմէ Ն. Սերգոյեանի կազմած Գումգարուի Մայր Եկեղեցւոյ բազմաձայն երգչախումբին: Կ'անդամակցի նախ Պոլսոյ սկաուտական եւ թատերական խումբերուն: 1923–ին Պոլսէն մեկնելով, Փարիզ կը հաստնի ու կը վերագտնէ իր վարպետը Ն. Սերգոյեան Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետ: Կը հետեւի անոր չարականներու դասերուն: 1933–ին Վռամշապուհ Աբգ.-ի ձեռամբ, Շաւիլի վայտաչէն մատրան օծման կը մասնակցի: Պատասխանատու պաշտօններ կը վարէ զանազան երգչախումբերու մէջ: 1950–ին կը սորվի հայկական ձայնանիշերը, եւրոպական նոթին ծանօթ ըլլալով: Կը սկսի ընդօրինակել Ն. Սերգոյեանի ձեռագիրներու զանազան մեղեդիները: Այս թուականներէն սկսեալ Շաւիլի եկեղեցական եւ աշխարհական կեանքին վերջնապէս մաս մը կազմէ: 1957–ին կը մասնակցի եկեղեցւոյ վերաշինութեան աշխատանքներուն եւ քանի տարի հոգաբարձութեան աւագապետի պաշտօնը կը վարէ: 1972–ին տարիքի բերմամբ կը քաշուի եւ ընդհանուր ժողովի կողմէ կը նշանակուի պատուոյ նախագահ:

Այսօր Պր. Զաւէն Օհաննէսեան հակառակ իր յառաջացած տարիքին կապերը չէ խզած իր այնքան սիրած եկեղեցիին հետ եւ իր մասնակցութիւնը կը շարունակէ սիրայօժար բերել երգեցողութեանց:

Հ. Ն.

(Շար. Ա. էջէն)

մարդիկ էջմիածին կ'երթան, զօրաւոր կրօնական զգացումի մը հետեւանք չէ, էջմիածին՝ ճարտարապետական յուշարձան մըն է: Հոս լրագրողները աւելորդ պատմութիւն մըն ալ կը մէջբերեն, կաթողիկոսը վերածելով դեղօրայք ներածող մը, մինչ Սահակեանի համար յստակ է՝ կրօնքը իր ղերը կատարած է երբ Պետութիւն չունէինք, այսօր մեծ ղեր չունի:

ԱՍԱԼԱ–ի եւ ընդհանրապէս ահաբեկչութեան մասին, դիրքը յստակ է: Ոչ մէկ կապ կայ եւ սկզբունքով արդէն ահաբեկչութեան դէմ են: Ժողովուրդը կ'ըսէ Ֆրանսացի լրագրողը, տեղեակ է ոճրավորձերէն, թրքական կամ Ֆրանսական ձայնասփիւռ մասիկ ընելով:

Անկախութեան մասին, պատասխանը յստակ է ու վճռական՝ Երբե՛ք: Անոնք որոնք, կ'ըսէ Սիմոնեան, անկախութեան մասին կը խորհին, լաւ չեն սերտած մեր պատմութիւնը, մեր աշխարհագրական դիրքը պէտք է նկատի ունենալ: Վերջին խօսք մը Սփիւռքի հետ կապերու մասին եւ ձուլումի վտանգին: Ֆրանսայի Հայերը կ'ուզեն պահել իրենց ինքնութիւնը:

***

Ընդհանուր ձեւով տիպար մետիաքիֆ հաղորդում մըն էր, որու դրդապատճառը չատ յայտնի չեղաւ: Եթէ Հայերը հետաքրքրող դլխաւոր հարցումը – մանաւանդ այս օրերուն – Ղարաբաղ, Նախիջեւանն էր, մեր պատասխանը առինք: Ժամանակին այդպէս կարգադրուեր է, Ազգբէյջանի տրուեր է: Եղաւ – դնաց:

Թերեւս առարկուի մեզի, թէ ուրիշ բան չէին կրնար ըսել: Նոյնի՞սկ «վերակառուցման» եւ «հրապարակայնութեան» այս օրերուն: Ամէն պարագայի մէջ, Ռ. Սահակեան աւելի հայ պատմաբանի մը տպաւորութիւնը թողուց, քան՝ Ս. Սիմոնեան, որ խորհրդային տիպար պաշտօնատարի դերէն, պահ մ'իսկ դուրս չելաւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԻԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ առաջին հիւրն էր, հեռատեսիլի Ա. կայանի նոր յարատարին եւ ուղղակի կը պատասխանէր Քրիսթին Օքրէնթի հարցումներուն: Բանական չէշտեց իր տարակարծութիւնները վարչապարութեան հետ: Նոր – Քալետոնեան զգիթատիրական վիճակի մը մէջ պիտի ապրի, դէմ է: Նախագահական իր թեկնածութեան հարցը կը մնայ՝ հարցական: Համակեցութիւնը դիւրին չէ: Գործազրկութեան համար, դարման չկայ: Չի խառնուիր ընկերվարական կուսակցութեան նախագահական ընտրութեան քաղաքական ծրագրին, բայց՝ ընկերվարական է:

ՔԱՏԱՖԻ յայտարարեց թէ Զաւի պատերազմը վերջացած է: Զաւի կառավարութիւնը համաձայն չէ:

ՇԻՐԱՔ մեծ ոգեւորութեամբ ընդունուեցաւ Նումէա, հականկախապաշտպանութեան վողմէ: Ըսաւ որ ոչ՝ յաղթական, ոչ պարտեալ պէտք է ըլլայ եւ որոմագիր է խօսելու, պայմանաւ որ այդ ըլլայ հանրաքուէին արդիւնքին համապատասխան ոգիով: Տասը ժամ եռք նախարարապետը Փարիզ վերադարձաւ:

ՓԱՐԻԶԻ Ազգ. ժողովի չէնքին առջեւ, շուրջ 4000 հոգի ցոյց մը կատարեցին պահանջելու համար Ժ. Մ. Լը Փէնի խորհրդարանական անձեռնմխելիութեան բարձումը: Այս ամբողջը արդեօք չեն որ ծայրայեղ կաթողիկէ աբբայ մը, Սէն – Նիքոլա տիւ Շարտոնէի հոդեւոր հովիւը սա պէս յայտարարութիւն մը ընելու համարձակութիւնն ունենայ. – «Ժ. Մ. Լը Փէնի դէմ մղուած ատելութեան այս աւիւը, դրդուած եւ կազմակերպուած է հրէական մեծ դրամատան կողմէ, որ 45 տարի է Ֆրանսան կը պահէ իր մենատիրութեան ներքեւ»:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վերժին Գորգիկեան իր ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 5–րդ տարելիցին եւ իր մօր՝ Աղաւնի Կիւլէմէրեանի մահուան 13–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարեգործման:

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԻՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եղիազեանի:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՕՅԹԻ ՏԱՆ

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տիկին Անտրէ Փիրանեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 250–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ձառայեան, Տիկին Հայկուհի Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100–ական Ֆ.:

Գուրգէն Զուբուրեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Զուբուրեան եւ Շվոտեան ընտանիք 300 Ֆ.:

ԶԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրեան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը վախաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՒ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԼՈՒՍԱՑՔ
ՓՈՓՈԽՈՒ
ՏԱՆԻՔԻ
ԿՈՂՔ

Գին՝ 100 Ֆր.
Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօր՝ Այրի Տիկին Թերկրուհի Տեսքաճեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.– 1000 Ֆ. Դպրոցասէր Տիկնանց վրժ., 1000 Ֆ. Սամուէլ – Մուրատեան վրժ.ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆ. «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեան 1000 Ֆ կը նուիրեն Ս. Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

***

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Քէպէեան ընտանիք 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յովհ. Գոյումճեան 300 Ֆ.:

ԿՐ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Կը փնտռուին հին դիրքեր եւ առարկաներ, որոնք առընչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ:

Հեռաձայնել. – ՏՈՔԹ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային վարչութիւնը փարիզեան չրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS
ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահագդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մնուցդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, ոճն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳՂԱՇԵԱՆ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնը կը կատարուի միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյ Դպրաց դասին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու չուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չահագրգռուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30 :

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19–ին, վարժարանին մէջ, ժամը 14–էն 17 :

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8–էն ետք:

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՓՈԼՈՄՊ ՓՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Փոլոմպ, Փոլոմպ եւ չրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին: Դասընթացքները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16 :

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

***

ՎԻԼՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիլնէ մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Զորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Աբովեան սրահին մէջ՝ 1, Ռէ Բաժօ :

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աշակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գուրեանեան:

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու դժուարութիւն ունեցող ծնողքներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան դրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
22
MARDI
22 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.578 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.578

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱ. ԵՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ անակընկալի բերին Եւրոպան, համաձայնութիւր մը կնքելով հիւլէական պէնքերու բարձումին չուրջ: Ամէն մարզ ուրախացաւ, բացի Ճերաքէն որ բարձրաձայն ըսաւ, ինչ որ չատեր կը մտածեն: Արդարեւ Եւրոպացիներու գլխուն վրայէն նման համաձայնագիր մը, Ֆրանսան եւ Գերմանիան խորհրդային հիւլէական կրակին կը թողու, կորսնցնելէ առաջ հակազարձութեան կարելիութիւնը:

ՆԱԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, հարցազրոյցի մը ընթացքին «Լը Փուէն» չարաթա թերթին խիստ կերպով քննադատեց Սէ – ին – Սէ – Էվ–ը, որ «ցարդ ոչինչ ըրած է ներշնչելու համար այն զգացումը զոր յարգանք կը կոչենք»: Միթերան ուրիշ բաներ ալ ըսած է այս հարցազրոյցին ընթացքին, բայց այս նախադասութիւնն է որ ամէնէն բարձրացուց եւ մեզադրուած մարթինը (ազատութեանց եւ հաղորդակցութեան ազգային յանձնախումբ) արտակարգ նիստ գումարեց Երկուշաբթի, պատասխանելու համար:

ՊԱՊԸ, Հռոմ վերադարձաւ, Տիթրօյթէն եկաք, երթալ տեսնելով նաեւ Ֆորթ – Միմիսընի (Քանատա) հնդիկները: Նախապէս բաւական ցոյցերու առիթ տուած էր Սան – Ֆրանսիսքօ, ուր միասեռականներու Հրեաներն ալ միացած էին ձագկելու համար Պապը եւ չխնայելով որեւէ վան բայ արտայայտութիւն ալ «Փոփ կօ տոմ»ին քով չվարանելով այլ ցուցամատիաններով դատապարտել Պապին եւ Վատիկանի դիրքը միասեռականութեան դէմ. – «Արգանդ՝ Վատիկանի սեփականութիւն» եւայլն, եւայլն: Նման արտայայտութիւնները «ազատութեան» փաստեր ըլլալով հաւանաբար:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ՀԻՒ.Ն.Դ., այս հարցը ծագեաւ Երկուշաբթի օր, գերմանական «Պիլտ» թերթին պատճառով, ըստ որուն խորհրդային թիւ մէկը Թունաւորուած է կերածէն եալթա, ուր արձակուրդը կ'անցընէր եւ չէ զարմանուած ու կառախումբով մը Մոսկուա փոխադրուած: Նոյն թերթը կ'ըսէ թէ քննութիւն բացուած է նշելու համար թէ արկա՞ծի հետեւանք է, թէ ոչ՝ դիտումնաւոր արարք մը:

ԼԸ ՓԷՆ, նախ Ուրբաթ օր, ապա Կիրակի Պուրժէի իր «կապոյտ, ճերմակ, կարմիր» հաւաքոյթին անդրադարձաւ, իրեն դէմ մղուած պայքարին: Աւելի զօրի կերպարանք առաւ եւ իր հարցը նըմանցուց Տրէյֆիւսի հարցին: Յետս կոչուած չըրաւ, անշուշտ, այլ մեղմացուցած մը տեսաւ իրեն դէմ: 70 վայրկեան տեւող իր ելոյթին մեծ մասը նուիրեց մամուլի դէմ բուռն արտայայտութիւններու, բոլոր մեղքերը անոր գըլխուն փաթթելով: Տրէյֆիւսէն զատ, Ցիսուսի ալ բաղդատեց ինքզինքը, ոգեկոչելով Ղուկասի աւետարանէն հատուած մը: Այսինքն Լը Փէն ինքզինքը նմանցուց երկու ... Հրեաներու:

ՃՈՒՄՊԼԱՓ 700 լիբրանոցի զինուոր զրկեց Քատաֆիի, Չատի դէմ կռուելու համար: Տիրողներու պարագլուխը որ կ'ընկերանայ ռազմիկներուն, յայտարարած է թէ՝ «այս խորհրդանշական ուժը պիտի միանայ ժամահիբիյայի ընկերներուն կռուելու համար յանուն ազգային անկախութեան եւ իսլամի»: Ճումպլաթի համար Ֆրանսա յանցաւոր է: Վերջերս փարիզ եկած էր եւ ընդունուած Միթերանի կողմէ, քանի որ ինք ալ – Ճումպլաթ – ֆ. միջազգայնականի անդամ է:

ԱԼԻՆ ՓՐՈՍԹ Ֆորմիւլ 1–ի յաղթանակներու բոլոր մրցանիշները կոտրեց 28–րդ յաղթանակը տանելով, Կիրակի օր, Փորթուկալի մեծ մրցանակին, տեղը գրաւելով Ճէյքի Սթիւարթի:

ՎԻՒԻՆ ՍԵԴՐԱԿ ՋԱՐԽՈՒՏԵԱՆԻ ձերբակալութիւնը կը հաղորդէ «Լիպերա – սիոն», երկուշաբթի օր, ըսելով թէ Ուաշինկթըն յայտնած է, Ուրբաթ օր, թոյլ տուաւ այս յաջողութիւնը: Արդարութիւնը եւ իրաւունքը կը յաղթեն:

ԺԱՄը 10 էր եւ յանկարծ մուտք կը գործէր Շառլ Ազնաւուր, Լ. Սայեանի ընկերակցութեամբ, ու ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ տեղ կը գրաւէր պատուոյ սեղանը: Բուռն ծափահարութիւններու մէջէ որ խօսք առնելու կը հրաւիրուէր Ալֆրէտ Քոսթ – Ֆլորէ, տիպարը այն աւանդական Ֆրանսացիներուն, որոնք նախամեծար համարած են արդարութիւնը, մարդկային արժանաւորութիւնը, իրաւունքը, քաղաքական եւ կուսակցական հաշիւներէն: Քաջութիւնն ունեցած են իրենց տեսակէտը պաշտպանելու մինչեւ ծայրը, հաւատալով մարդկային արժէքներուն: Ան ողջունեց արդարութեան եւ իրաւունքին յաղթանակը: Հարցը դիւրին չէր: Գնահատեց «Սոլիտարիթէ»ին աշխատանքը, չեշտելով թէ հարցը, սակայն, պարզ էր՝ մարդուն իրաւունքներ պէտք է պերազատուն Պետութեան պահանջը: Հարցը առարկութիւն չի վերցներ: Ցեղասպանութիւնը այնքան ճշմարիտ է, որքան կապի աննեակները: Դէմ արտայայտուիլ հարկ ահարեկչութեան, ըսելէ հարկ թէ, ճիշդ է, պատասխանատուութիւնները ժառանգական չեն, անհրաժեշտ նկատեց որ Թուրքիա ստանձնէ իր պատմութիւնը, ինչպէս ըրաւ Գերմանիա, բարոյական հատուցում կատարելով Իսրայէլի:

ԺԱՔ Մալէ (Ընկերային Դեմոկրատներու Կեդրոն) անկեղծութիւնն ունեցաւ խոստովանելու թէ սկիզբը, աւելի համաձայն էր իր կուսակիցներուն, այսինքն եւրոպական Խորհրդարանը ձեռնհաս չէր այդ հարցը քննելու: Բայց հետզհետէ, համոզուեցաւ, Քոսթ – Ֆլորէ իրաւունք ունի, Պետութեան պահանջը պէտք է անհետանայ խղճին առջեւ: Հայերու ցեղասպանութիւնը ճշմարտութիւն մըն է, զոր կարելի չէ թեղդել: Մեռելները կ'ապաքէնին դիւերուան մէջ: Հայերու ցեղասպանութիւնը մանրամասնութիւն մը չէ: Մալէ, յիշեց նաեւ իր յուզումը, երբ կ'ընդունէր նախկին ռազմիկներ, դիմադրականներ, ու կը տեսնէր թէ որքան զոհեր տուած են Հայերը յանուն ազատութեան:

Իվ Ժուֆա, նախագահ Մարդկայիեն իրաւանց լիկային, յիշելով թէ ինք ալ զպաքիականի զաւակ է, չեշտեց թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնը չէ: Յիշեց թէ իր հիմնադրութեան օրէն իսկ, 1893, Լիկան մատնանշած է Հայ ժողովուրդին տառապանքներուն, ոգեկոչելով Ֆր· ոը Փրէսանսէները, Վ. Պաչերը, Փ· Քիյարներն, Անտրէ Ֆրանսներն: Իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին, Լիկան Հայ ժողովուրդին կողքին զտնուած է: Ժուֆա, կ'աւելցնէ, թէ իր անցեալն իսկ, նացի արգելափակման կայանի մը մէջ եւ ընտանիքին անդամներու կորուսը, պատճառ են որ խորապէս զգայ Հայերու դիմումը՝ ճանչցնել տալու համար իր ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը: Կ'ակնկալէ թուրք մը որ Վիլի Պրանտի քաջութիւնն ունենայ: Ժողովրդավարութիւնը կը պարտադրէ՝ ստանձնել իր պատմութիւնը, ներառեալ սեւ էջերը:

Երեսփոխան Պութոսի Խորհրդարանական կցորդ՝ Քոսթաս Վելենցաս յիշեց պելժ նախարարին՝ Ժապրէլի խօսքը, Լօզանի դաշնագրին վաւերագրին՝ այլեւս ոչ ոք պիտի կարենայ Հայու մը նայիլ առանց ամչնալու: Իրրեւ յոյն, խորապէս կը զգայ հայ ժողովուրդին կրած անարդարութիւնը, կը գնահատէ անոր բերած նպաստը քաղաքակրթութեան եւ հայ ժողովուրդը իրաւունք ունի դոյութեան: Իր խօսքը վերջացուց, բաժակը բարձրացընելով հայ ժողովուրդին բարգաւաճման եւ ապագային:

Լուի Ժուանէ, ՄԱԿ–ի Մարդկային իրաւանց Ենթայանձնախումբին Ֆրանսայի մասնադէտն է: Հինէն ծանօթ է հարցին:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

SFA-Ի ՃԱՇԸ

Ի ՊԱՏԻԻ

Ժ. ՎԱՆՏԸՄԷՕԼՊՐՈՒՔԻ, Հ. ՍԱՊԻԻ, Ա. ՔՈՍԹ-ՖԼՈՐԷԻ

ԵԻ Ա.Յ.Լ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

ՆԵՐԿԱՅ ԵՂԱԻ ՆԱԵԻ՝

ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Պատմական քուէարկութենէն ճիշդ ուճիշդ երեք ամիս ետք, Սեպտեմբեր 18–ին, Փարիզի Սէրքլը տը լ'Ուընիոն էնթէռալիէի չքեղ հիւրասրահին մէջ, Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Ամէնիէն ճաշ մը կազմակերպած էր ի պատիւ եւրոպացի այն Խորհրդարանականներուն, որոնք ռահվիրանները եղան այդ օրուան յաջողութեան, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, ճնշումներուն, սպառնալիքներուն: Անոնք, ի մասնաւորի՝ Ժաք Վանտըմէօլպրուք, տեղեկաթերը եւ Հանրի Սապի, նախաձեռնողը, զօրավիդ ունենալով ընկերվարական եւ համայնավար խմբակցութիւնները եւ քանի մը քաջեր ինչպէս՝ Ա. Քոսթ – Ֆլորէ, ընորհիւ իրենց յարատեւութեան, յամառութեան եւ մարդկային իրաւունքներու հանդէպ իրենց հաւատքին, յաջողեցան եւրոպական Խորհրդարանին հանչցընել տալ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Ընդհանուր ձեւով, չատ յաջող երեկոյթ մը, որու ներկայ գլխաւոր անձնաւորութիւններու կարգին յիշենք Հայ երեք յարանուանութեանց պետերը՝ Գիւտ Եպիսկոպոս, Դրիւոր Եպիսկոպոս Կասբոյեան, պատուելի Ռ. Լէոնեան, Իսիի քաղաքապետ, ենթանախարար՝ Ա. Սանթինի, Խորհրդարանի փոխ – նախագահ՝ Տիկին Նիքոլ Փէրի, Ժաք Վանտըմէօլպրուք, Հանրի Սապի, Ալֆրէտ Քոսթ – Ֆլորէ, Ժաք Մալէ, Ռոժէ Փարթրա, փ. Պ. Փրանչէս, Ժ. Մ. Վանլէրընպերկ, Իվ Ժուֆա, Փաթրիք Տէվէճեան, Լուի Ժուանէ, մէթը Լէօ Մաթարասօ, Իվ Թերնոն, Քոսթաս – Վալէնցաս եւ Շառլ Ազնաւուր, որու անակնկալ ժամանումը մեծ ոգեւորութիւն տեղծեց: Ներկայ էին նաեւ հայ դատի յանձնախումբի պատասխանատուներ, նախկին նախարար եւ Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝ Շառլ Հէռնիւի կողմէ՝ Ժ. Գրիգորեան:

Սեղանը օրհնելէ ետք, առաջին խօսքը արուեցաւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդին՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի որ Ղուկասի Աւետարանէն հատուած մը: Այսինքն Լը Փէն ինքզինքը նմանցուց երկու ... Հրեաներու:

ՃՈՒՄՊԼԱՓ 700 լիբրանոցի զինուոր զրկեց Քատաֆիի, Չատի դէմ կռուելու համար: Տիրողներու պարագլուխը որ կ'ընկերանայ ռազմիկներուն, յայտարարած է թէ՝ «այս խորհրդանշական ուժը պիտի միանայ ժամահիբիյայի ընկերներուն կռուելու համար յանուն ազգային անկախութեան եւ իսլամի»: Ճումպլաթի համար Ֆրանսա յանցաւոր է: Վերջերս փարիզ եկած էր եւ ընդունուած Միթերանի կողմէ, քանի որ ինք ալ – Ճումպլաթ – Բ. միջազգայնականի անդամ է:

ԱԼԻՆ ՓՐՈՍԹ Ֆորմիւլ 1–ի յաղթանակներու բոլոր մրցանիշները կոտրեց 28–րդ յաղթանակը տանելով, Կիրակի օր, Փորթուկալի մեծ մրցանակին, տեղը գրաւելով Ճէյքի Սթիւարթի:

ՎԻՒԻՆ ՍԵԴՐԱԿ ՋԱՐԽՈՒՏԵԱՆԻ ձերբակալութիւնը կը հաղորդէ «Լիպերասիոն», երկուշաբթի օր, ըսելով թէ Ուաշինկթըն յայտնած է, Ուրբաթ օր, թոյլ տուաւ այս յաջողութիւնը: Արդարութիւնը եւ իրաւունքը կը յաղթեն:

ԺԱՄը 10 էր եւ յանկարծ մուտք կը գործէր Շառլ Ազնաւուր, Լ. Սայեանի ընկերակցութեամբ, ու ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ տեղ կը գրաւէր պատուոյ սեղանը: Բուռն ծափահարութիւններու մէջէ որ խօսք առնելու կը հրաւիրուէր Ալֆրէտ Քոսթ – Ֆլորէ, տիպարը այն աւանդական Ֆրանսացիներուն, որոնք նախամեծար համարած են արդարութիւնը, մարդկային արժանաւորութիւնը, իրաւունքը, քաղաքական եւ կուսակցական հաշիւներէն: Քաջութիւնն ունեցած են իրենց տեսակէտը պաշտպանելու մինչեւ ծայրը, հաւատալով մարդկային արժէքներուն: Ան ողջունեց արդարութեան եւ իրաւունքին յաղթանակը: Հարցը դիւրին չէր: Գնահատեց «Սոլիտարիթէ»ին աշխատանքը, չեշտելով թէ հարցը, սակայն, պարզ էր՝ մարդուն իրաւունքներ պէտք է պերազատուն Պետութեան պահանջը: Հարցը առարկութիւն չի վերցներ: Ցեղասպանութիւնը այնքան ճշմարիտ է, որքան կապի աննեակները: Դէմ արտայայտուիլ հարկ ահարեկչութեան, ըսելէ հարկ թէ, ճիշդ է, պատասխանատուութիւնները ժառանգական չեն, անհրաժեշտ նկատեց որ Թուրքիա ստանձնէ իր պատմութիւնը, ինչպէս ըրաւ Գերմանիա, բարոյական հատուցում կատարելով Իսրայէլի:

ԺԱՔ Մալէ (Ընկերային Դեմոկրատներու Կեդրոն) անկեղծութիւնն ունեցաւ խոստովանելու թէ սկիզբը, աւելի համաձայն էր իր կուսակիցներուն, այսինքն եւրոպական Խորհրդարանը ձեռնհաս չէր այդ հարցը քննելու: Բայց հետզհետէ, համոզուեցաւ, Քոսթ – Ֆլորէ իրաւունք ունի, Պետութեան պահանջը պէտք է անհետանայ խղճին առջեւ: Հայերու ցեղասպանութիւնը ճշմարտութիւն մըն է, զոր կարելի չէ թեղդել: Մեռելները կ'ապաքէնին դիւերուան մէջ: Հայերու ցեղասպանութիւնը մանրամասնութիւն մը չէ: Մալէ, յիշեց նաեւ իր յուզումը, երբ կ'ընդունէր նախկին ռազմիկներ, դիմադրականներ, ու կը տեսնէր թէ որքան զոհեր տուած են Հայերը յանուն ազատութեան:

Իվ Ժուֆա, նախագահ Մարդկայիեն իրաւանց լիկային, յիշելով թէ ինք ալ զպաքիականի զաւակ է, չեշտեց թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնը չէ: Յիշեց թէ իր հիմնադրութեան օրէն իսկ, 1893, Լիկան մատնանշած է Հայ ժողովուրդին տառապանքներուն, ոգեկոչելով Ֆր· ոը Փրէսանսէները, Վ. Պաչերը, Փ· Քիյարներն, Անտրէ Ֆրանսներն: Իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին, Լիկան Հայ ժողովուրդին կողքին զտնուած է: Ժուֆա, կ'աւելցնէ, թէ իր անցեալն իսկ, նացի արգելափակման կայանի մը մէջ եւ ընտանիքին անդամներու կորուսը, պատճառ են որ խորապէս զգայ Հայերու դիմումը՝ ճանչցնել տալու համար իր ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը: Կ'ակնկալէ թուրք մը որ Վիլի Պրանտի քաջութիւնն ունենայ: Ժողովրդավարութիւնը կը պարտադրէ՝ ստանձնել իր պատմութիւնը, ներառեալ սեւ էջերը:

Երեսփոխան Պութոսի Խորհրդարանական կցորդ՝ Քոսթաս Վելենցաս յիշեց պելժ նախարարին՝ Ժապրէլի խօսքը, Լօզանի դաշնագրին վաւերագրին՝ այլեւս ոչ ոք պիտի կարենայ Հայու մը նայիլ առանց ամչնալու: Իրրեւ յոյն, խորապէս կը զգայ հայ ժողովուրդին կրած անարդարութիւնը, կը գնահատէ անոր բերած նպաստը քաղաքակրթութեան եւ հայ ժողովուրդը իրաւունք ունի դոյութեան: Իր խօսքը վերջացուց, բաժակը բարձրացընելով հայ ժողովուրդին բարգաւաճման եւ ապագային:

Լուի Ժուանէ, ՄԱԿ–ի Մարդկային իրաւանց Ենթայանձնախումբին Ֆրանսայի մասնադէտն է: Հինէն ծանօթ է հարցին:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԷ ձերբակալուած է մէկը, որու դէմ կասկած կայ թէ յանուն ԱՍԱԼԱ–ի կարգ մը ոճրափորձեր գործած է ամերիկեան հողամասին վրայ 1981 — 1982–ին: 65 տարի բանտարկութեան կրնայ դատապարտուիլ, մեզադրուած է դաւի մը համար, պաշտօնական չէնքի մը դէմ, Լոս – Անճըլըսի Զուիցերիոյ հիւպատոսարանը թիրախներէն մէկը եղած ըլլալով:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ 50–ՐԴ ԱՆՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱՆ

Սեպտեմբեր 20–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Դնեպր — Դինամօ Մ·	1 — 1
Շախտեոր — ԲԿՄԱ	1 — 1
Կայրաթ — Ժալգիրիս	2 — 2
Զէնիթ — Դինամօ Միեսկ	1 — 0
Դինամօ Կ· — Սպարտակ	0 — 1
Տորպեդօ — Մետալիստ	1 — 0
Դուրիա — Արարատ	2 — 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը միշտ կը գլխաւորէ Սպարտակ 36 կէտով: «Արարատ կը գրաւէ 6–րդ տեղը:

***

ՓՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Անթոնի — Իսիի Հայ Մարզական 0 — 2

Ալֆորվիլի Հայ Մարզական — Ֆոնթընէ 1 — 3

Հ· Մ· Ը· Մ· — Ֆրանս — Պոնտի 3 — 1

ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆԻ ԻՍԿԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ֆրանսայի, անկասկած համայն Սփիւռքի հայութեան այն հատուածը՝ որ հայ մամուլին կը հետեւի, լսած է ԱՄՆ–ի Քալիֆորնիա նահանգի կառավարիչ Ճորճ (մկրտութեան անունով Գուրգէն) Տէօքմէճեանի անունը գոնէ: Ամերիկայի մէջ ան, Ալեք Մանուկեանի կողքին, անձ մըն է որ հմայք ունի, – ուժի, քաղաքական վարկի յառուկ հմայքը, որ ղրամ՛ն ածելի պակասած է մեզի: Այս հմայքը երբեմն արգելք կը հանդիսանայ լուրջ վերլուծումի, կամ նոյնիսկ պարզ, առարկայական իրականութիւններու մասին տեղեակ մնալու ճիգի: Կ՛ուզեմ, այս կարճ յօդուածին մէջ, ընդգծել իր կատարած դերին մի քանի ծալքերը:

ԱՄՆ–ի կը տիրապետեն երկու կուսակցութիւններ, Հանրապետականները (Նախագահ Ռեյկընի կուսակցութիւնը) եւ Դեմոկրատները (որոնք մեծամասնութիւնը ունին Ներկայացուցչական Տան մէջ): Ընդհանրապէս՝ Հանրապետականները «աջ» ու «պահպանողական» են, Դեմոկրատները «ձախ» եւ «ազատական», սակայն նման որակումներ բաւարար չեն: Դեմոկրատներ կան (հարաւային – նահանգներէ), որոնք Հանրապետականներու 90 տոկոսէն աւելի «աջ» են, քաղաքական հարցերու 90 տոկոսին չուրջ: Մի քանի հանրապետականներ ալ կան, որոնք աւելի «ձախ» են, քան Դեմոկրատներէն շատեր: Ուրեմն, երբ ուզենք բնորոշել Տէօքմէճեանը, իբր քաղաքական մարդ, սոսկուած ենք ըսել, – ան, Հանրապետականներու մեծամասնութեան նման, պահպանողական մըն է: Հարցերու 80 առ հարիւրին մէջ համաձայն է Ռեյկընի, – հակա – աղքատ, հակա – սեռ, հակա – աշխատաւոր դասակարգ, իրա՛ւ ներկայացուցիչը Քալիֆորնիոյ ունեւորին, բարձր քաղքենիութեան: Սակայն երկու հարցերու կամ մարզերու մէջ, ան կը տարբերի իր դաշնակիցներէն: Երբ հարցը նահանգային զբօսղներուն և համալսարաններուն հետ կապ ունի, Տէօքմէճեան աւելի «կեդրոն»ի դիրքը կը բռնէ, – պիւտճէները բաւական բարձր կը պահէ, մինչ ունեւորները, որոնք կրնան իրենց զաւակները անձնական համալսարաններ ղրկել, (վճարելով տարին 11·000–էն 18·000 տոլար) փափաք չունին տեսնելու որ իրենց վճարած տուրքը իրենցմէ նըւազ ունեւոր անձերու զաւակները դասախարակելու ծախսուի: Հոս, ուրեմն, Տէօքմէճեան աւելի «ազատամիտ» է, քան՝ իր հետեւորդները: Երկրորդ, ան Հանրապետական կուսակցութեան բռնած դիրքերէն ու նախընտրութիւններէն կը չեզի, երբ օգտակար կ՛ըլլայ հայկական հարցին, արտայայտութիւններով՝ որոնք բուռն եւ համարձակ պէտք է նկատել, որուան ըլլալով որ իր կուսակցութեան դեկավար Նախագահ Ռեյկընը յայտնօրէն իր ժժգոհութիւնը կը զգացնէ, այդ չեզումներուն առթիւ: (Փակագծի մէջ աւելցնենք որ Տէօքմէճեան մեծցած է Նիւ–Եորք նահանգին մէջ, եւ իր մայրը եղած է գործունեայ, հայ կեանքի մէջ: Կինն ալ ամերիկահայ է, եւ հայութիւնը կը ցոլացնէ, իր կարծիքներուն եւ ապրելակերպին մէջ, կարելի եղած չափով: Ընտանիքին ծանօթներ կ՛ըսեն թէ այս երկուքը շատ «ղրական» ապրելակերպ ունեցած են եւ կ՛ունենան, Տէօքմէճեանի վրայ, թէեւ նման հարցերու մասին ատոյգ, վաւահելի, հրապարակուած տեղեկութիւններ չկան):

Տէօքմէճեանի հայանպաստ արտայայտութիւնները, պաշտօնական հանդիսութիւններու ընթացքին, արժանի են նշուելու եւ գնահատանքի: Կը խանգավառեն Հայերը, որոնք կը փոկադարձեն, միլիոնաւոր տոլարներ նուիրելով իր ընտրապայքարի պիւտճէին: Եղեռնի ճանաչման համար պայքարողներ, օրինակ, կը հրճուին, երբ ան իր մասնակցութիւնը կը բերէ իրենց օժանդակելու նպատակով կազմակերպուած համդէսներու, կ՛ունենայ ազդու ելոյթներ: Անկէ անդին, ամերիկահայը, մանաւանդ Քալիֆորնիահայը կը հրճուի, երբ օտարներ, որոնք Հայուն ինչ ըլլալը չէին գիտեր, այժմ տարտամ գաղափար մը զոնէ ունին մեր մասին, յաճախ:

Իմ կարծիքով, Տէօքմէճեանի ամենամեծ ղերը ամէնէն քիչ հետաքրքրուածն է, ես անոր կ՛ուզեմ անդրադառնալ հոս:

Պէտք է յիշել որ Քալիֆորնիան նահանգ մըն է, որ այնքա՛ն մեծ է, որ եթէ ԱՄՆ–էն անջատուէր, վաղը երկիր մը կ՛ըլլար: Ունի 32 միլիոն բնակիչ, ճոխութեան տարածութիւնը, եւ անտեսութիւն մը, որմէ աւելի մեծ են համայն աշխարհի մէջ միայն ... ութ Պետութիւններու տնտեսութիւնը: Ցետոյ՝ ամերիկացի կառավարիչ մը աւելի ազատ է, քան նոյն դիրքը վայելող քաղաքական գործ մը, ուրիշ տեղ: Երկու հազարէ աւելի պետական հաստատութիւններու եւ դիւանակալական մանրաքաժիններու անդամներն ու վարիչները նշանակելու իրաւունքը կը վայելէ: Չեմ դիտեր թէ քանի՞ անձ, – սակայն կասկած չկայ որ անցեալ մի քանի տարիներու ընթացքին, ան 3–էն 5 հազար անձ նշանակած է մեծ ու փոքր պաշտօններու: Անոնցմէ 135–ը, Հայ: Այսինքն վեր ի վարոյ նշանակած անձերուն 3·5 առ հարիւրը Հայեր են, մինչ Քալիֆորնիոյ հայութիւնը նահանգի բնակչութեան մէկ առ հարիւրն իսկ չէ: (Վիճակագրական հետաքրքրութենէն երեք անգամ աւելի է նշանակուող Հայերու թիւը):

Միայն թուանշանի հարց չէ այս: Ամերիկայի մէջ, քաղաքական ասպարէզը դարմանալիօրէն «բաց» է քաղքենի բարձր դասակարգին (չմոռնալ որ նախկին նահապետ Քարթըր ունեւոր ագարակապան մըն էր: Քանի տարի առաջ, ոչ աւելի): Սովորաբար, քաղաքական կեանքի առաջին քայլը կամ շատ փոքր, աննշան, տեղական պաշտօնի մը համար ընտրապայքարի մէջ մխրճուիլն է, կամ ալ՝ ազդեցիկ բարեկամի մը չնորհիւ, նահանգային դիւանակալութեան կամ քաղաքական յանձնախումբի մը վարիչ – անդամ նշանակուիլն է:

Այն 135 Հայերը, որոնց առաջին քաղաքական քայլը այնքա՛ն դիւրացուց Տէօքմէճեան, ամերիկահայութեան «քաղաքականացումին» մէկ կարեւոր հանգրուանը կը ներկայացնեն: 135 անձ, որոնց կը ծանօթանայ տեղական հանրութիւնը, որոնց ապագայ ընտրապայքարը կը դիւրանայ, կամ որոնք ազդեցիկ ու ապահով դիրքի պիտի տիրապետեն ապագային, նահանգային կամ պետական դիւանակալութեան մէջ:

Օրինակ մը: Ցուլիսին, Տէօքմէճեան Ճորճ Գէորգեանը նշանակեց անդամ, Քալիֆորնիոյ Ճամբորդական Հարցերու Յանձնախումբին, որ կը հսկէ այս նահանգի երթեւեկային հարցերուն, – եւ թնճո՛ւկ մըն են այդ հարցերը, նահանգի մը մէջ ուր մօտ քսան միլիոն ինքնաշարժ կայ, եւ ճամբաներու անհատաւորի ցանց մը: Գէորգեան յաջող, ունեւոր, սակայն ոչ նշանաւոր Լոս–Անճըլըսցի մըն է, ինքնաշարժի անիւներ ծախող ընկերութեան մը տէրը, ճի՛շդ տիպարը այն անձերուն, որոնք մինչեւ 50 կոկիկ գումար մը ապահովելէ ետք, յաճախ կը նետուին քաղաքական ասպարէզ, ուր՝ ինչպէս կը վկայէ 76–ամեայ Նախագահ Ռեյկընը, «ոլթրէյթ»ի օրէնք չկայ...:

Նոյնպէս Ցուլիսին, Տէօքմէճեան նահանգի Բժշկական Հարցերու վերակացու մարմնին անդամ նշանակած է բժիշկ – վիրաբոյժ մը, Տոքթ. Ռէնոլդ Լեւոնեան, (Լոս – Անճըլըսէն:) Իր դիրքը զինք տեւական չփումի մէջ կը դնէ հիւանդանոցներու մէջ ծառայող կամ անձնական ասպարէզի մէջ գործօն հազարաւոր բժիշկներու եւ ուրիշներու հետ: Անոնք կը կազմեն ունեւոր քաղքենիութեան մէկ մասնակցեցան Գիւմիւշհէկի, Սարդարապատի ու Մեծ Եղեռնի զոհերու համազգրօյթներու կառուցման, արժանի առանձ բերին պիւզանտեսութեան, պետութեան եւ մշակոյթի մարզերուն: Քանի պատգներէն երկու հոգի արժանացան աշխատանքի հերոս կոչումին, բազմաթիւ են չքանչաններով պարգեւատրուածները, դերազոյն ու տեղական խորհուրդներու մէջ ընտրուած երեսփոխանները:

Հայրենադարձ Քեսապցիներու համար անցեալի յուշ դարձած են Թրքական բռնութիւնները, ծրագրուած ջարդերը: Այդ վայրագութիւններէն են 1909–ի դէպքերը, երբ Կիլիկիոյ մէջ զանգուածային ջարդեր կազմակերպելէ ետք Թուրքերը կ՛որոշեն ոչնչացնել նաեւ դրացի Քեսապցիները: Ունենալով անհատաւոր ուժեր՝ Քեսապցիները ամբողջ օր մը կը դիմադրեն թշնամիին: Այդ ընթացքին ծերերը, կանայք ու երախաներ կը բարձրանան Քասիոս լեռը, իսկ մարդիկը իջնալուն այդ մարզիկ կը միանան անոնց, ապա օղնութիւն կը խնդրեն սուրիական իշխանութիւններէն: Ամէնէն ահաւորը՝ 1915 թուականին էր: Համայնքի ազդեցիկ մարդոց ու կրօնական տարրեր ուղղութիւններու անհամաձայնութեան հետեւանքով չբջանի բնակիչները ինքնապաշտպանութեան չդիմեց: 1915–ի ամառը Քեսապ իր չբջակայ գիւղերով լիովին պարպուեցաւ: Դէպի մահուան անապատները քշուած վեց հազար Քեսապցիներէն 1918–ին վերադարձան 2200–ը՝ հիւծուած ու հիւանդ:

Զարմանալի է որ հայրենիք վերադարձած Քեսապցիները եւ բազմացած ու զօրացած կ՛ապրին հայրենի չարկին տակ: Հայրենադարձ Քեսապցիներու բարքն ու կենցաղը, ապրելակերպը նոր մակարդակի բարձրացած են: Չէ մոռցած նաեւ հինը՝ ազգադրական երգերն ու պարերը, հարազատ բարբառը:

Վերջերս հայրենադարձ Քեսապցիները ազգադրական երգի – պարի նորատեղծ խումբով ելոյթներով հաճելի անակնկալ բերին Երեւանի բնակիչներուն: Ժողովուրդի լայն չբջանակներուն տակաւին անծանօթ մնացած են նաեւ Քեսապցիներու ստեղծած խաղերն ու չուրջպարերը, ժողովրդական ասացուածքներն ու հէքեաթները: Եւ ահա վերջերս Աչտարակ քաղաքի մօտակայքը կազմակերպուած ռօնախմբութիւնը ժողովրդական արուեստի բազմաթիւ արժէքներու յայտնութեան օր հանդիսացաւ շատերու համար: Լեռնաբնակներու ներգաղթի 40–ամեակին նուիրուած ռօնախմբութեան մասնակցողներուն թիւը կ՛անցնէր հազարը: Քեսապցիները եկած էին դերազատանիներով: Առաւօտ կանուխէն յանպատրաստից ձեւաւորուած բեմահարթակներուն վրայ ծայր տուին ժողովրդական երգերն ու պարերը: Մինչ մեծ կաթսաներու մէջ կը քլթքլթար աւանդական հարիսան, խումբ մը կանայք ու այր մարդիկ, հագած քեսապի ազգային տարազներ, սեղերու մէջ ձաւար կը ծեծէին ու երկանք կ՛աղային, պատրաստելով հայկական քիւֆթայի քանի մը տեսակներ: Երիտասարդները աւելի շատ կը հրապուրէին երգն ու պարը, խաղիկներով համեմուած կատակերգերը: Դժուար չէր հասկնալ տարեցներու յուզումը, երբ անոնք երիտասարդներու չուրջ բոլորուած՝ վին հարազատ լեռները փոխադրուած՝ կ՛ունկնդրէին մանուկ օրերու խաղիկները: Իր ծննդավայր լեռնաչխարհի մասին կը մտորէր նաեւ աչխատանքի հերոս Ծաղկանոյշ Գալէմեարեան:

– Ես իմ ծնողաց, մեր մեծերու պատմածէն դիտեմ, – ըսաւ ան, – որ Քեսապ ծանօթ եղած է իր մետաքսով ու ծխախոտով: Վաճառականները թանկարժէք այդ հումքը հասցուցած են Հալէպ, Դամասկոս ու Պէյրութ: Շերամապահութիւնը կոս ու պէյրութ: Շերամապահութիւնը հինէն ի վեր Քեսապցիներու սիրած արհեստը եղած է: Գուցէ այդ սէրը փոխանցուած է նաեւ ինծի: Արդէն աւելի քան երեք տասնամեակ է, որ՝ աչխատիմ Համայնքային Ծառայութիւններու Վարչութեան մէջ, որ ունի ընդհանուր 1200 աչխատակիցներ: Ամէն օր կը հանդիպիմ տարբեր ազգութիւններու ներկայացուցիչներու, որոնք կը ներկայացնեն տարբեր մշակոյթ

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՌԱՈՒԼ ԱԼՖՈՆՍԻՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պուէնոս Այրէսի «Ազմենիա» Մշակութային Ընկերակցութեան «Թուրքիւնճեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 1–ին, հայ գաղութը ճաշկով մը պատուած է Արժանթինի Հանրապետութեան Նախագահ Ռաուլ Ալֆոնսինը: Նկարագրեալ եղած են Դաշնակցութենէն վճռաբեկ Ատեանի պատուոյ Լեւոն Ազատեան, կրօնական հարցերու քարտուղարը, Մերակոյսի նախագահութեան մշակոյթի հարցերու տնօրէնը, Թեմին Առաջնորդը, Հայկական երեք կուսակցութեանց եւ զանազան կազմակերպու – թեանց ներկայացուցիչները, չուրջ 800–ի հասնող բազմութիւն մը:

Ասոք առնելով Հայ Կեդրոնի նախագահ Եդուարդ Սէֆէրեան չէշտած է Նախագահ Ալֆոնսինի խաղացած դերը մարդկային իրաւանց դատի պաշտպանութեան առընչութեամբ:

Նախագահը չնորհակալութիւն յայտնել եւ Հայերուն՝ Արժանթինի բարգաւաճման բերած իրենց նպաստին համար, ի մէջ այլոց չէշտած է. – «Վաւ պիտեմ, որ ձեր հայրերը, ձեր մեծ հայրերը եւ թերեւս դուք ալ մեր երկիրը եկաք ցաւալի դէպքերու հետեւանքով՝ ամենա – դժուար պայմաններու մէջ, զորս ժողովուրդ մը կրնայ ապրիլ, ինչպէս եղաւ 1915 — 1917 թուականներու ցեղասպանութիւնը»:

Այս յայտարարութեամբ Ռաուլ Ալֆոնսին Նախագահ Մենեմ Մենեմ Մենեմ

(Շար. Ա. Էջէն)

ցին, նշանաւոր «30-րդ յօդուածէն» որ յետագային թիւ փոխեց եւ ի վերջոյ չը-նորհիւ Ուիլսընքըրի արձանագրուած - ցաւ ենթայանձնախումբին եզրափա - կիչ բանաձեւին մէջ: Կ'ըսէ թէ հռետոր չէ, քանի որ երեսփոխան չէ, կ'ակնարկէ բոլոր ճնշումներուն զոր կրեցին տա-րիներու երկայնքին: Կը ձայնակցի Ռոսթ - Ֆլորէյի խօսքին՝ պէտք է ստանձնել իր պատմութեան ոչ միայն լուսաւոր այլ եւ մութ էջերը, ինչ որ Թուրքիա պէտք է ընէ:

Մէթր Լէօ Մաթեոսեան, նախագահն է «Ժողովուրդներու ազատագրման եւ իրա-ւունքներու միջազգային լիկա»ին (ՄԱԿ-ի մօտ ոչ - կառավարական կազ-մակերպութիւն), գլխաւոր զեկուցաբե-րէն եղած էր Թերնոնի հետ, Ժողո-վուրդներու մնայուն դատարանին, որ 1984 Ապրիլին ճանչցաւ Հայերու ցեղաս-պանութիւնը: Ծանրացաւ ցեղասպանու-թեան ահաւոր բնոյթին վրայ, որովհե-տեւ չատ աւելի ծանրակշիռ է քան մարդ-կային իրաւանց դէմ գործուած արարք-ները, քանի որ բնաջնջումն է ազգի մը:

Երեսփոխան եւ Անթոնիի քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեան յայտնելէ ետք թէ պէտք չէ ճանչնալ Բ. աշխարհամարտին ցեղասպանութիւնը եւ ուրանալ Առաջին աշխարհամարտի ցեղասպանութիւնը, յի-շեց թէ Թուրքերը ատենին, ճանչցած են այն ոճիրը զոր գործած են Հայերուն դէմ, ինչպէս կը վկայէ 1919 Յուլիս 5-ի Թուրքիոյ Պառլամենթերքը, ուր լոյս տե-սած է առենագրութիւնը Իւնիոնիսթներու դատավարութեան, որ ի բացակա - յութեան, դատապարտած է պատասխա-նատուները: Ինչո՞ւ Թուրքիա չի չարու-նակեր ըսել ինչ որ ըսած էր, անգամ մը:

Իվ Թերնոն, ծանօթ ու սիրելի անձ մըն է Հարթութեան համար: 15 տարի է իր տա-րած հիմնական աշխատանքը, վաստա-թուղթերու պրպտումները, հրատարա-կած հատորները հսկայ նպաստ մը բե-րին հայ դատի յեղաշրջումին: Կարճ այլ դիպուկ ելոյթով մը, Իվ Թերնոն հատա-ւեց Փաթրիք Տէվէճեանի բերած վկա-յութիւնը Թրքական ազբիւրներէ իսկ քանի որ մէկուկէս տարի, ըսաւ պատ-մաբանը, Թուրքերը, նախարարութիւն-ները Հայոց ջարդերու մղձաւանջով ապ-րեցան, ամէն ինչ յայտնելով, յայտ-նաբերելով, փաստելով կանխամտածու-մը, քանի որ հարկ էր դատապարտել նա-խորդ կառավարութիւնը: Ուրեմն, այ-սօր, հարց կը ծագի՝ ի՞նչպէս կարելի է խօսիլ երկրի մը հետ, որ կը վերահաստէ իր պատմութեան մէկուկէս տարին: Կա-րելի չէ վիճիլ վերաեռութեան մարդոց հետ, որովհետեւ նոյն գործիքները չու-նինք մեր ձեռքերուն մէջ: Անոնք կը կեղ-ծեն, կը խեղաթիւրեն: Ցեղասպանութիւ-նը ահաւոր բան մըն է: Հայերու ցեղաս-պանութիւնը կանխեց ու ծառայեց միւս ցեղասպանութեան: Ճիշդ է, այսօրուան Թուրքերը պատասխանատու չեն: Նախ-նիներու ոճիրները չեն ժառանգելիք, բայց չեն ժառանգելիք նաեւ նախնիներու շահերը: Երկու ձեւ կայ ազգ մը սպան-նելու, մէկը՝ իր միտին մէջ, միւսը՝ իր յիշողութեան: «Ո՛չ, կ'ուզենք Թեր-նոն, պարոն Նորհրդարանականներ, գո-հերը չէք հայ փրոփականտիսթներու, մենք՝ պատմաբաններս, ձեզի ճշմար-տութիւնը ներկայացուցինք: Եւ պատ-րաստ ենք փաստաթուղթերու բեռնատար կառքերով գալ որեւէ տեղ խօսելու հա-մար»:

Ցաւօք չեմ, ըսաւ Ազնաւուր, որ չմեր-ժեց ակնյայտ արտայայտուիլ: Եւ ակնյայտ ցոյց տուաւ թէ խօսիլ գիտէ, մանաւանդ՝ ըսելիքը գիտէ: Ու չատ զեղեցիկ պատ-կերով մը, նախ արտայայտուեցաւ իրրեւ Ֆրանսացի, այնուհետեւ՝ Եւրոպացի, բաւ-լու համար՝ պատուո՛, ինչ որ կատարուե-ցաւ մաս կը կազմէր Ֆրանսական ատան-դութեան: Ապա՝ իրրեւ Հայ, ըսելու հա-մար թէ չատ յուզուած է, եւ չնորհակա-լութիւն կը յայտնէ Եւրոպական Խոր - հրդրդարանին: Վերջացուց յիշելով անձ-նական մը. - «Տարիներ առաջ, Լիբանան էի, Հայերու մէջեւ, ու յանկարծ վատ-տարան մը եկաւ ու պոռաց երեսս՝ գրեցիք «Անոնք ինկան», պէտք չէ գրէիք: Ապ-դուեցայ, ու հարց տուի՝ ինչո՞ւ: Ու պա-տասխանեց՝ այն ատեն, հիմա ալ՝ գրէ՝ «Անոնք ոտքի են»:

Ժ. Վանտրմէօլպրուք արտակարգ ոգե-ւորութեամբ ծափահարուեցաւ, յոտնկայս: Ֆլաման երեսփոխանը խորապէս յուզուած էր: Ըսաւ թէ 17 տարեկանին, առաջին անգամ պատմութեան իր դասա-տուն իրեն պարտականութիւն տուած էր տեղեկատուութիւն մը պատրաստել Հայաստանի վրայ, Լուվէնի պատմու-թեան համալսարանը: Ինք միշտ հաս-տատած է որ ամէն ժողովուրդ գոյութեան իր իրաւունքն ունի: Ֆրանսայի նշանա-բանը՝ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն երբեք միասնաբար չեն իրագործուիր: Կամ ազատութիւն եւ հա-ւասարութիւն կայ ու եղբայրութիւն չկայ, կամ հաւասարութիւն եւ եղբայ-րութիւն կայ ու ազատութիւն չկայ: Պէտք է նաեւ աւելցնել չորրորդ մը՝ այլազա-նութիւնը (տիվեռսիթէ): Ապա, պատ-մականն ըրաւ իր տեղեկագրին, որու հա-մար 60 հազար էջ կարդացած է, բայց չհետեց թէ այս յայտնութեան բուն կեր-տիչը Սապի-ն է, որ նախաձեռնութիւնն առած է ու չնորհակալութիւն յայտնեց անոր: Այս վերջինն ալ գնաց ողջագու-րելու Վանտրմէօլպրուքի հետ ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ: Ճիչելով Ագնաւուրի՝ «Անոնք ինկան»ը, ինք ալ եզրակացուց՝ որդիները ոտքի են:

Մէյնկեալ խօսք առաւ Ա. Նշանեան ներկայացնելու համար Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ - Առմէնիէնի աշխատանքը, յայտ-նելու համար թէ պէտք է զօրավիգ կե-նալ անոր նիւթապէս ու չնորհակալութիւն յայտնել կարգ մը նուիրատուներու:

Յանուն Սոլիտարիթէի խօսեցաւ Քրիս-թիան Տէր - Սահակեան, որ անդրա - դառնալէ ետք երեք ամիս առաջ կատար-ուած պատմական քուէարկութեան, հա-կիրճ պատմականն ըրաւ տարուած տա-րիներու աշխատանքին, յատուկ չնորհա-կալութիւն յայտնելով Ժ. Վանտրմէօլպր-ուքի, Հանրի Սապիի, Փ. Փրանչէրի, Ա. Ռոսթ - Ֆլորէյի, Տիկին Նիքոլ Փէրիի, Ժաք Մալէի, Է. Կլինի եւ բազմաթիւ ու-րիշներու իրենց յարատեւութեան եւ աշ-խատանքին համար: Շեշտեց կարեւորու-թիւնը քուէարկութեան, որ նոր հեռա-նկարներ կը բանայ: Չնորհակալութեան խօսքով մը փակեց իր ելոյթը կարգ մը նուիրատուներու:

Փակման խօսքը արտասանեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, որ չնորհակա-լութիւն յայտնեց այն բոլորին, որոնք ճիգ չխնայեցին որպէսզի արժանաւորու-թիւնը հասատատուի մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինկած վասն կրօնի եւ հայրենեաց: Կոչ ըրաւ իր հայրենակից-ներուն, որ օրինակ առնելով Եւրոպացի-ներէն, որոնք գործեցին բոլոր հոսանք-ները միասին, անոնք ալ ձեռք - ձեռքի աշխատին, համազգային ոգիով:

× Ուղերձներ ղրկած էին. - Տիկին Տա-նիէլ Միթերանի անձնական քարտուղա-րութիւնը, նախկին նախարար՝ Շառլ Լէնիւ, Էրնէսթ Կլին, Պելժ ընկերվա - րական երեսփոխան, Ճիաննի Զերվէթթի, համայնավար խմբակցութեան նախագահ:

Ինչպէս ըսինք յաջող երեկոյթ մը, ուր ակներեւ էր արտայայտուղ երեսփոխան-ներու եւ անձնաւորութեանց անկեղծ համոզումը, անգամի մը համար՝ հոգե-չահ խօսքեր արտասանողներ չէին, այլ մարդիկ՝ որոնք զեռ կը հաւատան թէ արդարութիւն ըսուած բան մը կայ եւ ան է որ պէտք է յաղթէ:

Ա. Մ.

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Յովհէեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Յովհէեան, թոռ-նները եւ ծոռները,

Տէր եւ Տիկին Յարութ Սահակեան, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ - մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԹԻՆ ՅՈՎՀԷԷԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Չարուհի Ստեփանեան)

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոն-մարթրի գերեզմանատունը:

Մահագդ չատացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Յակոբեան եւ Յովհէեան ընտանիքներուն: 16, rue Jean-Boulogne, 75016 Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Պօ-յաճեան, Ովսաննա Ասատուրեանի մահ-ւան առթիւ «Ցառաջ»ի բարգաւաճման նը-ւիրած են 500 Ֆ.:

էր տեղեկատուութիւն մը պատրաստել Հայաստանի վրայ, Լուվէնի պատմու-թեան համալսարանը: Ինք միշտ հաս-տատած է որ ամէն ժողովուրդ գոյութեան իր իրաւունքն ունի: Ֆրանսայի նշանա-բանը՝ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն երբեք միասնաբար չեն իրագործուիր: Կամ ազատութիւն եւ հա-ւասարութիւն կայ ու եղբայրութիւն չկայ, կամ հաւասարութիւն եւ եղբայ-րութիւն կայ ու ազատութիւն չկայ: Պէտք է նաեւ աւելցնել չորրորդ մը՝ այլազա-նութիւնը (տիվեռսիթէ): Ապա, պատ-մականն ըրաւ իր տեղեկագրին, որու հա-մար 60 հազար էջ կարդացած է, բայց չհետեց թէ այս յայտնութեան բուն կեր-տիչը Սապի-ն է, որ նախաձեռնութիւնն առած է ու չնորհակալութիւն յայտնեց անոր: Այս վերջինն ալ գնաց ողջագու-րելու Վանտրմէօլպրուքի հետ ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ: Ճիչելով Ագնաւուրի՝ «Անոնք ինկան»ը, ինք ալ եզրակացուց՝ որդիները ոտքի են:

Մէյնկեալ խօսք առաւ Ա. Նշանեան ներկայացնելու համար Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ - Առմէնիէնի աշխատանքը, յայտ-նելու համար թէ պէտք է զօրավիգ կե-նալ անոր նիւթապէս ու չնորհակալութիւն յայտնել կարգ մը նուիրատուներու:

Յանուն Սոլիտարիթէի խօսեցաւ Քրիս-թիան Տէր - Սահակեան, որ անդրա - դառնալէ ետք երեք ամիս առաջ կատար-ուած պատմական քուէարկութեան, հա-կիրճ պատմականն ըրաւ տարուած տա-րիներու աշխատանքին, յատուկ չնորհա-կալութիւն յայտնելով Ժ. Վանտրմէօլպր-ուքի, Հանրի Սապիի, Փ. Փրանչէրի, Ա. Ռոսթ - Ֆլորէյի, Տիկին Նիքոլ Փէրիի, Ժաք Մալէի, Է. Կլինի եւ բազմաթիւ ու-րիշներու իրենց յարատեւութեան եւ աշ-խատանքին համար: Շեշտեց կարեւորու-թիւնը քուէարկութեան, որ նոր հեռա-նկարներ կը բանայ: Չնորհակալութեան խօսքով մը փակեց իր ելոյթը կարգ մը նուիրատուներու:

Փակման խօսքը արտասանեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, որ չնորհակա-լութիւն յայտնեց այն բոլորին, որոնք ճիգ չխնայեցին որպէսզի արժանաւորու-թիւնը հասատատուի մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինկած վասն կրօնի եւ հայրենեաց: Կոչ ըրաւ իր հայրենակից-ներուն, որ օրինակ առնելով Եւրոպացի-ներէն, որոնք գործեցին բոլոր հոսանք-ները միասին, անոնք ալ ձեռք - ձեռքի աշխատին, համազգային ոգիով:

× Ուղերձներ ղրկած էին. - Տիկին Տա-նիէլ Միթերանի անձնական քարտուղա-րութիւնը, նախկին նախարար՝ Շառլ Լէնիւ, Էրնէսթ Կլին, Պելժ ընկերվա - րական երեսփոխան, Ճիաննի Զերվէթթի, համայնավար խմբակցութեան նախագահ:

Ինչպէս ըսինք յաջող երեկոյթ մը, ուր ակներեւ էր արտայայտուղ երեսփոխան-ներու եւ անձնաւորութեանց անկեղծ համոզումը, անգամի մը համար՝ հոգե-չահ խօսքեր արտասանողներ չէին, այլ մարդիկ՝ որոնք զեռ կը հաւատան թէ արդարութիւն ըսուած բան մը կայ եւ ան է որ պէտք է յաղթէ:

Ա. Մ.

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. - Տիկին Զ. Հարբութլեան 400 Ֆ.:

ՔԼԱՄԱՐ. - Տէր եւ Տիկին Ա. Էմիրզայ-եան 100 Ֆ.:

Վ.Ո - Ա.Ն - Վ.Ը.Լ.Ի.Ն. - Պր. Տիրան Տէր - Սարգիսեան 100 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վ. Քիւրքճեան 200 Ֆ. ի գնահատութիւն մասնաւորապէս հետեւ-եալ յօդուածներուն. -

Ա. Թ. (Վերակառուցում բոլոր օղակ-ներում), *Վ. Օշական* (Նոր հրատարակու-թիւններ), *Կ. Զրբաչեան* (Ատանկ եղա՞ւ պետիկ), *Ա. Մ.* (Եւ մինչեւ այսօր ալ մարդ չեզանք):

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնի, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրա-կի, Սեպտեմբեր 27-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւ-նը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եղի-մազեանի:

ԱԱՇ

Կապոյտ Աչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մաս-նաճիւղը կազմակերպած է կէսօրեան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յա-րակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Ար-ուելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ հեռաձայնե-լով. - 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշադին՝ 100 Ֆ.:

- ՎԵՐԱՄՈՒՏ -

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

Ի ՍԻ

Կապոյտ Աչի Իսիի Տիրուհի Սէրէն-կիվլեան մասնաճիւղի մէօրեայ դպրոցին վերամուտը Սեպտեմբեր 23, Չորեքշաբ-թի օր, ժամը 9-ին, Մշակոյթի Տան մէջ:

Իսկ երիտասարդներու եւ չափահասնե-րու համար դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 29-ին, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20-ին:

Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ:

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

Հայերէնի դասընթացքները կը վերա-բացուին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան ժամը 14-էն սկսեալ, Շահան Խաչակիր քահանայ Տէտէեանի ուսուցչութեամբ: Պաքալօրէայի պատրաստութեան համար մասնաւոր դասընթացքներ նախատես-ւած են, դիմել վարչութեան.-

12-14, rue St. Bazile, 13001 Marseille
tél. 91. 51. 15. 09

***

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկե-ղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30-ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դա-սընթացքները, Չորեքշաբթի օրերը ժամը 8·30-էն 12·30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14·30-էն 17:

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակ - ցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կը հրաւիրուին չրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռ-ները 4-էն 14 տարեկան:

Արձանագրութեանց համար եւ յաւել-եալ տեղեկութեանց դիմել Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. - 46 - 44 - 28 - 52

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Գուրգէն Փիրաճեանի մա-նան քառասունքին առթիւ՝ Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունե-ցած հոգեհանգստեան արարողութեան ընթացքին «Ցառաջ»ի բարգաւաճման - Տիկին Անարէ Փիրանեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան եւ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փի-րանեան 250-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 200 Ֆ., «Գուսան» երգ-չախումբ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան, Հայկուհի Շալճեան 100-ական Ֆ., Մար-սէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւն 200 Ֆ.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Համատեղաստահայ Վա-րաշխնաց Միութեան Մարսէյլի մասնա-ճիւղը Գուրգէն Փիրաճեանի մահուան քա-ռասունքին առթիւ, կ'ընէ հետեւեալ նը-ւէրները՝ Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղե-ցւոյ 100 Ֆ., «Ցառաջ»ին 100 Ֆ., եւ «Աշ-խարհ»ին 100 Ֆ., (ստանալ «Ցառաջ»էն):

ՎԱՐՋՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, Ջրցան (տուշ), կեդր. ջեռու-ցում, տաք Ջուր, եւայլն, (առանց երա-խայի, զոյգի մը կամ առանձին անձի համար):

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ. -

39. 85. 29. 65

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉ

ՄԻԱՋ - ՄԱՄԱՆԱՃԻՒՂԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչու-թիւնը փարիզեան չրջանի իր բոլոր ըն-կերուհիները կը հրաւիրէ մէջ - մասնա-ճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քա-րոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԳ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Վարդվառի Առաջ-նոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբա-զան Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատար-ուի Օծման Երեսունեւկուերորդ տարե-դարձին առթիւ:

Յետ - ւարարման պատարագի ըստ կատակի հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյս բարերար-ներու ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլօր Պահատուր-եանի, ինչպէս նաեւ՝ Պարմազեան, Խար-բուքլեան, Թիւրքիւնեան եւ Յարութիւն-եան զերդաստանաց հոգիներու ի հան-գիստ:

Նոյն առեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք եկեղեցասէրն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգ-չախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԴԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ՝ ԻՐ ՋԻՆՈՒՈՐԷՆ...

ՂԱՐԻԲ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Մենք յաճախ կը խօսակցինք իրարու հետ զօր. Անդրանիկի մասին՝ ըմբշամարտի աշխարհի նախկին ախոյեան եւ բաժակակիր Նորայր Մուշեղեան ու ես. հռչակաւոր մարզիկը, բազմաթիւ երկիրներու ոդիմպիական հաւաքական խումբերու մարզիչը, ըմբշամարտի ապագայ հայ ախոյեաններու կեդրոնական մարզադպրոցի անօրէնը, հայրենասէր փուխ սրտի տէր այս մարդը կը հարցնէ ինծի.

– Համաձայն չե՞ս, որ Անդրանիկը ըմպարտակի պէս հզօր հերոս է, որ իւրաքանչիւր հայ իր հոգիին մէջ պէտք է անդրանիկեան կայծ մը ունենայ...

– Համաձայն եմ: Բայց դուն քու հոգիին մէջ հազար կայծ ունիս:

– Ես միշտ հոգիիս աչքերով կը տեսնեմ զայն ... ահա կը սլանայ ան, ճերմակ ձին հեծած, կ'ելլէ լեռն ի վեր: Փրփուր կը ժայթքէ ձիուն ռունգերէն: Վերէն արկերու տարափ կը տեղայ Թրքական հրեանին, կատաղի կը կրակեն ասկեարներ: Բայց Անդրանիկը կարծես մոզուած է, կախարդուած, ոչ մի գնդակ կը դպչի իրեն, ո՛չ ալ ճերմակին: Կը սլանայ ճերմակ ձին, կը ճուռւի ճերմակ ամպերուն .. ես միշտ այսպէս կը տեսնեմ զայն:

– Սքանչելի է՛, դուն նաեւ բանաստեղծ ես:

... Եւ ահա այս ախոյեան – բանաստեղծը վերադարձած է Պուլկարիայէն, ուր ամիս մը հիւրընկալուած էր կնոջը՝ Նունկէի հետ:

Երբ Տէր եւ Տիկին Մուշեղեան այցելեցին առաջին նշանաւոր պուլկար մարզիկ, աշխարհի ախոյեան, ոդիմպիական խաղերու մրցանակակիր, սոցիալիստական աշխատանքի հերոս Ստանչօ Կոլեւին, Տիկին Նունկ յիշեցուց.

– Դուն ինծի պատմած ես, որ Վառնայի կայսերական թագամասին մէջ է զօր. Անդրանիկի տունը: Հան մը մտածենք...

Մտածեցին ու որոշեցին պարզ յուշակար մը տանիլ Վառնա եւ ամրացնել զօրավարի տան չքամուտին՝ որպէս յաւերժացում հայ – պուլկարական դարաւոր բարեկամութեան:

Քարը պատուիրեցին Հոկտեմբերեանի մէջ: Ընտրեցին աղիւսագոյն տուֆ քար մը: Ճարտարապետ ընկերներէն Ասլան Մխիթարեան, քանդակագործ՝ Տարիէլ Յակոբեան եւ իր աշակերտ Վահագնը աշխատեցան քարին վրայ, ձեւ ու դեղեցկութիւն տուին անոր, վրան հայերէն դրեցին՝ «Զօրավար Անդրանիկին» տակն ալ պուլկարերէն:

Երեւանէն դուրս եկաւ «Վոլգա» ինքնաշարժ մը, 80 քկ.նոց յուշաքարը տեղաւորուած եռեւի մասը: Օրեր չարունակ «Վոլգա»ն կը սլանար Սեւ Ծովեան զալարախիտ ափերէն դէպի հիւսիս, ապա թեքուեցաւ արեւմուտք եւ Քիշնեւէն 80 քիլոմեթր հառաւորութեան վրայ գտնուող Լէուշէն քնակավայրը մտնելով՝ կանգ առաւ. առջեւը Ռումանիան էր:

Սահմանային մաքսատուներու թէ՛ խորհրդային եւ թէ՛ ռումէն աշխատողները ջերմօրէն դիմաւորեցին երեւանցի հիւրերը:

– Այս ալ մեր եւ Պուլկարիոյ ազգային հերոս Անդրանիկի յուշաքարն է, – բաւ Նորայր:

– Դեղեցի՛կ է, չա՛տ գեղեցիկ է, – հաւնեցան բոլորը:

Պուքրէշ հիւրընկալուեցան երկու օր:

Ի՞նչ կը հետապնդէր Նորայր: Երեւան, Լուսաւորութեան նախարարութեան ըմբշամարտի ոդիմպիական պահեստի հանրապետական կեդրոնական իր մարզադպրոցին մէջ Խորհրդային Միութեան մարշալ Ժուկ. Բաղրամեանի ու Ցաղթանակի օրուան նուիրուած համամիութենական յուշամրցաշար տեղի կ'ունենայ: Եւ ահա կը փափաքէր ռումէն ըմբիշները եւս առնել մրցաշարքին մէջ՝ տալով անոր միջազգային բնոյթ: Ռումանիոյ մարզակոմիտէի ընկերները սիրով ընդունեցան Նորայրի առաջարկը:

Պուքրէշ հիւրերը ընդունեցան Զարեհ Ծ. Վրդ., Զարեհ Պարոնեան եւ հայ եկեղեցւոյ խորհուրդի անդամ Շարամբը: Երբ անոնք տեսան յուշաքարը, թախանձագին խնդրեցին զայն փակցնել այդ եկեղեցիին բակը կանգնած Անդրանիկի յուշարձանին...

– Բայց Թանկագիննե՛րս, վառնայի՛ն խոստացած ենք: Մեւս անգամ ձեզի կը բերենք:

Ահա եւ Դանուբը՝ կապո՛յտ, խաղա՛ղ: Կամուրջը կը միացնէ Ռումանիան ու Պուլկարիան: Ռուսէ սահմանամերձ քաղաքի մաքսատան մէջ ըսին.

– Մենք գիտէինք ձեր այցի մասին, մեզի յայտնած են: Գիտենք, որ մեր Ստանչոյի ընկերը կուգայ, իր ազուր կնոջ հետ: Ծանօթանանք՝ Մարզարիտա Յակորեան...

Նորայր եւ Տիկին Նունկ մաքսատան աշխատողները, Մարզարիտը հիւրասիրեցին հայկական հոգի բարիքներով: Իսկ երբ անոնք տեսան յուշաքարը, Մարզարիտ անձկոտ հպարտութեամբ բաւ.

– Ազգ. հերոս Անդրանիկի յուշաքարն է...:

Սոֆիայի մէջ ընդունելութիւնը աւելի քան ջերմ էր: Հանդիպեցան հին մարզակիցները՝ Նորայրն ու Ստանչոն: Պուլկար ընկերները ճաշ տուին Վասիլ Լեւսկի մարզադաշտին սրահը, որու լուսամուտը կը բացուի մարզադաշտին վրայ: Փրոֆ. Ռայկո Պետրով Պուլկարիոյ մարզական կոմիտէի փոխ – նախագահը, հիւրերուն դիմելով, բաւ.

– Այս տեղը յատկապէս ընտրած ենք՝ ձեր յիշողութեան մէջ թարմացնելու այն երջանիկ պահերը, երբ դուք, թանկագին Նորայր, այս մարզադաշտի դրօշին վրայ փայլուն ելոյթներ ունեցաք: Իմ յիշողութեան մէջ միշտ վառ են այդ ելոյթները, աւելի ճիշդ՝ ձեր ելոյթներու հըրաւառութիւնը: Ներէ՛ք ինծի, Ստանչօ՛, – դարձաւ ան իր հայրենակիցին, – այն օրերուն ես Մուշեղեանի երկրպագուն էի: Մինչեւ հիմա ալ աչքերուս առջեւ է Նորայրը՝ մարզադորգի կախարդը...:

Սոֆիա, Նորայր Մուշեղեան ներկայ եղաւ պուլկարական խումբի մարզումներուն. խումբը կը պատրաստուէր աշխարհի առաջնութեան: Նորայր քանի մը չահեկան խորհուրդներ տուաւ պուլկար մարզիկներուն:

Ահա եւ դեղեցկուհի Վառնան եւ անոր ամենագեղեցիկ թագամասը՝ կայսերան:

Հոդակտորը, որ պուլկարական կառավարութիւնը նուիրած էր զօրավար Անդրանիկին, թերակղզիի նման մխրճուած է ծովու մէջ: Նախապէս աննշան զիւղակ էր կայսերա (յունարէն՝ զեղեցիկ): Ներկայիս մաս կը կազմէ Վառնայի:

Այստեղ Անդրանիկ կառուցեց իր տունը փիտայի ընկերներու օգնութեամբ: Իր ձեռքով պարտէզ չինեց, ծիրանի, սալորենի, թզենի տնկեց, խաղող հասցուց: Տան կահ – կարասին ալ իր ձեռքով չինեց, ընդարձակ պատշգամն ալ, բազրիքներն ալ: Հիւսեց աթոռներ, մեծ ճօճաթոռ մը: Զօրս սենեակ, նախասրահ, նկուղ, աշխատանոց, փայտէ փորագրութիւններ: Ինամքով, սեփական ձեռքով կերտեց ամէն ինչ՝ հմուտ արհեստաւորի վարպետութեամբ ու արուեստագէտի ներշնչանքով:

Բազմած ճօճաթոռին, օրօրուելով, յաճախ մի գաւթոզ երեկոներու մէջ ան կ'ունկնդրէր երեք կողմէն իր տունը շրջապատող ծովի չառաչը:

Ինը տարի ապրեցաւ զօրավարը Պուլկարիա՝ 1905–էն մինչեւ 1914: 1912 – 13–ին հայկական կամաւորական զօրամասի կազմին մէջ, որպէս վաշտի վարժատու, մասնակցեցաւ Ա. Պալքանեան պատերազմին: Արիութեան ու հերոսութեան չքնաղ էր այդ տարիներու իր կեանքը: Ռազմական անօրինակ սխրանքներու, մեծագործութիւններու համար արժանացաւ պուլկար կառավարութեան յատուկ ուշադրութեան: Սպայական բարձր կոչում չնորհուեցաւ իրեն, չքանչաններով պարգեւատրուեցաւ: Եւ, իր անգնահատելի ծառայութիւններուն փոխարէն այս թերակղզին որուեցաւ իրեն: Բայց ան ի՞նչ ընէր այս հսկայ հոդամասը: Քանի՞ տարի անցաւ, մինչեւ որ ան իր ձեռքերով ստեղծեց այս ամրոցը, որ կոչուեցաւ Անդրանիկի յուշարձան – նին...

Վենետիկ, անունը քաղաքի մը որ, իր դեղարուեստական պերճանքով, եզակի է ու համայիշ, վիպապաշտ զգացումներու իրագործման վայր եւ ներշնչարան դեղեցկին թէ՛ իբր ծնունդ արշալուսային իր պայծառութեամբ եւ թէ՛ իբր չփում ժամանակաւորին մայրամուտի իր հազար – գոյնութեամբ որով կ'ապրի ան դիտող աչքերու սրտերէն ներս, եւ «Ուր իրերն իսկ բանաստեղծ են՝ վերջալոյսներուն» (Զուլալ Գազանճեան):

Նոյն այս Վենետիկը իր բնական հրապոյրներէն անդին 270 տարիներէ ի վեր դարձած է այլեւս մէկ, համազօր ու հոմանիշ, մեզի Հայերուս համար, Սուրբ Ղազար Հայոց կղզիին, Մեծ – Մխիթար Սերաստացիի ծնունդ Մխիթարեան մայրավանքին, հայ մշակոյթի մշտարծարծ հնոցին, եւ անոր հարազատ մէկ չառաւիղին, Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանին, կրթական հաստատութեան որ ահա այսօր հարիւր չիսուն տարիներէ ի վեր կը գործէ դաստիարակելով հայ պատանին յանուն հայութեան եւ ի սէր գիտութեան:

Տարիներու հոլովոյթին հետ Մխիթարեանները գիտցան ընթացք պահել եւ պատշաճեցնել իրենց առաքելական ու կրթական գործունէութիւնը ժամանակներու պահանջին, եւ արդարեւ գոհացում տալու համար նոր երիտասարդութեան, այս վերջին տարիներուն, գործնական ու գրական նոր քայլ մը եւս առնուեցաւ «Հայագիտական»ի ընդհանուր ատեանի մը տակ խմբելով՝ ամառ եզանակին, պատանիներ, երիտասարդներ, եւ նոյնիսկ հասուն տարիքի հայածին սերունդ մը, տօրվեցնելու անոնց մեր մայրենի լեզուն, պատմութիւնն ու գրականութիւնը, որպէսզի ծագկի ան բոլոր հայորդիներու չրթներուն վրայ, ծանօթանան մեր մշակոյթին, կարենան հետեւիլ մեր մամուլին ու մեր թերթերը եւս ունենան ընթերցողներու աւելի ընդարձակ հասարակութիւն մը:

Այս տարի եւս Յուլիս 19–էն Օգոստոս

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ Դ. ՏԱՐԻ

ՓԱԿՈՒՄ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

ռասուն հոդիի՝ իր ֆիտայիներուն ու Պուլկարներու բաժնեց հոդակտորը:

Վառնայի մէջ «Վիլլաներու Թագամաս» կ'անուանեն այսօր քաղաքին այս հատուածը:

Հոս տեղի ունեցաւ զօրավարի պատկառելութիւնը Սաթենիկի հետ: Տարնիքի քաւորը Նուպար փաշան էր: Փարիզ, Լոնտոն, այլուր հանգանակութիւն կազմակերպուեցաւ տարնիքին համար: Հատուցուած ոսկեզինը, ինչքը զօրավարը բաժնեց հայ որբերուն, կարօտեալներուն, ինք ոչինչ առաւ:

Ցետոյ կանգնքը իր հզօր ալիքներով տարաւ զօրավարը կրկին հայրենիք, որ հեռուէն գինք կը կանչէր: Հրաշք ճակատամարտեր տուաւ զօրավարը Թուրք բարբարոսներուն, մաքառեցաւ անօրինակ սխրանքով, ինքնամոռացումով ու յաղթեց...:

Ցետոյ ոմանք անամոթ դաւնացուցին զօրավարի սիրտը: Ինկաւ Ամերիկա: Ցետոյ ... յետոյ ... անմահացաւ իր ժողովուրդի սրտին մէջ...

Զաւակ չունեցաւ: Տիկին Սաթենիկն ամուսնացաւ ուրիշի հետ, որ աղջիկ մը ունէր Ալիս անունով:

Նորայր Մուշեղեան հանդիպեցաւ Տիկին Ալիսին, անոր աղջկան՝ Սեթայիին (Սաթենիկի կրճատուած ձեւը):

Զօրավարին տունը այսօր վերակառուցուած է նոր ոճով:

Վառնայի մէջ երբ «Երեւան» ակումբը կը փնտռէր Նորայր Հայու մը հանդիպեցաւ:

– Երեւանէ՞ն էք, – հարցուց Հայը: Ես Արմենակն եմ, կը խնդրեմ որ իմ տունս դաք:

Հիւրասէր էր Արմենակին ընտանիքը: Թոռնիկներով շրջապատուած պապը այնքան սիրագեղ էր ճամիկներու նկատմամբ, որ անոր տրամադրութիւնը փոխանցուեցաւ հիւրերուն: Մինչեւ ուշ գիշեր մնացին Արմենակին տունը, իսկ երբ հրաժեշտի պահը եկաւ, Արմենակ վերատուեցաւ պանդոկի խոսք լսելով:

– Մեր տունը կը գիշերէք, – կարգադրեց ան:

Ապա Նորայր ծանօթացաւ վարպետ Միհատի ու Գէորգի, որոնք օգնեցին յուշաքարը գետեղելու զօրավարին տան չքամուտին: Այդ գործին իր եռանդագին մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ «Երեւան» ակումբի քարտուղար Պետրոսը, իսկ յուշաքարի գետեղումին իրաւաբանական կողմը ապահովեց Վառնայի գատախազի տեղակալ Հայուլեանը: Ի հարկէ, օգտակար եղան եւ Ստանչօ Կոլեւն ու փրոֆ. Ռայկո Պետրովը:

Յուշաքարային արարողութիւնը տեւեց տասը օր:

Վերջաւորութեան Պուլկարները ճոխ սեղան բացին, ինչ որ ունէին մէջտեղ բերին: Նորայր ու Տիկին Նունկ հայկական ընտիր կոնեակով ճոխացուցին սեղանը: Միասին բաժակ բարձրացուցին զօրավարի յիշատակին համար, հայ եւ պուլկար ժողովուրդներու բարեկամութեան, աշխարհի խաղաղութեան համար:

Սոֆիա, Վառնա, Պուրկաս, Փլովտիւ...

Այս քաղաքները այցելեցին երեւանցի հիւրերը:

Փլովտիւի մէջ այցելեցին հայկական դերեզմանոց: Հանդիպեցան Հայերու, ծանօթացան: Մուտքին մօտ, եզեռնի յուշարձանին վրայ տեղացի բանաստեղծ Ժիրայր Փափազեան եղերերգած էր հայ ժողովուրդի ճակատագիրը՝ խրոխտ խօսքեր հնչեցնելով.–

Կեցաց – մահու կռիւ մղեց
Վահագնածին հայ ազգը մեծ,
Վան ու Շապին Գարահիսար,
Սասուն, Զէյթուն ու Մուսատաղ
Ծառացումով վեհ ու անթաղ
Եւ ամէն տեղ, ուր որ կրնար
Տէր կանգնիլ իր պատուին արդար,
Կոտորակուած, բայց անվհատ
Հասաւ մինչեւ Սարդարապատ,
Մինչեւ խաղաղ այսօրն աղուոր՝
Նոր Հայաստանը փառաւոր:

Այդ նոր, փառաւոր Հայաստանի ներկայացուցիչները զլխահակ կանգնած էին Փլովտիւի եզեռնի յուշաքարին մօտ եւ կարծես քարի ընդմէջէն կը լսէին նահատակներու ահեղ ձայնը. Թո՛ղ հայ ժողովուրդը ի պատասխան ժողովրդապան բարբարոսներու, յաւերժ յարատեւ ու յիշեցնէ ամէնուն, որ աչխարհ կանգնած է միայն խաղաղութեամբ, պէտք է ապրի միայն խաղաղութեան օրէնքով եւ միայն խաղաղութեան համար:

***

– Այս բոլորը՝ հրաչալի, լսկ ինչպէ՞ս վերնադրեմ ակնարկս, – հարցուցի Նորայր Մուշեղեանին:

– Անդրանիկին՝ իր գինուորէն, – մէկ անգամէն, կարծես չատոնց մտածած էր այդ մասին, բաւ հռչակաւոր մարզիկը: – Ես գիս միշտ նկատած եմ եւ այսօր ալ կը նկատեմ զօրավարին գինուորը...:

16, Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանին մէջ, Սուրբ Ղազարի Ճեմարանի հովանաւորեալ «Հայագիտականի» չորրորդ շրջանը, այս անգամ նուիրուած յատկապէս հայերէն լեզուի ուսուցումին: Մասնակցողներու թիւը կը հասնէր եօթանասունի: Կային աշակերտներ՝ Միացեալ – Նահանգներէն, Գանատայէն, Պելժիայէն, Աւստրիայէն, Իտալիայէն, Ճունաստանէն, Պուլկարիայէն եւ յատկապէս Ֆրանսայէն նամանաւանդ Լիոնէն, Փարիզէն եւ Մարսէյլէն: Բոլորն ալ մէկ սիրտ ու հոգի, միացած կը զգային իրարու հայ ոգիով որ կը բարախէր երիտասարդ սրտերէն ներս եւ նպատակով որուն համար խմբուած էին ամառնային այս եղանակին սորվելու իրենց մայրենի լեզուն, խօսելու համար այդ լեզուով եւ արտայայտելու գրաւոր մեր մշակոյթն ու ազգային հարցերը հետաքրքրող նիւթերու մասին: Ընթացք մը հետեւաբար բոլորովին տարբեր ճեմարանային դպրոցական ընթացքէն, որուվհե – տեւ չարժառիթն ու նպատակը միայն ազգային է, եւ ճեմարիկ անհանելու համար միայն հայութեամբ:

Առաջին օրը մասնակցողները ենթարկուեցան ընդհանուր քննութեան մը, տեսակ մը «թեսթ»ի, նախապէս պատրաստուած վարիչ յանձնախումբի կողմէն, կարենալ որոշելու համար դասարանային բաժանումները: Խումբերը համաճայն հայերէն լեզուի իրենց մակարդակին բաժնուեցան վեց դասարաններու, բարձրագոյն դասարանին աւանդուեցաւ նաեւ գրաբար լեզուի հիմնական առաջին գիտելիքները: Դասաւանդութիւնները կ'ապահովէին Մխիթարեան վարդապետներ. այսպէս գրաբար լեզուի դասաւանդութիւնը առանձնած էր Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան, ընդհանուր Մեծատուր Մխիթարեան միաբանութեան: Աշխարհաբար – հարար լեզուի դասախօսներն էին Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, Հ. Մեսրոպ Սուլտանեան, Հ. Վահան Օհանեան, փրոֆէսէօր Պայքար Սվազեան, Օրիորդ Անահիտ Աբրահամեան:

Տրամադրելի ժամանակը կարճ էր եւ աւանդելի գիտելիքներու պաշարը ընդարձակ: Ուսումի կողքին ծրագրուած մշակութային պտոյտներն ալ եղան, այցելելով Վենետիկի տեսարժան վայրերը ծանօթանալով դոյնի ու վրձինի մեծ վարպետներուն:

Առաջին 15 օրերուն համար նախատեսած էինք յատուկ դասաւանդելի ծրագիր մը, որոշելով եւ հետապնդելով ուսումը լեզուական գիտելիքներու կեանի ու անհրաժեշտ տարրերուն, որոնք պիտի ծառայէին իբր հիմք յաջորդող 15 օրերու յատկեալ գիտելիքներուն եւ հրահանգումներուն: Արդարեւ եկեղեցական լուրջ ու հետեւողական աշխատանքէ մը ետք աշակերտները ենթարկուեցան առաջին քննութեան եւ ձեռք բերուած գրական արդիւնքներու հիման վրայ, ընթացքը ունեցաւ իր բնական յառաջխաղացումը եւ զարգացումը, միշտ կեդրոնանալով լեզուական գիտելիքներու վրայ, քերականական, ուղղագրական, բառագիտական, ընթերցանութեան եւ չարագրական համապատասխան հրահանգումներով: Հուսկ, ընթացքի վերջաւորութեան, բոլոր աշակերտները ենթարկուեցան ընդհանուր քննութեան, բերանացի եւ գրաւոր գիտելիքներու նկատմամբ եւ իւրաքանչիւր աշակերտի մակարդակը բնորոշող թղթածրար մը պատրաստուեցաւ, ուր յայտնի կը տեսնուի աշակերտի իրաւ մակարդակը, նկատմամբ հայերէն լեզուի գիտութեան, իր զօրաւոր ու տկար կէտերով:

Նախորդ տարիներու ձեռք բերած մեր փորձառութեան արդիւնք, այս տարի գիտակցաբար հրաժարեցանք դասախոսական հանդամանք ունեցող ելոյթներէ: Ասոնք յաճախ կը մնային անհաղորդ ունկնդիր հասարակութեան, չատ մը պատճառներով, յատկապէս լեզուական մակարդակի ընծայած դժուարութեան համար:

Այս տարի ընդարձակեցինք կլոր սեղանի հանդիպումները, նիւթերու շուրջ որոնք կ'առաջարկուէին աշակերտներէն եւ ուր չատ աւելի կը տրուէր հարցումներու եւ պատասխաններու, չատ անմիջական ու պարզ լեզուով, նպատակ ունենալով խօսեցնել մեր տղաքն ու աղջիկները իրենց առօրեան հետաքրքրող հարցերու մասին, ազգային կեանքէն ու մշակութային հետաքրքրութիւններէն, զորս կրնանք խմբել հոս երեք գլուխ – ներու տակ. –

Ա.– Հայկական հարցը պատմական իր բոլոր յարակից խնդիրներով մինչեւ մեր օրերու պաշտօնական ճանաչումն ու յայտարարութիւնները եւ մեր կուսակցութիւններու դիրքը:

Բ.– Հայոց Եկեղեցին, անոր դերը անցեալին եւ ներկային ազգային ու մշակութային երեւոյթներէն ներս: Գոյութիւն ունեցող եկեղեցական բաժանումներու պատճառները եւ հուսկ ապագայի հեռանկարները ի՞նչ կրնան ըլլալ:

Գ.– Գաղութային մեր գոյութիւնը, որ Սփիւռք ընդհանուր անունին տակ կ'ամփոփուի: Որոնք են ներկայ կառոյցներ, ազդակները կատարուած ազգանպաստ նուաճումները:

Առաջին երկու նիւթերու յատկացուած կլոր սեղանի զեկուցողն ու վարիչն էր Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, եւ Հ. Տաճատ Եալտըմեան որ երկար տարիներ ապրած էր Լոս – Անճելըս, եւ քաջատեղեակ ըլլալով այս գաղութի ամբողջական հարցերուն, եւ մասնակից նոյն այդ գաղութի եկեղեցական, կրթական ու ազգային կեանքին, նաեւ առանձին մեծագրութիւններով արտայայտուած այդ մասին, եղաւ զեկուցողն ու վարիչը երրորդ մասին, տալով ամբողջական պատկերը այդ գաղութին դուրս ցայտեցնելով միաժամանակ այն էատարրերը որ հասարակաց են բոլոր հայկական գաղութներուն, հետաքրքրքրական նիւթեր հայթայթելով համապատասխան հարցումներու եւ պատասխաններու որոնք իրենց ամբողջացումը գտան բաղդատական գաղութային տեսակէտներու համագրութեան մը:

Անշուշտ նիւթական այս նկարագրութիւնը անբաւարար է դրսեւորելու ամառնային այս ընթացքին տուած ու ստեղծած ոգեւորութիւնը, մեր երիտասարդ սերունդի ցուցաբերած խանդը ի սէր մեր Մեծաազգութեան եւ ամէն ինչ որ մեզի կը խօսի հայեցիօրէն: Երեկոյեան ազատ ժամերուն անոնք կ'երգէին հայերէն ու կարելի չէր զսպել անոնց ոգեւորութիւնը, երբ հազիւ լսած թափը քոչարիի բոլոր մէկ դիրար սեղմած ձեռք – ձեռքի շուրջ պար կ'ընէին:

Հայ երգի ու պարի սիրահար երեկոյթ մը ամբողջ մեր ազաքը Թորիկեան եղբայրները եւ Կորիւն Յովսէփեան (Մարսէյլէն), Վարդանոյշ Յակոբեան (Ալֆորվիլլէն) ներկայացուցին մեզի մեր ժողովուրդի հարազատ ու բնիկ պարերը հեզաճկուն եւ թագուհի Փափազեանի, Սեդա Թիթոյի եւ Թալին Պէրպէրեանի ներկայացուցած «Նանօր»ը վերածուած պարի արդիական արտայայտչական կըզրուններու համաճաշն դրաւեց ուշադրութիւնը ներկայ, նաեւ օտար հասարակութեան, որոնք անվերապահ գնահատեցին տարուած աշխատանքն ու ձեւերու բնականն ու գուսպ արտայայտութիւնները:

Հուսկ, մեր նոր սերունդին մօտ բոլոր այս հանդիպումներու ընթացքին, ըլլան անոնք զուտ մշակութային կամ զեղարուեստի արտայայտութիւններ, նշմարե – ցինք դիտակից վերաբերմունք իրենց հայեցի գոյութեան հանդէպ. յուզուած ազգային հարցերուն անոնք կը մօտե – նային ոչ – լոկ տեսական ձեւով, այլ՝ իրրեւ իրենց իւրաքանչիւրին անձնական հարցերը: Անոնք մեր ազգի ներկայ պատասխանատուներէն կը պահանջեն գործօն բոլոր ուժերու տրուի ասպարէզ, ստեղծուի կեդրոնացած զեկավար ուժ մը, առանց մեկուսացումներու կամ մերժողական վերաբերմունքի, միութենական ոգիի մը պահանջը հասարակաց ցանկութիւն է եւ պահանջք: Տնտեսական կարելիութիւններ ստեղծուին որպէսզի սփիւռքեան կրթական մեր հաստատութիւններուն արուի ապահովութիւն եւ չարունակէ ապրիլ մեր լեզուն, տեւէ հայ գոյութիւնը: Եւ հուսկ հարցումին թէ ինչու երբեմն կը մնայ անտարբեր եւ չէն մասնակցիր եկեղեցական կեանքին, երբ անոր հանդէպ ունին հաւատք, գրեթէ միարերան պատասխանեցին անոնք թէ կը փափաքին տեսնել եկեղեցին, ուսելի մօտ, ներկայ իրենց ընկերային կեանքին մէջ, ուսելի հասկնալի քարոզներով եւ իրենց կարիքներուն համապատասխանող լուսաբանութիւններով, որպէսզի կեանքի առաջարկած դժուարութիւններուն կարենան անոնք յաղթահարել:

Ընթացքը վերջացաւ. Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանը սակայն ամփոփ կը պահէ կորովն ու իղձերը այս երիտասարդ սերունդին, որոնք Հայերն են վաղուան, ինչպէս պահած է 150 տարիներու հեւքը մեր Զարթօնքի սերունդին, տալով ամբողջական չունչ հայութեան: Այսօր եւս ահա թարմ ու անկեղծ խոստումը մեր նոր սերունդին, կ'աղաղակէ, լիալոյս ներկայով, մարզարէական խօսքերով, «Ցեղին սիրտը» երգող Դանիէլ Վարուժանին հետ. –

Կանգնի՛ն այրերն ու մայրեր,
Ծերը կանգնի, կանգնի տղա՛ն,
Ու ամէն ոք՝ ազգին սիրով լոկ
արբշիռ,
Ազգին ոգւով հագորդուած,
Այնպէ՛ս վառի, ապստամբի,
բորբոքի՛,
Որ Թորգոմայ Տունն ըզգայ՝
Թէ իր օճախը մարած
Այսօր հրաբո՛ւխ է դարձեր:

Հ. Ռ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒՍՈՑ մէջ իր մահկանացուն կնքած է տոքթ. Գէորգ Գէորգեան, զաղութին ծանօթ դէմքերէն մին, որուն մասին «Մարմարա» կը գրէ, թէ «գրեթէ ամբողջ կեանք մը տուաւ ան իր համայնքին, մանաւորաբար կեդրոնական վարժարանի եւ Սանուցի ու զանազան մշակութային ու հրատարակչական ձեռնարկներու: Զօհարերութեան եւ այլասիրութեան խորհրդանիշն ըլլալով ապրեցաւ ան եւ անսպառ նուիրումով ու հաւատքով ծառայեց մեր կրթական ու հանրային կեանքին»: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտեմբեր 9–ին, Ս. Վարդանանց Եկեղեցին, ուր դամբանական մը խօսած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան:

***

ՊԻՑՐՈՒԹի Սահակեան – Մկրտիչեան զոյգի շրջափակին մէջ, Օգոստոս 16–ին, տեղի ունեցած է սեմինար մը՝ Ս. Դ. Հ. Կուսակցութեան հարիւրամեակի շրջադիծին մէջ, կազմակերպութեամբ Ուսանողական – Երիտասարդական Կեդրոնական Վարչութեան: Հանդիսութիւնը վարած է Ալի Մալճեան: Զեկուցումներ կարդացած են Նազիկ Թոքճեան՝ «Կովկասի մէջ երկու չարժումներու մասին», տոքթ. Եղիկ Ճէրճէճեան՝ «Հոդային համակցման դրութիւնը Ս. Դ. Հ. Կ. ծրագրին մէջ եւ անոր յառաջացուցած ընդդիմախօսութիւնը», Սեդուհ Գալփաքեան՝ «Եւրիթմուրք – Մասոնական առընչութիւններ», Սարգիս Եարալեան՝ «Ս. Դ. Հ. Կ. – Իթթիհատ յարաբերութեան մասին», «Մարօ Շորճեան՝ «Վերակազմեալ չարժումը» նիւթերու շուրջ: «Հինչակեան մասուլ» նիւթով հանդէս եկած է Աւօ Փոչօղլեան, իսկ Գրիգոր Թաթուլեան խօսած է Ս. Դ. Հ. Կ.ի եւ Թուրքիոյ Սոցիալ – Դեմոկրատ Բանուորական կուսակցութեան հայ չարքայիններուն հետ ունեցած տարակարծութիւններուն մասին: Վերջին զեկուցաբերին՝ Յակոբ Կէրկէրեանի նիւթը եղած է՝ «Հինչակեան կուսակցութիւնը եւ Գաղափարախօսական դրականութիւնը»:

***

ԼՈՍ – Անճէլըս հրատարակուող «Նաւասարդ» ամսագրին մէջ 1986–ին լոյս տեսած պատմուածքներու Ա. մրցանակը շնորհուած է պարսկահայ գրող Անդրանիկ Սարեանի: Մրցանակը հաստատուած է Նիւ – Եորք բնակող Բարգէն եւ Անահիտ Յանճեանի կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Ապա Արարատեան կամ Վանի հայկական միապետական թագաւորութիւնը (աղբիւրներու մէջ կոչուած նաեւ Նայիրի, Բիաինա, Արարատ, Ուրարտու) հին աշխարհի հզօր պետութիւններէն մէկը եղած է՝ ամէնէն առաջ իր տնտեսական ակնառու նուաճումներով: Դատելով յայտնաբերուած սեպագիր նիւթերէն՝ Վանի արքաները եռանդուն շինարարներ եղած են: Իրենց Հայք երկիրն մէջ ու բոլոր այն հողերուն վրայ, որ կը նուաճէին, անոնք կը ծաւալէին շինարարական այնպիսի աշխատանքներ, որոնց նմանը չէր եղած իրենցմէ առաջ: Եւ այս մի[illegible]նուաճումներու շնորհիւ Պետութեան ամբողջ տարածքը ծածկուած էր քաղաքներով ու բերդամրոցներով, ճանապարհներով ու յուշակոթողներով, մանաւանդ ջրանցքներու եւ ջրամբնտեսական այլեւայլ կառոյցներու այնպիսի ցանցով, որ հնարաւորութիւն տուած է բոլոր բնակավայրերու շուրջ լայն տարածութիւններու վրայ այդիներ ու մրգաստաններ անկելու, ստեղծելու ամէն հնարաւորութիւն հացազործութեան եւ անասնապահութեան զարգացումին համար:

Ապա՝ տնտեսական այս վերելքի հիման վրայ բարձրացած էր պետութեան ռազմական ու քաղաքական զօրութիւնը: Ք. Պատկանեան ու Լէօ նկատած են արդէն, որ տնտեսական վերելքի վրայ բարձրացած Վանի թագաւորութիւնը, ճիշդ է, կը ծաւալի ու ուսելի կը զօրանայ նուաճումներով, սակայն զոյատեւելու համար պէտք է Պետութեան շրջանակին մէջ ստեղծէր նաեւ էթնիկական ամբողջականութիւն: «Հայաստան պէտք է կատարելապէս անկախ ըլլար իր իսկական բարօրութեան համար, – գրած է Լէօ: – Այս բանը զգացեր էին Մենուա, Արգիշտ, Սրտաչէս, Տիգրան, որոնք նաեւ իրականացուցին ազգային կատարեալ անկախութիւնը՝ մեծ նուաճողական Պետութիւն ստեղծելով»:

Առանց վարանելու կարելի է ըսել, որ Վանի կամ Արարատեան թագաւորութիւնը, որքան ալ գոյացած իրրեւ ռազմատարկաւորական Պետութիւն, երեք դարու իր ոգորումներով, ամէնէն առաջ, դրսի բռնատիրութիւններէ պաշտպանեց Հայոց ազգային զարգացումը եւ ըստեղծեց իսկապէս ազգային Պետութիւն: Ըլլալով հարազատ ժառանգները Հայասա – Հայքի պետական կազմաւորման եւ ժառանգելով անոր գրաւած տարած – քը՝ Վանի արքաները սկիզբէն իսկ զայն աւելի ընդարձակեցին տարբեր ուղղութիւններու վրայ, մանաւորապէս արեւմուտքի ու հիւսիսի մէջ, երեք դարու վարչաքաղաքական ու ժողովրդաճուխ կեանքն երեւոյթներու շնորհիւ ստեղծեցին հայկական երկիր – Պետութիւն մը, որու էթնիկական ու վարչական սահմանները համապատասխան էին իրարու: Այդ երկիրը՝ կոչուած Մեծ Հայք կամ Հայաստան, յետագայ բոլոր դարերուն պիտի ըլլար միասնական պետութեան կեանքի ասպարէզը, իսկ անոր բացակայութեան պարագային՝ Հայոց արդար յաւակնութիւններու առարկան:

(Շար. 11 եւ վերջ)

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Յովելեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Յովելեան, թոռները եւ ծոռերը,

Տէր եւ Տիկին Յարութ Ստեփանեան, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԹԻՆ ՅՈՎԵԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Չարուհի Ստեփանեան)

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբթ. Սեպտ. 23, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

16, rue Jean-Boulogne, 75016 Paris

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Զազըճեան եւ զաւակները Իզապէլ եւ Ֆլորանս, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պրունիման, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լինտըման, Քրիսթին Պրունիման կը ծանուցանեն թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 27, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃ ԶԱԳԸՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Էօժէնի Գազազեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Պ. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակները ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Համախարհրդական Միութեան, Յրանսայի Շրջանի Կեդրոնական Վարչութիւնը մասնաճիւղերով, խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ՝ Տէր եւ Տիկին Սիմոն Սիմոնեանի ու զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Սիմոնեանի ու զաւակներուն, Պր. Արմենակ Սիմոնեանի, Տիկին Սակոնոյշ Սիմոնեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներուն՝ Գասպար Սիմոնեանի մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 14–ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ – (Պօմոն) – Տէր և Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան ի յիշատակ՝ Փիլիպպոս, Մարիամ եւ Գարեգին Պօյաճեանի եւ իրենց վաղամեռ թոռան՝ Գարեգին – Էտկառ Պօյաճեանի կը նուիրեն 500 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՄԱՐՍԻԼԻԱ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–ԷՆ 25

Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ։
Յետագային՝ մանրամասնութիւններ։

Parev
VICKEN
avec
PATRICE PEYRIERAS
et son orchestre

EN CONCERT

AU T.L.P. DEJAZET
place de la République
DIMANCHE 11 OCTOBRE à 20h

— réservations —
LES MAISONS DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE PARIS ET DE SA REGION
TELECONDORCET — CLAMART
Cordonnerie RAFFI — CHAVILLE
Librairie SAMUELIAN — PARIS 6e
Librairie PALOUYAN — PARIS 9e
AUPRES DE VOS AMIS
ET DE LEUR FAMILLE

ՆՎԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան 57–րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ։

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

En l'honneur de
Henry SABY
Sous la présidence de
JOSEPH FRANCESCHI
député-maire d'Alfortville

La Communauté arménienne d'Alfortville vous invite à une soirée en l'honneur de Henry Saby et des députés qui ont fait voter au Parlement de Strasbourg la reconnaissance du génocide des Arméniens.

Jeudi 24 Septembre à 20h
Complexe sportif LEO-LAGRANGE
56, rue Etienne-Dolet,
ALFORTVILLE

ՁԱՁ

Կապոյտ Ծաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրեան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն։

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
Ի ՍԻ

Կապոյտ Ծաչի Իսիի Տիրուհի Սէբէնկիլեան մասնաճիւղի միօրեայ զպրոցին վերամուտը Սեպտեմբեր 23, Շաբաթ օր, ժամը 9–ին, Մշակոյթի Տան մէջ։

Իսկ երիտասարդներու եւ չափահասներու համար դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 29–ին, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20–ին։

Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ։

***

ԿՐԸՆՈՂԸ

Կապոյտ Ծաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չհաղորդուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30։

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը։

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19–ին, Վարժարանին մէջ, ժամը 14–էն 17։

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8–էն ետք։

***

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Ծաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ զպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը։

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչութիւնները եւ այլ դասերու նոր ժամանակացոյցը։

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Զորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Ծաչի Տան մէջ։

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԾ. ՏԷՏԷԼԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եղմայեանի։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն վազքէն Առաջնորդ Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնազոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման երեսուներկուերորդ տարեդարձին առթիւ։

Յետ – աւարտման պատարագի ըստ կարելւոյն հոգեհանդստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյ բարերարներու ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմագեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնեան եւ Յարութիւնեան զերդաստանաց հոգիներու ի հանգիստ։

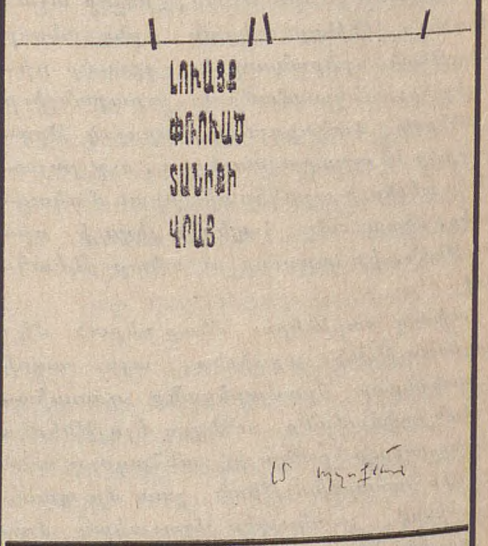
Նոյն առեն արեւշատութեան ազօթք եւ մաղթանք եկեղեցւոյն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ձիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագ ժամը 10·30–ին։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՒ

Տուսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՔՃԵԱՆ

Գինն՝ 100 Ֆր.
Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝
Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գասպարեանի

ԴՐԱՄԱԾԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմէն Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
24
JEUDI
24 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.580 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.580

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17 – 18)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Այս դասակարգէն հանդէս եկող Հայաստանի երեք խումբերը իրենց հերթականութեամբ հանդիպումը աւարտած են յաղթանակով: Ա.յապէս, Լենինականի «Օլիմպիա»ն իր դաշտին վրայ ընդունելով «Ասմոտրիլիատ»ը, 1–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է անոր: 22–րդ վայրկեանին Ալեքսանեան բացած է հաշիւը, զոր 42–րդ վայրկեանին հաւասարեցուցած է մինգեչաուրցի խափանդարով: Երկրորդ կիսախաղին, 55–րդ եւ 60–րդ վայրկեաններուն Շահնազարեան երկու կոլ նշանակած է, իսկ խումբի նորեկ Մինքայէլեան, 89–րդ վայրկեանին նշանակած է «Օլիմպիա»ի հաշուոյն 4–րդ կոլը:

Կիրովականի «Լոռի»ն ցուցադրած է իր լաւագոյն խաղը ընթացիկ մրցաշրջանին: Իր դաշտին վրայ ընդունելով «Դիլոյ»ն, 1–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է անոր: 40–րդ վայրկեանին հաշիւը բացած է յետսապահ Ոսկանեան, հետեւնէն զօրաւոր հարուածով մը: Երկրորդ կիսախաղին «Լոռի» նշանակած է երեք կոլ եւս (երկուքը՝ Ս. Զախարեան, մէկը՝ Նիկոլեան): Խաղի վերջաւորութեան հիւրերը կոլ մը նշանակելով «Թրջած են» հաշիւը:

Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը իր դաշտին վրայ ընդունած է Ղազախստանի «Թոյազան» խումբը, որու յաղթած է 3—0 արդիւնքով: Հաշիւը բացած է Սարգսեան: 29–րդ վայրկեանին Պօղոսեան փենալթի մը կոլի վերածած է: Երկրորդ կիսախաղին, 58–րդ վայրկեանին Խալայճեան զօրաւոր հարուածով մը նշանակած է երրորդ կոլը:

Այս խաղերէն ետք, 16 խումբերու դասաւորման մէջ «Օլիմպիա» կը գրաւէր 7րդ տեղը, «Սպարտակ» 9-րդ եւ «Լոռի» 11-րդ:

***

ԱՍՈՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ԴԷՄՔԵՐՈՒ
ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մենք տեսանք Ասորիներու կեանքը Հայաստանի մէջ եւ այս դեղեցիկ Հանրապետութենէն կը մեկնինք ձեր Պետութեան հանդէպ մեծ երախտագիտութեան զգացումով այն հոգատարութեան եւ ուշադրութեան համար, այն լայն իրաւունքներուն համար, որոնցմէ կ'օգտուին Խորհրդային Միութեան ազգային փոքրամասնութիւնները, մասնաւորապէս մեր հայրենակիցները, բան է ասորի հանրային գործիչ Սարկոն Տաուիտ Տատեան (Միացեալ – Նահանգներէն), «Արմենփրէս»ի թղթակցին: Աչխարհի միակ ասորերէն «Պէթ Նայրին» («Միջագետք») հանրային – քաղաքական հանդէսի խմբագրապետը Հայաստան այցելած է նոյն թերթի բաժնի վարիչ Ճոզէֆ Լէլխամի հետ: Հանդէսը կը հրատարակուի Ասորիներու արեւելեան եւ արեւմտեան բարբառներով, ինչպէս նաեւ անգլերէն եւ արաբերէն՝ Քալիֆորնիոյ Մոտեսթօ քաղաքին մէջ: Ասորի գեկավար դէմքերը Հայաստան գացած են Լոնտոնէն, ուր ասոր երկիրներու իրենց հայրենակիցներուն հետ Ասորիներու համագումարին կը քննարկէին աչխարհի չորս ծագերուն ցրուած այդ հնագոյն ժողովուրդին վիճակը, վերամիաւորման կարելիութիւնները: Հայաստանի մէջ, ուր կ'ապրին մօտ տասը հազար Ասորիները, հիւրերը ծանօթացած են անոնց կեանքին, սովորութիւններուն եւ ընկերային պայմաններուն: Հիւրերը այցելած են Դիմիտրովօ, Դուբնի եւ Արզնի: Մենք կը մեկնինք Հայաստանէն, բսած է հիւրը, բայց մեր ականջներուն մէջ դեռ երկար կը հնչեն Ասորիներու հին ու նոր մեղեդիները, զոր մեզի համար մեկնաբանեց Արզնիի ազգային համոյքը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԷ
ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է Դամասկոսի մէջ կազմակերպել «Հայաստանի դիւտութիւնը, թեքնիքը եւ տնտեսութիւնը» ցուցահանդէսը: Ցուցահանդէսը, որ կը բացուի Դեկտեմբերին, կը ներկայացնէ հայ ժողովուրդի ստեղծած նիւթական ու իմացական արժէքները: Այցելուները կը տեղեկանան, որ Հայաստան դարձած է զարգացած արդիւնաբերութեան, յառաջդիմող դիւտութեան երկիր մը: Այսօր Հայաստանի մէջ հինգ օրուան ընթացքին նոյնքան արդիւնաբերական արտադրանք կը թողարկուի, որքան թողարկուած էր ամբողջ 1940 թուականին: Տնտեսական կարողութիւնները տարուէ տարի կը մեծնան: Ցուցահանդէսին կը ներկայացուին հարիւրէ աւելի արդիւնաբերական արտադրութեան տեսակներ՝ էլեկտրոնիք հաշուիչ մեքենաներ, չարժական էլեկտրակայաններ, ժեներաթէօրներ, դերճշդրիտ սարքեր եւայլն: Առանձին բաժիններ կը յատկացուին Հայաստանի դիտա – թեքնիք յառաջդիմութեան, դիտական հաստատութիւններու գործունէութեան, թեքնիքի վարիչներու պատրաստութեան: Ցուցահանդէսի օրերուն կը ցուցադրուի հայկական չարժանկարներ: Արաբերէն լոյս կ'ընծայուի «Հայաստանն այսօր» հանդէսի յատուկ թիւ մը:

***

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻ
ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մենք, Սովետական Միութեան ժամանակակից բանաստեղծներս, պէտք է ճանաչենք մխիթանց ոչ թէ երկու երեք պատահական թարգմանութիւնների միջոցով, այլ որ ամենակարեւորն է, ստեղծագործական փորձի կենդանի փոխանակման, փոխադարձ թարգմանութիւնների միջոցով»: Խորհրդային Միութեան Գրողներու Ա. համագումարին եղիչէ Չարենցի արտասանած ճառէն առնուած այս խօսքերը կը բացայայտեն «Խորհրդային ժողովուրդներու բարեկամութիւնը զրականութեան մէջ» ցուցահանդէսին էութիւնը, որ բացուած է Հայաստանի դիտութիւններու ակադեմիայի պետական գրադարանի սրահին մէջ: Առանձին ցուցափեղկեր յատկացուած են ռուս դասականներ Պուշկինի, Լերմոնտովի, Տոլստոյի, Գոգոլի, Տուրգենեւի գործերու հայերէն առաջին թարգմանութիւններուն, Բրիւսովի, Լունաչարսկիի, Ախմատովայի, Գորոդեցկիի, Տիխոնովի, Շոլոխովի եւ այլոց երկերուն: Հայ գրականութեան նկատմամբ ցոյց տրուած լայն հետաքրքրութեան մասին կը վկայեն ցուցափեղկերու մէջ ներկայացուած թարգմանութիւնները՝ սկսած Նարեկացիէն մինչեւ մեր օրերը: Ցուցադրուած են արեւմտահայ բանաստեղծներու եւ արձակագիրներու (Ց. Պարոնեան, Դ. Վարուժան, Սիամանթօ, Գ. Զօհրապ) երկերու ռուսերէն թարգմանութիւնները:

Մ· ՓՈԼԱՔԻ ՎԻՆՏՈՒԻԼԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՈՉԻՐ ՄԸ՝ ՍԽԱԼ ՄԸ

Անկէնի դուքսի գնդակահարման առթիւ է, որ Թալլերան ըսած էր Նափոլէոնի՝ «Ոճիրէ մը աւելի է, սխալ մըն է»:

Եւ կարելի է ըսել թէ ինչ որ Պուիկ ըրաւ, ի վերջոյ, Միշել Փոլաքի պզտիկ սխալ մը չէ: Ահաւասիկ մարդ մը, որ տարիներէ ի վեր կը խանդարէ: Ամբարտաւան, անպատկառ, երբեմն մինչեւ իսկ լկրտը, ամէն պարագայի մէջ՝ յաճախ հանդուրժելիին սահմանը հասնող, Միշել Փոլաք, ճիշդ է՝ այս բոլորն էր: Կարելի էր դինքը սիրել կամ չսիրել, բայց՝ անհերքելի էր եւ դինքը այսօր զոհի, նոյնիսկ՝ նահատակի վերածելը, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ կափ մը եւ փառաւոր նուէր մը՝ Միթերանի եւ ընդդիմութեան:

Ի՞նչ մեղք գործած է Փոլաք: Ի վերջոյ պէտք չէ մոռնալ իր յայտագրին – պատասխանի իրաւունք – ընոյթն իսկ: Ո-չինչ, հոն, յարդանքի կ'արժանանար, ոչ իսկ բանակը, Ֆրանսայի պատմութիւնը կերտողները, ոչինչ, ոչ ոք: Եւ ցարդ «կ'անցնէր», եթէ նոյնիսկ Փոլաք անտանարկութեան համար զատարաններու մնայուն յաճախորդ է: Ընդհանրապէս կը չահէր, կորնցուցած է երկու անգամ Լը Փէնի դէմ: Ուրեմն, հեռատեսիլի Ա. կայանի ապազգայնացումէն ի վեր, կը չարունակուէր եւ յանկարծ կը պարզուի որ կարելի էր ամէն բան, ամէն մարդ վարկաբեկել, բացի՝ Սէ–էն–Սէ–էլ–էն եւ Պուիկէն: Ըստ Փոլաքի այս վերջինը տեղի տուած է ճնշումներու եւ որոշումը՝ իրը չէ: Ինդրոյ առարկայ են Սեպտեմբեր 12–ի եւ 19–ի յայտագրերը, ուր խօսքով, այլ մանաւանդ ծաղրանկարներով անուանարկուած են Սէ · էն – Սէ – էլ–ը եւ Պուիկ: Պաշտօնազրկման զեկոյցը կ'ըսէ թէ Սեպտեմբեր 12–ին, Սէ – էն – Սէ – էլ եւ կարգ մը անդամներ նախատուած են, Փոլաք ընդունած է թէ խօսքով թէ ծաղրանկարով հանդուրժելիին սահմանները անցած էին եւ խօսք տուեր է ներողութիւն խնդրել յաջորդ չաբթուն՝ Սեպտեմբեր 19–ին: Ասոր փոխարէն, աւելի ծանրակչիռ դէպք մը պատահած է Ուէ կղզիին կամուրջին նուիրուած յայտագրին (կամուրջը չինողը՝ Պուիկն է): Ցանկարծ վիթագ, ծաղրանկարիչ մը կը ներկայացնէր Պուիկը, հաստ յօնքերով, որ կ'ըսէր· –

« Pont de maçon, télé de M... » :

Եւ հոս, կ'առարկուի Փոլաքի որ մարդ չի թքներ իրեն հրամցուած ապուրին մէջ, քանի որ Պուիկն է որ 100 հազար Ֆրանք կը վճարէ ամսական Փոլաքի: Անկէ առաջ, Պետութիւնն էր վճարողը եւ ամէն բան կարելի էր: Մինչ այսօր··· : Ի վերջոյ, այս դէպքէն չատ աւելի ծանրակչիռ բաներ պատահած են, կը բաւէ յիշել բազմաթիւ օրինակներէ մէկը՝ ողբացեալ Քոլիւչ··· :

Այսօր, Ֆրանսայի այբը – որու համար բանխմաց մը ըսած էր թէ աչխարհի ամէնէն անբանն է– ծնունդ առաւ մեծ հարցի մը, իրեն բոլորովին աննպաստ, չրջանի մը մէջ, ուր աւելի նպաստաւոր բաներու կարիքն ունի: Փոլաքի հարցը վերածուած է արդէն քաղաքական հարցի մը: Բերանացի թէ գրաւոր մամուլ ասավ կը զրպարտէն եւ դեռ ծայրն ենք ծրարոց: Զոհբչաբթի առաւօտ Փոլաք մամուլի ասուլիս մը կուտար, ուր հաւանարար ըսէր, ինչ որ արդէն յայտարարած էր «Լիպերասիոն»ի, այսինքն՝ ախրութեամբ կը նկատէ կատարուածը: Ինչ կը վերաբերի ծաղրանկարիչներուն կը ճղռէ որ անոնք յայտագրին ընթացքին կ'ըլլան, եւ նախապէս չի գիտեր, դիտողներուն հետ միաժամանակ կը տեսնէ եւ ծաղրանկարիչներուն վրայ ալ ազդեցութիւն չունի:

Այս ամբողջը, ճիշդ է, տխուր է, չատ մը տեսակէտներով: Բայց, անդին մէկը կայ, հին, հին քաղաքագէտ մը, նախկին փաստաբան, որ առջի օր պզտիկ, զրեթէ «անմեղ» նախազգաստութիւն մը նետած էր Սէ – էն – Սէ – էլ–ի հացկէն եւ որ քիթին տակէն լաւ կրնայ խնդալ իրեն եղած այս փառաւոր նուէրին համար «ազատութեանց» յանճնախումբին կողմէ:

Եւ կրնանք այս տողերն ալ վերջացնել, Նարդունիի երբեմնի յօդուածներուն նմանի (որոնց մէկ մասը այդպէս ալ մնաց), բսելով՝ ընդ հուպ···

ԱՐՓԻԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝
ՌՈԲԵՐ ՍՈՒԽՈՒԴԵԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը Առեւտուրի նախարար նչանակած է Ռոբեր Աւքանեզի Սուխուդեանը, փոխարինելով Մկրտիչ Մկրտչեանը՝ որ դառնալով վարչապետի տեղակալ, կը սահանձնէր պետական ծրագրի կոմիտէի նախագահի պաշտօնը:

Ռոբեր Սուխուդեան ծնած է 1937–ին: Աւարտած է հայկական գիւղատնտեսական հիմնարկը: 1959 – 1974 պաշտօնավարած է գիւղատնտեսութեան մեքենայացման եւ էլեկտրականացման գիտա – հետազօտական հիմնարկներու մէջ: 1977 – 1983 Իջեւանի չրջանի կուսակցութեան Ա. քարտուղարը եղած է, ապա նչանակուած պրոտուզ – բանչարէղչնի տնտեսութեան նախարար: 1985–ին կը դառնար տնտեսդի արդիւնաբերութեան նախարար:

***

Միւս կողմէ, Հայաստանի վիճակագրութեան պետական կոմիտէի նախագահ նչանակուած է Ստեփան Գրիգորի Մութաֆեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽԱՄԷնէի – Ռեկէն մենամարտը սկսած է, Ծոցին մէջ պատահած վերջին միջադէպերուն հետեւանքով: Իրանի նախագահը նոյնիսկ Նիւ – Եորքի ճամբան բռնած է եւ ՄԱԿ–ի առջեւ կը հռչակէ՝ «Միայն Իրանն է ճշմարտութեան տէրը»: Ամերիկացիք, սակայն, նկարահանած են միջադէպը եւ կրնան փաստել որ երբ կրակ բացած են իրանեան նաւուն վրայ, անիկա խեղճուկրակ «անմեղ» նաւ մը չէր, ինչպէս կ'ըսէ Թեհրան, այլ ցամաքահանման նաւ մը որ ականներ կը գետեղէր միջազգային ջուրերուն մէջ: Ցարձակման հետեւանքով չորս Պարսիկ մեռած է եւ երկու ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Այս օրերուն, նաեւ եօթներորդ տարեդարձն է Իրան – Իրաք պատերազմին, ծնած վերջինին (Իրաքի) սխալ հաչիւներէն եւ չվերջացող՝ առաջինին (Իրանի) յամառութեան պատճառով:

ՔԻԻՐՏԵՐԸ 11 դիւզացի եւս սպանած են, որոնց մէջ վեց երախայ, հարաւ – արեւելեան Թուրքիոյ մէկ դիւղը: Սղերդի չրջանն է՝ Զիֆթէք-քավաքի մէջ որ յարձակումը կատարուած է Երկուչաբթի իրիկուն: Նկատի կ'առնուի որ դէպքը կը զուգադիպի Նախագահ Էվրէնի արեւելեան Անատոլու ժամանումին:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 175–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՅԱՌՈՒՆ ԼՈՅՍԻ ԵՒ ՃԾՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Ա.

Ստեփանոս Նազարեան մէկն է հայ լուսաւորական չարժման անուանի դէմքերէն, որոնք անճնազոհ պայքարի ելան ճեղքելու համառաւած խաւարը, խորտակելու աւատապետական կապանքներու մէջ ամրացած կղերական վարդապետութիւնները, ճամբաներ բանալու Հայութեան հանրային կեանքի վերափոխման եւ իմացական վերածնումդին համար: Ան էր, որ 1850–ական թուականներու վերջերը, իբրեւ «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակիչ եւ խմբագիր, սկսաւ գրական – հանրային, մշակութային համապարփակ չարժում մը, իր ամսագրին չուրջ հաւաքեց գրական նոր սերունդը, որուն մէջ իր յետխոհական – ժողովրդավարական գաղափարներով առանձնացաւ Մ. Նալբանդեան, գաղնալով Նազարեանի համախոհն ու «Հիւսիսափայլ»ի գլխաւոր գործակիցը:

1832–ին Նազարեան Աբովեանի կանչով Թիֆլիսէն կ'երթայ Դորպատ, 1840–ին կ'աւարտէ Դորպատի համալսարանի փիլիսոփայական բարանի պատմութեան բաժինը, փիլիսոփայական գիտութիւններու թեկնածուի սիտղոսով կուգայ Պետերբուրգ՝ հայրենիք վերադառնալու համար: Առաջին իսկ օրերուն հանդիպումներ ունենալով սեղւոյն մեծահարուստներուն հետ, Աբովեանի նման, ան եւս խորապէս կը զգայ անոնց անտարբերութիւնը Հայերու լուսաւորութեան հարցին նկատմամբ: Անոնց սիրտը փակ է դեղեցիկ զգացումներու համար, կը գրէ Նազարեան Ներսէս Աչառակեցիի, իշխողը միայն արտաքին փայլն է եւ մակերեսային կրթութիւնը: «Ներանք արհամարհեն դիս, զի ոչ կարեմ համաձայնիլ նոցա ի մասին ողորմելի եղանակի նոցայն մտածմանց»:

Նազարեանի ջերմ փափաքը՝ վերադառնալ հայրենիք, չի յաջողիր: Լուսաւորութեան նախարարութեան գրութեան Անդրկովկասի կառավարչութեան գրասենեակէն կը պատասխանեն, որ առայժմ համապատասխան պաշտօն չկայ Նազարեանի համար:

Շուտով, սակայն, կը պարզուի, որ Կազանի համալսարանի Հայոց լեզուի ու գրականութեան նորաստեղծ ամպիոնի վարիչի պաշտօնի համար նշանակուած, վերմանացի հայագէտը հրաժարած է գալ Ռուսիա, ուստի ակադեմականներ Ֆրէնի եւ Բրոսէի միջնորդութեամբ, այս պաշտօնը կը տրուի Նազարեանի: 1842–ին ան կը մեկնի Կազան:

Առաջին իսկ տարին հայրենաշունչ երիտասարդը, մանկավարժական գործունէութեան զուգընթաց, կ'որոշէ համալսարանի տպարանին կից ստեղծել հայագիտական բաժին մը՝ գիրք եւ ամսագիր հրատարակելու մտադրութեամբ: 1843–ին հոգաբարձուին կը գրկէ իր կազմած «Ընդհանուր պատմութիւն» անունով ձեռնարկը՝ աշխարհաբար լեզուով, անոր կցելով համառօտ ակնարկ մը Հայոց պատմութեան մասին, տպագրութեան արտօնութիւն ստանալու համար:

Այդ գիրքը կը գրկուի Լուսաւորութեան Նախարարութիւն, հոնկէ ակադեմիա՝ Բրոսսէի, գրախօսութեան: Վերջինը, ինչպէս տարիներ առաջ Աբովեանի, կը մերժէ Նազարեանի աշխարհաբար գրուած գիրքը, պաշտպանելով գրաբարի պաշտօնական իրաւունքը:

Պահպանուած է 1845 Նոյեմբերին Աբովեանի ուղղուած նամակ մը, ուր կ'երեւար Նազարեանի խորունկ հիասթափութիւնը վերադաս մարմիններու պետական քաղաքականութենէն: Ան ուղղակի կը մերկացնէ ցարիզմի ազգային քաղաքականութիւնը յատկապէս լեզուներու հարցին մէջ:

Նոյն նամակէն կը պարզուի, որ հայերէն ամսագիր հրատարակելու համար մերժում ստանալով Լուսաւորութեան Նախարարութենէն, Նազարեան դիմած է Անդրկովկասի նոր նշանակուած փոխարքայ Մ. Վորոնցովի՝ Թիֆլիսի մէջ թերթ հրատարակելու արտօնութիւն ստանալու: Ինչպէս կ'երեւայ, Վորոնցով աւելի «մեղմ լսելիս» համարած է Նազարեանը Թիֆլիս բերելու փոխարէն ուսուերէն «Կովկազ» թերթին կից հրատարակել յատկացած թերթի մը, նոյն անունով՝ պաշտօնական յայտարարութիւններ եւ պատմական որոշ տեղեկութիւններ հրատարակելու համար: Թերթը կը հրատարակուի 1846–ին եւ տպիւ երկու տարուան կեանք կ'ունենայ:

Նազարեան նամակներ կը գրէ իր բարեկամներուն, կը խնդրէ հանգանակութեամբ օգնել աշխարհաբար իր գիրքը հրատարակելու համար: Ան կը դիմէ Ամարասանի հոգեւոր առաջնորդին՝ տեղւոյն վրայ մանկավարժական բարձրագոյն դպրոց բանալու եւ գինք, իբրեւ տեսուչ, հրաւիրելու. կը դիմէ Լազարեաններուն՝ ձեմարանը հայկական բարձրագոյն ուսումնարան դարձնելու եւ օգտագործելու իր ուժերը: Զի յաջողիր ոչ մէկը, ոչ միւսը:

Բայց, ի հարկէ, Նազարեան չէր կրնար նահանջել իր նուիրական բազմանքներէն: Հեռաւոր Կազանէն ան կը բամպասակէ իր զրկած նամակներուն թիւը, կը գրէ ազգային պահպանողական հայեացքներով համակուած ուսումնականներուն, վաճառականներուն, լուսամիտ հոգեւորականներուն, ուսուցիչներուն, պաշտօնեաներուն, կը գրէ ե'ւ գրաբար, ե'ւ աշխարհաբար: Նամակներուն մէջ ան անընդհատ կը ճաղկէ տգիտութիւնը, յետամնացութիւնը, ազգային նեղմտութիւնը, անտարբերութիւնը խնդական կրթութեան եւ լուսաւորութեան հանդէպ: Նամակները կը գրուին սուր ոճով, չխնայելով ոչ մէկ հեղինակութիւն:

«Ապրելով նոր ժամանակներում, – կը գրէ ան Լազարեաններուն ուղղուած նամակներէն մէկուն մէջ, – պարտաւոր ենք հետեւիլ նրա մէջ անընդհատ փոփոխուող եւ զարգացում ապրող երեւոյթներին»: Աւելին, ան կը յիշատակէ յունական ազատագրական չարժումները, հնդիկ լուսաւորիչներու՝ ազգային մխաւորման եւ լուսաւորութեան քարոզները, սլաւ ժողովուրդներու մէջ ազգ յառաջդիմական ձգտումները:

Մանաւոր հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն աշխարհաբար գրած նամակները, յատկապէս հայ վաճառականներուն: Ան կը համոզէ վերջիններս, որ կրթութեան գործը պէտք է անջատել եկեղեցւոյ հովանաւորութենէն եւ չհամակուիլ անոնց վարդապետական քարոզներով: «Դուցա ականջ դնելով էֆ՞ր, որ ազգը էս վերջին չունչին է հասել, – կը գրէ ան վաճառական Պոպովեանին, – կարելի է որ դուք էս ասածներիս մասին ինձ զատապարտէք եւ ձեր մտքումը ինձ քարկոծ առնէք, բայց ասացի ձեզ եւ ասում եմ եւ կ'ասեմ միշտ, ինչքան որ բերանումս չունչ կայ Հայոց ազգի ճրագը մարմնապաշտ եւ խաւարասէր եւ անուսումն հոգեւորներից ծադելու էչ իսկի: Եթէ յոյս մի կայ՝ աշխարհականներից կայ, հայ՝ լուսաւորեալ աշխարհականներից»:

1840–ական թուականներու նամակագրութեամբ Նազարեան ծանօթ կը դառնայ թէ՛ Ռուսիոյ եւ թէ՛ Անդրկովկասի հայ հանրային տարրեր չերտերու ներկայացուցիչներուն եւ հոգեւորականութեան:

1844 եւ 1846 թուականներուն Նազարեան Կազանի մէջ ուսուերէն կը հրատարակէ «Թուղթ հայեացք Հայկազեան գրականութեան պատմութեան, ըստկզբից մինչեւ ԺԹ. դարի վերջը» եւ «Ցեսական ակնարկ հայ նոր ժամանակների գրականութեան» ուսումնասիրութիւնները: Իր ժամանակին անոր կղերամիտ հակառակորդները հոդին հաւասարեցուցին այդ աշխատութիւնները, համարելով զանոնք Մխիթարեաններէն առնուած ընդօրինակութիւններ: Մինչդեռ իրականութեան մէջ պատմական հայեացքի տակ առնելով գրական փաստային նիւթը, ան կը բացայայտէ ներքին այն օրինաչափութիւնները, որոնք օրկանապէս կը կապուէին իր օրերուն, ազգային վերածընունդի համար հասունցող գաղափարական նոր պահանջներուն: Այդ կապը ներկայի հետ առաջին նկատողը եղած է Լէօ, ապա Ն. Մառ: Նազարեան կը պայքարի հանրային այն հիմերու դէմ, որոնց գլուխը կը գտնուէին հայ լուսաւորչական եկեղեցին եւ աւատապետական կապանքներուն մէջ ամբացած աշխարհիկ իշխանութիւնը:

«Ներկայ սերունդը, – կը գրէ Նազարեան, – չունի գիտակցութիւն այն մասին, թէ ինչ է ստեղծել մտաւոր կեանքը եւ ինչ է ստեղծում ներկան»: Բայց այդ գիտակցութեան պակասի համար մեղադրել Հայերը, կը նշանակէ «չիմանալ ժամանակակից եւրոպացու զարգացման պատմութիւնը եւ պահանջել նրանցից այն, որոնց օրինակները չկան քաղաքակիրթ ազգերի տարեգրութիւների մէջ»: Ժողովուրդ մը, հարց կու տայ ան, որուն հոգեւոր եւ բարոյական ամբողջ գիտակցութիւնը, բացի կրօնքէ եւ լոկ գիրքական գոյութենէ, խեղդուած էին եւ պիտի խեղդուէին ասիական բռնապետութեան ճնշող լուծին տակ, կրնա՞յ յառաջդիմել եւ կը պատասխանէ՝ ոչ: Հայերու գրականութիւնը մինչեւ այսօր դեռ իր վրայ կը կրէ մինչդարու կնիքը, կը յայտարարէ ան: Ժողովուրդը, որ մինչեւ այսօր չատ քիչ մասնակցութիւն ունեցած է իր գրականութեան ճակատի վրայ, չի կրնար յառաջդիմել մինչեւ չհասնի ինքնահաստատման եւ այն գիտակցութեան, թէ իրաւունք ունի իրեն հասկնալի լեզուն՝ աշխարհաբարը, զարգացնելու: «Ցեսական ակնարկ»...ի մէջ Նազարեան կը կարդէ հայութեան ազգային վերածնունդի ընդարձակ ծրագիր մը, որ գործնական կեանքի մէջ կը մնայ միայն 1850–ական թուականներուն «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան հետ:

ՌՈՒԶԱՆ ՆԱՆՈՒՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՃԻՉԵՐ ՁԱԽՈՑԷՆ

«ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ ՄԵԶ, ՄԵՆՔ ԱԼ ՀԱՅ ԵՆՔ»

Սփիւռքահայ մամուլը յաճախ կ'անդրադառնայ հայկական զաղթօճախներու կեանքին, տեղեկութիւններ կը տրուին աշխարհի հինգ յամաքամասերուն ցրուած հայ ժողովուրդի բեկորներու մասին, որոնք բնակութիւն հաստատած են հեռաւոր թէ մօտաւոր երկիրներու մայրաքաղաքներուն, քաղաքներուն կամ գիւղաքաղաքներուն մէջ: Մեր մամուլը պաղուածները ծանօթացնելու միջոց մը եղած է, բայց այս տարօրինակ անունով պաղութին մասին չէի լսած:

Յանդգնութի զգացումներով կը տառապիմ անտեղեակ մնալուս համար Արեւելեան կոմզմն աշխարհի չնչող հազարաւոր Հայերու մասին, որոնք ծուարած են Իրաքի հիւսիսային չրջանին, Թուրքիոյ սահմանէն հազիւ 9 քիլոմեթր հեռաւոր վրայ, Զախօ անունը կրող լեռնային գիւղաքաղաքի մը մէջ:

Զախօ ... ինչ անուն է սա, ո՞ր լեզուին «արմատէն» փրցուած բառ մըն է արդեօք, տեղեակ չեմ, բայց խօսակիցս կը պատմէ հայկական զաղութ Զախոյի մասին: Կը պատմէ յուզումով, մորմոքով, ջանալով մանակից դարձնել զիս իր յուզումնախառն հոգեկան ալեկոծումներուն:

Հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրեմ խօսակիցիս, որ նորընծայ արեզայ մըն է, որ իր թարմ տպաւորութիւններուն մասնակից կը դարձնէր զիս:

– Զախօ ... հաւատացէք որ չեմ լսած այս անունը: Չեմ լսած. Զախօ ... բայց ի՞նչ լեզուի կը պատկանի այս բառը:

– Հաւանաբար քրտերէն արմատ մը ունի, կամ՝ անճանաչուն մը. կ'արժէ ուսումնասիրել, բայց կարեւորը անունը չէ, այլ այդ գիւղաքաղաքին մէջ ապրող հայերը: Հայեր են, քրտերէնի, արաբերէնի եւ թրքերէնի խառնուրդ լեզու մը կը խօսին: Գիտեն որ իրենք հայ են, եկեղեցի մը ունին, կը պահեն իրենց հաւատալիքները, աւանդութիւնները. չատ նախնական կենցաղ մը ունին: Ես ալ չէի լսած Զախոյի մասին, ծանօթացայ այս Չատկուան օրերուն, զայի մասնաւոր կարգադրութեամբ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Վեհափառին եւ Իրաքի Հայոց Առաջնորդին: Զարմանալի անակնկալի մը դիմաց գտնուեցայ, երբ տեսայ արտասաւոր հազուածքով, նախնական նիստ ու կացով, հայ ծագումով, իրենց հաւատքեամբ հպարտ այս ազգակիցները: Սրտաճմլիկ էր սակայն: Անոնց հետ եղայ քանի մը չաբաթներ, Չատկուան բոլոր արարողութիւնները կատարեցի, մինչեւ Հասանք ... Ապրիլ 24:

... Ծերերը գիտեն ցաւը Ապրիլ 24–ին, երիտասարդները՝ քիչ տեղեկութիւն ունեն: Պատարագ, քարոզ, բանախօսութիւն, բացման խօսք, փակման խօսք, տիպատած էի բոլորն ալ կատարելու...: Ուշադիր կը հետեւէին: Հասկնալէ աւելի կը զգային: Զանազի հասկնալի լեզուով մը օգտագործել: Ունկնդիրներս կը յուզուէին, հակառակ անոր որ մէկ բառ իսկ հայերէն չէին հասկնար: Շատ սերտ կերպով կապուած են հայկական չարչանկներուն, եւ եթէ հարկ ըլլայ ամբողջ օր մը պիրենք պահել եկեղեցւոյ մէջ, առանց դժգոհելու կը մնան այդպէս:

... Հարիւրաւոր երախաներ մկրտեցի հայու անուններով: Ազգային պատմութեան մէջ որքան անուններ ունինք, անոնցմով մկրտեցի հայածին մանուկները: Վարդան, Տիգրան, Արշակ, Վաչէ, Մհեր, Արմէն, Հայկ ... Շատեր օտար անուններ ունէին, զանոնք եւս փոխեցի: Որքան երջ պիտէի երդեցի հանդիսութիւններու ընթացքին:

***

Հայր Սուրբը կը պատմէ նաեւ Զախոյի մերձակայ այլ գիւղի մը՝ Ազրուկի մասին, ուր աւելի քան 15 տարիներէ ի վեր հայ եկեղեցական մը ոտք չէ կոխած...:

Ճաշերը եղան ընտանեկան, հարազատ երդիքի տակ: Զախոցիները սովորութիւն մը ունին որմէ չատ ազդուեցայ: Ճաշէն պահուն, հազիւ քանի մը պատառ կերած, ճաշի տանտէրը կը փոխուէր, նոր ճաշ կուգար: Երբ զարմացած պատճառը հարցուցի, ըսին, թէ այդ իրենց սովորութիւնն է. եկեղեցականին կերած պնակէն եթէ մնացեալ ճաշը հիւանդ մը ուտէ, կը բուժուի: Հիւանդներու տարած են այդ պնակները: Նման հաւատալիքներ ունին, որ մեզի համար խորթ ու տարօրինակ է, բայց զախոցիներու համար չատ հին սովորութիւն:

Անոնք կը հազուին Հայաստանի հին օրերու գիւղացիներուն նման: Ծերունիները մէկը իր գիտառները ցոյց տալով ըսաւ. – «Այս հագուստին մէջ Հայաստանէն ժառանգած եմ իմ հօրմէս, եւ ձեզի այժմ կը կարեմ: Դժբախտաբար Քիւրտերն ու Արաբներն ալ տարիներէ ի վեր ձեզի կարելու վարժուեցան»:

***

Եկեղեցականը կը չարունակէ խօսիլ իր ապրած արտասովոր փորձառութեան մասին: Կարծես նոր գաղութ մը կը յայտնաբերէ: Գրեթէ կորսուած Հայեր, որոնք ջերմօրէն կապուած են հայկական սովորութիւններու, լեզու չունենալով կը ձուլուին զրացի խաչնարածներու, մշակներու հետ: Լեզուն չատ ու չատ կարեւոր է ազգի մը ինքնութիւնը պահելու համար, կ'ըսէ ան: Ահա օրինակը, հաւատաք ունին, կը զգան թէ քրիստոնեայ են, գիտեն թէ հայ արմատներ ունին, բայց առանց լեզուի ինքնութիւն չունին:

***

Երիտասարդ եկեղեցականին վիպութիւնները դիս կը տանին ուրիշ քաղաքակիրթ աշխարհներ, ուր եւս Հայու գաւակներ բացարձակապէս հայերէն չեն գիտեր: Անոնց խօսածը քրտերէն կամ արաբերէն – թրքերէն չէ, բայց մի՞թէ նոյնը չէ: Օտար լեզու: Բոլոր լեզուներն ալ մշակոյթ մը կը նչեն: Բայց երբ հայերէնն չեն, օտար են ու օտարացնող:

Ահաւոր է հազարաւոր Հայեր կորսընդունել «մեծ ազանակ»: Հեռու, իրենց հիւսիսը, հայ մշակոյթէ զուրկ, ո՛չ ուսուցիչ, ո՛չ դպրոց, ո՛չ եկեղեցական, ո՛չ ազգային գործիչ: Երկրորդ տարին ըլլալով այս եկեղեցականը այցելած է ՉԱՒՕ, Ապրիլ ամսուն, հոն տօնելու Զատիկն ու ... Ապրիլ 24–ը:

Կը թուի թէ արտասահման գաղթելու

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՐԱԶ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
Յեղափոխական եւ ազգային մեծ գործիչ
(Կեանքն ու գործը)
Գրեց՝ Զաւէն Սապունճեան
Հրատարակութիւն՝ Զաւէն Սապունճեան
մատենաշարի, *Թիւ* 5
1987, *Տպարան Համազգային, Լիբանան*

***

ԲԱԲԳԷՆ ՍԻՒՆԻ
Օսմանեան դրամատան գրաւումը
եւ Սամաթիոյ ապստամբութիւնը
Մատենաշար՝ Զաւէն Սապունճեան
Թիւ 6
Տպարան Համազգային, Լիբանան, 1987

***

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻ ԱՀԱԲԵԿՈՒԹԻՒՆԸ
Զաւէն Սապունճեան *մատենաշար*
Թիւ 7
Տպարան Համազգային, Լիբանան, 1987

Ա՛Խ, ԱՅԴ ԱՆՑԱՂԹԱՀԱՐԵԼԻ «ՈՒՐԻՇԻ ՊԱՏԵՐԸ»

ԽՄԲ. – «*Սովետական Հայաստան*» օրաթերթի Սեպտեմբեր 1–ի թիւով հրատարակուած է հարցազրոյց մը, «Արարատ»ի աւագ մարզիչ Ա. Անդրէասեանի հետ:

«Արարատ»ի ելոյթները ընթացիկ մըրցաշրջանին հակասական տպաւորութիւն կը թողուն. խումբը սեփական դաշտին վրայ վերելքով կը խաղայ, իսկ արտագնայ հանդիպումներուն ուղղակի անճանաչելի կը դառնայ.«ո՞րն է պատճառը» հարց կուտայ թերթը ու կուտայ հարցազրոյց – պատասխանը. –

***

Հ. – Մրցաշրջանի նախօրէին մեր թերթին տուած հարցազրոյցին մէջ դուք հաւաստիացուցիք, որ պիտի լուծէք «մըրցակիցի դաշտի խնդիր»ը: Առաջնութեան երկու երրորդէն աւելին արդէն մեր ետին մնաց, բայց երեւանցիները արտագնաց խաղերուն ընդամէնը երեք միաւոր վաստկած են (խփած են չորս գըն-դակ ու բաց թողած 25–ը) :

Պ. – «*Հրազդան*»ի մէջ մեր մրցակից – ները կը մտահոգուին իրենց դարպասը անառիկ պահելու հարցով, եւ բնականաբար, «Արարատ»ի պաշտպանութիւնը ծանրաբեռնուած չըլլար, սխալներ համեմատաբար քիչ կը գործուին: Եթէ թիկունքը ամուր է, միջին ու առջեւի խաղացողները աւելի վստահ կը գործեն: Իսկ ահա արտագնայ խաղերու մէջ պաշտպանները լարուածութեան չեն դիմանար: Միջին դիծի խաղացողները չեն կրնար ետ քաշուիլ, օգնելու միջեւ կապը կը կտրի, յարձակողներն ալ անզօր կ'ըլլան մէկ հունչով դրոհ կազմակերպելու: Ան ալ ըսեմ, որ «Արարատ» շատ յուզական խումբ է, երբ մարզասէրները կը սկսին ոգեւորել, մեր խաղը աւելի կ'ըլլայ: Բայց դլխաւորը այդ չէ:

Ժամանակակից Ֆութպոլի մէջ հակառակորդները թէքնիք եւ արագ չարժումի մեծ պատրաստութիւն կը պահանջեն: Իսկ մենք (առանձին դէպքերը չհաշուած) դեռ անհրաժեշտ մակարդակի չենք հասած: Նաեւ չկրցանք կայունացնել խումբին մարտունակութիւնը, յաճախ հոգեբանօրէն անպատրաստ կը սկսինք արտագնայ հանդիպումները: Խաղացողներէն ոմանք առաջին տարին կը խաղան բարձրագոյն խումբի մէջ եւ «ուրիշի պատեր»էն ներս դեռ անվստահ կը գործեն: Մէկ խօսքով, դեռ շատ ընելիքներ ունինք:

Հ. – Իսկ ի՞նչով կը բացատրէք Մոռայի Դինամոյականներէն ձեր կրած մեծ տարբերութեամբ պարտութիւնը:

Պ. – Նախորդ՝ ԲԿՄԱ–ի հետ խաղին, հանդիպումի աւարտին հօթը վայրկեան առաջ մրցավարին քմահաճոյքով նշանակուած 11 մեթրոցը որոշ չափով յուսալքած էր տղաքը: Եւ ահա յաջորդ հանդիպումին խաղի սկիզբին իսկ երկու գընդակ փախցուցինք: Իսկ երբ մրցավարը պատժական հարուած նշանակեց, խաղին ելքը արդէն վճռուած էր: Ընդմիջումին տղոց ըսի. – «Մոռգէ՛ք առաջին կիսախաղը»: Երկրորդին, հաւասար պայքար կը մղէինք. այս փաստը ցոյց կուտայ խումբին բարոյական քայքայութեան պահանջը: Արդէն Մխիթարեան շատ դեղեցիկ կոլ մը արձանագրեց ու կիսախաղը փաստօրէն աւարտեցաւ մեր առաւելութեամբ :

Հ. – Ինչո՞ւ մոսկովեան հանդիպում – ներուն չխաղաց Պոդշիվալովը: Ասկէ զատ, «Դինամօ»ի դէմ «Արարատ» մըրցասպարէզ ելած էր փոխուած կազմով:

Պ. – Աբրահամեան նախորդ հանդիպումներուն դէշ չխաղաց, այդ պատճառաւ ալ դարպասի պաշտպանութիւնը առնոր վստահեցանք: Ի դէպ, արձանագրուած կոլերուն մէջ ան մեղք չունէր: Եւրիտասարդները փորձարկելու ժամանակն է. ի վերջոյ ա՛յն խումբերը չայքայուելու կը հասնին, որոնք արժանի պահեստ ունին: Վաղուան մասին պէտք է մտածել այսօրուընէ:

Հ. – Ե՞րբ խաղադաշտ կ'ելլեն Պ. Գալըստեան, եւ միւս «ուհակները»:

Պ. – *Յոյսով էինք, որ Գալատեան չուտով կը խաղայ հիմնական կազմին մէջ: Բայց ան փոխարինողներու հանդիպումի ընթացքին դաշտէն հեռացուեցաւ եւ կանոնադրութեան համաձայն, երեք խաղի չի մասնակցիր: Միւսները կանոնաւոր կը մարզուին եւ որեւէ պահու կրնան տեղ դրաւել հիմնական կազմին մէջ:*

Հ. – Այդուհանդերձ, ի՞նչ ծրագրով «Արարատ» կ'աւարտէ մրցաշրջանը:

Պ. – *Կարծեմ գործնականին մէջ լուծած ենք այս տարուան հիմնական խնդիրը՝ տեղ դրաւել տասնեակին մէջ: «Արարատ»ի խաղի մակարդակը, նախորդ տարինե – րու բաղդատմամբ, թերութիւններով հանդերձ բարձրացած է: Միայն այն փաստը, որ բարձրագոյն խումբին հրաժեշտ տալու երկարամեայ վտանգը չի սպառնար մեզի, այդ մասին կը խօսի : Կարգ մը հանդիպումներու «Արարատ»ի խաղը մասնագէտները շատ դնահատեցին: Իսկ այդ կը նշանակէ թէ լաւ հիմ ստեղծուած է աւելի բարձր արդիւնք – ներու հասնելու համար:*

Հ. – Մեր մարզասէրները մտահոգուած են նաեւ «Կոտայք»ի ճակատագրով:

Պ. – *Յուսթը անպատրաստ սկսաւ մըրցաշրջանը: Հաւանաբար Աբովեանցիները արդիւնաւէտ նախապատրաստական շրջան մը չէին ունեցած: Կը կարծեմ, որ Կոտայքցիները իրենց մէջ ուժ կը զըտնեն առաջին խումբի տեղը պահպանելու:*

Հարցազրոյցը վարեց՝
Վ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Ապրելով ու գործելով Հայաստանէ դուրս, եւ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին մէկ անգամ իսկ հայրենիքի մէջ չգտնուելով, Ալիշան, բնականաբար ամէնօրեայ յարաբերութիւն պիտի չունենար հայ մտաւորականութեան ներկայացուցիչներու հետ, ինչ որ հասկնալի է ու բնական, օրինակ՝ Ազգեանի, Բաֆֆիի կամ Թումանեանի համար: Անոր ծանօթութիւնները մեծ մասը «բնաշխարհիս զիտուններուն հետ» (իր արտայայտութիւնն է) հիմնականին մէջ սահմանափակուած է քանի մը ժամ տեւող հանդիպումներու ապաւորութիւններով, երբ այս վերջինները պարագաներու բերումով եկած են վճռակի ու հանդիպած իրեն: Այս հանդամանքը թոյլ կուտայ ընդգծելու այն առաջին առանձնայատկութիւնը, որ անոնց յուշապատումներուն մէջ երբեք հազուագիւտ չեն այնպիսիները, որոնք լաւ գրուած ակնարկի կամ նոյնիսկ պատմուածքի տպաւորութիւն կը թողուն: Բազմաթիւ ընորոշ օրինակներէ յիշենք Գր. Բաշինջաղեանի «Ս. Ղազար կղզին 1884 թուականին» յուշապատումը, որ որպէս գեղարուեստական ստեղծագործութիւն երկար ժամանակ տեղ կը դրաւէր զանազան ժողովածուներու եւ տարեգրքերու, նոյնիսկ բարձր դասարանի ղպրոցական դասագիրքերու մէջ:

*Եթէ Նահապետը փիզիքապէս հեռու էր հայկական իրականութենէն, անկէ լծող բոլոր հետեւանքներով, սակայն ատոր փոխարէն ունէր ուրիշ առաւելութիւն մը, որմէ զուրկ էին ուրիշները: Այն էր որ, ան իր ամբողջ կեանքը անցուցած էր Վենետիկի համբաւաւոր Մխիթարեան միաբանութեան մէջ, մեծանուն հայագէտներու, նշանաւոր բանասէր – գիտնականներու, հայ ժողովրդի հոգեւոր հարստութեան ձեւ ու կերպարանք տուող մեծութիւններու շրջանին մէջ: Ալիշանի ժամանակ իրենց փառքի զագաթնակէտին էին անոր աւագ ընկերներն ու գրական առաջին փորձերը քայլերողները՝ Հ. Աբսէն Բագրատունին, ու Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզեան, տեսական – թատերագիտական յօդուածներով կը չարունակէր հանդէս գալ Պ. Մինասեան, որ այս մարդին մէջ անմրցելի մեծութեան անուն ունէր, որպէս Հայկարան – բանասէր սկըսած էր հռչակ շահիլ Ալիշանի մտերիմ ընկերը՝ Հ. Գարեգին Զարբհանալեան, վաստակներով ծանրաբեռնուած իրենց կեանքի մայրամուտ կ'ապրէին Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան, Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, Հ. Մ. Զախէզախեան, գրականութեան անդաստանին մէջ իր առաջին քայլերը կ'առնէր Ալիշանի կրտսեր գրչակիցը՝ Հ. Բ. Սարգիսեան եւայլն: Այնուհետեւ են առանձ, որոնցմէ ոչ մէկը պերճախօս յանձարարականներու կարիք ունի: Իսկ «Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութիւն» արտայայտութիւնը միմիայն աշխարհագրական հասկացողութիւն, կամ անհատի մը տուեալ կազմակերպութեան պատկանելը ցոյց տուող ըմբռնում չէր, մանաւանդ այն ժամանակներուն, երբ Ալիշան կ'ապրէր ու կը գործէր: Ամէնէն առաջ այդ կը նշանակէր աշխարհայեացք եւ աշխարհընկալումի որոշակի համակարգ, մտածողութեան առանձնայատուկ, ուրիշներէ տարբերող եղանակ, եւ ինչ որ այս պարագային մեզի համար կարեւոր է, յուշագրելու ոչ սովորական մեթոտ: Նըշենք, որ յիշեալ իրավիճակը որոշակի տարբերիչ երանգ կը բերէ յուշագրութեան հանրածանօթ հասկացողութեան եւ Մխիթարեան միաբանութեան անդամներու՝ Ալիշանի վերաբերող զանազան մեծ ու փոքր յուշապատումներու մէջեւ: Այս ալ այն երկրորդ առանձնայատկութիւնն է, որով կը բնութագրուի Մխիթարեան յուշագրութիւնը:

Եւ վերջապէս երրորդ առանձնայատկութիւն մըն ալ որ արդէն կը կապուի Ալիշան – մարգու բնաւորութեան: Առասպելական համեստութեան տէր ըլլալով, իր մասին զարմանալի վոքր կարծիք ունեցող, ջանալով կեանքի մէջ ապրիլ որքան հնարաւոր է անչշուկ ու անճայն, առանց ուրիշները խանդարելու, ջանալով որքան կարելի է քիչ նկատուիլ ու քիչ ենթակայ մարդոց, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային ալ՝ մնալ տակաւրաւ եւ խօսակցութեան մէջ կարճառօտ, Ալիշան, բնականաբար շատ եւ բազմակողմանի «նիւթ» չէր տար իր մասին յուշագրող – ներու, մանաւանդ եթէ վերջիններս իրեն հանդիպած էին ժամանակի համեմատաբար փոքր հատուածի մը մէջ: Այս պատճառով, Ալիշանի մասին յուշագրողներու դերակիւռ մասին մօտ, նախ նկատելի է «ակնդրէն իսկ աչքի զարնող» (Ա. Արփիարեան) յատկանիշները. Նահապետին արտաքին նկարագրութիւնը, անոր սիրալիր վարուելակերպը, առաջին հանդիպումին փոխանակուող խօսքերն ու արտայատութիւնները: Ինամքով կը նկարագրուին Ալիշանի աշխատասենեակը, գիրքերով ու այլեւայլ ձեռագրերով ծանրաբեռնուած գրասեղանը, «հելուետիական զարդաքանդակ ժամացոյցը» (Հ. Ս. Երեմեան), որ կախուած էր գրասեղանին քով, եւայլն:

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԱՍՏԱՑ

ՏԻԿԻՆ ՆԵԿՏԱՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Այվազեան, Բաքերդցի)

մահուան քառասունքին առթիւ, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Իրենց զաւակներուն եւ թոռներուն փափաքին համաձայն, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ԳԱՌՆԻԿ ԵՒ ԱՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

***

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Զագըճեան եւ զաւակները Իզապէլ եւ Ֆլորանս, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պրունիման, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լինտըման, Քրիսթին Պրունիման կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 27, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃ ՉԱԳՐՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Էօժէնի Գազազեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Պ. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակները ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցասէրի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. Տէր եւ Տիկին Պօղոս Կառավարեան, «Բարեւ» պարբերաթերթի որպէս քաջալերանք 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Խոսրով Վարդանեան 600 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զրբաչեան, Նազար Պետիկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆ.։

***

Ողբերու Օգնութեան Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆ. Տիկին Ա. Մինասեանէ Տիկին Էօժէնի Զագըճեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

***

Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Նազար Պետիկեանի մահուան առթիւ. – Պր. Գէորգ Պաղըրճեան 2500 Ֆ., Պր. Առաքելեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Հ. Մոմճեան 500 Ֆ., Պր. Կամբուեան (Մարսէյլ) 250 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ա. Քիւրքճեան 250 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գարագեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շնորհոքեան 200 Ֆ., Օրիորդ Աճէմեան 150 Ֆ.։

Նեկտար Շահինեանի մահուան առթիւ, Տիկին Մարի Մամա եւ Տոքթ. Մամա 500 Ֆ., Տիկին Գարագեան, Տիկին Քէշիշեք, Տիկին Գիւլփա 100–ական Ֆ.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին։

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան մանուճիւղի տարեկան ճեռնադրութիւնը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին։

ՎԱՐՉԱՒԻ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, ջրցան (տուշ), կեղը. Ջեռուցում, տաք ջուր, եւայլն, (առանց երաշխաւորի, գոյդի մը կամ առանձին անձի համար)։

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ. –

39. 85. 29. 65

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԻՏԷԼԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Փիւլիւէթ Եղմազեանի։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԳ. ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ։

Ցեա – աւարտման պատարագի ըստ կանակի հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյ Բարերարներու Ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլոր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմագեան, Խարբուէլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան զերդաստանաց հոգիներու ի հանդիստ։

Նոյն առեն արեւշատութեան ազօթք եւ մաղթանք եկեղեցասէրն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիլրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագ ժամը 10·30–ին։

ՆԱՒԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Աբլնեաու Մխիթեան 57–րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ։

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

En l'honneur de

Henry SABY

Sous la présidence de
JOSEPH FRANCESCHI
député-maire d'Alfortville

La Communauté arménienne d'Alfortville vous invite à une soirée en l'honneur de Henry Saby et des députés qui ont fait voter au Parlement de Strasbourg la reconnaissance du génocide des Arméniens.

Jeudi 24 Septembre à 20h
Complexe sportif LEO-LAGRANGE
56, rue Etienne-Dolet,
ALFORTVILLE

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյս Դպրաց դասին կողմէ։

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանդիստ։

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի։

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուպէնվիլի, Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու։

ՄԱՐՍԷՅԻ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–ԷՆ 25

Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ։
Ցեառագային՝ մանրամասնութիւններ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ մէջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ։

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS
ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՂԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մանուճիւղը կը տեղեկացնէ չհաւաքուղ ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30։

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը։

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ։

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

***

ՓԱՐԻԶ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մանուճիւղի միօրեայ պլորոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուզ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթերիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

***

ԻՍԻ

Խաչի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30–ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, Չորեքշաբթի օրերը ժամը 8·30–էն 12·30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14·30–էն 17։

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար։ Կը հրաւիրուին չափահաս ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները 4–էն 14 տարեկան։

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

***

ՄԱՐՍԷՅԻ

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՑ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ՝ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ. 16–ին, Չորեքշաբթի օրը։

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ։

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1.– Հայոց լեզու.
2.– Հայոց պատմութիւն.
3.– Կրօնք.
4.– Հայկական երաժշտութիւն.
5.– Մանկանց երգչախումբ – պատրաստի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Աշխէկ Երլմազեանի –։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյ Մշակութային Տան մէջ, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ։

Օրթոգրաֆի ուղղագրութիւն եւ կէսօրուան հաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են։

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17։

Հասցէ. –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
25
VENDREDI
25 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԼԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.581 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.581

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ 21-ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

—×—

Կանոնաւոր քայլերով կը մօտենանք 20-րդ դարու վախճանին:

Ճշդիլա վիճակագրութիւն չունինք եւ ոչ ալ հաստատ տուեալներ, բայց ընդհանրապէս հայ կեանքի զանազան եւ այլազան երեւոյթները քննարկելով, դիւրաւ կը հանինք այն եզրակացութեան թէ այսօր եւ մանաւանդ մեր առջեւ բացուող տասնամեակին երիտասարդութիւնը պիտի ներկայացնէ ամէնէն հոծ հատուածը հայ ժողովուրդին: Այս հաւանականութիւնը կը դնէ ապագայի հարցը: Թէ ի՞նչպէս պիտի դիմաւորենք 21–րդ դարը:

Տեսականօրէն մտահոգութիւն պէտք չէ ունենալ: Երիտասարդութիւնը ուժական յարժուած, խանդավառութիւն, ստեղծագործական ոգի է: Երիտասարդութիւնը ժողովուրդի մը կեանքը հարստացնող եւ զեղեցկացնող, գոյութիւնը ամրապնդող, պայքարը չարաւնակող տարրն է: Երիտասարդութիւնը հաւաքական ուժ, կամք եւ հաւատք է: Սակայն, իրականութեան մէջ, մանաւանդ հայկական իրականութեան մէջ, տեսականէն գործնական ամբողջ աշխարհ մը կայ: Այդ աշխարհը հայ երիտասարդութիւնը չընդունող միջավայրն է, տարբեր երկրէ – երկիր, ընկերութենէ ընկերութիւն, քաղաքակրթութենէ քաղաքակրթութիւն: Աշխարհ մը՝ իր փորձութիւններով, քմահաճոյքներով, արդիականութեամբ, նոր կեանքին բացուելու ձգտումներով: Ասոր մէջ ժխտական բան չկայ, ընդհակառակն զարգացումի եւ յառաջդիմութեան սերմեր, պայմանաւ սակայն ոչ ի հեճուկս մեր ազգային այն ըմբռնումներուն եւ կեանքի ոճերուն որոնք կը յատկանշեն ու յատկանշած են մեր ինքնութիւնը, մեր քաղաքացիութիւնը, մեր կրթա – դաստիարակչական սկզբունքները: Եւ ասիկա, ներկայիս ու մանաւանդ վաղը, աւելի դժուար է ու պիտի ըլլայ, քան էր անցեալին: Անցեալին աւանդութիւն կար, մեր հայրերու չունչը տակաւին ուժեղ էր մեր մէջ, հայրենի հողը կը խօսէր, ուժ եւ վստահութիւն կը ներշնչէր:

Ուրեմն, 21–րդ դարու ճամբուն վրայ հայ երիտասարդութիւնը, ուր որ ալ ըլլայ, ինչ պայմաններու մէջ ալ ապրի, պէտք է կերտէ իր ինքնուրոյն դիմագիծը եւ բերէ իր բերքը:

Ինքնուրոյն դիմագիծ կերտելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպութիւնը: Երիտասարդութիւնը չի կրնար անկազմակեր նաւարկել: Պէտք է զայն առաջնորդել, միշտ ընդունելով ու ողջունելով իր քննադատական ոգին: Անհրաժեշտ են նաեւ կարգապահութիւնը, աւանդութեանց հաստատմութիւնը, առաքելութեան մը յստակ տեսիլքը: Առանց ասոնց երիտասարդութիւնը ուժ չի կրնար ներկայացնել: Երիտասարդութիւնը ինքզինքը կը հիմնաւորէ եւ անհատականութեան կը վերածուի եթէ ունենայ զազափարական մը, յարգէ բարոյական հակակշռութիւններն ու մշակութային – հոգեւոր արժէքները: Երիտասարդութիւնը իր ծառայութեամբ, հայրենասէր ու ազգասէր կեցուածքով է որ պիտի կարենայ ինքզինքը արժեւորել եւ իր բերքով օգտակար հաւաքական գործի յաջողութեան:

Այս սկզբունքներով է որ պէտք է պատրաստել երիտասարդութիւն մը ապագային համար, 21–րդ դարը հայօրէն ողջունելու համար:

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՌ (ԳՐԵԹԷ) ԹԵԿՆԱԾՈՒ Է

Անակնկալ չէր անշուշտ Պառի թեկնածութիւնը: Անակնկալ էր, թերեւս, ընտրուած վայրն ու ժամը: Արդարեւ, մինչ հեռատեսիլի Բ. կայանէն, ձմեռուան ժամուն, հազորդակցութեան եւ մշակոյթի նախարարը կը յայտարարէր թէ թեկնածու չէ, առանց բայէ ի բայ ճշդելու թէ որո՞ւ օգտավիզ պիտի ըլլայ (Պա՞ռ թէ Շերաք), քիչ հաք, Նիսի մէկ, իւ – Տէ – էֆ–ի «Սորհրդարանական Օրեր»ուն, Պառ – գրեթէ– կը յայտնէր թէ թեկնածու է: Նախկին նախարարապետը միշտ նախընտրած է երկպիմի նախապատրաստութիւնները, բայց այս անգամ բաւական յստակ էր: Սպասելէ հաք, որ Լէոթարի յայտագիրը լրանայ, իր ճառը արտասանելու համար, Պառ ըսաւ ի մէջ այլոց – «1988–ը պէտք է առիթն ըլլայ, Ֆրանսայի համար, թերեւս վերջինը դալ դարուն նախօրեակին, որ նորէն ճամբայ ելլէ: Ինչ կը վերաբերի ինծի, այդ է որ պիտի ջանամ ընել պատեհ առենին, յատակութեան եւ պարկեշտութեան մտահոգութեամբը, որ զիս ներշնչած է այն օրէն որ քաղաքական գործունէութիւն ունիմ: Գիտցէք, որ այս ծանր որոշումը, որ ե. Հանրա – պետութեան ոլիին մէջ միայն ինձմէ կախում ունի, չտուի առանց նկատի առնելու ձեզմէ չատերուն արտայայտած վստահութիւնը ինծի հանդէպ:

Պառ եւ Շերաք իրարու ձեռք ալ սեղմած են, ջերմօրէն, ինչ որ ըսել տուած է Պառի՝ «Փասան է որ գիրար չենք դաւնահարեր»:

***

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՅԱՆՊԱՍՏ ԵՒ ՔՐՏԱՆՊԱՍՏ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԽՈՒՄԲԻ
ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՄԸ
ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ Է ԲԱՆՏՆ Է

Յունիս 24–ի մեր թիւով արձագանգած էինք լուրի մը ըստ որուն Յունիս 17–ին, զբօսաշրջիկութեան խումբի մը առաջնորդը (ըսուած էր թէ Ֆրանսահայ է եւ հեռաձայնած էինք Պոլիս տուղելու համար, բայց այդ վարկածը չէր հաստատուած) ձերբակալուած էր ,Ուրֆա, այն ամբաստանութեամբ թէ հայկական եւ քրտական քարոզչութիւն ըրած է: Ձինքը մատնած էր խումբին թուրք առաջնորդը:

Մինչ Փարամինօ կը ներկայացուի որպէս «ծագումով հայ անջատողական մը» (??) եւ այդ թուականէն ի վեր բանտն է Տիարպէքիր: Նախ պիտի դատուէր Յուլիսի վերջ, ապա՝ Օգոստոս 25–ին, յետոյ Սեպտեմբեր 22, տուակ՝ Հոկտեմբեր 5–ին: Թղթածրարը բոլորովին պարապ է, ինչպէս յայտարարեց նաեւ հայրը, որ գացած զինքը տեսած էր, նոյնն է, ոչ մէկայն զբօսաշրջիկութեան Քլիօ գործակալութեան կարծիքը, այլեւ Տիարպէքիրի դատախազին, որ ընդունած է թէ ոչինչ կայ թղթածրարին մէջ:

Ըստ «սմբրատանեալին», թուրք առաջնորդը ժժգոհ էր որ Ֆրանսացին նախատաուութիւն կուտար մշակութային ճիւղին, մինչ թուրքը կ'ուզէր որ զբօսաշրջիկները նախընտրաբար առաջնորդէ դորդ եւ յուշանուէր վաճառողներուն: «Մոնտ»ի աշխատակիցը կը գրէ թէ ըստկիզբէն Ֆրանսացին եւ թուրքին միջեւ ներդաշնակութիւն չկար, Ֆրանսացին սիրահար է ճարտարապետութեան, հնախուզութեան: Թուրքը կ'ըսէ թէ Փարամինօ չէհատած է եկեղեցիներու եւ շրջանի հայկական դրօշմը: Այսինքն, կը գրէ Միշէլ Ֆառէր· – «Շրջանի եկեղեցիները, ծանօթ իրրեւ հայկական ճարտարապետութեան աշխարհահռչակ գլուխ – գործոցներ ինչպէս Անի եւ Աղթամար վերագրերը է···: Հայ ճարտարապետներու»: Բացատրութիւններ տուած կ'ըլլայ նաեւ շրջանին մասին, քաղուած Մասիսէրօ հրատարակչականի՝ «Քիւրտերը եւ Քիւրտիստանը» հատորէն: Պայուսակներուն մէջ գտեր են կիտ պլէօն եւ ներշնչուներ է հոնկէ: Ձերբակալութիւնը կատարուած է եւրոպական Խորհրդարանի որոշումէն քանի մը ժամ առաջ, քանի մը ժամ հաք ալ դատախազ մը մեղադրանքի տակ առած է զինքը հիմնուած միայն ու միայն թուրք առաջնորդին յայտարարութեանց վրայ:

Եւ դեռ «լաւատեսները» կան որոնք համոզուած են որ Թուրքիա ժողովրդավարութեան ճամբան բռներ է···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈԼԱՔԻ հարցը, ինչպէս կը նախատեսուէր պետական հարցի վերածուած է եւ Իօռոփ Մէկ, իրար անցած, չէ վարանած փոխելու Կիրակի օրուան «մմոուլի ակումբ»ի իր հիւրը, անոր տեղը տալով Փոլաքի: Վիճաբանական ասուլիս, յօդուած, կարծիք, տեսակէտ, յայտարարութիւն իրարու կը յաջորդեն, աւելի ճիշդ զիրար կը հրմշտկեն եւ Սէ – էն – Սէ – էլ–ի դէմ բուռն արտայայտութիւններու առեն, Ժան – Ֆրանսուա Քանն (Զորեք–չարթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 13·30, Ֆրանս – էնթէռ) անոր կամայական որոշումներու լաւագոյն օրինակը նկատեց հայկական ձայնատիւռի պարապան, պատկերալից ոճով ներկայացնելով կատարուածը: Գալով գրաւոր մոմոուլին, էջեր եւ էջեր կը տրամադրուին եւ ի վերջոյ Փոլաք կրնայ երախտապարտ ըլլալ Պուիկի, որ զինքը հերոսի վերածեց, մինչ զանազան կայաններէ իրարմէ հրապուրիչ առաջարկներ կը տեղան գլխուն···:

ԼԸ ՓԷՆ, դատապարտուեցաւ, խորհրդանշական 1 ֆրանք տուգանքի, Նանթէռի դատարանին կողմէ իր արտասանած նախադասութեան համար (կազմ սեն–եակնները Բ. Աչխարհամարտի պատմութեան մանրամասնութեան մէկ կէտն է): Ստիպողական պառի դիմած էին ՄՌԱՓ–ը եւ ԼԻՒՐԱՆ: Ազգ· ճակատի նախագահը վերաքննութեան դիմեց:

ԻՐԱՔԵԱՆ ՕԴՈՒԺԸ ամբակոծած է թրքական դիւղ մը, որու հետեւանքով երկու մեռեալ կայ եւ 19 վիրաւոր: Ռմբակոծուած գիւղն է Նարլը, սահմանին չատ մօտ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26–ԷՆ 27 լուսնալիք գիշերը հարիւ է ժամացոյցները ժամ մը ետ տանիլ, այսինքն անցնիլ ձմրան ժամուն:

GLI ARMENI a VENEZIA

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԷՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿի ԵՒ ՇՐՋԱՆի

Հայկական օրերը

ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ՍԵՊՏ· 18–ԻՆ

«Յառաջ»ի Օգոստոս 18–ի թիւով հաղորդած էինք թէ Սեպտեմբեր 18–էն Դեկտեմբեր 6 Վենետիկի եւ շրջանի քանի մը քաղաքներուն մէջ (Փատովա, Պելլունէ, Քասթելֆրանքօ եւայլն) տեղի կ'ունենան «Հայկական Օրեր», որոնք խակապէս բացառիկ տարողութիւն մը կը ներկայացնեն, ինչպէս դիտել կուտար Կարօ Ցովսէփեան («Յառաջ», Սեպտեմբեր 5):

Ձեռնարկներուն բացումը կատարուեցաւ, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 18–ին, Վենետիկի Տոճերու պալատը: Այս առթիւ Վենետիկ ժամանած էր Հայաստանի նախարարապետը՝ Ֆադէյ Սարգսեան: Առաջին անգամ ըլլալով կը ցուցադրուէին Երեւանի Մատենադարանի 27 ծաղկազարդ ձեռագրեր:

Յաջորդ օրը, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, Ս. Ղազարի մէջ է, որ պաշտօնական բացումը կը կատարուէր՝ «Իտալիան դիտած հայ նկարիչներէ» ցուցահանդէսին:

Այս կարեւոր ցուցահանդէսներու, զարուեստական հանդիսութեանց առթիւ հրատարակուած են յատկագրեր, թղթածրարներու կողքեր, հատորներ, գնահատելի ճաշակով: Ցիշենք մանաւանդ՝ *Armenia - Incontro con il popolo dell' Ararat* (Հայաստան, հանդիպում Արարատի ժողովուրդին հետ) 150 էջնոց զեղատիպ հատոր մը՝ Վենետիկի նահանգային խորհուրդի հրատարակութիւն, գործակցութեամբ Իտալիա – Սորհրդային Միութիւն ընկերակցութեան, ուր լոյս տեսած են 17 իտալերէն յօդուածներ, հեղինակաւոր անձերու ստորագրութիւնը կրող, որոնք ընդհանուր գաղափար մը կրնան տալ Հայոց պատմութեան, այսօրուան վիճակին, Մատենադարանին, Սարեանի եւ հայ նկարչութեան, խաչքարերու, ճարտարապետութեան, ամէնօրեայ կեանքին, դորգագործութեան, երաժշտութեան մասին: Հատորին վերջին մասին մէջ հրատարակուած են կարգ մը յօդուածներու հայերէն վերածումները: Այս ամբողջին կ'ընկերանան սեւ – ճերմակ եւ գունաւոր դեղեցիկ նկարներ:

× Իլ Կածէթթինօ, յաւելեալ 4 էջեր նուիրած է, Սեպտեմբեր 20–ին այս ձեռնարկներուն՝ յօդուածներով եւ նկարներով, որոնք կը ծանօթացնեն հայ ժողովուրդը:

× Հրատարակուած է նաեւ «արտասահմանեան երկրներէ հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկական ընկերութեան» Հայաստանցի Այսօր հանդէսի բացառիկ թիւ մը, իտալերէն:

Այսէն տեսակէտով չատ կարեւոր երեւոյթ մը, արժանի ամէն գնահատութեան:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 175–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՅԱՆՈՒՆ ԼՈՅՍԻ ԵՒ ՃԱՇԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1846–ին գրած եւ 1851–ին հրատարակած «Յաղագս փորձական հոգեբանութեան» վերնագրով ձեռնարկին մէջ, իր ժամանակի փիլիսոփայութեան յառաջդիմական զաղափարներու լոյսին տակ, Նազարեան կ'ընդդիմանայ միջնադարեան վարդապետութիւններուն, նոր տեսակլիմէ կը մեկնաբանէ աշխարհի ճանաչման, մարդու եւ բնութեան փոխ–յարաբերութեան, իմացական բանականութեան, լեզուի եւ մտածողութեան կապի հոգեբանական վիճակները, կ'արծարծէ կրթութեան, դաստիարակութեան հարցեր, որոնք կը կապուէին նոյն ձեռնարկի ծանօթ յառաջաբանին մէջ աշխարհիկ լեզուի քաղաքացիական իրաւունքի նուաճման պահանջի հետ:

1853–ին լոյս կը տեսնէ անոր աշխարհաբար գրած «Հոգեղէն առաջնորդ հայեացքի երեխաների համար» ձեռնարկը, որուն կը հետեւին «Հանդէս նոր հայախոսութեան» երկհատորեակը, պիտա – լուսաւորական նիւթերով, այլազան իրազրութիւններով, մանրապատում – ներով, պատմուածքներով հարուստ հաւաքածոներ:

«Ո՞ւմ վիճակուեց չահել յաղթութեան մրցանակը եւ զարգարել գլուխը Դափնի պսակով, – կը գրէ Միքայէլ Նալբանդեան, – եթէ ոչ նրան, որ ճգնում էր հայկական գպրութեան նորոգութեան համար ուշի ուշով հետեւիլ ժամանակի փուխխուխիւններին»:

1857–ին վերջապէս Նազարեան կը յաջողի ձեռք ձգել Մոսկուայի մէջ «Հիւսիսափայլ» անունով ամսագիրը հրատարակելու իրաւունքը: Հանդէսը սկսաւ հրատարակուիլ 1858–ի այն չրջանին, երբ ցարական խոստումները ճորտատիրական բարենորոգումի մասին հետզհետէ կը կորնչնէին իրենց ուժը, հաւատքը կը պակսէր, իսկ դժգոհութիւնները՝ կը զօրանային, յաճախակի կը դառնային գիւղացիական ընդվզումները: Կղերա – աւատապետական կարգերու բռնութիւն – ներուն եւ եկեղեցական խաւարին թշնամի Նազարեան, տարիներ առանձին մղած պայքարէ ետք, այժմ ռուսական քաղաքական չարժումի նոր մթնոլորտին մէջ կը հանդիպի ժամանակի նոր զաղափարներով համակուած հայ երիտասարդներու, որոնց մէջ, ահա, կ'առանձնանայ Մ. Նալբանդեան: Նոր Նախիջեւանի մէջ ժողովրդական դժգոհութիւններուն մասնակից երիտասարդ լուսաւորիչը 1853–ին Մոսկուայի մէջ կը կապուի Լազարեան ձեմարանի դասախօս Նազարեանի հետ:

«Հիւսիսափայլ»ը կը հրատարակուի հայ իմացական կեանքը միջնադարեան կաշկանդիչ զաղափարներէ ազատելու եւ զայն եւրոպականացնելու նշանաբանով:

Նազարեան իր ամսագիրը կը սկսի հայ գրական նոր լեզուի՝ աշխարհաբարի, գրականութեան ժողովրդականացման, եւրոպական լուսաւորութեամբ ազգային կրթութեան նոր ուղղութեան հարցերու քննութեամբ, ջախջախիչ հարուածներ հասցնելով կղերականներու եւ անոնց հետեւորդ աշխարհիկ գործիչներու կրօնաւանդական զաղափարներուն: Ազգին գլխաւոր յառկանիչը համարելով համազգային լեզուն, ան կը գրէ. – «Ազգը, կրօնը ջոկ – ջոկ խնդիրներ են. այլ է ազգութեան հանդէսը, այլ՝ կրօնի հանդէսը»:

Հետեւելով հասարակագիտութեան հաստ – եւրոպական սկզբունքներուն, Նազարեան կը ջանար Հայերուն համար դառնել հասարակութեան կեանքի նիւթական զարգացման միջոցները: «Ամենայն պիտոյք մարդկային կեանքի մէջ, – կը գրէ ան, – կը ծնի եւ կը զօրանայ, եթէ կայ հարկաւորութիւն»: Իսկ անոր համար պէտք է, որ կառավարողները ջանքեր գործադրեն բարենորոգումներ կատարելու, լուծելու հասարակութեան մէջ եղած շատ մը հակասութիւններ: Մարդը հանրային կապանքներէ եւ կրօնական մոլութիւններէ ազատագրուած ըլլալով միայն կրնայ հետեւիլ ժամանակի յառաջդիմութեան, վերափոխել ինքզինք:

«Ամէն մի ձեռնարկութիւն, – կը զրէ Նազարեան, – որ նպատակ ունի ազգի մատուոր եւ բարոյական կեանքի առաջդիմութիւնը, զրանով իսկ պէտք է կոխ մղէ հին կարգերի դէմ»:

Աւատապետութեան հակադրելով պատմութեան օրինաչափութեամբ բարձրացող դրամատիրական յարաբերութիւնները, Նազարեան, ինչպէս եւ միւս լուսաւորիչները, անոր մէջ չէր տեսներ եւ չէր կրնար տեսնել այն հակասութիւնները, որոնք «ճորտատիրականից էին ածում»: Ուստի ան կը կառուցանէ զաղափարապաշտական աշխարհահայեացք մը, ըստ որուն արդար ճամբով վաստակած խելացի օգտագործուած հարստութիւնը կրնայ օդնել հասարակութեան ներքին կեանքի կարգաւորման:

Հոսկէ կը բխէր Նազարեանի ծանօթ ծրագիրը՝ ուղղուած 1860–ին «Հայ վաճառականների ժողովին», 1862–ին հայ չքաւորներու համար կազմակերպուելիք ընկերութիւն ստեղծելու անոր առաջարկը: 1863–ին, երբ կը խորտակուին Նազարեանի պատրանքները «բարոյական կանոն բարձր արժանիքներով օժտուած հայ մեծատունի, վաճառականի «վերաբեր – եալ, ան կը յանդի այն եզրակացութեան, որ «Մի ազգի դլխաւոր ուժը եւ զօրութիւնը հասարակի մէջ է, որովհետեւ հասարակի բազմութիւնը հարիւր հազարաւոր, իսկ մեծատունների թիւը տասու քան է...»: Ընկերային հարցի վերաբերեալ Նազարեանի ըմբռնումները չեն հանիր գիւղացիական հարցի արմատական լուծման զաղափարին, բայց ան վճռականօրէն կը կանգնի ժողովուրդի կողքին:

«Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան առաջին տարին Նազարեան ռուսական յառաջադէմ մամուլի հետեւութեամբ կը մշակէ իր ամսագրի քաղաքական ուղեգիծը ճորտատիրական բարենորոգումի հանդէպ: Ամսագիրը հրապարակ կը դնէ Նոր Նախիջեւանի տարիներու քաղաքապետ Յ. Յալիբեանի կողմէ հանրային դումարներու չորթումներու պատմութիւնը: 1858 Սեպտեմբերին Նազարեան կը գրէ Գր. Սուլթանեանի: «Այժմ բացայայտ պիտի լինի ժողովրդին, թէ ինչպէս է մեր ազգային «Հիւսիսափայլ»ի օրագրի խորհուրդը եւ ինչ կամի յառաջացնել ազգի մէջ. հանդիսախօս լինել մեծատուներին, խաբեբայութի՞ւն զործել, սո՞ւտ ասել, ծանրացնել ազգի լուսաւորութեան ընթացքը, այդ նրա զործը չէ, նա կամի ուղիղն ասել ... «Լաւ չէ մեզ, եթէ այս կամ այն մարդուն ծանր են թուում մեր խօսքերը»: Նոյեմբերին լոյս կը տեսնէ Նալբանդեանի «Նամակ առ հրատարակողն» յօդուածը՝ ամրան Նոր – Նախիջեւան տեղի ունեցած հանրային ժողովի մասին, ուր հոգեւոր առաջնորդ Հ. Գ. Ալվազովսկիի ջանքերով կը թաքցուին քաղաքապետին զրամական իրացումները եւ կը խլացուին՝ ժողովուրդի բողոքի ձայները:

Ալվազովսկիի եւ Յալիբեանի «Երրորդ բաժանումնք զրկած «դանուներ»ու հետեւանքով եկատերինոսլաւի նահանգապետ Ստրոգանով, որ նոյն չրջանին հալածանք սկսած էր եկատերինոսլաւի «Ընչանուր մարդկանց» մերկացնող «Սովրեմեննիկի» դէմ, կը զրպղի «Հիւսիսափայլ»ի հարցով. Նազարեանի ամսագիրը կը զըտնուի վակման վառնդի առջեւ:

Ամրողջ տարի մը Նազարեան կը պայքարի՝ անսասան պահելով իր դիրքերը: «Մեր ժամանակը պատերազմ է եւ կարօտ անձնադիր նահատակների», կը զրէ «Հիւսիսափայլ»ի խմբագիրը: Ինչպէս ճորտատիրական բարենորոգումի տարի – ներուն, այնպէս ալ յետոյ իր յօդուածներուն մէջ ան կը չարունակէ պահպանել իր բացատական վերաբերումը աւատապետական եւ քաղքենիական իշխանութիւններու դէմ, կը մերկացնէ Լուդովիկոսներու, Նափոլէոն Գ.ի քաղաքականութիւնները, կը հետեւի իտալական ազգային ազատագրական չարժման, իր ամսագրի էջերուն մէջ կը տպագրէ յօդուածներ Կարիպալտիի մասին:

«Քաղաքային ընկերութեան արմատական նիւթերը» յօդուածաշարքին մէջ Նազարեան կ'արծարծէ խորհրդածութիւններ բանական թագաւորութեան, հայրենասիրութեան, անհատի իրաւունքի պաշտպանութեան վերաբերեալ: «Մարդը աւելի է ճանաչում իր անձնաւորութիւնը ազատութեան մէջ, – կը զրէ ան: – Երբ ժողովուրդը կորցնում է իր ազգային կերպարը, ենթարկւում օտարին, նա կամ ձուլւում է, կամ կործանւում քաղաքականապէս»:

Նազարեան ճորտատիրական բարենորոգումի տարիները քննադատած է ցարիզմի երկդիմի քաղաքականութիւնը, իսկ յետոյ, Լերմոնտովի «Դեւ»ի թարգմանութեան առթիւ տպած իր ծանօթ նախարանին մէջ, բարձր գնահատած է ռուս բանաստեղծին ընդվզումը ցարիզմի դաժան ինքնակալութեան դէմ:

«Հիւսիսափայլ»ի ընդհատումէն ետք (1864), կեանքի վերջին տարիները, Նազարեան ապրեցաւ քաղաքական իր երազները՝ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ իր ժողովուրդին ողբերգական ծանր զգացումներով: Հայ լուսաւորական զաղափարներու մեծ ջահակիրի զաղափարները յաջորդ տարիներուն խորապէս նպաստեցին զրական նոր լեզուի զարգացման, զրականութեան աշխարհականացման ու ժողովրդականացման: Նազարեան, որ, Վրթանէս Փափազեանի դիպուկ բնորոշումով, «այնքան մեծ ուռնդով ու թափով պայքար սկսեց հին դաղափարների բռնապատնեշները տրիւ ուղղութեան դէմ վերք տուաւ, վէրք առաւ այդ խիստ կռուի մէջ, մահու – թիւնների դոհ զարձաւ, հալածուեց – տանջուեց եւ սակայն յամառութեամբ մընչեց իր դրօշի տակ եւ մինչեւ մեռնելը նոց իր դրօշի տակ եւ մինչեւ մեռնելը' տեսաւ իր պաշտպանած դաղափարների լիակատար յաղթանակը»:

ՌՈՒԶԱՆ ՆԱՆՈՒՄԵԱՆ

«ՀՈՐԻԶՈՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՑՑՆԵՐԸ

ՀԱՄՕ ՕՀԱՆՋԱՆԵԱՆ՝ ՄԵԾ ԻԴԷԱԼԻՍՏԸ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծագոյն դէմքերէն՝ բժ. Համօ Օհանջանեանի մահուան քառասնամեակին առթիւ հարցազրոյց մը ունեցանք իր զաւկին՝ ընկ. բժ. Վիգէն Օհանջանեանի հետ:

– Ընկ. Վիգէն, ինչպէ՞ս կը վերյիշէք ձեր հայրը. ի՞նչ տեսակ մարդ էր, ինչպէ՞ս կը բնութագրէք իր նկարագիրը:

– Շատ հեզ, բարեհամբոյր ... երբեք չեմ յիշեր որ ձայնը բարձրացուցած ըլլայ. նոյնիսկ, քիչ մը չատ բարակ էր ձայնը, ոչ թէ կիսոջական էր, այլ՝ առնական չէր:

Սոր իդէալիստ էր, խոր հիւմանիստ. արդարութեան մեծ հաւատացողն էր: Պատերազմի ամէնէն ծանր ժամերուն իսկ, երբ ամէն մարդ վատա՛հ էր որ Հիթլէր պիտի յաղթէ, ինք հաւատացած մնաց, որ չէր կարելի, որ այդ տեսակ վայրագ իշխանութիւն մը տիրանայ աշխարհին. վատահ էր որ Անգլիացիները եւ զեմոկրատիան պիտի յաղթանակեն. չատ զօրաւոր կերպով կը հաւատար աստուր:

Միաժամանակ, զարմանալի կերպով յառաջդիմութեան կողքին էր. ամէն տեսակ նոր բան կը հետաքրքրէր զինք. կը հիանար, կը քաջալերէր: Երախաներու հետ անգամ խօսիլ դիտէր, անոնց մանկական հարցումներուն՝ պատասխանել: Անգամ մը իրեն ըսի, «պապա, դուն տարիքոտ մէկն ես, մահէն չե՞ս վախնար»:

«Ոչ», ըսաւ, «մեռնիլը քնանալ է, ուրիշ ոչինչ», զարձաւ ժպտեցաւ եւ աւելցուց. – «միակ բանը, որուն համար պիտի ղղջամ, այն ալ պիտի չկարենամ տեսնել թէ 25 տարի եւս ինչ յառաջդիմութիւն արձանագրած պիտի ըլլայ աշխարհ»:

Տարիքին համեմատ, չատ երիտասարդ էր հոգիով, մարմնով թէ միտքով. տարբախտ արկած մըն էր որ տարաւ զինք, այլապէս՝ 73 տարեկան մէկու մը համար չատ փայլուն էր միտքը:

– Արկա՞ծ ըսիք. կը համի՞ք ձեր հօր մահուան պարագաները բացատրել, ընկ. Օհանջանեան:

– Գիտէք որ Փալանճեան քոյրերը «Համազգային» նուիրատուութիւն էին ըրած, որպէսզի ճեմարանը կոչուի իրենց եղբօր անունով. իրը Կեդրոնական Վարչութեան առենապետ, պէտք է Պէյրութ երթար չէքը առնելու: Այն օրերուն Հայֆայի մէջ քոլերա կար, եւ քանի որ նաւը Հայֆայէն պիտի անցնէր, եգիպտական կառավարութիւնը պահանջած էր որ ճամբորդները պատուաստուին: Ինծի ըսաւ, որ գինք Սահհա (պետական առողջապահական կեդրոն) տանիմ՝ որ ասեղ ընեն: Հարց տուի իրեն, թէ դուն բժիշկ ես, ինչո՞ւ դեղագրիդ վրայ չես գրեր, որ պատուաստը եղած ես: «Ատանկ խարդախութիւն չեմ կրնար ընել», ըսաւ: Բացառիկ կերպով պարկեշտ մարդ էր:

Գացինք Սահհա՝ Քասր էլ – Այնիի հիւանդանոցը, եւ այնտեղ չնայեցան որ տարիքոտ մարդ է, երկու անգամէն ըրին պատուաստը: Ստացաւ ասեղը, բերի տուն. իր չար բախտէն ահռելի տաք բրաւ, 45 աստիճան: Ամբիւլ իրեն իրեմ տուաւ. չատ ծանր հիւանդացաւ. վայրկեանական հիւանդանոց փոխադրեցինք. ի պահու իրենց, բոլոր հայ բժիշկները եկան ու վեց ժամը մէյ մը փոխն ի փոխ հսկեցին վրան. մօտաւորապէս երկու չաբթի մահաքունի մէջ էր, առենը մէյ մը աչքերը կը բանար, «Հա Ռուբինա ջան, հա Վիգէն ջան», եւ զարձեալ կը քնանար ...

– Ձեր հօր վարած պաշտօններէն, ո՞րն է ամէնէն կարեւորը, ըստ ձեզի:

– Կասկած չկայ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Բիւրօ – կառավարութեան վարչապետութիւնը. բայց ես այն տեսնն ծնած անդամ չէի:

Ըստ իր պատմածին, Բոլշեւիկները խոստացած էին որ դաշնակցական զեկավարութեան մտքին իսկ պիտի չզպչին. սակայն, երբ իշխանութիւնը ձեռք առին, յաջորդ օրն իսկ բանտարկեցին բոլոր յայտնի զէմքերը, հայրս, Ռուբէն Դարբինեանը, եւայլն: Երբոր Փետրուար 18–ի չարժումը կը սկսի եւ ապստամբները Երեւան կը հանեն, Նաւրիջանեանն ու իր քանի մը ընկերները կը խմեն, կը պինդնան ու կացիններով կուգան բանտ, կը սկսին սպաններ հոն գտնուղները: Առաջին յարկի բանտարկեալները արդէն կացնահարած են եղեր – ներառեալ Համազասպը – եւ կարզը երկրորդ յարկին կուգար, յանկարծ հեռաձայնը կը զարնի. – «Դաշնակցականները կուգան»: Բոլշեւիկները զուրս կ'ելլեն, կը տեսնեն որ դեռ հեռու են, կը վերադառնան՝ մնացեալներուն ալ հաշիւը մաքրելու. ներսինները սակայն, մինչ այդ, փակած են զարպասները: Միւսները գնդացիր կը բերեն ու կը սկսին ռմբահարել բանտը: Բայց արդէն վրայ կը հասնին ապստամբները, ու այդպէս մազապուրծ կ'ազատի հայրս ալ:

– Իսկ իր զործունէութենէն ամէնէն աւելի ի՞նչ է որ ձեզ տպաւորած է:

– Երբ Դաշնակցութեան դէմ մեծ զոռ սկսաւ Ռուսաստանի մէջ, Լեժին զատախազին առջեւ, ինք ինքզինք իբր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը յայտարարելով, «ես պատրաստ եմ իմ վրայ կրելու բոլոր ձեր ամբաստանութիւնները», ըսաւ: Եւ մայրիկը կը պատմէր, որ Լեժը բանտն էր, ան զարմանալի տիսիփլին ունէր. ամէն օր իր մարզանքը կ'ընէր, կը քալէր, որպէսզի ֆիզիքապէս լաւ վիճակի մէջ մնայ. բանտապահները մեծ յարգանքով կը վարուէին հետը:

Ի մէջի այլոց, ինք բժշկական ուսանող էր, երբ առաջին անգամ գինք ոտիկանատուն կը տանին, կը պատմէր ինծի. – «նստած էի խուցին մէջ, յանկարծ զպաղի որ կռնակս տաչուած երկաթ կը մանի. զարձայ, որ մարդ մը կեցած էր ձագերուն տեսնելու եւ աչքերէն կրակ կ'ելլէր. հիւիտոթիզ պիտի ընէր. սկսայ քալել, չարժումներ ընել, երգել՝ որ չյաղղի»:

ՈՒՐԱԽ ՏԵՍԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՑՔԸ ԱՐՑՈՒՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԱՅԳԱՎԱՅՐԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ցուցադրության «Հասարակ» մասում Ալիշան Հերի-ձորի վանքի հյուսիսային պատի վրա նկատելի է մի արձանագրություն, որ ոչ ոքի չի հետաքրքրում։ Ոչ ոք չի էլ փորձում կարդալ։ Ոչ ոք չի էլ կարող կարդալ։ Ոչ ոք չի էլ ուզում իմանալ, թե ինչ է գրված այդ արձանագրության մեջ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նուպար Յովհաննէսեանի *յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Նուպար Մանուկեան եւ զաւակները* 500 Ֆ. *կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանին*, 250 Ֆ. Սոլիտարիթէ Ֆրանճօ – Առմէնիէնին (*առանձ՝ «Յառաջ»էն*) *եւ* 250 Ֆ. «Յառաջ»ին։

***

Մաֆրուհի Կիւրիճեանի *մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Համբարձում Դարբինեան* 200 Ֆ. *կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վար – չութիւնը, շնորհակալութեամբ առացաւ Տէր եւ Տիկին Խոմոն Զորաբարճէանէ 500 Ֆ. *փոխան ծաղկեպսակի, Նազար Պետիկեանի մահուան առթիւ։*

***

Կաթ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Պելֆոնթէնի Օգոստոս 16-ի դաշտահանդէսին առթիւ.–

Պր. Աբիկեան 50 *տոլար, Պր. Աւետիք Եալընեան* 5000 Ֆ., *Տիկին Անի Ժամկոչեան* 2000 Ֆ., *Պր. Արա Եազմուրեան, Պր. Գասարճեան, Տէր եւ Տիկին Գալայճեան, Պր. Ասունեան* 1000–*ական Ֆ., Եզիկեան, Ազատեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մուրատեան, Ոմն, Կարապիս Ժալոյեան, Խոսրով Թադէոսեան, Տէր եւ Տիկին Գարագելեան, Տիկին Գայեանէ Փոնթօ* 500–*ական ֆրանք, Պր. Միշէլ Միքայէլեան* 300 Ֆ., *Սահակեան, Ժան Փուշուճեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Ուրնէ, Օր. Շանթալ Գազանճեան, Ոմն, Քէֆէճեան, Փուշուճեան, Գաշվաքեան* 200–*ական Ֆ., Ոմն, Ոմն,* 100–*ական Ֆ.։*

Գումար՝ 17·000 *Ֆր.։*

***

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը առացած է հետեւեալ նուէրները՝ Գուրգէն Փիրանեանի մահուան քառասունքին առթիւ.– Տիկին Անարէ Փիրանեան 500 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան* 250–*ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան* 200 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան, Տէր եւ Տիկին Տիւռան, Կարապետ Պօլիքեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ստեփանեան, Տէր եւ Տիկին Արշէտ Պօղոսեան* 100–*ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սանթուրեան* 200 Ֆ., *Համբարձում Մինասեան, Յարութիւն Տէրոյեան, Տէր եւ Տիկին Ալէքսան Պապայեան, Տիկին Քասթանիա, Մինասեան ընտանիք* 50–*ական Ֆ.։*

***

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժէրմէն Ջ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղիկի.– Ալեքսան Արութեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Գոհարիկ Ղազարեան 250 Ֆ., *Սիմոն Համբարձումեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սօլաքեան* 100 Ֆ., *Տիկին Փերուզ Փափազեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Կարօ Փանոսեան* 100 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Տօնիքեան* 100 Ֆ., *Մելինէ Զարուկեանի (ծնեալ՝ Ասլանեան) մահուան առթիւ.– Տիկին Աւետեան* 100 Ֆ., *Լուսվիկ Աւետեան* 100 Ֆ., *Երանուհի Վարժապետեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեանէ* 50 Ֆ.։

Այս առթիւ վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ նուիրատուներուն։

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–ԷՆ 25

Սրբոց Թարգմանչաց ժօնին առթիւ։
Ցեառագային՝ մանրամասնութիւններ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Մատլէն Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին, իրենց ամուսնոյն եւ զաւկին՝

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

կսկծալի կորուստին առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, *ժամը* 14·30–*ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։*

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է։

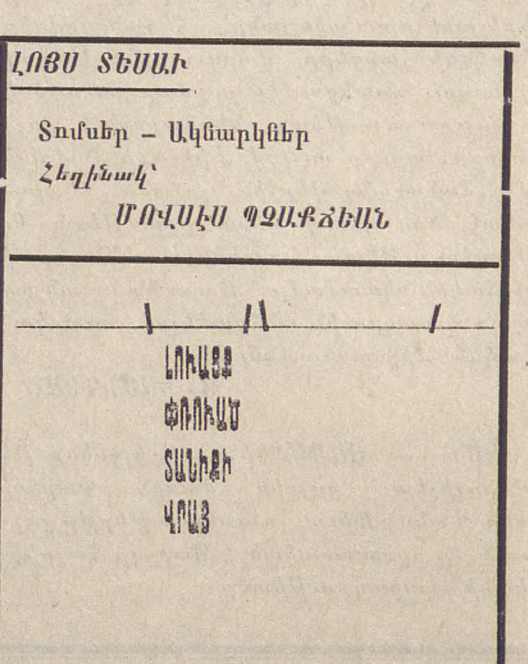
***

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան չրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, *ժամը* 20·30–*ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ։*

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՒ

Տուֆեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՐՃԵԱՆ

Գինն՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–*ին։*

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–*ին։*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–*ին։*

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, դեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եղիազարեանի։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, *Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։*

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԳ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագ ժամը 10·30–*ին։*

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ
Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Սեպտեմբեր 27, *Կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ։*

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյ Դպրոց դասին կողմէ։

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հատուկտոր սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի։

Սիրով կը հրաւիրուին, Արնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուանվիլի, Սէվրանի հատատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանատւ	300	(355,80)
Մնուցիդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ.ՎԷ.Ա. (*տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը*)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չահագրգռուղ ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–*ին, ժամը* 14·30–*էն* 17·30 :

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Ագամանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը։

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, *ժամը* 14–*ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Զորեքշաբթի ժամը* 10–*էն* 12, *Շաբաթ, ժամը* 14–*էն* 16, *Կապոյտ Խաչի Տան մէջ։*

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

***

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30–*ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, Զորեքշաբթի օրերը ժամը* 8·30–*էն* 12·30, *իսկ կէսօրէ հետք ժամը* 14·30–*էն* 17 :

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար։ Կը հրաւիրուին չրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները 4–*էն* 14 *տարեկան։*

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ ղեկավարի 1987 – 88 *տարեշրջանի դասընթացքները վերսկսան Սեպտեմբեր* 16–*ին, Զորեքշաբթի օրը։*

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 *տարեկանէն սկսեալ։*

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ.–

1.– *Հայոց լեզու.*
2.– *Հայոց պատմութիւն.*
3.– *Կրօնք.*
4.– *Հայկական երաժշտութիւն.*
5.– *Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, դեկավարութեամբ Խաչիկ Եղմազեանի – ։*

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ Մշակութային Տան մէջ, ամէն Զորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, *եւ* 14 – 17–*ի միջեւ։*

Օթօքարի ապահարկութիւն և կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են։

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
26·27
SAMEDI-DIMANCHE
26-27 SEPTEMBRE
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.582
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.582

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐ ԼՈՅՍ ՉՏԵՍԱՆ

«Փիրքի Բանուորներ»ու Աչխատանքի Ընդհ· Դաշնակցութեան (ԱԼ – ԺԼ – ԹԼ) ազգ· գործադուլի անակնկալ հրահանգը, Հինգշաբթի իրիկուն պատճառ եղաւ որ փարիզեան օրաթերթերը չկարենան լոյս տեսնել, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 25:

Այս չարժումին պատճառը ծագած էր Հինգշաբթի օր, Լը Ման, դատարանին առջեւ: Հոն, նոյն առաւօտուն ցոյց մը կազմակերպուած էր ԱԼ – ԺԼ ԹԼ–ին կողմէ, որ չատ արագ կերպով պիտի այլասերէր եւ վերածուէր բուռն բախումներու ցուցարարներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ: Այս ամբողջը հետեւանք էր ԱԼ – ԺԼ – ԹԼ–ի չորս պատուիրակներու 880 հազար ֆրանք հատուցում վճարելու դատապարտութեան: Այս պատիժը ձեռք ձգած էր Լը Թապա գործատունը (ամերիկեան Քիմպրլի Քլարք խումբին պատկանող), 1985–ին կատարած եւ ապօրինի նկատուած գործադուլներու համար: 200 «չարքայինները» եկած էին ամէն կողմէ մինչեւ իսկ Փրովանս – Քոթ տ'Ազիւրէն, որավհետեւ նոյն օրը, Հինգշաբթի դատարանին մէկ նոր նիստով պիտի յայտնուէր այդ չորս դատապարտեալներուն, որ ենթակայ են գրաւման – հրամանագրի մը իրենց աչխատավարձքին վրայ, քանի որ ԱԼ – ԺԼ – ԹԼ–ն կը մերժէր վճարել հատուցումը:

Բայց, ցոյցը չատ չուտ վերածուած էր գատարանի գրաւման, առաւօտեան 9–ին իսկ եւ կէս ժամ ետք, ապահովութեան ուժերը կը հասնէին պարպելու համար (արտասուաբեր ռումբ, մորակ եւայլն) եւ ծանր բախումներ տեղի կ'ունենային: ԱԼ – ԺԼ – ԹԼ–ի բաժնէն այն է որ ատելութիւնը չատ բիրտ վերաբերում ցոյց տուած է: Վիրաւորուած են հինգ հոգի, 3 ցուցարար (մէկը՝ Ռ· Գուրքի, քարտուղարն է «Հաղորդակցութեան, Թուղթի եւ գիրքի ճարտարարուեստ»ներու ԱԼ – ԺԼ – ԹԼ դաշնակցութեան) երկու ոստիկան:

***

Ծանօթ է որ մամուլը մենաչնորհն է գրեթէ – ԱԼ–ԺԼ–ԹԼ–ի բանուորներուն եւ մեկ վայրկեանէն միւսը անոնք կրնան լռութեան մատնել զայն: Ուրբաթ օր, հիւանդային եւ հարուստային Ֆրանսայի տեղական օրաթերթերը լոյս կը տեսնէին: «Ցառաջ», զօրավիգ ըլլալու ոգիով, ցարդ միշտ միացած է նման շարժումներու, եթէ այսօր բացառաբար, լոյս կը տեսնէ, գլխաւոր պատճառն այն է նաեւ, որ շաբթուան իր վերջին թիւն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՄԻԹԵՐԱՆ – ՔՈՀԼ Ֆրանքեւգերմանական պաշտպանութեան միացեալ ուժ մը կը նախատեսեն: Այս էր գլխաւոր եզրակացութիւնը իրենց տեսակցութեան, երկու երկիրներու համագործակցութեան 25–ամեակին առթիւ:

ՍՈՑՏԱՑԻ մէջ (հարաւային – Լիբանան) ֆիսուսեան մխարանութեան պատկանող Ֆրանսացի վարդապետ մը՝ հայր Ալֆրէ Մաս, 47 տարեկան, սպաննուեցաւ իր զրասենեակին մէջ: Տեսուչն էր Պէյրութի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանին կապուած տեղւոյն համալսարանական կեդրոնին: Ուրբաթ, դեռ ոչ ոք տէր եղած էր սարսքին եւ հարց կար թէ հակաֆրանսական՞ սարսք մըն էր թէ հակաքրիստոնեայ: Սէն – Ժոզէֆ համալսարանը հիմնուած է յիսուսեաններու կողմէ 1875–ին եւ սարեկան 6000 ուսանող կ'ընդունի (Ֆրանսախօս): Հայր Մաս չատ սիրուած անձ մըն էր, նաեւ իր մտմտատական աշակերտներէն, որոնք կը կազմէին Սայսայի կեդրոնին ամբողջ – ջուխիւնը:

ՊՈՊ ՅՈՈ, պարապիր եւ բեմազիր յանկարծամահ եղաւ 60 տարեկանին, Ուաշինկթընի, հազիւ քանի մը վայրկեան եաք իր «Մուխ – Չարլիի»ի վերջին փորձը ղեկավարելէ եաք: Նոյն իրիկունը Ուաշինկթընի պետական թատրոնը ներկայ պիտի ըլլար առաջին չքեղ ներկայացման: Ամերիկացի այս արուեստագէտը ճակատագրի խաղով մը, մեռաւ, ինչպէս ինք իսկ երեւակայած էր ինքնակենսագրական իր մէկ ֆիլմին մէջ՝ Օլ գ'ԼԷք ձէզ, որ Ֆրանսա «Թող ներկայացումը (ափեքթաքըլը) սկսի» խորագիրը կը կրէր: Ասպարէզը սկսած էր պարելով, չարունակած ուրիշները պարել տալով, Ֆրանսայի մէջ ալ իր ծանօթ էր իր չարժանկարներուն չնորհիւ:

ԼՈՆՏՈՆի մէջ, իշխանութիւնները փակեցին զինամթերքի գնման իրանեան գրասենեակը, ինչ որ չատ բան չի փոխեր եւ գրեթէ խորհրդանշական բնոյթ ունի, քանի որ Պարսիկները ուրիշ գրասենեակներ պատրաստած են Գերմանիա եւ Զուիցերիա: Տիկին Թաչըրի բարկութիւնը հետեւանք է բրիտանական դրօչակ կրող քարիւղատար նաւու մը յարձակման: Պարսիկներու դէնք հայթայթող գլխաւոր երկիրներն են Չինաստան, Սուրիա, Լիբիա, Իսրայէլ: Լաւ յաճախորդի համբաւ ունի, կանխիկ վճարող:

ՓԱՐԱՔ մեզադրանքի տակ է, անուանարկութեան համար Լը Փէնի դէմ: Մրջադէպը անցեալ Մայիս 16–ին պատահած էր, մինչ՝ «Պատասխանի իրաւունք» յօդուածին ընթացքին: Լը Փէն զարչահոտ բորենի բսած ըլլալով Փոլաքի, այս վերջինն ալ միւսկանի ժանտակուռ պատասխանած էր:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17 – 18)

«ՕԻԵՏՈՆԱԿ» ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Տուապսէի «Օռլեոնոկ» պիոներական ճամբարին մէջ տեղի ունեցած են զբօսրոցական երգ ու նուագախումբի մրցոյումներ, որոնց մասնակցած են նախապէս կազմակերպուած մրցումներու յաղթական խումբերը: Դատակազմը, զոր գլխաւորած է երգահան Գ. Գարանեան, լաւագոյն վկայականներ չնորհած է զբօսրոցական 11 նուագախումբերու, որոնց կարգին նաեւ Լենինականի պիոներներու պալատի «Միճեռնակ» ճազի նուագախումբին: Հենրիկ Մխիթարեանի գեկավարած խումբը իրաւունք առացած է նաեւ մասնակցելու փառատօնէն եաք կազմակերպուած եզրափակիչ համերգին:

***

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԲԱԺԱԿԻ ԽԱՂԵՐ
«ԱՐԱՐԱՏ» — «ԳՈՒՐԻԱ» ՀԱՒԱՍԱՐ

Խորհ· Միութեան Փութպոլի դաշնակցութեան բաժակի մրցաշարքի իր երկրորդ հանդիպումը «Արարատ» ունեցած է «Գուրիա»ի հետ: Խաղը տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեանի մէջ եւ վերջ գտած 0 — 0 արդիւնքով:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ
Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ
«ԿՈՏԱՑՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Քութայիսի մէջ Աբովեանի «Կոտայք»ը հիւրընկալուած է տեղւոյն «Տորպեդօ»ի կոմմէ, խորհրդային ախոյեանութեան Ա· դասակարգի մրցաշարքի 30–րդ հանդիպումին: Խաղի առաջին կէս ժամուան ընթացքին Աբովեանցիները երեք անգամ դրաւած են մրցակիցներու բերդը: 8–րդ վայրկեանին առաջին կոլը նշանակած է Յովհաննիսեան, 17–րդ վայրկեանին երկրորդը՝ Սանամեան, 28–րդ վայրկեանին երրորդը՝ Մելիքեան: Այս հանդիպումէն եաք «Կոտայք» կը գրաւէր դասաւորման 17–րդ տեղը (22 խումբերու մէջ):

***

Բ· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Մինզէչաուրի մէջ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը 1–ի դէմ 3 կէտով պարտուած է «Աւտոմոբիլիստ»էն, իսկ Լենինականի «Օլիմպիա»ն 1 – 2 արդիւնքով պարտուած է Ղազախստանի մէջ՝ «Գոյա – զան»էն:

«ԼՈՒԱՑՔ ՓՈՒՈՒԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ»

«ՎԵՐՋԱՊԷՍ ԽԻՂՃ ՈՒՆԻՆՔ»

———×———

Երբ կ'ըսեն, թէ ամէն ինչ պէ՛տք է աշխարհ մը կազմելու համար, իրաւունք ունին: Եթէ Աստուած ստեղծեց բնութիւնը ապա մարդը իր պատկերով, մարդն է որ կահաւորեց Աստուծոյ ստեղծած աշխարհը՝ համաձայն իր պատկերին: Նայուածք մը կը բաւէ հաստատելու, որ մարդուն ստեղծած բոլոր առարկաները ալ կը նմանին իրեն, ըլլան անոնք պատուհան թէ անիւ, աւել թէ գրիչ: Մարդիկ պէտք ունեցան կրակի ու ստեղծեցին զայն, պէտք ունեցան տունի ու կառուցին զայն, պէտք ունեցան կառքի ու հնարեցին զայն: Վերջապէս ստեղծուեցան աշխատանքներ, զոր կատարելու համար միշտ ալ գտնուեցան թեկնածուներ, ստեղծուեցան արհեստներն ու արուեստները եւ ամէն բնագաւառ ունեցաւ ծառայողներ: Բայց կան գործեր, որոնք կը շարունակեն տարօրինակ թուիլ ինծի ու չեմ յաջողիր գտնել զանոնք Աստուծոյ պատկերով ընտեղծուած մարդուն գործունէութիւններու ծիրին մէջ:

Լրագրիս մէջ կը կարդամ Պետութեան մը այն յայտարարութիւնը, թէ վարձկան զինուորներու ներքակալութեան պարագային, անոնց պիտի տրուի նման անհատներու սահմանուած պատիժը: Կը կարդամ ու անշուշտ չեմ կրնար ըմբռնել, թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ նման պատիժ, երբ վատութիւնները «գնահատել» աւելի մեծ երեւակայութիւն կը պահանջէ քան առաքինի ծառայութիւնները: Լրագրիս ընթերցումը շարունակելով երբ կ'իմանամ, որ վարձկան զինուորներն ալ կը վճարուին համաձայն իրենց արժանիքներուն եւ թէ սովորական զինուորը ամսական կը ստանայ 500 տոլար, ենթասպան՝ 800, սպան՝ 1000, իսկ ինժիները՝ 1500, ինքզինքս կը կարծեմ գտնել ցուցափեղկերու առջեւ: Երբ լայն կը բանամ աչքերս, կը նկատեմ, որ վաճառատան մը ցուցափեղկերը չեն անոնք, այլ ցուցափեղկերը Ամսաթերտամի հանրային այն տուներուն, որոնք պերճաղիճներ կ'առաջարկեն անցորդներուն:

Կը հիանամ մարդուն ամէն ինչ ընելու պատրաստակամութեան վրայ, սակայն չեմ յաջողիր ոչ իսկ արդարացնել վարձկան զինուորին կոչումը: Անգամ մըն ալ կը խորհիրդածեմ դրամին գործած աւերներուն վրայ ու անգամ մըն ալ մեր լեզուի մարդ բառը շրջելով երբ կը ստանամ դրամը, այլեւս հարց չեմ տար թէ գիտակցաբա՞ր կատարուած է այս «գիւտը», այլ նիւթով ամէն բան կարենալ գնելու իրողութիւնը պարզապէս զզուանք կը պատճառէ:

– Ամէն ինչ իր գինը ունի, կը ծանուցանեն անպատկառօրէն ու միշտ ալ դեղին ժպիտ մը կ'ուրուագծուի այդ ինճնավրըտահներու դէմքին վրայ:

Կան անշուշտ ազնուական հոգիներ, որոնք կռիւի դաշտ կը մտնեն ժողովուրդի մը արդար դատին համար, անոր իրաւունքները ձեռք ձգելու համար, անոր հայրենիքը պաշտպանելու համար, սակայն ի՞նչ համ կրնայ ունենալ վարձկան զինուորներով տարուած չաղթանակը, եթէ անշուշտ կարելի է նման չաղթանակ իրագործել: Հապա նոյնիսկ վարձկան զինուորնե՞րը, որոնք դրամական հատուցումի փոխարէն պատրաստ են մարդ սպանելու, հայրենիք աւերելու, կատի աշխատանք կատարելու:

Լիբանանի պատերազմի չայտնութիւնէն մէկը եղաւ զաննաս կոչուած այդ արարածը, որ ծածուկ կերպով իր պատուհանին ետեւ ծուարած, պարտականութիւնը ունի՝ նոր խուճապ ստեղծելու համար՝ կրակելու փողոցէն անցնող պատահական հաղաքացիներու վրայ ու վերարուելու համաձայն իր տապալած անհատներու թիւին: Բայց իր «գործատէր»ը ի՞նչպէս կրնայ հաւատ ընծայել ներկայացուած հաշուեցոյցին: Զաննասը կը պատասխանէ հանդարտութեամբ·

– Խիղճ ունինք վերջապէս, չէ՞:

Մանրավէպի տպաւորութիւն ձգող այս օրինակը կը պահէ իր ամբողջ զօրութիւնը: Մարդիկ ունին կարողութիւնը արդարացնելու իրենց բոլոր անմարդկային արարքները, դաւաճանութիւնները, դաւադրութիւնները: Անոնք կարողութիւնը ունին նոյնիսկ սրբազան արարքի վերածելու իրենց տմարդի գործունէութիւնը: Իսկ վարձկան զինուորները միայն պատերազմի դաշտերուն վրայ չէ որ առաջ կը տանին իրենց աշխատանքը: Անոնցմէ շատեր կը գործեն գիտական, բաղաքական, մտաւորական մակարդակներու վրայ ու իրենց բնածին շնորհները կը դնեն մի՛շտ աւելի վճարող յաճախորդներու տրամադրութեան տակ:

Երբ կը նայիմ թղթադրամի մը ու անհատի մը նկարը կը տեսնեմ անոր վրայ, մարդ–դրամ գոյգը կրկին կը ծառանայ դիմացս: Դրամի՞ն հետ ստեղծուեցան վարձկաններն ու գործակալները, թէ անոնք գոյութիւն ունէին պատմութեան առաջին մէկ օրէն: Հապա Աստուծոյ մարդ արարածին ազատօրէն ընտրելու շնորհած կարողութի՞ւնը: Այստեղ, ձայնասփիւռի մը տկար կայանին պէս կը խանգարուի դատողութիւնս ու արդէն ալ պէտք չունիմ անկէ արձակուած, այլ կրկնուած պատգամներուն:

Արտաշէս թագաւորի մահուան առթիւ կանչուած էին նաեւ եղերամայրեր ու այդ դասին իսկ սորված էի, թէ անոնք վարձքով լացող կիներ էին: Ի՞նչ տարբերութիւն ուրեմն այդ կիներուն աչքերէն իջնող արցունքներուն եւ վարձկան զինուորներու հրացաններէն արձակուող փամփուչտներուն միջեւ:

– Վերջապէս խիղճ ունինք, կը սասանիս գիս զաննասը ու կը կրակէ վրաս:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՓՐԻԿ

Ա. ՂԱՆԱԼԱՆԵԱՆ

Մի ընտանեբարեան հայ բանաստեղծութեան ամէնէն տագանդաւոր եւ ինքնատիպ դէմքերէն մէկն է Փրիկ: Իր կեանքին մասին մեր ունեցած տեղեկութիւնները կցկտուր են ու հակասական: Անոնք ցրուած են բանաստեղծին տաղերուն, եւ մասամբ կողմնակի տաղերու մէջ: Ցենդով այդ տեղեկութիւններուն, բանասէրները յաճախ իրերամերժ եզրակացութիւններու յանգած են Փրիկի կենսագրութեան այս կամ այն փաստի (անուն, ծննդավայր, ծնողք, ընտանեկան վիճակ, ուսացած կրթութիւնը, ընկերային վիճակ եւայլն) առթիւ:

Ինքնակենսագրական անուղղակի այդ տեղեկութիւններու հիման վրայ պարզուած է, որ Փրիկ ծնած է թէթեւրականն արշաւանքներու սկիզբը, 1230–ական թուականներուն, հաւանաբար Արեւելեան Հայաստան: Մանկութենէն սիրած է ուսումը, քալ ծանօթ է կրօնական դրակատնութեան, եղած է աշխարհական: Փրիկ նախ հարուստ մէկն է, սակայն յետագային մոնղոլեան տիրապետութեան չարաչահումներու, կաշառակերութեան եւ ապօրինութիւններու հետեւանքով ունեցածը կը կորսնցնէ, կ'իյնայ ծանր պարտքերու տակ. նոյնիսկ պարտքերու դիմաց իր որդին գրաւի կը դնէ: Բանաստեղծութիւններէն մէկուն մէկ ակնարկէն կը հետեւի, թէ զերի ինկած է, ապա փրկանքով ազատած: Մեռած է ԺԴ. դարու առաջին քառորդին:

Բարեբախտաբար կենսագրութեանը նման հակասական ու կցկտուր չեն Փրիկի գրական ժառանգութեան վերաբերեալ տեղեկութիւնները: Մինչնադարու կարգ մը ձեռագիր տաղարաններու մէջ պահպանուած են իր անունը կրող բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ, որոնք յայտնաբերուած են բանասէրներու կողմէ, տարբեր ժամանակներ եւ հրատարակուած պանագան պարբերականներու եւ ժողովածուներու մէջ: Փրիկի տաղերը մեծ մասով յայտնաբերուած են Տիրայր Ա.եպիսկոպոսի կողմէ, որ 1952–ին Նիւ – Եորք հրատարակած է տաղերու գիտական եւ համեմատական բնագիրը, ընդարձակ ուսումնասիրութիւն – յառաջաբանով, ծանօթագրութիւններով ու բառարանով:

Իրենց բնոյթով Փրիկի տաղերը երկու հիմնական խումբի կը բաժնուին՝ աշխարհիկ եւ կրօնական – խրատական: Առաջիններէն մէկն է իր շատ ծանօթ «Գանգատ»ը. աշխարհիկ տաղերու հիմնական թեմաներէն մէկն է հայ ժողովուրդի պատմական ճակատագիրը, Հայաստանի քաղաքական վիճակը: Ան ճըշդրտութեամբ կը պատկերէ քաղաքական այն ծանր պայմանները, որոնց մէջ կը գտնուի իր հայրենիքը:

Այդ, չըլյան մըն է, երբ մոնղոլա – թաթարական հորդաները հուրով ու սուրով գրաւած էին Հայաստանը ու հոն ահրաշ պետութիւն հաստատած: Անոնք մէկը միւսի եւեւէն աւերած էին Անին, Կարսը, Դուինը, Կարինը, ու ոտնակոխ րրած երկրին բերրի դաշտերը:

Իրրեւ իսկական քաղաքացի – բանաստեղծ, որու համար թանկագին է հայրենիքի անկախութիւնն ու հայրենակիցնե – րու կեանքը, պատիւը, Փրիկ ցաւով կ'ողբայ անոնց ծանր վիճակը «անօրէններ»ու ձեռքը.

Որբա՞ն եկեղեցի,
Քանի՞ շինեն պիղծ մզկիթի.
Որբա՞ն տանջեն զմեզ յաշխարհի,
Եւ կեղեբեն զկեանս մեր յայտնի...

Փրիկի տաղերուն մէջ արձագանգ գըտած է Հայաստանի ընչազուրկ բնակչութեան անտեսական եւ իրաւական անմըխիթար վիճակը, թաթար բռնապետներու կշխանութեան տակ.

Հիմիկ դժարեց քաներս,
Որ թաթարն եղաւ թագաւոր,
Զրկեց զամենայն աշխարհս,
Ու գողերն եդիր մեծաւոր:

Փրիկ կենդանի պատկերներով ներկայացուցած է նաեւ իր տպրած ժամանակաշրջանին Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող հասարակական յարաբերութիւնները:

Այդ չրջանին մոնղոլ խաներու եւ տեղացի ազնուականներու չահագործումին ու հարկերու ծանր լուծին կը միանային վաչխառու – առեւտրականներու անասելի կեղեքումները. կը քայքայուէր, կը հողագրկուէր Հայաստանի աշխատաւոր բնակչութիւնը: Հետզհետէ խորացող դասակարգային հերտաւորումի հետեւանքով երկրին հարստութիւնը ատիճանաբար կը սկսէր կուտակուիլ փոքրամասնութեան ձեռքը. քաղաքները կը լեցուէին ընչազուրկ մարդոց բազմութիւններով:

Փրիկ անձամբ զգացած ըլլալով ընկերային հակասութիւններու եւ մարդոց գոյավիճակի տարբերութիւններու հետեւանքը, կը գրէ. –

Մէկին հազար ձի եւ ջորի,
Մէկին ոչ ուլ մի, ոչ մաքի.
Մէկին հազար դեկաւ ոսկի,
Մէկին ոչ փող մի պղնձի.
Մէկին բեհեզ եւ ծիրանի,
Մէկին բրդէ շալ մի չանկնի.
Մէկին հարամն յաջողի,
Մէկին հալալն կորուսի.
Մէկն ի զրկանացն հարստի,
Մէկն իւրայնոցն աղճատասցի...

Բանաստեղծը կը տեսնէ, թէ անհաւասարութեան հողի վրայ մարդիկ բաժնուած են երկու բանակներու: Մէկ կողմը բախտաւորները, կամ թալէհ ունեցողներն են, միւս կողմը՝ անբախտները: Մինչ առաջինները իրենց ստացուածքին չնորհիւ կը մեծարուին անարժանապես, երկրորդները զատապարտուած են անդադար անուշադրութեան ու արհամարհանքի.

Այն մարդն, որ թալեհ ունի,
Յոչումէ իսկի չի գրկած.
Զօրն նա պարապ նստի,
Ու բարիքն ի մօտն է կուտակած:

Այն մարդն, որ չունի թալեհ,
Ի յամէն տեղիէ է նա ծեծած...

Նման խօսուն ու ճշմարտացի ընդհանրացումներ հասարակական կեանքի դասակարգային չերտաւորումին մասին՝ քիչ կարելի է գտնել Փրիկի տպրած դարաշրջանի ոչ միայն հայ, այլ նաեւ համաշխարհային գրականութեան մէջ:

Փրիկի մեծութիւնը հոն է, որ ան չատ կանուխ սկսած է մտածել աշխարհի վրայ գոյութիւն ունեցող անարդարութիւններու եւ անհաւասարութիւններու պատճառներուն մասին.

Մտօքս յայս բանիս վերայ
Շատ ատեն ի հոգս եմ անկած.
Ասեմ, թէ այս է՞ր լինի,
Որ զամէն հաւասար չէ զուգած:

Բանաստեղծը ոչ միայն մտածած, այլեւ ծառացած է բոլոր անոնց դէմ, որոնք մեղաւոր են այդ անարդարութիւններու եւ անհաւասարութիւններու համար:

Ան դժգոհ է Աստուածմէ, հայ ժողովուրդին «անօրէններ»ու պատճառած անլուր տառապանքին հանդէպ անոր ցուցաբերած հանդուրժողութեան, բնակչութեան վրայ անոր վոզմէ կարզուած դաժան իշխանաւորներու պատճառաւ. երկմտութիւն կը յայտնէ անոր «արդար եւ իրաւ դատաւոր»ի համբաւին նկատմամբ.

Որբա՞ն տանջեն զմեզ յաշխարհի
Եւ կեղեբեն զկեանս մեր յայտնի.
Եւ դու ներես յամենայնի,
Ի՛ անտես առնես զմեզ վշտի:

Իշխան դրեր ես մէկ մէկի,
Քան զհանասար գայլ ոչխարի...
Եւ ա՞յս էր քան Ֆո հրամանի,
Արդար, իրաւ դատաւորի...

Փրիկ զայրագին կը կշտամբէ ճակատագիրը, անոր «մոլոր» վարքին համար.

Էյ չարխ, ամ ֆեզ ի՞նչ ասեմ,
Քան զամէն ես խիստ դու մոլոր.
Զվատին տունն կու ծեփես ոսկով դու բոլոր,
Զաղէկն ի յերկիր ի ներս վտարես որ ժողովէ կոտոր.
Զայն որ խոզարած վայել է, կու շինես ահեղ ձիաւոր,
Ու զուղորդ մարդկանց տունն կու հակես առանց քահաւոր:

Բանաստեղծի համարձակութիւնը հոն կը հասնի, որ ան «ծուռ» կը կոչէ ճակատագիրը – փալաքի արարքը, բացատրելով.

Ծուռ է գինչ որ դու կ'առնես
Ո՞վ լինի հաւան ֆեզ այդոր...

Քննադատելով տիրող քաղաքական – հասարակական կարգերը, Փրիկ, սակայն, ի վերջոյ կը զղջայ. Աստուծոյ ուղղած իր «նենգ ու ծուռ» խօսքերուն համար, բայց իր այդ քննադատութիւնն ալ մեծ համարձակութիւն էր իր ժամանակին:

Բանաստեղծը իր տաղերուն մէջ իր ժամանակին համար յատկանչական կրօնական հայեցակէտով կ'արծարծէ հոգիի եւ մարմնի հակամարտութիւնը, իրական եւ հանդերձեալ աշխարհներու, երկնաւոր ու երկրաւոր կեանքի, մահուան եւ անմահութեան, մեղքի, քաւութեան եւ կրօնական, խրատական – բարոյախօսական այլ խնդիրներ: Ան կ'ըսէ, որ մարդու հոգին մարմինէն զերազասելի է, ուստի պէտք է մտածել հոգիի փրկութեան մասին, հանդերձեալ կեանքի մասին. պէտք չէ խարուիլ անցաւորէն, անհրաժեշտ է ուրանալ այս կեանքը, պահքով, աղօթքով սպաննել մարմինը, աղքատներու օգնել, հետեւիլ աւետարանական խրատներուն եւայլն:

Կրօնական – խրատական իր տաղերով Փրիկ կը նմանի ժամանակի ու նախորդ չրջանի հոգեւոր թեմաներով զրող բանաստեղծներուն, սակայն չի նոյնանար անոնց հետ. իր այս տաղերուն մէջ անդամ յաճախ կը հանդիպինք աշխարհիկ – քաղաքացիական մոթիւներու, հասարակական – բարոյական առողջ դատողութիւններու:

Բանաստեղծը անդթօրէն կը քննադատէ, կը մերկացնէ «մեծատուն»ներու անասնական ագահութիւնն ու եսասիրութիւնը.

Ի կեր ս'ի խում ի հետ մեղաց,
Ի շուրջ կուգաս զօրն անդադար.
Զրկես ու տաս մարմնոյդ ի կեր,
Գիրացնես սրտանց համար...

Կը բացայայտէ թագաւորներու ռազմատենչ – նուաճողական նկրտումները.

Թագաւորին չի հաշտին,
Հետ միմեանց ոխ կու պահեն,
Հանապազ զօր ժողովեն,
Եւ զմիմեանս ի սուր ֆաշեն...

Կը պարսաւէ հոգեւորականներու անբարեպաշտութիւնն ու արծաթասիրութիւնը.

Վարդապետ արծաթասէրք,
Եւ յօրինաց խիստ ի զատ են...
Բարձով նստին ի ժամատանն,
Որում հրեշտակքն կու սարսեն:

Կրօնական – խրատական տաղերուն մէջ խոր մարդասիրութիւն կ'արտայայտէ. յատկապէս աշխատաւոր, հարստահարուղ մարդոց հանդէպ ցաւ կը զգայ:

Որպէս տարբերութիւն տիրող կրօնական ըմբռնումին, Փրիկ կը հաստատէ այն միտքը, թէ աստուածայինն, հոգեւորը ոչ թէ նախորդած, այլ հետեւած է աշխարհիկ սիրոյն.

Թէ չի կայր սէր յաշխարհս եւ կամ սէր չէր եղեալ,
Արարիչն առ մարդիկ սէր ե՞րբ ցուցանէր:

Փրիկի գործին մէջ քիչ չեն կրօնական այն քերթուածները, որոնց մէջ օգտագործուած են բնութենէն ու չինականի աշխատանքի առօրեայէն առնուած պատկերներ, համեմատութիւններ.

Մինչդեռ ամառն է պէտ արա,
Որ ի ձմեռն չանկանիս.
Ձիւնն ի վերայ լերանց իջաւ,
Յաջողութիւն դու ֆեզ չունիս:

Թէ կալ ու կաս առնես այսօր
Ձիւնն ի վերայ գայ դու մսխս.
Երբայ արեւն եւ դու մնաս,
Ի շինութիւն չը հասանիս:

Մինչ եկեղեցական հեղինակներէ չատեր իրենց գրութիւններուն մէջ չատախօսական վերաբերում ունեցած են ժողովրդական բանահիւսութեան նկատմամբ, Փրիկ առաջիններէն մէկն է հայ մինչնադարեան գրողներէն, որոնք գնահատած ու իրենց տաղերուն մէջ գործածած են դանոնք:

Ժողովրդական բանահիւսութեան տարբեր տիպի ստեղծագործութիւններէն բանաստեղծը չատախօս դիմած է առածներու եւ ասացուածքներու օգնութեան, երբեմն բառացի, երբեմն ալ մասնակի ոճաւորումով կամ փոփոխութեամբ զանոնք կը մէջբերէ իր տաղերուն մէջ:

«Ինչ օքնուն ասած» այդ «մասալ»ների կամ «խելօքնուն» այդ «խրատ»ների մէջոցով ան աւելի պատկերաւոր, խօսուն դարձուցած է իր չրջապատին մէջ տիրող ընկերային անհաւասարութեան ու անարդարութեան նկարագիրը, աւելի ցայտուն, կենդանի՝ անձնական, հասարակական եւ բարոյական այլեւայլ խնդիրներու նկատմամբ իր վերաբերումը:

Փրիկի տաղերուն մէջ այս կարգի ժողովրդական առածներու եւ ասացուածքներու ցայտուն նմոյշներէն են հետեւեալները.

Զոտիդ ֆո չափով փռես,
Եւ ապա լինիս շահաւոր...

Երկու տէրանց ե՞րբ կարենաս՝
Հանց ծառայել, գինչ պիտենայ...

Աղֆատ իմաստուն լաւ է,
Քան հազար անգէտ գանձաւոր...

Ով անմեղաց հոր կու փորէ,
Ինֆն անկանի ի մէջ գբին...

Երբ զարթնի տղայն ու լայ,
Գէմ, ծծցնէ իւր մայրն դնա...

Հետ անգէտին մի՛ դատիր,
Թէ հազար օր գֆեզ կու սիրէ...

Ժողովրդական բառ ու բանին ծանօթ մարդը կարդալով Փրիկի հռչակաւոր «Գանգատ»ի. –

Մէկն ի պապանց պարոնորդի,
Մէկն ի հարանց մուրող լինի.
Մէկին հազար ձի եւ ջորի,
Մէկին ոչ ուլ մի, ոչ մաքի.
Մէկին հազար դեկաւ ոսկի,
Մէկին ոչ փող մի պղնձի.
Մէկին հազար հատ մարգարտի,
Մէկին ոչ ուլնիկ մի ապիկի...

տողերը, չի կրնար չմտաբերել հայ ժողովրդի ստեղծած համանման մոթիւներով ունեցող հետեւեալ առածները՝ «Որն ունի նախչվան, որը չունի չարխի չուան», «Որն ունի Շաքի – Շիրվան, որը չունի խեղդուելու չուան», «Որուն կուտայ բերդ ու դիվան, որուն չի տար չարուխին չուան», «Վուրին՝ աւար, վուրին՝ խաւար» եւայլն:

Փրիկ ճգած է նաեւ թատերական նիւթով ժողովրդական աւանդութեան մը չա-

Վարաւուտի ատրճ

—×—

Դպրոցական ամէն վերամուտի, աշակերտները հատուած որոշումներ կուտան, աւելի լաւ պիտի աշխատին, լրջօրէն պիտի հետեւին դասերուն, եւայլն: Աչխատանքի այս կամքը կը մեծնայ այնքան աւելի որ դասարանները կը մեծնան եւ քննութիւնները կը մօտենան: Նոյնպէս այն բոլոր պատասխանատուները, որոնք զանազան դպրոցներ կը ղեկավարեն, հասկրցան որ ժամանակը այլեւս եկած է գործունէութեան, ծանր գործի:

Գիտէք որ երկու տարի անցան, ուր աշակերտները իրաւունք ունին հայերէնն լեզուն անցընելու «պաքալօրէա»ի համար, առաջին կամ երկրորդ լեզու, բերանացի կամ գրաւոր: Բայց դժուարութիւնները շատ են ակադեմական թէ գործնական դեռնի վրայ: Այս պատճառով է որ վերջապէս այն միտքը որ քանի մը ամիսէ ի վեր նկատի առնուած էր, այսօր իրականացաւ:

Դաստիարակչական յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, իր գլխուն ունենալով վրդ. Մ. Մահէ, եւ կազքին հայերէնի դասընթացքներու բոլոր պատասխանատուները, ինչպէս՝ Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի, Դպրոցասէրի, Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան, Հ. Բ. Ը. Մ.ի, Կապոյտ Խաչի: Առաջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 12–ին եւ ուղղակի գործնական դարձաւ:

Յանձնախումբի կոչումը հետեւեալն է:

1.– Համախմբել այն բոլոր դպրոցները որոնք հայերէնի դասեր կը պատրաստեն, մանաւանդ պաքալօրէայի համար: Ամէն հաստատութիւն նոյն պատասխանատուութիւնը ունի այս յանձնախումբին մէջ, սակայն չեչտենք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան նախաձեռնութիւնը:

2.– Պատրաստել նախտրգ եւ եկող տարիներու վիճակագրութիւնները որոնք յետագային պիտի հրատարակուին մամուլի միջոցով:

3.– Միջամտել աշակերտներու ակադեմիական առջեւ արձանագրութեան ժամանակ եթէ որեւէ դժուարութիւն ծագի:

4.– Պատրաստել դրքոյկ մը աշակերտի եւ ուսուցիչի համար, որպէսզի լրիւ կարենան աշխատիլ ներդաշնակ կերպով քննութեան համար: Պիտի յաջորդէ երկլեզուով Ֆրանսերէն – հայերէն քերականական կարճ բովանդակութիւն մը: Ընտրուեցան չորս ուսուցիչներ, որոնք պիտի աշխատին Մահէի հետ, այս գործը պատրաստելու համար, եւ յանձնախումբը որոշեց չանք թափել այս դրքոյկը հրատարակել Ծնունդին, արձակուրդէ առաջ:

5.– Աչխատիլ որպէսզի հայերէն լեզուն պաշտօնական դրութիւններով հաստատուի բոլոր ուրիշ կենդանի լեզուներու կարգին:

Անշուշտ բոլոր միւս զանազան դէպքերը հրաւիրուած են մասնակցելու այս յանձնախումբին որպէսզի աւելի ներկայացուցչական բնոյթ ունենայ:

ԳԱՄԱՐ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

—■—

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ը, Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի տարեգրութեան մէջ յիշատակելի օր մը կը հանդիսանար, կրթական օճախի երկրորդ շէնքի մը բացումով:

Արդարեւ, առաւօտուն, Ս. Պատարագ – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէր Հոգեւոր Հովիւը՝ Ներսէհ Ծ. Վրդ. Բասուճեան: Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Եպիսկոպոս Նազպաշեան իր քարոզին մէջ նշելէ ետք, թէ հայ ժողովուրդն անցեալին ունեցած է տառապանքի խաչը, այսօր ան ունի մեր գոյատեւման, մեր մշակոյթի պահպանման, մեր դպրոցները կանգուն պահելու խաչը, որպէս խորհրդանիշ գոհողութեան:

Ցաւարտ եկեղեցական արարողութենէ, բազմութիւնը՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի, Ալֆորվիլի երեսփոխան – քաղաքապետ Ժակ Ֆրանչեսքիի, Իսիի, Քլամառի եւ Ալֆորվիլի հայ փոխ – քաղաքապետներու առաջնորդութեամբ կ'ուղղուէր դէպի նորակառոյց շէնք – սրահը, ուր հանդիսութեան բացումը կը կատարէր խնամակալ մարմնի նախագահը՝ տոքթ. Սերժ Սիմոնեան:

Ծօսք առնելով Արմէն Ուզունեան(Ֆրանսերէն) կուտար պատմականը կրթարանին, հիմնուած՝ 1975–ին, բացումը կատարուած՝ 1978–ին, ձեռամբ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին: Մինչ առաջին տարին Ս. Մեսրոպ մանկապարտէզը ունեցած է 14 աշակերտ, իսկ հայերէն դասընթացքներուն հետեւած են 24 աշակերտներ, անցնող ուսումնական տարեշրջանին մանկապարտէզի աշակերտներուն թիւը եղած է 55, իսկ հայերէն դասընթացքներուն հետեւած են 153 աշակերտներ: Իրողութիւն մը՝ որ ցոյց կուտայ կրթարանին արձանագրած յաջողութիւնը: Պր. Ուզունեան իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք այն հաստատութեանց, քաղաքապետին եւ անհատ բարերարներուն, որոնք նիւթապէս կ'օժանդակեն կրթարանին, մաղթեց քանի մը տարիէն ունենալ նախակրթարան մը եւ այս՝ շնորհիւ Ալֆորվիլի քաղաքապետութեան:

Գիւտ Եպիսկոպոս Նազպաշեան հրաւիրեց ներկաները ըլլալու դաշտը հերկողները, որպէսզի արձակուած ծիլերը ընձիւղին, աճին ու բարգաւաճին, պտղաբերելով անդաստանը:

Երեսփոխան – քաղաքապետը ուրախութիւն յայտնելէ ետք կրթարանի նոր շէնքի բացման առթիւ, թելադրեց Հայերուն չարունակել Ալֆորվիլի մէջ իրենց սկսած չինարար գործունէութիւնը, կառուցանել, աճիլ, զարգանալ, պահելու համար իրենց ազգային ինքնութիւնը: Գնահատելէ ետք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան տարիներու արդիւնաւէտ աչխատանքը Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի չեչտեց.– «Հարկ է, որ չարունակէք ձեր ինքնութեան հաւատարիմ մնալ եւ պահել ձեր աւանդութիւնները, նոյն ատեն ըլլալ լաւ քաղաքացիներ ու լաւ Ֆրանսացիներ»: Ապա անդրադառնալէ ետք հայ ժողովուրդի բերած նպաստին մարդկային քաղաքակրթութեան՝ քաղաքապետը 50 հազար ֆրանք նուիրեց կրթարանին, յանուն քաղաքապետութեան:

Հուսկ, հիւրասիրութեան ընթացքին ներկաներ կատարեցին սրտաբուխ նկատողութիւններ հայկական վարժարանին ի նպաստ:

ՇԲՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

Ֆրիկն հաւցեղ պարզ է խօսել,
Որ ամենայն մարդ իմանայ:

Իր ստեղծագործութեան համար Ֆրիկ կը մտածէ, որ ոչ միայն անոնք հասկնալի պէտք է ըլլան բոլորին, այլ նաեւ արուեստի գործ, ու գեղեցիկ: Ան գիտակից է իր տաղերու գեղարուեստական արժէքին ու ինքնատպութեան.

Տէր կենդանի է եւ օրհնեալ,
Որ չէ այլոց բանէս առացած.
Ջինչ գծաղիկ եմ ժողովել,
Գան գմարգարիտ պայծառ չարած:

Բանաստեղծին կարեւոր մէկ առանձնայատկութիւնը անոր ինքնաբուխ անմիջականութիւնն է: Անոր լեզուն, ինչպէս ինք կը խոստովանի, պտուղ տուած է միայն այն ժամանակ, երբ ծաղկած են միտքն ու հոգին.

երբ կու ծաղկի միտքս ու հոգիս,
Լեզուս իմ հաւց պտուղ կուտայ:

Հայոց հին գրականութեան ամենահմուտ ու հեղինակաւոր մասնագէտ Մ. Աբեղեան կը գրէ.– «Առաջին ապատորութիւնը որ առացուած է Ֆրիկի բանքերից, այն է, որ գրանք մեծ մասամբ յօրինուած են ոտնաման կերպով, այսինքն մի ինքնաշարժ, ինքնաբուխ ազդումով, առանց խորը խակալու, մի տեսակ բնազդաբար: Կարծես մի ներքին ձայն խօսում է նրա մէջ, նա ունենում է մտքի լուսաւորութիւն եւ սաստիկ յուզուած ու լիցքաւած, մտասոյզ ու յոխչատակուած, պիտում է բանաստեղծութեանը: Հոգեչահ բանքերն անդամ, որոնք թւում է, թէ իրրեւ խրատներ պիտի լինէին սառն ու անկենդան, ունեն անձնական բնոյթ, ինքնարուխ ելնում են սրտի խորքից եւ առանց որոշ ծրագրի, ինչպէս ափերից դուրս ելնող ջեռ՝ յորդահոս զեղումներով եւ անարդել առաջ ընթանում»:

Համաչխարհային բանաստեղծութեան լաւագոյն գործերուն քաջատեղեակ ուսուցչանոթ բանաստեղծ եւ գիտնական Վալերի Բրիւսով հիացումով խօսելով միջնադարեան հայ քնարերգութեան մասին եւ զայն նկատելով «հայ հոգիի ճշմարիտ յաղթանակը համաչխարհային պատմութեան մէջ», հոն յատուկ տեղ կը յատկացնէ Ֆրիկի ստեղծագործութիւններուն, անոնց մէջ առաջին անգամ բացատրած տեսնելով «ազատ քնարգատութեան ոգին»:

Իր տաղերու վերոյիչեալ արժանիքնե – րուն չնորհիւ Ֆրիկ առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ ոչ միայն հայ բանաստեղծութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներու, այլեւ միջնադարու համաչխարհային գրականութեան տակաւաթիւ ազատախոհ ու ազատաթոռ մեծ հեղինակներու շարքին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՆԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Իսկ ինչպիսի՞ բնոյթ ու աւանդութիւն ունէր Մխիթարեան միաբանութեան յաչադրութիւնը մինչեւ Ալիշան: Երբ կը քննենք այս հարցը, գրեթէ անմիջապէս կը թացայայտուի հետաքրքրական երեւոյթ մը, որ յատկանշական է մեզի համար: Ըլլալով կարեւոր, յաճախ առանց յատկանութեան մեծութիւններ մեր գրական – գիտական եւ մշակութային կեանքի տարբեր մարզերուն մէջ, հայկական մտաւոր կեանքը ընդունելով իրենց արժէքաւոր աշխատութիւններով, որոնցմէ չատերը չեն հինցած նաեւ այսօր, Մխիթարեանները սակայն, եթէ քիչ մը խիստ արտայայտուելու ըլլանք, յուչադրութիւն չունին: Այս կէտը աւելի զարմանալի կը թուի այն պատճառով, որ մինչեւ Ալիշանի հանդէս գալը միաբանութիւնը արդէն հարիւր – յիսուն տարուան պատմութիւն ունէր, տուած է Զամչեանի, Թովմաճանի, Աւդերեաններու նման մեծութիւններ, տրուած էր գրական – հայագիտական գործիչներու աստղաբոյլը: Եւ այս բոլորով հանդերձ, ոչ յիշեալ անձերը իրարու մասին, ոչ ալ ուրիշները այս անձերէն ոչ մէկուն մասին յուչեր գրած կամ հրատարակած են: Նոյնիսկ միաբանութեան հիմնադիր՝ Մ. Սեբաստացի մասին, անոր, որու յաջորդները մինչեւ մեր օրերը գոված, փառաբանած ու աստուածացուցած են, ժամանակակիցներէն ոչ մէկը յուչագրած ձգած է: Քանի մը հապճղիկ նախադասութիւններ, տուեալ Մխիթարեանի կեանքէն մէկ – երկու փաստեր գրուած, այլ չարադրանքի ընթացքին միջանկեալ պատմուած քանի մը տողնոց մանրամասնութիւն, – ահա թերեւս այն ամէնը, ինչ որ յուչագրութեան բնագաւառին մէջ գոյութիւն ունէր Մխիթարեաններու մօտ, մինչեւ Ալիշան: Այս երեւոյթին պատճառը հասկնալու համար պէտք է քանի մը խօսք ըսել միաբանութեան կեանքէն օրինաչափութեան մը մասին, որ հաստատման օրէն մինչեւ այսօր, կայուն եւ անփոփոխ կը մնայ:

Հիմնադրելով այն միաբանութիւնը, որ յետագային իր անունը պիտի ժառանգէր, Մխիթար Սեբաստացի այդ միաբանութեան համար պատրաստած «Կանոնագրութեան» մէջ մտցուցած է նաեւ կէտ մը (6–րդը), ըստ որու, միաբանութեան անդամագրուած իւրաքանչիւր ոք միւսներէն տարբերելու իրաւունք չունէր, եւ բնականաբար ոչ մէկ արտօնութիւն կամ իրաւունք կրնար ունենալ միւսներու նկատմամբ: Այս կէտը հաստկցուեցաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս գրուած էր եւ մանաւանդ մինչեւ Ալիշանի ժամանակաչրջանը կը կիրարկուէր ամենայն հետեւողականութեամբ: Միաբանութեան անդամ գտնել ուզող ամէն մարդ, որ ուխտ կը կատարէր, այսինքն, պաշտօնապէս Մխիթարեան ուխտի անդամ կը դառնայ, այլ պահէն սկսեալ, որպէս ինքնուրոյն անհատ կը դադրէր գոյութիւն ունենալէ եւ կը ճուլուէր – կը լուծուէր ամբողջին մէջ: Ով որ ալ ըլլար այդ անհատը, հռչակաւոր Զամչեանը կամ գրական ոչ մէկ վաստակ ունեցող Պետրոս Մարտիկեանը, համբայայտ Հ. Աբգէն Բագրատունին թէ ընդամէնը մէկ բանաստեղծութիւն թարգմանած Հ. Աբրահամ Սահակեանը, վերջապէս ինքը՝ Մխիթար Աբրահայրը կամ իրեն ժամանակակից՝ մէկ – երկու գիրքի յառաջաբան գրած Հ. Պօղոս Սիմոնեանը, անկախ կատարած գործէն, գիրքէն, մեր մշակոյթի տապարէզին մէջ ունեցած տեղն ու դերէն, – իրաւունք չունէր նոյնիսկ անձնական չափով արտօնեալ վիճակի մէջ գտնուելու միաբանութեան որեւէ այլ անդամի նկատմամբ: Մխիթարեան միաբանութիւնը որպէս հաւաքական ամբողջութիւն ներկայացնելու եւ որպէս այդպիսին դիտելու եւ ճանչնալու ձգտումը այնքան մեծ էր, որ, երբ 1843–ին սկսաւ հրատարակուիլ միաբանութեան պաշտօնական պարբերականը՝ «Բազմավէպ», հոն գետեղուած նիւթերէն ոչ մէկը առորագրուած էր եւ այդպէս չարունակուեցաւ քանի մը տարի: Այդպէս էր նաեւ ակզբնական շրջանին առանձին դիրքով հրատարակուող աչխատութիւններու անվիճելիօրէն գերակչիռ մասը. դարձեալ անառարապիր: Աակէ պարզ է հետեւցնել, թէ մինչեւ որ առիճան հետեւողականօրէն կը կիրարկուէր «մեծ հիմնադիր»ին առհմանած օրէնքը: Ասկէ առիկա՝ կը նչանակէր հանդուրժել, որ միաբաններէն մէկը բարձր դասուի միւսներէն, կը նչանակէր անյարմար վիճակի մէջ դնել նախ զայն, յետոյ, հրապարակաւ անհամեստ երեւալ, քանի որ կը խօսէր ու կը գրէր քու գրչակից ընկերոջդ մասին: «Անոնք այնպէս կը կարծեն, – իր «Հայր Ղեւոնդ Լ. Ալիշան» յուչատետրին մէջ կը գրէ Ա. Արփիար – եան, – թէ անձնազոհութիւն մը ըրած կ'ըլլան, եթէ իրենցմէ մէկուն վրայ չատ խօսին հրապարակաւ. ամէնքը մէկ մարմին կը կազմեն, իրենցմէ մէկը գովելով ինքզինքին գոված կ'ըլլան»:

(Շար. 3)

Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մնարլը – (Մելքոնեան),
Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան,
Այրի Տիկին Սոնա Ազարեան,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միհաք Տէպիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Կարօ Ազարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մարգարեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Խաչատուրեան, Պալեան, Մուրատեան, Մարգարեան եւ Լեհնինկ ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՃՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԿՈՒՍԻՆԱ ՄՆԱՐԼԸԻ (ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ)
– Իզմիթցի –

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 23ին, 99 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 28, ժամը 15·30–ին Իսիի Ս· Մարիամ – Աստուածածնի Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոմէնվիլի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

**

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մնարլը 500 Ֆ· եւ Տիկին Սիրվարդ Պալեան 200 Ֆ· կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ԵՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լօլա Սասունի մասնաճիւղը չնորհակալու – թեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները – Այրի Տիկին Զալիքեան 30 Ֆ·, Այրի Տիկին Թէճիրեան 100 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Գամպազեան 50 Ֆ·, Միքայէլեան եղբայրներ 100 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Գամպերեան 100 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Փափազեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 50 Ֆ·:

Տիկին Աւետիսեանի հոգւոյն համար 30 Ֆ·, Վարդանեան եղբայրներ 50 Ֆ·, Գուրուլեան 50 Ֆ·, Տիկին Ապաճեան 50, եւ ընկերուհի Գուլումճեան իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ 200 Ֆ·:

ՕՒՇԱՏԵՍՐ
ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Խաչիկեան եւ զաւակը,
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց պաւկին եւ քրոջ՝

ՄԱՐԻ – ՀԵԼԷՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Մոնմորանսի, 25 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 28, ժամը 15·45–ին՝ Արնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

**

Monsieur et Madame Katchik Katchikian et leur fils
ont la profonde douleur de vous faire part du décès de leur fille et sœur
MARIE - HELENE
survenu à Montmorency, dans sa 25eme année.

Les obsèques religieuses auront lieu le lundi 28 septembre à 15 h 45 en l'église Sante Croix de Varak, 31-33, rue Saint-Just à Arnouville lès Gonesse.

Le présent avis tient lieu de faire-part.

ՆՈՒԷՐ

Խաեան Բարեկամական Մխիթարեանը Սեպտեմբեր 20–ի իր պատյան առթիւ 1000 Ֆ· կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տառնալ «Յառաջ»էն):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

——REPRISE DES ACTIVITES——
Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE
Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE
Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL
Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :
les 26 et 30 septembre
les 1er, 2 et 3 octobre
de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպութեամբ՝
Նիւթ Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապազաճեանի
ԴՐԱՄԱԾԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...
կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ
ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

GALERIE DU FAUBOURG SAINT-HONORE
172, Faubourg Saint-Honoré
Tél : 42. 89. 13. 01 PARIS 8eme

Shart

PEINTURES RECENTES

— OCTOBRE —

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE
Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.
Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմէն Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

**

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Մխսաֆեան մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:

● ● ● ● ● ● ● ●

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս· Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

● ● ● ● ● ● ● ●

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Կը փնտռուին հին պիբքեր եւ տարբերներ, որոնք տալընչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ:

Հեռաձայնել· – ՏՈՔԹ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ՎԱՐԶՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ
ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, ջրցան (տուշ), կեդր· ջեռուցում, տաք ջուր, եւայլն, (առանց էքսթրայի, զոյգի մը կամ առանձին անձի համար):

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ· –
39. 85. 29. 65

CHERCHONS CHORISTES
En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,
CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
29
MARDI
29 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴԱՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.583

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.583

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՐՈՎ

*ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ, ծայրայեղ մահմետական*ներու դէմ արձակուած վճիռները, համեմատաբար մեղմ կը նկատուին, բացի իսլամական ձիհատի կողմէ, որ կը ըսպառնայ սպանել «Թունուզեան վարչակարգին դաւադիրները» եթէ մահապարտները կախաղան հանուին: Դատախազը 90 մահավճիռ պահանջած էր, Պետութեան պահովութեան Ատեանը եօթը մահապարտ՝ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեցաւ, 14 հոգի ազատ արձակուեցան, մնացեալն ալ երկու տարիէն ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան: Թէեւ «օրինակելի» վճիռի կոմս նախիջ, կ'ըսուի թէ Պուրկիբա ոչ մէկ խորհրդածութիւն կատարած է: Այս ամբաստանեալները ,պանազան ցոյցերու, բիւրա արարքներու մեղադրանքին տակ էին, ոմանք նաեւ՝ Սուսի եւ Մոնաստիրի պանդոկներուն դէմ գործուած ոճրագործութեան, Օգոստոսին:

ԳԱՀԻՐԻ մէջ, Շիրաք, Մուպարաքի կողքին մեթրոյին բացումը կատարեց :Ան՝ ֆրանսական գործ մըն է, մեծ մասամբ նաեւ նիւթապէս: 4 քիլոմեթրի վրայ կ'երկարի, ինչ որ Եգիպտացիք «4–րդ բուրգը» մկրտած են:

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ ՏԷՄԻՐԻՂ, Թուրքիոյ նախկին վարչապետը իր կուսակցութեան (ճիշդ Ուղի) նախագահ ընտրուեցաւ, չբնորհիւ հանրաքուէին, որ չնչին մեծամասնութեամբ մը, իրաւունք տուաւ հին քաղաքագէտներուն կրկին քաղաքական բեմ դալ: Գլխաւոր հակառակորդն է (քանի որ աջ ընդդիմադիր է) Էօզալի, Նոյեմբեր 1–ի կանխահաս ընտրութիւններուն համար:

ԿՈՐՒԱՋՈՎ, ամէնուն համար յայտնի հրապարակագրութեան (կլագնոստ) իր քաղաքականութիւնը կիրարկել, բայց ... իրմէ : Ալդարեւ, Օգոստոս 6–էն ի վեր հրապարակային ոչ մէկ ներկայութիւն: Ո՞ւր է, ինչ կ'ընէ, ի՞նչպէս է: Ոչ ոք գիտէ եւ ոչ ոք լուսարանութիւն մը կուտայ: Ժողովէնի խակ, որ Մոսկուա էր առջի օր, ըսուած է թէ արձակուրդի է, կը հանգստանայ հարաւային կողմն Սորհրդային Միութեան: Եթէ իսկապէս հիւանդ է (ըստ չուետական թերթի մը, կինն է որ ծանր հիւանդ է եւ քովէն չի հեռանար, ինչ որ չատ տրամաբանական չէ հնչայ Պետութեան մը թիւ 1–ին համար). պէտք է իրենց քիթին տակէն խըզան, բոլոր այն ղեկավարները, որոնց երեսին կը տրուէր իրենց ծերութիւնը եւ վերջապէս կ'ողջունուէր երիտասարդ մը, խորհրդային ղեկավարութեան մէջ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ, Ֆրանսայի մէջ, 0.4% յաւելում կրած է Օգոստոսին:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼի 5–րդ կայանին (Հերան – Պերլիւաքոնի) վիճակը չատ փայլուն չէ եւ Հերան առեւտրական իր քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխած է: Հոկտեմբեր 1–էն, 50%–ով կը զեղչէ ծանուցումներու սակերը եւ կը հրաժարի ունկնդիրներու երաշխաւորութենէն, զոր կը ներկայացնէր ծանուցում տուողներուն, Ցունիսին: Ըստ երեւոյթին Հերան

(Շար.ը Դ· Էջ)

ԿԻՊՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԿՐԿԻՆ ՄԱԿ-Ի ԱՌՋԵԻ

ՄԱԿ–ի Ընդհանուր Ժողովի այս տարեշրջանի 147 նիւթերէ բաղկացած օրակարգին մաս կը կազմէ նաեւ կիպրական հարցը: Նախագահ Կիպրիանուի առաջարկը դրական պատասխան ստացաւ օրակարգը պատրաստող յանձնաժողովէն:

Նախքան հարցին քննարկումը՝ ընդհանուր ժողովին մէջ, քաղաքական յատուկ յանձնաժողովը պիտի լսէ կողմերը: Թրքական կողմը արդէն իսկ մերժած է Յանձնաժողովի հետ տեսակէտի յստակացման, պաշտպանութեան վերաբերող հանդիպումը, այն պատրուակով, որ Կիպրոսի «Թրքական Հանրապետութիւնը» Ընդհանուր Ժողովի մէջ ներկայացուցիչ ունենալու իրաւունքը չունի:

Անգարա եւ Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութեան ներկայացուցիչները պիտեն եւ այս բացայայտօրէն կ'արտայայտեն–, թէ քուէարկութիւնը իրենց ի նպաստ որոշում մը պիտի չըլլայ: Անոնք արդէն կ'ըսեն այն, ինչ որ պիտի ըսեն որոշումի որդեգրումէն վերջ ... Քանի Կիպրոսի «Թրքական Հանրապետութիւնը» Ընդհանուր Ժողովի մէջ արտայայտուելու իրաւունք չունի, որոշումը մեզի համար ի զօրու չէ եւ 157 ազգաժողովը պատասխանատուն պիտի ըլլայ յետագայի հետեւանական բարդութիւններուն»: Այս իրաւդրութեան մէջ, Թրքական չրջանակներ անխմաստ կը դանեն Կիպրիանու – Տէնկթաշ հանդիպումը, Հոկտեմբեր 8–ին:

ՄԱԿ–ի Ընդհանուր Ժողովը 1983–ին ալ 109 թեր քուէներով որոշում մը տուած էր: Քաղաքական դէտերու համաձայն, այս անգամ եւս, ոչ – յանձնառու երկիրներ, Սորհրդային Միութիւն եւ իր դաշնակիցները պիտի պահանջեն, որ Թրքական ուժերը Կիպրոսէն հեռանան, տեղահանուած Յոյներ վերատիրանան իրենց տուներուն: Որոշումը պիտի պահանջէ որ ճանաչում չգտնէ Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը: Սորհրդային Միութիւնը անգամ մը եւս, միջազգային վեճաժողով պիտի առաջարկէ տապնապի լուծման համար:

Թուրքիոյ կեցուածքը կը մնայ անփոփոխ: Այսինքն՝ ոչ մէկ դիջում: Չի լսեր նոյնիսկ արեւմտեան աշխարհի ցանկութիւնը, որն է պինուորական ուժերը նուազեցնել Կղզիին մէջ: ՄԱԿ–ի մէջ եթէ Ընդհանուր Ժողովը անգամ մը եւս դատապարտէ Թրքական քաղաքականութիւնը, Անգարա պիտի մերժէ նաեւ խօսիլ Կիպրոսի մէջ երկու ինքնավար Հանրապետութիւններէ կազմուած համադաշնակցութեան մասին: Համադաշնակցութեան դաղափարը մինչեւ այսօր կը ներկայացուի որպէս միակ իրապաշտ լուծում Կիպրոսի տապնապին:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՆԵՏԿԻՈՅ» ԲԱՑՈՒՄԸ

Սեփական թղթակցութիւն «ՅԱՌԱՋ»ի· –

Քանի մը օրէ, զրօսաշրջիկը որ վափոռեթթոյով կը չրջի Վենետիկի Մեծ Ջրբանցքէն անակնկալն ունի մեծ պատառ մը տեսնելու Ռիալթօ կամուրջին վրայ՝

ARMENIA,
incontro con il popolo dell'Ararat

տակն ալ հսկայ՝

ՀԱՅ մը, հայերէն:

Պատճառը: Քանի մը ամսուան համար, Վենետիկեան (Վենեսի) ամբողջութեամբ հայկական ժամով կ'ապրի: Նահանգային Խորհուրդի հովանաւորութեան ներքեւ, զաւառին զանազան քաղաքները վայրը կը զառնան հայկական զանազան հանդիսութեանց եւ ցուցադրութեանց: Նուագահանդէսներ (Կոմիտաս քառեակ, Նաւասարդեան – Ա.Տարոնեան տուէտ), պարախումբի ներկայացումներ, ճաշեր եւ մանաւանդ զանազան ցուցահանդէսներ: Վենետիկէն դուրս, կարելի է տեսնել զորգ, ճարտարապետութիւն, խաչքար, նկարչութիւն, մինչ Վենետիկի մէջ իսկ, երկու ցուցահանդէսներու բացումը կատարուեցաւ: Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 18ին, ժամը 17–ին Տոճերու պալատին բակը «Ելբասիոյ զանձեր»ուն բացման հանդիսութիւնը կը կատարուէր: Հոն իրապէկ կը դառնայինք խորհրդային հնախուզութեան 70 տարիներու պեղումներու արդիւնքներուն: Քանի մը պահներ յատկացուած են Ուրարտուի, որու համաշխարհային մեծ մասնագէտը՝ Բորիս Պիոտրովսկի (նաեւ՝ տնօրէն Էրմիթաժի թանգարանին, որ տրամադրած է առարկաները) ներկայ էր ինչպէս նաեւ իր հայ կողակիցը: Ան, զոր իսալական մամուլը անուանած է՝ «ռուս մշակոյթին ցարը» ամբողջ «ներքութիւններով լեցուն ելոյթ մը ունեցաւ, բոլորովին հակառակն եայ Հայաստանի վարչապետ՝ Ֆ· Սարգսեանի, որ ուրիչ բան չգտաւ ընելիք քան, ռուսերէն երկարապատում դովքը հիւսել խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան միշտ խաղաղութեան ձըղտող...: Հայկական պատուիրակութեան մը ներկայութիւնը կը բացատրուի անով որ «Ելբասիոյ զանձեր»ուն կցուած է սըրահ մը նուիրուած «Մատենադարանի պղպեղ գործոցներուն»: Հաղուագէպ է, որ Մատենադարանի ձեռագրեր Հայաստանէն դուրս ելլեն: Կառախառնով, 4 ճամպրուկներու մէջ, 12 օրուան ճամբորդութիւնով մը հասած են Երեւանէն Վենետիկի եւ ցուցադրուած սրահի մը մէջ, ուր ցուցատախտակ մը կը բացատրէ հայկական այբուբենը եւ քարտէս մը, որ կը ներկայացնէ այն քաղաքները, ուրկէ կուգան այդ ձեռագրերը: Վարդան Գըբիդորեանն է որ ճամբորդութիւնը ըրած է եւ Եուրի Վարդանեանն է, որ ետ պիտի տանի Թանկագին աւանդը:

Այսուհանդերձ, Վենետիկի մէջ, հայկական ձեռնարկներ չեն կրնար կատարուիլ առանց Մխիթարեաններուն: Իրենց մասնակցութիւնը զանազան երեսակներ ունի: Նախ եւ առաջ, անշուշտ, Նահանգային Խորհուրդը իրենց ապսպրած է ցուցահանդէսներու չարքին տպագրութիւնը: Արդիւնքը հոյակապ է, հակառակ կարգ մը սխալներու: Այսպէս Մաշենադարանի գլուխը անբացատրելի կերպով պատկերազարդուած է Ուրարտուի առարկաներով: Այս քաթալոկը պատրաստ եղաւ ծայրը ծայրին: Քանի մը օրինակներ անհրաժեշտ էին Ուրբաթ օրուան հանդիսութեան համար: Ան կը սկսէր ժամը 17–ին եւ 16·55–ին է որ 200 օրինակներ կազմուած ճամբայ ելան կըզղիչն եւ Հայր Կոմիտաս չունէ մը քաչեց: Ով որ գինքը կը ճանչնայ, կրնայ պատկերացնել իր վիճակը, ամբողջ օրը, աչ – ձախ վազելով, հառաչանքներով: Ամէն մէկ ցուցահանդէս նաեւ առիթ տուած է զեզատիպ մեծածաւալ հանրազգի մը: Վանքին մէջ, կը կայանայ նաեւ ցուցահանդէսն մէկը, որու նիւթն է՝ «Իտալիան գիտուած Հայ նկարիչներէն»: Պատասխաններուն մէկ մասը Սուրբ – Ղազարի հաւաքածոյէն են (ի մէջ այլոց՝ երկու Այվազովսկի) մնացեալը բերած է Շահէն Խաչատրեան, Մարեան Թանգարանի տնօրէնը (որ Հոկտեմբերին կրկին կուգայ, այս անգամ Փատովա ներկայացնելու համար՝ «Մարեան եւ իր ժամանակակիցները»): Ս· Ղազարի ցուցահանդէսը վերջին պահուն պատրաստ էր: Նահանգային Խորհուրդի ղրկած անձերը չատ լուրջ աշխատանք չտարին եւ Շահէնն է որ ստիպուեցաւ նախորդ օրը մինչեւ կէս գիշեր աշխատիլ: Ցուցահանդէսը փոքր է, բայց՝ հաճելի: Նկարիչներու մեծ մասը կամ հիներ են, կամ խորհրդային Հայաստանէն: Սիփիւռքը կը ներկայացնեն միայն՝ Գառզու, Էտկար Շահին եւ Ժանսէմ, ծանօթներ, բայց ուրիշներ ալ կա՛ն:

Շարաթ առաւօտ է, որ պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ս· Ղազար: Նահանգային Խորհուրդը ճաշ մը կազմակերպած էր: Նախապէս, արարողութիւն մը նախատեսուած էր Եկեղեցին, հոգեզմութեան մը ներկայութեան, նուագ պաշտօնական եւ ազգի հայկական քան նախորդ օրը: Հայր Ներսէս խօսք առաւ· – Երաժշտական իր զեղեցիկ ձայնով հակիրճ կերպով, իտալերէն, գծեց զբաղաւոր չրջանները Վենետիկոյ եւ Հայաստանի յարաբերութեանց, ապա՝ քանի մը խօսք հայերէն, որոնք չերմ ընդունելութիւն գտան ներկաներուն մօտ: Կարդը եկաւ Հայաստանի վարչապետին՝ Ֆ· Սարգսեանի: Կրկին ռուսերէն խօսեցաւ, որքան ընդունելի էր, որ նախորդ օրը Իտալիա – Սորհրդային Միութիւն ընկերութեան չրջագիծին մէջ, հայերէն չհնչեսի, այնքան հո՛ս, Ս· Ղազարի մէջ, Իտալա – հայկական հաւաքակութեան մը առջեւ, անընդունելի էր: Արդէն, չարժումներ նկատուեցան եւ բաւական՝ մեկնումներ: Բարեբախտաբար, ճառերէն ետք, Կոմիտաս քառեակը քանի մը կտոր նուագեց Կոմիտասէն, մեծ յուզականութեամբ: Հակառակ խոնաւ տաքին որ կը տիրէր այդ օրերուն Վենետիկ, այս չարաթ օրը վերազանումներու մեծ առիթ մը եղաւ: Անոր զրական բնոյթը նախատեսել կուտայ մեծ յաջողութիւն մը «Հայկական Վենետկիոյ» այս ամիսներուն: Անոնք որոնք կրնան, թող երթան քանի մը օր անցընելու: Ցուտախաւ չեն ըլլար:

ԱՆՑՈՐԴ

«FIGARO-MAGAZINE»

ԳԱՍՊԱՐՈՎ՝

«ՀԱՅ ՀՐԵԱՆ»

ԵՒ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ՝

«ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Կ'ԱՆՑՆԻՆ, ԻՆՔ ԿԸ ՄՆԱՅ ԳԱՂԱԹԸ»

Սեպտ· 26–ի Ֆիկարօ — Մտակազինը «Փատաթուղթ» վլուխին ներքեւ հատած մը կը հրատարակէ Գասպարովի յուչերէն, որոնք լոյս կը տեսնեն Հոկտեմբեր 5–ին, Ազգէն Մխէյլ հրատարակչատան մօտ՝ «Et le fou devint roi» խորագրով: Ներկայացման տողերուն մէջ, Թերթը զուգահեռ մը կ'ընէ Գարբովի հետ, Գասպարովը ներկայացնելով որպէս՝ «Հայ հրեայ մը, որ որպէս միակ նեցուկ Ազրբէյճանի Հանրապետութեան ներկայացուցիչն ունի Կրեմլինի մօտ»:

Ինչպէս բոլոր – այս օրերս լոյս տեսնող – օրաթերթերն կամ չարաթաթերթերը, «Ֆ· – Մ·» էջ մըն ալ նուիրած է Շառլ Ազնաւուրի, որու «Վերջին Վերամուծը» (ըստ՝ Ազնաւուրի) կը սկսի Սեպտեմբեր 29–ին, Փարէ տէ Քոնկրէ եւ կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 8: Եօթը տարուան բացակայութենէ մը ետք է, որ Ազնաւուր կը վերադանէ փարիզեան բեմ մը:

Թերթը, արդարօրէն, կը նկատէ որ նուաճեւութիւնները կ'անցնին, բայց Ազնաւուր կը մնայ գագաթը: Պատճառը, անկասկած, այլ տեղ փնտռելու հարկ չկայ, քան՝ իր եզակի տաղանդին, որ 40 տարի է «չի մաշիր»:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ա. Աչխարհամարտի աւարտին կազմաւորուած հայկական Հայրենակցական Միութիւնները զգալի դեր խաղացին հայ ժողովուրդի իրաւունքները եւ շահերու պաշտպանութեան գործին մէջ: Հայկական հայրենակցական միութիւնները, անոնց կեդրոնական խորհուրդի նախագահ Յովհաննէս Թումանեանի ընտրոշումով, ունեցած են երկու նպատակ. – «Անդրկովկասեան ազգերի համերաշխութիւնը եւ հայ ժողովրդի Փիլիքական ու կուլտուրական գոյութեան ապահովումը»: Երկու ուղղութեամբ ալ հայկական Հայրենակցական Միութիւններու աշխատանքները չունէ ու եռանդ հաղորդողը Յովհաննէս Թումանեանն էր: Տակաւին դարուն սկիզբը, Անդրկովկասի մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւններու խիստ լարուած օրերուն, Թումանեան հանդիսացաւ անդրկովկասեան այն դէմքերէն մին, որ ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործունէութեամբ նպաստեց ազգամիջեան զինեալ ընդհարումներու կասեցման:

Յովհաննէս Թումանեանի հայրենասիրական ու մարդասիրական գործունէութիւնը ծաւալեցաւ յատկապէս Ա. Աչխարհամարտի աւարտին, Հայրենակցական միութիւններու կեդրոնական խորհուրդի նախագահի պաշտօնին մէջ: Այդ ժամանակաշրջանին բանաստեղծը ամէն բան ըրաւ, որպէսզի կասեցուին Անդրկովկասի մէջ թրքական կանոնաւոր զօրամասերու կողմէ հայկական կոտորածները, հայ բնակչութեան գոյքի եւ ունեցուածքի թալանը: Տեղերէ ստացուած զեկուցագրերու հիման վրայ, Յովհաննէս Թումանեանի կողմէ 1918 Դեկտեմբեր 19–ին կազմուած է Անդրկովկասի հայ բնակչութեան ազէտալի վիճակը ցոլացնող ամբողջական փաստաթուղթ մը, ուր ճշդորոշուին կը ներկայացուին Կարսի, Արեւելեան Հայաստանի եւ Անդրկովկասի հայաբնակ գաւառներու մէջ հայ բնակչութեան կրած մարդկային ու նիւթական կորուստներու չափերը, որոնց հաւուցման ամբողջ պարագը կ'իյնայ թրքական կառավարութեան ու Անդրկովկասի մէջ բացարձակ թրքամէտ քաղաքականութիւն վարող մուսաւաթական կուսակցութեան վրայ: Համառօտ կերպով ծանօթանանք այդ կարեւոր փաստաթուղթի հետ:

ԿԱՐՍԻ ՄԱՐԶ. — Թումանեանի հաղորդումով մարզի չորս գաւառներէն Արտահանի եւ Օլթիի հայ բնակչութիւնը գրեթէ բնաջնջուեցաւ Թուրքերու կողմէ Սարըղամիշի ռազմաճակատի ճեղքումէն անմիջապէս ետք, բացառութեամբ մօտ հազար կանանց ու աղջիկներու, որոնք յետագային Արտահանէն արձակուեցան՝ «ծեծուած, բռնաբարուած, յօշոտուած», դրացի Ախալքալաքի գաւառ: Միւս երկու գաւառներու՝ Կարսի ու Կաղզուանի հայութիւնը յաջողեցաւ փախիլ Կարս, իսկ վերջնոյս յանձնումէն ետք չարժեցաւ Ա-լեքսանդրապոլի ուղղութեամբ, ամբողջովին թալանուեցաւ Թուրքերու կողմէ Քարայազ կայարանի մօտ, ապա մեծամասնութիւնը բնաջնջուեցաւ Մ. Ղարաքիլիսայի ճամբուն վրայ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ ԵՒ ԳԱԻԱՌ. — Ջեկուցագրին մէջ ըսուած է, թէ հոս թրքական կանոնաւոր զօրամասերը, տեզուտն մահմեդական բնակչութեան հետ, օգտուելով իրենց յանկարծակի ներխուժումէն յառաջացած բնակչութեան տագնապէն՝ հուրի ու սուրի մատնեցին քաղաքն ու ամբողջ գաւառը, տարածեցին աննկարագրելի սարսափներ: Գաւառէն մօտ 10 հազար երիտասարդներ քշուեցան դէպի Էրզրում, ուր բնաջնջուեցաւ անոնց մեծ մասը եւ քիչեր կրցան վերադառնալ: Գաւառին մէջ բռնաբարուած ու յափշտակուած են մօտ հինգ հազար կանայք ու աղջիկները, որոնցմէ չատեր մահմեդականացան, չհանգուրժելով ամօթն ու զազանութիւնները: Իլլի – Ղարաքիլիսա դիրքին մէջ 1500 հոգիէն ողջ մնաց միայն երկու հարիւրը:

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԱԻԱՌ. — Հոս մնացած բնակչութիւնը, բացառութեամբ հայ կաթողիկէներու, Թուրքերը բնաջնջեցին: Գաւառի բնակչութեան դիմաւոր մասը՝ 85 հազար Հայեր, ապաստանեցան Քութիսի ու Ծաղկա: Սակայն միայն հինգ ամսուան ընթացքին ցուրտ, սովէ ու հիւանդութիւններէ մեռան մօտ 40 հազար հոգի: Գանձա գիւղի 2060 հոգիէն Ծաղկայի մէջ մեռան մօտ 720 հոգին: Սատկայի 3250 հոգիէն մեռան մօտ 2500–ը: Յովհաննէս Թումանեանի հաղորդումով, այդ սոսկած զանգուածը իր գաւառին մէջ ձգած էր 2·5 միլիոն փութ (մէկ փութը՝ 16·3 քիլօ) հացահատիկ, մօտ 8 միլիոն փութ րերք, 15 հազար վերթակ, մեծ թիւով գիւղատնտեսական գործիքներ ու մթերքներ, եկեղեցական գոյք, հին ձեռագրեր եւայլն: Գաղթականներու թողուցած ամբողջ գոյքը վերաքաղաքեցաւ տարբեր ազգերու չահադէտներուն, իսկ քշուած անասունները տարին Ախալքալաք եւ Ախալցխա՝ Թրքական բարձրագոյն հրամանատարութեան տրամադրութեան տակ:

ՓԱՄԲԱԿԻ, ՇՐԶԱՆ. — Թումանեանի վկայութեամբ, Փամբակի 28 հայկական գիւղերէն կանգուն մնացած էր միայն Համզաչիմանը, մնացեալ 27 գիւղերը, ենթարկուելով Թրքական յարձակումներուն, հիմնովին քանդուեցան:

ԼՈՌիի ՇՐԶԱՆ. — Ինչպէս կը յայտնէ Թումանեան, այս շրջանն ալ տուաւ մարդկային զոհեր, սակայն նախորդներու նման զանգուածային բնոյթ չստացաւ: Բայց ահռելի չափերու հասան շրջանի նիւթական կորուստները: Թուրքերու կողմէ թալանուեցան շրջանի անասունները, անասունները, հացահատիկը, «տարուեց այն ամէնը, ինչ որեւէ արժէք էր ներկայացնում՝ դռները, լուսամուտների շրջանակները եւայլն»:

ՆՈՐ ԲԱՅԱԶԻՏԻ ՇՐԶԱՆ. — Քիչ չէին կորուստները նաեւ յարաբերաբար նուազ վնասուած շրջաններու մէջ: Թուրք բնակիչներու եւ թաթար աւազակախումբերու կողմէ միայն կրկնակուսակ, Թիւրքիւլիւ եւ Զակալու գիւղերուն մէջ բնաջնջուեցան քանի մը հարիւր տուն – տեսութիւն, յափշտակուեցաւ մօտ մէկ միլիոն եղջերաւոր անասուն:

ՂԱՐԱՔԱՂ ԵՒ ՋԱՆԳԵԶՈՒՐ. — Ղարաքաղ եւ Զանգեզուրը կազմակերպուած ինքնապաշտպանութեան շնորհիւ զերծ մնացին կոտորածներէ: Սակայն Բաքուն դրաւելէ ետք հինգ հազարնոց թրքական ջոկատը, չարժելով դէպի Ղարաքաղ, իր ճամբուն վրայ բնաջնջեց կարգ մը հայկական բնակավայրեր: Թուրքերը, Շուշին գրաւելուն պէս, պահանջեցին հայ բնակչութեան զինաթափում, այն պարագային, երբ անոնց կողքին կը գրտնուէին մինչեւ ակռաները զինուած թաթար աւազակախումբերը: Բոլոր կողմերէ չրջապատուած Ղարաքաղի հայ բնակչութիւնը ստիպուած էր պայքարիլ նաեւ սովի դէմ:

ԷԼԻԶԱՎԷՏՊՈԼ. — 1917 Դեկտեմբերին սկսած հայկական կոտորածները աստիճանաբար ստացան կանոնաւոր բնոյթ եւ, ի վերջոյ, ինչպէս քաղաքը, այնպէս ալ ամբողջ շրջանը պաշարուեցան Թուրք սպաներու գլխաւորութեամբ գործող ջոկատներով: Ութ ամիս քանի մը տասնեակ հազար հոգի կը դանուէին պաշարուած վիճակի մէջ: Թալանուած ու իւրացուած է Հայերու բազմամիլիոն – նանոց ամբողջ գոյքը:

ՇԱՄԱԽԻ ԵՒ ԳԵՈԿՉԱ. — Շամախի եւ գաւառի մէջ հայկական եւ ռուսական կոտորածները սկսան տակաւին Մարտին, երբ Թուրք գաղանի գործակալներու հրամանատարութեամբ գործող թաթար աւազակախումբերը, յարձակելով գործ-

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԵՐԲ ԱՇԽԱՐՀ ԴԻՄԱԳԻՕ ՓՈԽԵՑ

Հռոմի կայսր Դիոկղետիանոսի եւ իր պաշտօնակից Մաքսիմինոսի անակնկալ հրաժարականը 305 թուականի Մայիս 1–ին, մեծ զարմանք կը պատճառէ, կայսրը հրաժարելով իր դէրքէն, պատրաստ, իր կամքով կը վերածուի սովորական քաղաքացիի մը: Այս որոշումը ունէր պիտի տայ, որ երիտասարդ Կոստանդին հաղարամեայ կայսրութեան մը գլուխն անցընէ իր ընտանիքը:

Դիոկղետիանոս քանի տարի զեկավարեց աշխարհի հզօրագոյն պետութիւնները մէկը. իշխանութեան գլուխ գալէն (285) ութ տարի ետք հաստատեց նոր վարչաձեւ մը, ուր իշխանութիւնը յանձնուած էր չորս զեկավարներու: Ասոնցմէ երկուքը Օգոստոս էին, երկուքը՝ Կեսարներ: Այս դրութիւնը մէկ կողմէ աւելի յաւ պաշտպանելու կը ծառայէր կայսրութիւնը, որ բարբարոսներու սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, միւս կողմէ կ'ապահովէր կանոնաւոր յաջորդականութիւն մը: Հակառակ իր համեստ ծագումին, ան երկար ժամանակաշրջանի մը համար հաստատեց բացարձակ միապետութիւն մը, որ կը հիմնուէր կայսրին վրայ. կայսրը նկատուած էր սրբազան անձնաւորութիւն մը, կիսաստուած մը:

Քանի մը տարուան ընթացքին Հռոմէացիները կը սորվին զայն նկատել մէկը, որ իրաւունքն ունի եւ պարտաւորութիւնը, աստուածներու հրամանները դործադրելու:

Դիոկղետիանոս եւ Մաքսիմինոսի հրաժարումէն ետք կեսարները կը փոխարինեն զանոնք ու կը մնայ երկու նոր կեսարները ճշդել: Կը խորհուի անոնց զաւակներուն անցընել յաջորդութիւնը, ասոնցմէ Մաքսենս կը տեսնէր կայսրութեան գլուխ անցնիլ, իսկ Կոստանդիանոս կը յուսայ, որ շուտով պիտի տիրանայ իրեն ճակատագրուած բախտին:

Ան ինք տարեկանին ընդունուած է Նիկոմիդիոյ արքունիքը. մօտէն հետեւած նոր վարչաձեւի մանրամասնութիւններու գործադրումին: Ան ներկայ կ'ըլլայ արբազան ներկայացումի մը, ուր գլխաւոր դերակատարը՝ Դիոկղետիանոս կայսրն է, եւ որ ունի դերմարդկային յատկանիշեր, ողորմածութիւն, արդարատութիւն, բարեպաշտութիւն, այլասիրութիւն ... այս ամէնը պինդը կը վերածեն երկրաւոր Աբրամազդի մը, որ պարբկական արքունիքին նմանողութեամբ արարողութիւններ կատարել կուտայ, որոնց ընթացքին իր կողմէ ընդունուած անճնաւորութիւնները կը ծնրադրէին իր ոտքերուն տակ ու իրենց շրթունքին կը տանէին ծիրանի իր զգեստին քղանցքէն:

Ամբողջ այս տարիներու ընթացքին կոստանդիանոս կը սորվի պինդավարժութիւն ու Դիոկղետիանոսի կողմէ վերակազմուած բանակին կը մատնակից:

306 թուականին հայրը պինդը փոխ կը կտնէ: Կը մեկնի Պրըթանիա: Փիչ ժամանակ ետք հայրը կը մեռնի: Իր տեսուրդ խումբերուն կողմէ Օգոստոս հրաւիրուելէ ետք պայքար կը մղէ թշնամի ցեղախումբերու դէմ. իր երազն է յաղթական մուտք գործել Հռոմ:

312–ին իր զօրագունդերը ճամբայ կ'ելլեն դէպի Իտալիա. Մաքսենս խելայղ, հարիւր հազարնոց բանակ մը կը պատրաստէ. Կոստանդիանոս 40 հազար պինեալ ունի մէյմն:

Բախումը որ կը ծրագրուի, անհամեմատելի հետեւանքներ պիտի ունենայ կայսրութեան եւ առ հասարակ ամբողջ հռոմէական քաղաքակրթութեան համար: Այս մարտը կերպով մը կը նկատուի հեթանոսական ու քրիստոնէութեան պայքարը:

Դ. դարու սկիզբը հռոմէական հեթանոսութիւնը Օգոստոսի չրջանին բազմաստուածեան կրօնքը չէ. տիեզերքի ըմբռնումը այն է, թէ միակ ու զերազոյն աստուածութիւն մը կը զեկավարէ զայն, զոր կը պաշտեն Աբրամազդ, Հերակլ, Ապոլոն կամ անպարտելի Արեւ որակումներով: Կոստանդիանոս հաւատարիմ է Հերակլի, սակայն յեսոյ կը պաշտէ Արեւը:

Այս Արեւը կ'երեւի իրեն 309 թուականին, մեհեանի մը մէջ, յայտնելով, թէ երեսուն տարուան զահակալութիւն մը պիտի ունենայ: Երկրորդ երեւումով մըն ալ, 312–ին, իրեն կը թելադրուի հեռացնել այս պաշտամունքէն, ու հետեւիլ Նազովրեցիին:

Տեղեկանալով, որ Մաքսենս օգնութեան կանչած է բոլոր հեթանոս աստուածները ու բոլոր մեհեաններուն մէջ զոհեր նուիրած անոնց, ինք ալ կ'որոշէ իր ապագան քրիստոնեաներու աստուածոյն վստահիլ:

312, Հոկտեմբեր 28–ին Կոստանդիանոսի վարժ ռազմիկները կը չախչախեն թշնամի զօրքը, ու ան յաղթական կը մտնէ Հռոմ:

Հաղիւ զահ բարձրացած քաղաքական ու կրօնական հարցերու հետ դէմ յանդիմման կը մնայ: Անգթաբար կը բնաջնջէ թշնամիները: Իր փարուստ քրիստոնեայ եկեղեցիին կը պարտաւորէ դինքը քրիստոնեաներու ի նպաստ դիրք գրաւելու: Աֆրիկէի քրիստոնեայ համայնքներու ստացուածքը կը վերադարձնէ, պապին կը նուիրէ կայսրուհի Ֆաուստայի մէկ պալատը ու վերջապէս կը հրատարակէ նամակ մը, ուր կ'ըսուի թէ ամէն ոք ազատ է իր ընտրած կրօնքին հետեւելու:

Ակռ եւ ան իր առջեւ կը գտնէ բազմատան հարցեր, որոնց պէտք է լուծում գտնէ: Ան նոր քաղաքականութեան մը առաջնորդն է, միշտ յաղթական զօրավար մը, ու միաժամանակ աստուածարանական վէճերու դատաւոր մը: Ճաճանչերէ քէպ մարգերու մէջ ալ գործունէութիւնը ցոյց կուտայ, յատկապէս երկրորդին:

Երբ բարբարոսներու դէմ պայքար չի մղեր, Կոստանդին երկիրը կը զեկավարէ իր պալատին մէջ փակուած, հակելով իր բազմանդամ ընտանիքին, որպէս ճշմարիտ նահապետ մը:

Եւ ի վերջոյ, 330 թուականին, նախկին Բիւզանդիոն քաղաքին վրայ կը հիմնէ նոր քաղաք մը. Կոստանդնուպոլիսը:

Քանի մը տարուան մէջ յունական հին ոստանէն կը ծագի նոր Հռոմ մը, որ պապայ բիւզանդական կայսրութեան օրանը եւ հիմնաքարը կը դառնայ: Այս աշխատութիւններու ուտարէն տարի մը ետք 337 Մայիս 22–ին, Հոգեպատասխ օրը Կոստանդիանոս կը մահանայ, վերջին պահուն արիացի եպիսկոպոսի մը կողմէ մկրտուելէ ետք:

Ա. Թ. Թ.

ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՎՈՍՏՍԿՈՎՎԱՑԱԾՈՒ ԿՈՏՈՒ ՇԻՆԱՐԱՐԸ
ԴԺՎԱՐ ՀՈՂ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

ՓՈՖ. ԿԻՐԱԿՈՍ ՅԱՓԵՏ. ՅՈՒՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՈՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

ԴՈՂԻ ՎԱՂՎԱ ՄԵՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՏԵՐՅԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀԱԶԻԶ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

ՀԱՅ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄՏՔ

(Շար. Ա. Էջէն)

ասնի հաշիւները սխալ էլան, հակառակ այն հակայ գումարներուն զոր վատնեց Ա. կայանէն վըտէքներ գնելու եւ մեծ ամառականներով հրապուրելու համար :

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՑ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐՔԱՆ, այս առաջնահե՛րթ եւ հրատապ հարցը, չատ հաւանաբար ծեծուկի հանրապետա – կան զատարանի մը մէջ : Արդարեւ, Ամպուտղի դղեակին մէջ, գահաժառանգը՝ Փարիզի կոմսը, փոխանակ իր տղուն ձըգելու Ֆրանսայի գահը, թուան կը ձգէ : Ինչո՞ւ : Որովհետեւ, անզրանիկ որդին, ամուսնալուծուած, ապա՝ կրկին ամուսնացած է : Կիբրակի օր, պաշտօնապէս հաւտուած են, բայց իշխան Անրի չէ կրցած պատարագին ներկայ ըլլալ, որովհետեւ նախկին կինը վեթօ դրած է եւ գաւակն ալ, նոր գահաժառանգը մօրը կողմը բըռնած է, մեծ հօրը հետ հաստատելով թէ՝ եկեղեցւոյ կանոնները յարգած չըլլալով, չի կրնար պատարագին ներկայ ըլլալ : Այս օրինաւոր գահաժառանգը չի համակերպիր, կ'ըսէ թէ հայրը իրաւունք չունի «նշանակովի» գործ տեսնելու եւ կը ըսպառնայ դատ բանալ . . . :

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ՖԱՋ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ՖԱՋԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Հոգեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է :

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

——REPRISE DES ACTIVITES——
Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE
Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE
Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL
Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :
les 26 et 30 septembre
les 1er, 2 et 3 octobre
de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CHERCHONS CHORISTES
En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,
CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

ՄԱՐՍԻԼԻ
ՆԱՀԱՊԵՏՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԻ ՏԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–ԷՆ 25
Սրբոց Թարգմանչաց ժօնին առթիւ :
Ցեառագային՝ մանրամասնութիւններ :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Նուպար Ցովհաննէսեան իր ամուսնոյն եւ Հայ Ազգատարիամ Ընկերակցութիւնը իր նախկին նախագահ՝

ՆՈՒՊԱՐ ՑՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, կը տեղեկացնեն թէ կիրակի, Հոկտեմբեր 4–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Ցովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցին :

(15, ժան – Կուժօն փողոց) :

Առ ի գիտութիւն կը հաղորդուի ողբացեալին յիշատակը յարգող բարեկամներուն :

***

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օստոյի Լօյա Սաստնի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ հանդուցեալ ընկեր – ընկերուհիներուն հոգւոյն խաղաղութեան համար, կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Թաղիս Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ մէջ :

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տերուէի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է իր դպրոցին համար. – Միքիճան Շիրվանեանի եւ Մաբրուհիի կիւրիւղեանի մահերուն քառասունքին առթիւ, Տէսինէն՝ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ծառուքեանէ 200 Ֆ. :

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 4, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի :

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԻԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան եւ Տիկնանց Ծանձնախումբի խառն ժողովը, կուգայ հաղորդել «Մրմհան Ֆօնտ»ի հանգանակութեան բոլոր մասնակցողներուն եւ հայրենակիցներուն, որ Միութիւնս նկատի առնելով որ չրջանիս մէջ դոյութիւն ունի ամէնօրեայ դպրոց մը, միաձայնութեամբ որոշեց որ «Մրմհան» երկու սաներ որդեդրել Մարսէյլի «Համազգայինի» դըպրոցի մէջ. հինգ տարուան համար, 1987 – – 1988 տարեշրջանէ սկսեալ սառանձնելով անոնց տարեկան ծախքերը :

«Մրմհան» Ֆօնտի հանգանակութիւնը միշտ չարունակելի է :

ԼՐԱՏՈՒ — ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Հոկտեմբեր 14–ին, Լոնտոնի Սոթպի'զ աճուրդավաճառատան մէջ կը ծախուի Ցարութիւն Հաղարեանի 25 հազուագիւտ հայկական սեռամիխիներու (Քէօթահիա) հաւաքածոն. յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել. –
DEPARTEMENT D'ART ISLAMIQUE DE SOTHEBY'S LONDRES, tél.. (1) 493.80.80 ou le BUREAU DE SOTHEBY'S à Paris, 3, rue de Miromésnil, Paris 8e, téléphone 42. 66. 40. 60.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑԱՒ՝

ՄԱՐՍԻԼ. – Վասպուրականի Ցարթականի Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի ոգեկոչումները Մարտ 27–ին :

***

ՍԷՆ – ԺԷոամի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Մաուզօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին :

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաֆեան մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին :

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԻԼԻ. – Տէր եւ Տիկին Մինաս Ֆրանկիւլեան 250 Ֆ. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին իրենց զարմիկին՝ Յարութիւն Կելէնեանի մահուան (Միացեալ – Նահանգներ) առթիւ :

ՑԱԻԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչէ Արնուվիլ – Սարսէլլի Ասպիկ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր եւ ընկերուհի՝ Խաչիկ Խաչիկեանի եւ ընտանիքին իրենց տարաբախտ զաւկին Մարի – Հելէնի դառնակսկիծ կորուստին առթիւ :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Լեմիլ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան 500–ական Ֆ. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին Տիկին՝ Անգինէ Պուտաֆեանի մահուան առթիւ :

***

Տիկին Անգինէ Պուտաֆեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 500 Ֆ. կը նուիրեն Աղքատախնամին (փոխանակ «Ցառաջ»ին) :

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 300 Ֆ. կը նուիրեն Ս. Մեսրոպ կրթարանին (փոխանակ «Ցառաջ»ին) եւ 200 Ֆ. «Ցառաջ»ին :

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –
5–էն 14 տարեկան :

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի եւ կրօնագիտութեան դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ ետք, ժամը 2–ին :

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –
Հայերէն լեզուի դասերը կը սրուին ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 5:էն սկսեալ :

Սկտառկները.– Երեկոյեան ժամը 7·30ին, յառաջացածներ՝ ժամը 8·30–ին :

Tous les cours sont donnés au Centre Culturel Saint Mesrob, 10 bis, rue Thouin Paris 3e, tél. 43.26.50.43 et 42.78.31.93.

***

ԿՐԸՆՈՊԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չահապրդուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30 :

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը :

***

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30–ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի պատրաստական դասընթացքները, Շորեքշաբթի օրերը ժամը 8·30–էն 12·30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14·30–էն 17 :

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար : Կը հրաւիրուին չրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները 4–էն 14 տարեկան :

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան :

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

***

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՒՑ ԹԱՂ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաֆեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Շորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ :

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

***

ՄԱՐՍԻԼԻ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՑ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի մէօրեայ դըպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները վերսկսան Սեպտեմբեր 16–ին, Շորեքշաբթի օրը :

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ :

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը թաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1·– Հայոց լեզու.
2·– Հայոց պատմութիւն.
3·– Կրօնք.
4·– Հայկական երաժշտութիւն.
5·– Մանկանց երգչախումբ – պատրաստի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երլմազեանի – :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, ամէն Շորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ :

Օթօքարի տպատարկութիւն և կէսօրեան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են :

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան

ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝

Սիրարփի Գապառաճեանի

ԴՐԱՄԱԾԻՍԸ ՊԱՏՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը

բեմադրութեամբ՝

ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ

MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
30
MERCREDI
30 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.584
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.584

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՁԵՄԱՅԷԼ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ընդհանուր ձեւով կ'ողջունուի Լիբանանի նախագահին ճառը Նիւ – Եորքի Ազգաժողովին առջեւ որպէս՝ քայլ ելոյթի մը: Խոշորները յուզուելու են, կը վկայէ Մոնտէ Թղթակիցը, երբ ձեմայէլ պատմելու է ըմբոստացուցիչ պատմութիւնը երկրի մը՝ «ինչպէսին քաղաքակրթութեանց քաոսը», այսօր վերածուած պատերազմի քաոսուղիին: Բազմաթիւ պատերազմներ Մերձաւոր – Արեւելքի կը մղուին լիբանանեան հողամասին վրայ: Այդ իսկ պատճառով, Մերձաւոր – Արեւելքի խաղաղութիւնը պէտք է Լիբանանէն սկսի»:

Ձեմայէլ ակնարկած է նաեւ Սուրիոյ, ըսելու համար. – Սուրիական բանակին ազդեցութիւնը Լիբանանեան հողամասերու 60%–ին վրայ կը տարածուի, առանց ծառայելու երկու երկիրներու լաւագոյն շահերուն: Անշուշտ, հասկցած ենք, որ ապագայ չկայ մեզի համար, առանց Սուրիոյ, բայց ճիշդ է նաեւ, որ սուրիական լուծէն չկայ Լիբանանի համար: Արդէն իսկ հաստատուած սկզբունքներու համաձայն, պատրաստ ենք չաղ ճիդեր ընելու յանգելու համար սերտ յարաբերու – թեանց Սուրիոյ հետ: Այնուամենայնիւ, – անոնք պէտք է բնականոն ըլլան, բարեկամական եւ հիմնուած ինքնիշխանութեան վրայ» :Ինչ կը վերաբերի ՊԱԿ–ի հետ յարաբերութեանց, անոնք, կ'ըսէ Լիբանանի Նախագահը, պիտի զարգանան, որպէսզի անցեալի սխալներուն առաջքն առնուի: «Լիբանան, կ'աւելցնէ ձեմայէլ, պատմական է պաղեստինցիներուն ներկայութեան իրաւունք մը տալ, պայմանաւոր որ այդ ներկայութիւնը որեւէ ձեւով չխանգարէ լիբանանեան օրէնքները»: Ապա, Լիբանանի Նախագահը չի խնայեր Իրանը, որ «պէտք է Լիբանանի գործերուն չխառնուի եւ իր կողմնակիցներն ալ պէտք է ժամ առաջ մեկնին Լիբանանէն, որովհետեւ Թեհրանի արարքները կը վտանգեն հարաւային Լիբանանի բնակչութիւնները»:

X ձեմայէլ ելոյթ մըն ալ ունեցած է Պրուքլինի Նոթր – Տամ տիւ Լիպան Եկեղեցին, պատարագի մը համար հաւաքած Լիբանանցիներուն, չեշտելով. – «Հանդրուանը դժուար է, բայց վճռած ենք վերաշինել լաւագոյն Լիբանան մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՔՈԼՈՄԲիի մէջ, երկու տարի չանցած նոր ազէտ մը հարիւրաւոր զոհեր կը խլէ: Այս անգամ Մեահլինի մէջ է, որ հողի սահանք մը ուղեր գործած է, տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով ամբողջ գեղի վերածուած է եւ 120 մեռեալ գտնուած է, բայց 500 ալ անհետացած բնակիչներ կան: Թունելով գեղ թափած է Կիրակի օր ցերեկուան ճաշին ժամուն թաղամասի մը վրայ:

ՇԱԼԱՆՏՈՆ, Աշխարհութեան նախարարը կրկին որոշում մը առած է, որ հանարար նախորդներուն ճակատագրին բախի: Արդարեւ եկածէն ի վեր, ամիսներ շաս հրաժարիլ յաջորդաբար ձեռք առած միջոցներէն: Սկսաւ թմրեցուցիչ գործածողները բանտարկել ուզել, զանոնք հիւանդ նկատելով, ապա բանտերը անհատական ձեռնարկութիւններու յանձնել, ուելի ետք՝ ֆրանսական հպատակութեան նոր կանոնագիր մը հաստատել: Այս բոլորը մնաց բաբձի թող, ծանօթ պատճառներով: Հիմա ալ, Շալանտոն հարցաքննիչ դատաւորները դէմը կը հանէ: Կ'ուզէ զեղչել անոնց իրաւասութիւնները, որովհետեւ կը նկատէ որ երիտասարդ, անփորձ հարցաքննիչ դատաւորներ պատճառ կ'ըլլան որ նախագահական բանտարկութիւնները երկարին, ձգձգուին: Ուրեմն, դատաւորութեան զպրոցը աւարտողը պիտի չկարենայ անմիջապէս հարցաքննիչ դատաւոր (էնսթրիւքսիոն) ըլլալ, այսինքն՝ երկրին ամէնէն զօրաւոր մարդը, ըստ Նափոլէոնի: Ակկէ զատ, լրենք պիտի չզրօշեն այլեւս մեզադրանքի տակ եղողը բանտարկել, այդ որոշումն ալ պատժական դատարան մը պիտի տայ: Բայց, մինչեւ որ այս օրինագիծը երեսփոխաններու քուէին արժանանայ դեռ բաւական «ջուր կ'անցնի կամուրջներուն տակէն»:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԿՐԿԻՆ ԵՒ ՄԻՇՏ

Մամուլը կը չարունակէ լայն տեղ տալ Ազնաւուրի, եւ թերթ չկայ որ հարցազրոյց մը չհրատարակէ: Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29–ին (նոյն իրիկունը կը սկսէր իր վերերեւումը փարիզեան բեմի մը վրայ), կարգը եկած էր «Փարիզիէն»ի որ առաջին էջէն կը սկսէր մեծ գունաւոր նկարով մը, հարցազրոյցը հրատարակելու համար 15–րդ էջը, կողքին ալ սիւնակ մը արամազրելով Անրի Վերնէօյլի (Աշոտ Մալաքեան) որ կը յայտնէ թէ վերջապէ՛ս դեր մը ունի Ազնաւուրի համար իր յաջորդ ֆիլմին մէջ, որ ներշնչուած «Մայրիկ»էն, հայկական զաղթականութեան սագա մըն է: Ազնաւուր, հակառակ տասնեակներով հարցազրոյցներու կը յաջողի խուսափիլ կրկնութիւններէ, առնուազն ըսելու ձեւը փոխելով, եթէ նոյնիսկ խորքը՝ չի փոխուիր:

«Մաքէն», նոյն օրը էլ մը կը արամազրէ, նկարին տակն ալ գնելով անոր ըսածը. – «Ես կ'ուզեմ տունս մեռնիլ, բոլոր զաւակներովս անկողինիս չուրջ եւ դիպուկ խօսք մը գտնել մեկնելէ առաջ»:

Լրագրողը կը սկսի իր յօդուածը յիշեցնելով որ Քնար եւ Միշա Ազնաւուրեանի զաւակը 63 տարեկան է, բայց չատ հոգը չէ: Ան կը խօսի իր արուեստին, բայց նաեւ ընտանիքին մասին, կ'ըսէ. – «Ունթուքթիւններուս տարիքն ունիմ»: Նոյն էջին վրայ, լոյս տեսած է նաեւ վկայութիւն մը Թրիւֆոյէն Ազնաւուրի մասին:

«Լիպերասիոն», Ազնաւուրը մէկ կողմ ձգած կը զրազէր Կառավարենցով, անոր հետ հարցազրոյցը խորազրելով՝ «Ազնաւուր Կառավարենցի կողմէն»: Հոս, ժորժ Կառավարենց կը խօսի Ազնաւուրի մասին, նաեւ իր ընտանիքին եւ իրենց աշխատանքի եղանակին:

Զայնասփիւռն ալ ետ չի մնար անշուշտ եւ նոյն օրը Ֆրանս – Էնթէռէն ալ, Ազնաւուր կը հաստատէր թէ փորմիտապլը կեանք մը ունեցած է...:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՒԱՔԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22 — 24)

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Իր ծննդեան 79–րդ տարեդարձին օրը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· սպիտակ մեխակներու փունջ մը ստացած է ոչ թէ Վեհարանին մէջ, այլ Մայր Աթոռէն ոչ հեռու Ս· Աստուածածին եկեղեցին, ուր իր չքախտմբով զացած է նախագահելու նոր զանգակատան եւ վերանորոգուած եկեղեցւոյ բացման արարողութեան: Եկեղեցւոյ մուտքին մօտ հաւաքուած ամբոխի ներկայութեամբ Վազգէն Ա· կարած է սիւնակամարը երիզող ժապաւէնը: Արարողութեան ներկայ եղած է արժանթինահայ բարերարուհի Տորիս Զէննոզեան, որուն եւ իր հանգուցեալ ամուսնոյն՝ Վահէ Զէննոզեանի միջոցներով կառուցուած է եկեղեցւոյ նոր զանգակատունը եւ վերանորոգուած չէնքը: Ի պատիւ բարերարներուն, անոնց անունները փորագրուած են մուտքի պատին: Պատարագած է Արժանթինի Հայոց առաջնորդ՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան: Ցաւարտ արարողութենէն խօսք առնելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նշած է, թէ ներկայ ժամանակները իշխանութիւններու բարեացակամ օգնութեամբ յառաջ կ'ընթանայ նաեւ եկեղեցաշինութեան գործը: Ասոր վկայութիւններն են պատմաճարտարապետական – եկեղեցական կարգ մը յուշարձաններու վերակառուցումը Հայաստանի մէջ: Արարողութեան մասնակցած են Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք· Գալուստեան, Տիրան Արք· Ներսոյեան (Նիւ – Եորքէն), Կեդր· Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Գրիգորեան, բազմաթիւ ուխտաւորներ՝ Արժանթինէն, Միացեալ – Նահանգներէ, Քանատայէն եւ Մերձաւոր – Արեւելքի երկիրներէն:

***

ԺԱՖ–Ի ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻԽՂԻ «ԱՐԱՔՍ» — «ՍԱՍՈՒՆ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՀԱՆԴԷՍ ԵԿԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութեան (ԺԱՖ) Մարսէյլի մասնաճիւղի «Արաքս» — «Սասուն» համոյթը հանդէս եկած է Հայաստանի կարգ մը քաղաքներու մէջ: Խումբին զեկավարը՝ Սիմոն Ազիլազեան, այս առթիւ նշած է. – «Այս օրերը, զոր անցուցինք Հայաստանի մէջ, մեզի չատ ուրախութիւններ պատճառեցին: Մենք մեր չնորհակալութիւնը կը յայտնենք ըմփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէին՝ խումբին այս հանդիպումները մայր հայրենիքի մէջ այսպէս լաւ կազմակերպելուն համար: Մենք չատ յուզուած էինք Երեւան, Լենինական, Կիրովական եւ այլ քաղաքներու ու գիւղերու մէջ ունեցած հանդիպումներու ժամանակ, ուր մեր ելոյթները սիրով կ'ընդունուէին: «Արաքս» – «Սասուն» խումբը այս տարի պիտի նշէ իր գոյութեան երորդ տասնամեակը: Դիւրին չէ օտար ափերուն երեսուն տարի պարբերաբար պտտիլ: Մեր խանդավառ չանքերուն չնորհիւ, ես նկատի ունիմ խումբին զեկավար Սոնա Էզկիւլեանը, դուդուկահար Լեւոն Մինասեանը, նաեւ Երուանդ Հարութեանն ու միւսները, մենք կը յաջողինք լայնօրէն տարածել հայկական պարը: Անշուշտ, խումբի գոյութեան մէջ մեծ է վարուժան Պոզոճեանի նիւթական աջակցութիւնը: «Արաքս» – «Սասուն»ը Ֆրանսահայ զարդուքի լաւագոյն խումբերէն է, որ Ա· մրցանակ չահած է ԺԱՖ–ի եօթը փառատօներուն: Ուրախութեամբ կ'արձանագրենք, որ մեր պարուսոյցը եղած է ծանօթ արուեստագէտ Վանուշ Յանամիրեան: Ասոր օգնութեամբ մենք տրված ենք «Քոչարի»ն, «Շալախօ»ն, «Սասունցիներու պար»ը, «Ուզունդարա»ն, ազգագրական պարերու չարքը: Իր գործը վերջին չրջանին չարունակած է հայկական ժողովրդական երգ ու պարի պետական համոյթի պարուսոյց Փայլակ Սարգսեան, որուն օգնութեամբ բեմադրուած են «Սայաթ Նովա», «Կատակ պար», «Վարդավառ», «Ղարաբաղ» եւ այլ պարեր»:

ԱՐԱՐԱ՛Տ, ԱՐԱՐԱ՛Տ

ՆՈՐԷՆ ՆՈՅԻ ՏԱՊԱՆԸ
ԳՏԵՐ ԵՆ ...

Երբեմն, երբեմն երանելի մը կը գտնուի, ընդհանրապէս Ամերիկացի, որ Աբրահամը կը մտրլցի, Նոյի տապանը փնտռելու համար, երբեմն ալ կը «գտնէ»: Այս անգամ գացող – եկողը Խոսրով Քրաֆորտ անուն գասական գրականութեան փրոֆէսէօր մըն է, որ նկարահաներ է առաքած, 1350 մեթր բարձրութեան վրայ: Վերադարձին յայտարարեր է որ նաւու նմանող բան մը գտած է, որ ... Նոյի տապանն է:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱՂԱՆՑ ԴԱՍԱԽՕՐՈՒՄԻՆ ՄԷՋՏԵՂԸ

Հաւասար արդիւնք մը տեղւոյն Փութպոլ Քլէօպին դէմ քաջալերական կարելի է նկատել Վալանսի Հայ Մարզական–ներին համար: Ոչ մէկ կողմին յաջողուած է կոլ նչանակել՝ 0 – 0: Հայանուն ախումբին 7–րդ խաղն էր այս, Ֆրանսայի ախոյեանութեան երրորդ բաժանումին մէջ: 7–րդը՝ նախատեսուած 30 մրցումներէն: Աւելի քան 2500 հանդիսատեսներ ներկայ եղած են հանդիպումին՝ ուր խաղավարը բաւական քրտնած է անձրեւին տակն իսկ...

Եթէ մարզական հայեացքով կարեւոր չէ այդ, հայկական տեսակէտով ցաւալի է տեսնել որ մարզադաշտին վրայ կար միայն մէկ «եան», եւ ան ալ, Մարգարեանը, Փութպոլ Քլէօպի կազմին մէջն էր...

Թերեւս կանուխ ըլլայ դուշակութիւններ ընել, բայց քիչ մը լաւատեսութեամբ կրնանք արդէն ըսել թէ Հ· Մ· Ը· պիտի կրնայ պահել իր տեղը այս դասակարգին մէջ, պիտի կրնայ խուսափիլ դասաւորումին վերջին երեք աստիճաններէն: Ներկայիս կը գտնուի 8–րդ դիրքի վրայ, 16 մրցակիցներու միջեւ:

Ռեն – Արի չրջանին մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին պաշտօնական մրցում չունէր անցեալ Կիրակի: Հոկտեմբեր 4–ին, իր զաշտին վրայ կը խաղայ Շամպէրիի դէմ: Կը յուսացուի առ նուազն հաւասարութիւն Հ· Մ· Ը· Մ·–ի համար:

Վալանսի պահեստին կ'երթայ Հոթ – Լուար, Օրէք, չուրջ երեք հազար հոգիներոց ասան մը՝ ուր դժուար է յաղթել:

Վ· Մ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԱՅԼԱՊԷՍ ՇԱՏ ԲԱՆ ԿԸ ԿՈՐՑՆԵՆՔ»

«Գրական Թերթ»ի թղթակից Սամուէլ Շահմուրադեան տեսակցութիւն մը ունեցած է մթնոլորտային օդի պահպանութեան Խորհրդային Միութեան պետական տեսչութեան պետ Եուրի Սարգսի Ծատուրովի հետ («Գրական Թերթ», Օգոստոս 14)։ այս տեսակցութեան առաջին մասը կը վերաբերի մթնոլորտի ապականումի եւ ասոր դէմ առնուած միջոցներու ընդհանուր Խորհ. Միութեան մէջ։

Եուրի Ծատուրով կը վստահեցնէ, թէ անթիլական սպառնալիքի ենթակայ մեծ քաղաքներու մէջ արդէն փակուած են վրնասակար տարքաւորումները, ու թէեւ այս աշխատանքները ու անհրաժեշտ բոլոր տուգումները դանդաղ կ'ընթանան, սակայն եւ այնպէս վերջին տարիներուն նկատուած է, որ ապականութեան մակարդակը հետզհետէ կը նուազի։ Այս առումով աւելի բարդ հանդամանք կը ներկայացնեն Աբեւմտեան Սիբիրի, Միջին Ասիոյ, Ուրալի, Անդրկովկասի կարգ մը շրջանները։

Տեսակցութիւնը երեւան կը բերէ նաեւ այն իրողութիւնը, որ 1950–ական թուականներէն ի վեր այս մասին որոշումներ արուած ըլլալով հանդերձ, անոնց մեծ մասը մնացած է թուղթի վրայ ու չէ դրծադրուած։

Ընդհանուր բնոյթի հարցում – պատասխանելէ ետք Սամուէլ Շահմուրադեան կ'անդրադառնայ յատկապէս Հայաստանի պարագային ու կը հարցնէ. –

— Ըստ երեւոյթին, պատահական չէ, որ մթնոլորտային օդի պահպանման քննագաւառում պետական վերահսկողութեան հարցերին նուիրուած համամիութենական սեմինարը, որի դեկավարն էիք դուք, անցաւ Երեւանում։ Չէ՞ որ մեր մայրաքաղաքում, ինչպէս նաեւ Կիրովականում, Ալավերդում, Հրազդանի եւ Արարատի ցեմենտի գործարանների արտանետումների ազդեցութեան գօտիներում օդի աղտոտումը ծայր աստիճան վտանգաւոր բնոյթ է ընդունել։ Այսինքն «խոցերը» շատ չեզո՞ք մեր փոքրիկ, խիտ բնակեցուած, խոշոր աւտոառներից զուրկ հանրապետութեան համար։ (Էլ չեմ խօսում Սեւանի տատապումների, մեր թունաւորուած գետերի, Հայաստանի ատոմայականի, հողերի էրոզիայի եւ այլ հարցերի մասին)։

Հետում, ասես շնչահեղձ է լինում Երեւանը։ Բրոհիաուզի եւ Եֆրոնի հանրագիտարանը 1890 թուականին տեղեկացնում էր, որ «Հայաստանի կլիման ... ընդհանրապէս առողջ է համարւում, բացառութեամբ՝ Երեւանի շրջակայքի»։ Հիմա մենք ամէն ինչ կը տայինք՝ միայն թէ վերադառնար, յետ քերուէր բնական այդ անբարեբաստութիւնը։ Քաղաքի օդն այնքան է աղտոտուել, որ մեր Մասիս սարն էլ արդէն դէպիից դէպի է երեւում։ Հիմա մեզանից ո՞վ ստոյգ գիտի՝ առո՞ղջ է ինքը, թէ՞ հիւանդ։ Իսկ չբերութեան, թերարժէք ծնունդների եւ մեր մանուկների մահացութեան մասին երբեմնի շքշուկներն այժմ հրապարակայնօրէն հաստատում են մասնագէտ – բժիշկներն ու պաշտօնատար անձինք։ Պարզ չէ՞, որ մենք պատկանում ենք Հայբենիքին, այլ ոչ թէ քիմիական արդիւնաբերութեան մինիստրութեանը։ Երեւանցիների կարծիքն այսպիսին է. մեր երեխաների առողջութիւնը, մէկ միլիոն երկու հարիւր հազարնոց մայրաքաղաքի ապագան թանկ է արդիւնաբերական ուզածդ արտադրանքից։ Շտապ, շա՛տ շտապ ու արտակարգ բայլեր են հարկաւոր, կանգ չառնելով ծախսերի առաջ՝ հարկաւոր է ֆաղաքից եւ Հանրապետութիւնից հանել չարագուշակ քիմիան...։

Ձեր կարծիքը Երեւանի մթնոլորտային օդի մասին աւելի հեղինակաւոր է դառնում այնքանով, որ դուք եղել էք մեր քաղաքի գոյապահպանական վիճակը զննահատող կառավարական յանձնաժողովի կազմում։ Երեւանցիները այս օրերին միայն յանձնաժողովից են խօսում, հարցուփորձ անում իրար։ Ցոյս ունեք – նա՞եւ, որ շուտով մեծ փոփոխութիւններ կը լինեն։

— Իրօք որ, գոյապահպանական իրավիճակը Հայկական Հանրապետութիւնում արտասովոր լարուած է, եւ օրինաչափ է, որ Խորհրդային Միութեան Մինիստրների խորհրդի 1984 թուականի Դեկտեմբերի 6–ի ծրագրային որոշման մէջ տեղ են գտել նաեւ Երեւանի ու Կիրովականի ջերմաէլեկտրակայանները, «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը, Կիրովականի քիմիական մանրաթելի գործարանները։ Դրանք բոլորն էլ, ինչպէս նաեւ մի ամբողջ շարք ուրիշ ձեռնարկութիւններ, անյապաղ «բուժման» կարիքը ունեն։

Այս առումով մեծ աշխատանք են կատարում հանրապետութեան ջրաօդերեւութաբանական եւ բնական միջավայրի վերահսկողութեան վարչութիւնը, մթնոլորտային օդի պահպանութեան պետական տեսչութիւնը, առողջապահութեան մինիստրութիւնը եւ այլ մարմիններ։ Նկատելիօրէն ակտիւացել են գործածային լրատուութեան միջոցները։ Դրանց ընդհանուր ուժերով՝ Կիրովականի քիմիական գործարանում, օրինակ, դադարեցուել են կալցիումի ցիանամիդի, դիցիանդիամիտի եւ մելամինի ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս հնացած արտադրութիւնները, 40 տոկոսով կրճատուել է կալցիումի կարբիդի արտադրութիւնը։ Անցեալ տարի Խորհրդային Միութեան պարարտանիւթերի արտադրութեան մինիստրութիւնը անսպասելի որոշում ընդունեց՝ վերսկսելու այդ գործարանում կալցիումի ցիանամիտի դադարեցուած արտադրութիւնը։ Վճռի դէմ մի իսկական պայքար ծաւալուեց. հանրապետական կազմակերպութիւնները դիմեցին կուսակցական, պետական դեկավարութեանը, դատախազութիւն եւ մեծ ճիգ գործադրելով՝ թոյլ չտուեցին, որպէսզի առողջութիւնը վտանգաւոր արտանետումները նորից խառնուեն կիրովականի առանց այդ էլ ազատուած օդին։ Սակայն հանրապետական կազմակերպութիւնները միշտ չէ, որ այդպիսի հաստատակամութիւն են ցուցաբերում. մենք աւելի մեծ սպասելիքներ ունենք իրենց աշխատանքից։

Ինչ վերաբերում է Երեւանի մթնոլորտային օդին, ապա՝ երկրի շատ քաղաքներին յատուկ վնասակար նիւթերից բացի՝ այն աղտոտուած է «Նաիրիտ»ի արտանետումներում պարունակուող խիտ թունաւոր քլորոպրենով ու դիքլորիդնիտրով։ Մէկ անգամ եւս յիշենք, որ «Նաիրիտ»ն ու քիմիայի այլ ձեռնարկութիւնները ժամանակին քաղաքից դուրս էին, իսկ այժմ չբնապատուել են բնակելի թաղամասերով։ Դա քաղաքի եւ Հանրապետութեան դեկավարների աննեղելի սխալն է. ի՞նչպէս են նրանք թոյլ տուել, որպէսզի բնակելի չինարարութիւն կատարուի այդքան անցանկալի հարեւանութեամբ։

Արդիւնարերական ձեռնարկութիւնների հետ մէկտեղ՝ Երեւանի օդն աղտոտում են չափազանց մեծաթիւ աւտոտրանսպորտը, ջերմակայանը, կաթնամթերքները։

Ուշադիր քննելով եւ գնահատելով ստեղծուած իրադրութիւնը՝ կառավարական յանձնաժողովը, ինչպէս արդէն իրազեկ է պահուել «Գրական Թերթ»ի ընթերցողներին, ղեկավար մարմիններին կոնկրետ առաջարկութիւններ է ներկայացրել քաղաքի օդային աւազանը կապէս առողջացնելու վերաբերեալ, ընդ որում՝ առաջարկուած է նաեւ մի այնպիսի ծայրայեղ միջոց, որպիսին է հնացած արտադրութիւնների դադարեցումը։ «Նաիրիտ»ի «Կաուչուկ – 1» արտադրութիւնը, ինչպէս գիտէք, պէտք է փակուի ընթացիկ դարում։ Բացի այդ, յանձնաժողովը առաջարկել է Հայաստանի Մինիստրների խորհրդին 1988 թուականի առաջին եռամսեակում քննարկել եւ հաստատել այն ձեռնարկութիւնների եւ կազմակերպութիւնների ցուցակը, որոնք ԺԲ. եւ ԺԳ. հնգամեակներում ենթակայ են Երեւանից հանուելու...

Յանձնաժողովը ակնկալում է, որ Խորհրդային բոլոր մարզից համար սրամիտ ու սիրելի Երեւան քաղաքի մթնոլորտային օդն առողջացնելու եւ պահպանելու նպատակով Խորհրդային Միութեան մինիստրներու խորհուրդը կ'ընդունի համապատասխան որոշում։

«ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ»

ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Հրեաները Միջին – Արեւելք հասած են հինգ հազար տարի առաջ, անկասկած Ասորիոյ խորերէն, ինչպէս սեմական բոլոր ժողովուրդները, որոնք Ք. Ա. Ե. դարէն սկսեալ յայտնուած են այդ չրջանին մէջ։ Ս. Գրքի պատմածին համաձայն, – զոր ներկայի հնագիտական–ը կը մեկնաբանեն խորհրդանշական ձեւով – Աբրահամ, որ կը սերի Ադամէն՝ նախամարդէն, դանոնք կ'առաջնորդէ Պարսկական Ծոցին ափերը, ուր Ք. Ա. ԺԱ. դարուն վերջապէս կը հիմնեն Իսրայէլի թագաւորութիւնը։ «Հրեայ» կոչուած են աւելի ուշ չրջաններու։

Ժամանակի մը մէջ, ուր արեւմտեան – Ասիոյ մէջ նախապատմական դեղջուկ համայնքներ կ'ապրէին, որոնք քարէ կամ ոսկորէ չինուած գործիքներու տէր էին միայն, եւ դիտէին խեցեգործութեան արուեստը, Պարսկական Ծոցին մէջ ժողովուրդ մը պիտի ստեղծէր մարդկութեան պատմական առաջին քաղաքակրթութիւնը։ Անոնք զարդացուցին հողագործութիւնը, ոռոգումի թեքնիքները, ծանօթացուցին պղնձագործութիւնը։ Եւ Ք. Ա. 3600 թուականներուն հնարեցին գիրը։ Ու այսօր մենք իրենց պատմութիւնը ճանչցած ենք չորցած կաւէ տախտակներու չնորհիւ զորս գտած ու կարդացած են հնախոյզները։

Այս մարդիկը Ասորիներ կը կոչուէին. անուն մը, որ կուգար իրենց բնակած երկրին անունէն։ Այս երկիրը կը գտնուէր Եփրատի ու Տիգրիսի միացած կէտին չուրջ։ Ասորիներու լեզուն մարգկութեան ամենահին գրուած լեզուն է։

Քանի մը դար ետք այս չրջանը կուգան Աքատացիները, որոնց լեզուն եւս կը գործածէ Ասորիներու նշանագրերը, որ ամենահինն է ծանօթ սեմական լեզուներու չարքին մէջ։ Հազարամեակներով, սեմական այս ժողովուրդը կ'ապրի ու կը ծաւալի Եփրատի, Տիգրիսի հովիտը, Միջերկրականի արեւելեան ափերը։ Կը հիմնեն մեծ կայսրութիւններ, որոնցմէ ամէնէն ծանօթը կ'ըլլայ Բաբելոնացիներու կայսրութիւնը։

Այս կայսրութեան ամէնէն հռչակաւոր թագաւորին՝ Համուրապիի չրջանին (Ք. Ա. ԺԸ. դար) հոն կը հասնին սեմական թափառաշրջիկ ցեղեր. անոնք Երրայեցիները են, որոնք կը ճուլուին Միջին – Արեւելքի սեմական ժողովուրդներուն, եւ կը տարածուին մինչեւ Միջերկրականի ափերը՝ Կանանու երկիրը, որ այդ չրջանին Եգիպտոսի գերիշխանութեան տակ է։ Ս. Գիրքը մեզի կը պատմէ անոնց խոստացուած երկրին մասին, ուր հասնելու համար մեկնեցան Եգիպտոսէն Մովսէսի առաջնորդութեամբ։

Դառնանք սակայն Պատմութեան. Ք. Ա. ԺԳ. դարուն Միջին – արեւելեան կայսրութիւններ կ'ենթարկուին հնդեւրոպական արչաւանքներու։ Եգիպտոսի փարաւոնները անհրաժեշտ ուժը չունին Կանանու երկիրը իրենց հսկակչռին տակ պահելու, հետեւաբար ինքնավար փոքր թագաւորութիւններ կը ստեղծուին, ինչպէս՝ Փիւնիկեցիներունը, Պաղեստինցիներունը եւայլն։

Դժուար է տիրանալ «Աւետեաց երկիր»ին. նորահաս Պաղեստինցիները զինուորական մեծ ուժ կը ներկայացնեն ու իրենց զէնքերով, ղրահներով կը սարսափեցնեն Իսրայէլացիները, որոնք զրեթէ բոլորովին կ'անզիտանան ռազմական արուեստը։

Իսրայէլեան ցեղախումբեր, այն ատեն, Դատաւորներու իշխանութեան ենթակայ դաշնակցային Պետութիւն մը կը հիմնեն։ Իսկ Ք. Ա. 1050 թուականին, երբ Պաղեստինցիներէ կը պարտուին վերջին Դատաւորը՝ Սամուէլ, մենաիրութեան կը վերածէ Իսրայէլացիներու Պետութիւնը։ Առաջին երեք թագաւորները կ'ըլլան Սաուղ, Դաւիթ եւ Սողոմոն։ Այս վերջինն է, որ կը կառուցանէ Երուսաղէմի՝ իր մայրաքաղաքին մէջ հոյակապ տաճար մը։

Սողոմոնի մահով պառակտումներ ծայր կուտան եւ Իսրայէլեան թագաւորութիւնը երկուքի կը բաժնուի։ Սակայն Միջին – Արեւելքի մէջ կը փոխուի աշխարհաքաղաքական դիրքը. Ասորեստան ու Եգիպտոս վերադարձած են իրենց նախկին զօրութիւնը. առաջինը վերջ կուտայ Իսրայէլեան թագաւորութեան (721). իսկ մէկուկէս դար ետք Նոր – Բաբելոնացիներ կը գրաւեն Երուսաղէմը, դերի տանելով ժողովուրդը։

Աքսորի այս չրջանին է, որ մարգարէներ, ականատես ըլլալով հրեայ ժողովուրդին անձկութեան, կը սկսին ուսուցել Մեսիային գալուստը, պատերազմներու աւարտը, Իսրայէլի վերականգնումն ու Երուսաղէմի տաճարին վերակառուցումը։

Երբ Կիւրոս, Պարսիկներու արքան խորտակեց Սեմացիներու իշխանութիւնը, գրաւեց Բաբելոնը (Ք. Ա. 534) բոլոր դերի ժողովուրդները ազատագրուեցան, ինչպէս նաեւ Իսրայէլացիները։

Դերութենէ վերադարձին, Երուսաղէմի չրջակայքը 2000 քառ. քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ կը կազմուի Իսրայէլական փոքր համայնք մը, որ կրօնական գեանի վրայ ինքնիշխան է, սակայն քաղաքական ու տնտեսական մարզի մէջ կախում ունի Պարսիկ կայսրութենէն։

Որքա՞ն էր այդ չրջանին Հրեաներու թիւը. բազմաթիւ վարկածներ կան այս մասին։ Դաւիթի թագաւորութիւնը ունէր անկասկած մէկ–երկու միլիոն մը բնակիչ. սակայն անորոշ է այն պարագան, թէ բոլորն ալ Մովսէսի կրօնքի՞ն կը պատկանէին։ Քրիստոնէական ժամանակներու արչալոյսին, Պաղեստին անկասկած ունէր 3 միլիոն բնակչութիւն որ կը խօսէր Ասորերէնի մէկ դաւառաբարբառը (ինչպէս Յիսուս)։ Սակայն այդ չրջանին խոշ Հրեաները սկսած էին դաղթել դէպի Արեւմուտք, ձեւացնելով այն, ինչ որ այսօր Սփիւռք կը կոչենք։

***

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ

Քրիստոնէութիւնը նախ եղաւ հրէական ազանդ մը. դանկ առաջին քրիստոնեաները այդպէս նկատեցին իրենք զիրենք, եւ թլփատել կուտային իրենց նորածինները։ Սակայն 50–ական թուականներուն քրիստոնէութիւնը ճոխացաւ Ս. Պօղոսի աւանդներով ու քրիստոնեայ համայնքը խզեց կապերը Երուսաղէմի սինհոկին հետ, նաեւ դադրեցաւ թլփատել իր նոր բաժիններները։ Կրօնական վէճերը չարունակուեցան երկար դար։ Եկեղեցին համար՝ Հրեաները մերժելով Քրիստոսը, խորտակած են Աստուծոյ հետ կայացած Համաձայնութիւնը, ուրեմն սիրասիրելիներ են։ Այս ամբաստանութիւնը մաս կազմեց քրիստոնէական վարգապետութեան, մինչեւ՝ 1965։

Քրիստոնէութենէն առաջ հրեայ ժողովուրդին ապրած փուլերը պատմական պարադրանք մըն էին։ Նախաքրիստոնէական չրջանին անոնք բաժնեկից չրջանի միւս ժողովուրդներուն ճակատագիրը, առանց յատուկ հալածանքի ենթարկուելու։

Սակայն այն թուականէն, որ քրիստոնէութիւնը ճոխացաւ Ս. Պօղոսի աւանդներով ու քրիստոնեայ համայնքը խզեց կապերը Երուսաղէմի սինհոկին հետ, նաեւ դադրեցաւ թլփատել իր նորածինները։ Սակայն 50–ական թուականներուն քրիստոնէութիւնը ճոխացաւ Ս. Պօղոսի աւանդներով ու քրիստոնեայ համայնքը խզեց կապերը Երուսաղէմի սինհոկին հետ, նաեւ դադրեցաւ թլփատել իր նորածինները։ Կրօնական վէճերը չարունակուեցան երկար դար։ Եկեղեցին համար՝ Հրեաները մերժելով Քրիստոսը, խորտակած են Աստուծոյ հետ կայացած Համաձայնութիւնը, ուրեմն սիրասիրելիներ են։ Այս ամբաստանութիւնը մաս կազմեց քրիստոնէական վարգապետութեան, մինչեւ՝ 1965։

Քրիստոնէութենէն առաջ հրեայ ժողովուրդին ապրած փուլերը պատմական պարադրանք մըն էին։ Նախաքրիստոնէական չրջանին անոնք բաժնեկից չրջանի միւս ժողովուրդներուն ճակատագիրը, առանց յատուկ հալածանքի ենթարկուելու։

Սակայն այն թուականէն, որ քրիստո-

նէթթինը Հռոմի պետական կրօնքը գործաւ (313) Հրեաները առարկայ եղան ամէն տեսակ արգելքներու եւ ամբաստանութիւններու:

Մինչեւ դարու հրեայ Սփիւռքը աւելի «արեւելեան» էր (Մինչեւ – Արեւելք, հիմայի – Սփրկիկ, յետոյ Սպանիա, փորթուգալ) քան եւրոպական:

Հրեաները օգտակար էին միջնադարեան ընկերութեան, անով, որ տոկոսի սովորութիւնը ունէին. ինչ որ արգիլուած էր քրիստոնեայ ժողովուրդներու: Առաջին պետական էր իրենց առեւտրական յաջողութիւնը. ու եթէ նոյնիսկ Եկեղեցին կը վանէր զանոնք, աշխարհական իշխանութիւնները կը փնտռէին յաճախ:

ԺԳ. դարուն եկեղեցական իշխանութիւնը անոնց նեղմտութեան, իսկ աշխարհիկ իշխանութիւններ անոնց դրամական իրապաշտութեան մասին կը խօսին: Լաթրանի Դ. ինեկերական ժողովը կ'արգիլէ Հրեաներու հետ բնակիլ, անոնց հանրային պաշտօններ յանձնել...: Քաղաքներու մէջ անոնք կը պարտադրուին որոշ թաղեր բնակելու:

ԺԴ. եւ ԺԵ. դարերուն հալածանքը աւելի կը սաստկանայ: 1320–ին Հրեաները կ'ամբաստանուին, հորի ջուրերը եւ սիկիները ապականելով բորոտութեան համաճարակի պատճառ դառնալով: Ֆրանսայէն ու յատկապէս Գերմանիայէն կը վտարուին հրեայ զաղութները:

Քաղաքներու մէջ հրեայ բնակչութեան յատկացուած չրջանները պատով մը եւ դիերուած, անջատուած էին քաղաքին մնացած մասէն. Հրեաները իրաւունք չունին անկէ դուրս հոգ կամ տուն գնել:

Այս հալածանքը կը չարունակուի մինչեւ ԺԹ. դար: «Տիրապետան» ամբաստանութիւնը կը մոռցուի անոնց մասին, սակայն կը փոխարինուի «չհաղորդող»ով: Այս զաղափարը առաւելապէս կը տարածուի Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ, որոնք օրրանները կ'ըլլան ներկայի հակահրեայ ցեղապաշտութեան:

Նորյիշ էր պատմական ծագումի հարց. հնագիտութիւնը անապատներու ամրոցներուն տակէն դուրս կը բերէր մոռցուած քաղաքակրթութիւններ, դիտուներ հին ժողովուրդներու ինքնութիւնը կը ճշդէին անոնց լեզուներէն գտնելով. հնգեւրոպական ու սեմական աշխարհնիները կը հակադրուէին իրարու, ինչ որ կը մեկնաբանուէր որպէս երկու մշակոյթներու բախում մը: Հնգեւրոպացիներու դերակայութիւնը՝ հնդկական, պարս-կական, եդիական, յունական քաղաքակրթութիւններու որպէս փոխանցող, տեղ գտած էր բոլորին մտքին մէջ:

Կոպինօ (1816 – 1882) ամէնէն ծանօթ տեսաբանն է ցեզափիտութեան մարդին մէջ. ան կը նկատէ թէ. –

– «Մարդկային ցեղեր» կան, որոնք կ'որոշուին կենսաբանական եւ մշակոյթային յատկանիշներով, որոնք կը փոխանցուին սերունդէ սերունդ:

– Գերակայ «ցեղեր» կան, որոնք կը յատկանշուին իրենց պատմական յաջողութիւններով:

– Լաւագոյն օրինակը «գերակայ ցեղերու», «հիւսիսային ցեղն» է, որ լաւագոյն արտայայտիչն է «արիական ցեղ»ին:

– «Սեմական ցեղ»ը եւ յատկապէս «հրեայ ցեղ»ը ստորակայ ցեղ մըն է:

Այս տուեալները կ'ազդեն Ֆրանսական եւ գերման ծայրայեղ ազգայնականութիւն: Ու հազարումէկ ընկերային յեղաշրջումներով խռոված ԺԹ. դարուն «Հրեան»ն կը գառնայ առաջին էջը: Ու կը վերսկսի Միջնադարու ամբաստանութիւնները: Հրեան կը տարածէր նիհիլապաշտ, յեղափոխական, միջազգայնական զաղափարներ, ան քրիստոնեայ մարդկութեան բարոյական ու մշակութային արժէքները կը վարկաբեկէր. ու ամէնէն դէշը այն էր, որ ամէն կողմ էր ան, միջազգային բեմերու վրայ, որպէս ապազայ դատաստան: Գերմանիոյ մէջ, ինչպէս Ֆրանսա, ամէն ոք կը զգուշանայ հրեայ պինուորականներէ. «անոնք կը պատկանին դատաստան ցեղի մը»: Չէ՞ որ հրեայ մըն էր Ցիսուսը մատնողը: Ռուսիոյ մէջ անոնք յեղափոխականներ կը նկատուին, նաեւ մեղսակից, Ալեքսանդր Բ. ցարին սպանութեան (1881):

Զարմանալի է որ հակահրեայ այս հոսանքները հանրային կարծիքի մեծ վերիվայրումներ չեն պատճառեր:

Մինչեւ իսկ Գերմանիոյ մէջ «Մայն քանֆ», որ հակահրէութիւնը կը հասցնէ գրեթէ կրօնքի մը մակարդակին, կ'ուշնայ ծախահարողներ. պէտք եղաւ որ մարդիկ ականատես ըլլան դիակոյտերու, մահուան ճամբարներու, որպէսզի ըմբռնեն, թէ «ցեղապաշտութիւնը» ոչ թէ պարզապէս քաղաքական զաղափարական մը, այլ՝ ոճիր մըն է, որ ոչ մէկ արդարացում կամ պատճառաբանութիւն ունի:

***

ԻՍՐԱՅԵԼ

Յանգստարարութեան ծանր բեռէն ազատելու համար բոլոր աղղերը օգնեցին իրականացնել Պետութեան մը հիմնումին, Պաղեստինի մէջ. հոն՝ ուր արդէն գոյութիւն ունեցած էր զարեր առաջ: Սակայն Սոզոմոնէն ի վեր հազար անգամ փոխուած էր պատմութիւնը: Հոն սեմական այլ ցեղեր՝ Արաբներ հաստատուած ու 15 դար իրենց տեղէն չարժած չէին: Թէեւ պաղեստինեան հողերու վրայ հրէական բոյն մը հիմնելու Եւրոպայի որոշումը կը բախի արաբ աշխարհին ընդդիմութեան:

Ու հիմնուած հրեայ Պետութիւնը առաջին օրէն իսկ ենթակայ եղաւ ամբողջ մահմետական աշխարհին սպառնալիքին: Ու յայտնուեցաւ հակահրէութեան նոր ձեւ մը՝ հակասիոնականութիւնը: Ան զարգացաւ յատկապէս մահմետականներու, սակայն, նաեւ անոնց դաշնակից քրիստոնեայ եւ ոչ – քրիստոնեայ ժողովուրդներու մօտ: Ու նորէն հրապարակ եկան, «տիրապետան, չհաղորդող, քրիստոնեայ արժէքներու քանդիչ» որակումները. Հրեաները՝ պատմութեան ճնշուած, կեղեքուած այս ժողովուրդը այսօր կ'ամբաստանուի ամէնէն անգութ կեղեքիչը դարձած ըլլալով: Նոր – ցեղապաշտութիւն մը այս ալ, չատ բարդ, որ տարածուած է, աւազ, ամբողջ աշխարհի մէջ:

Ա. Թ. Թ.

«ՕԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Սիրելի Ոզնի, – գրում են մի խումբ ուսանողներ, – չուտով կ'աւարտենք մեր ուսումնառութիւնը եւ հրաժեշտ կը տանք «Զէյթունի» ուսանողական թաղամասի հանրակացարանին, որտեղ ապրել ենք հինգ տարի: Այդ ընթացքում, Ռոպինսոնի նման պայմաններ ենք ստեղծել մեր գոյատեւման համար, յարմարուել ենք անյարմարութիւններին, ահագին փորձ ենք ձեռք բերել, որն ուզում ենք կատակել մեղնից յետոյ եկողներին:

Սիրելի Ոզնի, եթէ քո էջերում աւելորդ անկիւն կայ, խնդրում ենք տպագրել մեր ուղեցոյցը: Դա մեծ օգնութիւն կը լինի տակաւին անփորձ, ակնառ ուսանողների համար»:

Ոզնին շատ է սիրում ուսանողներին ու թէեւ իր էջերում ոչ մի ազատ անկիւն չունի, այնուամենայնիւ, կատարում է ուսանողների խնդրանքը:

***

ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՈՒՄ ԱՊՐՈՂԻ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

1· – Արթնանալուն պէս պէտք է մասնակի նորոգման ենթարկել դիչերը վերըսին կոտրուած մահճակալը, թեթեւակի յարդարել անկողինը, վերցնել ձեռքի տակ եղած ամանները եւ չոտալել ջրի: Եթէ ուշացել էք կրաֆիկից, ջուր կարող էք հայթայթել չէնքի առաջին յարկի ծորակներից, բակից, մօտակայ չէնքերից եւ անցուդարձ անող ջրատար մեքենաներից:

2· – Մարմնամարզութեան կարիք ամենեւին չի զգացուելու, քանի որ ոչ ֆիզկուլտհրահանգիչ կայ, ոչ մարզական դոյք: Փոխարէնը, ամէն առաւօտ Զէյթունից համալսարան վազելով էք դըպնալու, որովհետեւ Ազատութեան պողոտայի վրայ կառուցուող անցումը փակել է հանրակացարան տանող տրանսպորտի մուտքն ու ելքը:

3· – Յորհուրդ է տրւում ձեռքի տակ ունենալ փչովի բարձեր, ճանապարհին կորցրած էներգիան դասերի հաշուին վերականգնելու համար: Այդ ընթացքում բացառուած չեն նկատողութիւններն ու զգուշացումները: Ոչինչ, կարեւորը առողջութիւնն է, քանի որ հանրակացարանի բնակիչներին խիստ արգելւում է հիւանդանալ: Այլապէս հարկադրուած կը լինէք հանրակացարանից նոյն երթուղով վազել մինչեւ ուսանողական գարմանատուն: Ուսանողական թաղամասի մթնոլորտի հետ յոյսեր չպէտք է կապել:

4· – Նկատի ունեցէք, որ անդի կէտերում իրենց գործը լաւ հասկացող մարդիկ են աշխատում ... Թոշակի օրերին լաւ ուտելիքներ են բերում, աչքաչափով կըշռում են, աչքաչափով էլ հաչւում: Մի քանի օրից թոշակից ոչինչ չի մնում: Սոխպուած էք լինելու պիտութեան կրանիթը կրծել: Քանի որ կրանիթը պինդ մարմին է, նպատակայարմար է թոչակը ծախսել խնայողաբար:

5· – Ցոյս չդնէք ձեր յարկերի խոհանոցների վրայ: Ճիշդ է, գրանք ճաշեր պատրաստելու, ամանեղ լուանալու լաւ հնարաւորութիւններ ունեն, բայց որոշ ուսանողուհիների կողմից բռնագրաւուել են եւ վերածուել լուացքատան ու ճրանոցի:

6· – Յորհուրդ ենք տալիս ձեր մայրերին յանախակի հրաւիրել «Ուսանող» կինոթատրոն: Այնտեղ մշտական ցուցադրուող «Պայծառ Պատրա», «Հարսանիք Մալինովկայում», «Սէրը Սիմլեայում», «Սէրը Քաշմիրում» կինոնկարները նրանց կը յիչեցնեն իրենց երիտասարդութիւնն ու հարսնութիւնը: Դուք էլ հնարաւորութիւն կ'ունենաք դասընճում նստած եօթ – ութ հանդիսականների հետ ծանօթանալ:

7· – Քնելուց առաջ պէտք է հիմնովին նորոգել նոր ստացած աթոռները եւ առաւօտեան մանեակի նորոգած մահճակալները:

8· – Այն ուսանողները, ովքեր չեն կարող յարմարուել այս պայմաններին թող բնակութիւն հաստատեն Նոր Նորքի ուսանողական թաղամասում, որտեղ այս հարցերի մեծ մասը լուծուած է:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՉԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Գրեթէ նոյնը կ'ընէր Ալիշան նաեւ պիտութեան բնագաւառին մէջ եւ գիտութեան օգնութեամբ: Հրատարակելով իր պատմատաչխարհագրական եւ հայագիտական–բանասիրական ուսումնասիրութիւնները, նպիրեալ հայ ժողովուրդին կը ծանօթացնէր իր հարուստ պատմական անցեալին, հոգեկաւոր ու անուանի նախնիներուն, անոնց կատարած մեծագործութիւնն – րու, ասոնցմով ամէն վայրկեան սուրն ի ձեռին դիմադրելու եւ անհրաժեշտութեան պարագային «վարդանապէս մեռնելու» վճռակամութեան հետ: Հաւարար է հոգ չէ թէ թեթեւակի թերթել անոր նշանաւոր «Տեղագիր Հայոց Մեծաց», «Վարեւ տես Հայաստանի», «Ծնօրհալի եւ պարագայ իւր», «Շիրակ», «Այրարատ» եւ այլ աշխատութիւնները՝ համոզուելու համար, որ անոնք միայն եւ բացառապէս գիտական աշխատութիւններ չեն, այս հասկացողութեան չոր – ակադեմական իմաստով, այլ, գիտական բազմաթիւ արժէքաւոր փաստեր պարունակելով հանդերձ, խորապէս յագեցած են այն դեղարուեստական մտածողութեամբ, որու մասին խօսեցանք: Յիշենք նաեւ այն հանդամանքը, որ «Միսուան»ի մուտքը արգիլուեցաւ Օսմանեան կայսրութեան սահմանները, իսկ ուր որ թափանցած էր անյապաղ ըմբռնագրաւուեցաւ այն պատճառաբանութեամբ, որ անոր ճոխ հայրենասիրական յատաչարանը «կը պղտորէր օսմանահպատակ ռայայի միտքը»:

Բնական հետեւանքը այն եղաւ, որ հայագիտութեան ասպարէզին մէջ Ալիշան 60 – 70–ական թուականներէն սկսեալ, դարձաւ համաեւրոպական հեղինակութիւն. անոր խորհուրդ կը հարցնէին եւ գայն կ'ունկնդրէին, ծանօթ հեղինակութիւններ, ինչպէս՝ Տիւլօրիէն ու Լմիլիօ Թէզան, Պաումկարթէնն ու Զախաուն, Գարրիէրն ու Գիբերտը, Լանկլուան ու Լ. Ռեզլիւն, Հենրիխ Կելցերն ու Ուլինտիչմանը, ռուս մտաւորականներէն՝ Վլադիմիր Ստասովը, Նիկոդայոս Մառը, Ադրիան Կունիկը, Աֆանասի Բիչկովը, Մարի – Ժան Բրոսսէն եւ ուրիչներ: Անոնք են ասոնք, որոնց միայն թղթակումբ արգէն ակնբախօրէն ցոյց կուտայ, թէ որպէս հայագէտ – գիտնական ինչպիսի մեծութեան հասած էր Նահապետը: Միխիթարեան նախորդ հայրերէն ոչ մէկուն վիճակած էր այսպիսի վիճիարի դեր կատարել հայ ժողովուրդի մտաւոր եւ հասարակական կեանքին մէջ: Անոնց ամէնէն նշանաւորներն անդամ, արժէքաւոր ու անհրաժեշտ գործ կատարած ըլլալով հանդերձ, չկրցան բարձրանալ համազգային մեծութեան այն մակարդակին, որուն իր գործունէութեամբ կրցած էր հասնիլ Ալիշան: Այս էր պատճառը, որ հակառակ իր արտասովոր համեստութեան, Նահապետը պաշտամունք դարձաւ ինչպէս Միխիթարեաններու, այնպէս ալ ամբողջ հայ ժողովուրդին համար, դիտութեան ու գրականութեան ասպարէզին մէջ դարձաւ իրաւասեակ չափանիշ մը, որու գրական կամ բացատական կարծիքը վերջին խօսք կ'ըլլար տուեալ գրողի համար գիտնական համար: Նահապետին գրուատական նամակ – գրախօսականը, օրինակ, Ալեքսանդր Ծատուրեանի բանաստեղծութիւններու անդրանիկ ժողովածուին մասին, բաւական եղաւ, որ ան վստահօրէն չարունակէ ճանապարհը այդ ուղիով, եւ հայ գրականութիւնը այսօր ունենայ Ալեքսանդր Ծատուրեան բանաստեղծը, եւ ընդհակառակն, անոր յայտնած բացասական կարծիքը Մինաս Զերազի «ընտրողական աշխարհատար»ի մասին, որ կը վերաբերէր արեւելահայերէնին ու արեւմտահայերէնը հնարովի քերականութեան հէնքի վրայ միաձուլելու, վճռեց ոչ միայն Զերազի նախաձեռնութեան մասին, այլեւ այդ ինքնահնար «լեզուի» յետագայ ճակատագիրը: Իսկ նման օրինակներ կարելի է չարունակել:

Հայ մտաւորականի այսպիսի մեծ անունով եւ աւելի քան քանհիդ անուն ինքնուրոյն ու թարգմանական բնոյթի ամենազանազան աշխատութիւններու պատկառազդու «բեռ»ով Ալիշան հասաւ 1890 թուականին, երբ համայն Հայութիւնը ձեռնամուխ եղաւ տօնելու անոր յիսնամեայ յոբելեանը:

«Ալիշան ժամանակակիցներու յուշերուն մէջ» ժողովածուին երբ նոյնիսկ թեթեւակի կը ծանօթանայ մարդ, նկատելի կը դառնայ կարեւոր հանգամանք մը. Նահապետին մասին յուշապատումները զերազանցապէս կը սկսին հանդէս գալ 1809–էն սկսեալ: Ճիշդ է, մինչ այդ ունինք երեք յուշապատումներ ալ, որոնցմէ մէկը «Օրուան կեանքը» խորագրով, կը պատկանի հռչակաւոր Ա. Արփիարեանի գրիչին, բայց աւելիա ո՛րակական փոփոխութիւն չի բերեր վերը մեր ըսածին մէջ:

(Շար. 5)

Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Պալըդճեան եւ զաւակները,

Պր. Ազա Պարոնվարդեան

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱՐՈՆՎԱՐԴԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Հազարեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 25ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսի լէ Մուլինոյի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ալիս Պարթեւեան եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ԱՐԱ. ՊԱՐԹԵԼԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Պր. Փիրայր Մըրեան, Տէր եւ Տիկին Ալէքսանդր Մըրեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Վերժին Գորինեան, Օր. Վիքթորիա Մըրեան, Այրի Տիկին Էլիզ Վեռտիէ եւ զաւակները, Ասլանեան ընտանիքը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Իսի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՆՈՒՖԱՐ ՄԸՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Լիոնահայ Տիկնանց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի իրենց սիրելի ընկերուհիին,

ՍԻՒԶԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

վաղաժամ մահուան տարելիցին առթիւ:

Անմոռանալի Սիւզանի յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Այս տխուր առթիւ Լիոնահայ Տիկնանց Միութիւնը 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

***

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լօյա Սատունի մանուճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ հանդուցեալ ընկեր – ընկերուհիներուն հոգւոյն խաղաղութեան համար, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Թաղիս Ս. Յակոր Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տիկին Գօճապաշեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Արտիւր Մէհլէմճեան 50 Ֆ.:

Պր. Շահէնեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մխճեան 200 Ֆ.:

Կապոյտ Խաչի ընկ. հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գազարեան, Տիկին Գոհարիկ Գազարեան, Տէր եւ Տիկին Գազարեան, Տէր եւ Տիկին Պաղրճեան 100–ական Ֆ.:

Տիկին Մանուշի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Կուտսուդեան 100 Ֆ.:

Տիկին Մանասեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիք մը 100 Ֆ.:

Պր. Վարդգէս Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Քէամիլ Տէր – Վարդանեան 200 Ֆ.: Նաեւ նուէրներ. – Հայկ Մարգարեան 30, Գուլումեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Կալիանդ 50, Պր. Հրանդ Ասլանեան 100 Ֆ., Տիկին Շահէնեան 50, Տէր եւ Տիկին Սինտիրեան 200 Ֆ.:

Տէր եւ Տիկին Վահէ Դաւիթեանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Տէր – Յովհաննէսեան,

Շահէն, Ազատ եւ Վահրամ Պէկումեան,

Տիկին Լիւսի Դաւիթեանեան եւ ընտանիքը,

Տիկին Լիտուշ Մեհրապեան եւ ընտանիքը,

Տէր – Գէորգեան ընտանիքը,

Տիկին Թանէթ Բժիշկեան եւ ընտանիքը,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ հօր, մեծ – հօր, հօրեղբօր, տագրոջ եւ հարազատին՝

ՎԱՀՐԱՄ ԴԱՒԻԹԹԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 28–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Պուա – Գօլոմպ եւ Արժանթէօյի Սօսի Մայրիկ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Հոկտեմբեր 5, Երկուշաբթի օր ժամը 20·30–ին:

CENTRE CULTUREL

rue Robert Lavergne — ASNIERES

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ

ԵՒ

ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի յիշատակ Ֆրանսայի համար իւնկած հայ ռազմիկներու եւ Ազատագրական 69–րդ տարեդարձին:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 11–ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցին:

ժամը 12–ին ծաղկեպսակներու զետեղում եւ ընդունելութիւն եկեղեցւոյ սրբարանը:

ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՄԸՆԹԱՅՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ամէնօրեայ վարժարանին կողքին, ինչպէս ամէն տարի, կը կազմակերպենք միօրեայ դասընթացք հայերէն եւ հայկական պարի:

Դասընթացքը կը սկսի Հոկտ. 7–ին:

Դասերը կը սկսին ժամը 10–ին, ու կը տեւեն մինչեւ 15·45, ամէն Շաբաթ:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել 43 – 81 – 01 – 72 թիւին:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 4, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅԱՆ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –

5–էն 14 տարեկան:

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի եւ կրօնագիտութեան դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ ետք, ժամը 2–ին:

ԶԱՓՍՀԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –

Հայերէն լեզուի դասերը կը սրտին ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 5:էն ըսկըսեալ:

Ակնարկներ.– Երեկոյեան ժամը 7·30ին, յառաջացածներ՝ ժամը 8·30–ին:

Tous les cours sont donnés au Centre Culturel Saint Mesrob, 10 bis, rue Thouin Paris 3e, tél. 43.26.50.43 et 42.78.31.93.

***

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չահադրգռուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

***

ԾՐԱՆՍԱՀԱՑ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միհրաբեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Շաբաթ ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

GALERIE DU FAUBOURG SAINT-HONORE

172, Faubourg Saint-Honoré

Tél : 42. 89. 13. 01 PARIS 8eme

Shart

PEINTURES RECENTES

— OCTOBRE —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

——REPRISE DES ACTIVITES——

Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE

Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE

Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL

Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :

les 1er, 2 et 3 octobre de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթաբանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԳԻՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՊՈՒՌ – ԼԷ – ՎԱԼԱՆՍ — BOURG-LES-VALENCE

Katch - Nazar

«ՓԱՂ ՆԱԶԱՐ»

Երաժշտական կատակերգութիւն

Բեմադրութիւն՝ ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝ Դաւիթեան դպրոցի աշակերտութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 15·30–ին Պուա – լէ – Վալանսի Սալ տը Ռոն:

Տոմսերը ապահովել. –

Réservation :

T. MAXOUDIAN, 48, rue Bouffier, Valence tél: 75. 43. 17. 24

A. PACHAYAN, 18, rue d'Arménie, Valence tél: 75. 56. 08. 05

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES

à partir de 17 ans

tél : 46. 63. 77. 70

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վաստակաւոր Յաղթական Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Մարտ 27–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–ԷՆ 25

Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ:

Յետագային՝ մանրամասնութիւններ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935